

Ғ.Т. ҲАКИМОВ

МАЪМУРИЙ
ҲУҚУҚ

МАХСУС ҚИСМ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК ИНСТИТУТИ

Ф. Т. Ҳақимов

МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ

Махсус қисм
(Маърузалар туплами)

**NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI**
Axborot-resurs markazi

Мазкур маърузалар тўплами Тошкент Давлат юридик институти «Маъмурий ва молия ҳуқуқи» кафедраси томонидан 2004 йил 16 декабрь куни кафедралар мажлисида муқоама қилиниб, 14-сонли баённома билан нашрга тавсия этилган.

Тақризчилар: Ли А. А. — ю.ф.н. доцент,
Э. Т. Ҳожиёв — ТДЮИ катта ўқитувчиси.

Ҳақимов Ф.Т. Маъмурий ҳуқуқ. (Маъсул муҳаррир: ю.ф.д., проф. М.Ҳ.Рустамбоевнинг умумий таҳрири остида. / - Т.: — 2005 й. 336-б.
Сарлавҳада: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Тошкент Давлат юридик институти

Ушбу «Маъмурий ҳуқуқ» фанининг махсус қисми бўйича намунавий дастур асосида тайёрланган маърузалар тўплами илмий-оммабоп ҳисобланиб, унда ҳозирги замон бозор иқтисодиёти шароитида сўнгги йилларда давлат бошқарув соҳасида утказилган ҳуқуқий ислохотлар, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг давлат бошқарув органлари фаолиятини ташкил этиш ва такомиллаштириш борасида қабул қилинган қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар асосида иқтисодиёт, халқ хўжалиги, маъмурий-сиёсий ва тармоқлар аро соҳаларни бошқаришнинг мазмуни, бошқарувни амалга оширувчи ижро ҳокимияти органларининг вазифалари ва функциялари, уларнинг жавобгарлиги, фаолиятини ташкил этиш масалалари кенг ёритиб берилган.

Ушбу маърузалар матни юридик олий ва ўрта махсус ўқув юрларининг ўқитувчилари ва талабаларига, амалиётчи юристларга ҳамда маъмурий ҳуқуқий масалалар билан шуғулланувчи барча китобхонларга мўлжаллангандир.

Республикамиз мустақилликка эришган дастлабки кунларданоқ мамлакатимиз бозор иқтисоди муносабатларига асосланган демократик ҳуқуқий жамият қуришни ўз олдига мақсад қилиб қўйди. Президентимиз И.А. Каримов томонидан белгилаб берилган бозор иқтисоди муносабатларига ўтишнинг бешта тамойили ўтиш босқичида дастуруламал бўлиб хизмат қилмоқда. Ана шу тамойиллардан бири бу — бозор иқтисоди муносабатларига ўтишда давлат бош ислохотчилигини белгилловчи тамойилдир. Ўтиш даврида давлатнинг ислохотларни амалга оширишдаги роли катта аҳамиятга эгадир. Чунончи, *биринчиган*, ҳозирги замон шароитларида давлатнинг роли моҳиятан иқтисодий ва ижтимоий-маданий сиёсатни амалга оширишга қаратилган; *иккинчиган*, давлатнинг иқтисодий ва ижтимоий-сиёсий соҳалардаги аҳамияти хорижий давлатларнинг тарихий тажрибасида ҳам ўз ибтотини топган. Ўтиш даврида давлатнинг роли сусаймасдан, аксинча, кучаяди. Масалан, Иккинчи жаҳон урушидан сунг Германия, Япония ва бошқа мамлакатларда иқтисодиётни бошқаришни асосан давлат ўз қўлига олган. Худди шундай сиёсат АҚШда Ф. Рузвельтнинг ислохотида ҳам амалга оширилган; *учинчиган*, давлат ўтиш даврида асосий бошқарувни ўз қўлига олгани билан бозор иқтисодиётига қарши турмайди, балки унинг ривожланиши учун тегишли иқтисодий ва ҳуқуқий шароит яратиб беради; *тўртинчиган*, давлат бозор муносабатларига ўтишда инсофли рақобат муҳитини яратиш, монополистик фаолиятни чеклашда катта роль уйнайди ва ҳ.к.*

Юқоридаги фикрлардан давлатнинг иқтисодиётни бошқаришдаги биринчи қаттиқроқ сиёсати доимий характерга эга, деган хулосага келиш нотиридиндир. Бундай ҳолат купинча ўтиш давригагина хосдир. Ўзбекистонда сунгги ўн йил давомида юз берган кенг куламли ўзгаришлар иқтисодий муносабатларга мос янги давлат бошқаруви тизимини яратишни тақозо этди. Бу жараён изчил давом этмоқда: купгина соҳалар бўйича давлат бошқаруви тизимини замонавийлаштиришнинг асосий йўналишларини белгилаб берувчи қонунлар ишлаб чиқилди ва қабул қилинди. Масалан, кенг куламли хусусийлаштириш давлат мулкнинг салмоқли қисмини хусусий секторга ушбу мулкни бошқариш ёки унга эгаллик қилиш учун бериш имконини яратди.

Жаҳон тажрибаси шундан далолат берадики, ҳар қандай мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти маъмурий аппарат ишининг нечоғли самарадорлигига боғлиқ. Улкан бюрократик аппарат ривожланишга тўсқинлик қилади ҳамда давлатнинг бозор ислохотлари, ижтимоий вазифаларни бажаришга доир саъй-ҳаракатларига халақит беради. Бундай ҳолат рўй бермаслиги учун давлат маъмурий тизимни ислох қилишга ҳамда уни замон талабларига мослаштиришга мажбур. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов қайд этганидек, маъмурий тизимда ислохотларни амалга ошириш пайти келди ва уларни зудлик билан бажариш зарур. Бусиз чуқур иқтисодий ўзгаришларни амалга ошириш наинки қийин, балки асло мумкин эмас.

Жаҳон тажрибасини чуқур ўрганиш ва барча даражадаги бошқарув органлари фаолиятини жиддий танқидий таҳлил қилиш асосида республика ҳуқумати томонидан маъмурий ислохотларни амалга ошириш бўйича асосий ёндашувлар ва йўналишлар ишлаб чиқилди.

* Административное право Российской Федерации. А.П. Алехин, А.А.Кармолицкий, Ю.М.Козлов. изд. «Зеркало». М. 1997г.330 стр.

ИҚТИСОДИЁТНИ БОШҚАРИШДА ДАВЛАТ РОЛИНИНГ ҚИСҚАРИШИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2003 йил 9 декабрдаги «Республика давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида»ги ҳамда 2003 йил 22 декабрдаги «Хўжалик бошқарув органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида»ги фармонлари Ўзбекистондаги маъмурий ислохотларнинг янги босқичини бошлаб берди.

Булажак туб ўзгаришларнинг моҳияти нимада?

Биринчидан, бу — иқтисодиётни бошқаришда давлат ролининг кескин қисқариши, давлат тузилмаларининг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятига асоссиз аралашувиغا барҳам беришдир. Давлат зиммасида давлатнинг фаол иштирокисиз амалга ошмайдиган вазифаларгина қолади. Булар, энг аввало, умумдавлат миқёсидаги стратегик масалалар, хусусан, макроиқтисодий барқарорлик, ислохотлар дастурларини ҳамда иқтисодиётнинг таркибий қайта қурилишини, ижтимоий соҳада, коммуникациялар тизимида устувор дастурларни амалга ошириш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва ҳоказо.

Иккинчидан, бу — республика даражасидаги ваколатларнинг бир қисмини маҳаллий бошқарув органларига утказилиши демакдир. Вазифаларнинг бу тарзда тақсимланиши, бир томондан, маҳаллий органларнинг белгиланган вазифаларни бажаришда масъулиятини оширади (аввало, бандлик, ижтимоий ривожланиш ва аҳоли турмуш фаровонлигини юксалтиришга тааллуқлидир), иккинчи томондан, уларнинг самарадорлигини кучайтиради, зеро ҳудудларнинг ўзига хос жиҳатларини эътиборга олади. Масалан, кам таъминланган оилаларга нафақа тўлаш вазифасининг давлат органларидан фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ўтказилиши халқаро миқёсда тан олинган. Чунки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари кимнинг ижтимоий ёрдамга муҳтож эканлигини яхшироқ билади.

Учинчидан, бу — бошқарув тизимини оптималлаштириш, бошқарувга оид вазифаларнинг такрорланишига барҳам бериш, корхоналар фаолиятини асоссиз назорат қилинишига чек қўйиш, бозор механизмлари ҳамда шахсий ташаббускорлик ва хусусий тадбиркорликнинг ривожланишига ҳалал берувчи маъмурий тўсиқларни бартараф этиш, тақсимлаш тизимини тугатиш жараёнини якунлашдир.

Туртинчидан, бу — давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ходимлари сонини оптимал даражагача қисқартирилиши демакдир.

Бешинчидан, бу — ахборот ва коммуникация технологияларини жорий этиш асосида давлат бошқаруви тизимини босқичма-босқич замонавийлаштириш ҳамда унинг самарадорлигини ошириш, замонавий маъмурий-ҳуқуқий база яратиш, ўқув тизимини қайта кўриб чиқиш, илғор хорижий тажрибани эътиборга олган ҳолда кадрларни танлаш ва ёллаш услубларини қўллаш, уларни аттестациядан утказиш ва уларга юклатилган вазифаларнинг ижросини баҳолаш шакллари такомиллаштириш орқали давлат хизматини ислоҳ қилишдир.

ИҚТИСОДИЁТНИ БОШҚАРИШДА ДАВЛАТ ВАЗИФАЛАРИНИ ҚИСҚАРТИРИШ, ТАДБИРКОРЛИККА ЯНАДА КЕНГ ЙЎЛ ОЧИШ ҲАМДА ИҚТИСОДИЙ МУНОСАБАТЛАРНИ ЭРКИНЛАШТИРИШ

Ўтказилаётган ислохотлар доирасида бугунги кунда давлат ва ҳужалик бошқаруви органлари вазифалари ва таркибини қайта куриб чиқиш ишлари жадал олиб борилмоқда. Бунда бошқарув тизимини самарадорлигини сезиларли даражада ошириш, қабул қилинаётган қарорлар сифатини яхшилаш ҳамда бошқарув аппаратиغا сарфланаётган асоссиз харажатларни қисқартиришга қаратилган қатъий фаолиятга алоҳида аҳамият берилмоқда.

Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, марказда ташкил этилган ҳар қандай бошқарув органи одатда вилоятлар ва туманларда ўзининг ҳисоб берувчи бўлинмасига эга бўлади, бу эса бошқарув аппаратининг ва техник ходимларнинг кўпайиб кетишига олиб келади. Оқибатда, қўшимча назорат органлари пайдо бўлишига, харажатлар кўлами ортишига, турли хил келишувлар ва керакли-керасиз ҳужжатбозликларга олиб келади. Булар давлат бошқарувининг айрим органлари фаолияти самарадорлигининг кескин пасайишига сабаб бўлади.

Ислохотларнинг асосини ташкил этувчи иқтисодий бошқарувнинг янги концепцияси вертикал маъмурий тузилмаларни аниқ вазифаларни бажарувчи мустақил ташкилотларнинг горизонтал тармоғи билан мувофиқлаштирилишини тақозо этади. Бунда шартнома асосида бошқариш, ички ва ташқи аудит каби механизмлар яратилади. Давлат сиёсатини шакллантириш масалалари вазирликлар ва давлат қўмиталарида жамланади, уларнинг ижросини таъминлаш ва назорат қилиш агентлик, қўмита, инспекция каби давлат бошқаруви органлари зиммасига юкланади.

Давлат сектори фаолиятига хорижда тажрибадан ўтказилган, хусусий компанияларда қўлланиладиган давлат менежмент усуллари тобора кенг жорий этилмоқда. Бунда асосий эътибор давлат тузилмаларининг таҳлилий, тахминий ва баҳолаш вазифаларини ривожлантиришга, энг муҳими қарорлар қабул қилиш, аввало, марказий бошқарув органларида қабул қилинаётган қарорларнинг сифати ва уларнинг тайёрланишини яхшилашга қаратилади.

Бошқарув таркибини такомиллаштиришга нисбатан бундай ёндашувга мисол тариқасида Макроиқтисодий ва статистика вазирлигининг иккита мустақил давлат бошқарув органи — Иқтисодий вазирлиги ва Статистика давлат қўмитасига айлантирилганини, Қишлоқ ва сув ҳужалиги вазирлиги, «Ўзбекнефтгаз» холдинг компаниясидаги ва бошқа давлат ҳамда ҳужалик бошқаруви органларидаги ташкилий ўзгаришларни келтириш мумкин.

Шунингдек, туманлар бошқаруви таркибини оптималлаштириш бўйича ҳам кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Олий Мажлис ва республика ҳукумати қарорларига кўра, 2003 – 2004 йилларнинг ўзида 8 та маъмурий туман ҳокимлиги ва уларнинг қўйи ташкилотлари тугатилди. Ушбу маъмурий туманларнинг бирлаштирилиши, ортиқча ҳудудий бошқарув тизимлари ва уларнинг қўйи ташкилотларининг тугатилиши ярим миллиард сўмни тежаш, бу маблағни мазкур туманларнинг ижтимоий соҳаларини ривожлантиришга сарфлаш имконини берди.

Тадбиркорлик субъектлари иқтисодий эркинлигини таъминлаш ва уларга кенг ҳуқуқий кафолатлар беришга катта эътибор қаратилмоқда. Масалан, ҳужалик субъектларини текширишларни тартибга солиш ва назорат орган-

лари сонини мунтазам қисқартириш бўйича доимий иш олиб борилмоқда. Жумладан, ҳукуматнинг қатор махсус қарорлари бугунги кунда иқтисодий фаолият субъектлари хўжалик ишларига давлат органлари аралашувини сезиларли даражада чеклади, натижада хўжалик субъектларини давлат назорат органлари томонидан текширишлар билик неча баробар камайди.

Бу йил илгари давлат томонидан фонд сифатида ажратилган пахта толаси, ёқилғи ва нефть маҳсулотлари, минерал уғитлар, рангли ва қора металллар, ўсимлик ёғи, ғалла, ун, шакар каби хом ашё ва моддий ресурсларни лимит тариқасида тақсимлаш тизимига бутунлай барҳам бериш якунланди. Энди тадбиркорлар бу ресурсларни биржа ва ярмарка савдоси орқали харид қилади, бу эса турли мулкчилик шаклидаги корхоналарни тенг шароитда ишлаши учун имкон яратади.

ДАВЛАТ ВА ХЎЖАЛИК БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИНИНГ ТУГАТИЛИШИ, БИРЛАШТИРИЛИШИ ВА ҚИСҚАРТИРИЛИШИ

Ҳукумат қарорларига мувофиқ, машинасозлик, агросаноат мажмуи, халқ истеъмоли товарлари ишлаб чиқариш, қурилиш, транспорт ва савдо соҳасида давлат ва хўжалик бошқаруви вазифаларини бажараётган 20 дан ортиқ республика даражасидаги тузилма бутунлай қайта ташкил этилади ёки тугатилади. Жумладан, бошқарув тузилмасини такомиллаштириш доирасида, бошқарувнинг кераксиз, ортиқча бўғинлари сифатида, «Ўзпаррандасаноат», «Ўзозиковқатсаноат», «Ўзбалик», «Ўзқишлоқкимё», «Ўзқоғозсаноат», «Ўзмашсаноат» уюшмалари ва бошқалар тугатилди, айти пайтда бу тармоқларни ривожлантириш стратегиясини белгилаш вазифалари маҳаллий органларга берилди. Ҳудудий даражада ҳам бир-бирини такрорлайдиган ва самарасиз тузилмаларни тугатиш ва ўзгартириш бўйича шундай ишлар олиб борилмоқда. 2003 йил ва 2004 йилининг бошида ҳукумат томонидан республиканинг барча вазирлик ва идоралари тузилмаси қайтадан куриб чиқилди ва уларнинг вазифалари аниқлаштирилди. Улардан бозор иқтисодиётини бошқариш тамойилларига зид вазифалар олиб ташланди.

БОШҚАРУВ АППАРАТИНИ ҚИСҚАРТИРИШ ВА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Бошқарув аппарати сони ва унинг таъминоти харажатларининг қисқариши маъмурий ислохотнинг амалий натижаси бўлди. Бу маъмурий ислохотнинг асосий йуналишларидан биридир. Бу харажатларни такомиллаштириш ва қисқартиришда, ўз навбатида корхоналар ва аҳолининг солиқ юкини камайтиришда катта имкониятлар яратади. Ҳукумат томонидан бошқарув аппарати сонини такомиллаштириш бўйича қурилган чора-тадбирлар 2004 йилда давлат ва хўжалик бошқаруви органларида уларнинг сонини 40 минг кишига ёки 22 фоизга қисқартириш ва ҳар йили 40,5 миллиард сўм маблағни тежаш имконини беради.

Давлат ва хўжалик бошқаруви органлари бошқарув ходимларининг қисқартирилиши натижасида уларнинг сони ҳар минг кишига 6,1 кишини ташкил этади ёки аҳоли меҳнат билан банд қисмининг 1,6 фоизидан ошмайди. Бу МДҲнинг бошқа мамлакатларидагидан анча кам. Таққослаш учун қуйидаги рақамларни келтириш мумкин: Қозоғистонда — 19,2 ва 3,4, Украинада — 20 ва 4,5. Россияда — 22,1 ва 3,9.

Масалан: Россияда давлат аппаратининг ортиқча вазифаларини қисқартириш буйича саъй-ҳаракатларга қарамай давлат ҳокимияти ва маҳаллий узини ўзи бошқарув органлари ходимлари сони сунгги уч йилда 1141 мингдан 1259 мингга кўпайди. Аини пайтда, мустақил ахборот манбаларининг хабар беришича, 20 фоизга яқин амалдорлар зарур касбий маълумотга эга эмас.

Таъкидлаш жоизки, биринчи навбатда, сунъий равишда кенгайиб кетган бюрократик аппаратни қисқартиришга қаратилган маъмурий ислоҳотни амалга ошириш бозор иқтисодиёти ривожланган мамлакатлар учун ҳам долзарб ҳисобланади.

Таҳлиллар шуни курсатадики, Европа, Жануби-шарқий Осиё, Шимолий Американинг баъзи мамлакатларида иш билан банд аҳолининг умумий сонига бошқарув ходимлари солиштирама салмоғи 15 фоиздан 15 фоизгача етади. АҚШда — 15 фоиз, Швецияда — 18 фоиз, Буюк Британияда — 14 фоиз, Германияда — 6,7 фоиз, Польшада — 5,8 фоиз, Туркияда — 6,3 фоиз, Японияда — 3,2 фоиз, Жанубий Кореяда — 2,3 фоиз.

Жанубий Кореяда 1993 йилда бошланган ва «инқилобий» деб аталган маъмурий ислоҳот 10000 амалдорни бошқа агентликларга ўтказиш имконини берди.*

ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ВА ХУСУСИЙ СЕКТОРНИНГ ЖАДАЛ ЎСИШИ — МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ ВА ДАСТЛАБКИ ШАРТИ

Иқтисодиётни бозор муносабати ислоҳотларига ва маъмурий бошқарув ислоҳотларига тайёрлаш маълум даражада корхоналарни давлат тасарруфидан чиқариш ҳамда янги хусусий секторни ташкил этишга боғлиқ эди. Давлат иқтисодиётини хусусийлаштириш дастури ўтган асрнинг тўқсонинчи йилларидан бошланди ва улгуржи ҳамда чакана савдо, моддий-техник таъминот, умумий овқатланиш, маиший хизмат соҳаси, шунингдек, маҳаллий аҳамиятга эга саноат корхоналари ишлаб чиқарган маҳсулотларни тақсимлаш ҳамда алмашиш билан боғлиқ бутун секторни қамраб олди.

Шундан сўнг ҳар йили тасдиқланадиган хусусийлаштириш дастури истеъмол товарлари ишлаб чиқариш буйича кўплаб электротехника, мебель корхоналари, фармацевтика саноати, умумий машинасозлик, қурилиш материалларини ишлаб чиқариш, кўплаб йўловчи ва юк ташувчи автомобиль турларининг деярли бутун секторини хусусийлаштириш имконини берди. 2004 йил бошида Ўзбекистон ялпи ички маҳсулотига нодавлат секторининг улуши 74,5 фоиз, саноатда — 73,9 фоиз, қурилиш ишларида 88,8 фоизни ташкил этди. Иқтисодиёт соҳасида ишлаётган кишиларнинг 77,2 фоизи хусусий секторда банд бўлди.

2003 йилга келиб, кенг кўламда корхоналарни хусусийлаштириш ва акциялаштириш туфайли иқтисодиёт бошқарувчанлигида йўқотишларга йўл қўймасдан корхоналар маъмурий бошқарувининг сақланиб қолган элементларини бошқарувнинг янги корпоратив услублари билан алмаштириш учун етарли шарт-шароит яратилди.

* «Халқ сўзи», 2004 йил, 11 март 49(3323)-сон.

МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТ ВА ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ ВАЗИФАЛАРИНИ НОМАРКАЗЛАШТИРИШ

XXI аср бошига келиб, Ўзбекистон МДҲ мамлакатлари уртасида биринчи бўлиб иқтисодий таназзулни енгиб ута олди ва биринчи бўлиб 1997 йил sanoat ишлаб чиқариши бўйича, 2001 йилда ялпи ички маҳсулот борасида ислоҳотгача бўлган даражага етиб олди. Аини пайтда бозор иқтисодиётининг қонунчилик ва институциявий асослари яратилган бўлиб, у хусусий мулкчилик кенг ривожланган ҳолатда барча мулкчилик шакллари тенглиги, янги банк тизимини шакллантириш, товар, молия бозорларини эркинлаштириш, шунингдек, бозор муносабатлари жараёнларини амалга оширишга қодир янги давлат институтларини таъсис этиш каби базавий асосларни яратишни ўз ичига олади.

2003 йил охирида жорий операциялар ҳисоби бўйича миллий валютани эркин конвертациялашга ўтиш иқтисодий ислоҳотларда туб бурилиш ясади.

Шу билан бирга жамият ҳаётини ҳар томонлама эркинлаштириш бўйича ислоҳотлар мантиқи ва эҳтиёжи давлат вазифаларини микромиқёсда, яъни ҳужалик юритувчи субъектлар ва ҳудудларни ривожлантириш даражасида анча қисқартиришни қатъий талаб этмоқда. Бу шу нарса билан боғлиқки, бозор муносабат(и)лари шароитларига қўниқиб ҳолатида давлат органларининг корхоналар ва аҳолининг қонуний фаолиятига тўғридан-тўғри аралашуви бизнес ва умуман иқтисодий тараққиёт учун тобора катта тўсиқ бўлиб қолмоқда.

Масалан, собиқ тармоқ вазириликлар негизида қайта тузилган ҳужалик бирлашмалари, айниқса, кадрлар сиёсати, танқис хом ашё турларини тақсимлаш борасида бир қатор маъмурий вазифаларни ўзларида сақлаб қолган бўлиб шу дастаклар орқали корхоналарнинг ҳужалик фаолиятига кўп аралашар эди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 24 январдаги ПФ-3202-сонли «Ўзбекистон иқтисодиётида хусусий секторнинг улуши ва аҳамиятини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони ҳақиқий бозор шароити услублари фойдасига корхоналарни бошқаришда давлатнинг маъмурий ресурслардан фойдаланишдан воз кечиш масаласида бурилиш даври бўлди.

Давлат бошқаруви вазифаларини кўплаб тармоқ уюшмалари, концерн, холдинг ва компанияларнинг ҳужалик фаолияти вазифалари билан қўшиб юбориш ҳам долзарб муаммолардан биридир. У бозорнинг барча иштирокчиларига ҳужалик юритиш учун тенг шарт-шароит яратиш, иқтисодни монополиядан чиқаришга ёрдам бермади. Кўпгина ҳужалик бирлашмалари ҳужалик вазифалари билан бир қаторда давлат бошқарувининг айрим вазифаларини ҳам бажаришди. Хусусан, корхоналарнинг қонунчиликка риоя қилишга оид фаолиятини инспекциявий назорат қилиш, фаолият юритиш учун лицензия ва бошқа турли рухсатномалар бериш шулар жумласидан. Булар бари тоқат қилиб бўлмас даражага етганди, чунки иқтисодий ислоҳотлар, ҳужалик юритувчи субъектлар ва корхоналар эгаларининг ташаббуслари ва тадбиркорлиги йўлига ров бўлаётган эди.

Ҳа, давлат органлари ҳам ўзларида самарали ва очиқ-ойдин бизнес — муҳитни шакллантиришга халақит берувчи кўплаб рухсат бериш ҳамда тақсимлаш вазифаларини сақлаб қолган эди.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий борада муваффақиятли ривожланиши кўп жиҳатдан ҳокимиятнинг айрим бўғинлари уртасидаги ваколатларни чеклашга марказий органлар-

нинг маҳаллий бошқарув органлари билан узаро муносабатлари характерига боғлиқ. Бошқарув аппарати аъзоларининг ҳаддан зиёд куплиги, вазифаларнинг такрорланиши, бошқарувнинг яхши ташкил қилинмаганлиги, жамоатчилик назоратининг етишмаслиги давлат бошқарув органлари бюрократизмининг кучайишига, бизнес ривожланиши йўлида турли хил тусиқлар кўпайишига асос бўлади.

Айнан шунинг учун ҳам бугунги кунда Ўзбекистонда мамлакат Президенти ташаббуси билан амалга оширилаётган **маъмурий ислоҳот йўналишларидан бири — бу, давлат бошқаруви тизимида вазифаларни аниқ белгилаб олиш ва номарказлаштириш саналади.**

У устувор йўналиш бўлиб, давлат бошқаруви вазифаларини номарказлаштириш қуйидагиларга имкон беради:

— ҳукуматнинг умумдавлат аҳамиятига молик стратегик масалаларга эътибор бериши. Бу — давлатни бошқариш ва стратегик режалаштириш самарадорлигини оширишга қўмаклашади, марказий бошқарув органлари тузилмасини ва сонини оптималлаштириш учун шароит яратади, уларнинг хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий фаолиятига жорий аралашувидан халос қилади;

— давлат томонидан кўрсатиладиган хизматлар (ижтимоий таъминот, соғлиқни сақлаш, таълим, ободонлаштириш ва ҳоказо соҳаларда) учун маҳаллий ҳокимият органларининг масъулиятини оширади, ушбу хизматлар турларини кўрсатувчи институтларни фойдаланувчиларга яқинлаштиради. Бу эса ўз навбатида хизмат турларидан фойдаланиш даражасини, давлат бошқаруви тизимининг сифати, очиқ-ойдинлиги ва самарадорлигини оширишга ёрдам беради;

— маҳаллий ҳокимият органларига маҳаллий шарт-шароит ва эҳтиёжларни ҳисобга олган ҳолда устувор йўналишларни мустақил белгилаш ҳамда ресурсларни тақсимлаш бўйича ваколат бериш орқали уларнинг демократик ролини оширади;

— ўзини ўзи бошқариш органлари ва нодавлат ноҳукумат ташкилотларига давлат назоратининг кўплаб вазифаларини жамоатчилик назорати сифатида топиширишни амалга оширади;

— мамлакатда фуқаролик жамиятининг шаклланиш жараёнини тезлаштиради.

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ ВАЗИФАЛАРИНИ НОМАРКАЗЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Мазмуни, шакли, услуби ва кўламидаги фарқларга қарамасдан, давлат бошқарув органлари вазифаларини номарказлаштириш дунёдаги деярли барча мамлакатларда амалга оширилмоқда. Жамиятга иқтисодийётни бошқаришнинг демократик тамойилларини алақачон жорий этган, бозор иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда номарказлаштиришдан мақсад — давлат бошқаруви тузилмасини ва унинг вазифаларини оптималлаштириш, давлат органлари ишини жамоатчилик назоратига олиш механизмини яратиш, вазифаларни ҳукуматнинг қўйи бўғинларига, ўзини ўзи бошқариш органларига, хусусий секторга бериш орқали давлат бошқаруви самарадорлигини оширишдир.

Жаҳон амалиётида мустақиллик даражасига кўра номарказлаштиришнинг қуйидаги асосий турлари фарқланади:

Горизонтал номарказлаштириш. Бунда ҳукумат вазифалари вазирликлар ва идораларга ўтади. Уларга Парламент ва марказий ҳукумат томонидан белгиланган стратегия, стандарт ва бюджетга мувофиқ давлат хизматини кўрсатиш масаласини ҳал этишда эркинлик берилади.

Вертикал номарказлаштириш. Мазкур услубда вазифалар марказий ижроия ҳокимиятдан давлат ҳокимиятининг мустақил органларига ва жойлардаги мустақил бошқарув органларига ўтказилади. Бунда жойлардаги мустақил бошқарув органлари қонунчиликка мувофиқ тегишли хизмат турларини кўрсатиш ва молиялаш масаласини ҳал этиш ҳамда стратегиясини белгилашда тўлиқ ёки қисман мустақилликка эга бўлиши мумкин.

Марказий бошқарув органларининг (вазирликлар ва идоралар) вазифаларини вертикал деконцентрациялаш. Бу айрим вазифаларни тегишли ҳудудий бўлинмаларга бериш орқали амалга оширилади. Бунда марказий вазирликлар ва идораларнинг ҳудуди бошқарув органлари ўз фаолиятини марказий ҳукумат ва тегишли идоралар белгилайдиган стратегия доирасида амалга оширади ҳамда одатда давлат бюджетидан молиялаштирилади.

Давлат органлари ва хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш мақсадида **вазифаларни нодавлат ташкилотларига ўтказиш.**

Ўзбекистонда маъмурий ислоҳот доирасида давлат бошқарувини номарказлаштириш давлатнинг бошқарув даражалари ўртасида ваколатларни аниқ белгилаб олиш ва давлат ваколатининг ўсиб келаётган қисмини босқичма-босқич ўтказиш орқали амалга оширилади.

Номарказлаштириш ва ваколатларни чеклашнинг асосий тамойиллари қуйидагича:

1) республика давлат бошқарув органларида давлатнинг сиёсий, стратегик, тартибга солувчи ва ҳуқуқни белгиловчи вазифаларини марказлаштириш;

2) жорий давлат бошқаруви ижроия фаолиятининг асосий қисмини ҳудудий (вилоят, туман, шаҳар) даражага ўтказиш;

3) сиёсий, стратегик, тартибга солувчи вазифаларни бажариш талаб этилмайдиган соҳаларда давлат бошқарувининг мустақил бўлган вилоят структуралари (республика органлари тасарруфида бўлмаган) фаолият юритиши;

4) давлат кундалик вазифаларини бажариш давомида аҳоли ёки хўжалик юритувчи субъект билан мустаҳкам алоқа ўрнатиш зарур бўлганда ёки бу фаолият фақат идорага қарашли ҳудуддаги аҳоли манфаатларини амалга оширишга қаратилган бўлса (масалан, уй-жой коммунал хўжалигининг ишончли фаолият юритишини таъминлаш, ободонлаштириш, таълим, соғлиқни сақлаш, кичик бизнесни ривожлантириш соҳаларидаги сиёсатни амалга ошириш) республика органларининг вилоят бўғинлари ишлаб туриши;

5) аҳолига ва хўжалик юритувчи субъектларга давлат хизматини кўрсатиш билан боғлиқ жорий ижроия фаолият кўлами кенг бўлган ҳолларда республика (вилоят) органларининг туман (шаҳар) бўғинлари фаолият юритиши;

6) давлат томонидан кўрсатилаётган хизматларни аҳолига, тадбиркорлик субъектларига, истеъмолчиларга имкон қадар яқинлаштириш (масалан, вилоят даражасида ижтимоий ва транспорт инфратузилмаси қурилиши, рўйхатдан ўтказиш таомиллари, солиқларни тўлашни шаҳар ва туман даражасига яқинлаштириш).

Республикада давлат бошқаруви ваколатларини чеклаш ва вазифаларни номарказлаштириш бир неча йўналишлар бўйича амалга оширилади.

Биринчи йуналиш — бир пайтнинг ўзида тармоқ бошқарувидан функционал бошқарувга ўтишни назарда тутувчи горизонтал номарказлаштириш.

Мустақиллик йилларида вазирликлар, биринчи гада, туғридан-туғри давлат бошқаруви вазифаларини амалга оширувчи тармоқ идоралари сони кескин қисқартирилди. Республика миқёсидаги 50 дан ортиқ вазирлик ва идоралар қайта ташкил этилди. Ҳозирги маъмурий ислохотлар давомида ҳукумат қарорига мувофиқ иқтисодиётнинг турли соҳаларида давлат ва хўжалик бошқаруви вазифаларини амалга оширувчи 20 дан ортиқ тузилма тугатилади ва қайта ташкил этилади.

Маъмурий ислохотларга мувофиқ республикада сақланиб қолган 13 та вазирликдан фақат 5 таси тармоқ (соғлиқни сақлаш, олий ва ўрта махсус таълим, халқ таълими, маданият, қишлоқ ва сув хўжалиги) вазирлиги, 11 та давлат қўмитасидан 3 таси тармоқ қўмитаси (спорт, геология ва минерал ресурслар, архитектура ва қурилиш) ҳисобланади. Тармоқ вазирликлари ва давлат қўмиталари асосан, бозор механизмлари самарасиз бўлган секторлар фаолиятини тартибга солади.

Давлат иқтисодий бошқарувининг асосий дастаклари Иқтисодиёт вазирлиги, Молия вазирлиги, Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси, Давлат мулк қўмитаси, Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги каби иш фаолияти умуммиллий давлат манфаатлари нуқтаи назаридан ёндашган ҳолда стратегик вазифаларни ҳал этишга йўналтирилган функционал тармоқлараро марказий идораларга берилган.

Давлат бошқарув органларини ислоҳ қилиш жараёнида сақланиб қолган вазирликлар ва қўмиталар Низомини тасдиқлаш давомида давлат бошқарувининг муҳим бўлган ҳуқуқ ўрнатувчи ва ҳуқуқ-ижроия вазифалари ўзгаради. Агентликларга асосан эгаллик қилиш ва ижро этиш вазифалари, инспекцияларга — қонунчилик ижроси юзасидан кузатиш ва назорат қилиш вазифалари юклатилади.

Иккинчи — давлат ва хўжалик бошқаруви вазифаларининг бўлиниши. 1997 йилдан бошланган ислохотлар давлат бошқаруви тизимини ислоҳ қилиш хўжалик ва давлат бошқаруви вазифаларини бўлиш жараёнини тугаллашга қаратилган. Шундай қилиб, босқичма-босқич тарзда тегишли хўжалик бирлашмалари назорат ишларидан озод қилинди. Бу барча назорат-тафтиш бошқарув идораларини тугатиш (улар ўрнига мустақил аудиторлик компаниялари ривожланиб кетди), «Ўзтемирйўлназорат», «Авианазорат», «Давлат автомобиль ва дарё транспорти агентлиги» каби махсус инспекцияларни тузиш орқали амалга оширилди.

Учинчи — вертикал тармоқ деконцентрацияси. Бу жараён республика органлари вазифаларининг бир қисmini қуйи тузилмаларга, жумладан, хусусий секторга бериш орқали амалга оширилади. Ҳукумат марказий аппарат тармоқлар ва корхоналарнинг жорий муаммоларини ҳал этиш билан банд. Бу ҳол стратегик бошқарув масалаларини сифатли ишлаб чиқиш, хўжалик субъектлари мустақиллигини ошириш, давлат бошқаруви ва корхоналарнинг қуйи бўғинларидаги раҳбарларда боқимандалик кайфиятини тулиқ йўқотишга ёрдам бермайди.

Давлат бошқарувини номарказлаштириш жараёнида қуйи давлат органларига давлат мулкни бошқариш ва тартибга солиш, ижтимоий хизматларни кўрсатиш ва назорат қилиш вазифалари берилади. Масалан, ўз даврида тугатилган Коммунал хизмат кўрсатиш вазирлиги вазифаларининг бир қисми «Ўзкоммунхизмат» агентлигига берилган. Тугатилган вазирликнинг

кўпгина вазифалари маҳаллий ҳокимият органларига, хусусан, хусусий секторга олиб берилган. «Ўзбалиқ», «Ўзпаррандасаноат», «Ўзтрансурилиш», «Ўзмашсаноат», «Ўзқозғозсаноат» каби тугатилган уюшмалар тизимига кирган корхоналарни бутунги кунда акциядорларнинг ўзлари бошқармоқда.

Тўртинчи — ресурсларнинг марказлаштирилган тақсимотини туғатиш. Мавжуд тақсимлаш тизимини бекор қилмасдан давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг корхоналар фаолиятига аралашувини номарказлаштириб ва қисқартириб бўлмайди. Гарчи, Ўзбекистондаги марказлашган тақсимлаш тизими асосан, иқтисодий ислохотларнинг илк bosқичларида ўзгартирилган бўлса-да, бироқ, ресурсларнинг алоҳида стратегик турлари (пахта толаси, ёниги-мойлаш материаллари, минерал ўғитлар, рангли металлларнинг айрим турлари, кабель-ўтказгич маҳсулотлари, озиқ-овқат товарлари) бўйича эскича тақсимот механизми амал қилаверди, тақсимлаш органларига бозор тизимига хос бўлмаган ҳукмронлик ваколатини берди ва коррупция учун замин яратди.

Айнан шунинг учун Республика Президенти И.Каримовнинг ташаббуси билан тақсимот тизимидан бутунлай воз кечиш ва маҳсулотларни сотишнинг бозор механизмининг жорий этиш маъмурий ислохотларнинг муҳим йўналиши деб белгиланди. 2003 йил кузида пахта толасини сотишни тақсимлаш тизими ўрнига биржа савдоси тизими юзага келди. Ҳозирда тадбиркорлар биржа ва ярмарка савдо тармоғи орқали бир-бири билан тенг шароитларда рақобатлашган ҳолда кўпгина хом ашё ва минерал ресурсларни, жумладан, нефть маҳсулотлари, минерал ўғит, қора ва рангли металл, ўсимлик ёғи, буғдой, ун, шакар ва ҳоказоларни сотиб олишлари мумкин.

Бешинчи — вазифаларнинг бир қисмини республика марказидан жойлардаги давлат бошқаруви органларига ўтказиш. Ҳозирда минтақалар маҳаллатизимининг ижтимоий-иқтисодий ҳаётида тобора фаол субъектлар бўлиб бормоқда. Маҳаллий миқёсда илгари ўз ечимини фақат марказда топган катта ва жиддий масалалар ҳам ҳал этилмоқда.

Жойлардаги давлат ҳокимияти органлари ўз фаолиятини янада кўпроқ қуйидаги асосий вазифаларни бажаришга қаратмоқдалар:

а) ижтимоий сиёсатни, жумладан, таълим, соғлиқни сақлаш, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш соҳаларида амалга ошириш;

б) уй-жой-коммунал хўжалигининг ишончли ва самарали ишлашини ҳамда идораларга қарашли аҳоли пунктлари ободончилигини таъминлаш;

в) хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай муҳит, аҳоли бандлигини кенгайтириш ва барқарор даромад манбаини шакллантириш учун зарур шароит яратиш;

г) ер-сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни таъминлаш;

д) бевосита хўжалик субъектларининг жойлашган ўрни ва аҳолининг яшаш жойига кўра бизнесга оид тартиб-қоидаларни амалга ошириш;

е) фуқароларнинг ўзини ўзи бошқарув органлари ҳамда фуқаролик жамияти тузилмасининг самарали фаолият юритишига кўмаклашиш.

Кейинги йилларда олиб борилмаётган номарказлаштириш чора-тадбирлари маҳаллий ҳокимият органларини марказдан олиб бериладиган ваколатларни қабул қилишга тайёрлашдан ташқари маъмурий ҳудудларни бошқариш тузилмасини оптималлаштиришни ҳам назарда тутди. Хусусан, 2003—2004 йилларда 8 та туман ҳокимиятлари ва шунга мувофиқ улар тасарруфидаги идоралар бўлинмалари тугатилди. Маҳаллий ҳокимият органларининг молиявий базасини мустаҳкамлаш чора-тадбирлари кўрилмоқда. Бу биринчи гада, бюджетлараро муносабатларни такомиллаштириш, иқти-

содиётни ривожлантириш, маҳаллий органлар даромадини шакллантирувчи солиқ солинадиган базаларни кўтариш ҳисобиغا амалга оширилади.

Айни пайтда, давлат бошқаруви вазифаларининг бир қисмини марказдан минтақаларга ўтказиш жойларда минтақанинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши билан боғлиқ масалаларни мустақил ҳал эта оладиган давлат хизматчиларининг малакали таркибини шакллантиришни талаб қилади.

Шунингдек, ҳокимларнинг ўзларига ишониб топширилган ҳудудни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш бўйича қабул қилинган йиллик ва ўрта мудатли дастурларнинг амалга оширилиши юзасидан аҳоли олдида, хусусан оммавий ахборот воситалари орқали доимий ҳисобот бериб боришлари жуда муҳимдир.

Олтинчи — давлат ҳокимияти вазифаларини фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига бериш. Маҳаллий ҳокимият органларининг фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари (маҳалла, фуқаролар йиғини) билан узаро муносабатлари янгича аҳамият касб этмоқда. Ўзини ўзи бошқариш органларининг анъанавий шакли булган ва давлат бошқаруви тизимиغا кирмайдиган маҳаллалар йиғини тобора кўпроқ ваколатларга эга булиб борапти.

Улар анъанавий вазифаларни бажариш билан бир қаторда кам таъминланган ва кўп болали оилаларга моддий ёрдам кўрсатиш ҳамда ижтимоий нафақа беришни амалга оширади, шунингдек, коммунал ва бошқа тўловларни йиғишда, ҳудуднинг санитария ҳолатини сақлаш ва ободончилигини таъминлашда тегишли хизмат идораларига кўмаклашади.

Еттинчи — вазифаларни давлат бошқарув органларидан, нодавлат нотижорат ташкилотларига ўтказиш.

Ўзбекистонда ноҳукумат ташкилотлар тез ўсиб келаётган ижтимоий сектор ҳисобланади. Яқин истиқболда уларни муҳим ижтимоий-сиёсий вазифаларни ҳал этишда, жумладан, жамият салоҳиятини ошириш ва қўллаб-қувватлаш борасида маҳаллий ҳокимиятнинг тенг ҳуқуқли ҳамкори сифатида кўриш мумкин. Масалан, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамиятлари, уй-жой мулкдорлари ширкатлари, сувдан фойдаланувчилар уюшмалари, бухгалтерлар уюшмалари каби ноҳукумат ташкилотларининг фаолияти бунга мисол бўла олади. Давлат ҳозирда илгари турли давлат тузилмалари бажарган муҳим вазифаларни уларга ўтказган.

Шундай қилиб, иқтисодиётни эркинлаштириш ислохотларнинг ҳозирги босқичида давлат бошқаруви самарадорлигини ва очиқ-ойдинлигини амалга оширишга ёрдам берадиган ҳокимиятни номарказлаштириш жараёнини фаолаштиришни талаб қилади. Айнан шунга боис, мамлакатимиз Президенти мазкур маъмурий ислохотларнинг ташаббускори ва ғоявий раҳбари сифатида кун тартибига ўта муҳим масалани қўйди. Бу масала моҳияти шундан иборатки, бозор ислохотлари жараёни давлат ҳокимиятининг ҳужалик юритувчи субъектлар фаолиятига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатишнинг маъмурий дастакларини тузатиш, қарорлар қабул қилишда жойлардаги ижроия ва вакилик органларининг ваколатларини ошириш, давлат томонидан берилган вазифаларни амалга ошириш учун фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини кадрлар билан таъминлаш, фуқароларнинг сиёсий фаолигини ва ташаббускорлигини ошириш билан ўтказилиши лозим.*

* «Халқ сўзи», 90-91-сон, 2004 йил 1 май.

1-мавзу. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси.

1. Вазирлар Маҳкамаси — Ўзбекистон Республикасининг ҳукумати

2. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва фаолияти тартиби

3. Вазирлар Маҳкамасининг иш тартиби

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси чиқарадиган ҳужжатлар

1. Вазирлар Маҳкамаси — Ўзбекистон Республикасининг ҳукумати

Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикасининг ижроия ҳокимияти органи — ҳукумати ҳисобланиб, Ўзбекистон Республикасида иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминлайди ҳамда давлат бошқаруви органлари тизимида ва ўзи ташкил этадиган хўжалик бошқаруви органлари тизимида бошчилик қилади, уларнинг ҳамжиҳатлик билан фаолият кўрсатишини таъминлайди. Вазирлар Маҳкамаси ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси олдида жавобгардир.

Вазирлар Маҳкамаси ўз фаолиятида коллегиалик, демократия ва қонунийлик, Ўзбекистон Республикасида яшовчи барча миллат ва элатларнинг манфаатларини ҳисобга олиш принципларига асосланади.

Вазирлар Маҳкамаси ўз ваколатлари доирасида:

— иқтисодий, ижтимоий-маданий жараёнларни бошқаради, мулкчиликнинг барча шакллари уйғунлаштириш ва уларнинг тенглиги, иқтисодий монополиялаштиришдан чиқариш, бозор иқтисодиётининг ҳуқуқий механизмини ишга солиш асосида эркин тадбиркорлик учун шарт-шароитлар яратади;

— хўжалик юритишнинг янги шакллари — концернлар, консорциумлар, тармоқлараро бирлашмалар, турли уюшмалар ва бошқа шунга ўхшаш ташкилотларни барпо этишга ва мустаҳкамлашга ёрдамлашади, иқтисодиётни ривожлантириш ва аҳоли талаб-эҳтиёжларини қондириш заруриятидан келиб чиққан ҳолда улар фаолиятини йўналтиради ва мувофиқлаштиради;

— Ўзбекистон Республикасида пул ва кредит тизимини мустаҳкамлаш чора-тадбирларини амалга оширишга кўмаклашади, ягона нарх сиёсатини ўтказиш, меҳнатга ҳақ тўлаш миқдорининг белгиланган кафолатларини ҳамда ижтимоий таъминот даражасини таъминлаш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетини, шунингдек Ўзбекистон Республикасини иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш истиқбол кўрсаткичларини ва энг муҳим дастурларини ишлаб чиқишни ҳамда уларнинг ижросини ташкил этади;

— бошқарув тузилмасини такомиллаштириш туғрисида, вазирликлар, давлат қумиталари, идоралар ҳамда Ўзбекистон Республикаси давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органларини тузиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш туғрисида таклифлар ишлаб чиқади;

— фан ва техникани ривожлантириш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга оширади;

— фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, уларнинг меҳнат қилиш-га, ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимояланишга бўлган ҳуқуқларини таъминлаш ҳамда ҳимоя қилиш чора-тадбирларини кўради, ижтимоий таъминот тизимини такомиллаштиради;

— соғлиқни сақлаш, халқ таълимини ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини белгилайди, маданиятни ривожлантиришга кўмаклашади;

— Ўзбекистон Республикасининг давлат хавфсизлиги ва мудофаа қобилиятини, давлат чегаралари қўриқлигини таъминлаш, давлат манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш чора-тадбирларини амалга оширишга ёрдамлашади;

— давлат бошқаруви органларининг табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини биргаликда ўтказиш ҳамда республика ва халқро аҳамиятга молик йирик экологик дастурларни амалга ошириш борасидаги ишларини мувофиқлаштиради, йирик авариялар ва фалокатларнинг, шунингдек, табиий офатларнинг оқибатларини тугатиш чора-тадбирларини кўради;

— Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлар ва халқро ташкилотлардаги вакилликни таъминлайди, ҳукуматлараро шартнома ва битимлар тузади, уларни бажариш чора-тадбирларини кўради;

— ташқи иқтисодий фаолият, илмий-техникавий ва маданий ҳамкорлик соҳасида раҳбарликни амалга оширади.

Вазирлар Маҳкамасининг ваколати Ўзбекистоннинг бутун ҳудуди доирасида таъсир этади. У давлат ҳокимиятининг ижро этувчи ва фармойиш берувчи органидир. Яъни у шундай органки, давлат функцияларининг тўғридан-тўғри амалга оширилишини, мамлакатда маъмурий-сиёсий, ҳўжалик ва ижтимоий-маданий қўрилишини таъминлайди. Вазирлар Маҳкамасининг бу хусусияти унинг давлат бошқаруви органлари тизими юқорисида туришини белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси давлат ҳокимияти органларининг тизимини белгилаб берган. Бу органлар доираси жуда кенг бўлиб, у ўз ичига марказий давлат бошқаруви органлари, давлат ҳокимиятининг маҳаллий органлари, суд ва прокуратура органларини қамраб олади. Давлатнинг функцияларини амалга ошириш мақсадида, улар орасида ваколатларни тақсимлаш ўтказилган. Лекин улар у ёки бу даражада Вазирлар Маҳкамаси билан ўзаро алоқада бўлади.

Давлат бошқарувининг марказий органларига нисбатан Вазирлар Маҳкамаси раҳбар орган ҳисобланади. Чунки вазирликлар, бошқарма, қўмита ва шунга ўхшаш органлар ҳўжалик ва маданий, ижтимоий-сиёсий фаолиятнинг алоҳида тармоқларига бевосита раҳбарлик қилиш учун тузилган. Айнан Вазирлар Маҳкамаси уларнинг фаолиятини бирлаштиради ва фаолиятини йўналтиради.

Марказий давлат бошқаруви органларининг аҳамияти ва роли жуда юқори бўлиб, қоидага биноан, уларнинг раҳбарлари Вазирлар Маҳкамаси таркибига киради. Мазкур марказий бошқарув органлари Вазирлар Маҳкамасига бўйсунган ҳолда ўзларига топширилган давлат бошқарув тармоғига раҳбарлик қиладилар. Бу органлар раҳбарлари ўзларига берилган ваколат доирасида, Вазирлар Маҳкамасининг қарор ва фармойишлари асосида ҳамда уларнинг ижросини таъминлаш мақсадида буйруқ ва йўриқномалар чиқаради, уларнинг ижросини назорат қилади. Ҳукумат ҳар

қандай республика марказий бошқарув органининг ҳисоботини тинглаши мумкин.

Вазирлар Маҳкамасининг республика марказий давлат бошқарув органи билан муносабатини аниқлашда, унинг ушбу органларни тузиш, бекор қилиш, бирлаштириш, мазкур органлар тўғрисидаги низомларни тасдиқлашда фаол иштирок этиши муҳим ҳисобланади. Ҳукуматда тегишли мавжуд ваколатларнинг мавжудлиги, уни олий ижро этувчи ва фармойиш берувчи орган сифатида баҳолашга ёрдам беради.

2. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва фаолияти тартиби

Вазирлар Маҳкамаси қонун билан белгилаб қўйилган ўз таркибига эга. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 29 августда янги таҳрирда қабул қилинган «Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида» ги қонунига кўра, Вазирлар Маҳкамаси таркибига Ўзбекистон Республикаси Бош вазири (бундан буён матнда Бош вазир деб юритилади), унинг уринбосарлари, вазирлар, давлат қўмиталарининг раислари кирадилар. Қорақалпоғистон Республикаси ҳукуматининг бошлиғи ўз лавозими бўйича Вазирлар Маҳкамаси таркибига киради.

Вазирлар Маҳкамасининг таркиби Ўзбекистон Республикасининг Президенти томонидан шакллантирилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Бош вазир номзодини кўриб чиқиш ва тасдиқлаш учун Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталарига тақдим этади ҳамда уни вазифасидан озод қилади. Вазирлар Маҳкамасининг аъзоларини Бош вазир тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти тасдиқлайди ва вазифасидан озод қилади.

Вазирлар Маҳкамаси янги сайланган Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси олдида ўз ваколатларини зиммасидан соқит қилади.

Вазирлар Маҳкамаси фаолиятини ташкил этиш мақсадида махсус девон ташкил этилади. Мазкур қонуннинг 21-моддасига биноан, Вазирлар Маҳкамасининг девони Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Раёсати мажлисларига тайёргарлик куриш, тегишли қарорлар лойиҳаларини, таҳлилий, ахборот ва бошқа материалларни тайёрлаш, Вазирлар Маҳкамаси қарорларининг бажарилишини мунтазам равишда текшириб бориш учун ташкил этилади.

Девоннинг асосий таркибий бўлинмалари раҳбарлари Ўзбекистон Республикаси Президенти билан келишилган ҳолда Бош вазир томонидан лавозимга тайинланади. Девон Вазирлар Маҳкамасининг ваколатларини амалга ошириш бўйича аниқ чора-тадбирлар куради. Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 20 майдаги 248-сонли «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси апарти тузилмасини такомиллаштириш тўғрисида»ги қарорига биноан, девоннинг асосий вазифалари этиб қўйидагилар белгиланган:

- иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришнинг устувор лойиҳаларини ва йўналишларини амалга ошириш;
- иқтисодий ва ижтимоий бошқаришнинг бозор усулларини жорий этиш; ҳужалик юритиш шакларини такомиллаштириш, таркибий ва институционал қайта ўзгартиришларни амалга ошириш;
- мамлакатнинг пул ва бюджет тизимини мустаҳкамлаш, тўлов интизомини даражасини ошириш, халқ ҳужалигида ҳисоб-китобларни такомиллаштириш;
- фуқароларнинг ижтимоий ва ҳуқуқий муҳофаза қилинишини таъминлаш;

— вазирликлар, давлат қумиталари, идоралар, ижро этувчи ҳокимият маҳаллий органларининг иқтисодий ислохотларнинг амалда бажарилишини таъминлаш бўйича фаолиятини мувофиқлаштириб бориш;

— қонуларнинг, Олий Мажлис қарорларининг, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари ва фармойишларининг ижросини ташкил этиш.

— қонунда ҳукумат фаолиятини ташкил этиш тартиби батафсил курсатилган. Хусусан, давлат бошқарувининг, хўжалик ва ижтимоий-маданий қурилишнинг энг муҳим масалалари Вазирлар Маҳкамасининг мажлисларида ҳал этилади. Вазирлар Маҳкамасининг мажлислари йилнинг ҳар чорагида камида бир марта утказилади. Мажлисларни Бош вазир утказди. Ўзбекистон Республикасининг Президенти Вазирлар Маҳкамасининг мажлисларида раислик қилишга ҳақли.

Қуйидагилар фақат Вазирлар Маҳкамасининг мажлисларида кўриб чиқиладу:

— Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетини ишлаб чиқиш ва ижро этиш, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати тасарруфидаги аниқ мақсади давлат фондларини шакллантириш ва улардан фойдаланиш масалалари;

— бошқарув тузилмасини такомиллаштириш масалалари, Ўзбекистон Республикасини ва унинг айрим минтақаларини иқтисодий ва ижтимоий-маданий ривожлантириш дастурлари лойиҳалари;

— давлат қимматли қозғоларини чиқариш ҳажми ҳамда Ўзбекистон Республикасининг давлат ички ва ташқи қарзи қўламини ошириш тўғрисидаги таклифлар;

— солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар ставкаларини белгилаш ҳамда узгартириш тўғрисидаги таклифлар;

— давлат мулки объектларини хусусийлаштириш дастурларининг лойиҳалари ҳамда хусусийлаштиришдан олинган маблағлардан фойдаланишнинг асосий йўналишлари тўғрисидаги таклифлар;

— белгилаб қўйилган давлат нархлари қўлланиладиган маҳсулотлар, товарлар ва хизматлар руйхати;

— қонунчилик ташаббуси тартибда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасига киритиладиган қонулар лойиҳалари;

— давлатлараро шартномалар ва битимларни имзолаш тўғрисидаги таклифлар.

Вазирлар Маҳкамаси фаолиятини ташкил этиш ва унга раҳбарлик қилиш Бош вазир томонидан амалга оширилади. Бош вазир Вазирлар Маҳкамасининг самарали ишлаши учун шахсан жавоб беради.

Бош вазир:

— Ўзбекистон Республикаси Президенти билан келишилган ҳолда Бош вазирнинг ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди;

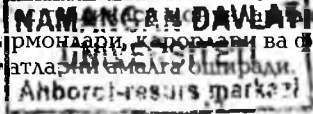
— Вазирлар Маҳкамасининг мажлисларида раислик қилади;

— Вазирлар Маҳкамасининг қарорларини имзолайди;

— Ўзбекистон Республикаси Президентининг топшириғига биноан, халқаро муносабатларда Вазирлар Маҳкамаси номидан иш кўради ҳамда ҳукуматлараро шартномалар ва битимларни имзолайди;

— давлат ва хўжалик бошқарувининг Вазирлар Маҳкамаси мажлисида кўриб чиқиш талаб этилмайдиган масалалар бўйича қарорлар қабул қилади;

— Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширилади.

Бош вазир ўз ваколатларига кирувчи масалалар юзасидан фармойишлар чиқаради, шунингдек Вазирлар Маҳкамасининг иши туғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентига мунтазам равишда ахборот бериб боради.

Бош вазир йўқлигида унинг вазифасини Бош вазир ўринбосарларидан бири бажаради.

Бош вазирнинг ўринбосарлари вазифалар тақсимотига мувофиқ ўзлари раҳбарлик қилаётган тармоқдаги ишларнинг аҳволи учун жавоб берадилар, тегишли вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар ҳамда давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари фаолиятини мувофиқлаштиришни, уларнинг ишини назорат қилишни амалга оширадилар ҳамда уларга топшириқлар берадилар, Вазирлар Маҳкамаси муҳокамасига киритилган таклифларни ҳамда қарор ва фармойишларнинг лойиҳаларини дастлабки тарзда кўриб чиқадиладар.

Вазирлар Маҳкамасининг доимий органи Бош вазир ва унинг ўринбосарларидан иборат таркибдаги Раёсат ҳисобланади. Раёсат таркибига Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг бошқа аъзолари ҳам киритилиши мумкин.

3. Вазирлар Маҳкамасининг иш тартиби

Вазирлар Маҳкамасига юклатилган вазифаларни амалга ошириш Вазирлар Маҳкамаси Раисининг, Бош вазирнинг, унинг ўринбосарларининг — комплекслар раҳбарларининг, вазирларнинг, давлат қўмиталари раисларининг, идоралар, корпорациялар, компаниялар, концернлар, уюшмалар, Вазирлар Маҳкамасининг таркибига кирувчи давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари раҳбарларининг фаолияти, шунингдек Вазирлар Маҳкамаси аппаратининг, доимий, вақтинчалик комиссияларинич, тегишли қарорлар билан ташкил этилган бошқа ишчи органларининг ташкилий-амалий иши билан таъминланади.

Вазирлар Маҳкамасининг иши йил чораги ёки ярим йиллик режаларига мувофиқ олиб борилади. Муҳим давлат, хўжалик ва ижтимоий-маданий муаммоларни ҳал этиш учун Вазирлар Маҳкамасининг комплекс ёки мақсадли тадбирлари ишлаб чиқилади, улар Бош вазирнинг ўринбосарлари — комплекс раҳбарлари, Ахборот-таҳлил бошқармаси бошлиғи томонидан Вазирлар Маҳкамасига кўриб чиқиш учун киритилади.

Вазирлар Маҳкамасининг кўриб чиқиши учун «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси туғрисида»ги Қонун билан унинг ваколатига киритилган масалалар киритилади. Вазирлар Маҳкамаси мажлисларида муҳокама этиш учун масалалар вазирлар, давлат қўмиталарининг раислари, идоралар, корпорациялар, компаниялар, концернлар, уюшмаларнинг раҳбарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари, улар бўлмаган (хизмат сафарига, меҳнат таътилида бўлган) ҳолларда эса уларнинг биринчи ўринбосарлари томонидан киритилади.

Туман ва шаҳарларнинг ҳокимлари, шунингдек республиканинг вазирликлар, идоралар ва корпорациялар, концернлар ва уюшмалар, иттифоқлар таркибига кирадиган бирлашмалари, корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг раҳбарлари Вазирлар Маҳкамасига фақат ўзларининг юқори идоралари орқали, давлат секторига кирмаган корхоналар эса — ўзлари ҳудудида жойлашган Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари ёки ўзларининг юқори республика органлари орқали мурожаат қиладилар ва масалаларни киритадилар.

Вазирлар Маҳкамасига киритиладиган ҳар бир масала бўйича, одатда, давлат тилида аниқ баён қилинган, асосланган қарор ёки фармойиш лойиҳаси, шунингдек, ҳужжатнинг моҳияти баён этилган қисқача хат тақдим этилади. Амалга оширилиши қўшимча моддий ва бошқа харажатларни талаб қиладиган қарорлар ва фармойишлар лойиҳаларини тақдим этишда молиявий-иқтисодий асослашлар илова қилинади. Қарорлар, фармойишларнинг лойиҳалари амалдаги қонун ҳужжатларига мос бўлиши, уларда кўриб чиқиладиган масала пухта таҳлил қилинган ва ҳолис баҳоланган, ижрочилар олдига аниқ ифодаланган мақсад ва вазифалар қўйилган бўлиши, уларда амалга оширса бўладиган муддатлар белгиланиши керак.

Қарор ёки фармойишнинг тайёрланаётган лойиҳаси билан айна бир вақтда Ҳукумат қарорларига ўзгартиришлар, қўшимчалар ёки уларни ўз кучини йўқотган деб ҳисоблаш тўғрисидаги таклифлар кўриб чиқилади. Қарорлар ва фармойишларнинг лойиҳаларида, зарурият бўлганда, илгари қабул қилинган қарорларга ўзгартиришлар киритиш ёки уларни ўз кучини йўқотган деб ҳисоблаш тўғрисидаги таклиф назарда тутилади. Айнан шу масалалар бўйича илгари қабул қилинган қарорлар бажарилмаган ҳолларда (янги вазиятлар пайдо бўлган ҳоллар бундан мустасно) Вазирлар Маҳкамасига ана шу масалалар бўйича қарорлар ва фармойишлар лойиҳалари киритилишига йўл қўйилмайди.

Давлат ва ҳужалик бошқаруви органлари томонидан Вазирлар Маҳкамасига киритиладиган Ўзбекистон Республикаси қонунлари лойиҳалари «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларини тайёрлаш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Қонунида баён қилинган талабларга жавоб бериши керак. Бошқа вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корпорациялар, компаниялар, концернлар, уюшмалар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг манфаатларига ёки ваколатига дахлдор бўлган қарорлар ва фармойишларнинг лойиҳалари, шунингдек, уларга иловалар Вазирлар Маҳкамасига киритилгунга қадар давлат ва ҳужалик бошқарувининг мана шу органлари билан келишиб олинади.

Норматив тусдаги қарорларнинг лойиҳалари Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги билан ҳам келишиб олинади.

Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини ҳамда республика бюджетини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган қарорлар, фармойишларнинг лойиҳалари ёки таклифлар тегишли равишда Иқтисодий вазирлиги, Молия вазирлиги ва Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги билан, ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ бўлган масалалар бўйича — Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги билан келишиб олиниши керак. Қонунлар лойиҳалари юборилган вазирликлар ва идоралар раҳбарлари 7 календарь кун мобайнида, қарорлар лойиҳалари бўйича — 3 календарь кун, фармойишларнинг лойиҳалари бўйича эса кўпи билан 2 календарь кун мобайнида ҳулоса беришлари лозим.

Вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корпорациялар, компаниялар, концернлар, уюшмалар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг раҳбарлари Вазирлар Маҳкамасига киритиладиган қонунлар, қарорлар, фармойишлар лойиҳаларининг асосланганлиги ва сифати, келтирилган маълумотлар ва бошқа материалларнинг тўғрилиги, шунингдек, уларнинг манфаатдор таш-

килотлар билан тегишли равишда келишиб олинганлиги учун шахсан жавоб берадилар.

Вазирлар Маҳкамасининг мажлислари йилнинг ҳар чорагида камида бир марта ўтказилади. Вазирлар Маҳкамасининг доимий органи сифатида Раёсат мажлислари мунтазам, ҳар ойда камида бир марта ўтказилади. Мажлисларни Вазирлар Маҳкамасининг Раиси ёки унинг топшириғига кўра Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири олиб боради. Зарурият туғилганда шошилиш масалаларни кўриб чиқиш учун Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Раёсатининг режадан ташқари мажлислари ўтказилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Бош вазири томонидан ҳар ҳафтада Бош вазир ўринбосарлари, Ахборот-таҳлил бошқармаси бошлиғи ва Аппарат Раҳбари иштирокида йиғилишлар ўтказилади. Уларда Ўзбекистон Республикаси Президенти топшириқларининг ижросини ташкил этиш ва Ҳукумат аппаратининг жорий фаолияти масалалари кўриб чиқилади.

Вазирлар Маҳкамаси Раёсатининг кўриб чиқиши учун Вазирлар Маҳкамасининг ваколатига кирувчи ҳар қандай масалалар киритилади, «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси туғрисида» Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ фақат Вазирлар Маҳкамаси мажлисларида кўриб чиқиладиган масалалар бундан мустаснодир.

Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Раёсати мажлисларида кўриб чиқиш учун масалаларни тайёрлашни Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари, Ахборот-таҳлил бошқармаси, департаментлар ва бошқа бўлинмалар Бош вазир ўринбосарларининг ҳамда Аппарат Раҳбари раҳбарлигида тегишли вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корпорациялар, компаниялар, кондернлар, уюшмалар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, мазкур Иш тартибига мувофиқ Вазирлар Маҳкамасига масалалар киритиш ҳуқуқига эга бўлган давлат ва ҳужалик бошқарувининг бошқа органлари билан биргаликда амалга оширадилар. Зарур ҳолларда масалаларни тайёрлашни Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати томонидан тузиладиган комиссиялар амалга оширадилар.

Вазирлар Маҳкамаси мажлисига Конституциявий суд раиси, Бош прокурор, Ўзбекистон Республикаси Олий Судининг раиси, Олий ҳужалик суди раиси, Ўзбекистон Республикаси Президенти Аппарати Назорат инспекцияси раҳбари, «Ўздавтелерадио» компанияси, Марказий банк, Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки бошқарувларининг раислари, ЎЗА Бош директори, Иқтисодиёт вазирининг ўринбосарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Доимий вакили, Ўзбекистон Касаба уюшмалари Федерацияси Кенгаши раиси доимий равишда, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари, уларнинг ўринбосарлари ҳамда оммавий ахборот воситалари вакиллари эса — заруриятга кўра таклиф этиладилар. Бошқа мансабдор шахслар мажлисга фақат уларга дахлдор масалалар бўйича таклиф этиладилар.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви юқори органларининг қарорларини ҳаётга татбиқ этишга кумаклашиш, Вазирлар Маҳкамаси қабул қилган ҳужжатларнинг қандай бажарилаётганлигини назорат қилиш ҳамда вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, давлат ва ҳужалик бошқарувининг бошқа органлари фаолиятини мувофиқлашти-

риб бориш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси томонидан унинг доимий комиссиялари тузилиши мумкин.

Вазирлар Маҳкамаси уларнинг вазифаларини, функцияларини ҳамда фаолият тартибини белгилайди.

Давлат ва хўжалик бошқарувининг алоҳида масалалари бўйича таклифлар тайёрлаш, Вазирлар Маҳкамаси ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқиш учун, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг алоҳида топшириқларини бажариш учун Вазирлар Маҳкамасининг вақтинчалик комиссиялари ва ишчи органлари тузилиши мумкин.

Вазирлар Маҳкамасининг доимий, вақтинчалик комиссияларининг ҳамда ишчи органларининг ҳужжатлари мажлис баёнлари билан расмийлаштирилади ҳамда тегишли ижрочиларга етказилади. Курсатиб ўтилган комиссиялар ва ишчи органларининг мажлис баёнлари уларга бошчилик қилаётган раҳбарлар томонидан имзоланади.

Доимий комиссиялар томонидан кўриб чиқилиши керак бўлган материалларни тайёрлаш ҳамда комиссиялар қарорларининг бажарилишини назорат қилиш Бош вазир уринбосарларининг котибиятлари, департаментлар ва бўлимлар, уларга ташкилий-техникавий хизмат кўрсатиш эса Ишлар Бошқармасининг тегишли бўлинмаси томонидан амалга оширилади. Зарурат бўлганда бу материалларни тайёрлашга вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар, бошқа манфаатдор ташкилотларнинг мутахассислари жалб қилинади.

Вазирлар Маҳкамасининг МДХда Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан вакиллик қилиш ҳамда МДХ давлат бошлиқлари Кенгаши ва ҳукумат бошлиқлари Кенгаши мажлисларини ташкилий-техник жиҳатдан тайёрлаш ва ўтказишни таъминлаш бўйича доимий тезкор алоқани амалга ошириш Ўзбекистон Республикасининг МДХдаги мухтор ваколатхонаси (Минск шаҳридаги мухтор ваколатхонаси) томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасининг МДХдаги мухтор ваколатхонаси Вазирлар Маҳкамасини Ўзбекистон Республикасига тааллуқли қарорларнинг лойиҳалари, бошқа ҳужжатлар ва тадбирлар ҳақида мунтазам хабардор қилиб туради.

Вазирлар Маҳкамаси узининг ваколатига кирувчи масалалар бўйича вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар, давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари фаолияти устидан мунтазам назоратни амалга оширади.

Вазирлар Маҳкамаси қарорларининг, фармоишларининг, мажлис қарорларининг ва топшириқларининг бажарилишини ташкил этиш ва назорат қилиш қуйидагилар билан таъминланади:

— республика, тармоқ ва ҳудудни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим ва устувор масалалари, шунингдек, узоқ даврга мўлжалланган ҳужжатлар бўйича назорат режасини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— тегишли таркибий бўлинмалар, мансабдор шахслар ва ходимлар томонидан амалий чора-тадбирларни тасдиқланган муддатларда амалга ошириш;

— вазирликларда, идораларда, бошқарувнинг ҳудудий тармоқ органларида ва жойлардаги ҳокимият органларида, бевосита корхоналарда, муассасалар ва ташкилотларда уларнинг бажарилишини мақсадли ўрганиш;

— вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг юқорида кўрса-

тиб ўтилган ҳужжатларни бажариш юзасидан қабул қилишган ўз қарорларининг бажарилишини кўриб чиқиш;

— республика тармоқлари ва ҳудудларидаги ишларнинг аҳволини комплекс ўрганиш, уларнинг яқунларини Вазирлар Маҳкамаси комплекслари мажлисларида кўриб чиқиш;

— Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари, фармойишлари ва топшириқларида, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ва фармойишларида қўйилган вазифаларнинг ўз вақтида ва тўлиқ бажарилишини таъминламаган раҳбарлар, мансабдор шахслар ва ходимларга нисбатан шахсан жавобгарлик чораларини кўриш.

Вазирлар Маҳкамаси аппаратида назорат фаолиятини мувофиқлаштириб бориш Аппарат Раҳбари томонидан амалга оширилади.

Республика раҳбарияти топшириқларининг ва Ҳукумат қарорларининг ўз вақтида ва сифатли бажарилишини ташкил этиш Бош вазирнинг тегишли ўринбосарлари — комплекслар раҳбарлари томонидан таъминланади.

Вазирлар Маҳкамаси вазирларнинг, давлат қўмиталари раисларининг, идоралар, корпорациялар, компаниялар, концернлар, уюшмалар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари раҳбарларининг Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича топшириқларнинг қандай бажарилаётганлиги, давлат бюджетининг ижроси, шунингдек давлат ҳокимияти ва бошқаруви юқори органлари қарорларининг бажарилиши тўғрисидаги ҳисоботларини мунтазам равишда эшитиб боради, уларнинг сўзсиз рўёбга чиқарилишини таъминлаш чораларини кўради.

Бажарилган қарорларни назоратдан чиқариш тўғрисидаги қарор Вазирлар Маҳкамаси Раёсати томонидан қабул қилинади.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси чиқарадиган ҳужжатлар

Вазирлар Маҳкамаси ўз ваколатларини амалга ошириш, қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қарорлари ва Президент фармон ва фармойишларининг ижросини таъминлаш юзасидан норматив ҳужжатлар чиқаради. Қонунда таъкидланишича, Вазирлар Маҳкамасининг норматив тусдаги ёки жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳужжатлари қарорлар шаклида чиқарилади. Шошилинч ва бошқа масалалар бўйича ҳужжатлар эса фармойишлар шаклида расмийлаштирилади.

Қарор ва фармойишлар Вазирлар Маҳкамасининг мажлисларида ёки Вазирлар Маҳкамаси Раёсати мажлисларида, шу билан бирга Бош вазир томонидан яқка тартибда қабул қилиниши мумкин. Ҳужжатлар қандай тартибда қабул қилинганлигидан қатъий назар, улар Вазирлар Маҳкамаси томонидан эълон қилинади.

Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати мажлисларида муҳокама этиш давомида мулоҳазалар билдирилган, қўшимчалар ёки ўзгартиришлар киритилган қарорлар лойиҳалари Бош вазир ўринбосарларининг тегишли котибиятлари, департаментлар, бўлимлар ёки мажлисларда тузилган комиссиялар томонидан пухта ишланади ҳамда, агар бошқа муддат белгиланмаган бўлса, мажлис бўлиб ўтган куннинг эртасига имзолаш учун тақдим этилади. Лойиҳаларга киритиладиган ўзгартиришлар Бош вазирнинг тегишли ўринбосарлари, Ахборот-таҳлил бошқармаси бошлиғи билан келишилиши керак.

Пухта ишланган лойиҳа Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Раисига ёки Бош вазирга ахборот бериш учун Аппарат Раҳбарига тақдим этилади.

Айрим шишинч масалалар ёки Вазирлар Маҳкамаси Раёсатида муҳокама этилиши зарур бўлмаган масалалар бўйича қарорлар лойиҳалари Вазирлар Маҳкамаси Раёсати аъзолари билан (сураб билиш тартибида) келишилади ва расмийлаштирилади. Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишлари улар имзоланган сана бўйича расмийлаштирилади ҳамда Бош вазир уринбосарларининг тегишли котибиятлари, департаментлар, бўлимлар томонидан тузиладиган тарқатиш рўйхати бўйича дарҳол ижрочиларга тарқатилади.

Вазирлар Маҳкамасининг норматив тусдаги қарорлари Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари тўпламида эълон қилинади.

Вазирлар Маҳкамасининг норматив тусдаги қарорларида уларни кучга киритиш муддатлари кўрсатилади. Бошқа ҳолларда улар имзоланган кундан бошлаб кучга киради.

Вазирлар Маҳкамасининг фармойишлари, агар уларда бошқа муддатлар белгиланмаган бўлса, имзоланган вақтидан бошлаб кучга киради.

Республикани кенг ва тезкорлик билан таништириш зарур бўлганда қарорлар ва фармойишлар Вазирлар Маҳкамаси Раисининг ёки Бош вазирнинг топшириғига биноан матбуотда, телевидение ва радио орқали эълон қилинади.

2-мавзу. Ўзбекистон Республикасида саноат соҳасини бошқариш

- 1. Саноат соҳасини бошқариш ва унинг ўзига хос хусусиятлари**
- 2. Маҳаллий саноат**
- 3. Саноат соҳасида давлат назорати**
- 4. Нефть ва газ соҳасида давлат назорати**
- 5. Электр энергетикада давлат назорати**

1. Саноат соҳасини бошқариш ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Саноат ҳар қайси мамлакат иқтисодиётининг асоси, юраги ҳисобланади. Кўпинча саноатнинг қай даражада ривожланганлигига қараб, давлатнинг иқтисодий қудратига баҳо берилади. Республикамизда бозор иқтисоди муносабатларига ўтиш жараёни барча соҳаларда бўлгани каби саноат соҳасида ҳам туб бурилишларни ясади. Президентимиз И.А. Каримов айтганидек, «Нафақат иқтисодда, умуман республикада ўтказилаётган барча ислоҳотлар— бу, авваламбор, институцион ислоҳотлар, яъни, эски, мустабид иқтисоднинг қотиб қолган, ғоят марказлаштирилган тизимини янги, эркин бошқарувга кўчириш, рағбатлантириш ва жонлантирувчи тизимга айлантириш пойдевори ҳисобланади».

Саноат соҳасини бошқариш ўз ичига: металлургия саноати, машина-созлик саноати, автомобилсозлик саноати, рангли металл рудаларни қазиб чиқариш саноати, енгил саноат ва бошқа саноат соҳаларидаги корхоналарни бошқаришни қамраб олади. Булар саноатнинг устувор соҳалари ҳисобланиб, уларни бошқариш учун тегишли давлат бошқарув органлари ташкил этилгандир. Масалан, кимё ва енгил саноат соҳаларини бошқаришни олайлик. 2001 йил 13 мартда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Кимё саноатини бошқариш тузилмасини такомиллашти-

риш чора-тадбирлари тўғрисида» ги № 124-Қарори билан кимё саноати корхоналари ва ташкилотларини бошқариш тизимини такомиллаштириш ҳамда улар фаолиятининг иқтисодий самарадорлигини ошириш, тармоқ корхоналарини акциялаштириш жараёнларини чуқурлаштириш, кимё ишлаб чиқаришини ривожлантириш, техника билан қайта жиҳозлаш ва замонавийлаштириш учун хорижий инвестицияларни кенг жалб этиш мақсадида аввалги Ўзбекистон кимё саноати корхоналари уюшмаси («Ўзкимёсаноат» уюшмаси) ўрнида очиқ акциядорлик жамияти шаклидаги «Ўзкимёсаноат» давлат акциядорлик компанияси («Ўзкимёсаноат» ДАК) ташкил этилди.

Ушбу компания ўз фаолияти давомида:

кимё саноатини замонавийлаштириш, реконструкция қилиш ва техника билан қайта жиҳозлашга йўналтирилган ягона техника сиёсати ўтказиш, ресурсларни тежайдиган самарали технологияларни жорий этиш, ишлаб чиқаришни ва бутловчи маҳсулотлар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришни ривожлантириш;

қишлоқ хўжалигининг минерал ўғитларга, ўсимликларни ҳимоя қилишнинг кимёвий воситаларига, шунингдек иқтисодиёт бошқа тармоқларининг рақобатбардошли кимёвий маҳсулотларга бўлган жорий ва истиқболдаги эҳтиёжларининг маркетинг тадқиқотларини олиб бориш ҳамда уларга бўлган эҳтиёжни аниқлаш;

тармоқни ривожлантиришнинг кимё саноатини барқарор ривожлантиришга, рақобатбардошли кимё маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кўпайтиришга, экспорт салоҳиятини кенгайтиришга қаратилган ўртача муддатли ва узоқ муддатли дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги ҳамда бошқа манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда минерал ўғитлар, ўсимликларни ҳимоя қилишнинг кимёвий воситаларини ишлаб чиқариш ва тақсимлашнинг ҳар йилги баланслари ишлаб чиқишида қатнашиш;

минерал ўғитлар ва дефолиантларни сотиш бўйича ҳар йилги ярмарка савдолари ўтказилишини ташкил этиш;

хорижий ва Ватанимиз инвесторларини жалб этган ҳолда кимё саноати корхоналарини чуқур ислоҳ қилиш ва хусусийлаштириш;

менежментнинг замонавий усулларини эгаллаган ва бозор иқтисоди шароитларида самарали ишлашга қодир бўлган муҳандис-техник кадрлар ва бошқарув кадрлари малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш каби вазифаларни амалга оширади.

«Ўзкимёсаноат» давлат акциядорлик компанияси бошқаруви 4 кишидан, шу жумладан раис ва унинг 3 нафар ўринбосаридан иборатдир. Раис ва унинг ўринбосарлари юқори бошқарув органи томонидан сайланади, кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади ҳамда маиший таъминот, тиббий ва транспорт хизмати курсатиш шарт-шароитларига кўра раис вазирга, биринчи ўринбосар — вазирнинг биринчи ўринбосарига, раис ўринбосарлари эса — вазир ўринбосарларига тенглаштирилади.

Ўзбекистон Енгил саноат моллари ишлаб чиқариш давлат акциядорлик компанияси (O'zbekyengilsanoat) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 1 июлдаги «Республика енгил саноатини бошқаришни такомиллаштириш тўғрисида» ги № 3102-Фармони билан собиқ Ўзбекистон Енгил саноат моллари ишлаб чиқариш уюшмаси ўрнида ташкил этилди. Республи-

лика енгил саноати тўқимачилик, трикотаж, тикувчилик ва чинни саноати тармоқларидан иборат бўлиб, компания ушбу тармоқда ягона давлат сиёсатини амалга оширади. Ўзбекистон Енгил саноат моллари ишлаб чиқариш давлат акциядорлик компанияси (O'zbekuengilsanoat) таркибига бир қатор корхоналар, қўшма корхоналар, бирлашмалар, ташкилотлар, шу жумладан мулкчиликнинг турли шаклларидаги пахта толасини қайта ишлаш, трикотаж, тикувчилик ва чинни буюмлари ишлаб чиқариш, шунингдек, компания уставига зид бўлмаган бошқа фаолият турлари билан шуғулланувчи корхона ва ташкилотлар кириши мумкин. Компания ички ва ташқи бозорларнинг маркетинг тадқиқотларини амалга оширади, тўқимачилик, трикотаж, тикувчилик ва чинни саноати молларига бўлган эҳтиёжнинг ўсишини ўрганади; республика истеъмол бозорини аҳоли ўртасида харидоргир бўлган ватанимиз енгил саноатининг юқори сифатли моллари билан тўлдирилишини таъминлайди; тармоқнинг экспорт салоҳиятини муштаҳкамлаш, компания корхоналари томонидан рақобатбардош моллар ишлаб чиқарилишини бутун чоралар билан кўпайтириш ҳамда уларнинг жаҳон бозорларига кириб боришини ташкил қилади; пахта толасидан, бошқа маҳаллий хом ашё ва материаллар манбаларидан фойдаланишни чуқурлаштириб, унинг комплекслигини оширади, ҳозирги вақтда импорт бўйича олиб келинаётган бутловчи буюмлар ва ёрдамчи ашёлар ишлаб чиқаришни ўзлаштиради; тармоқда ягона техника ва инвестиция сиёсатини ўтказиши, тўқимачилик, трикотаж ва тикувчилик саноати корхоналарининг кооперациялашувига, ишлаб чиқаришни республиканинг аҳоли зич яшайдиган туманларида маҳаллийлаштиришга қўмақлашади; замонавий технологияларни жорий этиш, янги буюмлар ишлаб чиқаришни ўзлаштириш, тармоқ корхоналарини янгилаш ва техника билан қайта қуроолантириш учун тўғридан-тўғри хорижий сармояларни кенг жалб этади; бозор ислоҳотларини ўтказишда, кадрлар тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этишда компания корхоналарига ёрдам кўрсатади. «Ўзбекенгилсаноат» давлат акционерлик компанияси бошқаруви тўққиз кишидан, шу жумладан раис, ва унинг уч нафар ўринбосаридан иборат бўлади, ўринбосарларидан бири биринчи ўринбосар ҳисобланади. Компания бошқаруви раиси мақоми, маиший таъминот, тиббий ва транспорт хизмати кўрсатиш шароитлари бўйича вазирга, раиснинг биринчи ўринбосари вазирнинг биринчи ўринбосарига, раис ўринбосарлари эса вазирнинг ўринбосарларига тенглаштирилган. Компания ўз фаолиятини демократик тамойиллар асосида амалга ошириб, бошқарувчи органлари компания Кенгаши ва компания раёсати ҳисобланади. Компания кенгаши таркибига бир қанча компания таркибидаги концерн, корхона, ташкилотлар раҳбарлари кирилади. Кенгашнинг йиғилишлари Кенгаш раиснинг ташаббуси билан, лекин йилига икки мартадан кам бўлмаган муддатда қақрилади. Навбатдан ташкари кенгаш йиғилишлари компаниянинг учдан бир қисмидан кам бўлмаган аъзолари томонидан қақрилиши мумкин. Кенгашнинг қарорлари кенгаш йиғилишида аъзоларнинг очиқ овоз бериш йўли қабул қилиниб, ҳар бир аъзо бир овозга эгадир. Агар берилган овозлар тенг бўлиб қолса, кенгаш раисининг овози ҳал қилувчи бўлиб ҳисобланади. Компания раиси ва унинг ўринбосарлари компания кенгаши томонидан беш йил муддатга сайланади ва тегишли тартибда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Компанияда компания функцияларини

амалга ошириш ва компания Кенгаши ҳамда компания Раёсати фаолияти-ни таъминлаш мақсадида ишчи аппарат ташкил қилинади.

Нефть ва газ саноати — 1998 йил 11 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2154-сонли фармони билан нефть ва газ қазиб чиқариш ҳажмларини кўпайтириш, янги нефть ва газ конлари ўзлаштирилишини жадаллаштириш, нефть ва газни қайта ишлаш ҳамда ташиш самарадорлигини ошириш, хорижий сармояларни жалб этиш борасидаги ишларни фаоллаштириш, республиканинг нефть ва газ саноатида бозор иқтисоди муносабатларини янада ривожлантириш ҳамда нефть-газ тармоғини бошқариш тузилмасини такомиллаштириш мақсадида «Ўзбекнефтгаз» Миллий корпорацияси «Ўзбекнефтгаз» миллий холдинг компаниясига айлантирилди ҳамда ушбу фармон билан қуйидагилар «Ўзбекнефтгаз» холдинг компанияси фаолиятининг асосий вазифалари ва йўналишлари этиб белгиланди:

— жорий ва узоқ муддатли тахминларни, газ, нефть ва нефтни қайта ишлаш саноатини ривожлантиришнинг, табиий ресурслардан ва мавжуд ишлаб чиқариш салоҳиятидан самарали фойдаланишнинг аниқ мақсадли илмий-техникавий, иқтисодий ва ижтимоий дастурларини ишлаб чиқиш;

— республика иқтисодиёти ҳамда аҳолисининг нефть маҳсулотлари ва газга бўлган талаб-эҳтиёжларини тула-тукис таъминлаш;

— нефть ва газ соҳасидаги геология-қидирув ишларининг стратегик ҳамда устувор йўналишларини белгилаш ва мувофиқлаштириш, нефть ва газ конларини қазиишнинг самарали тизим ва усулларини жорий этиш;

— хорижий мамлакатлар ва компаниялар билан иқтисодий, техникавий, технологик ва инвестиция соҳасидаги ҳамкорликни ҳар томонлама кенгайтириш;

— нефть, газ ва нефть маҳсулотлари республика ҳамда жаҳон бозори конъюктурасини ўрганиш негизида сармояларни жалб этиш;

— газ таъминоти ва нефть маҳсулотлари билан таъминлаш тизимининг фаолияти устидан назоратни амалга ошириш;

— тармоқ корхоналарида янги технологияларни ва илғор менежмент усулларини жорий қилиш.

Энергетика — 2004 йил 21 июнда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига* кўра, «*Ўзбекэнерго*» давлат-акциядорлик компанияси қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширади:

— республика иқтисодиёти ва аҳолисини электр энергияси ва кўмир билан барқарор таъминлаш, республика энергия тизими иш режимларини тартибга солиш ва мувофиқлаштириш;

— электр энергетикасини ва кўмир саноатини ривожлантиришнинг қисқа муддатли ва узоқ муддатли прогнозларини ҳамда мақсадли дастурларини ишлаб чиқиш, электр энергияси ҳамда кўмир ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш балансларини шакллантиришда қатнашиш;

— замонавий асбоб-ускуналар ва илғор технологиялар негизида, шу жумладан хорижий инвестициялар ҳисобига ишлаб чиқарувчи қувватларни ва электр тармоқларини, кўмир саноати корхоналарини реконструкция қилиш, замонавийлаштириш, техника билан қайта жиҳозлаш ва янада ривожлантиришни амалга ошириш;

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари туплами», 2004 йил, 25-сон, 288-модда.

— кўмир тармоғида геология-қидирув ишларини мувофиқлаштириш, кўмир конларини очиб ва қазиб олишнинг самарали тизимлари ва методларини жорий этиш, уни ишлаб чиқаришни кўпайтириш ҳамда ундан электр ва иссиқлик энергияси ишлаб чиқаришда устун даражада фойдаланиш, энергиянинг тикланаётган, шу жумладан ноанъанавий манбаларини ривожлантириш ва жорий этиш;

— республика корхоналари ва ташкилотлари билан биргаликда электр энергияси ва кўмирни тежаш, улардан оқилона фойдаланиш ҳамда уларнинг исроф бўлишини камайтириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни ташкил этиш;

— маркетинг тадқиқотларини ташкил этиш, тармоқ корхоналарига ички ва ташқи бозорларда маҳсулотлар (ишлар, хизматлар)нинг рақобатга бардошли янги турларини ишлаб чиқаришни ўзлаштиришда, уларнинг жаҳон бозорларига чиқишида кўмаклашиш;

— компаниянинг ташкилий тузилмасига кирадиган корхоналар ва ташкилотларга ахборот хизматлари кўрсатиш;

— электр энергетикаси ва кўмир саноати кадрларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш.

2. Маҳаллий саноат

1997 йил 15 августда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳаллий саноатни бошқаришни такомиллаштириш туғрисида» ги №-1828-Фармони билан маҳаллий саноатни бошқаришни янада такомиллаштириш, хусусийлаштиришни чуқурлаштириш ва рақобатчилик муҳитини вужудга келтириш, бозорнинг халқ истеъмоли моллари билан тулдирилиши учун маҳаллий ҳокимият органларининг масъулиятини ошириш мақсадида «Маҳаллий саноат» Давлат корпорацияси тугатилиб, мавжуд «Маҳаллий саноат» ҳудудий саноат-савдо концернлари негизида республика (Қорақалпоғистон Республикаси), вилоятлар ва Тошкент шаҳар «Маҳаллий саноат» ишлаб чиқариш-савдо акционерлик компаниялари ташкил этилди.

«Маҳаллий саноат» ҳудудий ишлаб чиқариш-савдо акционерлик компаниялари очиб турдаги акционерлик жамиятлари шаклида таъсис этилиб, ўз фаолиятида тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашига, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларига ҳисоб берадилар ҳамда ўз фаолиятини қатнашчиларнинг умумий йиғилиши томонидан тасдиқланадиган ҳудудий компания Низомига мувофиқ амалга оширадилар.

«Маҳаллий саноат» ҳудудий ишлаб чиқариш-савдо акционерлик компаниялари зиммасига қуйидаги асосий вазифаларни ҳал этиш юкланган:

— компания таркибига кирган хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва маркетинг фаолияти, моддий-хом ашё ресурсларини сотиб олиш, ишлаб чиқариладиган маҳсулотни экспорт қилиш, корхоналарни техника билан қайта жиҳозлаш ва реконструкциялаш, шу жумладан хорийжий сармояни жалб этиш асосида қайтадан жиҳозлаш ҳамда реконструкциялаш масалаларида уларга ёрдам кўрсатиш;

— харидорғир маҳсулот ишлаб чиқаришда маҳаллий хом ашё ва иккиламчи ресурслардан жуда тулиқ фойдаланиш учун шарт-шароитларни таъминлаш;

— тегишли минтақалар ҳудудида, биринчи навбатда қишлоқ жойларда аҳолининг иш билан бандлигини кенгайтириш учун кичик ва ўрта корхоналарни барпо қилиш ҳамда ривожлантириш.

3. Саноат соҳасида давлат назорати

2004 йил 9 июлда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан саноатда, газ таъминоти ҳамда кон назорати соҳасида бошқарув тузилмасини янада такомиллаштириш ва ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш самарадорлигини таъминлаш мақсадида Саноатда ва кончиликда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш агентлиги **Ўзбекистон Республикаси Саноатда, кончиликда ва коммунал-маиший секторда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекцияси («Саноатконтехназорат» давлат инспекцияси)**га айлантирилди.*

Ўзбекистон Республикаси Саноатда, кончиликда ва коммунал-маиший секторда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекцияси («Саноатконтехназорат» давлат инспекцияси) республика ҳудудидаги барча юридик ва жисмоний шахсларнинг саноатда ишларни бехатар олиб бориш, ер ости бойликларидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишга доир қонун ҳужжатлари ва норматив-техник ҳужжатлар талабларига риоя қилишлари устидан давлат назоратини амалга оширувчи махсус ваколатли давлат бошқаруви органи ҳисобланади ва у ўз фаолияти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

Давлат инспекцияси, унинг минтақавий инспекциялари ва унга идоровий мансуб ташкилотлар Ўзбекистон Республикасининг саноатда хавфсизлик соҳасидаги давлат бошқаруви органларининг ягона тизимини ташкил этади. Минтақавий инспекциялар маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан мустақил ҳисобланади ва бевосита Давлат инспекциясига бўйсунди. Давлат инспекцияси ўз фаолиятини давлат бошқарувининг бошқа органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, жамоат бирлашмалари ва бошқа ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади ҳамда халқаро битимлар асосида бошқа давлатларнинг давлат назорат органлари билан ўзаро алоқа ва ҳамкорлик қилади.

Қўйидагилар Давлат инспекциясининг асосий вазифалари ҳисобланади:

— юридик ва жисмоний шахсларнинг саноатда ва газ таъминотида ишларни бехатар олиб боришга, ер ости бойликларидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишга, минерал хом ашёни қайта ишлаш ва металлургия жиҳатидан саралашга, шунингдек, кон ишларини геология-маркшейдерлик хизмати билан таъминлашга оид қонун ҳужжатлари ва норматив-техник ҳужжатлар талабларига риоя қилишлари устидан давлат назоратини амалга ошириш;

— саноатда ва кончиликда ишларнинг бехатар олиб борилишини таъминлаш соҳасида фалокатларни хилма хил олдини олиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— газ ҳужалиги тизимида ва кўп квартиралли турар жойлар ва республиканинг коммунал-маиший объектларининг газ таъминотида хавфсизлик таъминланишини назорат қилиш;

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 28-сон, 319-модда.

— техник хавфсизлик ва ер ости бойликларини муҳофаза қилиш ма-
силалари бўйича илмий-техник дастурларни ишлаб чиқишда қатнашиш;

— иқтисодиётнинг тегишли тармоқларида ишларнинг бехатар олиб бо-
рилишини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича таклифлар тай-
ёрлаш;

— Ўзбекистон Республикаси ҳарбийлаштирилган кон-қутқариш қисм-
ларига тезкор ва методик раҳбарлик қилиш;

— уз ваколатига кирувчи масалалар бўйича норматив-ҳуқуқий ва тех-
ник ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва белгиланган тартибда қабул қилиш.

*Давлат инспекцияси ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуй-
идаги функцияларни амалга оширади:*

— давлат ва хўжалик бошқаруви тегишли органлари билан келишган
қолда ишлаб чиқаришлар (технологиялар), объектлар, асбоб-ускуналар ҳамда
потенциал хавфли ишлаб чиқаришлар ва технология объектларига эга бўлган
хўжалик юритувчи субъектлар рўйхатини белгилайди ва тасдиқлайди;

— саноатда ишларни бехатар олиб бориш, ускуналар тузилиши ва иш-
латилиши, ер ости бойликларидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш,
минерал хом ашёни қайта ишлаш ҳамда металлургия жиҳатидан саралашга
доир талаблар мавжуд бўлган давлат стандартлари ва бошқа норматив ҳуж-
жатлар лойиҳаларини куриб чиқади ва белгиланган тартибда келишиб олади
ҳамда ушбу масалалар бўйича қоидалар ва нормаларни тасдиқлайди;

— уз ваколатлари доирасида фаолиятнинг айрим турларини лицензия-
лашни ташкил этади;

— ўз ваколатларига кирувчи алоҳида иш турларига белгиланган тар-
тибда рухсатномалар беради ва уларни бекор қилади;

— фойдали қазилмаларни қазиб олувчи корхоналар ва объектларни ту-
гатиш ва консервация қилишда ер ости бойликларидан фойдаланувчилар
томонидан бажарилиши керак бўлган техник талабларни белгилайди (иш-
ларнинг хавфсизлиги, фойдали қазилмалар конларини ишга туширишда ер
ости бойликларини муҳофаза қилиш ҳамда иқтисодиёт тармоқларида фой-
даланишга яроқли бўлган кон маҳсулотларини сақлаш қисми бўйича);

— фойдали қазилмаларни қазиб олиш учун, шунингдек фойдали қазил-
малар қазиб олиш билан боғлиқ бўлмаган ер ости иншоотлари қурилиши ва
улардан фойдаланиш учун кон ажратиш ҳужжатларини беради; қазиб олиш
жараёнида қазиб олинган ва йўқотилган фойдали қазилмалар захираларини
қазиб олиш корхоналари ҳисобдан чиқаришни келишиб олади ва саноат
учун аҳамиятини йўқотган ёки кейинги геология-қидирув ишларида ва кон-
ларни қазилганда тасдиқланмаган захираларни ҳисобдан чиқариш учун хуло-
салар беради; минерал хом ашёни қазиб олишда ва қайта ишлашда фойдали
қазилмаларнинг нормадан ортиқча йўл қўйилган йўқотишларини аниқлай-
ди; кон қазувчи ва қайта ишловчи корхоналарнинг техник лойиҳаларини,
ишларни бехатар олиб бориш юзасидан техник ечимларга доир кон ишлари
режаларини, минерал хом ашёни қазиб олиш ва қайта ишлашда фойдали
қазилмаларнинг камайиши ва майдалашуви нормативларини келишиб олади;
шахталар (конлар)нинг, нефть-газ тармоғи қудуқларининг бир тоифадан
бошқа тоифага ўтказилишини тасдиқлайди ва келишиб олади;

— ишларнинг айрим масъулиятли технологик босқичларини, технологик
регламентларни ва бошқаларни олиб бориш иш режаларини келишиб олади;

— газ назорати объектларини, босим остида ишловчи буғ ва сув иси-
тиш қозонларини, идишларни, буғ ва иссиқ сув қувурларини ва кўтариш
иншоотларини рўйхатдан ўтказиши;

— турар жойлар ва коммунал-маиший объектларнинг газ хўжалиги тизимида техника хавфсизлигини таъминлаш соҳасида коммунал-маиший корхоналар хизматлари томонидан норматив-ҳуқуқий ва техник ҳужжатлар бажарилишини текширади ва мониторинг олиб боради;

— ўз назорати остидаги корхоналар ва объектларни фойдаланишга қабул қилиш давлат комиссиялари таркибида қатнашиш учун вакилларни тайинлайди, ушбу объектларда фойдаланиш учун қабул қилиш қоидаларига риоя этилишини назорат қилади; ўта хавfli ишлаб чиқаришлар ва объектлар лойиҳаларини саноатда, кон назоратида, ер ости бойликларини муҳофаза қилиш ишларини олиб боришнинг хавфсизлик талабларига мувофиқлиги жиҳатидан экспертизадан ўтказади; ўз назорати остидаги объектлар ходимларини тайёрлаш ва ушбу объектларда ишларни бехатар олиб бориш ва ер ости бойликларини муҳофаза қилишни таъминлаш масалалари бўйича уларнинг билимларини текшириш тартибини белгилайди; Ўзбекистон Республикаси Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси ҳузуридаги. Фойдали қазилмалар захиралари бўйича давлат комиссияси томонидан захираларни тасдиқлашда қабул қилинган қарорлар ва хулосаларнинг ер ости бойликларидан фойдаланувчилар томонидан тўғри бажарилишини назорат қилади; назорат остидаги объектларда саноат ва ер ости бойликларини муҳофаза қилиш хавфсизлигини таъминлаш мақсадида, хорижий технологияларни ва асбоб-ускуналарни қўллаш имкониятлари тўғрисида эксперт хулосасини беради; саноатда ишларни бехатар олиб боришни назорат қилиш, кон назорати, атом энергетикаси ва илмий тадқиқотлар соҳасида халқаро ҳамкорликни амалга оширади, Давлат инспекцияси ваколатига кирувчи масалалар бўйича халқаро ташкилотлар, бошқа мамлакатларнинг тегишли назорат органлари билан белгиланган тартибда алоқа урнатади; ўз ваколатига кирувчи масалалар бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда қабул қилади; хавfli юклар ва портловчи моддалар транзитига қонун ҳужжатларига мувофиқ хулосалар беради ва уни назорат қилади; ўз назоратидаги объектларда авариялар ва ишлаб чиқариш жараёнидаги эҳтимолли жароҳатларнинг олдини олиш тадбирлари ишлаб чиқиши ва амалга оширилишини ҳамда корхоналарнинг, ҳарбийлаштирилган кон-қутқариш қисмининг нефть фронтанига қарши, газдан қутқариш бўлинмаларининг ва авария-диспетчерлик хизматларининг содир бўлиши мумкин бўлган аварияларни бартараф этиш ва уларнинг оқибатларини тугатишга тайёрлигини назорат қилади, шунингдек курсатиб ўтилган бўлинмаларни жойлаштириш схемаларини келишиб олади.

Давлат инспекцияси:

— кумир, кон-руда ва норуда, кимё, металлургия, нефть ва газ қазиб олиш, нефть ва газни қайта ишлаш саноатида, геология-қидирув ташкилотларига, магистрал нефть-газ ва уларнинг маҳсулотларини узатиш қувурларига, ишлаб чиқариш жараёнида газдан фойдаланишда, портлаш ва ёнғин хавfli бўлган объектларда, дон сақлаш ҳамда уни қайта ишлаш объектларида, ер остида транспорт ва гидротехника қурилишларини олиб боришда, портлаш ва ёнғин хавfli бўлган қурилиш объектларида ва бошқа тармоқларнинг ўта хавfli объектларида;

— саноат портловчи моддалари ва портлатувчи воситаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ишлатиш ва ҳисобга олишда;

— газ, нефть ва уларнинг маҳсулотлари узатиладиган магистрал қувурларни, шаҳарлар ва аҳоли яшаш жойларини газ билан таъминлаш тизимла-

рини, шунингдек, нефть маҳсулотларини, табиий ва суюлтирилган (пропан-бутан) газларни ташиш, сақлаш ва фойдаланиш билан боғлиқ объектларни лойиҳалаш, қуриш, фойдаланиш ва таъмирлашда;

— нефть ва газ ишлашда, нефть ва газ қудуқларини қозишда, уларни синаб кўришда ва ишлатишга тайёрлашда;

— портлаш ва ёнғин хавфи бўлган назорат остидаги ишлаб чиқаришларни ва объектларни қуришда, реконструкция қилишда, улардан фойдаланишда ва уларни таъмирлашда;

— ер ости бойликларидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишда;

— радиоактив материаллар ва рудаларни (ваколатига кўра), ионловчи нурланиш манбалари мавжуд бўлган буюмларни ташиш, сақлаш, улардан фойдаланиш ва уларни кўмиб ташлаш, қазиб олиш, қайта ишлаш ва ҳисобга олишда, ядро объектларидан ва ионловчи нурланиш манбаларидан фойдаланувчи ёки уларни олувчи бошқа объектлардан фойдаланишда;

— кўтариш иншоотларини, буғ ва сув иситиш қозонларини, босим остида ишлайдиган идишларни, буғ ва иссиқ сув қувурларини, шунингдек, назорат остидаги бошқа объектларни барпо этиш, тайёрлаш, монтаж қилиш, таъмирлаш ва улардан фойдаланишда;

— хавfli юклар ва портловчи моддаларни транзит ташишда ўз ваколатларига мувофиқ давлат назоратини амалга оширади.

Давлат инспекцияси ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита, шунингдек ўз минтақавий инспекциялари ва ўзига қарашли ташкилотлар орқали ҳал қилади.

Давлат инспекцияси ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— ўз ваколатига тааллуқли масалалар юзасидан корхоналар ва объектларни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда текшириш;

— назорат остидаги корхоналар ва ташкилотларнинг раҳбарларига, шунингдек Давлат инспекцияси назорати остидаги объектларга эга бўлган давлат ва ҳўжалик бошқаруви органларига ишларни бехатар олиб бориш ва ер ости бойликларини муҳофаза қилишга оид қоидалар ва нормаларнинг аниқланган бузилишларини бартараф этиш тўғрисида бажарилиши мажбурий бўлган ёзма кўрсатмалар бериш;

— хавфсизлик ва ер ости бойликларини муҳофаза қилиш қоидалари ва нормалари бузидан ҳолда олиб борилаётган ишларни белгиланган тартибда тўхтатиб қўйиш, шунингдек, одамлар ҳаёти хавф остида қолганда ёки авария ҳолати вужудга келганда уларни иш жойларидан чиқариш, иш жойларини ёки ускуналарни муҳрлаб қўйиш;

— ишларни бехатар олиб бориш ва ер ости бойликларини муҳофаза қилишга оид қоидалар ва нормаларни бузганлик учун мансабдор шахслар ва фуқароларни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ўз ваколатлари доирасида маъмурий жавобгарликка тортиш;

— ўз назорати остидаги ишлаб чиқаришлар учун ходимлар тайёрловчи курсларни, шунингдек, кон ва портайтиш ишлари олиб борилишига жавоб бериш ҳуқуқи бериладиган мутахассислар тайёрловчи курсларни ташкил этиш, ўта хавfli ишларни бажариш учун тайёрланадиган шахслардан имтиҳонлар олиш ва уларга тегишли гувоҳномалар бериш;

— ўз назорати остидаги объектларда мутахассисларнинг хавфсизлик қоидалари ва нормаларини, технологик регламентларни ва ишчиларнинг меҳнатини муҳофаза қилиш йуриқномаларини билишларини текшириш, ўз назорати остидаги корхоналар, шу жумладан саноат соҳасида тайёрлаш

ва қайта тайёрлашни амалга оширувчи корхоналар раҳбарлари ва мутахассисларининг хавфсизлик ҳамда ер ости бойликларини муҳофаза қилиш қоидалари ва нормаларини билишларини текширишда белгиланган тартибда қатнашиш;

— ўз назорати остидаги корхоналар ва давлат бошқаруви органлари раҳбарларига ишларни бехатар олиб бориш ва ер ости бойликларини муҳофаза қилиш қоидалари, йуриқномалари ва бошқа норматив-техник ҳужжатлар талабларини бузувчи шахсларни эгаллаб турган лавозимидан белгиланган тартибда бўшатиш ёки ишларга техник раҳбарлик қилиш ҳуқуқидан бир йилгача муддатга маҳрум этиш тўғрисида тақдимнома киритиш;

— айбдор шахсларни жиноий жавобгарликка тортиш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш учун материалларни ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига бериш;

— аварияларнинг ҳолатлари ва сабабларини, ишлаб чиқариш жароҳати, портловчи материалларнинг йўқолиши ҳолатларини белгиланган тартибда техник жиҳатдан текшириш ва текшириш натижалари бўйича ўз ваколатига киритилган масалаларга оид бажарилиши мажбурий бўлган қарорлар қабул қилиш;

— зарур ҳолларда корхоналар ва ташкилотлар томонидан асбоб-ускуналар ва материалларнинг назорат синовлари, иш бажариладиган муҳит ва атроф табиий муҳит таҳлиллари, лойиҳа ва лойиҳа-конструкторлик ечимларининг мустақил экспертизаси ўтказилишини тайинлаш;

— тайёрловчи заводларда ва таъмирлаш корхоналарида ўз назорати остидаги саноат тармоқлари учун асбоб-ускуналарнинг хавфсизлик қоидалари ва нормалари талабларига мувофиқлигини текшириш, улар стандартлар, қоидалар ва нормалар талабларига ҳамда тасдиқланган лойиҳа ечимларига мувофиқ бўлмаган тақдирда уларнинг ишлаб чиқарилишини тўхта-тиб қўйиш ва қўлланишини тақиқлаш;

— вазирликлар, идоралар, давлат бошқаруви бошқа органларидан, мулкчиликнинг барча шаклларидаги корхоналардан ўз ваколатига тегишли масалалар бўйича зарур ахборотларни белгиланган тартибда олиш;

— мансабдор шахсларда ва фуқароларда ишларга ва уларнинг бажарилишига техник раҳбарлик қилиш ҳуқуқини берувчи тегишли ҳужжатлар мавжудлигини, шунингдек, ўта хавфлилик билан боғлиқ ишлар учун маҳсус белгиланган талабларга риоя қилинишини текшириш;

— хизмат кўрсатиладиган корхоналар ҳисобига молиялаштириладиган минтақавий инспекцияларга тезкор ҳамда методик раҳбарлик қилиш;

— вазирликлар, идоралар ва корхоналар билан келишган ҳолда шартнома асосида уларнинг мутахассисларини ишлаб чиқаришлар, объектлар ва ишларнинг хавфсизлиги ҳамда ер ости бойликларини муҳофаза қилиш билан боғлиқ мустақил экспертизалар ва ишланмалар ўтказиш учун шартнома асосида жалб қилиш.

Давлат инспекцияси Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин *

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 28-сон, 321-модда.

4. Нефть ва газ соҳасида давлат назорати

Ўзбекистон Республикасида нефть маҳсулотлари ва газ сотиш ҳамда улардан фойдаланиш бўйича қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг бажарилишини назорат қилиш **Ўзбекистон Республикаси Нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланишни назорат қилиш Давлат инспекцияси** томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланишни назорат қилиш давлат инспекцияси нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланиш, уларни сотиш, шунингдек нефть, газ ва газ конденсати қазиб олиш, уларни қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (қурилмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланишда технология талабларига риоя қилиниши устидан давлат назорати соҳасидаги махсус ваколатли давлат бошқаруви органи ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 13 июлда қабул қилинган қарори^{**} билан нефть маҳсулотлари ва газни қазиб олиш, ишлаб чиқариш, сотиш ва улардан фойдаланишда белгиланган тартибга ва технология талабларига риоя этилишини назорат қилиш даражасини ошириш мақсадида қуйидагилар «Ўздавнефтьгазинспекция»нинг асосий вазифалари этиб белгиланди:

— нефть маҳсулотлари ва газ сотиш ҳамда улардан фойдаланиш бўйича қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг бажарилишини назорат қилиш;

— энергияни тежовчи давлат дастурларини, нефть, газ, газ конденсати ва уларни қайта ишлаш маҳсулотларидан фойдаланиш масалалари бўйича лойиҳалар ва тадбирларни амалга ошириш;

— нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (қурилмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланишда технология талабларига риоя этилишини назорат қилиш;

— нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланиш, уларни сотиш, шунингдек нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (қурилмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланиш бўйича норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш.

«Ўздавнефтьгазинспекция» ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради. Инспекция тизимига юридик шахс мақомига эга бўлмаган Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги ҳудудий бўлимлар, шунингдек Тошкент назорат-кимё лабораторияси киради.

«Ўздавнефтьгазинспекция» ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни бажаради:

— юридик шахслар томонидан нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланилишини, уларнинг сотилишини, сифат ва миқдор жиҳатидан сақланишини, шунингдек нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (қурилмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланишда технология талабларига риоя этилишини белгиланган тартибда текширади;

— газдан белгиланган мақсаддан ташқари фойдаланилишига йўл қўймаслик ҳамда мулкчилик шаклларида қатъи назар, газ истеъмолчилари (аҳолидан ташқари) ўзбошимчалик билан ўрнатиб олган газдан фойдаланиш қурилмаларини аниқлаш юзасидан газ сотувчи ташкилотлар ва газ узатиш ташкилотлари ишларини белгиланган тартибда назорат қилади;

^{**} «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 28-сон, 322-модда.

— юридик шахсларнинг ёнилғи истеъмол қилувчи қурилмаларида ишга тушириш ва режим-созлаш ишларини бажариш сифатини белгиланган тартибда текширади;

— энергияни тежовчи давлат дастурларини, нефть, газ, газ конденсати ва уларни қайта ишлаш маҳсулотларидан фойдаланиш масалалари бўйича лойиҳалар ва тадбирларни ишлаб чиқишда қатнашади ва уларнинг амалга оширилишини назорат қилади;

— нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланиш, уларни сотиш, шунингдек нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (қурилмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланиш бўйича зарур норматив ҳужжатларни ишлаб чиқишда қатнашади, қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда уларга розилик беради;

«Ўздавнефтегазинспекция» ваколатига кирувчи масалалар бўйича норматив ҳужжатлар ва қоидалар юзасидан эксперт хулосалар беради ҳамда уларни келишиб олади;

Вазирлар Маҳкамасининг ягона энергетика тизимига уланадиган электр станцияларида электр ишлаб чиқариш фаолиятини, нефть, газ ҳамда газ конденсати қазиб чиқариш, қайта ишлаш ва сотиш, нефть маҳсулотларини сотиш, магистрал газ қувурлари, нефть қувурлари ва нефть маҳсулотлари қувурларини лойиҳалаштириш, қуриш, улардан фойдаланиш ва уларни таъмирлаш фаолиятини лицензиялаш комиссиялари ишида қатнашади;

— нефть маҳсулотларини АЁҚШ ва мой алмаштириш шохобчалари орқали сотиш фаолиятини лицензиялаш бўйича ҳудудий комиссиялар ишчи органи функцияларини бажаради;

— нефть-газ тармоғи технологик объектларининг ишдан чиқиш сабабларини текшириш комиссияларининг ишида, кўрсатиб ўтилган объектлар ишдан чиқишининг олдини олиш ва уларнинг ишончилигини ошириш тадбирларини ишлаб чиқишда қатнашади;

— ёқилғи истеъмол қилувчи корхоналар (қурилмалар), нефть-газ технология объектлари, нефть ва газ қудуқлари, нефть базалари, автомобиль ёнилғиси қуйиш шохобчалари (АЁҚШ), автомобилларга компрессор воситасида газ тўлдириш шохобчалари (АКГТШ) ва автомобилларга газ қуйиш шохобчаларини (АГҚШ) қуриш, реконструкция қилиш, техника билан қайта жиҳозлаш ва газ таъминоти лойиҳаларини белгиланган технология талабларига мувофиқлиги жиҳатидан рўйхатдан ўтказади;

— аттестация комиссиялари ҳамда нефть-газ технологик объектларини, нефть базаларини, АЁҚШ, АКГТШ ва АГҚШларни лойиҳалаш, монтаж қилиш, созлаш ва фойдаланишга топширишни амалга оширувчи хўжалик юритувчи субъектлар муҳандис-техник ходимларининг нормалар ва қоидаларга доир билимларини текшириш комиссиялари ишида қатнашади;

— қурилиш, реконструкция қилиш, мукамал таъмирлаш тугалланганда ёқилғидан фойдаланувчи корхоналар ва нефть-газ технологик объектлари (қурилмалар)га асбоб-ускуналарни комплекс синаб кўриш, режим-созлаш ишлари ва табиий газ восита сифатида қўлланганда газ қувурларини тозалаш ишлари учун газ узатишга рухсатнома беради;

— қурилиши тугалланган нефть-газ технологик объектлари, нефть ва газ қудуқлари, нефть базалари, автоёнилғи қуйиш шохобчалари, автомобилларга компрессор воситасида газ тўлдириш шохобчалари ва автомо-

биларга газ тўлдириш шохобчаларини техник кўриқдан ўтказди ва уларни фойдаланишга қабул қилиш комиссиялари ишида иштирок этади.

«Ўздавнефтьгазинспекция» ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

«Ўздавнефтьгазинспекция» ваколатига кирувчи масалалар бўйича юридик шахслар фаолиятини белгиланган тартибда текшириш;

юридик шахслар томонидан нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланилишини, уларнинг сотилишини, сифат ва миқдор жиҳатидан сақланишини, шунингдек нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (қурилмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланишда технология талабларига риоя этилишини белгиланган тартибда назорат қилиш;

— текширишларга тегишли вазирликлар, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар мутахассисларини жалб этиш;

— текширишлар давомида текширилаётган объектларда аниқланган бузилишлар ва камчиликлар бўйича бажарилиши мажбурий бўлган ёзма кўрсатмалар бериш;

— турғун ва кўчма лабораторияларда нефть маҳсулотлари намуналарини сифатини мустақил равишда текшириш ва тегишли хулосалар бериш;

нефть маҳсулотларини қабул қилиш, сақлаш, бериш, ҳисобга олиш, шунингдек, нефть омборхонаси ускуналарининг техник ва метрологик ҳолати қоидаларини қўпол равишда бузиш ҳоллари аниқланганда нефть маҳсулотларини сотишни белгиланган тартибда тўхтатиб қўйиш;

— технологик объектлар қурилишини ва улардан фойдаланишни, уларни лойиҳалаш, қуриш ва улардан фойдаланишнинг амалдаги нормалари ва қоидалари бузилган ҳолларда ва бу бузилишлар уларнинг ишончлилиги пасайишига олиб келса, шунингдек, қурилиш буюртмачининг малакали техника назорати ва муаллифлик назорати билан таъминламаганда, тўхтатиб қўйиш;

— лицензия талаблари ва шартлари бузилганлиги учун юридик шахсларнинг энергетика текширувлари ва экспертизалари ўтказиш, нефть, газ ҳамда газ конденсати қазиб чиқариш, қайта ишлаш ва сотиш, нефть маҳсулотларини сотиш, шунингдек магистрал газ қувурлари, нефть қувурлари ва нефть маҳсулотлари қувурларини лойиҳалаштириш, қуриш, улардан фойдаланиш ва уларни таъмирлаш фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқини берувчи лицензияларининг амал қилишини тўхтатиб туриш ва тўхтатиш тўғрисида лицензияловчи органларга таклифлар киритиш;

— текширилаётган объектларда, меъёрий-техник ҳужжатларнинг ушбу объектларнинг ишончлилигини ва нефть ҳамда газдан фойдаланишнинг самарадорлигини таъминлаш бўйича тегишли талабларига мос келмайдиган аппаратуралар, асбоб-ускуналар, материаллар ва буюмларни, шунингдек технологияларни қўллашни тақиқлаш. Уларни ишлаб чиқаришдан олиб ташлаш тўғрисида тегишли органларга таклифлар киритиш;

— технологик объектларни лойиҳалаш, қуриш ва фойдаланишнинг амалдаги нормалари ва қоидаларидан асосли четга чиқишларни, агар ушбу ўзгартиришлар мазкур объектлардан фойдаланишнинг ишончлилигини пасайтиришга олиб келмаса, розилик бериш;

— газ сотувчи, газ узатувчи ташкилотларга қуйидаги ҳолларда:

а) «Ўздавнефтвазинспекция»нинг рухсатисиз газ берилганда;

б) газ сарфини ҳисобга олиш приборлари бўлмаган газдан фойдаланиш қурилмаларидан фойдаланилганда ёхуд газдан фойдаланувчи қурилмаларда лойиҳада назарда тутилган газ ёниши жараёнларини автоматик бошқариш воситалари ёки иссиқлик-техника назорати, ёки газдан самарали фойдаланишни таъминловчи иссиқликдан қайта фойдаланиш асбоб-ускуналари бўлмаганда (бузилганда);

в) газдан фойдаланиш қурилмаларини ишга тушириш ва режим-созлаш ишларини ўтказиш муддатлари бузилганда газдан фойдаланувчи қурилмаларга газ беришни тўхтатиш тўғрисида бажарилиши мажбурий булган ёзма кўрсатмалар бериш;

— ёқилғи-энергетика ресурсларидан фойдаланишда бузилишлар учун юридик шахсларга нисбатан, уларнинг қайси идорага қарашлилигидан ва мулкчилик шаклларидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан белгиланган ўз ваколатлари доирасида иқтисодий жазолар қўллаш;

«Ўздавнефтвазинспекция» ваколатига тегишли масалалар бўйича вазирликлар, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, ташкилотлар ва корхоналардан зарур маълумотлар ва материаллар олиш;

— вазирликлар, идоралар, ташкилотлар ва корхоналар раҳбарларининг «Ўздавнефтвазинспекция» ваколатига кирувчи масалалар бўйича ҳисоботларини эшитиш;

— нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланиш, уларни сотиш, шунингдек нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, ташиш, сақлаш объектларини (қурилмаларини) монтаж қилиш ва уларни ишлатиш бўйича зарур норматив-техник ҳужжатларни ишлаб чиқиш тўғрисида ёзма кўрсатмалар бериш;

— норматив-методик ҳужжатларни экспертизадан ўтказиш учун мустақил экспертларни ҳамда илмий-тадқиқот, аудиторлик, маслаҳат ташкилотлари ва бошқа ташкилотларнинг мутахассисларини белгиланган тартибда жалб қилиш;

— «Ўздавнефтвазинспекция» ваколатига кирувчи масалалар бўйича белгиланган тартибда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиш;

«Ўздавнефтвазинспекция»нинг қарорлари, шунингдек, «Ўздавнефтвазинспекция»га берилган ваколатлар доирасида қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан бажарилиши мажбурийдир. Инспекция, зарур ҳолларда, бошқа вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар билан қўшма қарорлар ва бошқа ҳужжатлар қабул қилишга ҳақлидир.

«Ўздавнефтвазинспекция»га қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бошлиқ бошчилик қилади. Бошлиқнинг қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган икки нафар ўринбосари бўлади. «Ўздавнефтвазинспекция» бошлиғи мақомига кўра Ўзбекистон Республикаси вазирининг биринчи ўринбосарига, бошлиқ ўринбосарлари — Ўзбекистон Республикаси вазири ўринбосарларига тенглаштирилади.

«Ўздавнефтвазинспекция» ходимлари мақомига кўра, «Ўзбекнефтьгаз» миллий холдинг компанияси ходимларининг тегишли тоифаларига тенглаштирилади.

5. *Электр энергетикада давлат назорати*

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 1 мартдаги 96-сонли қарори билан * Электр энергетикада назорат бўйича давлат агентлиги Электр энергетикада назорат бўйича давлат инспекцияси («Ўздавэ-нергоназорат» инспекцияси)га айлантирилди. Инспекция электр энергияси, иссиқлик энергиясини ишлаб чиқариш, узатиш, истеъмол қилиш ва кўмирдан фойдаланиш соҳасида нормалар ва қоидаларга риоя этилишини назорат қилувчи давлат бошқаруви органи ҳисобланади. *Юқоридаги қарор билан қуйидагилар инспекциянинг асосий вазифалари этиб белгиланди:*

— электр энергияси, иссиқлик энергияси оқилона ва самарали ишлаб чиқарилиши, узатилиши, истеъмол қилиниши ва кўмирдан фойдаланишни назорат қилиш;

— электр энергияси, иссиқлик энергиясини ишлаб чиқариш, узатиш, истеъмол қилишда ва кўмирдан фойдаланишда хавфсизлик таъминланишига йўналтирилган олдини олиш чора-тадбирлари амалга оширилишини назорат қилиш;

— электр энергияси, иссиқлик энергиясини ишлаб чиқариш, узатиш, истеъмол қилиш ва кўмирдан фойдаланиш соҳасида зарур норматив ҳужжатлар ва қоидаларни ишлаб чиқиш;

— энергетика текширувлари ва экспертизалари ўтказиш бўйича фаолиятни лицензиялаш.

Инспекция тизимига Қорақалпоғистон Республикасидаги, Ўзбекистон Республикасининг Андижон, Бухоро, Жиззах, Қашқадарё, Навоий, Наманган, Самарқанд, Сурхондарё, Сирдарё Тошкент, Фарғона, Хоразм вилоятларидаги ҳудудий бўлимлар ва Тошкент шаҳар бўлими қиради. Ҳудудий бўлимлар маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан мустақилдир ва бевосита «Ўздавэнергоназорат» инспекциясига ҳисобот беради.

«Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

а) белгиланган тартибда қуйидагиларни текширади:

— Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонун ҳужжатларига, энергия ишлаб чиқариш, узатиш ва истеъмол қилиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар ва қоидаларга риоя этилиши;

— корхоналар, ташкилотлар ва муассасаларда энергия истеъмолчилари томонидан электр, иссиқлик энергияси ва кўмирдан оқилона ва самарали фойдаланилиши ҳамда уларни сарфлаш нормаларига риоя этилиши, электр, иссиқлик энергияси ва кўмирдан фойдаланиш бўйича кўрсатмалар ва йуриқнома ҳужжатларга улар томонидан риоя этилиши;

— истеъмолчиларнинг электр ва иссиқликдан фойдаланувчи қурилмаларининг техник ҳолати, электр станциялари, ёрдамчи станциялар ва тармоқларда техникадан фойдаланиш ва техника хавфсизлиги қоидаларига риоя этилиши;

— қурилаётган электр станциялари, тармоқлар ва ёрдамчи станцияларнинг бу объектларни қураётган қурилиш-монтаж ташкилотлари томонидан

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари туплами», 2004 йил, 9-сон, 105-модда.

белгиланган технология талабларининг улар томонидан таъминланиши юзасидан белгиланган нормалар ва қоидалар талабларига риоя этилиши;

— назорат остидаги энергия истеъмол қилувчи объектлар қурилиши, реконструкция қилиниши ва уларни техника билан қайта жиҳозлаш лойиҳаларининг энергия ва кўмидан оқилона ва самарали фойдаланиш талабларига мувофиқлиги;

— назорат остидаги объектларнинг энергия истеъмол қилувчи қурилмаларида режим-созлаш ишлари бажарилишининг сифати;

— корхоналар, ташкилотлар, муассасалар томонидан электр ва иссиқлик энергияси истеъмоли ҳисоби юритилишининг ҳолати, шунингдек, электр қурилмаларини энергия билан таъминловчи ташкилотлар тармоқларига улашнинг техник шартлари истеъмолчилар томонидан бажарилиши;

— корхоналар, ташкилотлар, муассасалар томонидан ишлаб турган ва фойдаланишга топшириладиган, шунингдек, реконструкция қилинадиган ҳамда замонавийлаштириладиган кўп энергия талаб қиладиган қурилмалар ва асбоб-ускуналарнинг баланс энергетика синовлари ўтказилиши;

— электр энергияси ва кўмир ишлаб чиқариш, уларни тақсимлаш ва истеъмол қилиш балансига риоя этилиши;

— саноат корхоналарининг ва уларга тенглаштирилган электр энергияси истеъмолчиларининг электр қурилмаларида реактив қувват компенсациясининг мақбул даражаси таъминланиши;

б) қуйидагиларга қатнашади:

— электр энергетика тармоғини ва кўмир саноатини ривожлантиришнинг концепциялари ва миллий дастурларини ишлаб чиқиш, шунингдек энергияни тежайдиган тадбирлар, дастурлар ва лойиҳаларни амалга ошириш;

— лойиҳалар экспертизаси ва янгидан қурилган ва реконструкция қилинган объектларни электр энергияси ишлаб чиқариш, узатиш ва истеъмол қилиш хавфсизлигини таъминлаш юзасидан фойдаланишга қабул қилиб олиш ишлари, шунингдек истеъмол объектларининг энергия таъминоти лойиҳаларини уларнинг ишончлилиги, хавфсизлиги ва техник шартларга мувофиқлигини ҳисобга олган ҳолда келишади;

— электр энергиясини истеъмолчиларга беришда электр энергияси сарфи нормативларини ишлаб чиқиш;

— назорат остидаги корхоналар ва объектларни фойдаланишга қабул қилиб олиш бўйича давлат комиссиялари таркибида қатнашиш;

— илмий тадқиқотлар, шу жумладан тикланадиган энергия манбалари дастурларини тузиш ва келишиш ҳамда тегишли ўқув юртларида энергетика объектлари (қурилмалар, асбоб-ускуналар, тизимлар ва аппаратлар)ни лойиҳалаштириш, қуриш, улардан фойдаланиш ва уларни таъмирлашда хавфсизлик масалалари бўйича мутахассислар тайёрлаш;

— назорат остидаги объектлардаги бахтсиз ҳодисалар ва ҳалокатларни текшириш;

в) белгиланган тартибга:

— энергия ишлаб чиқариш, узатиш ва истеъмол қилиш ҳамда кўмидан фойдаланиш соҳасида норматив ҳужжатлар ва қоидаларни давлат бошқаруви органларининг кўриб чиқиши учун киритади;

— энергия ишлаб чиқариш, узатиш ва истеъмол қилишга доир талаблар мавжуд бўлган республика стандартлари лойиҳаларини электр хавфсизлиги ва энергия самарадорлиги юзасидан кўриб чиқади ва келишади;

— назорат остидаги объектлар ходимларини тайёрлаш ва ушбу объектларда ишларнинг бехатар олиб борилиши ва меҳнат муҳофазаси таъминланиши масалалари бўйича уларнинг билимларини текшириш тартибини белгилайди;

— энергия ишлаб чиқариш, узатиш ва истеъмол қилиш ҳамда кўмирдан фойдаланиш юзасидан техник талабларни белгилайди;

«Ўздавэнергоназорат» инспекцияси органлари назорати остида бўлган объектларда ишлаб чиқаришнинг хавфсизлиги бўйича хорижий технологияларни қўллаш мумкинлиги тўғрисида эксперт хулосасини беради;

— ягона энергетика тизимига уланадиган турғун электр станцияларида электр энергия ишлаб чиқаришни лицензиялаш бўйича ишчи орган функциясини бажаради ҳамда лицензиялаш шартлари бажарилишини назорат қилади;

— энергетика текширувлари ва экспертизалари ўтказиш бўйича фаолиятни лицензиялайди.

«Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ўзига юкланган вазифаларни бевожуб, шунингдек, унга қарашли ҳудудий бўлинмалар орқали белгиланган тартибда ҳал этади.

«Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ўзига юкланган вазифа ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

а) қуйидагилар устидан назоратни амалга ошириш:

— юридик шахслар томонидан Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонун ҳужжатларига, энергетика соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга риоя этилиши;

— корхоналар, ташкилотлар ва муассасаларда энергия истеъмолчилар томонидан электр, иссиқлик энергияси ва кўмирдан оқилон ва самарали фойдаланилиши ҳамда улар сарфи нормаларига риоя этилиши, улар томонидан электр, иссиқлик энергияси ва кўмирдан фойдаланиш бўйича кўрсатмалар ва йўриқнома ҳужжатларга риоя этилиши;

— истеъмолчиларнинг электр ва иссиқликдан фойдаланувчи қурилмаларининг техник ҳолати, электр станциялари, ёрдамчи станциялар ва тармоқларда техникадан фойдаланиш ва техника хавфсизлиги қоидаларига риоя этилиши;

— корхоналар, ташкилотлар, муассасалар томонидан электр ва иссиқлик энергияси истеъмоли ҳисоби юритилишининг ҳолати, шунингдек электр қурилмаларини энергия билан таъминловчи ташкилотлар тармоқларига улашнинг техник шартлари истеъмолчилар томонидан бажарилиши;

— саноат корхоналарининг ва уларга тенглаштирилган электр энергияси истеъмолчиларининг электр қурилмаларида реактив қувват компенсациясининг мақбул даражаси таъминланиши;

— лицензиатлар томонидан лицензия талаблари ва шартларига риоя этилиши;

— электр энергиядан электр билан иситиш мақсадларида қўлланилиши;

б) белгиланган тартибда қуйидагиларни текширади:

— электр станцияларни, тармоқлар ва ёрдамчи станцияларни қураётган қурилиш-монтаж ташкилотлари томонидан белгиланган технология талаблари улар томонидан таъминланиши юзасидан нормалар ва қоидалар талабларига риоя этилиши;

— назорат остидаги энергия истеъмол қилувчи объектлар қурилиши, реконструкция қилиниши ва уларни техника билан қайта жиҳозлаш лойиҳаларининг энергия ва кўмирдан оқилона ва самарали фойдаланиш талабларига мувофиқлиги;

— назорат остидаги объектларнинг энергия истеъмол қилувчи қурилмаларида режим-созлаш ишлари бажарилишининг сифати;

— корхоналар, ташкилотлар, муассасалар томонидан ишлаб турган ва фойдаланишга топшириладиган, шунингдек, реконструкция қилинадиган ва замонавийлаштириладиган, кўп энергия талаб қиладиган қурилмалар ва асбоб-ускуналарда баланс-энергетика синовлари ўтказилиши;

— объектларда мутахассислар ва ишчиларнинг хавфсизлик қоидалари ва нормаларини, технология иш тартибларини ва меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йуриқномаларни билиши;

— корхоналар раҳбарлари ва муҳандис-техник ходимларининг хавфсизлик ва меҳнатни муҳофаза қилиш нормаларни ва қоидаларини билиши;

в) зарурат бўлганда, вазирликлар, идоралар, корхоналар ва ташкилотлар томонидан асбоб-ускуналар ва материалларнинг назорат синовлари, лойиҳа ва лойиҳа-конструкторлик ечимларининг мустақил экспертизаси ўтказилишини тайинлаш ҳамда электр энергияси электр билан иситиш мақсадларида қўлланилганда электр таъминоти лойиҳаларини келишиш;

г) вазирликлар, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, ташкилотлар ва корхоналардан «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ваколатига тегишли бўлган масалалар бўйича зарур маълумотлар ва материалларни, шунингдек энергия ишлаб чиқариш ва истеъмол қилишда жорий назорат жараёнида аниқланган камчиликларни бартараф этиш бўйича тадбирлар бажарилганлиги тўғрисидаги маълумотларни олиш;

г) назорат остидаги корхоналар ва ташкилотлар раҳбарларига қонун ҳужжатлари, қоидалар ва меъёрларнинг аниқланган бузилишларини бартараф этиш тўғрисида бажарилиши мажбурий бўлган ёзма кўрсатмалар бериш;

е) «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ваколатига кирадиган масалалар бўйича белгиланган тартибда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиш;

ж) хавфсизлик қоидалари ва меъёрлари бузилган ҳолда олиб бориладиган ишларни тўхтатиб қўйиш;

з) энергия қурилмаларидан фойдаланиш бўйича қоидалар, меъёрлар ва йуриқномалар бузилганлиги учун мансабдор шахслар ва фуқароларни маъмурий жавобгарликка тортиш ҳамда электр, иссиқлик энергияси ва кўмирдан фойдаланиш қоидалари бузилганлиги учун жазолар қўллаш;

и) техника хавфсизлиги, электр, иссиқлик энергияси ва кўмирдан фойдаланиш қоидалари бузилганлиги учун айбдор шахсларни жиноий жавобгарликка тортиш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш учун материалларни ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига бериш;

к) фалокатларнинг ҳолатлари, сабаблари ва бахтсиз ҳодисаларни техник текширишда қатнашишда текшириш натижалари бўйича «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ваколатига тегишли бўлган масалалар бўйича бажарилиши мажбурий бўлган қарорлар қабул қилиш;

л) Вазирлар Маҳкамасига лицензия талаблари ва шартлари бузилганлиги учун ягона энергетика тизимига уланадиган турғун электр станцияларида электр энергияси ишлаб чиқариш учун берилган лицензияларнинг амал қилишини тўхтатиш ёки тўхтатиб туриш, лицензияларни бекор қилиш ҳақида

гаклифлар киритиш, «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ваколатига тегишли бўлган масалалар бўйича корхоналар ва объектларни текшириш.

«Ўздавэнергоназорат» инспекциясининг электр, иссиқлик энергияси ишлаб чиқариш, узатиш, сотиш ва ундан ҳамда кўмирдан фойдаланиш масалалари бўйича ўз ваколатлари доирасида қабул қилинган қарорлари, шунингдек норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари давлат ва ҳужалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, мулкчилик шакллари-дан қатъи назар корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан бажарилиши мажбурий ҳисобланади. Инспекция зарур ҳолларда, бошқа вазирликлар, давлат кўмиталари ва идоралар билан биргаликда қўшма қарорлар ва бошқа ҳужжатлар чиқаришга ҳақлидир.

«Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот беради.

«Ўздавэнергоназорат» инспекциясига қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган бошлиқ бошчилик қилади.

Бошлиқ мақомига кўра Ўзбекистон Республикаси вазирининг биринчи ўринбосарига, бошлиқнинг ўринбосарлари вазирнинг ўринбосарига тенглаштирилади. Бошлиқ — лавозимига кўра бир вақтнинг ўзида Электр ва иссиқлик энергиясидан фойдаланилиши устидан назорат қилиш бўйича бош давлат инспектори, унинг ўринбосарлари эса — Электр ва иссиқлик энергиясидан фойдаланилиши устидан назорат қилиш бўйича бош давлат инспекторининг ўринбосарлари ҳисобланади. «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси ҳудудий бўлимларининг бош инспекторлари электр ва иссиқлик энергиясидан фойдаланиш устидан назорат қилиш бўйича катта давлат инспекторлари ҳисобланади.

3-маву. Капитал қурилиш соҳасини бошқариш

1. Капитал қурилиш соҳасини бошқариш

2. Давлат архитектура-қурилиш назорати

1. Капитал қурилиш соҳасини бошқариш

Капитал қурилиш соҳаси мамлакат ишлаб чиқаришининг моддий асоси бўлиб ҳисобланади. Ушбу соҳа орқали янги ишлаб чиқариш объектлари, турар-жой, маданий-маиший ва маъмурий бинолар қурилади ёки мавжуд объектлар таъмирланади.

Ўтган йиллар мобайнида ҳукуматимиз томонидан капитал қурилиш соҳасида ҳам бир қанча ислохотлар амалга оширилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 18 ноябрда қабул қилинган «Капитал қурилишда бошқарув тузилмасини такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида»ги № 211-Фармонига кўра, Қурилишда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг 1998—2000 йилларга мўлжалланган Дастурига мувофиқ, шунингдек, капитал қурилишда бошқариш тизимини янада такомиллаштириш, қурилиш соҳасидаги бошқариш тузилмаларини монополиядан чиқариш ва ихчамлаштириш, пудрат ишлари бозорини шакллантириш мақсадида Ўзбекистон саноат ва ҳужалик қурилиши — «Ўзсаноатҳужаликқурилиш» давлат корпорацияси, Ўзбекистон Республи-

каси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Республика ишлаб чиқариш давлат-кооператив қурилиш бирлашмаси — «Ўздекқончиликқурилиш», Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги кооператив ва акциядорлик қурилиш корхоналари уюшмаси— «Ўзжамоатқурилиш» тугатилиб, тугатилган «Ўзсаноатхўжаликқурилиш» корпорацияси, «Ўздекқончиликқурилиш» бирлашмаси ва «Ўзжамоатқурилиш» уюшмаси таркибига кирувчи пудрат қурилиш трестлари, бошқармалар, бирлашмалар, саноат ва транспорт корхоналари ҳамда бошқа хўжалик юритувчи субъектлар мустақил юридик шахслар сифатида сақлаб қолинди.

Қурилиш, архитектура, шаҳарсозлик соҳасидаги фаолиятни, қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мувофиқлаштириш ва функционал бошқариш **Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси («Давархитектқурилиш»)** томонидан амалга оширилади. «Давархитектқурилиш» қўмитаси ўз фаолиятини республика бошқарув ва бошқа органлари ҳамда жойлардаги ҳокимият, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари, ташкилотлар ва жамоат бирлашмалари билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади.

«Давархитектқурилиш» қўмитаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар) архитектура ва қурилиш бош бошқармаси ва бўлимлари (бошқармалари), экспертиза ва давлат архитектура-қурилиш назорати ваколатли органлари қурилиш, шаҳарсозлик ва архитектурани бошқариш соҳасида Ўзбекистон Республикаси давлат бошқаруви органлари ягона тизими ташкил этади.

Қуйидагилар «Давархитектқурилиш» қўмитасининг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари ҳисобланади:

1. Бозор иқтисодиёти шароитларида қурилиш, архитектура, шаҳарсозлик ва қурилиш материаллари ишлаб чиқариш соҳасини ислоҳ қилиш, давлат бошқарувининг ташкилий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини шакллантириш, бошқарув тизимини такомиллаштириш бўйича давлат сиёсатини ўтказиш ва тармоқлараро мувофиқлаштиришни амалга ошириш.

2. Қурилиш, архитектура ва шаҳарсозлик, бинокорлик материаллари ишлаб чиқариш соҳасида ягона илмий ва техника сиёсатини амалга ошириш, тегишли ахборот базасини ташкил этиш.

3. Инвестиция жараёнларини самарали бошқариш масалалари бўйича жаҳон тажрибасини ўрганиш, лойиҳа ҳужжатларини ишлаб чиқиш, пудрат ишлари бозорини шакллантириш, янги техника ва технологияларни, қурилиш материаллари ва қурилиш-монтаж ишларининг илғор турларини қўллаш сабабларини асослаш.

4. Қурилиш, архитектура, шаҳарсозлик ва лойиҳалаш фаолияти соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, давлат меъёрлари ва стандартлари мониторинги ва уларни ишлаб чиқиш, давлат шаҳарсозлик кадастрини юритиш.

5. Шаҳарлар ва аҳоли яшаш жойларини режалаштириш ва уларда иморатлар қуриш меъёрлари ва қоидаларига риоя қилинишини таъминлаш, уларнинг архитектура-режалаштириш ва архитектура-бадий сифатини яхшилаш, қимматли архитектура-шаҳарсозлик меросини сақлаб қолиш, архитектура ва шаҳарсозликда миллий ва маданий анъаналарни ривожлантириш.

6. Нарх белгилаш тизимини такомиллаштириш, пудрат ишлари ва қурилиш материаллари бозорини шакллантириш, қурилишда шартномавий муносабатларнинг аҳамиятини ошириш.

7. Лойиҳалаштириш, қуриш ва қурилиш материаллари ва конструкци-яларини ишлаб чиқаришда давлат шаҳарсозлик интизомига, меъёрлар ва стандартларга риоя этилишини назорат қилиш, қурилиш сифатини назорат қилиш, архитектура-шаҳарсозлик, лойиҳа ва лойиҳа-тендер ҳужжатлари экспертизасини ўтказиш.

8. Қурилиш, архитектура ва шаҳарсозлик соҳасида хусусийлаштириш жараёнлари чуқурлашишига, хусусий фирмалар ташкил этилишига, ўрта ва кичик корхоналар, инжиниринг, консалтинг, аудиторлик, суғурта тармоқлари ва бозор инфратузилмасининг бошқа ташкилотлари ривожланишига кўмаклашиш.

«Давархитектқурилиш» қўмитасининг ўз ваколатлари доирасида қабул қилган қарорлари барча вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар ҳамда давлат ва ҳўжалик бошқаруви бошқа органлари, идоравий бўйсунishi ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, бирлашмалар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, шунингдек, юридик ва жисмоний шахслар томонидан бажарилиши мажбурий ҳисобланади. «Давархитектқурилиш» қўмитаси зарур ҳолларда республиканинг бошқа вазирликлари, давлат қўмиталари ва идоралари билан биргаликда белгиланган тартибда қарорлар қабул қилади ва қўшма меъёрий ҳужжатлар чиқаради.

«Давархитектқурилиш» қўмитасига Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган Раис бошчилик қилади. «Давархитектқурилиш» қўмитаси раисининг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланадиган ўринбосарлари бўлади. Раис ўринбосарлари ўртасида вазифаларни Раис тақсимлайди. Раис «Давархитектқурилиш» қўмитасига юкланган вазифалар ва мажбуриятларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради, қўмита фаолиятининг алоҳида йўналишларига раҳбарлик қилишда раис ўринбосарларининг, қўмита таркибий бўлинмалари раҳбарларининг жавобгарлиги даражасини белгилайди.

«Давархитектқурилиш» қўмитаси Раиси:

— «Давархитектқурилиш» қўмитаси ишини ташкил этади;

— Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ, ўз ваколати доирасида «Давархитектқурилиш» қўмитаси ходимлари, шунингдек «Давархитектқурилиш» қўмитасига қарашли корхоналар ва ташкилотлар бажариши мажбурий бўлган қарорлар, фармойишлар ва буйруқлар чиқаради;

— Давлат ҳокимияти органларида, шунингдек, халқаро ташкилотларда «Давархитектқурилиш» қўмитаси номидан вакиллик қилади;

— «Давархитектқурилиш» қўмитаси фаолияти масалалари бўйича Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларини такомиллаштиришга доир меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ва таклифларни кўриб чиқиш учун белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритади;

— «Давархитектқурилиш» қўмитасининг алоҳида ўрнатилган давлат хизматчилари ва ходимларини, қурилиш соҳаси ходимларини Ўзбекистон Республикаси давлат мукофотлари билан мукофотлаш учун Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан белгиланган тартибда раҳбариятга тавсия этади;

— белгиланган тартибда идоравий мукофотларни тасдиқлайди, ушбу мукофотлар туғрисидаги низомни ва уларнинг тавсифини тасдиқлайди, қурилиш, қурилиш материаллари саноати соҳасида меҳнат қилаётган ходимларни тармоқ фахрий нишонлари ва фахрий ёрликлари билан мукофотлайди;

— «Давархитектқурилиш» қўмитасига қарашли корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар уставлари (низомлари)ни белгиланган тартибда тасдиқлайди, уларнинг раҳбарларини лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади, корхоналар ва ташкилотлар раҳбарлари билан контрактларни Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ тузади, ўзгартиради ва бекор қилади;

— Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан белгиланган тартибда «Давархитектқурилиш» қўмитаси ходимларини хизмат сафарларига, шу жумладан, Ўзбекистон Республикаси ташқарисига хизмат сафарларига юборади;

— «Давархитектқурилиш» қўмитаси ходимларини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлаш масалаларини ўз ваколати доирасида ҳал этади;

— Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Қўмитада Раис (ҳайъат раиси) ва лавозимлари бўйича раис ўринбосарлари ҳамда қўмита ва унинг таркибий бўлинмаларининг бошқа раҳбар ходимларидан иборат таркибда ҳайъат тузилади. «Давархитектқурилиш» қўмитаси ҳайъати аъзолари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Қўмита ҳайъати ўзининг мунтазам утказиладиган мажлисларида архитектура, шаҳарсозлик ва қурилиш соҳасидаги архитектура ва шаҳарсозлик ишлари даражасини юксалтиришга, капитал қурилишда илмий-техника тараққиётини жадаллаштиришга, қурилишнинг такомиллаштиришга қаратилган ягона илмий-техника сиёсатини утказишнинг асосий масалаларини ҳамда қўмита фаолиятининг бошқа масалаларини кўриб чиқади, «Давархитектқурилиш» қўмитаси тизимидаги корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга амалий раҳбарлик қилиш масалаларини, муҳим қарорлар, буйруқлар, қоидалар, йўриқ-номалар ва бошқа меъёрий ҳужжатлар лойиҳаларини муҳокама қилади.

Ҳайъат қарорлари қўмита раисининг буйруқлари билан ҳаётга жорий этилади. Раис билан ҳайъат ўртасида келишмовчиликлар келиб чиққан тақдирда раис пайдо бўлган келишмовчиликлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига маълум қилган ҳолда ўз қарорини ҳаётга жорий этади, ҳайъат аъзолари эса, ўз навбатида, ўз фикрларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига маълум қилишлари мумкин.

«Давархитектқурилиш» қўмитасида архитектура, шаҳарсозлик ва капитал қурилишда илмий-техника тараққиётининг муаммоларини ҳал этишнинг энг мақбул йўлларини кўриб чиқиш ва излаш учун илмий-техника кенгаши тузилади. Илмий-техника кенгашига қўмита раиси бошчилик қилади. Кенгашнинг шахсий таркиби ва унинг тўғрисидаги низом қўмита раиси томонидан тасдиқланади. Вазирликлар, давлат қўмиталари, концернлар, уюшмалар ва бошқа ташкилотларнинг мутахассислари илмий-техника кенгашида ишлашга жамоатчилик асосида жалб қилинишлари мумкин.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар архитектура ва қурилиш ҳудудий давлат органлари, Давлат экспертизаси бош бошқармаси, Давлат архитектура-қурилиш назорати органлари, Пудрат савдо (тендер)ларини ташкил этиш бошқармаси «Давархитектқурилиш» қўмитаси тузилмасига киради, «Давархитектқурилиш» қўмитаси улар фаолиятига раҳбарлик қилиш ва мувофиқлаштиришни амалга оширади.

Қорақалпоғистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар архитектура ва қурилиш бош бош-

қармалари, таркибий бўлинмалар раҳбарларини лавозимга тайинлаш ва лавозимдан озод этиш тўғрисидаги қарор тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг ҳамда тегишли таркибий бўлинма раҳбарининг тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси Раиси томонидан қабул қилинади.

Қорақалпоғистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитасининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар архитектура ва қурилиш бош бошқармаларининг штат жадвалини ўзгартириш Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси ҳамда молия органлари билан келишилган ҳолда амалга оширилади.

2. Давлат архитектура-қурилиш назорати

Ўзбекистон Республикаси ҳудудда архитектура-қурилиш соҳасида давлат стандартларига, шаҳарсозлик нормалари ва қоидаларига риоя этилишини Ўзбекистон Республикаси «Давархитектқурилиш» қўмитаси тизимига кирувчи **давлат архитектура-қурилиш назорати ҳудудий инспекцияси** таъминлайди. Инспекция ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси «Давархитектқурилиш» қўмитасига ҳисоб беради.

Қуйидагилар Инспекциянинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— юридик ва жисмоний шахслар томонидан шаҳарсозлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари талабларига риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш; объектлар қурилишини молиялаштириш манбаларидан қатъи назар, қурилишнинг барча босқичларида лойиҳалаштириш ва қурилиш-монтаж ишлари сифатига, давлат стандартларига, қурилиш меъёрлари ва қоидаларига, ишларни амалга ошириш технологиясига риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш; молиялаштириш манбаларидан ва буюртмачининг мулкчилик шаклларида қатъи назар, якка тартибдаги уй-жой қурилишидан ташқари, барча қурилиш объектларини рўйхатдан ўтказиш ва ҳисобга олиш, қурилиш-монтаж ишларини бошлашга рухсатномалар бериш; бажарилаётган қурилиш-монтаж ишларининг, қўланаётган қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларнинг давлат стандартлари талабларига ва техник шартларга мувофиқлиги устидан назоратни амалга ошириш; қурилиш индустрияси корхоналарида қурилиш материаллари, конструкциялари, буюмларини ишлаб чиқариш шарт-шароитларининг давлат стандартларига, норматив-техник ва лойиҳа ҳужжатларига мувофиқлигини назорат қилиш; қурилиш туталанган объектларни фойдаланишга қабул қилиш бўйича комиссиялар ишларида мажбурий равишда қатнашиш; иш ҳужжатларини ишлаб чиқиш, объектларни қуриш ва қурилиш материаллари, конструкциялари ва буюмларини ишлаб чиқариш сифати устидан назоратни ташкил этиш ва амалга ошириш масалалари бўйича норматив-методик меъёрий-услубий ҳужжатларни ишлаб чиқишда қатнашиш; қурилишда стандартлаштириш ва қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларини сертификатлашга доир ишларни амалга ошириш.

Инспекция ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги назорат функцияларини бажаради:

а) капитал қурилиш объектларини рўйхатдан ўтказади (якка тартибдаги уй-жой қурилиши объектлари бундан мустасно) ва қурилиш-монтаж ишларини бошлашга рухсатнома беради;

б) қуйидагиларни:

— аҳоли яшаш пунктларини қуришнинг бош режаси амалга оширилишига риоя қилинишини;

— ер участкалари ажратишнинг аҳоли яшаш пунктларини қуришнинг бош режаси қоидаларига мувофиқлигини;

— лойиҳа ҳужжатларининг норматив талабларга мувофиқлигини;

— қизил чизиқларга риоя қилинишини;

— ажратилган ер участкаларидан мақсадли фойдаланилишини назорат қилади;

— бошланғич — рухсат бериш ҳужжатлари мавжудлигини назорат қилади ва бош режаларга риоя этилишини назорат қилишда аниқланган, ўзбошимчалик билан амалга оширилаётган қурилишни тўхтатиб қўяди, бош режаларнинг аниқланган бузилишларини таҳлил қилади, тенденцияларни ҳудудлар бўйича умумлаштиради ҳамда ҳудудий архитектура ва қурилиш бош бошқармасига, ҳокимликка ва «Давархитектқурилиш» қўмитасига таҳлилий ахборот ва бош режалар бузилишини бартараф этиш юзасидан таклифлар тақдим этади;

— лойиҳалаш ва пудрат ташкилотларида — ишлар ва хизматларни бажарувчиларда лойиҳалаш ва қурилиш фаолиятининг қонун ҳужжатларида назарда тутилган лицензияланадиган турларини амалга ошириш ҳуқуқига лицензияларнинг мавжудлигини;

— бажарилаётган қурилиш-монтаж ишларининг сифатли ва қурилиш меъёрлари ва қоидаларига, норматив-техник ва лойиҳа ҳужжатларига мувофиқлигини, шунингдек, пудрат ташкилоти томонидан ижро ҳужжатлари юритилишини;

— умумий фойдаланиладиган автомобиль йўллари, тегишли йўл инфратузилмаси қурилиши ва таъмирланишини;

норматив-техник ва лойиҳа ҳужжатларида назарда тутилган синовлар, суратга олишлар ва ўлчашлар ўтказилишини;

— қўланаётган қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларининг давлат стандартларига, меъёрларига ва техник шартларга мувофиқлигини;

— қурилиш индустрияси корхоналарида қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларини ишлаб чиқариш шароитларининг давлат стандартлари, меъёрларига ва техник шартларга мувофиқлигини назорат қилади;

в) техника комиссияларининг бинолар, иншоотлар, уларнинг қисмлари ва конструктив элементларининг авария ҳолатларини ва авариялари сабабларини текшириш бўйича ишларида қатнашади;

г) шартнома асосида, мавжуд бинолар ва иншоотларнинг техник аҳволини уларни тиклаш ёки реконструкция қилиш мақсадида текширади ва ҳулосалар беради;

д) зарур ҳолларда, бажарилган қурилиш-монтаж ишлари ҳажмларининг назорат ўлчовини амалга оширишда қатнашади;

е) қурилиш маҳсулотларининг сифатини таъминлаш, қонун ҳужжатларига риоя қилиш масалалари бўйича давлат назоратининг бошқа ваколатли органлари, илмий-тадқиқот, лойиҳалаштириш ва жамоат ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорлик қилади;

ж) қонун ҳужжатларига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси «Давархитектқурилиш» қўмитасига давлат стандартлари, қурилиш нормалари ва қоидалари талабларининг бузилишига йўл қўяётган ташкилотлар ва кор-

хоналарнинг муҳандислик-техник қидирувларни ўтказиш, лойиҳалаштириш ва қурилиш фаолиятини амалга оширишга берилган лицензияларининг амал қилишини тўхтатиб туриш тўғрисида таклифлар киритади;

з) қонун ҳужжатларига мувофиқ, қурилиш соҳасидаги қонун бузилишлари учун жарима санкциялари белгилаш тўғрисида қарор қабул қилади;

и) ўтказилган назорат натижаларини умумлаштиради ва таҳлил қилади, қурилиш сифатини яхшилаш бўйича норматив талабларни, методик ва йўриқнома ҳужжатларни такомиллаштиришга доир таклифларни ишлаб чиқади;

к) қурилишда стандартлаш ва қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларини сертификатлаш ишларини олиб боради.

Инспекция:

— лойиҳалаштириш ва қурилиш-монтаж ишларининг зарур сифати таъминланиши; бинолар ва иншоотларнинг сейсмик барқарорлигини таъминлаш тадбирларининг бажарилиши, рўйхатдан ўтказилган қурилиш объектларини архитектура жиҳатидан жиҳозлаш меъёрларига, қоидалар ва стандартлар, техник шартларга риоя этилиши; лойиҳалаштириш ва қурилиш-монтаж ишларининг, ишлаб чиқарилаётган қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларининг сифатини яхшилаш масалаларини тартибга солувчи норматив талаблар, методик ва йўриқнома ҳужжатлар ишлаб чиқиши ва такомиллаштирилиши; қўлланаётган қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларининг давлат стандартларига, меъёрлар ва техник шартларга мувофиқлиги устидан зарур назорат таъминланиши; қурилиш индустрияси корхоналарида қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкциялари ишлаб чиқариш шароитларининг давлат стандартлари, меъёрларига ва техник шартларга мувофиқлиги учун жавоб беради.

Инспекция ўз вазифа ва функцияларини амалга оширад экан қуйидаги ҳуқуқларга эга бўлади:

— юкланган вазифаларни бажариш мақсадида ташкилотларда, қурилиш объектларида ҳамда қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларини ишлаб чиқарувчи корхоналарда бўлиш; лойиҳалаштириш, пудрат ташкилотлари ва буюртмачи ташкилотлардан лойиҳа, технология ва ижро ҳужжатларини ҳамда қўлланилаётган материаллар, буюмлар, конструкциялар ва бажарилаётган қурилиш-монтаж ишлари сифатини текшириш учун зарур бўлган бошқа материалларни олиш; пудрат ташкилотларига конструкциялар, узеллар ва деталларнинг айрим элементларини очишни, тағзаминдаги тупроқни синашни ва қайта ёпиб қўйишни, қўлланилган қурилиш материаллари, буюмлари, конструкцияларини, муҳандислик тизимларини синаб қўришни топшириш, зарурат бўлганда тегишли ҳулоса тайёрлаш учун экспертларни жалб қилиш; қурилиши тугаланган объектларни фойдаланишга қабул қилиб олиш бўйича комиссиялар ишида қатнашиш; йўл қўйилган бузилишларни бартараф этиш тўғрисида ўз ваколатлари доирасида қурилиш қатнашчилари ва қурилиш материаллари, буюмлари, конструкцияларини тайёрловчилар (етказиб берувчилар) томонидан бажарилиши мажбурий бўлган ёзма кўрсатмалар бериш; вазирликлар, идоралар ва ташкилотларнинг объектлар қурилиши сифатини назорат қилувчи техник назорат-ишлаб чиқариш хизматлари ҳамда синов лабораториялари ишини танлаб назоратдан ўтказиш; лойиҳани ишлаб чиққан муаллифлар томонидан муаллифлик назорати юритилишини назорат қилиш, асосланган ҳолларда уларга нисбатан қонун ҳужжатларига мувофиқ

санкциялар қўллаш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси «Давархитектқурилиш» қўмитасига таклифлар киритиш; Ўзбекистон Республикаси «Давархитектқурилиш» қўмитасига капитал қурилиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларини бузувчиларга нисбатан қонун ҳужжатларига мувофиқ санкциялар қўллаш тўғрисида тақдимномалар киритиш; қурилиш материаллари, конструкциялари, буюмларини тайёрлаш, юклаш-тушириш, ташиш, сақлаш бўйича давлат стандартлари талаблари ва техник шартлар бузилишлари аниқланганда уларни ишлаб чиқариш, сотиш ва қўллашни тўхтатиб туриш; тасдиқланган лойиҳа ечимлари ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талаблари бузилганда, ушбу бузилишлар пишиқлик ва мустаҳкамлик тавсифларини пасайтиришга олиб келганда, шунингдек бинолар ва иншоотларда авария хавфи пайдо бўлганда, объектлар ўзбошимчалик билан қурилганда қурилиш-монтаж ишлари амалга оширилишини тўхтатиб туриш, якка тартибдаги уй-жой қурилиши бундан мустасно; буюртмачи ва пудратчининг ташкилотларига капитал қурилиш соҳасида қонун ҳужжатлари талабларини бузаётган мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш ҳақида тақдимномалар киритиш; бажарилган қурилиш-монтаж ишларининг сифати ва қурилиш объектларининг ҳолати ҳақида эксперт хулосалари бериш; қурилиши тугалланган объектларни фойдаланишга қабул қилишда қоидалар бузилганлиги тўғрисидаги материалларни тегишли органларга ва қонун ҳужжатларида белгиланган қабул қилиш қоидалари бузилган ҳолда топширилган объектларни статистика ҳисоботидан чиқариш тўғрисидаги материалларни статистика органларига бериш.

Давлат архитектура-қурилиш назорати ҳудудий инспекциясининг давлат инспекторлари ўз функционал фаолиятини Ўзбекистон Республикаси «Давархитектқурилиш» қўмитаси томонидан ҳар йили ўтказиладиган аттестация натижаларига кўра бериладиган сертификатлар асосида амалга оширадилар.

Қурилиш объектларида назорат ишлари буюртмачи ва пудратчининг буйруқлари билан тайинланадиган уларнинг масъул вакиллари иштирокида ўтказилади. Зарур ҳолларда назорат мақсадлари учун лойиҳалаштириш, банк ва (ёки) бошқа манфаатдор ташкилотлар мутахассислари шарҳнома асосида жалб этилиши мумкин.

Қурилиш материаллари, конструкциялари, буюмлари саноати корхоналарида назорат ишлари ишлаб чиқаришнинг техник шартларига риоя этилиши учун масъул бўлган мансабдор шахслар (бош муҳандис, цех бошлиғи, техника назорати бўлими бошлиғи ва бошқалар) иштирокида ўтказилади.

Нazorat ишлари натижаларига кўра ишларни бажариш дафтариغا тегишли ёзув ёзилади, инспекция инспектори, буюртмачи ва пудратчининг вакиллари имзолайдиган далолатнома тузилади, зарур ҳолларда ёзма кўрсатма берилади. Буюртмачи ёки пудратчи вакиллари далолатномада баён қилинган хулосаларга рози бўлмаган тақдирда, уни ўз эътирозларини ёзма шаклда қайд этган ҳолда имзолайдилар.

Инспекция инспекторлари ўз функционал вазифаларини бажаришда давлат назоратининг бошқа ваколатли органлари, солиқ инспекцияси, банк муассасалари, прокуратура органлари, судлар, ҳокимликларнинг тегишли хизматлари, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамиятлари ва оммавий ахборот воситалари органлари билан ўзаро ҳамкорлик қиладилар.

1. Қишлоқ ва сув хўжалигини бошқариш ва унинг ўзига хос хусусиятлари
2. Ғрмон хўжалигини бошқариш
3. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)
4. Фермер хўжаликлари
5. Деҳқон хўжалиги
6. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш. Давлат назорати

1. Қишлоқ ва сув хўжалигини бошқариш ва унинг ўзига хос хусусиятлари.

Республикамиз аграр давлат бўлгани учун ҳам мамлакатимиз иқтисодиётини қишлоқ хўжалиги соҳасисиз тасаввур қилиш қийин. Қишлоқ хўжалиги мамлакатимиз иқтисодиётининг бошқа реал секторлари каби унинг изчи ривожини таъминловчи муҳим тармоқларидан биридир.

Қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқариш ўз ичига ерлардан унумли фойдаланиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш ва қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни яхши йўлга қўйиш, ишлаб чиқаришнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва бошқа фаолият турларини қамраб олади.

Ушбу соҳани бошқариш *Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги* томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 1 ноябрдаги «Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигини ташкил этиш тўғрисида» ги № 1617— Фармони билан Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалик вазирлиги ҳамда Мелиорация ва сув хўжалиги вазирлиги негизда ташкил этилган. Вазирлик қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқаришни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари ва фармойишлари ҳамда вазирлик тўғрисидаги Низом асосида ўзининг ҳудудий органлари орқали амалга оширади. Қорақалпоғистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармалари ҳамда туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимлари, ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари, магистрал каналлар (тизимлар), ирригация тизимлари бошқармалари вазирликнинг ҳудудий органлари ҳисобланади.

Қорақалпоғистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармалари ҳамда туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимлари тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашига, вилоятлар ва туманлар ҳокимликларига ҳамда вазирликка бўйсунадилар ва ҳисоб берадилар.

Қуйидагилар вазирликнинг вазифалари ҳисобланади:

— қишлоқ хўжалигини замонавийлаштириш ва барқарор ривожлантиришга қаратилган ягона агротехника сиёсатини амалга ошириш; замонавий агротехнологияларни такомиллаштириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши тармоқларига жорий этиш; қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларига бозор принциплари ва механизмлари асосида хизмат кўрсатётган тармоқлар, бўғинлар ва тузилмалар фаолиятини мувофиқлашти-

риш; аграр секторда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш, ижара муносабатларини, оила пудратини, фермер хўжалиklarини кенг ривожлантириш ишларини мувофиқлаштириш; қишлоқ хўжалигини юритишни ва қишлоқ хўжалиги экинларини навлар бўйича жойлаштиришни такомиллаштиришга доир тавсиялар ишлаб чиқиш; селекция, уруғчилик, наслчилик ишлари, ветеринария, ўсимликлар карантини соҳасида давлат сиёсатини олиб бориш ҳамда чорвачилик, паррандачилик ва балиқчилик маҳсулотлари хавфсизлигини таъминлаш; ирригация тизимларини ҳавзалар бўйича бошқариш негизлари асосида ер усти сув ресурсларининг давлат бошқарувини амалга ошириш ва барча даражаларда сувдан фойдаланишнинг бозор иқтисоди шароитидаги муносабатлари асосларини жорий этиш; давлат сув хўжалиги тизимидан фойдаланилишини ва унинг замонавийлаштирилишини таъминлаш; илгаридан суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва янги ерларни ўзлаштириш чора-тадбирларини амалга ошириш; қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалигида инвестиция сиёсатини ишлаб чиқишда қатнашиш; ер ва сув ресурсларидан фойдаланиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига қатъий риоя этилишини таъминлаш; ўрмон хўжалигидан фойдаланиш, уни қўриқлаш, ҳимоя қилиш ва ривожлантириш соҳасида давлат сиёсатини амалга ошириш; ўзига қарашли ташкилотлар ва корхоналарни янги илмий-техник маълумотлар ва ахборот билан таъминлаш; қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалиги раҳбарлари ва мутахассисларини ўқитиш, қайта тайёрлаш ва уларнинг маънасини ошириш; қишлоқ хўжалигида ўсимликларни кимёвий ва биологик ҳимоя қилиш, ўсимликлар касалликларининг олдини олиш ва қишлоқ хўжалиги зараркундаларига, бегона ўтларга ва чигирткага қарши курашиш бўйича ягона техника ва технология сиёсатини ўтказиш.

Юкланган вазибаларга мувофиқ вазирилик қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалиги соҳасида давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, уларни рўёбга чиқариш стратегияси ва механизмлари бўйича таклифларни Вазирилар Маҳкамасига киритади; қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалигини ривожлантиришнинг тармоқ ва минтақавий дастурларини ишлаб чиқади; қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари бозори конъюнктураси, маркетинг тадқиқотларини амалга оширади, қишлоқ товар ишлаб чиқарувчиларини зарур ахборот билан таъминлайди; қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалигига ташқи ва ички инвестицияларни жалб этишда иштирок этади, бюджет маблағларидан оқилона ва мақсадли фойдаланилишини таъминлайди; қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалиги корхоналарининг ишлаб чиқариш ва молиявий-иқтисодий фаолиятини амалга ошириш бўйича методик тавсияларни ишлаб чиқади; навларни синаш, қишлоқ хўжалиги экинларининг янги истиқболли навларини яратиш ва кўпайтиришга ихтисослаштирилган ўзига қарашли элита ва уруғчилик хўжаликларини ишини мувофиқлаштиради; тармоқда ишлаб чиқариш муносабатларини такомиллаштириш ва меҳнатни ташкил этиш бўйича таклифларни Вазирилар Маҳкамасига киритади; давлат карантин қоидалари бажарилишини, эпидемияларга қарши тадбирлар ўтказилиши ва чорва моллари, паррандалар ва балиқларни касалликлардан ҳимоя қилиш қоидаларига риоя қилинишини белгиланган тартибда назорат қилади; селекция-наслчилик ишларининг асосий йўналишларини белгилайди ва амалга оширилишини мувофиқлаштиради; сув ресурслари балансини ишлаб чиқади, сув манбалари, ҳавза ирригация тизимлари, иқтисодиёт тармоқлари, ҳудудлар бўйича сув

олиш лимитларини белгилайди; сувдан лимит бўйича фойдаланиш тартиби амалга оширилишини таъминлайди; сувдан фойдаланувчилар уюшмалари ва бошқа бирлашмаларни ташкил этиш ва ривожлантиришда методик ва амалий ёрдам кўрсатади; ҳавза принципи асосида ер усти сув ресурслари бошқарилишини амалга оширади; сув ресурсларидан фойдаланишда ўзаро муносабатларнинг бозор иқтисоди низомларини ва иқтисодий механизмларини ишлаб чиқади ва жорий этади; ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва ерларни ўзлаштириш дастурларини ишлаб чиқади; магистрал, хўжаликлараро каналлар ва коллекторлар, сув омборлари, насос станциялари, гидротехника иншоотлари ва бошқа сув хўжалиги объектларидан фойдаланишни ташкил этади; гидромелиорация тизимларидан техник мақсадларда фойдаланиш, уларни реконструкция қилиш ва таъмирлаш ишларини мувофиқлаштиради; сув ресурслари ҳисобини олиб боради ва улардан фойдаланишни назорат қилади, «Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича давлат сув кадастрини юритишда қатнашади; суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолати, суғориш ва коллектор-дренаж сувлари сифати устидан мониторингни амалга оширади; сув ресурсларидан комплекс фойдаланишнинг истиқболли схемаларини ишлаб чиқади; трансчегара сув ресурслари ва объектларини бошқариш ва улардан фойдаланиш бўйича Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритади; қишлоқнинг ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмасини ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқишда қатнашади; ўрмон хўжалигини бошқариш, улардан фойдаланиш, уларни қайта тиклаш, муҳофаза қилиш ва қуриқлашни, давлат ўрмон кадастрини юритишни амалга оширади ҳамда қуриқхона ишларини ташкил этишда қатнашади; ўрмон тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши, ўрмон ва овчилик хўжалигини юритишга доир норматив-техник ҳужжатлар бажарилиши устидан идоровий назоратни амалга оширади; қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалиги соҳасидаги илмий-тадқиқот, лойиҳалаш-қидирув ва конструкторлик ишларининг асосий йўналишларини белгилайди, уларни ташкил этади ва мувофиқлаштиради, уларнинг натижалари амалиётга жорий этилишига кўмаклашади; қишлоқ, сув ва ўрмон хўжалиги соҳасида халқаро ҳамкорлик қилишнинг устувор йўналишлари бўйича Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритади; республика ўқув юртларида ва илмий муассасаларида, шунингдек хорижда ширкат ва фермер хўжаликлари раҳбарлари ва мутахассислари малакаси оширилишини ва тажриба алмашувини ташкил этади; комплекс тадқиқотлар амалга оширилишини ташкил этади, зараркунандалар, касалликлар ва бегона ўтлар тарқалиши имкониятларини ўрганади ва прогнозлаштиради, қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларини кимёвий ва биологик ҳимоя воситалари, стимуляторлар билан таъминлайди; ўсимликларни ҳимоя қилиш соҳасида қишлоқ хўжалиги корхоналари ва аҳолини методик таъминлашни, шартнома асосида қишлоқ хўжалигига агрокимё хизматлари кўрсатиш ишлари бажарилишини ташкил этади; қишлоқ хўжалиги экинларининг ўта хавфли зараркунандаларини қириб ташлашнинг илмий асосланган тадбирлари ўтказилишини ташкил этади; ўсимликларни ҳимоя қилиш соҳасида раҳбарлар ва мутахассисларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этади.

Вазирлик:

- пахтачиликни ривожлантириш;
- ғаллачиликни ривожлантириш;
- сабзавот-полиз экинлари, мева ва узумчиликни ривожлантириш ҳамда уларни комплекс қайта ишлаш;

- чорвачиликни ривожлантириш;
- ер-сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, ирригацияни ривожлантириш ва ерлар унумдорлигини ошириш;
- қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш ва кимёлаштириш муаммолари бўйича Кенгашлар фаолиятини самарали ташкил этиш учун зарур шарт-шароитлар яратади.

Вазирлик қўйидаги ҳуқуқларга эга:

— ўз ваколатига кирувчи масалаларни ҳал этиш учун зарур бўлган материалларни давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларидан, муассасалар ва ташкилотлардан белгиланган тартибда сўраш ва олиш;

— келишиш учун ўзига тақдим этиладиган ер, сув ва ўрмон ресурсларидан фойдаланиш тўғрисидаги қарорлар лойиҳалари ва таклифлар юзасидан хулосалар бериш;

— жисмоний ва юридик шахслар томонидан республика ҳудудига жаҳоннинг эпизоотик жихатдан носоғлом минтақаларидан чорва моллари ва чорвачилик маҳсулотлари, шунингдек деҳқончилик маҳсулотлари ва уруғлик келтирилишини тақиқлаш;

— сув манбаларига сув келиши ўзгарган тақдирда сув олиш лимитларига ўзгартиришлар киритиш;

— лимитдан ортиқ сув олинган, сув ресурсларидан хўжасизларча, ноқилона фойдаланилган тақдирда сув беришни тўхтатиш тўғрисида қарор қабул қилиш;

— сув тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, сувдан фойдаланиш тартибини бузганлик учун мансабдор шахслар ва фуқароларга нисбатан қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарлик чораларини қўллаш;

— сув ресурсларини самарали бошқарганлик ва улардан тежамли фойдаланганлик учун сувдан фойдаланувчиларни ва сув хўжалиги ташкилотларини иқтисодий рағбатлантиришни ташкил этиш;

Вазирлик бошқаруви соҳасига тегишли давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотларини Ўзбекистон Республикаси Давлат мулки қўмитаси билан келишган ҳолда ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш;

— ўзига қарашли бюджет корхоналари ва ташкилотларида давлат мулкни белгиланган тартибда бошқариш;

— оммавий ахборот воситалари таъсис этиш.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқларга ҳам эга.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг ўз ваколатлари доирасида қабул қилган қарорлари ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг вазирликлар, идоралар, муассасалар, жойлардаги давлат ҳокимияти органлари ҳамда мулкчилик шаклларидан қатъи назар, хўжалик юритувчи субъектлар, шунингдек мансабдор шахслар ҳамда фуқаролар томонидан бажарилиши мажбурий ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги бошқаруви марказий аппарати тузилмасига:

- пахтачиликни ривожлантириш;
- ғаллачиликни ривожлантириш;
- сабзавот-полиэ экинлари, мева ва узумчиликни ривожлантириш ҳамда уларни комплекс қайта ишлаш;
- чорвачиликни ривожлантириш;
- ер-сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, ирригацияни ривожлантириш ва ерлар унумдорлигини ошириш;

— қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш ва кимёлаштириш муаммоларини ҳал этиш бўйича Кенгашлар тузилади.

Кўйидагилар Кенгашларнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— тегишли тармоқларни ислоҳ қилиш ва ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги салоҳиятидан самарали фойдаланиш бўйича аниқ тавсияларни ишлаб чиқиш;

— қишлоқ хўжалигининг устувор тармоқларини ривожлантиришнинг истиқболли йўналишларини, улар самарадорлигини ошириш йўналишлари ва йўллари белгилаш;

— ҳар бир минтақанинг иқлим, об-ҳаво шароитларини ва хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда экинларни келгусида ва ҳар бир қишлоқ хўжалиги йилида оқилона жойлаштириш бўйича аниқ агротехнология тавсияларини ишлаб чиқиш;

— қишлоқ хўжалиги экинлари селекцияси ва уруғчиликда, шунингдек, наслчилик ишларида устувор йўналишларни белгилаш;

— замонавий, ресурсларни тежовчи технологияларни жорий этиш, суғориладиган ерларнинг унумдорлигини ошириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш.

Кенгашларнинг таркибига, эгаллаб турган лавозимлари ва илмий унвонларидан қатъи назар, фан ва амалиётнинг тегишли соҳаларида обрўси эътироф этилган етакчи мутахассислар ва олимлар жамоатчилиги асосида кирадилар. Кенгашларнинг барча тавсиялари Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги ҳайъати мажлисларида муҳокама қилинади, унинг қарорларининг бажарилиши мажбурийдир. Кенгашларнинг ишчи органлари функциялари Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг тегишли бошқармалари ва бўлимларига юкланади.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги фаолиятини ташкил этиш. Вазирликка белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган вазир бошчилик қилади. Вазирнинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган уч нафар ўринбосари, шу жумладан икки нафар биринчи ўринбосари бўлади.

Вазирнинг сув хўжалиги масалалари билан шуғулланувчи биринчи ўринбосари айни вақтда Сув хўжалиги бош бошқармасининг бошлиғи ҳисобланади. Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги илмий-ишлаб чиқариш марказининг бош директори лавозимига кўра вазир ўринбосари ҳисобланади. Ўрмон хўжалиги бош бошқармаси бошлиғи лавозимига кўра вазир ўринбосари ҳисобланади. Сув хўжалиги бош бошқармаси бошлиғининг ўринбосарлари ижтимоий ва маиший хизмат кўрсатиш даражаси бўйича вазир ўринбосарига тенглаштирилади.

Вазир:

— вазирлик фаолиятига раҳбарлик қилади ҳамда вазирликка юкланган вазифалар ва мажбуриятлар бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— вазир ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди;

— вазирлик марказий аппаратининг штат жадвалини белгиланган тартибда тасдиқлайди ва зарурат бўлганда ходимларнинг штатда белгиланган сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида вазирлик марказий аппаратининг ва ўзига қарашли бюджет ташкилотларининг тасдиқланган тузилмасига ўзгартиришлар киритиш ҳуқуқига эга;

вазирлик марказий аппарати ходимларини, унинг ҳудудий органлари раҳбарларини, шунингдек тасарруфидаги корхоналар, ташкилотлар ва

муассасаларнинг раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади;

— вазирлик марказий аппаратининг таркибий бўлинмалари тўғрисидаги низомларни, қишлоқ хўжалиги тармоқлари ва соҳаларини ривожлантириш муаммолари бўйича Кенгашлар тўғрисидаги низомларни, ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари, магистрал каналлар (тизимлар) ва ирригация тизимлари бошқармалари тўғрисидаги низомларни, шунингдек тасарруфидаги бюджет ташкилотлари тўғрисидаги низомларни (уставларни) тасдиқлайди;

— вазирликнинг, унинг ҳудудий органларининг, тасарруфидаги ташкилотларнинг ходимлари томонидан бажарилиши мажбурий булган буйруқлар, фармойишлар ва йўриқномалар чиқаради, уларнинг ижроси устидан назоратни ташкил қилади;

— ҳудудий органлар ва тасарруфидаги ташкилотлар томонидан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари бузилган ҳолда қабул қилинган қарорларни (қўрсатмаларни) бекор қилади;

— қонун ҳужжатларида белгиланган ваколатлар доирасида бошқа ваколатларни амалга оширади.

Вазирликда 15 кишидан иборат таркибда ҳайъат тузилади. Унинг таркибига Вазир (ҳайъат раиси), унинг ўринбосарлари, қишлоқ хўжалиги тармоқлари ва соҳаларини ривожлантириш муаммоларини ҳал этиш бўйича Кенгашлар раислари, айрим бўлинмалар, агросаноат комплекси тизими вазирликлари ва идоралари раҳбарлари, шунингдек вазирлик марказий аппаратининг бошқа раҳбар ходимлари киради. Ҳайъатнинг шахсий таркиби Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Ҳайъат қарорлари вазининг буйруқлари билан ҳаётга жорий этилади.

Қорақалпоғистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазири Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазири билан келишилган ҳолда Қорақалпоғистон Республикаси Жоқарғи Кенгеси томонидан лавозимга тайинланади. Вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармалари раҳбарлари вилоятлар ҳокимлари тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазири томонидан лавозимга тайинланади. Туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимлари бошлиқлари туман ҳокимлари тақдимномасига кўра Қорақалпоғистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазири ҳамда вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармалари бошлиқлари томонидан лавозимга тайинланади.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигида унинг таркибий бўлинмаси сифатида Сув хўжалиги Бош бошқармаси ташкил қилинган бўлиб (2003 йил 21 июлдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан), Бош бошқармага юза сувларни муҳофаза қилиш, улардан фойдаланишни тартибга солиш ҳамда республика қишлоқ хўжалик тармоқларини ва аҳолисини сув билан таъминлашга доир зарур тадбирларни амалга ошириш юкланган.

Қуйидагилар Бош бошқарманинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— сувдан фойдаланишнинг бозор принципларини ва механизмларини жорий этиш асосида сув ресурсларидан мақсадли ва самарали фойдаланилишини ташкил этиш;

— сув хўжалигида ягона техника сиёсатини ўтказиш, сувни тежовчи илгор технологияларни жорий этиш;

— истеъмоқчиларни сув билан узлуксиз ва ўз вақтида таъминлашни ташкил этиш;

— ирригация тизимлари ва сув хўжалиги иншоотларининг техник ишон-чилигини таъминлаш;

— ирригация тизимлари ҳавзалари бўйича сув ресурсларини оқилона бошқариш ҳамда унинг тезкорлигини ошириш;

— сув ресурсларидан фойдаланишнинг аниқ ҳисоби ва ҳисоботини таъминлаш;

— сув хўжалигида иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш, мулкчи-ликнинг турли шаклларини ривожлантириш ишларини мувофиқлаштириш на улар амалга оширилишининг мониторингини олиб бориш;

«Сувдан фойдаланиш» бўлими бўйича давлат сув кадастрини юритиш.

Сув хўжалиги бош бошқармасига Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирининг биринчи ўринбосари ҳисобланадиган, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланадиган бошлиқ раҳбарлик қилади. Бош бошқарма бошлиғи айни вақтда Марказий Осиё сув хўжалиги давлатлара-ро мувофиқлаштириш комиссиясининг аъзоси ҳамда Ирригация ва дре-наж бўйича миллий қўмита раиси ҳисобланади. Бош бошқарма бошлиғи-нинг ўринбосари ижтимоий ва маиший хизмат кўрсатиш даражаси бўйича вазир ўринбосарига тенглаштирилади ҳамда Қишлоқ ва сув хўжалиги ва-зирининг буйруғи билан тайинланади.

2. Ўрмон хўжалигини бошқариш

Мамлакатимизда ўрмон хўжалиги соҳаси ҳам муҳим ўрин тутади. Ўрмонлардан фойдаланиш, уларни кўпайтириш, муҳофаза ва ҳимоя қилиш борасида Ҳукуматимиз томонидан кенг ислоҳотлар амалга оширилмоқда. 2000 йил 7 февралда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан ўрмон хўжалиги соҳасида бошқариш тузилмасини такомиллашти-риш, хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий мустақиллигини кен-гайтириш ва ўрмон фонди ерларидан фойдаланиш самарадорлигини оши-риш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Давлат ўрмон қўмитаси Ўзбеки-стон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги ҳузурида **Ўрмон хўжалиги Бош бошқармасига** айлантирилди.

Бош бошқарма республика ўрмон хўжалигини давлат томонидан бош-қариш органи функцияларини амалга оширади, ўрмонларнинг сақланиши, қайта барпо этилиши, муҳофаза қилиниши ҳамда ўрмон фонди ерларидан самарали фойдаланиши учун жавоб беради, республика бошқа идоралари-нинг фойдаланилмайдиган ерларда табиатни муҳофаза этувчи ва далалар-ни ихота килувчи дарахтзорлар барпо этиш ҳамда улардан фойдаланиш бўйича фаолиятни ташкил этади ва мувофиқлаштириб боради.

Қуйидагилар Ўрмон хўжалиги бош бошқармасининг асосий вазифала-ри ва фаолияти йўналишлари ҳисобланади:

— ўрмон қонунчилигига ва ўрмон ҳамда овчилик хўжалигини юритиш бўйича меъёрий-техник ҳужжатларга риоя этилишини назорат қилиш;

— ўрмонлардан фойдаланиш, уларни кўпайтириш, муҳофаза ва ҳимоя қилиш, ўрмон фонди ҳудудида қуриқхона ишларини юритиш ва миллий табиий ҳамда халқ бонларини бошқариш соҳасида давлат бошқарувини амалга ошириш;

— ўрмон хўжалигида ўрмон фондини ҳар томонлама кенгайтириш ва ун-дан оқилона фойдаланишга қаратилган ягона техника сиёсатини олиб бориш;

— ўрмон фондини, ҳайвонот ва ўсимлик дунёсини давлат томонидан ҳисобга олиб бориш ҳамда урганиш;

— ўрмон хўжалигига фан ютуқлари ва илғор тажрибани жорий этиш;

— республикада ўрмонларни қайта тиклаш ва ихота дарахтзорларини кўпайтиришга доир чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, тоғ ёнбағирларида, жарликларда ва ташландиқ ерларда эрозияга қарши дарахтзорлар барпо этиш ишларининг бажарилишини ташкил қилиш;

— қишлоқ хўжалиги ерлари чўлга айланишининг олдини олишга доир тадбирларни амалга ошириш;

— ўрмонларни ёнғиндан, ўзбошимчалик билан кесишдан ва бошқа ўрмон қоидаларини бузишдан ҳимоя қилишни таъминлаш, ўрмонларни зарарку-нандалар ва касаликлардан асраш, ўрмонларни авиация ёрдамида ва ердан кўриқлаш тизимини такомиллаштириш;

— тасарруфидаги ҳудудларда кўриқхона ишларини ва овчилик хўжалигини юритиш;

— овчилик хўжалиklarини идоравий бошқариш ва назорат қилиш, ўрмон фонди ҳудудида овчилик қоидалари, нормалари ва муддатларига риоя қилинишини таъминлаш;

— шифобахш ва овқатбоп ўсимликлар, ёрдамчи қишлоқ хўжалиги, боғдорчилик маҳсулотларини тайёрлаш ва етиштириш чора-тадбирларини амалга ошириш, ушбу мақсадлар учун ихтисослаштирилган бўлинмалар тузиш;

— хўжалик юритувчи субъектлар (ўрмон хўжаликлари, шифобахш ўтлар етиштиришга ихтисослаштирилган ўрмон хўжаликлари)нинг эркинлигини ва иқтисодий мустақиллигини ошириш, уларнинг молиявий аҳволини яхшилаш мақсадида уларни хўжалик юритишнинг бозор шаклларига ўтказиш;

— хорижий инвестицияларни жалб этиш, ўрмон хўжалиги соҳасида қўшма корхоналар ташкил қилиш, хусусий тадбиркорликни, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш;

— ўрмон хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари учун малакали кадрлар тайёрлаш.

Ўрмон хўжалиги бош бошқармасига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан лавозимга тайинланадиган бошлиқ Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирининг ўринбосари бошчилик қилади. Бошлиқнинг Вазирлар Маҳкамаси билан келишган ҳолда Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирининг буйруғи билан тайинланадиган икки нафар ўринбосари бўлади. Бошлиқ ўринбосарлари ўртасида вазифаларни Ўрмон хўжалиги бош бошқармаси бошлиғи тақсимлайди.

Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар ўрмон хўжалиги бошқармалари бошлиқлари Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимликлари билан келишган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан тайинланадилар.

Ўрмон хўжалиги бош бошқармаси бошлиғи бошқармага юкланган вазифалар ва мажбуриятларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради, ўз ўринбосарларининг, бўлимлар бошлиқларининг Бош бошқарма фаолиятининг айрим соҳаларига раҳбарлик қилиши, шунингдек ўрмон хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари иши учун жавобгарлиги даражасини белгилайди.

Ўрмон хўжалиги бош бошқармаси бошлиғи ўз ваколатлари доирасида Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари асосида ва уларни бажариш

юзасидан Бош бошқарма тизими корхоналари, ташкилотлари томонидан бажарилиши мажбурий бўлган буйруқлар ва йўриқномалар чиқаради, кўрсатмалар беради, уларнинг ижросини текширади.

3. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)

Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 30 апрелда қабул қилинган «Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида» ги қонунига¹ кўра қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) товар қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштириш учун пай усулига ва асосан оила (жамоа) пудратига, фуқароларнинг ихтиёрий равишда бирлашишига асосланган, юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил хўжалик юритувчи субъектдир. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) фаолиятининг асосий тури қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштиришдир. Ширкат хўжалиги қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштириш билан бир қаторда кооперативнинг (ширкат хўжалигининг) ўз ҳудудида ҳам, шунингдек ундан ташқарида ҳам қишлоқ хўжалик хом ашёсини қайта ишлаш, озиқ-овқат маҳсулотлари, халқ истеъмол моллари ишлаб чиқариш, техника аҳамиятига эга бўлган маҳсулотлар ишлаб чиқариш, савдо-сотик, таъмирлаш ва қурилиш ишлари, юридик ва жисмоний шахсларга хизмат кўрсатиш, шунингдек қонунларда тақиқланмаган бошқа фаолият турлари билан шуғулланишга ҳақли.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) унинг муассислари томонидан ихтиёрийлик асосида ташкил этилади. Ширкат хўжалиги аъзоларининг сони кооператив (ширкат) фаолияти ихтисослашувидан келиб чиқиб, унинг уставида белгилаб қўйилади. Ширкат хўжалиги қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда туман ҳокимлигида давлат рўйхатига олинган кундан бошлаб ташкил этилган деб ҳисобланади ва юридик шахс ҳуқуқларига эга бўлади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативларининг (ширкат хўжаликларининг) фаолияти қуйидаги принципларга асосланади:

- кооперативга (ширкатга) аъзоликнинг ихтиёрийлиги ва ундан эркин чиқиш мумкинлиги;
- кооператив (ширкат) фаолиятида аъзоларнинг ўз меҳнати билан иштирок этиши шартлиги;
- маҳсулот етиштириш ва меҳнатни хўжалик ичида асосан оила (жамоа) шартномаси асосида ташкил этиш;
- кооператив (ширкат) аъзоларининг меҳнатига ишлаб чиқарган маҳсулоти (бажарган иши) ҳажмига, сифатига қараб ҳақ тўлаш;
- якуний даромадни (фойдани) кооператив (ширкат) аъзолари ўртасида уларнинг мулкый пайларига мувофиқ тақсимлаш;
- бошқарувнинг демократик хусусияти, қарорлар қабул қилишда ҳуқуқлар тенглиги (кооперативнинг (ширкатнинг) бир аъзоси — бир овозга эга бўлиши);
- кооператив (ширкат) уставида назарда тутилган тартибда унинг иши устидан кооператив (ширкат) аъзоларининг назорат қилиши;
- ер участкаларидан қатъий белгиланган мақсадда фойдаланиш, ерларнинг муҳофаза қилинишини ва тупроқ унумдорлигининг оширилишини таъминлаш.

Ёши 16 га тўлган, кооператив (ширкат) уставини тан олувчи ва унинг талабларига риоя этувчи, кооператив (ширкат) фаолиятида ва унинг жам-

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ахборотномаси 1998 йил № 5-6, 84-м.

фармаларини шакллантиришда иштирок этувчи жисмоний шахслар қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоси бўлишлари мумкин. Юридик шахслар ҳам ширкат хўжалигининг жамоа аъзолари бўлишлари мумкин. Кооперативлар (ширкатлар) ва уларнинг жамоа тарзидаги аъзолари ўртасидаги ўзаро муносабатлар шартнома асосида олиб борилади. Кооперативга (ширкат хўжалигига) аъзо бўлиб кириш берилган ариза асосида амалга оширилади.

Ширкат хўжалиги бошқарувининг (раисининг) ширкатга қабул қилиш тўғрисидаги қарори кооперативнинг (ширкатнинг) умумий мажлисида ариза берган шахснинг иштирокида тасдиқланиши лозим. Бундай қарорни қабул қилиш ва уни тасдиқлаш тартиби кооператив (ширкат) уставида белгиланади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативига (ширкат хўжалигига) аъзолик ундан вақтинча чиқиб кетган шахслар учун қуйидаги ҳолларга сақланиб қолади:

— ҳақиқий муддатли ҳарбий хизматни ўтаётганда;

— давлат ва жамоат органларига сайлаб қўйиладиган лавозимга сайланганда;

— ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда ўқишга кирганда;

— бошқа қишлоқ хўжалиги кооперативларига (ширкат хўжаликлари-га), хўжаликлараро ва бошқа корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқаруви томонидан белгиланган муддатга ишга йўланганда. Ширкат хўжалигининг аъзолари қарилик ёки ногиронлик бўйича ишни тўхтатса, унинг умумий мажлиси қарори билан белгиланган асос ва шартларда ўзларининг кооперативга (ширкатга) аъзоликларини сақлаб қоладилар.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзолари қуйидаги ҳуқуқларга эгадир:

— кооператив (ширкат) ишларини бошқаришда иштирок этиш; кооперативнинг (ширкатнинг) бошқарув органларига сайлаш ва сайланиш; кооператив (ширкат) хизматларидан фойдаланиш; ўз меҳнати натижаларига мувофиқ даромадлар олиш; мулкий пайга мувофиқ дивидендлар олиш.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзолари уставга риоя этишлари, кооперативнинг (ширкатнинг) умумий мажлиси ва бошқаруви қарорларини бажаришлари шарт.

Ширкат хўжалиги жамоасига аъзолик қуйидаги ҳолларга тугатилади:

— кооператив (ширкат) аъзолигидан ихтиёрий равишда чиқилганда; кооператив (ширкат) фаолиятида меҳнати билан иштирок этиш тугатилганда; кооператив (ширкат) аъзолигидан унинг уставида белгиланган ҳолларда ва тартибда чиқарилганда; бошқарувнинг (раисининг) қишлоқ хўжалиги кооперативига (ширкатга) қабул қилиш тўғрисидаги қарори умумий мажлисида тасдиқланмаганда; кооператив (ширкат) хўжалик юритишнинг бошқа шакллариغا ўзгартирилиб қайта ташкил этилганда ёки кооператив (ширкат) тугатилганда.

Қишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) бошқариш ўзини ўзи бошқариш, ошкоралик, кооператив (ширкат) фаолияти масалаларини ҳал этишда унинг аъзолари иштирок этиши асосида амалга оширилади. Ширкат хўжалигининг юқори бошқарув органи умумий мажлис бўлиб, у раисни, бошқарувни, тафтиш комиссиясини (тафтишчини) сайлайди, кооперативни (ширкатни) жорий бошқариш бўйича ўз ваколатларини уларга бериб қўяди.

Ширкат хўжалигининг умумий мажлиси:

— кооперативнинг (ширкатнинг) уставини қабул қилади ва унга белги-ланган тартибда ўзгартишлар киритади; кооперативнинг (ширкатнинг) раи-сини, кооперативнинг (ширкатнинг) бошқарувини ва тафтиш комиссиясини (тафтишчигини) сайлайди ва уларни қақриб олади, уларнинг фаолияти тўғри-сидаги ҳисоботларини эшитади ва фаолиятига баҳо беради; кооператив (шир-кат) аъзоллигига қабул қилиш, аъзоликдан чиқариш тўғрисидаги масалалар-ни, шунингдек кооператив (ширкат) аъзолигидан чиқиш билан боғлиқ маса-лаларни ҳал этади; кооперативнинг (ширкатнинг) ички меҳнат тартиби қоидаларини ҳамда меҳнатга ҳақ тулаш тартибини белгилайди; кооператив (ширкат) аъзоларининг мулкӣ пайлари миқдорини белгилайди; кооператив (ширкат) фаолиятининг бизнес-режаларини ва уларнинг ижроси тўғриси-даги ҳисоботларни тасдиқлайди; даромадни (фойдани) тақсимлаш тартиби-ни, кооперативнинг (ширкатнинг) бўлинмас, пай ва бошқа жамғармалари турларини, миқдорини ва улардан фойдаланиш йўналишларини белгилайди; фуқароларга фермер ва дехқон хўжалиги юритиш учун ер участкалари ажратиш масалалари бўйича қарор қабул қилади, унинг асосида туман ҳоки-ми тегишли қарор қабул қилади; кооперативни (ширкатни) қайта ташкил этиш ва тугатиш, унинг уюшмалар, жамиятлар, агрофирмалар ва бошқа бирлашмаларга кириши ва улардан чиқиши масалаларини ҳал этади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) ҳар бир аъзоси, шу жумладан жамоа аъзоси ўзининг мулкӣ улуши миқдоридан қатъи назар, овоз беришда битта овозга эга бўлади. Ширкат хўжалигида меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар умумий мажлисда масла-ҳат овози ҳуқуқи билан иштирок этадилар.

Умумий мажлис ҳар йили молия йили туганидан кейин ўтказилади. У ширкат хўжалиги бошқарувининг (раисининг) қарорига биноан ёки коо-ператив (ширкат) аъзолари камида учдан бир қисмининг ташаббуси билан навбатдан ташқари қақрилиши мумкин. Аъзоларининг сони беш юз ки-шидан ортиқ бўлган йирик қишлоқ хўжалиги кооперативларида (ширкат хўжаликларида) умумий мажлис ваколатига кирадиган масалаларни ҳал қилиш учун, уставда назарда тутилган ҳолларда, вакиллар мажлиси қақ-рилиши мумкин.

Қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) бошқаруви:

— кооператив (ширкат) фаолиятининг бизнес-режаларини ишлаб чиқа-ди ва умумий мажлис тасдиғига киритади; кооператив (ширкат) аъзолари-нинг умумий мажлисини қақради ва мажлис томонидан қабул қилинган қарорлар бажарилишини назорат қилади; кооперативнинг (ширкатнинг) жорий хўжалик фаолияти масалаларини унинг уставига мувофиқ ҳал этади; кооперативга (ширкатга) янги аъзолар қабул қилиш ва аъзоликни тугатиш тўғрисидаги қарорни умумий мажлис тасдиғига киритади; кооперативнинг (ширкатнинг) мол-мулки сақланишини таъминлайди ҳамда етказилган зар-рарнинг ўрни қопланишига доир чораларни кўради; зарурат бўлганда, мус-тақил аудиторлик текширишлари ўтказилишини ташкил этади; фуқаролар-га фермер ва дехқон хўжалиги юритиш учун ер участкалари ажратиш тўғри-сида умумий мажлис кўриб чиқиши учун таклифлар киритади; оила бошлиғи (жамоанинг ваколатли вакили) билан оилавий (жамоа) пудрат шартномала-рини, шунингдек фермер хўжаликлари бошлиқлари билан ер участкалари-ни ижарага бериш шартномаларини тузади; кооператив (ширкат) уставида назарда тутилган бошқа масалаларни ҳал этади.

Ширкат ҳужалиги бошқарувининг аъзолари ўз таркибидан кооперативнинг (ширкатнинг) уставига мувофиқ кооператив (ширкат) раисининг ўринбосарини ва бошқарув котибини сайлашлари мумкин. Қишлоқ ҳўжалиги кооперативи (ширкат ҳўжалиги) раиси бошқарувга раҳбарлик қилади.

Қишлоқ ҳўжалиги кооперативини (ширкат ҳўжалигини) қайта ташкил этиш қонун ҳужжатларида ва кооператив (ширкат) уставига белгиланган тартибда қўшиб юбориш, қўшиб олиш, бўлиш, ажратиш чикариш ва ўзгариш шаклида амалга оширилади.

Қишлоқ ҳўжалиги кооперативи (ширкат ҳўжалиги):

— умумий мажлис қарорига биноан;

— қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда суднинг қарорига биноан тугатилади.

Қишлоқ ҳўжалиги кооперативини (ширкат ҳўжалигини) тугатиш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади. Қишлоқ ҳўжалиги кооперативининг (ширкат ҳўжалигининг) кредиторлар даъволари қаноатлантирилганидан кейин қолган мол-мулки қиймати унинг аъзолари ўртасида тақсимланади.

4. Фермер ҳўжаликлари

Фермер ҳўжалиги ўзига узоқ муддатли ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда товар қишлоқ ҳўжалиги ишлаб чикариши билан шуғулланувчи фермер ҳўжалиги аъзоларининг биргаликдаги фаолиятига асосланган, юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил ҳўжалик юритувчи субъектдир. Фермер ҳўжаликларини ташкил этиш, уларнинг фаолияти, қайта ташкил этилиши ва тугатилишининг ҳуқуқий асослари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари, бошқа юридик ва жисмоний шахслар билан муносабатлари Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 30 апрелда қабул қилинган «Фермер ҳўжалиги тўғрисида» ги қонуни билан тартибга солинади.* Ушбу қонуннинг 5-моддасига кўра, фермер ҳўжалиги танлов асосида, аксарият ҳолларда меҳнат ресурслари орттиқчалиги сезилмаётган ерларда ва ҳудудларда ташкил этилади. Чорвачилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослаштирилган фермер ҳўжалиги камида 30 шартли бош чорва моли бўлган тақдирда ташкил этилади. Фермер ҳўжалигига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами бир шартли бош чорва молга ҳисоблаганда Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги суғориладиган ерларда камида 0,3 гектар, Қорақалпоғистон Республикаси ва бошқа вилоятлардаги суғориладиган ерларда камида 0,45 гектар, суғорилмайдиган (лалмикор) ерларда эса камида 2 гектарни ташкил этади.

Деҳқончилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослаштирилган фермер ҳўжаликлари ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами пахтачилик ва галлачилик учун камида 10 гектар, боғдорчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва бошқа экинларни етиштириш учун камида 1 гектарни ташкил этади. Ер участкалари берилганда фермер ҳўжалиги ўз зиммасига қишлоқ ҳўжалик экинларининг ҳосилдорлиги (уч йил учун ўртача йиллик ҳосил ҳисобида) ернинг кадастр баҳосидан кам бўлмаслигини таъминлаш мажбуриятини олади. Бу мажбурият ер участкасини ижарага олиш шартномасида мустақкамлаб қўйилади.

* Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ахборотномаси 1998 йил № 5—6, 86-м.

Фермер хўжалиги ихтиёрий равишда хўжалик бошиғининг қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқарувиға ва туман ҳокимиға ёзма мурожаати асосида ташкил этилади. Аризада сўралаётган ер участкасининг жойлашган манзили, майдони, фермер хўжалигининг таркиби кўрсатилади ҳамда товар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этишнинг бизнес-режаси тақдим этилади. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқаруви фермер хўжалигини ташкил этиш тўғрисидаги масалани умумий мажлис муҳокамасига киритади, умумий мажлис бу хусусда тегишли қарор қабул қилади. Туман ҳокими қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) умумий мажлисининг қарори асосида, ер участкалари бериш масалаларини кўриш бўйича туман комиссиясининг хулосасини инобатта олган ҳолда фермер хўжалигини ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилади. Туман ҳокимининг фермер хўжалигини ташкил этиш тўғрисидаги қарори туманнинг молиявий, банк, солиқ ва бошқа тузилмалари учун мажбурий ҳужжатдир.

Фермер хўжалиги ҳамда ер участкасини ижараға олиш шартномаси белгиланган тартибда давлат рўйхатига олинган пайдан эътиборан фермер хўжалиги ташкил этилган деб ҳисобланади. Фермер хўжалиги юридик шахсинг барча ҳуқуқларига эға бўлади. Фермер хўжалиги тадбиркорлик шаклларида бири бўлиб, ташкил этилишидан кўзланган мақсадларға эришиш учун шу мақсадларға монанд тадбиркорлик фаолиятини амалға оширишға ҳақлидир. Фермер хўжалиги бошқа шаклларда хўжалик юритувчи корхоналар билан тенг ҳуқуқларға эға.

Фермер хўжалиги — тадбиркорлик фаолияти субъекти тариқасида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қуйидаги ҳуқуқларға эға:

— фермер хўжалигининг ишлаб чиқариш фаолиятини ўзига берилган ер участкасида уставда назарда тутилган доирада мустақил ташкил этиш; етиштирилаётган маҳсулотға мустақил равишда нарх белгилаш; ўзи етиштирган маҳсулотни, шу жумладан бу маҳсулотни истеъмолчиларға ўз хоҳиши бўйича реализация қилиш ҳуқуқини тасарруф этиш; харид этиладиган маҳсулотға олдиндан ҳақ тўланадиган фьючерс битимлари тузиш; тадбиркорликдан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда солиқ солинадиган, чекланмаган миқдорда даромад (фойда) олиш; қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштирувчиларға сотиш учун ва эркин савдоға мўлжалланган акцияларни сотиб олиш; кредитлар олиш, бошқа юридик ва жисмоний шахсларнинг молмулки ва пул маблағларини ихтиёрийлик асосида ва шартнома шартларида, шу жумладан фермер хўжаликларини кредитни узишнинг зарур гаров, сўғурта ҳамда бошқа кафолатларини таъминлаган ҳолда имтиёзли кредитлашға жалб этиш; ижараға берувчининг рухсати билан ёки қонунда ёҳуд ижара шартномасида назарда тутилган ҳолларда ер участкасини ижараға бериш ҳуқуқини кредит олиш учун гаровға қўйиш; ўрта ва кичик корхоналар учун берилган имтиёзларнинг барча турларидан фойдаланиш; ходимларни ишға ёллаш ва улар билан тузилган меҳнат шартномаларини бекор қилиш.

Фермер хўжалиги қуйидагиларни бажариши шарт:

— ер участкасидан қатъий белгиланган мақсадда фойдаланиш; табиий объект бўлиши ерга зарар етказмаслик; ер участкасини асраш, унинг унумдорлигини сақлаш ва ошириш юзасидан сарф-харажатлар қилиш; ер участкасини, агар ижараға олиш шартномасида бошқа муддат белгиланган бўлмаса, бир йил ичида ўзлаштириш; агротехника талабларига, белгиланган режим, сақлаш вазифаси ва сервитутларға риоя этиш; фермер хўжалигининг

мажбуриятлари ва қарзлари юзасидан тўла жавобгар бўлиш; фермер хўжалигининг барча аъзолари ҳамда меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар учун қонун ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига ва Аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашувчи давлат жамғармасига мажбурий бадаллар тўлаш; фермер хўжалигининг аъзолари ва меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахсларнинг меҳнат фаолияти ҳисобини юритиш; хўжалик аъзолари ва меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар учун хавфсиз меҳнат шароитини таъминлаш; маданий-маърифий тадбирларга, ободонлаштириш ишларига шартнома асосида маблағлар ажратиш.

Фермер хўжалигини биргаликда юритаётган, бу хўжаликдаги иш ўзининг асосий меҳнат фаолияти жойи бўлган фермер хўжалигининг бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари, шу жумладан фарзандликка олинган болалари, тарбияга олинган болалари, ота-оналари, бошқа қариндошлари ҳамда меҳнатга қобилиятли ёшга етган бошқа шахслар фермер хўжалиги аъзолари жумласига киради. Фермер хўжалигида меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар фермер хўжалиги аъзоси ҳисобланмайди.

Юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро муносабатларда фермер хўжалиги номидан шу хўжалик бошлиғи иш кўради. Фермер хўжалигининг бошлиғи шу хўжаликнинг ўн саккиз ёшга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ва иш тажрибасига эга бўлган муомалага лаёқатли аъзоларидан бирidir.

Фермер хўжалиги қўйидаги ҳолларга тугатилади:

— хўжалик фаолиятини давом эттириш истагида бўлган биронта ҳам хўжалик аъзоси ёки меросхўр қолмаган бўлса;

— ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқидан ихтиёрий воз кечилганда;

— ер участкасининг ижарага берилган муддати тугаганда ва ердан фойдаланиш ҳуқуқини тиклашнинг имконияти бўлмаганда;

— ердан белгиланган мақсадда ва оқилона фойдаланилмаганда, олинган ҳосилдорлик норматив кадастр баҳосидан муттасил (уч йил мобайнида) паст бўлганда;

— ерларнинг экологик ҳолати ёмонлашганда;

— ер участкаси белгиланган тартибда олиб қўйилганда;

— фермер хўжалиги банкрот деб эълон қилинганда;

— ижара ҳақи белгиланган муддатларда муттасил тўланмай келинганда;

— фермер хўжалиги ер олган пайдан эътиборан бир йил мобайнида хўжалик-ишлаб чиқариш фаолиятига киришмаган бўлса;

— фермер хўжаликлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари бир неча марта ёки бир марта, лекин қўпол равишда бузилганда;

— шартнома шартлари бузилганлиги муносабати билан ерни ижарага олиш шартномаси бекор қилинганда.

5. Дехқон хўжалиги

Дехқон хўжалиги оилавий майда товар хўжалиги бўлиб, оила аъзоларининг шахсий меҳнати асосида, мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш учун оила бошлиғига берилган томорқа ер участкасида қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштиради ва реализация қилади.* Дехқон хўжалигидаги

* Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ахборотномаси 1998 йил № 5—6, 88-м.

фаолият тадбиркорлик фаолияти жумласига киради ҳамда деҳқон хўжалиги аъзоларининг истагига кўра юридик шахс ташкил этган ҳолда ва юридик шахс ташкил этмасдан амалга оширилиши мумкин. Деҳқон хўжалиги ўз фаолиятида ёлланма меҳнатдан доимий асосда фойдаланиши мумкин эмас.

Деҳқон хўжалиги ихтиёрийлик асосида тузилади ҳамда у давлат рўйхатига олинганидан ва унга белгиланган тартибда ер участкаси берилганидан кейин ташкил этилган ҳисобланади. Ер участкаси бериш тўғрисидаги ариза сўралаётган ер участкасининг жойлашган ери, майдони, деҳқон хўжалигининг таркиби ҳамда ер участкасидан белгиланган мақсадда фойдаланиш кўрсатилган ҳолда қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) бошқарувига ёхуд бошқа қишлоқ хўжалиги ёки ўрмон хўжалиги корхонаси, муассасаси ва ташкилотининг иш берувчисига (маъмуриятига) берилади. Қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) бошқаруви, бошқа қишлоқ хўжалиги ёки ўрмон хўжалиги корхонаси, муассасаси, ташкилотининг иш берувчиси (маъмурияти) деҳқон хўжалиги юритиш учун ер участкаси бериш имконияти тўғрисидаги хулосани фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан келишилган ҳолда тайёрлайди. Мазкур хулоса асосида қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) умумий мажлиси, бошқа қишлоқ хўжалиги ёки ўрмон хўжалиги корхонаси, муассасаси, ташкилотининг ваколатли органи деҳқон хўжалиги юритиш учун ер участкаси бериш тўғрисида илтимоснома билан туман ҳокимига мурожаат қилиш ҳақида қарор қабул қилади.

Туман ҳокими илтимоснома асосида ва ер участкалари бериш (реализация қилиш) тўғрисидаги масалаларни кўриб чиқиш бўйича туман комиссиясининг хулосаси асосида деҳқон хўжалиги юритиш учун ер участкаси бериш ҳамда мазкур хўжаликни давлат рўйхатига олиш ҳақида қарор қабул қилади.

Деҳқон хўжалиги тадбиркорлик фаолиятининг субъекти тариқасида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибга қўйидаги ҳуқуқларга эга: ўзига берилган томорқа ер участкасида деҳқон хўжалигининг ишлаб чиқариш фаолиятини мустақил ташкил этиш; етиштириладиган ва реализация қилинаётган маҳсулотга мустақил равишда баҳо белгилаш; ўзи етиштирган маҳсулотни, шу жумладан бу маҳсулотни истеъмолчиларга ўз хоҳиши бўйича реализация қилиш ҳуқуқини тасарруф этиш; харид этиладиган маҳсулотга олдиндан ҳақ тўланадиган фьючерс битимлари тузиш; тадбиркорликдан чекланмаган миқдорда даромад (фойда) олиш; қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштирувчиларга сотиш учун ва эркин савдога мўлжалланган акцияларни сотиб олиш; ўз мол-мулкни, шунингдек мерос қилиб қолдириладиган томорқа ер участкасига умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини, шу жумладан ким ошди савдоси асосида сотиб олинган ҳуқуқни гаровга қўйиш.

Деҳқон хўжалиги қўйидагиларни бажариши шарт:

— томорқа ер участкасидан қатъий белгиланган мақсадда фойдаланиш; табиий объект бўлмиш ерга зарар етказмаслик; томорқа ер участкасини асраш, унинг унумдорлигини сақлаш ва ошириш юзасидан сарф-харажатлар қилиш; янги берилган томорқа ер участкасидан, агар қонун ҳужжатларида бошқа муддат белгиланган бўлмаса, бир йил ичида фойдаланишга киришиш; агротехника талабларига, белгиланган режим, сақлаш вазифаси ва сервитутларга риоя этиш; деҳқон хўжалигининг мажбуриятлари ва қарзлари бўйича тўла жавобгар бўлиш; хўжалик аъзолари учун хавфсиз меҳнат шароитини таъминлаш.

Дехқон хўжалиги аъзолари жумласига биргаликда яшаётган ва дехқон хўжалигини биргаликда юритаётган оила бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари, шу жумладан фарзандликка олинган болалари, тарбияга олган болалари, ота-оналари, меҳнатга қобилиятли ёшга етган бошқа қариндошлари киради.

Юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро муносабатларда дехқон хўжалиги номидан шу хўжалик бошлиғи иш кўради. Дехқон хўжалиги бошлиғи қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи берилган оила бошлиғи ёки оиланинг муомалага лаёқатли аъзоларидан биридир.

Дехқон хўжалиги қўйидаги ҳолларга тугатилади (фаолияти тўхта-тилади):

— хўжалик фаолиятини давом эттириш истагида бўлган биронта ҳам хўжалик аъзоси ёки меросхўр қолмаган бўлса;

— томорқа ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқидан ихтиёрий воз кечилганда;

— томорқа ер участкаси қонунда белгиланган тартибда олиб қўйилганда;

— белгиланган солиқлар муттасил тўланмаганда;

— агар қонун ҳужжатларида бошқа мuddат белгиланган бўлмаса, янги берилган томорқа ер участкасидан бир йил мобайнида фойдаланишга киришмаган тақдирда;

— дехқон хўжаликлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари бир неча марта ёки бир марта, лекин қўпол равишда бузилганда.

6. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш. Давлат назорати

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 августдаги Қарори* билан донни харид қилиш, сақлаш ва қайта ишлаш соҳасида бошқарувни тубдан такомиллаштириш, ортиқча оралиқ тузилмаларни тугатиш, тармоқда бозор муносабатларини янада ривожлантириш ва чуқурлаштириш, хусусийлаштириш ва инвестицияларни жалб этиш жараёнларини фаоллаштириш мақсадида «Ўздонмаҳсулот» давлат-акциядорлик корпорацияси очиқ акциядорлик жамияти шаклидаги «Ўздонмаҳсулот» акциядорлик компаниясига айлантирилди ҳамда қўйидагилар компаниянинг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари этиб белгиланди:

— Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорларига мувофиқ давлат эҳтиёжлари учун дон ва уруғлик харид қилиш, жойлаштириш ва сақлашни таъминлаш;

— юқори сифатли уруғ навлари, ёрма, омихта ем, шунингдек, нон-булка, макарон ва қандолатчилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ҳамда иқтисодий тармоқлари ва республика аҳолисини улар билан таъминлашни ташкил этиш;

— дон маҳсулотлари тармоғи корхоналарининг дон етиштирувчилар — ширкат ва фермер хўжаликлари билан ўзаро муносабатлари механизмларини, шу жумладан донни қабул қилиш, сифатини баҳолаш ва ҳисобга олиш масалаларини такомиллаштириш, дон сифатини таъсирчан назорат қилиш ва уни ҳолисона баҳолаш тизимини яратиш;

* Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 й. 31-(115) сон, 358 м.

— дон маҳсулотлари тармоғи корхоналарини замонавийлаштириш ва техника билан қайта жиҳозлашга, ушбу мақсадлар учун хорижий инвестицияларни кенг жалб қилишга қўмаклашиш;

— дон маҳсулотлари тармоғи корхоналари ва ташкилотларига ахборот хизматлари кўрсатиш, уларнинг кадрларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш.

Ўзбекистон Республикасида дон, мойли экинлар, уларнинг уруғлари, шунингдек ун, ёрма, кепак, қўшимча маҳсулотлар, чиқиндилар, омухта озиқаларнинг давлат ресурсининг сифати, сақланиши ва оқилона фойдаланилиши устидан давлат назорати соҳасида махсус ваколатли давлат бошқаруви органи бўлиб Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат дон инспекцияси («Ўздавдонинспекция») ҳисобланади.

2004 йил 8 июлда доннинг сифатини, сақланишини, дон ва уни қайта ишлаш маҳсулотларидан оқилона фойдаланилишини назорат қилиш даражасини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 269-сонли қарори* қабул қилиниб, унга қўра қўйилганлар *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат дон инспекциясининг асосий вазифалари этиб белгиланди*:

— дон етиштириш, донни қабул қилиш ва қайта ишлаш корхоналарида дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларининг давлат ресурсларидан белгиланган мақсадда оқилона фойдаланилишини, уларнинг сифатли сақланиши ҳамда нобуд бўлишини қисқартириш таъминлиниши устидан давлат назоратини амалга ошириш;

— дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларига норматив-техник ҳужжатлар ҳамда техник шартлар талабларига, шунингдек қабул қилиш, сақлаш, қайта ишлаш ва экспорт-импорт операцияларида уларнинг сифатини синаш методларига риоя қилинишини мунтазам назорат қилиб бориш;

— дон етиштирувчиларга ва донни сақлаш ҳамда қайта ишлаш корхоналарига донни ўриб-йиғиб олиш, тозалаш, қуритиш, ишлов бериш, қабул қилиш, сақлаш ва қайта ишлашга оид норматив-ҳужжатларни, илғор технологияларни жорий этиш масалалари бўйича услубий ва амалий ёрдам кўрсатиш.

Давлат дон инспекцияси тизимига ҳудудий бўлинмалар, марказий ва минтақавий лабораториялар киради. Ҳудудий бўлинмалар, марказий ва минтақавий лабораториялар маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан мустақилдир ва бевосита «Ўздавдонинспекция»га ҳисоб беришади.

«Ўздавдонинспекция» ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қўйилган функцияларни амалга оширади:

— дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари сифати, сақланиши, улардан оқилона фойдаланилиши, уларни жойлаштириш, ишлаб тайёрлаш, қайта ишлаш, сотишнинг зарур тартибига риоя қилиниши, уларни миқдори ва сифати бўйича ҳисобга олишнинг тўғрилиги, дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларининг давлат ресурсларидан фойдаланувчи корхоналарда уларни сақлашда табиий нобуд бўлиш нормалари қўлланилишининг асосланганлиги устидан давлат назоратини амалга оширади; республика ҳудудида ҳўжалик юритувчи субъектлар ўртасида пайдо бўладиган баҳсли ҳолларда, шунингдек экспорт-импорт операцияларида ўз ваколатлари доирасида

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 22—23-сон, 266-модда.

дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари сифати бўйича синовлар ўтказадди ҳамда жисмоний ва юридик шахслар учун мажбурий бўлган хулосалар беради. «Ўздавдонинспекция»нинг дон маҳсулотлари сифати бўйича хулосаси узил-кесил ҳисобланади; Вазирлар Маҳкамасининг топшириқларига биноан озиқ-овқат балансларини тузишда қатнашади, харид қилиш мўлжалланаётган дон сифати бўйича, шу жумладан импорт бўйича, шунингдек уни экспорт қилишда, таклифлар киритади; давлат ресурсларидаги донни сақлаш ва қайта ишлаш билан шуғулланувчи корхоналар ва ташкилотлар раҳбарларининг доннинг сифати, сақланиши ва ундан оқилона фойдаланилиши масалалари бўйича ҳисоботларини эшитади; дон ва донни қайта ишлаш, маҳсулотлар сифати, сақланиши, улардан оқилона фойдаланиши, уларнинг ҳисобини юритиш, улардан фойдаланиш билан боғлиқ технологик жараёнларни амалга ошириш, шу жумладан ташиш ва сақлаш вақтида уларнинг табиий нобуд бўлиши нормаларини аниқлаш масалалари бўйича норматив-техник ҳужжатларни ишлаб чиқади, белгиланган тартибда тасдиқлайди ва келишиб олади; бош давлат дон инспекторлари иш тартибини тартибга солувчи текшириш қоидаларини, шунингдек дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари сифати тўғрисидаги сертификатлар шаклини ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда тасдиқлайди; дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари сифатини ошириш ҳамда улардан оқилона фойдаланиш давлат дастурларини тайёрлашда қатнашади; давлат ресурсидаги дон сифатининг ёмонлашиши, нобуд бўлиши ҳоллари ва сабабларини аниқлайди, зарурат бўлганда уларни бартараф этиш бўйича ёзма буйруқлар беради ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасини, маҳаллий давлат ҳокимияти органларини дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари давлат ресурсининг сақланиши ва улардан фойдаланиш ишларининг аҳволи тўғрисида хабардор қилади; харид қилишда, экспорт-импорт операцияларида, республика ичида ташишда дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларини давлат томонидан мажбурий назорат қилишни амалга оширади; дон қабул қилиш ва донни қайта ишлаш корхоналари билан биргаликда давлат ресурсларига харид қилинадиган янги ҳосил дони сифатини ҳар йили текширувдан ўтказадди, унинг технология тавсифларини таҳлил қилади.

«Ўздавдонинспекция» ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита, шунингдек ўзининг ҳудудий бўлинмалари, марказий ва минтақавий лабораториялари орқали ҳал қилади.

«Ўздавдонинспекция» ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга: дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи, сақловчи, қайта ишловчи ва давлат ресурсларига сотувчи корхоналар ва ташкилотларни белгиланган тартибда текшириш; текширилаётган корхоналар ва ташкилотларнинг текшириш билан боғлиқ масалалар бўйича ҳужжатлари билан танишиш; ўз ваколатлари доирасида юридик ва жисмоний шахслар учун бажариш мажбурий бўлган қарорлар қабул қилиш, белгиланган тартибда маъмурий жазолар белгилаш, шунингдек дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари сифатини баҳолаш, қабул қилиб олиш, жойлаштириш, сақлаш ва қайта ишлаш қоидаларининг аниқланган бузилишларини белгиланган муддатда бартараф этиш тўғрисида ёзма буйруқлар бериш; корхоналардан дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари намунасини белгиланган тартибда олиш, текширишлар ўтказиш учун уларнинг лабораторияларидан фойдаланиш ҳамда зарур ҳолларда текши-

риш билан боғлиқ ишларни бажариш учун корхоналар мутахассисларини жалб қилиш, зарурат бўлганда дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари намуналарини қўшимча тадқиқ қилиш учун тегишли лабораторияларга жўнатиш; зарурат бўлганда дон қабул қилиш ва донни қайта ишлаш корхоналарида давлат ресурсларига мўлжалланган дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларининг келтириладиган ва автомобиль ҳамда темир йўл транспортида юклаб жўнатилмаётган партияларини, шунингдек давлат ресурсларидаги донни тарозида қайта тартиб кўриш; дон ва маҳсулотлар қолдиқлари тўғрисидаги маълумотларнинг ишончлилиги асосли равишда шубҳа туғдирган ҳолларда дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари давлат ресурслари қолдиқларини тарозида қайта тартиб кўрган ёки стандарт масса бўйича қопларга жойлаштирилган маҳсулотни қайта ҳисоблаб чиққан ҳолда навбатдан ташқари хатловдан ўтказишни тайинлаш; дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларини сақлаш учун яроқсиз бўлган омборларга жойлаштиришни тақиқлаш, технология ва санитария тартибларининг қўпол равишда бузилиши аниқланган ҳолларда айрим ишлаб чиқаришлар, цехлар ва корхоналар ишини, шунингдек норматив ва техник ҳужжатлар талабларига жавоб бермайдиган дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотларини белгиланган мақсадда сотишни ушбу тартиб бузилишлари бартараф этилгунга қадар тўхтатиб туриш; хўжалик юритувчи субъектларга, бирлашмаларга ва бошқа товар ишлаб чиқарувчиларга шартнома асосида дон ва донни қайта ишлаш маҳсулотлари сифатини баҳолаш бўйича хизматлар, шунингдек ўз ваколатлари доирасида бошқа турдаги хизматлар кўрсатиш.

«Ўздавдонинспекция»ни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бошлиқ бошқаради. Бошлиқнинг қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бир нафар ўринбосари бўлади. Бошлиқ мақомига кўра, вазирнинг биринчи ўринбосарига, бошлиқ ўринбосари — вазир ўринбосарига тенглаштирилади. «Ўздавдонинспекция» марказий лабораторияси мудир бевосита Давлат дон инспекцияси бошлиғига бўйсунди. Минтақавий лабораториялар мудирлари ўз жорий ишларини жойлашган жойидаги ҳудудий бўлинма бош давлат инспектори раҳбарлигида ва марказий лабораториянинг методик ёрдамида амалга оширади.*

5-мавзу. Хўжалик хизмат комплексини бошқариш

- 1. Транспорт соҳасини бошқариш**
- 2. Автомобиль йўллари соҳасини бошқариш**
- 3. Алоқа соҳасини бошқариш**
- 4. Коммунал хизмат кўрсатиш**
- 5. Маиший хизмат кўрсатиш**

1. Транспорт соҳасини бошқариш

Транспорт соҳаси — иқтисодийнинг йирик тармоқларидан бири бўлиб, юклар ва йўловчиларни тўлиқ ва ўз вақтида ташишни таъминлашга хизмат қилади. Ўзбекистон Республикаси транспорт тизими ҳаво транспорти, темир йўл транспорти, сув (дарё) транспорти ва автомобиль транспортдан иборатдир.

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 22—23-сон, 266-модда.

Ўзбекистон Республикаси транспорт тизими ушбу соҳани тартибга солувичи қонунлар, ҳукумат қарорлари ва бошқа ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикасининг Ҳаво кодекси давлат манфаатларини ҳимоя қилиш, ҳаво кемалари парвози хавфсизлигини таъминлаш, Ўзбекистон Республикаси халқ хўжалиги ва фуқаролари эҳтиёжларини қондириш мақсадларида авиация фаолиятини ҳамда самовий ҳудуддан фойдаланиш билан боғлиқ бошқа фаолиятни амалга ошириш тартибини белгилайди. Ўзбекистон Республикасида ҳаво транспорти «Ўзбекистон ҳаво йўллари» Миллий авиакомпанияси томонидан амалга оширилади. Авиакомпания таркибига авиапортлар, авиаотрядлар, ишлаб чиқариш бирлашмалари ва бошқа корхона, муассаса ва ташкилотлар қиради.

Темир йўл транспортини бошқариш — Ўзбекистон Республикаси темир йўл транспорти соҳасини бошқариш Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1994 йил 7 ноябрдаги Фармони билан тузилган «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акционерлик компанияси томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 14 ноябрдаги қарорига кўра **«Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акционерлик компанияси:**

— юкларни ҳамда йўловчиларни ташиш ҳажмларини халқ хўжалиги ва республика аҳолисининг эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, давлат буюртмалари шунингдек, тўғридан-тўғри тузилган шартномалар ва контрактлар асосида мустақил равишда белгилайди ва амалга оширади;

— тўла тижорат ҳисоб-китоби ва ўзини ўзи маблағ билан таъминлаш шароитларида ишлайди, ишлаб чиқариш-хўжалик ва молиявий фаолиятга оид масалаларни мустақил равишда ҳал қилади; суғурта, захира ва бошқа фондларни ташкил этади;

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган темир йўл бўлимлари, бирлашмалар, корхоналар ва ташкилотларга оид илгари тузилган шартномалар ва мажбуриятлар бўйича Ўрта Осиё темир йўлининг ҳуқуқий вояси ҳисобланади;

— халқаро темир йўлларда ва аралаш темир йўл алоқаларида йўловчилар ҳамда юкларни ташишни ташкил этишда хорижий темир йўллар олдида «Ўзбекистон темир йўллари» деб номланган юридик шахс сифатида иш юритади.

Ўзбекистон Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

Компанияга қуйидаги ҳуқуқлар берилган:

— Ўзбекистон Республикасида темир йўлларни ривожлантириш ва улардан фойдаланиш бўйича фаолиятни мувофиқлаштириш;

— темир йўллардан техник фойдаланиш ва юк ҳамда йўловчилар ташиш шартлари бўйича норматив ҳужжатларнинг бажарилишини таъминлаш;

— халқаро ташкилотларда Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан Ўзбекистон Республикаси темир йўл транспорти манфаатларини ифодалаш, хорижий темир йўллар (идоралар), ташкилотлар ва фирмалар билан юк ва йўловчилар ташиш, халқаро транспорт алоқаларини ривожлантириш масалалари бўйича битимлар ёки шартномаларни белгиланган тартибда ишлаб чиқиш ва тузиш;

— Ўзбекистон Республикасининг ер тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ темир йўллар атрофида ажратилган ерлар доирасидаги жойлардан фойдаланиш, уларда иморатлар во иншоотлар қуриш тартибини белгилаш.

«Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акциядорлик компанияси бошқаруви раис ва унинг 5 нафар ўринбосаридан, шу жумладан 1 нафар бош менежер — бош муҳандисдан ва раиснинг 1 нафар биринчи ўринбосаридан иборат бўлади. Раис ва унинг ўринбосарлари Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Таркибида 11 кишидан иборат бўлган компания кенгаши «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акциядорлик компаниясининг юқори бошқарув органи ҳисобланади.

2001 йил 2 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Темир йўл транспорти монополиядан чиқариш ва акциялаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Фармони қабул қилиниб, *унда темир йўл транспорти соҳасидаги иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг қуйидаги устувор йўналишлари белгилаб берилди:*

— монополиядан чиқариш чора-тадбирларини изчил амалга ошириш ва темир йўл транспорти хизматлари бозорида рақобат муҳитини шакллантириш;

— йўловчилар ташиш, ҳаракатдаги составни, рефрижератор ва контейнер хўжалигини таъмирлаш корхоналарини босқичма-босқич акциялаштириш;

— ижтимоий инфратузилма, юк ва йўловчиларга хизмат кўрсатиш объектларини, таъмирлаш-қурилиш, савдо ва таъминот ташкилотларини давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришни жадаллаштириш, улар негизида мулкчиликнинг нодавлат шаклларидаги корхоналар, шу жумладан хусусий корхоналар ташкил этиш;

— бошқарув тизимига ва ташиш жараёни қатнашчилари ўртасидаги хўжалик алоқаларига бозор тамойиллари ва механизмларини жорий этиш;

— темир йўл комплексини реконструкция қилиш, янгилаш ва замонавийлаштиришга чет эл инвестицияларини кенг жалб қилиш бўйича қулай шарт-шароитлар яратиш;

— мамлакат иқтисодиётининг самарали ва барқарор фаолият кўрсатишини таъминлашда темир йўл транспортининг аҳамиятини кучайтириш, темир йўл транспорти коммуникацияларини ривожлантириш.

Давлат назорати — Юқоридаги фармонга биноан компания таркибидаги поездлар ҳаракати хавфсизлиги бўйича бош тафтишчи — аппарат компания таркибидан чиқарилиб, унинг негизида мустақил **Ўзбекистон Республикаси Темир йўлларда юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси («Ўздавтемирйўл назорат»)** ташкил этилди. Ўзбекистон Республикаси Темир йўлларда юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси давлат назоратини амалга ошириш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органи ҳисобланади, у поездлар ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасида чора-тадбирлар ишлаб чиқиш, уларни амалга ошириш ва мувофиқлаштириш ҳамда юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини таъминлашга оид белгиланган қондалар ва нормаларга тегишли вазирликлар, идоралар, корхоналар ва ташкилотлар томонидан риоя этилишини, шунингдек «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акциядорлик компанияси ва транспорт қурилиши корхоналарида қозонхоналар ва кўтариш иншоотларидан хавф-хатарсиз фойдаланилишини назорат қилувчи Ўзбекистон Республикасининг темир йўл маъмурияти функцияларини амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 2 мартда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси Темир йўлларда юк ва йўловчи-

лар ташиш хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси фаолиятини такомиллаштириш тўғрисидаги чора-тадбирлари» тўғрисидаги 101-сонли қарор¹ билан инспекциянинг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгиланди:

— Ўзбекистон Республикаси темир йўл транспортида юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлиги таъминланиши устидан давлат назоратини амалга ошириш;

— темир йўлларда юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини таъминлашга йўналтирилган комплекс олдини олиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва уларнинг бажарилишини назорат қилиш;

— темир йўл транспорти соҳасидаги фаолиятни лицензиялаш;

— Ўзбекистон Республикаси темир йўлларидан фойдаланиш бўйича норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва уларнинг бажарилишини назорат қилиш;

— лойиҳаларни экспертизадан ўтказишда ва темир йўл транспорти объектларини, маҳсулотларини ва технологияларини уларнинг белгиланган талабларга мувофиқлиги жиҳатидан доимий ёки вақтинча фойдаланишга қабул қилиш ишларида қатнашиш.

Унинг тизимига ҳудудий филиаллар Тошкент, Фарғона, Бухоро, Оролбўйи ва Қашқадарё филиаллари ҳамда Атроф муҳит муҳофазаси бўйича темир йўл илмий ишлаб чиқариш маркази қиради.

Инспекция ўз фаолиятини давлат бошқаруви бошқа органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, маҳалий давлат ҳокимияти органлари, жамоат бирлашмалари ва ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорликда олиб боради ҳамда ўз ваколатларига тегишли масалалар бўйича қабул қилган қарорлари вазирликлар, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, темир йўл транспорти хизматлари кўрсатувчи ёки улардан фойдаланувчи юридик ва жисмоний шахслар томонидан бажарилиши мажбурий ҳисобланади.

«Ўздавтемирйўл назорат» инспекцияси ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни бажаради:

— тегишли вазирликлар, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан Ўзбекистон Республикасида амалда бўлган Ўзбекистон Республикаси темир йўлларида техник фойдаланиш қоидаларига, поездлар ҳаракати ва маневр ишлари йўриқномасига, сигнализация ва алоқа йўриқномасига, шунингдек, темир йўл транспорти техника воситаларининг авариясиз ишлашини тартибга солувчи бошқа йўриқномалар ва норматив ҳужжатларга риоя қилиниши устидан давлат назоратини олиб бориш; темир йўл транспортида юк ва йўловчилар ташиш бўйича фаолиятни лицензиялашни ташкил этиш; тегишли вазирликлар, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан поездлар ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга ва темир йўл транспортида юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини таъминловчи техник воситаларнинг ишончлигини оширишга қаратилган олдини олиш тадбирлари ишлаб чиқилиши ва белгиланган муддатларда амалга оширилиши устидан давлат назоратини олиб бориш; темир йўл транспорти соҳасида юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини таъминлаш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва уларнинг вазирликлар, идоралар, корхоналар, муасса-

¹ «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 9-сон, 108-модда.

салар ва ташкилотлар томонидан бажарилишини белгиланган тартибда назорат қилиш; лойиҳаларни экспертизадан ўтказиш ва объектларни, маҳсулотларни ва технологияларни, уларнинг темир йўл транспорти соҳасидаги белгиланган талабларга мувофиқлиги жиҳатидан, фойдаланишга қабул қилиш ишларини амалга ошириш; «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акциядорлик компаниясининг лавозимга янгидан тайинланаётган ходимларининг, шунингдек вазирликлар, идоралар, муассасалар, корхоналар ва ташкилотларнинг ўз фаолиятини темир йўл транспорти соҳасида амалга оширувчи ходимларининг техник фойдаланиш қоидаларини ва йўриқномаларни билишини белгиланган тартибда комиссия тузиб, вақти-вақти билан текшириш; Ўзбекистон Республикаси ҳудудида юз берган фавқулодда ҳодисалар (авария, ҳалокат)га оид хизмат текширувлари ўтказилишида иштирок этиш ҳамда МДХнинг бошқа мамлакатлари ва хорижий мамлакатлар ҳудудида йўловчи ташиш поездлари билан бўлган темир йўл ходисаларига оид хизмат текширувини ўтказишда белгиланган тартибда иштирок этиш; вазирликлар, идоралар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан ўтказилаётган поездлар ҳаракати хавфсизлиги талаблари бузилишининг хизмат текширувлари тўғрилигини назорат қилиш; вазирликлар, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан поездлар ҳаракати хавфсизлиги талаблари бузилиши ҳисобини юритиш ҳамда таҳлил қилиш; Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ҳаракат хавфсизлиги талабларини бузиш ҳолатини ҳамда уларнинг сабабларини таснифлаш ва улар юзасидан хизмат текшируви ўтказиш тартиби бўйича норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш; темир йўл транспорти объектларини тайёрловчи, қурувчи ва улардан фойдаланувчи корхоналар ва ташкилотларнинг поездлар хавф-хатарсиз ҳаракатланишини таъминлаш юзасидан ишларини техник текширишни ташкил этиш ва белгиланган тартибда ўтказиш; темир йўл транспортида хавфли юклар, қурол-яроғлар, ҳарбий техника, ҳарбий мол-мулк, портловчи моддалар ва буюмлар, шунингдек ҳарбий контингентларни транзит ташишда хулосалар бериш; «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акциядорлик компанияси ҳамда транспорт қурилиши корхоналарида қозонхона объектлари ва кўтариш иншоотларини сақлаш ва улардан хавф-хатарсиз фойдаланиш бўйича қоидалар ва йўриқномалар, норматив ҳужжатларга риоя этилишини назорат қилиш.

«Ўздавтемирийўлназорат» инспекцияси ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита, шунингдек ўзига қарашли ҳудудий филиаллар орқали ҳал қилади.

«Ўздавтемирийўлназорат» инспекциясига қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бошлиқ раҳбарлик қилади. Бошлиқнинг икки нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади. Инспекция бошлиғи мақомига кўра вазирнинг биринчи ўринбосарига, «Ўздавтемирийўлназорат» инспекцияси бошлиғининг биринчи ўринбосари ва ўринбосари тегишли равишда вазир ўринбосарларига тенглаштирилади.

Ўзбекистон Республикаси «Ўздавтемирийўлназорат» инспекцияси бошлиғи:

«Ўздавтемирийўлназорат» инспекцияси фаолиятига яккабошчилик асосида умумий раҳбарликни амалга оширади ҳамда унга юкланган вазифалар ва функциялар бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— марказий ашпаратнинг таркибий бўлинмалари ва инспекциянинг ҳудудий филиаллари тўғрисидаги низомни белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— ходимларнинг белгиланган сони доирасида «Ўздавтемирйўлазорат» инспекцияси тузилмасига ўзгартиришлар киритади, штатлар жадвалини, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги билан келишган ҳолда инспекциянинг харажатлари сметасини тасдиқлайди;

— марказий аппарат таркибий бўлинмалари ва Инспекциянинг ҳудудий филиаллари тўғрисидаги низомларни белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— «Ўздавтемирйўлазорат» инспекцияси ходимларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади.

«Ўздавтемирйўлазорат» инспекциясининг ҳудудий филиаллари бево-сита «Ўздавтемирйўлазорат» инспекцияси бошлиғига бўйсунлади.

Автомобиль ва сув транспортини бошқариш — Ўзбекистон Республикасининг «Автомобиль транспорти тўғрисида» ги 1998 йил 29 августдаги қонунига биноан автомобиль транспорти фаолиятини давлат томони-дан тартибга солиш сертификатлаш, лицензиялаш, солиқ солиш, ижтимоий аҳамиятга эга бўлган ташишлар учун тарифларни шакллантириш, ягона илмий техника сиёсатини ўтказиш йўли билан, шунингдек қонун ҳужжат-ларида назарда тутилган бошқа шакларда амалга оширилади.

2001-йил 4-июнда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президен-тининг «Автомобиль транспорти соҳасида монополиядан чиқариш ва бошқа-рувни такомиллаштириш тўғрисида» ги Фармонида автомобиль ва дарё транс-порти соҳасида бошқарувни такомиллаштириш ва монополиядан чиқаришни чуқурлаштиришнинг қуйидаги асосий йўналишлари белгилаб берилди:

— автотранспортда йўловчилар ва юк ташиш соҳасида бозор муноса-батлари ва рақобат муҳитини янада ривожлантириш, автомобиль транспор-ти ташкилотлари ва корхоналарини кенг хусусийлаштириш, хусусий авто-мобиль фаолияти соҳасини кенгайтириш, транспорт хизматлари бозорида мулкчиликнинг барча шакларидаги автомобил ташувчилар учун тенг шарт-шароитлар яратиш;

— автомобиль ва дарё транспортида юк ва йўловчилар ташишни бош-қаришнинг ортиқча бўғинларини тугатиш, бошқарувнинг бир ва икки бўғин-ли тизимига ўтиш;

— автомобиль транспортида бошқаришни марказлаштиришдан чиқа-риш ва автомобилда йўловчилар ташувчи, юкларни вилоят ичида ташувчи, транспортдан фойдаланиш ва ахборот хизматлари кўрсатувчи корхона-лар фаолиятини мувофиқлаштириш, автомобилда йўловчилар ва юк та-шиш соҳасида кадрларни қайта тайёрлаш функцияларини бевосита Қора-қалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент ша-ҳар ҳокимликлари ихтиёрига бериш;

— йўловчилар ташиш хавфсизлиги чора-тадбирларини мустаҳкамлаш, автомобилда йўловчилар ва юк ташиш соҳасида истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари ҳимоя қилинишининг кучли тизимини яратиш, транспорт хиз-матлари тизимида сугуртанинг мустақил бозорини ривожлантириш.

Шунингдек, ушбу Фармонга биноан, 1993 йил 8 январда ташкил этил-ган Ўзбекистон автомобиль транспорти давлат-акционерлик корпорация-си («Ўзавтотранс») тугатилиб, унинг таркибига кирувчи ҳудудий давлат акционерлик концернлари ва бирлашмалари автомобилда ташувчиларнинг ҳудудий уюшмаларига айлантирилди ҳамда ушбу уюшмалар Қорақалпо-ғистон Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳокимликлари ихтиёрига берилди.

Ўзбекистон Республикасида автомобиль ва дарё транспорти соҳасида давлат бошқаруви *Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги* томонидан амалга оширилади. Агентлик 1998-йил 11 июлда Вазирлар Маҳкамасининг 296-сонли қарори билан Республика «Ўзавтолицензия» бошқармаси базасида автомобиль ва дарё транспортини бошқаришни ташкил этиш даражасини ошириш ва бу фаолият устидан назоратни кучайтириш, автотранспорт хизматлари кўрсатиш бозорида рақобатни ривожлантириш, ҳаракат хавфсизлиги ва экологик талабларни таъминлаш мақсадида ташкил этилган. Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги таркибий ва институционал ўзгартириш масалаларини ҳал қилиш, хизматлар бозорини шакллантириш ва ривожлантиришга ҳамда автомобиль ва дарё транспортида юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини таъминлашга кўмаклашиш учун махсус ваколат берилган давлат бошқаруви органи ҳисобланади.

Агентлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот беради.

Агентлик тизимига Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бўлимлари, Автомобиль ва дарё транспортини ривожлантиришни норматив-техник таъминлаш республика маркази, «Автодарётранс-илм» касб малакасини ошириш давлат илмий-методик маркази, «Ўзбекистон автомобилчиси» газетаси таҳририяти киради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 10 мартда қабул қилинган «Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Қарори^{*} билан қуйидагилар *Агентликнинг асосий вазифалари этиб белгиланди:*

- автомобиль ва дарё транспортида юк ва йўловчилар ташишни ташкил этиш ва такомиллаштириш бўйича норматив-ҳуқуқий база шакллантирилишини таъминлаш;

- иқтисодиёт тармоқлари ва аҳолининг юк ва йўловчилар ташишга эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда автомобиль ва дарё транспортини ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

- автомобиль ва дарё транспорти хизматлари бозорида бозор муносабатларини ва рақобат муҳитини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни таъминлаш;

- автомобиль ва дарё транспорти соҳасида ягона техника сиёсатини шакллантириш ва ўтказиш;

- автомобиль ва дарё транспортида юк ва йўловчилар ташишни лицензиялашни ташкил этиш;

- автомобиль ва дарё транспортида кадрларни ўқитиш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш.

Агентлик ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

а) автомобиль ва дарё транспортида юк ва йўловчилар ташишни ташкил этиш ва такомиллаштириш бўйича норматив-ҳуқуқий база шакллантирилишини таъминлаш соҳасида:

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами» 2004 йил, 10-сон, 120-модда.

— автомобиль ва дарё транспортида юк ва йўловчилар ташишни ташкил этиш ва унинг хавфсизлигини таъминлаш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқади ва тасдиқлайди, бошқарув органлари ва ҳўжалик юритувчи субъектлар томонидан уларга риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади;

— автомобиль ва дарё транспортдан фойдаланиш соҳасида халқаро шартномаларни ишлаб чиқишда Ўзбекистон Республикаси номидан қатнашади;

— агентлик ваколатига кирувчи масалалар бўйича бошқа давлатлар маъмуриятлари ва тузилмалари билан ўзаро ҳамкорлик қилади;

— автомобиль ва дарё транспорти фаолиятининг норматив базасини такомиллаштириш, амалдаги халқаро автомобиль йўлакларидан самарали фойдаланиш ва уларнинг янгилирини барпо этиш бўйича таклифларни кўриб чиқиш учун давлат органларига киритади;

— вазирликлар ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, дастурлар, шунингдек тармоқларни ривожлантириш бўйича бошқа ҳужжатлар лойиҳаларининг агентлик фаолиятига оид қисмини эксперт баҳолайди ва уларга розилик беради;

б) иқтисодиёт тармоқлари ва аҳолининг юк ва йўловчилар ташишга эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда автомобиль ва дарё транспортини ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш соҳасида:

— автомобиль ва дарё транспортини ривожлантириш дастурлари ишлаб чиқилиши ва амалга оширилишини ташкил этади;

— жамоат автомобиль ва дарё транспортини фаолиятини мувофиқлаштиради;

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги билан биргаликда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ҳокимликлари таклифлари асосида ишлаб чиқилган йўловчилар ташишнинг халқаро ва вилоятлараро йўналишларини тасдиқлайди;

в) автомобиль ва дарё транспортини хизматлари бозорига бозор муносабатларини ва рақобат муҳитини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни таъминлаш соҳасида:

ташиш йўналишларини тендер асосида реализация қилиш механизмларини жорий этади, тендер ташкилотчилари ишларини мувофиқлаштиради;

йўловчилар ташиш бўйича шаҳарлараро-вилоятлараро ва халқаро йўналишларни жойлаштириш юзасидан очиқ тендерларни ташкил этади ва ўтказилади;

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги билан биргаликда автомобиль ва дарё транспортини хизматлари учун тариф сиёсатини шакллантиради;

г) ягона техника сиёсатини ўтказиш соҳасида:

— халқаро нормаларни ҳисобга олган ҳолда автомобилда ва дарёларда ташишлар бўйича фаолиятни тартибга солиш стандартлари, қоидалари, шакллари ва усуллари юзасидан маълумотларнинг ягона ахборот базасини шакллантиради, илмий-техник ишларни олиб боради;

— сувда кишиларнинг ҳаёти кўриқланишини ва кемалар сузиши хавфсизлигини таъминлайдиган кемалар ва сузиб юривчи қурилмаларни лойиҳалаштириш, улардан фойдаланиш, уларни таъмирлаш ва қайта жиҳозлаш талаблари бажарилишини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда назорат қилишни ташкил этади ва амалга оширади;

— фойдаланилаётган кемалар ва сузиб юривчи қурилмаларни ҳисобга олади, таснифлайди, рўйхатдан ўтказилади, Регистр қоидалари ва шунинг-

дек, кемалар ва сузиб юрувчи қурилмаларни таъмирлашга доир бошқа норматив ҳужжатлар қоидалари бажарилишини назорат қилади;

— кемаларга ва сузиш воситаларига кема гувоҳномалари, малака гувоҳномалари, сузишга яроқлилик тўғрисидаги гувоҳномани, нефть, оқова сувлар ва ахлат билан ифлосланишнинг олдини олиш тўғрисидаги гувоҳномани ҳамда Регистр қоидаларида назарда тутилган бошқа ҳужжатларни беради;

— автомобиль ва дарё транспортида хавфли юклар, қурул-яроғ, ҳарбий техника, ҳарбий мол-мулк, портловчи моддалар ва буюмлар, шунингдек ҳарбий контингентлар транзити амалга оширилганда хулосалар беради;

г) қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда автомобиль ва дарё транспортида фаолиятни лицензиялашни, лицензиялар томонидан лицензия талаблари ва шартларига риоя этилиши устидан назоратни ташкил этади, лицензиялар реестрини юритади;

е) автомобиль ва дарё транспорти учун кагрларни ўқитиш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш соҳасига оммавий касбларга, шу жумладан ҳайдовчиликка тайёрлаш ва қайта тайёрлаш ҳамда тармоқ кагрлари малакасида ошириш бўйича базавий ўқув дастурларини ишлаб чиқаради ва тасдиқлайди.

Агентлик ўзига юкланган вазифани бевосита, шунингдек ҳудудий бўлимлар, ўзига қарашли бошқа органлар ва муассасалар орқали ҳал этади.

Агентликка қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бошлиқ бошчилик қилади. Бошлиқнинг икки нафар ўринбосари бўлади. Агентлик бошлиғи мақомига кўра вазирга, бошлиқ ўринбосарлари вазир ўринбосарларига тенглаштирилади.

Агентлик бошлиғи:

— яккабошчилик асосида агентлик фаолиятига умумий раҳбарликни амалга оширади ҳамда агентликка юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— ходимларнинг тасдиқланган чекланган сони ва таъминот харажатлари сметаси доирасида марказий аппарат ва ҳудудий бўлимлар тузилмасига ўзгартиришлар киритади;

— марказий аппарат ходимларини ва агентликнинг ҳудудий бўлимлари, агентлик тизимига кирувчи ўзига қарашли органлар ва муассасалар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади.

Агентликда таркибига агентлик бошлиғи (ҳайъат раиси), бошлиқ ўринбосарлари (лавозимига кўра) ва агентлик тизими бошқа раҳбар ходимлари кирадиган 5 кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъатнинг шахсий таркиби агентлик бошлиғининг тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Агентлик ҳайъати агентлик фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, агентликнинг таркибий ва ҳудудий бўлимлари, ўзига қарашли органлар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади, агентликнинг муҳим буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади. Ҳайъат қарорлари агентлик бошлиғининг буйруқлари билан ҳаётга татбиқ этилади. Бошлиқ билан ҳайъат ўртасида келишмовчиликлар пайдо бўлганда бошлиқ ўз қарорини амалга оширади. Пайдо бўлган келишмовчиликлар тўғрисида бошлиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасини хабардор қилади.

Шаҳар йўловчи транспорти — Шаҳар йўловчилар транспорти Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 25 апрелда қабул қилинган «Шаҳар йўловчилар транспорти» тўғрисидаги қонуни билан тартибга солинади. Шаҳар йўловчилар транспорти деганда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида рўйхатга олинган, шаҳар доирасида йўловчилар ҳамда бағаж ташишга мўлжалланган автомобиль ва электр транспорти тушунилади. Шаҳар йўловчилар транспорти жумласига автобуслар, трамвайлар, троллейбуслар, метрополитен, йўналишли ва йўналишсиз таксилар киради. Автобуслар, трамвайлар, троллейбуслар, метрополитен ва йўналишли таксилар белгиланган йўналишлар бўйича, ҳаракат жадвалига мувофиқ, белгиланган тарифдаги ҳақ эвазига йўловчилар ташийди. Йўналишсиз таксилар йўловчиларнинг талаблари асосида таксометр (!ҳисоблагич) кўрсатиши бўйича ҳақ эвазига ташиш хизматлари кўрсатади.

Давлат шаҳар йўловчилар транспорти фаолиятини лицензиялаш, солиқ солиш, кредитлаш, молиялаш ва нарх белгилаш, инвестиция, ягона илмий-техника сиёсатини амалга ошириш, шунингдек қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа воситалар билан тартибга солади. Шаҳар йўловчилар транспортининг давлат бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, шунингдек Вазирлар Маҳкамаси махсус ваколат берган шаҳар йўловчилар транспортини бошқариш органи томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг шаҳар йўловчилар транспорти фаолиятини тартибга солиш ва бошқариш соҳасидаги ваколатлари жумласига қўйидагилар киради:

— ривожлантириш ва илмий-техника тадқиқотлари ўтказиш масалаларида давлат сиёсатини амалга ошириш;

— лицензиялаш тартибини белгилаш;

— кредитлаш, молиялаш ва инвестициялар соҳасида устун йўналишларни аниқлаш;

— метрополитен ва бошқа муҳим объектлар қурилишини молиялаш масалаларини ҳал этиш;

— давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш дастурларини ишлаб чиқиш ва уларни изчил рўёбга чиқариш;

— халқаро шартномалар бажарилишини таъминлаш ва давлатлараро алоқаларни ривожлантириш;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга ошириш.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг шаҳар йўловчилар транспорти фаолиятини тартибга солиш ва бошқариш соҳасидаги ваколатлари жумласига қўйидагилар киради:

— ривожланишнинг асосий йўналишларини белгилаш ва минтақавий комплекс дастурларни тасдиқлаш;

— аҳолига транспорт хизмати кўрсатиш ҳақида шаҳар йўловчилар транспорти ишини бошқариш органи билан шартнома тузиш ва транспорт ҳаракатини ташкил этиш режасини тасдиқлаш;

— йўл қўйиладиган доирадаги тарифларни белгилаш ва уларга риоя этилиши устидан назоратни уюштириш;

· Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ахборотномаси 1997 йил, N 4—5, 124-модда.

— бекатлар, тўхтаб утиш ва диспетчерлик манзилларини, бошқа объек-ларни жойлаштириш, қуриш ва ободонлаштириш масалаларини ҳал этиш;

— йўловчилар ташиш ишининг сифати устидан назорат қилиш;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга ошириш.

2004 йил 11 июнда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси-нинг қарори^{*} билан Тошкент шаҳрида йўловчилар ташиш билан банд бўлган корхоналар ва ташкилотларни бошқариш тизимини такомиллаштириш, уларнинг фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида Тошкент шаҳар йўловчилар ташиш транспорти давлат уюшмаси «Тошшаҳарйўловчитранс» акциядорлик компаниясига айлантирилди ва қуйидагилар «Тошшаҳарйўловчитранс» акциядорлик компаниясининг асосий вазифалари ва фаоли-яти йўналишлари этиб белгиланди:

— шаҳар йўловчилар ташиш транспортини ривожлантиришнинг ис-тиқболли стратегиясини белгилаш, Тошкент шаҳар ҳокимлиги ҳамда бо-шқа манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда йўловчилар ташиш транс-портини ривожлантиришга йўналтирилган ўрта муддатли ва узоқ муддатли дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— маркетинг тадқиқотларини ташкил этиш ва шаҳар транспорт хиз-матлари бозорида рақобат муҳитини шакллантириш;

— Тошкент шаҳар аҳолисининг шаҳар йўловчилар ташиш транспорти хизматларига эҳтиёжини қондириш, шаҳар йўловчилар ташиш транспор-тининг иқтисодий фойдали ва экология жиҳатидан тоза турларини комп-лекс ривожлантириш;

— йўловчилар ташиш транспортида йўл ҳаракати хавфсизлигининг юқори даражасини таъминлаш;

— кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оши-ришни ташкил этиш.

2. Автомобиль йўллари соҳасини бошқариш

Ушбу соҳани бошқариш Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 3 июлда қабул қилинган «Автомобиль йўллари тўғрисида» ги қонунига^{*} ва бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади. Ушбу қонун Ўзбекис-тон Республикасида автомобиль йўлларини ривожлантириш ва улардан фойдаланиш соҳасидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солишнинг ҳуқуқий асосларини белгилаб беради. Қонунга кўра автомобиль йўли дав-лат стандартларига мос келадиган, меъерий оғирликка ва ўлчамга эга бўлган транспорт воситаларининг хавф-хатарсиз ва қулай ҳаракатланиши учун мўлжалланган муҳандислик иншоотлари мажмуидир.

Автомобиль йўллари таркибида йўл учун ажратилган минтақада жой-лашган сунъий муҳандислик иншоотлари, йўл хизматининг яхлит техно-логик мажмуасига кирувчи йўл идоралари, ёрдамчи, қўшимча ва бошқа ишлаб чиқаришга хизмат курсатувчи корхоналар киради. Йўл учун аж-ратилган минтақадаги ҳаво бўшлиғи ва ер остки қисми ҳам автомобиль йўли мажмуига киради. Ўзбекистон Республикасининг автомобиль йўлла-ри мансублигига қараб умумий фойдаланишдаги ва корхоналарга қарашли йўлларга ажратилади. Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари жум-ласига Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати белгиланган тартибда тегишли

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 24-сон, 274-модда.

* (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши ахборотномаси 1992 йил, N 9, 353-модда).

рўйхатларга киритиб, индекси ва тартиб рақами кўрсатилган автомобиль йўллари киради.

Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари ва улар таркибидаги барча иншоотлар давлат мулки бўлиб, Ўзбекистон Республикаси қонунарида белгиланган тартибда фойдаланишга бериб қўйилади. Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари халқ хўжалиги ва маъмурий моҳиятига кўра халқаро, давлат ва маҳаллий (вилоят) аҳамиятига эга автомобиль йўлларига бўлинади.

Мустақил давлатларнинг пойтахтларини бирлаштириб турадиган, шунингдек давлатлар ўртасидаги битимларга мувофиқ халқаро автомобиль йўллари тармоғига кирадиган автомобиль йўллари халқаро аҳамиятга молик автомобиль йўллари ҳисобланади.

Давлат аҳамиятига молик йўллар жумласига республиканинг маъмурий, маданият ва sanoat марказлари ҳамда вилоятлари ўртасидаги транспорт қатновини таъминлайдиган, мазкур марказларни эса темир йўл станциялари, портлар, кема тўхташ жойлари, шунингдек қўшни давлатлар билан боғлайдиган йўллар киради.

Маҳаллий аҳамиятга молик йўллар жумласига республика ҳамда вилоятларнинг маъмурий марказларини туманларнинг маъмурий марказлари билан, қишлоқ аҳоли пунктлари билан, шунингдек туман марказларини республика аҳамиятига молик йўллар, темир йўл станциялари, портлар, кема тўхташ жойлари билан бирлаштирадиган йўллар киради.

Корхоналарга қарашли автомобиль йўллари ўз аҳамиятига кўра шохобча йўллар, технология, хўжалик ичидаги, хизмат, патруль йўллари ва бошқа йўлларга бўлинади.

Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўлларининг давлат бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумати махсус ваколат берилган автомобиль йўлларини бошқарадиган давлат идораси орқали («Ўзавтойўл») республика автомобиль йўллари тармоғини ривожлантириш ва такомиллаштириш ишини назорат қилади ҳамда бу борада ягона техника сиёсати юритади, умумий фойдаланишдаги автомобиль йўлларини фойдаланиш учун яроқли ҳолда сақлашни, таъмирлашни ва бундай йўллар қуришни ташкил этади.

Идораларга қарашли йўлларни бошқариш қонунларда белгиланган тартибда ана шу йўлларни тасарруф этувчи корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан амалга оширилади, бу ишларни маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари уйғунлаштирадилар.

Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари Ўзбекистон Республикаси халқининг бойлиги бўлиб, давлатнинг мутлақ мулкидир ва у хусусийлаштирилмайди. Ўзбекистон Республикасининг умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари Ўзбекистон Республикаси йўл хўжалиги идоралари (йўл идоралари) бошқарувида бўлади ва уларнинг балансида туради.

Корхоналарга қарашли автомобиль йўллари қайси корхона, муассаса ва ташкилот балансида турса ва қайси бири ана шу йўлларнинг сақланишини таъминласа, шу корхона, муассаса ва ташкилот ихтиёрида бўлади. Шаҳарлар, шаҳар посёлкалари ва қишлоқ аҳоли пунктларидаги кўчалар тегишли маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари тасарруфида бўлади ҳамда уларнинг сақланишини таъминлайдиган уй-жой-коммунал хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари балансида туради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 19 августда қабул қилинган «Умумий фойдаланиладиган автомобиль йўллари қуриш ва улардан фойдаланишни бошқариш тизimini такомиллаштириш туғрисида» ги Фармони^{*} билан Ўзбекистон автомобиль йўллари қуриш ва фойдаланиш давлат акциядорлик концерни **Автомобиль йўллари қуриш ва фойдаланиш Давлат-акциядорлик компанияси («Ўзавтойўл» ДАК)** этиб қайта ташкил этилди; Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда «Ўзавтойўл» компаниясининг «Ўзавтойўл» ҳудудий давлат-акциядорлик бирлашмалари негизида юридик шахс ҳуқуқига эга бўлган ҳудудий шўъба йўл-қурилиш ташкилотлари (Қорақалпоқавтойўл, Андижонавтойўл, Бухороавтойўл, Жиззахавтойўл, Қашқадарёавтойўл, Навоийавтойўл, Наманганавтойўл, Самарқандавтойўл, Сурхондарёавтойўл, Сирдарёавтойўл, Тошкентавтойўл, Фарғонаавтойўл, Хоразмавтойўл) ташкил этилди ва «Ўзавтойўл» компанияси таркибидан туман автомобиль йўллари бошқармалари, эксплуатация-линия, йўллардан фойдаланиш, йўл-кўприклардан фойдаланиш бошқармалари негизида туман йўл хўжалиги пудрат таъмирлаш-эксплуатация корхоналари тузилди.

Қуйидагилар «Ўзавтойўл» давлат акциядорлик компанияси фаолиятининг асосий вазифалари ва йўналишлари ҳисобланади:

— республикада автомобиль йўллари тармоғини ривожлантириш ҳамда такомиллаштиришда ягона техникавий, инвестиция ва ташқи иқтисодий сиёсатни ўтказиш;

— умумий фойдаланиладиган автомобиль йўллари, кўприклар, тоннеллар, энг аввало халқаро ва давлат аҳамиятига эга бўлган кўприклар ҳамда тоннелларга комплекс хизмат кўрсатиш ва уларни тегишли техник ҳолатда сақлаш ҳамда ўтказиш қобилиятини, шунингдек компания таркибига кирувчи пудрат ташкилотлари фаолиятини таъминлаш борасидаги ишларни мувофиқлаштириш;

— автомобиль йўллари тармоғини ривожлантириш ҳамда такомиллаштириш истиқболларини белгилаш;

— умумий фойдаланиладиган автомобиль йўлларини лойиҳалаш, қуриш, реконструкция қилиш, таъмирлаш, сақлаш ва улардан фойдаланиш масалаларининг комплекс ҳал этилишини таъминлаш;

— умумий фойдаланиладиган автомобиль йўлларида қурилиш, таъмирлаш ва қайта тиклаш ишларини амалга ошириш чоғида белгиланган қоида ва сифат стандартларига риоя этилишини назорат қилиш.

«Ўзавтойўл» давлат-акциядорлик компанияси шартномалар ва мажбуриятлар бўйича «Ўзавтойўл» давлат акцирнерлик концернининг ҳуқуқий вориси ҳисобланади. Компанияни бошқаришнинг юқори органи Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланадиган Компания кенгаши ҳисобланади. «Ўзавтойўл» ДАК раиси ва унинг ўринбосарлари лавозимга Компания кенгаши тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг юқоридаги Фармони билан шунингдек, йўл хўжалигини бошқариш тузилмасидаги Республика, вилоят

^{*} «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2003 й., 15—16-сон, 120-модда.

ва маҳаллий йўл жамғармалари тугатилиб, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузурида Ўзбекистон Республикаси йўл жамғармаси тuzилди. Ушбу жамғарма умумий фойдаланиладиган автомобиль йўлларини қуриш, таъмирлаш ва сақлаш учун мақсадли молиявий ресурсларни жамловчи давлат органи ҳисобланади. *Жамғарма:*

— Республика йўл жамғармаси маблағлари тушиши ва сарфланишининг ҳар йиллик ва чораклик балансларини шакллантириш;

— инвестиция лойиҳаларининг техник-иқтисодий асосларини ҳамда умумий фойдаланиладиган автомобиль йўлларини қуриш, реконструкция қилиш, таъмирлаш ва жиҳозлаш бўйича тендер ҳужжатларини экспертизадан ўтказиш;

— йўл ҳўжалиги объектларини қуриш, реконструкция қилиш, таъмирлаш ва жиҳозлашнинг аниқ рўйхатларини белгиланган тартибда келишиш;

— умумий фойдаланиладиган автомобиль йўлларидан фойдаланиш ва уларни сақлаш бўйича харажатлар сметаларини рўйхатдан ўтказиш;

— умумий фойдаланиладиган автомобиль йўлларини қуриш, реконструкция қилиш, таъмирлаш ва жиҳозлашни тасдиқланган харажатларга мувофиқ молиялаштириш, Жамғарма маблағларидан фойдаланишнинг қонунийлиги ва мақсадли фойдаланилишини назорат қилиш каби асосий вазифаларни амалга оширади.

Жамғарма маблағлари умумий фойдаланиладиган автомобиль йўлларини қуриш, таъмирлаш, сақлаш ва улардан фойдаланиш учун, Жамғарма ижро этувчи дирекцияси учун, шунингдек «Ўзавтойўл» ДАКнинг ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлардаги йўл-қурилиш ҳудудий-шуъба ташкилотлари томонидан буюртмачи функцияларини бажариши юзасидан харажатларини қоплаши учун сарфланади.

Жамғармага маблағларни йиғиш ва тушумларнинг тўлиқлигини назорат қилиш вазифалари Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ ва Давлат божхона қўмиталари томонидан амалга оширилади. Маблағлардан қонуний ва мақсадли фойдаланишини назорат қилиш эса Республика йўл жамғармасини бошқариш кенгаши томонидан амалга оширилади. Жамғармани бошқариш кенгаши Жамғармани бошқаришнинг юқори органи ҳисобланади.

Республика йўл жамғармасига ажратиладиган мажбурий ажратмалар ва йиғимлар давлат солиқлари ва йиғимларига тенглаштирилган бўлиб, уларнинг миқдори ҳар йили Давлат бюджети тасдиқланиши билан бир вақтда белгиланади.

Жамғарманинг ижро этувчи директори Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланади ҳамда моддий таъминот, ижтимоий ва транспорт хизмати кўрсатиш шарт-шароитлари бўйича вазир ўринбосарига тенглаштирилади.

3. Алоқа соҳасини бошқариш

Алоқа — Ўзбекистон Республикаси ҳўжалик ва ижтимоий инфраструктурасининг таркибий қисми бўлиб, аҳолининг, ҳўжалик субъектларининг, давлат идораларининг почта, телефон, телеграф, радио ва ахборотнинг ўзга турларини узатиш ва қабул қилиш ҳамда алоқа тармоғи орқали жўнатилаётган ашёларни етказиб беришга булган эҳтиёжлари қондирилишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикасида алоқа соҳасини бошқариш Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 13 январда қабул қилинган «Алоқа тўғрисида» Қонунига мувофиқ амалга оширилиб, ушбу қонун алоқа тармоқларини ташкил қилишнинг умумий ҳуқуқий, иқтисодий асосларини, алоқа шохобчаларини барпо этиш ва улардан фойдаланишда, алоқа хизмати кўрсатишда мулкчилик шаклидан қатъи назар, корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг ва фуқароларнинг алоқа воситаларига эгаллик қилиш, улардан фойдаланиш, уларни тасарруф этиш ва бошқариш соҳасидаги ҳуқуқлари ва вазифаларини, шунингдек, берилган ҳуқуқларни бузганлик ва вазифаларини бажармаганлик учун жавобгарлик чораларини белгилайди.

Мазкур қонуннинг 4-моддасида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг алоқа соҳасидаги ваколатлари белгиланган бўлиб, унга кура Олий Мажлис алоқа соҳасидаги қонунларни қабул қилади; алоқа соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий қоидаларини белгилайди; халқаро шартномаларни ратификация қилади; Ўзбекистон Республикаси Конституциясидан келиб чиқадиган бошқа ваколатларни амалга оширади.

Алоқа соҳасидаги давлат бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан, шунингдек у ваколат берган идора — Ўзбекистон Алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги алоқа, ахборотлаштириш ва радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасидаги вазифаларни ҳал қилиш ва давлат сиёсатини ўтказиш учун ваколат берилган мувофиқлаштирувчи бошқарув органи ҳисобланади. Агентлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради. Агентлик Компьютерлаштириш ва ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш бўйича Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг ишчи органи функциясини бажаради. *Агентлик тизимига қўйидагилар киреди:*

— алоқа ва ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш соҳасида устувор ва ижтимоий аҳамиятга молик бўлган лойиҳаларни, илмий-тадқиқот ишларини маблағ билан таъминлаш масалалари бўйича — Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш жамғармаси;

— почта алоқаси ва телекоммуникация тизимлари ҳамда ахборот тизимлари ва воситалари, техник воситаларни сертификатлаш соҳасида тадқиқотлар, маркетинг ва мониторингнинг ташкил этиш бўйича — Илмий-техника ва маркетинг тадқиқотлари маркази;

— Ўзбекистон Республикасида почта ва телекоммуникациялар соҳасида хизматлар кўрсатувчи хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти устидан давлат назорати бўйича — Давлат алоқа инспекцияси;

— Ўзбекистон Республикасининг радиочастота спектрдан фойдаланишни тартибга солиш соҳасидаги ишларни мувофиқлаштириш бўйича — Ўзбекистон Республикаси радиочастоталар бўйича Давлат комиссияси (идоралараро коллегиял орган);

— алоқа, ахборот-коммуникация технологиялари, дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқиш, электрон тижорат, ахборот хавфсизлиги, иқтисодиёт ва менежмент соҳасида мутахассисларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш, шунингдек алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш бўйича — Тошкент ахборот технологиялари университети;

— давлат ҳокимияти ва бошқаруви юқори органларининг хат-хабарла-рини ҳамда дипломатик хат-хабарларни қабул қилиш, етказиб бериш бўйи-ча — Давлат фельдъегерлик хизмати;

— республика муассасалари, ташкилотлари ва корхоналарининг мах-сус хат-хабарларини ва жунатмаларини қабул қилиш, етказиб бериш бўйи-ча — Республика махсус алоқа узели;

— телекоммуникация тармоқларининг самарали фаолиятини мувофиқлаш-тириш ва таъминлаш, телекоммуникациялар ресурсларидан оқилона фойдала-ниш ва уларни ривожлантириш, телекоммуникациялар хизматларига бўлган эҳтиёжни тўлароқ қондириш учун турли операторлар тармоқларини муво-фиқлаштирган ҳолда бошқариш тизимини яратиш, Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, мудофаа ва миллий хавфсизлик манфаатлари йўлида тармоқлардан устувор фойдаланиш бўйича — Ўзбекист-он телекоммуникация тармоқларини бошқариш республика маркази;

— Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудда телерадиодастурлар-ни тарқатиш ва трансляция қилиш, радиоканаллар бўйича радио алоқаси хизматлари кўрсатиш бўйича — Радио алоқаси, радиозэшиттириш ва теле-видение маркази;

— радиочастоталардан фойдаланишга рухсатномалар бериш, электро-магнит мослашувни ва радиочастота спектри мониторингини таъминлаш юзасидан радиочастота органи функцияларини бажариш бўйича — Элек-тромагнит мослашув маркази;

— ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш, ахбо-рот, сервис ва кенг қўламда консалтинг хизматлари кўрсатиш соҳасида дастурлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш бўйича — Компьютер ва ахборот технологияларини ривожлантириш ҳамда жорий этиш маркази;

— тинчлик даврида ва алоҳида даврда Ўзбекистон Республикаси алоқа объектларида ва телекоммуникация тармоқларида авария-тиклаш ишла-рини бажариш, алоҳида муҳим ва тоифаланган объектларни ҳарбийлаш-тирилган қуриқлашни таъминлаш бўйича — Махсус авария-тиклаш бош-қармаси (ҳарбий тузилмаси);

— давлат ва жамоат органларининг, фуқаролар, корхоналар, муассаса-лар ва ташкилотларнинг ахборотга бўлган эҳтиёжини қондириш учун маъ-лумотлар узатиш, техник воситаларни жорий этиш, республика ягона ах-борот маконининг коммуникация асосларини такомиллаштириш ва унинг жаҳон ахборот маконига кириши имкониятларини кенгайтириш бўйича — «ЎзПАК» маълумотларни узатиш тармоғи корхонаси;

— радиотехника, радио алоқаси, телекоммуникацияни бошқариш ти-зимини, ҳисоблаш техникасини лойиҳалаш, реконструкция қилиш, ўрна-тиш, созлаш, фойдаланишга топшириш, шу жумладан махсус мақсаддаги объектлар учун воситалар ва алоҳида буюмлар тайёрлаш бўйича — «Гра-нит» илмий-ишлаб чиқариш корхонаси.

Агентлик Халқаро электр алоқаси уюшмасида, Жаҳон почта уюшма-сида ҳамда алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги бошқа халқаро ташки-лотларда Ўзбекистон Республикаси манфаатларини ифодаловчи ваколатли орган ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 7 майда-ги қарори билан *қуйидагилар Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлигининг асосий вазибалари этиб белгиланди:*

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 19-сон, 220-модда.

— телекоммуникациялар, маълумотлар узатиш, почта алоқаси, матбуот тарқатиш тармоқларини ривожлантириш, шунингдек замонавий талаблар ва мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш стратегиясига мувофиқ ахборотлаштириш соҳасида стратегик устуворликларни шакллантириш ва амалга ошириш;

— алоқа ва ахборотлаштириш тармоқ ва ҳудудий органлари ҳамда хизматлари ишларини, шунингдек стандартлаштириш, сертификатлаш ва ҳужалик юритувчи субъектлар фаолиятини лицензиялашни таъминлаш, алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида, шу жумладан маълумотлар узатишнинг замонавий воситалари, IP-технологиялар соҳасида норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш масалаларини мувофиқлаштириш;

— ахборот-коммуникация технологияларини ва ахборот тизимлари ҳамда ресурслари бозорини ривожлантириш соҳасида рақобат муҳитини шакллантириш, шунингдек давлат бошқаруви, фан ва таълим, бизнес, соғлиқни сақлаш соҳасида ва фаолиятнинг бошқа соҳаларида ахборот айирбошлашнинг электрон шаклларида ўтиш дастурларини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар комплексини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— телекоммуникациялар, почта алоқаси тармоқларида, телерадиоэфирда, ахборот тизимларида ахборот хавфсизлигини таъминлаш, замонавий талаблар ва стандартларни ҳисобга олган ҳолда ахборот ресурслари ва ахборот тизимларини муҳофаза қилишнинг самарали воситалари ва усуллари жорий этиш;

— ахборот-коммуникация технологиялари ва тизимлари, компьютер ва телекоммуникация техникасини ишлаб чиқиш соҳасида илмий-тадқиқот ишларини ва юқори малакали кадрлар тайёрлашни ташкил этиш;

— ахборот тизимларини, телекоммуникация ва маълумотлар узатиш тармоқларини ривожлантириш ва такомиллаштириш учун хорижий инвестициялар ва замонавий технологияларни жалб этиш ва улардан самарали фойдаланиш.

Агентлик ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қўйидаги функцияларни амалга оширади:

— алоқа ва ахборотлаштиришни ривожлантиришнинг миллий дастурлари ва концепцияларини ишлаб чиқади ва уларни амалга оширишни ташкил этади, минтақавий дастурларни ишлаб чиқишга ҳамда амалга оширишга кўмаклашади;

— алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасидаги фаолият масалалари юзасидан қонун ҳужжатлари ва норматив ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритади;

— мамлакатнинг ягона ахборот маконини барпо этиш мақсадида давлат стандартларини ишлаб чиқади ва тасдиқлашга белгиланган тартибда тақдим этади, халқаро стандартларни жорий этади, радиоэлектрон ҳамда телекоммуникациялар ва ахборот-коммуникация технологияларига тармоқ стандартларини, техник шартлар ҳамда талабларни ишлаб чиқади ва тасдиқлайди;

— почта туловининг давлат белгилари намуналарини тасдиқлайди ва уларни нашр этиш, жорий қилиш ва муомаладан олиб қўйиш тартибини белгилайди;

— почта индексларини, ёзма хат-хабарларни олиш частотаси нормативларини, шунингдек почта жўнатмалари ўтишининг операторлар ва провайдерлар учун мажбурий бўлган назорат муддатларини тасдиқлайди;

— телекоммуникациялар тармоқларига уланиш, операторлар, провайдерлар томонидан ўзаро хизматлар кўрсатиш ҳамда улар ўртасидаги ўзаро ҳисоб-китобларни амалга ошириш тартиби ва шартларини тасдиқлайди;

— ахборот технологияларини, алоқа тармоқлари ва хизматларини, тармоқ стандартлари ва техник шартларни ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг илмий ҳамда маркетинг тадқиқотлари ва мониторинги бўйича ишларни, ахборот-коммуникация технологияларининг мамлакатимизда ва жаҳонда ривожланиши тенденцияларини ўрганиш ва таҳлил этишни ташкил этади ҳамда улар бўйича маърузалар тайёрлайди;

— давлат органларининг, юридик ва жисмоний шахсларнинг давлат бюджетли маблағлари ҳисобига яратилган ахборот ресурсларини, шунингдек давлат сирларига ва махфий ахборотга эга бўлган ресурсларни шакллантириш ишларини ташкил қилади ва мувофиқлаштиради;

— радиочастота спектри, радиоэлектрон воситалар ва юқори частотали қурилмалардан фойдаланиш мониторингини олиб бориш, шунингдек радиотўсиқларни, шу жумладан индустриал радиотўсиқларни бартараф этиш ишларини ташкил қилади;

— хўжалик юритувчи субъектларнинг алоқа ҳамда ахборот тизимлари ва воситалари тармоқларини ташкил этиш ва уларнинг фаолият кўрсатиши бўйича фаолияти устидан давлат назоратини ташкил этиш ва амалга ошириш қоидалари ва тартибини ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— телекоммуникациялар соҳасида фаолиятнинг айрим турларини белгиланган тартибда лицензиялашни амалга оширади;

— телефон рақамларини белгилаш, рақамлар ажратиш режасини ва тизимини тасдиқлайди, телекоммуникациялар тармоқларини рақамлаш ресурсларидан фойдаланишни, Интернет тармоғининг миллий сегментини аниқ адресли маконда тарқатишни ҳисобга олади ва назорат қилади;

— почта алоқаси, телекоммуникациялар, маълумотлар узатиш, телерадиоэшиттириш тармоқлари ва воситалари, ахборот тизимлари ва ресурсларининг хавфсизлигини таъминлаш бўйича талабларни белгилайди ҳамда норматив ҳужжатларни ишлаб чиқади;

— идоравий мансублигидан қатъи назар, хўжалик юритувчи субъектларнинг техник кучлари ва воситаларидан фойдаланган ҳолда мудофаа салоҳиятини ва миллий хавфсизликни, алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги алоҳида муҳим ҳамда тоифаланган объектларнинг узлуксиз ва хавфсиз фаолият кўрсатишини таъминлаш, табиий офатлар оқибатларини бартараф этиш мақсадида манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан бирга, комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқади ва уларнинг бажарилишини ташкил этади;

— қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда почта алоқаси ва телекоммуникацияларнинг универсал хизматлари рўйхатини, уларнинг сифатига қўйиладиган талабларни белгилайди, почта алоқаси ва телекоммуникацияларнинг универсал хизматларига тарифларни тасдиқлайди;

— фойдаланувчиларнинг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда телекоммуникацияларнинг айрим хизматлари рўйхатини белгилайди ва уларга ҳамда тармоқлараро уланишларга тарифларни келишиб олади;

— ишлаб чиқариш ва бошқарув жараёнларида фойдаланиш учун дастурий маҳсулотлар ишлаб чиқишни ташкил қилади ҳамда уларни иқтисодиёт тармоқларида жорий этади;

— алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида давлат органлари, тармоқ ва ҳудудий ахборот тизимларини яратишга, дастурий маҳсулотлар, ахборот ресурслари, хизматлар бозорини шакллантириш ва ривожлантиришга кўмаклашади;

— давлат монополияга қарши органи билан биргаликда алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида ҳўжалик юритувчи субъектлар фаолияти учун тенг шароитлар яратишга, рақобатни ривожлантиришга ва истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга кўмаклашади;

— Радиочастоталар бўйича Давлат комиссияси таркибига кирувчи ва-зирликлар ва идоралар билан биргаликда радиочастота спектрини тақсимлаш, ундан фойдаланиш ҳамда ушбу соҳада қонунчиликка риоя этилишини назорат қилишда давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлайди;

— давлат бошқаруви органлари ва ҳўжалик юритувчи субъектларнинг алоқа ва ахборотлаштириш масалалари бўйича фаолиятини мувофиқлаштиради;

— Ўзбекистон Республикасининг алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасида халқаро фаолиятни амалга оширувчи ваколатли органи сифатида иш кўради, Халқаро электр алоқаси уюшмаси, Жаҳон почта уюшмаси ҳамда алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасидаги бошқа халқаро ташкилотларнинг конгресслари, съездлари, конференцияларида Ўзбекистон Республикаси номидан қатнашади;

— алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасида давлатлараро ҳамда ҳукуматлараро битимлар ва шартномалар лойиҳаларини тайёрлашда қатнашади;

— алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасида, белгиланган тартибда халқаро идоралараро битимлар ва шартномалар тузади;

— инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда ҳамда почта алоқаси, телекоммуникациялар, телерадиозўшиштириш воситалари ва тармоқларини, ахборот тизимлари ва технологияларини, радиомониторингнинг техник воситаларини, дастурий маҳсулотларни ривожлантиришга хорижий инвестицияларни жалб этишда қатнашади, ижтимоий аҳамиятга молик бўлган хизматларни, илмий тадқиқотларни қўллаб-қувватлашни, мутахассисларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашни ташкил қилади;

— алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасини ривожлантириш учун халқаро молия институтлари, хорижий мамлакатларнинг ҳукуматлари томонидан ажратиладиган грантлардан фойдаланишнинг устувор йўналишларини белгилайди;

— алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектрдан фойдаланиш соҳасини ривожлантириш учун инвестицияларни, шу жумладан хорижий инвестицияларни жалб этиш юзасидан тендерлар, танловлар ва савдоларни ташкил этади ва уларни ўтказишда қатнашади;

— ҳудудий бошқармалар, ўзига қарашли давлат ташкилотлари, корхоналари ва муассасалари ишига бевосита раҳбарлик қилади, улар фаолиятининг асосий йўналишларини белгилайди;

— хўжалик юритувчи субъектлар томонидан лицензия битимларининг, радиочастота спектридан фойдаланишнинг, почта алоқаси ва телекоммуникациялар, маълумотларни узатиш, телерадиоэшиттириш тармоқларида, давлат бошқарув органлари ва хўжалик юритувчи субъектларнинг ахборот тизимларида хавфсизлик бўйича техник ва технологик талабларнинг ба-жарилиши устидан назоратни амалга оширади;

— алоқа ва ахборотлаштириш, радиочастота спектридан, шу жумладан жойларда фойдаланиш соҳасида мониторинг ўтказиш, қонун бузилишларини аниқлаш ва уларнинг олдини олиш юзасидан ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан ўзаро ҳамкорлик қилади;

— Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида тузилмани такомиллаштириш юзасидан таклифларни ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда киритади;

— Агентлик тизимининг сафарбарлик режасини, давлат захирасига моддий воситалар жамлаш тузилмаси, таркиби, нормалари ва режасини ишлаб чиқади, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларини алоқа билан таъминлаш учун ҳарбий қисм кучлари ва воситалари билан авария-тиклаш ишлари бажарилишини, Агентлик тизимининг алоҳида муҳим объектлари қуриқланишини ташкил этади;

— телекоммуникациялар, маълумотлар узатиш, телерадиоэшиттириш, почта алоқаси, матбуот тарқатиш тармоқларини, ахборот ресурслари ва тизимлари бозорини ривожлантириш, радиочастота спектридан фойдаланиш соҳасида стратегик устуворликларни амалга оширишда, давлат томонидан самарали тартибга солиб боришни рўёбга чиқаришда ҳудудий бошқармаларнинг маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари билан ўзаро ҳамкорлигини ҳамда уни мувофиқлаштиришни ташкил қилади;

— Агентлик тизимига кирувчи бюджетдан маблағ билан таъминланадиган ўқув юртлари, махсус корхоналар, ҳарбий бўлинмаларнинг бюджетдан молиялаштирилишини ташкил этади;

— алоқа ва ахборотлаштириш соҳаси ўқув юртларининг алоҳида иқтидорли талабалари учун Агентликнинг стипендияларини белгилайди.

Агентликка қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бош директор бошчилик қилади. Бош директорнинг ўринбосарлари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади, уларнинг сонини белгилаш ва уларни лавозимга тайинлаш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга оширилади. Бош директор мақомига кўра Ўзбекистон Республикаси вазирга, бош директорнинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарлари — тегишли равишда вазирнинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарларига тенглаштирилади.

Агентликнинг бош директори бир вақтнинг ўзида Ўзбекистон Республикаси радиочастоталар бўйича Давлат комиссиясининг раиси ҳисобланади.

Агентликнинг бош директори:

— Агентлик фаолиятига яқкабошчилик асосида умумий раҳбарликни амалга оширади;

— Агентлик ваколатига кирувчи масалалар бўйича қарорлар қабул қилади ҳамда Агентликка юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради,

— Ўз ўринбосарлари ваколатларини белгилайди, улар ўртасида вазифаларни тақсимлайди, ҳудудий бошқармалар, Агентлик тизимидаги давлат ташкилотлари, корхоналари ва муассасалари мансабдор шахсларнинг ваколатларини белгилайди, Агентлик фаолиятининг айрим участкаларига раҳбарлик ва ҳудудий бошқармалар, Агентликка қарашли ташкилотлар, корхоналар ва муассасалар иши учун ўз ўринбосарларининг, бошқа мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги даражасини белгилайди;

— Агентлик тизими ходимлари томонидан бажарилиши мажбурий бўлган буйруқлар чиқаради ва кўрсатмалар беради;

— ходимларнинг белгиланган умумий сони доирасида Агентлик марказий апарати, ҳудудий бошқармаларнинг тузилмасига ўзгартиришлар киритади, штат жадвалини, шунингдек Агентлик марказий апарати, ҳудудий бошқармалар, бюджетдан молиялаштириладиган ўзига қарашли давлат ташкилотлари, корхоналари ва муассасалари харажатлари сметасини тасдиқлайди;

— Агентлик бўлимлари, ҳудудий бошқармалари тўғрисидаги низомларни, Агентлик тизимига кирувчи ўзига қарашли ташкилотлар, корхоналар ва муассасалар тўғрисидаги низомларни (уларнинг уставларини) белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— Агентлик марказий апарати ходимларини, ҳудудий бошқармалар, Агентлик тизимига кирувчи ўзига қарашли ташкилотлар, корхоналар ва муассасалар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади.

Агентликда таркибига бош директор — (раис), бош директор ўринбосарлари (лавозимига кўра) ҳамда Агентлик тизимидаги бошқа раҳбар ходимлар кирадиган 11 кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Агентлик ҳайъати Агентлик фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, Агентлик бўлимлари, ҳудудий бошқармалар, Агентликка қарашли ташкилотлар, корхоналар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади, Агентликнинг муҳим буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини, шунингдек алоқа ва ахборотлаштириш тизимини ривожлантириш, илмий-техника ютуқларидан кенг қўламда фойдаланиш, идоралараро ва давлатлараро алоқаларни ривожлантириш масалаларини муҳокама қилади.

Ҳайъат қарорлари бош директор буйруқлари билан ҳаётга жорий этилади. Бош директор билан ҳайъат ўртасида келишмовчиликлар келиб чиққан тақдирда, бош директор ўз қарорини ҳаётга жорий этади. Бош директор келиб чиққан келишмовчиликлар ҳақида Вазирлар Маҳкамасига ахборот беради.

2000 йил 28 июнда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Телекоммуникациялар соҳасида бошқарувни такомиллаштиришга доир чоратадбирлар тўғрисида» ги Фармони билан Телекоммуникациялар тизими фаолияти ҳамда уни бошқариш самарадорлигини ошириш, соҳани замонавийлаштириш ва ривожлантириш учун хорижий сармояларни кенг жалб этиш мақсадида «Маҳаллий телеком» ва «Халқаро телеком» акционерлик компаниялари асосида «Ўзбектелеком» акционерлик компанияси ташкил қилиниб, *қуйидагилар унинг асосий вазифалари этиб белгиланди:*

— маҳаллий, шаҳарлараро ва халқаро электр алоқа, шу жумладан маълумотларни узатиш, шунингдек, телевидение ва радио дастурларини транс-

ляция қилиш хизматларига бўлган талабни қондириш, улар турларини кенгайтириш ва сифатини ошириш;

— алоқа воситалари ва тармоқларини замонавийлаштириш ҳамда техник қайта жиҳозлаш, шу жумладан хорижий сармояларни кенг жалб этиш ва қўшма корхоналар ташкил қилиш, телекоммуникация тизимларини тузиш ва фаолият кўрсатиши соҳасидаги жаҳон ютуқларини жорий этиш асосида:

— телекоммуникациялар соҳасида бозор ислохотларини янада ривожлантириш, республика ахборот тизимларини жаҳон телекоммуникациялар ва ахборот тармоғига интеграциялашувини таъминлаш;

— телекоммуникация воситалари фаолиятининг ахборот хавфсизлигини таъминлаш.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 30 июнда қабул қилинган «Ўзбектелеком» акциядорлик компанияси фаолиятини ташкил этиш масалалари тўғрисида» ги Қарорига биноан «Ўзбектелеком» акциядорлик компанияси бош директори лавозимга компания акциядорлари умумий йиғилиши томонидан Ўзбекистон Алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги билан келишилган ҳолда тайинланади.

Почта алоқаси — Ўзбекистон Республикасида почта алоқасини ташкил этиш, унинг фаолияти ва ривожланиши соҳасидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солиш Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 31 августда қабул қилинган «Почта алоқаси тўғрисида» ги қонуни билан тартибга солинади. Ушбу қонуннинг 4-моддасига биноан почта алоқаси соҳасидаги асосий принциплар қуйидагилардан иборат:

— ҳамма фойдаланувчилар учун очиқлиги;

— Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида почта жўнатмалари транзитининг эркинлиги;

— умумий фойдаланишдаги почта алоқаси фаолиятида иштирок этишда юридик ва жисмоний шахсларнинг тенг ҳуқуқлилиги;

— ҳар бир шахснинг ёзишмалари ва почта жўнатмалари сир тутилиши ҳуқуқини таъминлаш;

— почта алоқаси соҳасида стандартлар, қоидалар ва нормаларнинг ягоналиги.

Ўзбекистон Республикасида почта алоқаси умумий фойдаланишдаги почта алоқаси ва махсус мўлжалланган почта алоқасига бўлинади.

Умумий фойдаланишдаги почта алоқаси оператор ва провайдерлар томонидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида почта алоқаси фаолиятининг ягона принциплари асосида амалга оширилади.

Махсус мўлжалланган почта алоқаси қуйидагиларга бўлинади:

— почта алоқаси соҳасида махсус ваколатли органнинг махсус алоқаси;

— давлат фельдъегерлик алоқаси;

— Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигининг фельдъегерлик-почта алоқаси.

Махсус мўлжалланган почта алоқасининг фаолияти қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади.

Почта алоқаси соҳасини давлат томонидан тартибга солиш ягона илмий-техникавий сиёсатни шакллантириш, лицензиялаш, сертификатлаштириш, солиқ солиш йўли билан, шунингдек, қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа воситалар билан амалга оширилади.

Почта алоқаси давлат томонидан қўйидаги йўллар билан қўлаб-қувватланиши мумкин:

— почта алоқаси ва унинг инфратузилмасини ривожлантиришга инвестициялар жалб қилиш;

— почта алоқасининг барқарор фаолият кўрсатишини таъминлаш учун молиявий ва моддий-техникавий ёрдам бериш;

— белгиланган тартибда солиққа доир ва бошқа имтиёзлар бериш.

2004 йил 19 июлда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг почта алоқасини бошқариш тузилмасини такомиллаштириш ва унинг фаолияти самарадорлигини ошириш, шунингдек «Почта алоқаси тўғрисида»-ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини ҳамда 2003—2004 йилларда қорхоналарни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг қабул қилинган дастурини бажариш юзасидан қарор^{*} қабул қилинди. Ушбу қарорга биноан «Ўзбекистон почтаси» давлат-акциядорлик компанияси «Ўзбекистон почтаси» очиқ акциядорлик жамиятига айлантирилди ва «Ўзбекистон почтаси» очиқ акциядорлик жамиятига айлантирилди ва «Ўзбекистон почтасининг миллий оператори (**миллий оператор** — почта алоқаси миллий оператори, яъни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан зиммасига Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида универсал хизматларни мажбурий равишда кўрсатиш вазифаси юклатилган оператор) этиб белгиланди ҳамда унинг асосий вазифалари этиб қўйидагилар белгиланди:

— почта алоқаси хизматлари бозоридаги талабни қондириш, республиканинг бутун ҳудудидаги барча фойдаланувчилар учун ягона қоидалар ва талаблар асосида мажбурий тартибда почта алоқаси универсал хизматлари кўрсатиш;

— почта алоқаси соҳасида иқтисодий ислохотларни амалга ошириш, уни ҳўжалик юритишнинг бозор шароитларига ўтказиш, кўрсатиладиган хизматлар турларини кенгайтириш;

— почта алоқаси хизматлари ва қўшимча хизматлар кўрсатиш учун почта алоқаси тармоқлари ва воситаларини эркинлаштириш ҳамда ривожлантириш чора-тадбирларини амалга ошириш, уларни фойдаланувчиларга яқинлаштириш;

— почта жўнатмаларини, почта орқали пул маблағлари жўнатмаларини халқаро, шу жумладан хорижий мамлакатлар билан айирбошлашни ташкил қилиш;

— почта алоқаси тармоқларида ёзишмаларнинг махфийлигини ва почта хавфсизлигини таъминлаш;

— маркетинг тадқиқотларини ташкил этиш, бозор конъюнктурасини ҳисобга олган ҳолда паст нархлардаги хизматларнинг янги турларини жорий этиш йўли билан почта хизматлари бозоридаги рақобатбардошлиликни ошириш;

— почта алоқаси сифати ва ишончилигини ошириш учун ахборот технологияларини қўлланиш;

— почта алоқаси соҳасида мутахассислар тайёрлашнинг юқори даражасини таъминлаш.

^{*} «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2004 йил, 29-сон, 330-модда.

4. Коммунал хизмат кўрсатиш

Кейинги йилларда аҳолига коммунал хизмат кўрсатиш соҳаси тармоқларини бозор муносабатларига ўтказишга доир анча ишлар амалга оширилди. Зарур қонунчилик ва норматив-ҳуқуқий база яратилди — Уй-жой кодекси, «Давлат уй-жой фондиди хусусийлаштириш тўғрисида», «Уй-жой мулкдорлари ширкатлари тўғрисида»ги қонунлар ва бошқалар қабул қилинди.

Аҳолига коммунал хизмат кўрсатиш тизимида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш Концепцияси ҳамда бозор механизмларини жорий этишга қаратилган тегишли минтақавий комплекс дастурлар ишлаб чиқилиб, амалга оширилмоқда. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва ўзини ўзи бошқариш жамоатчилик органлари Уй-жой эгалари кенгашлари шакллантирилмоқда.

Коммунал хизмат кўрсатиш соҳасида бошқариш тизимини ислох қилиш, монополиядан чиқариш ва хусусийлаштириш чора-тадбирлари амалга оширилди. Жумладан, коммунал хизмат тизимида ислохотларни янада чуқурлаштириш, аҳолини ичимлик суви, табиий газ ва коммунал хизматлар билан барқарор таъминлаш, аҳолига коммунал хизмат кўрсатиш масалаларида маҳаллий давлат бошқаруви ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг аҳамияти ва масъулиятини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2000 йил 19 декабрда қабул қилинган «Коммунал хизматни бошқариш тизимини янада ислох қилиш тўғрисида» ги № 2791-Фармони билан Ўзбекистон Республикаси Коммунал хизмат кўрсатиш вазирлиги тугатилиб, унинг негизида **Ўзбекистон «Ўзкоммулхизмат» Агентлиги** ташкил қилинди ҳамда ҳудудий коммунал-фойдаланиш бирлашмалари Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг бевосита қарамоғига топширилди.

Ўзбекистон «Ўзкоммулхизмат» агентлиги коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги вазифаларни бажариш учун махсус ваколатли давлат бошқаруви органи ҳисобланади. Агентлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот беради.

Агентлик тизимига қўйидагилар кирadi:

- Минтақалараро сув қувурларидан фойдаланиш бош дирекцияси;
- ҳудудий газ таъминоти корхоналари;
- Ўзбекистон «Ўзкоммулхизмат» агентлиги объектларини қуриш инжиниринг компанияси;
- «Ўзбеккоммуналлойиха» лойиҳалаш интитуту;
- «Ўзгазлойиха» лойиҳалаш интитуту;
- «Ўзкоммулхизмат» маркази.*

Агентлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қарорлари ва бошқа ҳужжатларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига амал қилади.

* Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 10-сон, 115-модда.

Агентлик ўз фаолиятини давлат бошқаруви бошқа органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, жамоат бирлашмалари ва бошқа ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади.

Куйидагилар Агентликнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги Ўзбекистон Республикаси қонунларини, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонларини, бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни амалда бажариш ва уларнинг ижроси устидан таъсирчан назоратни амалга ошириш;

— Республика коммунал хизмат кўрсатиш тизимида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш бўйича давлат сиёсатини ва ҳукумат томонидан қабул қилинган чора-тадбирларни амалга ошириш;

— коммунал хизмат кўрсатиш тизимини ислоҳ қилиш бўйича ишларни мувофиқлаштириш, коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, техник-иқтисодий шартларни ишлаб чиқиш ва белгиланган тартибда тасдиқлаш;

— республика аҳолисини ва иқтисодиёт тармоқларини табиий ва суюлтирилган газ билан узлуксиз таъминлашни амалга ошириш, минтақалараро сув қувурларининг барқарор ва ишончли ишлашини таъминлаш;

— минтақалараро сув қувурларини, коммунал газ сотиш тармоқларини ишлатиш ва ривожлантириш, шунингдек маиший чиқиндиларни тўплаш, фойдаланиладиган қилиш ва қайта ишлаш соҳасида ягона техника сиёсатини шакллантириш ва ўтказиш;

— тармоққа хорижий инвестициялар ва технологияларни, шу жумладан қўшма корхоналар ташкил қилиш ҳисобига жалб этиш.

Агентлик ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун куйидаги ҳуқуқларга эга:

— коммунал соҳадаги энг муҳим муаммоларни ишлаб чиқиш ва кўриб чиқиш бўйича идоралараро комиссиялар ва кенгашлар ташкил этиш, материалларни ишлаб чиқишга илмий-тадқиқот, технология, лойиҳа-конструкторлик ташкилотларини, олий-ўқув юртлари ва бошқа муассасаларнинг ходимларини, шунингдек алоҳида олимлар ва мутахассисларни белгиланган тартибда жалб этиш;

— ҳудудий газ таъминоти корхоналарининг харажатлари ва даромадлари сметасини белгиланган тартибда тасдиқлаш;

— ўз фаолияти учун зарур статистик ва бошқа ахборотларни статистика ташкилотлари ва бошқа ташкилотлардан белгиланган тартибда олиш.

Агентлик қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Агентлик ўз ваколатлари доирасида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, ҳўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқароларнинг бажариши учун мажбурий бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилишга ҳақлидир.

Агентликни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бош директор бошқаради. Бош директорнинг бир нафар ўринбосари бўлади. Бош директор мақомига кўра вазирнинг биринчи ўринбосарига, бош директор ўринбосари вазир ўринбосарига тенглаштирилади. Минтақалараро сув қувурларидан фойдаланиш бош дирекцияси директори мақомига кўра Агентликнинг бош директори ўринбосари ҳисобланади.

Агентликнинг бош директори:

— Агентлик фаолиятига яккабошлик асосида умумий раҳбарликни амалга оширади;

— Агентлик ваколатига кирувчи масалалар бўйича қарорлар қабул қилади ҳамда Агентликка юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— ўз ўринбосарларининг ваколатларини белгилайди, улар ўртасида вазифаларни тақсимлайди, Агентлик тизимидаги бошқа мансабдор шахсларнинг ваколатларини, ўз ўринбосарлари ва бошқа мансабдор шахсларнинг Агентлик фаолияти алоҳида участкаларига раҳбарлик қилиш ҳамда тасарруфидаги корхоналарнинг ишлари учун жавобгарлиги даражасини белгилайди;

— Агентлик тизими раҳбарлари томонидан бажарилиши мажбурий бўлган буйруқлар чиқаради ва кўрсатмалар беради;

— Агентликнинг марказий аппарати штатлар жадвалини тасдиқлайди, унинг тузилмасига ходимларнинг белгиланган умумий сони доирасида, шунингдек Агентлик марказий аппарати харажатлари сметасига ўзгартиришлар киритади;

— Агентлик марказий аппаратининг таркибий бўлинмалари тўғрисидаги низомларни, тасарруфидаги корхоналарнинг низомлари (уставлари)ни белгиланган тартибда тасдиқлайди;

Агентлик марказий аппарати ходимларини, тасарруфидаги корхоналар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади. Бош директор қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади. Агентликда таркибига бош директор (ҳайъат раиси), лавозимига кўра бош директор ўринбосарлари ва Агентликнинг бошқа раҳбар ходимлари кирадиган 5 кишидан иборат ҳайъат тузилади. Агентлик ҳайъатининг шахсий таркиби бош директор тақдимномасига кўра Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Агентлик ҳайъати Агентлик фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, таркибий бўлинмалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади, Агентликнинг энг муҳим буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади. Ҳайъат қарорлари бош директор буйруқлари билан ҳаётга татбиқ этилади. Бош директор ва ҳайъат ўртасида келишмовчиликлар пайдо бўлган тақдирда бош директор ўз қарорини амалга оширади. Бош директор пайдо бўлган келишмовчиликлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасини хабардор қилади.

Худудий газ таъминоти корхоналари директорлари тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг Раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари тақдимномасига биноан Агентлик бош директорининг қарори билан тайинланадилар.

5. Маиший хизмат кўрсатиш

1997 йил 17 сентябрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Аҳолига маиший хизмат кўрсатиш тизимида ислохотларни давом эттириш тўғрисида» ги Фармони билан аҳолига маиший хизмат кўрсатиш соҳасини бошқаришни марказлаштиришдан чиқаришни давом эттириш ва рақобат муҳитини мустаҳкамлаш, маиший хизмат кўрсатиш кор-

хоналари ва маҳаллий бошқарув органларининг хўжалик мустақиллигини ошириш мақсадида Ўзбекистон аҳолига маиший хизмат кўрсатиш корхоналари ва ташкилотлари республика уюшмаси («Ўзмаишийхизматуюшма») тугатилди ҳамда аҳолига маиший хизмат кўрсатиш мавжуд ҳудудий уюшмалари ва маиший хизмат кўрсатувчи тадбиркорлар туман (шаҳар) уюшмалари сақлаб қолинди. Ушбу ҳудудий уюшмалар ўз фаолияти тўғрисида тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашига, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларига, маиший хизмат кўрсатувчи тадбиркорлар туман (шаҳар) уюшмалари эса туман (шаҳар)лар ҳокимликларига ҳисоб берадилар.

Аҳолига маиший хизмат кўрсатиш ҳудудий уюшмалари қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширадилар:

— туман (шаҳар) маиший хизмат кўрсатиш уюшмалари, шунингдек ихтиёрий асосда уюшмага кирувчи маиший хизмат кўрсатиш корхоналари фаолиятини мувофиқлаштириб бориш ҳамда уларга корхоналарни техника билан қайта жихозлаш ва реконструкция қилиш масалаларида кўмаклашиш;

— аҳолига маиший хизмат кўрсатиш туман (шаҳар) уюшмалари ва корхоналари фаолияти билан боғлиқ бўлган юридик, молиявий, техник ва бошқа хил хизматлар кўрсатиш;

— аҳолини иш билан таъминлашни кенгайтириш учун тегишли минтақалар ҳудудларида, биринчи навбатда, қишлоқ жойларда хизматлар кўрсатишнинг ҳар хил турларини ривожлантириш учун шароитлар яратиш;

— ҳудудий уюшмаларга кирувчи корхоналарга маркетинг фаолиятида, моддий — хом ашё ресурслари сотиб олишда кўмаклашиш.

Маиший хизмат кўрсатувчи тадбиркорлар туман (шаҳар) уюшмалари ихтиёрий асосда уюшма таркибига кирувчи маиший хизмат кўрсатиш корхоналарига улар фаолиятини амалга ошириш учун зарур балган асбоб-ускуналар, жиҳозлар, ишлатиладиган ва бошқа хом ашё ресурслари билан таъминлаш масалаларида кўмаклашадилар; маиший хизмат кўрсатиш корхоналарига корхоналар фаолияти билан боғлиқ бўлган иқтисодий, молиявий ва ҳуқуқий масалалар бўйича маслаҳат хизматлари кўрсатадилар.

Юқорида келтирилган Президентнинг фармони билан маиший хизмат кўрсатиш соҳасидаги тадбиркорлар ва корхоналарга самарали ва малакали ёрдам бериш мақсадида техника сиёсати билан шугулланувчи ҳамда консалтинг хизматлари кўрсатувчи корхоналар ва ташкилотлар негизида «Маиший хизмат маркази» акциядорлик фирмаси ташкил этилган бўлиб, ушбу фирма техник сиёсатни белгилаш, янги технологиялар ва замонавий асбоб-ускуналардан фойдаланган ҳолда маиший хизмат кўрсатишнинг йирик замонавий корхоналарини барпо этиш масалаларида аҳолига маиший хизмат кўрсатиш ҳудудий уюшмаларига кўмаклашиш;

— маиший хизмат кўрсатиш ҳудудий уюшмаларига, бўйсунушидан ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, маиший хизмат кўрсатиш корхоналарига хизматлар бозори конъюнктурасини ўрганиш масалалари, уларнинг фаолияти билан боғлиқ иқтисодий, молиявий, ҳуқуқий ва бошқа масалалар бўйича консалтинг хизматлари кўрсатиш;

— маиший хизматлар кўрсатиш учун зарур бўлган хом ашё ресурслари бозорларини ўрганиш, маиший хизмат кўрсатиш корхоналари ва таш-

килотларининг буюртмалари бўйича уларни ташқи бозорлардан улгуржи харид қилишга кўмаклашиш;

— маиший хизмат кўрсатиш корхоналарида ишлаш учун профессионал ходимлар тайёрлаш каби асосий вазифаларни амалга оширади.

📌 **Мавзу. Таълим соҳасини бошқариш**

1. Ўзбекистон Республикаси таълим тизими

2. Таълим тизимини бошқариш:

а) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси;

б) маҳаллий давлат ҳокимияти органилари;

в) Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги;

г) Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги.

3. Давлат тест маркази

1 Ўзбекистон Республикаси таълим тизими.

Таълим Ўзбекистон Республикаси ижтимоий тараққиёти соҳасида устувор деб эълон қилингандир. Ўзбекистон Республикаси инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилишини, жамиятнинг маънавий янгилалишини, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантиришни, жаҳон ҳамжамиятига қўшилишни таъминлайдиган демократик ҳуқуқий давлат ва очиқ фуқаролик жамияти қурмоқда.

Инсон, унинг ҳар томонлама уйғун камол топиши ва фаровонлиги, шахс манфаатларини рўёбга чиқаришнинг шароитларини ва таъсирчан механизмларини яратиш, эскирган тафаккур ва ижтимоий хулқ-атворнинг андазаларини ўзгартириш республикада амалга ошириладиган ислохотларнинг асосий мақсади ва ҳаракатлантирувчи кучидир. Халқнинг бой интеллектуал мероси ва умумбашарий қадриятлар асосида, замонавий маданият, иқтисодиёт, фан, техника ва технологияларнинг ютуқлари асосида кадрлар тайёрлашнинг мукамал тизимини шакллантириш Ўзбекистон тараққиётининг муҳим шартидир. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 41-моддасига кўра «Ҳар ким билим олиш ҳуқуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат назоратидадир». 1997 йил 29 августда Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури қабул қилиниб ҳаётга жорий этилди. «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни фуқароларга таълим, тарбия бериш, касб-ҳунар ўргатишнинг ҳуқуқий асосларини белгилайди ҳамда ҳар кимнинг билим олишдан иборат конституциявий ҳуқуқини таъминлашга қаратилган бўлиб, ушбу қонуннинг 3-моддасига кўра, таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

— таълим ва тарбиянинг инсонпарвар, демократик характерда эканлиги;
— таълимнинг узлуксизлиги ва изчиллиги;
— умумий ўрта, шунингдек ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг мажбурийлиги;

— ўрта махсус, касб-ҳунар таълими йўналишини: академик лицейда ёки касб-ҳунар коллежида ўқишни танлашнинг ихтиёрийлиги;

— таълим тизимининг дунёвий характерда эканлиги;

— давлат таълим стандартлари доирасида таълим олишнинг ҳамма учун очиклиги;

— таълим дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндашув;

— билимни бўлишни ва истеъдодни рағбатлантириш;

— таълим тизимида давлат ва жамоат бошқарувини уйғунлаштириш.

— Ўзбекистон Республикасида билим олиш ҳуқуқи давлат ва нодавлат таълим муассасаларини ривожлантириш, ишлаб чиқаришдан ажралган ва ажралмаган ҳолда таълим олишни ташкил этиш, таълим ва кадрлар тайёрлаш давлат дастурлари асосида бепул ўқитиш, шунингдек таълим муассасаларида шартнома асосида тўлов эвазига касб-ҳунар ўргатиш, барча турдаги таълим муассасаларининг битирувчилари кейинги босқичдаги ўқув юртига киришда тенг ҳуқуқларга эга бўлиши, оилада ёки ўзи мустақил равишда билим олган фуқароларга аккредитациядан ўтган таълим муассасаларида экстернат тартибда аттестациядан ўтиш ҳуқуқини бериш орқали таъминланади. ■

Ўзбекистон Республикасида таълим қўйидаги турларга амалга оширилади:

мактабгача таълим; умумий ўрта таълим; ўрта махсус, касб-ҳунар таълими; олий таълим; олий ўқув юртидан кейинги таълим; кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш; мактабдан ташқари таълим.

Мактабгача таълим бола шахсини соғлом ва етук, мактабда ўқишга тайёрланган тарзда шакллантириш мақсадини кўзлайди. Бу таълим олти-етти ёшгача оилада, болалар боғчасида ва мулк шаклидан қатъи назар, бошқа таълим муассасаларида олиб борилади.

Умумий ўрта таълим босқичлари қўйидагича:

— бошланғич таълим (I—IV синфлар);

— умумий ўрта таълим (I—IX синфлар).

Бошланғич таълим умумий ўрта таълим олиш учун зарур бўлган саводхонлик, билим ва кўникма асосларини шакллантиришга қаратиландир. Мактабнинг биринчи синфига болалар олти-етти ёшидан қабул қилинадилар.

Умумий ўрта таълим билимларнинг зарур ҳажмини беради, мустақил фикрлаш, ташкилотчилик қобилияти ва амалий тажриба кўникмаларини ривожлантиради, дастлабки тарзда касбга йўналтиришга ва таълимнинг навбатдаги босқичини танлашга ёрдам беради.

Болаларнинг қобилияти, истеъдодини ривожлантириш учун ихтисослаштирилган мактаблар ташкил этилиши мумкин.

Ўрта махсус, касб-ҳунар таълим олиш мақсадида ҳар ким умумий ўрта таълим асосида академик лицейда ёки касб-ҳунар коллежида ўқишнинг йўналишини ихтиёрий равишда танлаш ҳуқуқига эга. Академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлари эгалланган касб-ҳунар бўйича ишлаш ҳуқуқини берадиган ҳамда бундай иш ёки таълимни навбатдаги босқичда давом эттириш учун асос бўладиган ўрта махсус, касб-ҳунар таълими беради.

Академик лицей ўқувчиларнинг интеллектуал қобилиятларини жадал ўстиришни, уларнинг чуқур, табақалаштирилган ва касб-ҳунарга йўналтирилган билим олишларини таъминлайдиган уч йиллик ўрта махсус ўқув юртидир.

Касб-ҳунар коллежи ўқувчиларнинг касб-ҳунарга мойиллиги, маҳорат ва малакасини чуқур ривожлантиришни, танланган касблар бўйича бир ёки бир неча ихтисос олишни таъминлайдиган уч йиллик ўрта касб-ҳунар ўқув юртидир.

Олий таълим юқори малакали мутахассислар тайёрлашни таъминлайди.

Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш олий ўқув юртларида (университетлар, академиялар, институтлар ва олий мактабнинг бошқа таълим муассасаларида) ўрта махсус касб-ҳунар таълими асосида амалга оширилади. Олий таълим икки босқичга: давлат томонидан тасдиқланган намунадаги олий маълумот тўғрисидаги ҳужжатлар билан далилланувчи бакалаврият ва магистратурага эга.

Бакалаврият олий таълим йўналишларидан бири бўйича пухта билим берадиган, ўқиш мuddати камида тўрт йил бўлган таянч олий таълимдир.

Магистратура аниқ мутахассислик бўйича бакалаврият негизида камида икки йил давом этадиган олий таълимдир.

Фуқаролар иккинчи ва ундан кейинги олий маълумотни шартнома асосида олишга ҳақлидирлар.

Олий ўқув юртидан кейинги таълим жамиятнинг илмий ва илмий-педагогик кадрларга бўлган эҳтиёжларини таъминлашга қаратилгандир. Олий ўқув юртидан кейинги таълим олий ўқув юртлари ва илмий-тадқиқот муассасаларида (аспирантура, адъюнктура, докторантура, мустақил тадқиқотчилик) олиниши мумкин.

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш касб билимлари ва кўникмаларини чуқурлаштириш ҳамда янгилашни таъминлайди.

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Болалар ва ўсмирларнинг яқка тартибдаги эҳтиёжларини қондириш, уларнинг бўш вақти ва дам олишини ташкил этиш учун давлат органлари, жамоат бирлашмалари, шунингдек бошқа юридик ва жисмоний шахслар маданий-эстетик, илмий, техникавий, спорт ва бошқа йўналишларда *мактабдан ташқари таълим* муассасаларини ташкил этишлари мумкин. Мактабдан ташқари таълим муассасаларига болалар, ўсмирлар ижодиёти саройлари, уйлари, клублари ва марказлари, болалар-ўсмирлар спорт мактаблари, санъат мактаблари, мусиқа мактаблари, студиялар, кутубхоналар, соғломлаштириш муассасалари ва бошқа муассасалар киради.

Давлат *оилада таълим олишга ва мустақил равишда таълим олишга* кўмаклашади. Болаларни оилада ўқитиш ва мустақил равишда таълим олиш тегишли таълим муассасаларининг дастурлари бўйича амалга оширилади. Таълим олувчиларга ваколатли давлат муассасалари томонидан услубий, маслаҳат ва бошқа йўсинда ёрдам кўрсатилади.

2. Таълим тизимини бошқариш.

Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида» ги қонуннинг 25-моддасига биноан, *Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамаси* таълим тизимини бошқариш бўйича қуйидаги ваколатларни амалга оширади:

- таълим соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш;
- таълим соҳасидаги давлат бошқаруви органларига раҳбарлик қилиш;
- таълимни ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- таълим муассасаларини ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш тартибини белгилаш;

— таълим муассасаларини аккредитациядан, педагог, илмий кадрларни аттестациядан ўтказиш тартибини белгилаш;

— бошқа давлатларнинг таълим муассасаларига Ўзбекистон Республикасининг ҳудудида таълим фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи рухсатномалар бериш;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ хорижий давлатларнинг таълим тўғрисидаги ҳужжатларини тан олиш ва ҳужжатларнинг эквивалент эканлигини қайд этиш тартибини белгилаш;

— давлат таълим стандартлари тасдиқлаш;

— давлат томонидан тасдиқланган намунадаги маълумот тўғрисидаги ҳужжатларни тасдиқлаш ва уларни бериш тартибини белгилаш;

— давлат грантлари миқдори ва таълим муассасаларига қабул қилиш тартибини белгилаш;

— давлат олий таълим муассасасининг ректорларини тайинлаш;

— таълим олувчиларни аккредитация қилинган бир таълим муассасасидан бошқасига ўтказиш тартибини белгилаш;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатлар.

Шунингдек, қонуннинг 27-моддасида **маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг** ҳам ваколатлари берилган бўлиб, унга кўра маҳаллий давлат ҳокимияти органлари таълим муассасалари фаолиятининг минтақаларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш эҳтиёжларига мувофиқлигини таъминлайдилар; таълим муассасаларини ташкил этадилар, қайта ташкил этадилар ва тугатадилар, (республика тасарруфида бўлган муассасалар бундан мустасно), уларнинг уставларини рўйхатга оладилар; ўз ҳудудларидаги таълим муассасаларини ваколат доирасида молиялаш миқдорларини ва имтиёзларни белгилайдилар; таълим сифати ва даражасига, шунингдек педагог ходимларнинг касб фаолиятига бўлган давлат талабларига риоя этилишини таъминлайдилар; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга оширадилар.

Таълим муассасасини унинг раҳбари бошқаради. Таълим муассасаларида қонун ҳужжатларига мувофиқ фаолият кўрсатадиган жамоат бошқаруви органлари ташкил этилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасида таълимни бошқариш бўйича махсус ваколат берилган давлат органлари сифатида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳамда Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги фаолият юритади. **Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги** республикада олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимига раҳбарлик қилувчи давлат бошқарув органи ҳисобланади. 2004 йил 20 июлда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги фаолиятини такомиллантириш тўғрисида» ги 341-сонли Қарори¹ қабул қилинди. Ушбу қарорга кўра Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан олий таълим муассасаларининг кадрлар тайёрлаш, профессор-ўқитувчилар малакасининг талаб этиладиган даражасини таъминлаш, ўқитишнинг инновация усулларини жорий этиш, молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш ҳамда талаба ёшлар ўртасида тарбиявий ва маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 29-сон, 332-модда.

масалаларидаги фаолияти устидан назорат бўшаштириб юборилганлигини, бу мутахассислар тайёрлаш сифатига салбий таъсир кўрсатаётганлигини қайд этади.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устуворликларига мувофиқ кадрларни сифатли ўқитиш ва тарбиялашни ташкил этиш мақсадида *қуйидагилар Вазирликнинг асосий вазифалари этиб белгиланди:*

— олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими соҳасида юксак маънавий-ахлоқий фазилатли, мустақил фикрлашга қодир бўлган, ҳозирги замон бозор шароитларида ишни ташкил этишнинг илғор усуллари ва шаклларини эгаллаб олган юқори маълумотли, малакали кадрлар тайёрлашга йўналтирилган ягона давлат сиёсатини амалга ошириш;

— илғор жаҳон тажрибасини ҳисобга олган ҳолда республикада олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини ривожлантириш ва такомиллаштириш;

— олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими соҳасида Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида мўлжалланган вазифалар бажарилишини таъминлаш;

— идоровий бўйсунушидан ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, республиканинг олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларига ўқув-педагогик ва илмий-методик раҳбарликни амалга ошириш, улар фаолиятини мувофиқлаштириш, уларда давлат таълим стандартлари талаблари ҳамда таълим даражаси ва мазмунига, мутахассисларнинг касбий тайёргарлиги сифатига қўйиладиган бошқа талаблар бажарилишини таъминлаш;

— мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устуворликларига мувофиқ кадрлар тайёрлашнинг мавжуд ва истиқболли йўналишлари бўйича корхоналар ва ташкилотлар, шунингдек фуқаролар томонидан таълим хизматларига бўлган талабни ўрганиш ва унинг қондирилишини таъминлаш;

— ўқув-тарбия жараёнида ўқитишнинг илғор шаклларини, шу жумладан масофадан туриб ўқитиш, янги педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва улардан самарали фойдаланишни ташкил этиш;

— узлуксиз таълим тизими учун янги авлод ўқув адабиёти яратиш концепцияси талабларига мувофиқ дарсликлар ва ўқув-методик адабиётлар яратилиши, таржима қилиниши ва нашр этилишини ташкил этиш;

— педагог кадрлар ва мутахассислар тайёрлаш, уларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини ташкил этиш ва такомиллаштириш;

— олий ўқув юртларида илмий-тадқиқот ишларини ташкил этиш, уларнинг самарадорлигини ошириш ва тадқиқотларнинг натижаларини амалиётга кенг жорий этиш, олий таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг мустаҳкам ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш;

— барча манбалар, айниқса тўлов-контракт шакли бўйича олий таълим муассасалари даромадлари шакллантирилиши ва улардан самарали фойдаланилиши устидан назорат қилиш.

Вазирлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

Вазирлик тизимига Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими маркази, Олий ва ўрта махсус таълим, касб-ҳунар таълимини ривожлантириш маркази, идоровий мансуб олий ўқув юртлари киради.

Вазирлик ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— олий таълим муассасарида ва вазирлик тизимидаги бошқа идоравий мансуб ташкилотларда «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни ҳамда Кадрлар тайёрлаш миллий дастури бажарилишини таъминлайди;

— бакалаврият таълими ва магистратура мутахассисликлари йўналишлари бўйича давлат таълим стандартларини, олий таълим фанларининг намунавий ўқув режалари ва дастурларини, шунингдек олий таълим муассасалари фаолиятининг аниқ турларини тартибга солувчи норматив ҳужжатларни ишлаб чиқади ва тасдиқлайди;

— Иқтисодиёт вазирлиги ҳамда Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги билан биргаликда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига мувофиқ бакалаврият таълими ва магистратура мутахассисликларининг истиқболли йўналишлари рўйхатини белгилайди;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси билан келишган ҳолда Олий таълимнинг йўналишлари ва мутахассисликлари классификаторларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритади;

— ўқув жараёнига замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологиялари, янги авлод ўқув ва ўқув-методик адабиётлар, электрон кутубхоналар жорий этилишини таъминлайди;

— олий таълим тизимида Кадрлар тайёрлаш миллий дастури амалга оширилиши мониторингини олиб боради;

— олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларида миллий мустақиллик ғояларига, ҳалқнинг бой миллий ва маданий-тарихий анъаналари ва умуминсоний қадриятларга асосланган ўсиб келаётган авлодни маънавий-ахлоқий руҳда тарбиялаш ташкил этилишини амалга оширади;

— олий таълим муассасасининг намунавий уставини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди ҳамда олий таълим муассасаларининг ва вазирлик тизимидаги бошқа идоравий мансуб ташкилотларининг уставларини тасдиқлайди;

— Давлат тест маркази билан биргаликда олий таълим сифатини ошириш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига республиканинг олий таълим муассасаларига абитуриентларни танлаш ва қабул қилишни такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

— олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг давлат таълим стандартлари ва олий ўқув юртидан кейинги таълимга, шунингдек педагог кадрлар ва мутахассисларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишга қўйиладиган давлат талаблари амалга оширилишини таъминлайди;

— педагог кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлашни ташкил этишнинг самарали шаклларини, шу жумладан масофадан туриб ўқитиш шаклини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг раҳбарлари, педагоглари ва муҳандис-педагог ходимларига қўйиладиган малака талабларини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди;

— олий таълим муассасасининг ректори, проректори ва факультет декани лавозимига номзодларни танлаш ва курсатиш тартибини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди;

— таълим сифатини оширишга, рақобатбардош кадрлар тайёрлашга, педагог кадрларнинг самарали фаолиятини рағбатлантиришга йўналтирилган норматив ҳужжатларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва ўқув жараёнига жорий этади;

— олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг педагог кадрларини ишга қабул қилишнинг танлов тизими тўғрисидаги низомни ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда тасдиқлаш учун тақдим этади ҳамда уларнинг амалга оширилишини назорат қилади;

— олий таълим соҳасида маркетинг тадқиқотларини ташкил этади, республиканинг олий таълим муассасаларида кадрлар тайёрлашнинг мавжуд ва истиқболли йўналишлари бўйича қабул кўрсаткичларини ишлаб чиқади ва уларни кўриб чиқиш учун Вазирлар Маҳкамасига киритади;

Вазирлик тизимининг олий таълим муассасаларини, шунингдек ўқув-тарбия жараёнини моддий-техник жиҳозлашни молиялаштиришнинг давлат нормативларини белгилаш тўғрисидаги таклифларни ишлаб чиқади;

— олий таълим муассасалари, вазирлик корхоналари ва ташкилотларининг ҳўжалик, ишлаб чиқариш ва молиявий фаолияти устидан назоратни амалга оширади;

— идоровий мансуб олий таълим муассасалари ва ташкилотларининг таъминотига харажатлар сметасини тасдиқлайди ҳамда белгиланган тартибда уларни молиялаштиришни амалга оширади;

— вазирликнинг идоровий мансуб муассасалари ва ташкилотлари бошқарув ходимлари сонини белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— ўқитишнинг тўлов-контракт шакли даромадлари ва харажатлари сметасини тасдиқлайди ҳамда бюджетдан ташқари маблағлар тушуми ва сарфланиши устидан назорат қилади;

— Вазирликка марказлаштирилган тартибда ажратиладиган маблағларни тақсимлаш ва қайта тақсимлаш учун Ўзбекистон Республикасининг тижорат банкида жорий, ҳисоб-китоб рақамлари ва бошқа ҳисоб рақамлари очади;

— республика илмий-техник дастурлари бўйича фундаментал ва амалий илмий тадқиқотларни бажаришда олий мактабнинг илмий-техник салоҳиятидан самарали фойдаланилишини таъминлайди;

— илмий ва илмий-педагог кадрлар аспирантура ва докторантура орқали белгиланган тартибда тайёрланишини ташкил этади;

— олий таълим соҳасида халқаро ҳамкорликни амалга оширади, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари ва битимлари асосида хорижий шериклар билан тўғридан-тўғри алоқалар ўрнатади;

— идоровий мансублиги ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, республиканинг олий таълим муассасаларида хорижий мамлакатлар учун мутахассислар тайёрланишини мувофиқлаштиради;

— Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги билан биргаликда давлат тилида ва бошқа тилларда дарсликлар ва ўқув қўлланмаларини нашр этиш ва уларнинг нусхаларини кўпайтиришнинг йиллик ва истиқболли режаларини ишлаб чиқади;

— вазирлик тизими ходимларини Ўзбекистон Республикасининг давлат мукофотларига тақдим этишга материалларни кўриб чиқади ва хулоса беради;

— талабалар учун белгиланган тартибда универсиадалар ва бошқа спорт тадбирларини ўтказиши, уларнинг голибларини халқаро танловлар ва мусобақаларга юборади;

— олий мактабни ривожлантириш, фан ва техниканинг долзарб масалалари бўйича белгиланган тартибда республика ва халқаро кенгашлар, конференциялар, симпозиумлар ўтказиши;

— идоровий мансуб таркибий бўлинмалар, марказлар, вазирлик тизимига кирадиган корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар раҳбарларини тайинлайди;

— вазирлик ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита, шунингдек ўзига идоровий мансуб ташкилотлар ва муассасалар орқали ҳал қилади.

Вазирлик ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг кўриб чиқиши учун республикада олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими тузилмасини такомиллаштириш ва бошқариш масалалари бўйича таклифлар киритиш;

— ҳайъат мажлисларида олий ва ўрта махсус ўқув юртларига эга бўлган республика вазирликлари ва идоралари раҳбар ходимларининг ахбороти (маърузалари)ни кўриб чиқиш;

— давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлардан ва мансабдор шахслардан кадрларга бўлган эҳтиёж тўғрисидаги ахборотни, шу жумладан шартнома асосида тайёрланган мутахассисларнинг ишга жойлаштирилиши мониторингини юритиш учун зарур бўлган таҳлилий материалларни ва бошқа материалларни сўраш ва белгиланган тартибда олиш;

— идоровий бўйсунуши ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларида таълим тўғрисидаги амалдаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини, вазирликнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари бажарилишини назорат қилиш;

— идоровий бўйсунуши ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларини ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш масалалари бўйича эксперт хулосалар бериш;

— барча манбалар, айниқса ўқитишнинг тўлов-контракт шакли бўйича олий таълим муассасалари даромадлари шакллантирилиши ва улардан самарали фойдаланилиши устидан назорат қилиш;

— олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари учун педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш факультетлари ташкил этиладиган олий таълим муассасалари рўйхатини белгилаш;

— республика вазирликлари, идораларидан ва бевосита олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларидан вазирликка юкланган вазифаларни бажариш учун зарур бўлган материалларни ҳамда олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими бўйича белгиланган статистика ҳисоботини олиш ва вазирликнинг таълим муассасаларида ҳисоб ва ҳисоботнинг ҳолати устидан назорат қилиш;

— ўзига қарашли ўқув юртларини замонавий дарсликлар ва ўқув қўлланмалари билан тўлдириш, ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, шунингдек ўқув бинолари ва ётоқхоналарнинг моддий ҳолатини яхшилаш мақсадида Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг Олий таълим муассасаларини ривожлантириш жамғармасини ташкил этиш. Жамғарма олий таълим муассасаларининг тўлов-контракт шаклида ўқитишдан тушадиган маблағларининг 5 фоизи миқдоридаги ажратмалари ҳисобига шакллантирилади;

— ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошириш ва Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда банк муассасаларида ва бошқа кредит муассасаларида валюта ҳисоб рақамларига эга бўлиш;

— мутахассисларни шартнома асосида мақсадли тайёрлаш учун идоравий мансуб олий таълим муассасаларида белгиланган тартибда махсус курслар, кафедралар, факультетлар ва лабораториялар очиш;

— Фан ва технологиялар маркази билан биргаликда танлов ва грантлар асосида муаммоли лабораториялар ташкил этиш ва уларни ёпиш ҳамда манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан келишган ҳолда — вазирлик тизимининг олий таълим муассасаларида тармоқ илмий-тадқиқот лабораториялари ташкил этиш ва уларни ёпиш;

— вазирликда республиканинг олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари бўйича таклифларни кўриб чиқиш учун етакчи олимлар, юқори малакали ўқитувчилар ва мутахассислардан илмий-методик кенгашлар ташкил этиш;

— марказий аппаратнинг тасдиқланган тузилмасига вазирликнинг меҳнатга ҳақ тўлаш фонди ва аппарат ходимларининг чекланган сони доирасида бошқарувнинг технологияси ва техникасини такомиллаштириш зарурияти туфайли келиб чиққан ўзгартиришлар киритиш;

— идоравий мансуб муассасаларнинг амалдаги қонун ҳужжатлари, Вазирликнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари бузилган ҳолда чиқарилган буйруқларини бекор қилиш;

— белгиланган тартибда Вазирликнинг мукофотлари, кўкрак белгилари ва фахрий ёрлиқларини таъсис этиш ҳамда улар билан илгор ходимларни ва профессор-ўқитувчилар тартибини, шунингдек энг яхши илмий ва экспериментал-конструкторлик ишлари учун олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг талабалари ва ўқувчиларини мукофотлаш;

— олий таълим муассасаларининг талабаларини белгиланган тартибда бир ўқув муассасасидан бошқасига ўтказиш, талабаликка тиклаш ва талабаликдан чиқариш, якуний давлат аттестациясини қайта топширишга руҳсатнома бериш;

— олий таълим муассасалари фаолиятини белгиланган тартибда текшириш.

Вазирлик ўз ваколатлари доирасида олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълим муассасаларига эга бўлган вазирликлар ва идоралар бажариши мажбурий бўлган, таълим сифатини оширишга, рақобатбарбош кадрлар тайёрлашга, педагог ходимларнинг самарали ишини рағбатлантиришга йўналтирилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлашга ҳақлидир.

Вазирлик олий таълим соҳасида давлат сиёсати амалга оширилиши, вазирлик маблағларидан самарали фойдаланилиши, шунингдек ўзига юкланган вазифаларнинг самарали бажарилиши учун жавоб беради.

Вазирлик фаолиятини ташкил этиш — 1998 йил 24 февралда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 77-сонли Қарори билан Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида белгиланган вазифаларни рўёбга чиқариш, шунингдек академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежларини ташкил этиш, уларнинг фаолиятини йўлга қўйиш ва мувофиқлаштириш, уларда баркамол, чуқур билимларга эга бўлган малакали кадрлар тайёрлашини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг ўрта махсус, касб-ҳунар таълими маркази ташкил

этилди. 2004 йил 20 июлда Вазирлар Маҳкамасининг 342-сонли **марказ** фаолиятини такомиллаштириш тўғрисидаги қарори¹ билан *қуйидагилар марказнинг асосий вазифалари этиб белгиланди:*

— ўрта махсус, касб-хунар таълими соҳасида кенг қўламли, чуқур билимларга эга бўлган, ҳозирги бозор шароитларида муайян касб-хунарни ва иш куникmalarини эгаллаган ёшларни тайёрлашга йўналтирилган ягона давлат сиёсатини амалга ошириш;

— Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида белгиланган ўрта махсус, касб-хунар таълими соҳасида узлуксиз таълимнинг мақсадли вазифалари ва усгувор йўналишларини рўёбга чиқариш бўйича чора-тадбирлар комплексини амалга ошириш;

— академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари ўқув жараёнига янги педагогика ва ахборот технологияларини, шунингдек ўқувчиларни миллий мустақиллик ғоялари, бой интеллектуал мерос ҳамда умуминсоний қадриятлар асосида маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг самарали шакллари ва методларини жорий этиш;

— таълим даражасини ва касб-хунар мутахассисларини тайёрлаш сифатини оширишга йўналтирилган ўрта махсус, касб-хунар таълими давлат таълим стандартларини ҳамда ўқув дастурларини такомиллаштириш;

— академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари учун ўқув ва ўқув-методик адабиётлар яратилиши ва нашр қилинишини ташкил этиш;

— ўрта махсус, касб-хунар таълими таълим муассасалари педагог кадрларининг касб даражасини ошириш ва уларнинг меҳнатини рағбатлантириш ишларини ташкил этиш.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги халқ таълими давлат бошқарув органи ҳисобланади ва ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради. Вазирлик тизимида Қўрақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармаси, вилоятлар халқ таълими бошқармалари, туманлар (шаҳарлар) халқ таълими бўлимлари ҳамда идоравий мансуб бошқа муассасалар, корхоналар ва ташкилотлар киради.

Қуйидагилар вазирликнинг асосий вазифалари ва фаолияти йўналишлари ҳисобланади:

— мактабгача, умумий ўрта ва мактабдан ташқари таълим тизимини ривожлантиришга қаратилган ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, педагог кадрларнинг, айниқса бошланғич синф ўқитувчиларининг малакасини ва касб даражасини ошириш;

— умумий ўрта таълимнинг Давлат таълим стандартларини, ҳар томонлама ривожланган ва мустақил фикрлашга қодир бўлган шахсни шакллантириш учун қулай шарт-шароитларни таъминлайдиган мактабгача ва мактабдан ташқари таълимга қўйиладиган талабларни такомиллаштириш;

— ўқув-тарбия жараёнига ўқитишнинг замонавий илгор шаклларини, янги педагогик ва ахборот технологияларини, маънавий-маърифий тарбиялашнинг самарали шакллари ва усулларини жорий этиш, тинчлик ва барқарорликни таъминлашга, мамлакатнинг тараққиёти ва халқ фаровонлигини оширишга қаратилган миллий мустақиллик ғояларини амалга ошириш;

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 29-сон, 333-модда.

— идоравий бўйсунушидан ва мулкчилик шаклларида қатъий назар, мактабгача, умумий ўрта ва мактабдан ташқари таълим муассасалари фаолиятини мувофиқлаштириш ва уларга методик раҳбарлик қилиш;

— мактабгача, умумий ўрта ва мактабдан ташқари таълим учун ўқув ва ўқув методик адабиётларнинг янги авлодлари яратилиши ва нашр этилишини ташкил этиш;

— идоравий мансуб таълим муассасаларида моддий-техник шарт-шароитларнинг янада мустаҳкамланишини таъминлайдиган норматив база яратиш, жамият ва давлат манфаатларини қониқтирадиган таълим сифати ва мазмунини ошириш;

— тизимли асосда педагог кадрлар тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш;

— болалар ва ўсмирларни ижтимоий-ҳуқуқий муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга ошириш;

— таълим муассасаларида болалар спорти ривожлантиришини таъминлаш ва уларнинг спорт базасини маутаҳкамлаш.

Вазирлик ўзига юкланган вазифа ва функцияларни бажариши учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— тегишли вазирлик ва идоралардан, вазирликнинг ҳудудий бўлинмаларидан статистик, прогноз ва ҳисобот маълумотлар олиш;

— таълим бўйича алоҳида масалаларни ҳал этиш, таълим муассасалари ишларини такомиллаштириш, уларнинг ўқув-моддий базасини мустаҳкамлаш, малакали педагог кадрларни тайёрлаш, давлат таълим муассасалари ходимларининг, ўқувчилар ва талабаларнинг белгиланган ижтимоий муҳофазасини таъминлаш юзасидан таклифларни кўриб чиқиш учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритиш;

— мактабгача, мактабда, мактабдан ташқари, олий педагогик таълим муассасалари томонидан, уларнинг мулкчилик шакллари ва мулкчилик шаклларида қатъий назар, «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ҳамда таълим муассасалари бўйича қонун ҳужжатлари бажарилишини белгиланган тартибда текшириш;

— таълим масалалари бўйича қонун ҳужжатлари қўлланиши амалиётини умумлаштириш, уни такомиллаштириш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш ва уларни белгиланган тартибда Вазирлар Маҳкамасига киритиш;

— таълим тизимини ва унинг муайян бўғинларини ривожлантиришнинг долзарб ва истиқболли муаммоларини ишлаб чиқиш учун вақтинчалик илмий жамоалар ташкил этиш;

— ўқув дастурлари, дарсликлар ва ўқув қўлланмалари ҳамда методик материаллар тўғрисида хулосалар тайёрлаш, педагогика фани ютуқларидан ва илғор тажрибалардан фойдаланиш бўйича тавсияномалар ишлаб чиқиш учун илмий-методик кенгаш ташкил қилиш, методик кенгаш таркибини ва кенгаш тўғрисидаги низомни тасдиқлаш;

— давлат бюджети маблағларини Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги билан келишилган ҳолда жамлаш ҳамда ушбу маблағларни дарсликлар сотиб олишга ва йил мобайнида пайдо бўлиши мумкин бўлган бошқа марказлаштирилган тадбирларга йўналтириш.

Вазирлик фаолиятини ташкил этиш — вазирликни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган вазир бошқаради. Вазирнинг уч нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади.

Вазир:— вазирлик фаолиятига яккабошчилик асосида умумий раҳбарликни амалга оширади ҳамда вазирликка юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— ўз ўринбосарларининг ваколатларини белгилайди, улар ўртасида вазифаларни тақсимлайди, вазирлик тизимидаги бошқа мансабдор шахсларнинг ваколатларини, ўз ўринбосарларининг ва бошқа мансабдор шахсларнинг вазирлик фаолияти алоҳида участкаларига раҳбарлиги ва идоравий мансуб органлар ва муассасалар ишлари учун жавобгарлик даражасини белгилайди;

— вазирлик марказий аппарати тузилмасига ўзгартиришлар киритади, ходимларнинг белгиланган чекланган умумий сони доирасида унинг штат жадвалини, шунингдек вазирлик марказий аппаратининг, идоравий мансуб органлар ва муассасаларнинг харажатлар сметасини тасдиқлайди;

— вазирликнинг таркибий ва ҳудудий бўлинмалари тўғрисидаги низомларни, вазирлик тизимига кирувчи идоравий мансуб бошқа муассасаларнинг низомлари (уставлари)ни белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— вазирлик марказий аппарати ходимларини, ҳудудий бўлинмалар раҳбарларини, вазирлик тизимига кирувчи идоравий мансуб бошқа муассасалар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади.

Вазирликда таркибда вазир (ҳайъат раиси), вазир ўринбосарлари (лавозимга кўра) ва вазирликнинг бошқа раҳбар ходимлари бўладиган тўққиз кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъат вазирлик фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, вазирликнинг таркибий ва ҳудудий бўлинмалари, идоравий мансуб бошқа органлар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади, вазирликнинг муҳим буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади.

3. Давлат тест маркази

Республикада абитуриентларнинг олий ўқув юртларига сифатли қабул қилинишини таъминлаш, мутахассисларни, шунингдек таълимнинг барча турлари бўйича ўқув режалари ва дастурларини тайёрлаш сифатини, республика таълим муассасаларида тест ва рейтинг балларининг холисоналигини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридagi Давлат тест маркази томонидан амалга оширилади. Давлат тест маркази давлат бошқарув органи ҳисобланади. Марказ ўз фаолияти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

2004 йил 24 июнда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Тест маркази фаолиятини такомиллаштириш юзасидан қарори қабул қилинди¹ ва қуйидагилар *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридagi Давлат тест марказининг асосий вазифалари этиб белгиланди:*

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 25-сон, 289-модда.

— республика таълим муассасаларига ўқишга қабул қилишда тест синовни орқали танлаб олиш, кадрлар тайёрлаш сифати ва ўқув жараёни самарадорлиги ҳолисона баҳоланишини назорат қилиш соҳасида давлат сиёсатини амалга ошириш;

— абитуриентлар, ўқувчилар, талабалар билимларининг Ўзбекистон Республикаси давлат таълим стандартларига ва давлат талабларига мувофиқлигини таҳлил қилиш;

— тест синовни натижаларининг ҳолисоналиги, ишончилиги ва адолатлилигини таъминлаш;

— узлуксиз таълим тизимида банд бўлган педагоглар, профессор-ўқитувчилар таркиби ва раҳбар ходимларни аттестациядан ўтказишни ташкил этиш ва уни амалга ошириш;

— идоровий мансублиги ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, таълим муассасаларини аттестациядан ва давлат аккредитациясидан ўтказишни ташкил этиш ва уни амалга ошириш, таълим муассасалари рейтингини аниқлаш;

— Вазирлар Маҳкамасининг Нодавлат таълим муассасалари фаолиятини лицензиялаш комиссиясининг ишчи органи функцияларини бажариш;

— хорижий мамлакатларда берилган таълим тўғрисидаги ҳужжатларни эътироф этиш ва нострификациялаш (тенглигини аниқлаш) тартиби амалга оширилишини ташкил этиш ва таъминлаш.

Марказ ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— таълим муассасаларига қабул қилиш тартиби ва қоидалари тўғрисидаги низомларга таклифларни ишлаб чиқади ҳамда Ўзбекистон Республикаси таълим муассасаларига қабул қилиш давлат комиссиясига тасдиқлаш учун киритади;

— Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги билан биргаликда тест синовлари натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади;

— мураккаблик даражаси таълим дастурларига мувофиқ бўлган тест материалларини ишлаб чиқади ва улар асосида таълим муассасаларига киритган абитуриентларни тест синовларидан ўтказиш;

— ўқувчилар ва талабалар билимларининг жорий ва якуний баҳоларини таҳлил қилиш асосида тест ва рейтинг балларининг ҳолисоналигини, республиканинг барча таълим муассасаларида таълим, ўқитиш, ўқув режалари ва дастурлари сифатини баҳолайди ва Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритади;

— тест синовларидан ўтувчи шахслар учун ўқув-услубий қўлланмаларни ишлаб чиқади ва нашр қилади;

— тест материалларини тайёрлаш ва тест синовларини ташкил этишда қатнашадиган шахсларни ўқитишни ва уларнинг малакасини оширишни таъминлайди;

— жаҳон тажрибасини ўрганиш асосида тест синовлари технологиясини такомиллаштиради;

— тест материалларини ишлаб чиқишда ҳамда улардан фойдаланишда таълим муассасаларига ва бошқа муассасаларга маслаҳат ёрдами кўрсатади;

— тест синовлари тартиботларини ўтказиш учун мўлжалланган тест материаллари мазмунининг махфийлигини сақлаш бўйича чора-тадбирлар комплексини бажаради;

— ташкилотлар ва муассасаларнинг буюртманомаларига биноан, тест синовларини ўтказиш учун тўлов нормативларини ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— таълим муассасаларидаги тест синовлари яқунларини умумлаштиради ва ўқитиш сифатини такомиллаштириш ишларида фойдаланиш учун уларни манфаатдор вазирликлар ва идораларга юборади;

— тест синовлари ўтказиш масалалари билан шуғулланувчи хорижий таълимни бошқариш органлари ва ташкилотлари билан бевосита алоқалар ўрнатади, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари ва битимлари асосида улар билан ҳамкорликни амалга оширади;

«Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» ва таълим тўғрисидаги бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг кадрлар тайёрлаш сифатига тааллуқли талабларининг бажарилишини белгиланган тартибда назорат қилади;

— аттестациядан ўтказиш ва кадрлар тайёрлаш сифатининг аҳволига доир масалалар бўйича мунтазам равишда эксперт хулосалари, ҳисоботлар, таҳлилий ва маълумотнома материаллар тайёрлайди ҳамда уларни ишда фойдаланиш учун белгиланган тартибда Вазирлар Маҳкамасига, манфаатдор вазирликлар ва идораларга юборади;

— педагоглар, профессор-ўқитувчилар таркиби ва раҳбар кадрларни, шунингдек таълим муассасаларини аттестациядан ўтказиш жадвалларини тузади ҳамда тасдиқлаш учун Вазирлар Маҳкамасига тақдим этади;

— аттестациядан ўтказиш жараёнида аниқланган камчиликлар ва нуқсонларни ўз вақтида бартараф этиш устидан назоратни ташкил қилади;

— таълим муассасаларининг мақоми ва йўналишларини ўзгартириш, шунингдек ўз фаолиятида камчиликларга йўл қўйган шахсларни жавобгарликка тортиш бўйича белгиланган тартибда зарур тақлифлар киритади;

— идоравий мансублигидан ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, таълим муассасаларини ташкил этиш (қайта ташкил этиш, тугатиш) ҳамда уларнинг мақомини қайта кўриб чиқиш бўйича материаллар экспертизасини ва тегишли хулосалар тайёрлашни амалга оширади.

Марказ ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қўйидаги ҳуқуқларга эга:

Марказга юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун вазирликлар, идоралар, таълим муассасаларидан зарур маълумотлар ва материалларни олиш; таълим муассасалари раҳбарлари томонидан таълим тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилган ҳолда қабул қилинган буйруқлар, фармойишлар ва бошқа қарорларнинг амал қилишини ўз ваколатлари доирасида тўхтатиб қўйиш; таълим муассасаларида таълим ҳамда ўқувчилар ва талабаларни ўқитиш сифатини, таълимнинг барча турлари бўйича ўқув режалари ва дастурларининг мувофиқлигини белгиланган тартибда текшириш; шартнома асосида илмий-методик ва ахборот консалтинг хизматлари кўрсатиш; Марказга юкланган вазифаларни ҳал этиш учун олимлар, етакчи педагог-мутахассислар ва хорижий экспертларни жалб этиш, шунингдек ихтисослаштирилган, мақсадли ва вақтинчалик илмий-тадқиқот гуруҳлари ва ижодий гуруҳлар ташкил этиш; ўз ваколатлари доирасида вазирликлар ва идоралар, халқаро ва хорижий ташкилотлар билан алоқалар ўрнатиш; таълим ва кадрлар тайёрлаш сифати муаммолари бўйича халқаро конференциялар, конгресслар, симпозиумлар ва йиғилишлар ишида

иштирок этиш, шунингдек давлатлараро ва ҳукуматлараро ҳамкорлик масалалари бўйича музокараларда қатнашиш.

Марказ абитуриентларнинг юқорида кўрсатиб ўтилган ўқув юртларига сифатли қабул қилиниши таъминланиши, мутахассисларни, таълимнинг барча турлари бўйича ўқув режалари ва дастурларини тайёрлаш сифати, республика таълим муассасаларида яқуний тестлар ва рейтинг баҳоларининг ҳолисоналиги назорат қилиниши учун жавоб беради.

Марказ ўз ваколатлари доирасида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун бажариш мажбурий бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилишга ҳақлидир.

Марказни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган директор бошқаради. Директорнинг икки нафар ўринбосари, шу жумладан директор ўринбосари Кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш, педагог кадрлар ва таълим муассасалари аттестацияси бошқармаси бошлиғи бўлади. Директор мақомига кўра Вазирнинг биринчи ўринбосарига тенглаштирилади.

Марказ директори: — Марказ ходимлари ва унинг ҳудудий вакиллари бажариши мажбурий бўлган буйруқлар чиқаради ва кўрсатмалар беради;

— Марказ фаолиятига яқкабошчилик асосида умумий раҳбарликни амалга оширади;

— Марказнинг таркибий бўлинмалари тўғрисидаги низомларни белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— Марказ ваколатига кирувчи масалалар бўйича қарорлар қабул қилади ҳамда Марказга юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради. Марказда 15 киши — Марказнинг директори, директор ўринбосарлари, бўлим раҳбарлари ва юқори малакали ходимларидан иборат таркибда Илмий-методик кенгаш ташкил этилади. Кенгашнинг шахсий таркиби директор буйруғи билан тасдиқланади.

7-мавзу. Маданият соҳасини бошқариш

1. Ўзбекистон Республикасида маданият соҳасининг давлат томонидан тартибга солиниши

2. Кино ва видео фаолияти

3. Матбуот ва ахборот

4. Телевидение ва радио

5. Туризм

1. Ўзбекистон Республикасида маданият соҳасининг давлат томонидан тартибга солиниши.

Ўзбекистон Республикасида маданият соҳасини бошқарувчи органлар тизими: Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, «Ўзбеккино» Миллий Агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Телерадиокомпанияси, Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлиги ва Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги («ЎЗА») қиради.

2004 йил 27 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони^{*} билан маданият ва спортни ривожлантириш муаммоларини комплекс тарзда ҳал этиш, жисмонан соғлом, маънавий жиҳатдан бой ва баркамол шахсларни тарбиялаш учун шарт-шароитлар яратиш, соғлом турмуш тарзи ва спортга муҳаббат туйғусини сингдириш, аҳолининг маданий ва эстетик талаб-эҳтиёжларини янада тулароқ қондириш, шунингдек маданият ва спорт соҳасини бошқаришни такомиллаштириш, бу соҳада давлат сиёсатини амалга оширишни мувофиқлаштириш даражасини кўтариш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитаси тугатилиб, уларнинг негизида Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ташкил қилинди ҳамда қўйиладиган *Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги фаолиятининг асосий вазифалари ҳамда йўналишлари этиб белгиланди:*

— маданият ва оммавий спорт соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, халқнинг бой маданий меросини қайта тиклаш, асрлар мобайнида шаклланган юксак маънавиятни, халқ анъаналари ва урф-одатларини ҳар томонлама ривожлантириш, жисмонан соғлом, маънавий жиҳатдан бой ва уйғун камол топган шахсларни вояга етказиш борасидаги комплекс чоратadbирларни амалга ошириш;

— миллий истиқлол ғоясидан, Ўзбекистон халқининг маданий ва маънавий-ахлоқий анъаналаридан келиб чиққан ҳолда аҳоли ўртасида маданий-маърифий, физкультур-соғломлаштириш ва оммавий спорт ишларини амалга ошириш, одамларнинг маданий ва эстетик эҳтиёжларини янада тулароқ қондириш;

— театр, мусиқа, хореография, тасвирий санъат, цирк, халқ амалий ва эстрада санъатини янада ривожлантириш, уларнинг ғоявий-баддий ва маънавий савиясини ошириш, халқ тарихининг энг ёрқин саҳифаларини ва унинг ҳозирги ҳаётини, мамлакатнинг эркин демократик тараққиётини ёритиб берадиган асарлар яратишда ижодий жамоаларга ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш;

— маданий-оммавий ва байрам тадбирларининг чуқур ғоявий мазмун билан бойитилишини таъминлаш, республиканинг ижодий уюшмалари ва жамоат ташкилотлари билан яқин ҳамкорликни йўлга қўйиш, ижодкор ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг ўз таланти ва истеъдодларини тула намоён этишлари учун зарур шарт-шароитлар яратиш;

— жисмоний тарбия ва оммавий спортни ривожлантириш, аҳолини, биринчи навбатда, ёшлар ва болаларни спорт билан шуғулланиши зарурлигини англаш руҳида тарбиялаш, соғлом турмуш тарзи ва спортга муҳаббат иштиёқини сингдириш, ёшларни меҳнатга ва республика қуроли кучларида хизмат қилишга тайёрлаш;

— Олимпия уйинларида, жаҳон ва Осиё чемпионатларида, халқаро мусобақаларда Ўзбекистон шарафини муносиб ҳимоя қиладиган ва юқори спорт натижаларига эриша оладиган юксак маҳоратли спортчиларни тайёрлаш мақсадида олимпия захираси муассасаларини қўллаб-қувватлаш ва зарур шарт-шароитларни яратиш, жумладан, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш;

— халқ уйинлари, миллий спорт турлари бўйича мусобақалар ташкил қилиш ва ўтказиш;

^{*} „Халқ сўзи“ газетаси. 2004 й. 28 сент. №203. (3478)

— турар жойлар ва маҳаллаларда маданий-маърифий фаолиятни, аҳолини маданий ва жисмоний жиҳатдан тарбиялашни ташкил қилишда, физкультура-соғломлаштириш ва оммавий спорт ишларини ўтказишда давлат ва жамоат ташкилотлари, ўқув юртлари маҳаллий ҳокимият органлари билан фаол ҳамкорлик қилиш ва уларга ёрдам кўрсатиш;

— давлатлараро ва халқаро маданий ҳамда спорт алоқаларини кенгайтириш ва мустаҳкамлаш, конференция, кўргазма ва спорт мусобақалари ўтказиш, маданият, санъат ва спорт соҳасига хорижий инвестиция ва грантларни жалб этиш борасидаги ишларни ташкил этиш;

— маданий-маърифий ва спорт-соғломлаштириш муассасалари, объект ва иншоотларнинг моддий-техника базасини ривожлантириш ҳамда мустаҳкамлаш, улардан имконият даражасида тўла ва самарали фойдаланишни таъминлаш;

— маданият ва спорт соҳасида кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлашни ташкил қилиш, республика маданий-маърифий ва спорт-соғломлаштириш муассасалари, ўқув юртларини юқори малакали кадрлар билан таъминлаш;

— профессионал, халқ ва ҳаваскорлик ижодиётини, оммавий спорт, жисмоний тарбияни, оммабоп маданий-маърифий ва спорт дастурларини кенг кўламда тарғиб қилиш, шунингдек маданият ва спорт соҳасида оммабоп адабиётларни чоп этиш ҳамда видео ва кино материаллар чиқариш.

Вазирлик тизимида қуйидаги ташкилот ва муассасалар қиради:

I. Маданият муассасалари

1. «Ўзбектеатр» ижодий-ишлаб чиқариш бирлашмаси.
2. «Ўзбекнаво» эстрада бирлашмаси.
3. Академик, халқ ва бадиий жамоалар бирлашмалари.
4. Оркестрлар (симфоник оркестр, камер оркестри, халқ чоғу асбоблари оркестри).
5. «Ўзбекрақс» миллий рақс бирлашмаси.
6. «Ўзбекдавлатцирки» республика бирлашмаси.
7. «Саҳнадаги цирк» кўчма корхоналар дирекцияси.
8. Олий таълим муассасалари (Ўзбекистон давлат консерваторияси, А. Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институти, Маннон Уйғур номидаги Тошкент давлат санъат институти, Тошкент давлат миллий рақс ва хореография олий мактаби).
9. Ўрта махсус таълим муассасалари.
10. Республика методика ва ахборот маркази.
11. Ижодкор ёшлар уйи.
12. Халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар республика илмий-методик маркази.
13. Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш илмий-ишлаб чиқариш бош бошқармаси.
14. Бадиий экспертиза бошқармаси.
15. «Ўзбекмузей» республика жамғармаси, республика музейлари.
16. «Гулистон», «Театр», «Мозийдан садо» журналлари таҳририятлари.
17. Мусиқа ва санъат мактаблари.
18. Кутубхоналар.

II. Спорт муассасалари

19. Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия институти.

20. Олимпия захиралари республика коллежи, (Тошкент) шаҳри.

21. Спорт турлари бўйича олий спорт маҳорати республика мактаблари.

22. «Сертификатлаш ва компьютерлаштириш маркази» давлат унитар корхонаси.

23. «Спорт» газетаси таҳририяти.

24. Олимпия шуҳрати музейи.

Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спорт соҳасини бошқариш 2000 йил 26 майда янги таҳрирда қабул қилинган «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида» ги қонунига мувофиқ амалга оширилади.

Жисмоний тарбия ва спорт соҳасига давлат сиёсати:

— инсонпарварлик;

— демократизм;

— фуқаролар жисмоний тарбиясининг узлуксизлиги ва давомийлиги;

— жисмоний тарбия ва спорт тизимида давлат ва жамоат бошқарувининг уйғунлиги принциплари асосида амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий ҳолатидан қатъи назар, жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланиш, жисмоний тарбия-спорт жамоат бирлашмаларини тузиш, жисмоний тарбия-спорт ҳаракатини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар жисмоний тарбия ва спорт соҳасида Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан тенг ҳуқуқларга эгадирлар.

Корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар фуқароларнинг жисмоний тарбиясига давлатнинг муҳим ижтимоий сиёсати сифатида қарайдилар ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жисмоний тарбия-спорт жамоат бирлашмалари, касаба уюшмалари, ёшлар ташкилотлари ва бошқа ташкилотлар иштирокида жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш, давлат дастурларини амалга оширадилар ҳамда улар асосида жисмоний тарбия ва спортни бошқариш маҳаллий давлат органлари билан биргаликда жисмоний тарбия ва спортни ривожлантиришга доир ўз дастурларини ишлаб чиқадилар.

Фуқароларнинг турар жойларида ва оммавий дам олиш жойларида жисмоний тарбия ва спорт машғулотлари учун шарт-шароит яратиш ва уларни ташкил этиш маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан амалга оширилади.

2. Кино ва видео фаолияти

2004 йил 16 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 3407-сонли Фармони билан мамлакатимизда эркин демократик жамият барпо этиш йўлида амалга оширилаётган ўзгариш ва ютуқларни, миллий истиқлол ғоясининг мазмун-моҳиятини кино санъати воситасида бадиий акс эттириш, кинематография соҳасининг халқимиз ҳаётидаги, айниқса, ёшлар тарбиясидаги ўрни ва таъсирини кучайтириш, ғоявий-бадиий савияси-

ни ошириш, уни ҳозирги замон талаблари асосида янада такомиллаштириш мақсадида «Ўзбеккино» Давлат-акционерлик компанияси «Ўзбеккино» Миллий агентлиги этиб қайта ташкил этилди.* Ушбу агентлик кино санъати, кино-видео фаолиятни амалга ошириш соҳаларидаги вазифаларни ҳал этишга ваколатли бўлган давлат бошқарув органи ҳисобланади ва у ўз фаолиятида Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот беради.**

Агентликнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

— кино санъатининг миллий маданиятни ривожлантириш, жамият маънавий ҳаётини юксалтиришдаги ўрни ва аҳамиятини ҳисобга олган ҳолда, бу соҳани умумбашарий ва миллий қадриятлар уйғунлиги асосида тараққий эттиришнинг устувор йўналишларини ишлаб чиқиш;

— кино санъатида, кино-видеофаолият соҳасида давлат сиёсатини амалга ошириш;

— кинематография соҳасида фаолият кўрсатаётган, мулкчилик шаклидан қатъи назар, корхона ва киностудияларни, ижодий жамоаларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, тадбиркорлик ва рақобат муҳитини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш;

— миллий кино санъатининг энг яхши намуналарини изчил давом эттириш ва бойитиш мақсадида иқтидорли ёш кинематографчиларни тарбиялаш, уларнинг ижодий имкониятларини рўёбга чиқаришга кўмаклашиш;

— Ўзбекистон Республикаси Давлат фильмлар фонди фаолиятини бугунги кун талаблари негизида ташкил этиш;

— кинофильмлар яратиш ва уларни намойиш этиш тизимини танловлар ташкил этиш орқали такомиллаштириш ва қайта техник жиҳозлаш, аҳолига кино-видеохизмат кўрсатиш даражасини ошириш;

— муаллифлик ҳуқуқлари ҳимояланган кино ва видео маҳсулотларини ноқонуний равишда республика ҳудудига олиб киришга, улардан фойдаланиш, ижарага бериш ва тарқатишга қарши зарур чоралар кўриш;

— импорт ва экспорт қилинадиган кино ва видео маҳсулотларига экспорт баҳоси берилишини амалга ошириш, республика ҳудудида кино ва видеофильмлар кўрсатиш ва улардан техник жиҳатдан фойдаланишнинг қоидаларини белгилаш;

— кинематография соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, миллий кино маҳсулотларини жаҳон бозорига олиб чиқиш, хорижий кино ишлаб чиқарувчи ташкилот ва киноижодкорлар билан алоқаларни кенгайтириш, миллий кино санъатини халқаро кинофестивалларда намойиш этиш.

Агентлик ўзига юклатилган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— кино санъати, кино-видеофаолиятни амалга ошириш соҳасидаги қонун ҳужжатларининг ижросини таъминлайди;

— томошабинлар талабини ўрганади, замонавий жанр ва мавзуларда фильмлар яратишга кўмаклашади, миллий кино санъатининг юқори сифатга эга бўлиши ва халқаро майдонга чиқиши учун Ўзбекистон киноарбоблари бирлашмаси, ёзувчилар, рассомлар, бастакорлар, муҳандис-техник ходимлар, спортчилар, каскадерлар ва бошқа касб вакиллариининг саъй-ҳаракатларини бирлаштиради;

* Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 11-сон, 126-модда.

** Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 11-сон, 128-модда.

— ёш авлод онгида миллий ғоя ва миллий шуурни шакллантириш, замондошларимизнинг мамлакатда амалга ошириладиган сиёсий, илмий ва ижтимоий ислохотлардаги иштирокини акс эттирадиган асарлар яратишда иштирок этади;

— қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Вазирлар Маҳкамасининг лицензиялаш соҳасидаги ишчи органи сифатида ўз вазифасини бажаради;

— ривожланиб келаётган хусусий кино ва видеостудияларга зарур методик ва амалий ёрдам кўрсатади, уларнинг маҳсулотларини республика кино экранларида кенг намойиш этилишига кўмаклашади;

— кинофильмлар ишлаб чиқариш ва уларни намойиш этиш тизимини такомиллаштириш чораларини кўради, бунда ижодий жамоалар, киноижодкорлар ва турли мулк шаклидаги киностудиялар ўртасида фильм яратиш бўйича танловлар (тендерлар) ташкил этади;

— кино тизимига кирувчи корхоналарни моддий техника базасини янгиланишига кўмаклашади, соҳани қайта техник жиҳозлаш дастурини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— республика ҳудудида кино ва видеофильмлар кўрсатиш ва улардан техник жиҳатдан фойдаланишнинг қоидаларини белгилайди, хусусий прокат тизимини ривожлантиришга кўмаклашади;

— Ўзбекистон киноарбоблари уюшмаси апараты фаолиятини аъзолик бадаллари, турли ижодий учрашувлар ва тадбирлар ҳисобидан таъминлайди;

— кинематография соҳаси учун кадрлар тайёрлайдиган таълим муассасалари билан доимий ҳамкорлик ўрнатади, уларнинг ўқув режалари, дастурлари ва мутахассисларни ўқитиш жараёнини такомиллаштириш бўйича таклифлар киритади, тизим ходимлари учун қисқа муддатли малака ошириш ўқишлари ва семинарлар ташкил этади;

— мулкчилик шакли ва идоравий мансублигидан қатъи назар, кино-видеофаолияти билан шуғулланувчи корхоналар ва хусусий тадбиркорлар учун тенг шароитлар яратилишини, уларнинг манфаатларини ҳимоя қилинишини ва ҳўжалик фаолиятига ноқонуний аралашувга йўл қўйилмасликни таъминлайди;

— кино ва видео маҳсулотларни ишлаб чиқариш, кўпайтириш, дубляж қилиш, прокат ва намойиш этиш ҳамда сотишга оид стандартлаш бўйича техник-иқтисодий сиёсатни юритади;

— кинофильмларни яратиш, намойиш этиш, агентлик корхоналарини моддий-техника базасини янгилаш учун ажратилган маблағларнинг мақсади ва самарали сарфланишини таъминлайди;

— кино-видео прокат тизимини ривожлантириш, яратилган фильмларни видео кассета ва бошқа турдаги манбаларга нусхасини кўчириб тарқатиш орқали агентлик корхоналарининг қўшимча маблағ манбаларини шакллантиришига кўмаклашади;

— Давлат фильмлар фонди фаолиятини юритиш билан боғлиқ дастурларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— хорижий киностудия ва телеканалларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бадиий кино ва видеофильмларни суратга олиш бўйича мурожаатларини ўрганиб, тегишли таклиф ва тавсиялар беради;

— кино санъати соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантиради, миллий кино маҳсулотларини жаҳон бозорига олиб чиқиш учун халқаро ки-

ноанжуманлар ва кинофестивалларда фаол иштирок этади, хорижий кино ишлаб чиқарувчи ташкилот ва киноижодкорлар билан мунтазам алоқалар ўрнатади.

Агентлик ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита, шунингдек, ўз ҳудудий тузилмалари ҳамда ўз тизимидаги ташкилотлар орқали ҳал қилади.

Агентликни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бош директор бошқаради. Бош директорнинг икки нафар ўринбосари, шу жумладан, бир нафар биринчи ўринбосари бўлади.

Бош директор ўз мақомига кўра вазирга, бош директорнинг биринчи ўринбосари ва ўринбосари тегишли равишда вазирнинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарига тенглаштирилади.

Бош директор:

— агентлик фаолиятига якка тартиб асосида умумий раҳбарликни амалга оширади ва агентликка юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— бош директор ўринбосарларининг ваколатларини белгилайди ва улар ўртасида вазифаларни тақсимлайди, агентлик тизимидаги бошқа мансабдор шахсларнинг ваколатларини ва масъуллиқ даражасини белгилайди;

— агентлик тизими ходимлари томонидан бажарилиши лозим бўлган буйруқлар чиқаради ҳамда уларнинг ижросини назорат қилади;

— белгиланган ходимлар чекланган сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида агентлик марказий аппарати тузилмасига ўзгартишлар киритади, штатлар жадвалини, агентлик марказий аппарати ва унинг ҳудудий бўлимлари харажатлари сметасини тасдиқлайди;

— белгиланган тартибда агентликнинг таркибий ва ҳудудий бўлимлари низомларини тасдиқлайди;

— белгиланган тартибда агентлик марказий аппарати ходимларини, ҳудудий бўлим раҳбарларини лавозимга тайинлайди ва вазифасидан озод қилади.

Бош директор қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга оширади.

Агентликда бош директор (Ҳайъат раиси), бош директор ўринбосарлари (лавозимига кўра) ва агентликнинг бошқа раҳбар ходимлари кирадиган 7 киши таркибидаги ҳайъат тузилади. Ҳайъатнинг шахсий таркиби бош директорнинг тавсиясига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Агентлик ҳайъати ўзининг мунтазам ўтказиладиган мажлисларида агентлик фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, агентликнинг таркибий ва ҳудудий бўлимлари ва бошқа ўзига қарашли органлар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботини тинглайди, агентлик фаолиятига доир муҳим буйруқлар ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларини муҳокама қилади. Ҳайъат унинг мажлисида аъзоларининг ярмидан кўпи иштирок этганда ваколатли ҳисобланади. Кўриб чиқиладиган масалалар бўйича қарорлар оддий кўпчилик овоз билан қабул қилинади. Овоз бериш натижалари тенг бўлган ҳолатда, бош директорнинг овози ҳал этувчи ҳисобланади.

Ҳайъатда қабул қилинган ҳужжатлар ҳайъат қарорлари билан тасдиқланади ҳамда бош директорнинг буйруқлари орқали амалга оширилади.

Агентликда доимо фаолият юритувчи профессионал етук, талабчан мутахассислардан иборат Бадий кенгаш тузилади ва унинг низоми белги-

ланган тартибда тасдиқланади. *Бағий кенгашнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:*

— мамлакатимизда яратилаётган бағий ва ҳужжатли кино-видеофильмлар маънавий ва бағий савиясини ошириш, миллий ҳамда умуминсоний қадриятлар ва талабларни акс эттириш;

— импорт ва экспорт қилинадиган кино ва видео маҳсулотларига экспорт баҳоси берилишини таъминлаш.

— агентликнинг ҳудудий тузилмалари агентлик тарафидан Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари билан ўзаро келишилган ҳолда тасдиқланган низомлар асосида мустақил юридик шахс сифатида фаолият юритади. Агентлик ҳудудий тузилмалари раҳбарлари Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари билан келишилган ҳолда, бош директор томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод этилади.

3. Матбуот ва ахборот

Ўзбекистон Республикасида матбуот ва ахборот-оммавий воситалари, ахборотлар алмашиш, матбуот, ноширлик, матбаачилик фаолияти ва даврий нашрларни тарқатиш соҳасидаги давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш *Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлиги* томонидан амалга оширилади. Ушбу агентлик Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 3 июлдаги «Матбуот ва ахборот соҳасида бошқарувни такомиллаштириш тўғрисида» ги 3103-сонли Фармони билан Ўзбекистон Республикасининг «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида» ва «Ноширлик фаолияти тўғрисида» ги қонунларига мувофиқ ҳамда мамлакат ижтимоий ҳаётини демократлаштириш ва эркинлаштириш шароитида республика аҳолисининг матбуотга бўлган талаб ва эҳтиёжларини янада тўлиқроқ қондириш, оммавий ахборот воситалари, ноширлик ишлари ва матбаачиликни кенг кўламда ривожлантиришга кўмаклашиш, ахборот воситаларининг замонавий бозорини шакллантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлиги этиб қайта ташкил этилди.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги оммавий ахборот воситалари, ахборотлар алмашиш, матбуот, ноширлик, матбаачилик фаолияти ҳамда даврий нашрларни тарқатиш соҳасида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш борасидаги вазифаларни ҳал этиш учун ваколат берилган давлат бошқаруви органи ҳисобланади.* Агентлик ўз фаолияти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради. Агентлик тизимига Қорақалпоғистон Республикаси матбуот ва ахборот агентлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар матбуот ва ахборот бошқармалари ҳамда Агентликка қарашли бошқа ташкилотлар киради.

Ҳудудий бошқармалар икки томонлама бўйсундилар ҳамда тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашига, маҳаллий давлат ҳокимияти органларига ҳисоб берадилар.

Қуйидагилар агентликнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

* Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 24-сон, 272-модда.

— оммавий ахборот воситаларининг мустақил фаолиятни амалга оширишга бўлган конституциявий ҳуқуқларига ва тегишли қонун ҳужжатларига, сўз ва матбуот эркинлиги қафолатларига сўзсиз риоя қилиниши мониторингини олиб бориш; республика фуқароларининг ахборотлар олишга бўлган эҳтиёжини янада тўлиқ қондириш, аҳолининг, энг аввало, ўсиб келаётган авлоднинг таълим, маънавий ва маданий даражасини ошириш, уларни миллий мустақиллик ғоялари руҳида тарбиялаш мақсадида оммавий ахборот воситаларини, ноширлик ишларини ва матбаачиликни кенг ривожлантиришга кўмаклашиш; ноширлик ва матбаачилик фаолияти, оммавий ахборот воситалари, даврий нашрларни тарқатиш, шу жумладан кўрсатиб ўтилган фаолият турларини рўйхатдан ўтказиш соҳасидаги давлат сиёсатини амалга ошириш; нашриётлар, оммавий ахборот воситалари, телевидение, радиоэшиттириш ва республика ахборот бозорининг бошқа қатнашчилари томонидан ахборот соҳасида амалдаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши юзасидан мониторингни амалга ошириш; республика фуқаролари ва юридик шахсларининг ахборотларни тайёрлаш, тарқатиш, улардан фойдаланиш соҳасидаги ҳуқуқлари ва манфаатларининг ҳимоя қилинишини таъминлаш; ноширлик фаолиятини лицензиялашни ташкил этиш; мулкчилик шаклларида қатъи назар, оммавий ахборот воситалари учун ахборот бозорига тенг шарт-шароитларни таъминлаш тадбирларини ишлаб чиқиш; ноширлик ва матбаачилик фаолияти, даврий нашрларни тарқатиш соҳасида ягона техника сиёсатини ўтказиш; рекламалар тайёрлаш, шунингдек уларни оммавий ахборот воситалари орқали тарқатиш соҳасида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда қатнашиш; ноширлик-матбаачилик фаолиятининг ишлаб чиқариш-техникавий базасини ривожлантириш ва замонавийлаштириш, стандартлаш ва сертификатлаш соҳасидаги чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.

Агентлик ўзига юкланган вазифаларни бажариш мақсадида қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— матбаачилик фаолияти билан шуғулланувчи шахсларни, оммавий ахборот воситаларини рўйхатдан ўтказиш; ноширлик фаолиятини лицензиялашни ташкил этади; нашриётлар, оммавий ахборот воситалари, телевидение, радио ва республика ахборот бозорининг бошқа қатнашчилари томонидан ахборот соҳасида амалдаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши мониторингини ташкил қилади; қонун ҳужжатларига, рўйхатдан ўтказиш ва лицензиялаш шартларига риоя этилишини назорат қилади, оммавий ахборот воситалари ва нашриётлар томонидан амалдаги қонун ҳужжатлари мунтазам равишда бажарилмаган тақдирда эса — рўйхатдан ўтказиш тўғрисидаги гувоҳномалар ва лицензияларнинг амал қилишини белгиланган тартибда тўхтатиб туради ёки тўхтатади; техник, шунингдек бошқа нормативлар ва стандартларни ишлаб чиқиш ҳамда техникавий базани ривожлантириш, реконструкция қилиш, ундан фойдаланиш, стандартлаш ва сертификатлаш соҳасидаги тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади; агентлик ваколатига киритилган соҳаларда фаолиятни амалга оширувчи бошқа органларга кўмаклашади; агентлик ваколатига кирувчи тармоқларни ривожлантириш прогноз ва дастурларини ишлаб чиқади; Агентлик фаолиятига тааллуқли иқтисодий, ижтимоий, техникавий, ҳуқуқий муаммоларни таҳлил қилади ҳамда уларни ҳал этиш, шу жумладан таклифлар, тегишли қонун ҳужжатлари ва норматив ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш бўйича таклифлар ишлаб чиқади; Агентлик тасарруфидаги ташкилотлар

фаолиятига раҳбарлик қилади ва улар фаолиятини мувофиқлаштиради, уларнинг моддий-техникавий таъминотига кўмаклашади; матбуот ва ахборот соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантиради, халқаро ташкилотларнинг агентлик ваколатига тааллуқли масалалар бўйича ишларида қатнашади.

Агентлик ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— давлат органларидан ва бошқа органлар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслардан зарур ахборотлар, ҳужжатлар ва материалларни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда сўраб олиш; қонун лойиҳаларини тайёрлаш, экспертизадан ўтказиш, тадқиқот ишларини амалга ошириш ва консултация учун илмий ташкилотларни, давлат органлари ходимларини, консултациялар ва экспертларни, шу жумладан хорижий мутахассислар ва экспертларни белгиланган тартибда жалб этиш, вақтинчалик ижодий жамоалар ташкил қилиш; ўз ваколати доирасида, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда, матбуот ва ахборот соҳасидаги қонунчиликни бузаётган давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, хўжалик юритувчи субъектлар ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан бажарилиши мажбурий бўлган кўрсатмалар (тақдимномалар) бериш. Агентлик Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Агентлик ўз ваколатлари доирасида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун мажбурий бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар чиқаришга ҳақлидир. Агентлик ўзига юкланган вазифаларнинг самарали бажарилиши учун жавоб беради.

Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлигининг оммавий ахборот воситаларини цензура қилиши, материалларни таҳрир қилиши ва оммавий ахборот воситалари фаолиятига бошқа ҳар қандай шаклда ноқонуний араштириши қатъиян тақиқланади.

Агентликка қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бош директор бошчилик қилади. Бош директорнинг уч нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади. Бош директор мақомига кўра вазирга, бош директорнинг биринчи ўринбосари — вазирнинг биринчи ўринбосарига, бош директор ўринбосарлари — вазир ўринбосарларига тенглаштирилади.

Бош директор:

Агентлик фаолиятига яққабошчилик асосида раҳбарлик қилади ва агентликка юкланган вазифаларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради. Агентликнинг марказий аппарати ходимларини ва ҳудудий бошқармалар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади; бош директорнинг ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди; агентликнинг мансабдор шахслари, ҳудудий бошқармалар, агентлик тасарруфидаги ташкилотлар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган буйруқлар чиқаради ва кўрсатмалар беради, шунингдек уларнинг бажарилишини белгиланган тартибда назорат қилади; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган ходимларнинг сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида агентлик марказий аппаратининг тузилмаси ва штат жадвалини, матбуот ва ахборот ҳудудий бошқармалари ходимлари сонини, шунингдек маблағ ажратишнинг тегишли даври учун давлат бюджетида тасдиқланган доирада уларнинг таъминоти харажатлари

сметасини тасдиқлайди; агентликнинг таркибий ва ҳудудий бошқармалари тўғрисидаги низомларни, агентликка қарашли ташкилотларнинг низомларини белгиланган тартибда тасдиқлайди. Бош директор қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Агентликда таркибига бош директор (ҳайъат раиси) ва бош директорнинг ўринбосарлари (лавозимига кўра), оммавий ахборот воситалари ва оммавий коммуникациялар, матбуот, нашриётлар ва матбаа соҳасидаги бошқа раҳбар ходимлар, шунингдек бош директорнинг тавсияси бўйича бошқа шахслар кирадиган 7 кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъат қарорлари, қоидага кўра, бош директор буйруқлари билан амалга оширилади. Бош директор билан ҳайъат аъзолари ўртасида келишмовчилик келиб чиққан тақдирда бош директор узил-кесил қарор қабул қилади ҳамда пайдо бўлган келишмовчиликлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ахборот беради. Ҳайъат аъзолари ҳам ўз фикрини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига маълум қилишлари мумкин.

Агентликнинг ҳудудий бошқармалари раҳбарлари тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раисининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг тақдимномасига биноан бош директор томонидан тайинланади.

4. Телевидение ва радио

1996 йил 7 майда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистоннинг ижтимоий тараққиётида телевидение ва радионинг ролини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги 1462-сонли Фармони билан демократиянинг, конституциявий тараққиётни таъминлашнинг, қонунчиликка риоя этишнинг, инсон ҳуқуқлари ва қадр-қимматини ҳимоя қилишнинг фойда муҳим муассасаси сифатида телерадиоэшиттиришни янада ривожлантириш, шунингдек унинг республикадаги туб иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ислохотларни амалга оширишга таъсирини кучайтириш мақсадида Ўзбекистон Давлат телерадиоэшиттириш компанияси жойларда ҳудудий бўлинмаларига эга бўлган *Ўзбекистон Телерадиокомпанияси (Ўзтелерадио)* га ўзгартирилди.

— Ўзбекистон Телерадиокомпанияси Давлат телерадиоэшиттириш компаниясининг ҳуқуқий вориси, Ўзбекистонда телерадиоэшиттириш соҳасидаги мувофиқлаштирувчи орган ҳисобланади ва ўз фаолияти тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот бериб боради;

— жамоатчиликнинг оммавий ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш мақсадида маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш учун ташкил этилган юридик шахс ҳуқуқларига эга бўлган ҳўжалик юритувчи мустақил субъект ҳисобланади ҳамда оммавий ахборот воситаларининг муассиси, таҳририяти, тарқатувчиси ва ношири ҳуқуқларига эгадир.

Ўзбекистон Телерадиокомпаниясининг ҳудудий (минтақавий) бўлинмалари:

Ўзбекистон Телерадиокомпанияси ва тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан таъсис этиладилар ва юридик шахс ҳуқуқлари билан Ўзбекистон Телерадиокомпанияси таркибига кирадилар ва ўз фаолиятини ҳудудий телерадиокомпания тўғрисидаги низомга мувофиқ амалга оширадилар.

Қўйидагилар Телерадиокомпаниянинг асосий вазифалари ва фаолиятининг йўналишлари ҳисобланади:

— ахборотларнинг мафкурадан мутлақо холи бўлишини назарда тутган ҳолда, аҳоли ҳамда жамиятнинг холисона, ҳаққоний ва хилма-хил ахборотларга бўлган эҳтиёжларини ўрганиш ва қониқтириш;

— мамлакат аҳолисини, шунингдек чет эл жамоатчилигини Ўзбекистоннинг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий-маданий ҳаётида содир бўлаётган ўзгаришлар тўғрисида кенг хабардор қилиш;

— мустақил давлатни ривожлантириш ва мустаҳкамлашга жамоатчилик таъсирининг ортиб боришини таъминлаш, турли ижтимоий табақалар, сиёсий партиялар ва ҳаракатларни замонавий маданиятли жамият барпо этишнинг долзарб муаммоларини ошқора ва амалий муҳокама қилишга фаол жалб этиш;

— мамлакатда конституциявий нормалар ва қонунчиликни чуқур тушунтириш, уларни рўёбга чиқаришга ва ҳуқуқий жамиятни барпо этишга ҳар томонлама кўмаклашиш;

— жамоатчилик фикрининг хилма-хиллигини акс эттириш, инсоннинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган эътиқодлар ва инсон қадр-қиммати, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳурмат қилинишини таъминлаш;

— республика ичкарасида ва унинг ташқарисида телерадиоэшиттиришларни юксак даражадаги одоб, аниқлик ва ҳаққоният мезонлари асосида ташкил қилиш ҳамда ахборотларни тарқатиш. Шафқатсизликни тарғиб қиладиган, инсон қадр-қимматини таҳқирлайдиган ёки одамларни уларнинг дини, миллий ва маданий белгиларига қараб ҳақоратлаш сифатида талқин этилиши мумкин бўлган материаллардан фойдаланишга йўл қўймаслик;

— аҳолини фуқаролик жамияти қурилишига фаол жалб этиш, одамларни умуминсоний демократик қадриятлар ва миллий меросни ҳурмат қилиш, миллатлараро тотувлик ва дўстлик руҳида тарбиялаш, ёш авлодда юксак маънавий фазилатларни, Ватанга меҳр-муҳаббат ва садоқатни шакллантириш;

— эркин бунёдкорлик меҳнати ва тадбиркорлик тажрибасини фаол тарғиб этиш, ижтимоий соҳага йўналтирилган бозор иқтисодиёти вазифаларини рўёбга чиқариш борасидаги энг мақбул ва муқобил йўللارни излаб топишни рағбатлантириш;

— телерадиоэшиттириш соҳасида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш, замонавий техника билан жиҳозлаш ҳамда кўрсатув ва эшиттиришларнинг илғор технологияларига ўтиш йўли билан ходимларнинг касб маҳорати ва дастурлар даражаси сифатини ошириш, уларнинг жанр жиҳатдан хилма-хиллигини таъминлаш;

— ҳудудий телерадиоэшиттириш бўлинмаларига амалий ёрдам бериш ва уларнинг фаолиятини мувофиқлаштириб бориш;

— етакчи хорижий телерадиокомпаниялар билан ижодий ҳамкорлик қилиш, Ўзбекистонда уларнинг филиаллари ҳамда ваколатхоналари очиلىшига фаол кўмаклашиш;

— Ўзбекистон Телерадиокомпанияси раис томонидан бошқарилади. Раиснинг тўрт нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади.

Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасидаги муносабатлар туризм соҳасидаги муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш, туристик хизматлар бозорини ривожлантириш, шунингдек туристлар ва туристик фаолият субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 20 августдаги қонуни билан тартибга солинади.

Туризм — жисмоний шахснинг доимий истиқомат жойидан соғломлаштириш, маърифий, касбий-амалий ёки бошқа мақсадларда борилган жойда (мамлакатда) ҳақ тўланадиган фаолият билан шуғулланмаган ҳолда узоғи билан бир йил муддатга жўнаб кетиши (саёҳат қилиши) бўлиб, белгиланган тартибда рўйхатга олинган ва туристик хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ фаолиятни амалга ошириш учун лицензияси бўлган корхоналар, муассасалар, ташкилотлар туристик фаолият субъектлари бўлиб ҳисобланадилар.

Туризм соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- туризм ва туристик индустрияни ривожлантириш;
- фуқароларнинг саёҳат қилиш пайтидаги дам олиш, эркин ҳаракатланиш ва бошқа ҳуқуқларини таъминлаш;
- туристик ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уларни сақлаш;
- туризм соҳасидаги норматив базани такомиллаштириш;
- болалар, ёшлар, ногиронлар ва аҳолининг кам таъминланган қатламлари туризми (экскурсиялари) учун шароит яратиш;
- туристик индустрияни ривожлантириш учун инвестициялар жалб этиш;
- тадбиркорлик фаолияти субъектлари учун туристик хизматлар бозорида тенг имкониятлар яратиш;
- туристларнинг хавфсизлигини, уларнинг ҳуқуқлари, қонуний манфаатлари ва мол-мулки муҳофаза қилинишини таъминлаш;
- туризм соҳасининг илмий таъминотини ташкил этиш ва ривожлантириш;
- кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш;
- чет эл мамлакатлари ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш.

Туризм соҳасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

- туризмни ривожлантириш давлат дастурини тасдиқлайди;
- туристик фаолиятни лицензиялаш тартибини белгилайди;
- туристларнинг бориши тақиқланадиган объектлар ва ҳудудларни белгилайди;
- туристларнинг айрим тоифаларига имтиёзлар бериш тартибини белгилайди;
- ҳукуматлараро шартномалар тузади;
- қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа масалаларни ҳал қилади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари туризм соҳасида туризмни ривожлантиришнинг минтақавий дастурларини ишлаб чиқади ва амалга оширадилар ҳамда қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа масалаларни ҳал қиладилар.

Туристик фаолият:

- туристик фаолият субъектларининг ўз маблағлари;
- юридик ва жисмоний шахсларнинг пул бадаллари;

— заём маблағлари (облигация заёмлари ва бошқа заёмлар, **банк кредитлари** ва бошқа кредитлар);

— чет эл инвестициялари;

— қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар **ҳисобидан** амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасидаги ваколатли давлат бошқарув органи «**Ўзбектуризм**» **Миллий компанияси** ҳисобланади. 2004 йил 28 июлда Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбектуризм» Миллий компанияси фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисидаги қарори^{*} га кўра *қуйидагилар компаниянинг асосий вазифалари этиб белгиланди:*

— туризм соҳасида ягона давлат сиёсати ўтказилишини таъминлаш, туристик хизматлар инфратузилмаларини шакллантиришга кўмаклашиш;

— туризмни ривожлантириш давлат дастурларини, туристларнинг муҳофаза қилинишини ва хавфсизликни таъминлаш дастурларини амалга ошириш, туристик фаолиятларни тармоқлараро ва минтақалараро мувофиқлаштириш;

— туристик хизматларни сертификатлаштириш;

— туризм соҳасида реклама-ахборот сиёсатини амалга ошириш;

— туризмни ривожлантириш соҳасига хорижий кредитлар ва инвестицияларни жалб этиш, хорижий мамлакатлар, шунингдек хорижий компаниялар билан ҳамкорликнинг узоқ муддатли дастурларини ривожлантириш;

— туризм соҳаси учун кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш чора-тадбирлари комплексини амалга ошириш, туризм тармоғи фанини ривожлантиришга кўмаклашиш.

Компания ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— Ўзбекистон Республикасида туризмни ривожлантиришнинг асосий стратегик йўналишларини ишлаб чиқади;

— туризмни ривожлантириш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқишда қатнашади;

— туристик фаолиятни лицензиялаш бўйича ишчи орган функциясини амалга оширади;

— «Туризм тўғрисида»ги қонунга мувофиқ туристик хизматларни сертификатлашни амалга оширади;

— туризм соҳасида статистик ҳисобот тизимини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

— туризм соҳасида маркетинг тадиқиқотларини ташкил қилади;

— таҳлилий ишларни амалга оширади ва республикада туризмни ривожлантиришнинг асосий тенденциялари ва прогнозларини белгилайди;

— туризмни ривожлантириш бўйича таклифлар тайёрлайди ҳамда мақсадли, тармоқ ва минтақавий дастурлар бажарилишини мувофиқлаштиришни ташкил қилади;

— туристик хизматларнинг амалга оширилишини реклама-ахборот билан таъминлаш фаолиятини амалга оширади;

— хорижий давлатларнинг миллий туристик маъмуриятлари ва уларнинг Ўзбекистон Республикасидаги ваколатхоналари билан ҳамкорликни амалга оширади;

^{*} Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 30 (114)-сон, 345-м.

— Жаҳон туризм ташкилоти ҳамда туризм билан боғлиқ бошқа халқ-аро ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликни таъминлайди, уларда республика манфаатларини ифодалайди;

— туризм индустриясини ривожлантиришга инвестициялар жалб этиш ишларида қатнашади;

— туризм инфратузилмасини ривожлантириш соҳасидаги инвестиция лойиҳаларини ишлаб чиқади;

— ташқи бозорда Ўзбекистон Республикаси манфаатларига риоя этилишини таҳлил қилади ҳамда унинг асосида туризм соҳасидаги салбий ҳолатларни бартараф этиш бўйича таклифлар тайёрлайди;

— туризм соҳаси учун кадрлар тайёрлаш бўйича халқаро дастурларни амалга оширади.

Компания ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита, шунингдек минтақавий бўлимлар тасарруфидаги бошқа ташкилотлар орқали бажаради.

Компания ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эгадир:

— тегишли вазирликлар ва идоралардан туризм фаолияти масалалари бўйича ахборотларни сўраш ва олиш;

— хорижий давлатларнинг ваколатли органлари билан белгиланган тартибда ахборотлар айирбошлашни амалга ошириш;

— ўз ваколатлари доирасида конференциялар, йиғилишлар, семинарлар, симпозиумлар ўтказиш, кўргазмалар ва бошқа тадбирларни ташкил қилиш, шунингдек бошқа ташкилотлар томонидан шу каби тадбирларда қатнашиш;

— туризмни ривожлантиришга йўналтирилган лойиҳаларни биргаликда ишлаб чиқиш, тижриба алмашиш мақсадида халқаро, хорижий ва республика ташкилотлари билан амалий алоқалар ўрнатиш;

— халқаро меъёрлар асосида отеллар, меҳмонхоналар, кемпинглар, шунингдек туристларга хизматлар кўрсатувчи бошқа объектлар классификация ишлаб чиқишда қатнашиш.

Компания ўзига юкланган вазифаларнинг самарали бажарилиши учун жавоб беради.

8-мавзу. Соғлиқни сақлаш соҳасини бошқариш

1. Соғлиқни сақлаш соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми

2. Соғлиқни сақлаш соҳасида давлат назорати

3. Давлат санитария назорати

1. Соғлиқни сақлаш соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми.

Ўзбекистон Республикасида фуқароларнинг соғлиғини сақлаш:

— соғлиқни сақлаш соҳасида инсон ҳуқуқларига риоя қилиниши;

— аҳолининг барча қатламлари тиббий ёрдамдан баҳраманд бўла олиши;

— профилактика чора-тадбирларининг устунлиги;

— соғлиғини йўқотган тақдирда фуқароларнинг ижтимоий ҳимоя қилиниши;

— тиббиёт фанининг амалиёт билан бирлиги каби асосий принципларга таянган ҳолда амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари соғлиқни сақлаш борасида дахлсиз ҳуқуққа эгадирлар. Давлат ёши, жинси, ирқи, миллати, тили, динга муносабати, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, фуқароларнинг соғлиғи сақланишини таъминлайди. Давлат фуқароларда касалликларнинг ҳар қандай шакллари борлигидан қатъи назар, уларнинг камситишлардан ҳимоя қилинишини кафолатлайди. Ушбу қондани бузишда айбдор бўлган шахслар қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

Ўзбекистон Республикаси ҳудуддаги ажнабий фуқароларнинг соғлиқни сақлаш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ кафолатланади. Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахслар, башарти Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида ўзгача қоида назарда тутилмаган бўлса, соғлиқни сақлашда Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари билан тенг ҳуқуқдан фойдаланадилар.

Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлашнинг давлат, хусусий ва бошқа тизимлари йиғиндисидан иборат ягона соғлиқни сақлаш тизими амал қилади. Давлат соғлиқни сақлаш тизимига Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, вилоятлар, Тошкент шаҳар соғлиқни сақлашни бошқариш органлари, уларнинг шаҳар ва туман бўлинмалари киради. Ушбу республика соғлиқни сақлаш органларининг ягона тизимини ташкил этади.

Давлат соғлиқни сақлаш тизимига давлат мулки бўлган ва давлат соғлиқни сақлаш тизимининг бошқарув органларига бўйсунувчи даволаш-профилактика ва илмий-тадқиқот муассасалари, тиббиёт ва фармацевтика ходимлари тайёрлайдиган ҳамда уларни қайта тайёргарликдан ўтказадиган ўқув юртлари, фармацевтика корхоналари ва ташкилотлари, санитария-профилактика муассасалари, суд-тиббий экспертиза муассасалари, тиббий дори-дармонлар ва тиббиёт техникаси ишлаб чиқарадиган корхоналар ҳамда асосий фаолияти фуқаролар соғлиғини сақлаш билан боғлиқ бошқа корхона, муассаса ва ташкилотлар киради.

Илмий-тадқиқот институтларининг клиникалари, вазирликлар, идоралар, давлат корхоналари, муассаса ва ташкилотлари барпо этадиган даволаш-профилактика ва дорихона муассасалари давлат соғлиқни сақлаш тизимига киради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

- соғлиқни сақлаш соҳасида инсон ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини;
- фуқаролар соғлиғини сақлаш соҳасидаги давлат сиёсатини;
- соғлиқни сақлаш ва тиббиёт фанини ривожлантириш дастурлари тасдиқланиши ва маблағ билан таъминланишини;
- соғлиқни сақлаш давлат тизимини бошқаришни;
- санитария-эпидемиология хотиржамлигини таъминлаш устидан назоратни;
- фавқулодда вазиятларда одамларнинг ҳаётини сақлаб қолиш ва уларнинг соғлиғини муҳофаза этиш чора-тадбирлари кўрилишини, фуқароларни фавқулодда вазият зонасидаги аҳвол ва кўрилаётган чора-тадбирлардан хабардор қилишни;
- фуқаролар соғлиғини сақлаш соҳасида статистика ҳисоби ва ҳисоботнинг ягона тизими ўрнатилишини;

— Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тиббий суғуртасининг таянч дастурларини тасдиқлашни;

— фуқароларнинг айрим гуруҳларига тиббий ёрдам кўрсатишда ва уларни дори-дармон билан таъминлашда имтиёзлар белгилашни;

— давлат бошқарув органлари, хўжалик юритувчи субъектларнинг фуқаролар соғлиғини сақлаш соҳасидаги, оилани, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш борасидаги фаолиятларини мувофиқлаштириб боришни ва назорат қилиб туришни;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг тасарруфига қўйиладиган қирғиқ:

— соғлиқни сақлаш соҳасида инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш;

— фуқаролар соғлиғини сақлаш соҳасидаги қонун ҳужжатлари бажарилишини таъминлаш;

— соғлиқни сақлаш тизимининг бошқарув органларини шакллантириш, унинг муассасалари тармоғини ривожлантириш;

— бирламчи тиббий-санитария ва тиббий-ижтимоий ёрдамни ташкил этиш, улардан ҳамманинг баҳраманд бўла олишини таъминлаш, тиббий ёрдам сифатининг клиник-статистик стандартларига риоя этилишини назорат қилиш, тасарруфдаги ҳудудда фуқароларни дори-дармонлар ва тиббиёт маҳсулотлари билан таъминлаш;

— соғлиқни сақлаш харажатларини молиявий таъминлашнинг ўз манбаларини шакллантириш;

— фуқароларнинг санитария-эпидемиология жиҳатидан хотиржамлигини таъминлаш, профилактика, санитария-гигиена, эпидемияга қарши ва табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини амалга ошириш;

— атроф муҳитни муҳофаза этиш ва экологик хавфсизликни таъминлаш;

— фавқулодда вазиятларда одамларнинг ҳаётини сақлаб қолиш ва уларнинг соғлиғини муҳофаза этиш чора-тадбирларини кўриш, фуқароларни фавқулодда вазият зонасидаги аҳвол ва кўриладиган чора-тадбирлардан хабардор қилиш;

— мувофиқлаштириш ҳамда назорат қилиш, соғлиқни сақлаш муассасаларида кўрсатиладиган тиббий-ижтимоий ёрдам сифатини назорат қилиб бориш;

— ногиронлар ва тиббий-ижтимоий ҳимояга муҳтож шахсларнинг куч-қувватини тиклайдиган муассасалар ташкил этиш ва улар фаолиятини таъминлаш;

— оилани, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга ошириш;

— фуқароларга санитария-гигиена ва экология таълими беришни ташкил этиш;

— соғлиқни сақлашнинг хусусий ва бошқа хил тизимларини ривожлантиришни рағбатлантирувчи шароитлар яратиш; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга ошириш.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги соғлиқни сақлаш давлат бошқаруви марказий органи ҳисобланади ва у ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига бўйсунди. Соғлиқни сақлаш вазирлиги ўз ишини республиканинг давлат бошқаруви бошқа органлари, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар ижро этувчи органлари ва жамоат ташкилотлари билан биргаликда амалга оширади.

Қўйиладиган Вазирликнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— аҳоли саломатлигини сақлаш ва яхшилашни, соғлом авлодни тарбиялаш учун шарт-шароитларни шакллантиришни, профилактик соғлиқни сақлашни ривожлантиришни, соғлом турмуш тарзини кенг оммалаштиришни таъминловчи давлат сиёсатини амалга ошириш; фуқароларнинг аҳолига тиббий-санитария хизмати кўрсатишнинг давлат томонидан кафолатланган даражасида ва сифатда малакали тиббий хизмат олишга бўлган конституциявий ҳуқуқларига риоя этилишини, аҳолининг кўрсатиладиган тиббий хизматларнинг барча турларидан тенг баҳраманд бўлишини таъминлаш; Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш концепциясини амалга ошириш, соғлиқни сақлашнинг нодавлат секторини, хусусий врачлик амалиётини ривожлантириш ва тиббий хизматлар бозорини ташкил этиш; тармоқни ислоҳ қилишнинг меъёрий-ҳуқуқий негизини яратиш, соғлиқни сақлашни ривожлантириш бўйича мақсадли дастурларни рўёбга чиқариш учун шарт-шароитларни ишлаб чиқиш ва яратиш; соғлиқни сақлашни бошқаришнинг барча даражаларида аҳолига фавқулодда шошилич тиббий ёрдам кўрсатиш тизимини ташкил этиш ва мустаҳкамлаш; мамлакатимиз тажрибасини ва энг яхши жаҳон ютуқларини уйғунлаштириш асосида тиббиёт фанини ривожлантириш стратегиясини ва прогнозлашни ишлаб чиқиш, илмий-тиббий тадқиқотлар самарадорлигини ошириш, фан, техника ва илғор тажриба ютуқларини соғлиқни сақлаш амалиётига жорий қилиш; аҳоли саломатлигини муҳофаза қилишга йўналтириладиган бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, соғлиқни сақлашнинг мақсадли дастурларини маблағ билан таъминлаш ва унинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш учун бюджетдан ташқари маблағларни, хорижий инвестицияларни ва халқаро ташкилотлар маблағларини жалб этиш даволаш-профилактика муассасаларини ўзини ўзи маблағ билан таъминлашга босқичма-босқич ўтказишни таъминлаш, тиббий суғургани ишлаб чиқиш ва жорий этиш; соғлиқни сақлаш, шу жумладан тиббий ёрдам соҳасида нормативлар ва стандартлар тизимини яратиш, дори-дармонлар, тиббиёт буюмлари ишлаб чиқариш ва улардан фойдаланиш ҳамда уларга риоя этишни назорат қилиш; аҳолини санитария-эпидемиология жиҳатидан саломатлигини ҳамда манфаатдор органлар билан биргаликда республика ҳудудини карантин ва ўта хавfli инфекциялардан муҳофаза қилишни таъминлаш; олий ва ўрта тиббий таълим тизимини, халқаро алоқаларни ривожлантириш ҳамда соғлиқни сақлаш соҳасида чет эл тажрибасидан жаҳон стандартларидан фойдаланиш; истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун жамоатчиликни жалб этиш.

Вазирлик оқланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни амалга оширади.

Аҳолига тиббий хизмат кўрсатишни ташкил этиш соҳасига

— манфаатдор вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралари билан биргаликда республика соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантириш прогнозларини ва мақсадли дастурларини ишлаб чиқади;

— касалликларнинг оддини олиш, тиббий ёрдам, ногиронлик, тиббий экспертиза бўйича тадбирларни амалга оширади;

— соғлиқни сақлаш тизими даволаш муассасалари, шунингдек хусусий тиббий амалиёт билан шуғулланувчи шахслар томонидан аҳолига ўз вақтида малакали ва сифатли тиббий ёрдам кўрсатилиши устидан назоратни амалга оширади;

— соғлиқни сақлаш муассасалари учун тиббий хизматлар сифати стандартларини ва қиймати нормативларини белгилайди, тиббий ва фармацевтик фаолиятни лицензиялашни ҳамда сертификациялашни амалга оширади;

— дори-дармон ва дезинфекция, санитария-гигиена ва парфюмерия-косметика воситаларини, иммунобиологик препаратларни ҳамда тиббиёт ва фармацевтика буюмларини, кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддаларни, наркотик, психотроп воситаларни стандартлаштириш ва сертификациялашни, уларни ишлаб чиқаришни ва улардан фойдаланиш тартибини назорат қилишни амалга оширади;

— дори-дармон, дезинфекция воситаларига, иммунобиологик препаратларга ва бошқа тиббиёт буюмларига бўлган эҳтиёжни ўрғанади, талаб ва тақлифлар балансини ишлаб чиқади;

— фавқулодда шошилишчи тиббий ёрдам хизматининг самарали фаолият кўрсатишини таъминлайди;

— фавқулодда тусдаги авария вазиятлари ва ҳалокатларни бартараф этиш республика дастурларини ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатнашади, фавқулодда вазиятларни бартараф этишда фойдаланиш учун белгиланган тартибда тиббиёт буюмлари, дори-дармонлар, дезинфекция воситалари ва иммунобиологик препаратлар захираларини яратади;

— юқумли ва юқумсиз, паразит касалликларнинг, шунингдек инсоннинг яшаши ва меҳнат фаолиятига ноқулай таъсир кўрсатувчи муҳит омилари билан боғлиқ бўлган касб касалликларининг олдини олишга доир ишларни амалга оширади;

— манфаатдор органлар билан биргаликда бошқа давлатлар ҳудудидан юқумли ва карантин касалликларнинг кириб келишининг олдини олиш ишларини ташкил этади ва назорат қилади;

— профилактика ёрдами йўналишлари ва ҳажмлари, профилактик эмлаш муддатлари ва усуллари туғрисида қарорлар қабул қилади, аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилишни амалга оширади;

— оила, она, ота ва болага, шунингдек муҳтож шахсларга тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш дастурини амалга оширишда қатнашади;

— санитария нормаларини, қоидаларини, гигиена нормативларини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди, уларга риоя қилиниши устидан давлат санитария назоратини, шунингдек, идоровий мансублигидан қатъи назар, санитария-эпидемиология хизматлари ишига услубий раҳбарликни амалга оширади;

— суд-тиббий ва суд-руҳий экспертизани таъминлайди;

— истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, санитарияга оид қонун ҳужжатлари, давлат стандартлари ва сертификатлаш қоидалари талабларини текшириш ишларига истеъмолчилар жамоат ташкилотлари ва килларини жалб этади;

— истеъмолчиларнинг жамоат ташкилотлари тақдимномаларига кўра ўзига қарашли лабораторияларда товарларнинг (ишлар, хизматларнинг) хавфсизлик талабларига мувофиқлигини шартнома асосида синовдан ўтказиши.

Тиббий статистика ва ахборотлаштириш соҳасига:

— тармоқни ахборотлаштириш тизимини шакллантиришни таъминлайди, соғлиқни сақлашда статистикани юритиш ишларини ташкил қилади, соғлиқни сақлаш тизимида статистик ҳисобга олиш ва ҳисобот тартибига услубий раҳбарликни амалга оширади, статистик ахборотларнинг ишончлилигини назорат қилади:

Иқтисодиёт ва молия соҳасига:

— вазирлик тизимида иқтисодиёт ва молия ишларини ташкил қилади, тиббиёт муассасаларининг давлат бюджети ҳисобига амалга ошириладиган харажатларини маблағ билан таъминлайди, тизим ходимлари меҳнатини нормалаш ва унга ҳақ тўлашни ташкил қилишни такомиллаштириш тадбирларини рўёбга чиқаради;

— тасарруфидаги муассаса ва ташкилотларда фаолиятни таҳлил қилади ҳамда бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботни юритишга услубий раҳбарликни амалга оширади, бюджет маблағларидан белгиланган мақсадда ва самарали фойдаланишни назорат қилади;

— соғлиқни сақлаш бўйича мақсадли дастурларни маблағ билан таъминлаш учун маблағларни жалб этиш ишларида давлат, жамоат, хайрия ташкилотлари ва жамғармаларининг, муассаса ва корхоналарнинг ўзаро ҳамкорлигини таъминлайди;

— даволаш-профилактика муассасаларининг хизмат кўрсатишнинг пулли шаклларига босқичма-босқич ўтишини ва тиббий суғуртани жорий қилган ҳолда, соғлиқни сақлашни маблағ билан таъминлаш тизимини такомиллаштиради;

— соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантириш учун хорижий инвестицияларни, халқаро ташкилотлар, жамғармалар маблағларини жалб этиш ишларини амалга оширади;

— соғлиқни сақлаш корхоналари, муассасалари ва ташкилотларини давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқади ҳамда уларни амалга оширишда қатнашади;

Кадрлар тайёрлаш соҳасига:

— тармоқни кадрлар билан таъминлаш дастурини ишлаб чиқади ва рўёбга чиқаради, соғлиқни сақлашда тегишли йўналишлар ва ихтисосликлар бўйича тиббиёт кадрларига бўлган эҳтиёжни аниқлайди ҳамда уларни тайёрлашни амалга оширади;

— раҳбар ходимларнинг малакавий таркиби ва касбий даражаси, врачлар, фармацевтлар ва бошқа тиббиёт кадрлари касб малакасини оширишни назорат қилади ва уларни аттестациядан ўтказиши;

— олий ва ўрта тиббиёт ва фармацевтика ўқув юртлари фаолиятига раҳбарлик қилади, улар фаолиятини маблағ билан таъминлайди ва назорат қилади;

— соғлиқни сақлаш тизимида ихтисосликлар номенклатурасини белгилайди, вазирлик номенклатурасидаги лавозимларга кадрлар танлайди.

Соғлиқни сақлашни бошқариш соҳасига:

— вазирлик тасарруфидаги муассасалар, ташкилотлар ва корхоналар тузилмасини такомиллаштиришга доир тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— жойлардаги соғлиқни сақлаш бошқарув органлари фаолиятига услубий раҳбарликни, уни назорат қилишни амалга оширади;

— тасарруфидаги корхоналар, муассасалар, ташкилотларни қонунда белгиланган тартибда ташкил қилади, қайта ташкил этади ёки тугатади, улар туғрисидаги низомлар ва уставларни тасдиқлайди;

— соғлиқни сақлашнинг моддий-техника базасини ривожлантириш, тармоқнинг янги ташкилотлари ва муассасаларини қуриш, ишлаб турганларини реконструкция қилиш ва техника билан қайта жиҳозлаш дастурларини ишлаб чиқишни ташкил қилади.

Илмий-техникавий тараққиёт соҳасига:

— илмий-тиббий тадқиқотларни ривожлантиришни ва уларнинг самардорлигини оширишни, фан, техника ва илгор тажриба ютуқларини тиббиёт амалиётига жорий этишни таъминлайди;

— илмий тадқиқотлар натижаларини экспертизадан ўтказиши, муассасаларга, ташкилотларга, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясига соғлиқни сақлашнинг долзарб муаммолари бўйича илмий тадқиқотлар юзасидан буюртмалар беради;

ташқи иқтисодий алоқалар соҳасига

— тармоқни ривожлантиришнинг муҳим муаммоларини ҳал этишда хорижий мамлакатлар билан иқтисодий алоқаларни ривожлантиради ва кенгайтиради;

— республикада халқаро тадбирлар (симпозиумлар, конференциялар, кургазмалар ва шу қабилар) ўтказишни ташкил қилади;

— етакчи хорижий ва илмий марказларда тармоқ мутахассислари тайёрлашни ташкил қилади;

— халқаро, давлатлараро соғлиқни сақлаш ташкилотларида республика номидан вакиллик қилади;

— белгиланган тартибда илмий, услубий адабиётлар ва ахборотларни нашр этиши ва Вазирлик бўлинмаларини улар билан таъминлайди;

— қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Вазирликка Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган, кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига тасдиқлаш учун тақдим этиладиган Вазир бошчилик қилади. Вазир вазирликка юкланган вазифалар бажарилиши ва унинг ўз функцияларини амалга ошириши учун шахсан жавоб беради. Вазирнинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган биринчи ўринбосари ва ўринбосарлари бўлади.

Вазир:

— вазирлик ва унга қарашли муассасалар, ташкилотлар, ўқув юртлари ва корхоналар фаолиятига раҳбарлик қилади;

— ўз ваколати доирасида буйруқлар, йўриқномалар чиқаради ҳамда ўзига қарашли барча ташкилотлар, муассасалар, корхоналар, шунингдек соғлиқни сақлашнинг ҳудудий органлари томонидан бажарилиши мажбурий бўлган кўрсатмалар беради ва уларнинг ижросини текширади;

— вазирлик тасарруфига киритилган масалалар бўйича норматив ҳужжатлар лойиҳаларини белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига кўриб чиқиш учун киритади;

— вазир ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди ва улар фаолиятини мувофиқлаштиради;

— вазир ўринбосарлари ва вазирлик таркибий бўлинмалари раҳбарларининг улар зиммасига юклатилган вазифалар бажарилиши учун жавобгарлиги даражасини белгилайди;

— республика Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган ходимлар сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида марказий аппарат тузилмасини ва штат жаadwalини, вазирлик таркибий бўлинмалари туғрисидаги низоомларни, вазирликка қарашли муассасалар, ташкилотлар ва корхоналарнинг низоом ва уставларини тасдиқлайди;

— вазирлик марказий аппарати ходимларини ва вазирликка қарашли муассасалар, ташкилотлар ва корхоналарнинг раҳбарларини белгиланган номеклатурага мувофиқ лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади;

— вазирлик марказий аппарати ходимларини моддий рағбатлантириш шартларини белгилайди;

— алоҳида ўрнатилган ходимларни фахрий унвонлар ва мукофотлар беришга белгиланган тартибда тақдим этади;

— амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга эга бўлади.

Вазирликда Вазир — ҳайъат раиси, лавозимига кўра вазир ўринбосарлари, шунингдек вазирлик ва унинг тизимининг бошқа раҳбаридан иборат таркибда ҳайъат ташкил этилади. Вазирлик ҳайъати аъзолари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади, лавозимига кўра унинг таркибига кирадиган шахслар бундан мустасно.

Ҳайъат маслаҳат органи ҳисобланади ҳамда ўз мажлисларида соғлиқни сақлашни ривожлантиришнинг ва вазирлик, соғлиқни сақлаш корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари фаолиятининг, кадрлар танлаш ва уларни жой-жойига қўйиш, муҳим буйруқлар ва йўриқномалар лойиҳаларини тайёрлаш, қабул қилинган қарорлар бажарилишини текширишнинг асосий масалаларини кўриб чиқади, Вазирлик таркибий бўлинмалари раҳбарларининг, соғлиқни сақлаш органлари ҳамда ўқув юртлари ва бошқа муассасалар раҳбарларининг ахборотларини эшитади.

Ҳайъат қарори вазирнинг буйруғи билан амалга оширилади. вазир билан ҳайъат аъзолари ўртасида англашилмовчиликлар келиб чиққан тақдирда вазир пайдо бўлган англашилмовчиликлар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига ахборот берган ҳолда мустақил равишда қарор қабул қилади. Ҳайъат аъзолари ҳам ўз фикрини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига маълум қилишлари мумкин.

Соғлиқни сақлаш муаммоларини илмий таҳлил қилиш учун Вазирликда илмий тиббиёт кенгаши ташкил этилади. Кенгаш таркибига етакчи олимлар ва юқори малакали мутахассислар кирилади. Илмий тиббиёт кенгаши таркиби ва унинг тўғрисидаги низом вазир томонидан тасдиқланади.

2. Соғлиқни сақлаш соҳасига давлат назорати

Ушбу фаолият *Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг Назорат инспекцияси* томонидан амалга оширилади. Назорат инспекцияси Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигида ташкил этилади ва бевосита Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирига бўйсунди. Унинг Қорақалпоғистон Республикасида, барча вилоятларда ва Тошкент шаҳрида ҳудудий бўлинмалари бўлади, улар бошқаруving вертикал тизимига эга бўладилар ва ўз фаолиятида бевосита Назорат инспекцияси бошлиғига бўйсундилар.

Қуйидагилар Назорат инспекциясининг асосий вазифалари ҳисобланади: соғлиқни сақлаш органлари, мулкчилик шаклларида ва маблағ билан таъминланиш манбаларидан қатъи назар, профилактика ва санитария муассасалари томонидан аҳоли саломатлигини муҳофаза қилишни таъминлаш масалалари бўйича қонунчилик ва норматив ҳужжатларга риоя қилиниши устидан назоратни амалга ошириш; даволаш-профилактика муассасалари бошқарув органларининг мансабдор шахслари ва ходимлари томонидан

коррупция ҳамда суиистеъмољчиликларнинг олдини олиш чора-тадбирларини кўриш; бюджетдан жалб этилган маблағлар билан таъминланадиган даволаш-профилактика муассасаларида дори-дармонлар ва тиббиёт воситаларини харид қилиш, сотиш ҳамда улардан белгиланган мақсадда фойдаланиш устидан назоратни ташкил қилиш; амалдаги қонунчиликни бузишга ётган соғлиқни сақлаш тизими ходимларини маъмурий ва жиноий жавобгарликка тортиш тўғрисида белгиланган тартибда тақлифлар киритиш.

Назорат инспекцияси ўз зиммасига юкланган вазифаларни бажариш учун: соғлиқни сақлаш, даволаш-профилактика муассасалари бошқарув органларининг аҳолининг малакали тиббий хизмат олиш бўйича конституцион ҳуқуқларига ҳамда фуқароларнинг саломатлигини муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилиши масалалари юзасидан ўзларига юкланган вазифаларни бажаришга доир фаолиятини назорат қилиш ва текширишни амалга оширади; соғлиқни сақлаш ходимларининг ноқонуний хатти-ҳаракатлари бўйича шикоятлар ҳамда аризаларни кўриб чиқади ва ўрганади, фуқароларнинг конституцион ҳуқуқлари бузилиши ҳоллари бўйича хизмат текширишларини ўтказиши; дорихона ва даволаш-профилактика муассасаларида бюджет маблағларидан фойдаланган ҳолда дори-дармонлар ва тиббиёт воситаларини сотиб олишда, сотишда ҳамда улардан белгиланган мақсадларда фойдаланишда белгиланган тартибга риоя қилиниши устидан, шу жумладан фавқулодда тафтишлар ўтказиш йўли билан, назоратни амалга оширади; текширишлар чоғида фуқаролар саломатлигини муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилик талабларига риоя қилиш масалаларидаги бузилишлардан, фуқароларнинг шикоят ва аризаларини хизмат юзасидан текширишлар натижаларидан Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирини хабардор қилади; буйруқлар лойиҳаларини тайёрлайди, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳайъатига қонунчилик талаблари борасида аниқланган бузилишларни бартараф этиш, саломатликни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилик талабларига риоя қилишмаган соғлиқни сақлаш ходимларини моддий, маъмурий ва қонунчиликда назарда тутилган бошқа турдаги жавобгарликка тортиш тўғрисидаги тақлифларни кўриб чиқиш учун киритади; соғлиқни сақлаш ва даволаш-профилактика муассасаларини бошқариш органларида молия-хўжалик фаолиятини биргаликда тафтиш қилиш учун ўз ишларини Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Назорат-тафтиш бош бошқармаси билан мувофиқлаштириб боради.

Назорат инспекцияси қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирининг топширигига биноан ёки тасдиқланган иш режасига мувофиқ, инспекция гуруҳларини соғлиқни сақлаш тўғрисидаги қонунчиликка риоя қилиниши масалалари бўйича текшириш ва тафтишлар ўтказиш учун юбориш;

— барча даражалардаги соғлиқни сақлаш органларида ва даволаш-профилактика муассасаларида уларнинг фаолиятига тааллуқли ҳужжатларни текшириш;

— ўзларига юкланган вазифаларни бажариш чоғида даволаш-профилактика муассасаларининг барча биноларига, белгиланган кириш тартибига риоя қилган ҳолда, қаршиликсиз кириш;

— дори-дармонларни, тиббиёт воситаларини харид қилиш ва сотиш, шунингдек, чекланган савдо устамалари қўлланиши юзасидан назорат ва тафтишларни амалга ошириш;

— соғлиқни сақлаш органлари ва даволаш-профилактика муассасалари раҳбарлари ҳамда бошқа мансабдор шахслардан қонунчилик талабларининг бузилиши фактлари бўйича ёзма тушунтиришлар олиш;

— зарурат бўлганда, Соғлиқни сақлаш вазирлиги раҳбарияти билан келишган ҳолда, бошқа таркибий бўлинмалар мутахассисларини текширишларда, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳайъати материалларини ва вазирлик буйруқларини тайёрлашда қатнашиш учун жалб этиш.

Назорат инспекцияси қўйидагиларга мажбурдир:

— «Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, бошқа қонунчилик ва норматив ҳужжатлар талабларини бажариш;

— давлат сирига ва амалга оширилаётган ишларнинг махфийлик режими, ўтказилаётган текшириш ва тафтишларнинг ошкор қилинмаслигига қатъий риоя этиш;

— соғлиқни сақлаш бошқарув органлари, текширилаётган даволаш-профилактика ва дорихона муассасалари фаолиятининг малакали, ҳолисона, асосли баҳоланишини таъминлаш.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг Назорат инспекцияси таркиби белгилаб қўйилади ҳамда олий юридик, тиббий, фармацевтик ва иқтисодий маълумотга эга бўлган юқори малакали мутахассислар билан бутланади. Назорат инспекциясини Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазири тайинлайдиган бошлиқ бошқаради.

Назорат инспекцияси ходимлари инспекция бошлигининг тақдимномасига биноан Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазири томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади.

3. Давлат санитария назорати

Давлат санитария назорати — бу санитария қонунларининг бузилишининг олдини олиш, аниқлаш ва уларга чек қўйишга қаратилган санитария-эпидемиология хизматининг фаолиятидир. Ушбу фаолият Ўзбекистон Республикасининг «Давлат санитария назорати тўғрисида» ги қонуни* билан тартибга солинади. Ушбу қонун санитария-эпидемия масалаларида аҳолининг ҳотиржамлигини ва радиация хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солади, одамнинг қулай атроф муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини ҳамда у билан боғлиқ бошқа ҳуқуқларини ва уларни амалга ошириш кафолатларини мустаҳкамлайди.

Давлат санитария-эпидемия масалаларида аҳолининг хотиржамлигини таъминлашни қўйидаги асосий принциплар асосида амалга оширади:

— атроф муҳитни соғломлаштириш, овқатланишни, меҳнат, турмуш, дам олиш, таълим-тарбия бериш шароитларини яхшилашга қаратилган қонунчилик, санитария ҳолатини яхшилаш ва эпидемияга қарши ташкилий тадбирлар мажмуини амалга ошириш асосида одамнинг саломатлигини сақлаш ва мустаҳкамлаш ҳуқуқларини кафолатлаш;

* Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси. 1992 й., N 9, 355-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1995 й., N 6, 118-модда; 1999 й., N 5, 124-модда; 2000 й., N 7—8, 217-модда.

— халқ хўжалик объектлари, технология ускуналарини ва асбобларини, транспорт воситаларини ривожлантириш, жойлаштириш, лойиҳалаш, қуриш ва ишга тушуриш чоғида атроф муҳит омиллари аҳоли саломатлигига зарарли таъсир кўрсатишининг олдини олишга қаратилган фаолиятининг устиворлигини таъминлаш;

— аҳолининг санитария маданияти даражасини ошириш;

— санитария ҳолатини яхшилаш ва эпидемияга қарши тадбирларни

— ишлаб чиқиш ва ижтимоий фаолиятнинг мажбурий қисми сифатида амалга ошириш;

— мулкчиликнинг шаклидан қатъи назар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмалар ва алоҳида шахсларнинг санитария меъёрларига, гигиена нормативларига риоя қилмаслик ҳамда санитарияга доир ва эпидемияга қарши тадбирларни амалга оширмаслик натижасида аҳолининг саломатлигига ва атроф муҳитга етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш;

— санитария нормалари, қоидаларига риоя этилиши ва санитария-гигиена тадбирлари амалга оширилиши устидан давлат санитария назоратини амалга ошириш.

Ўзбекистон Республикасининг давлат санитария-эпидемиология хизмати қайси идорага бўйсунушидан ва мулкчиликнинг шаклларида қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган давлат идоралари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмалар санитария меъёрлари, қоидалари ва гигиена нормативларига риоя этишлари устидан давлат санитария назоратини амалга оширади.

Санитария-эпидемиология станцияси Ўзбекистон республикаси «Давлат санитария назорати тўғрисида» ги қонун ҳамда улар тўғрисидаги Низомга мувофиқ иш кўрувчи тиббий-профилактик муассаса ҳисобланиб, санитарияга доир ва эпидемияга қарши кураш чора-тадбирларининг мажмуини уюштирилишини ва ўтказилишини таъминлайди ҳамда давлат санитария назоратини амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа, Ички ишлар вазирликларининг, Миллий хавфсизлик хизматининг ва Ўрта Осиё темир йўлининг ишлатилаётган ва қурилаётган объектларида идоравий санитария назоратини тегишли вазирликлар ва идораларнинг санитария-эпидемиология станциялари амалга оширадилар. Санитария милицияси Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан келишган ҳолда тасдиқлаган Низомга мувофиқ санитария текширувини амалга оширади.

Давлат санитария-эпидемиология хизмати идоралари, муассасалари ва мансабдор шахслари қайси идорага бўйсунушидан қатъи назар, санитария-эпидемиология хизмати фаолиятига йўл-йўриқ кўрсатиб раҳбарлик қиладилар, уни уйғунлаштириб ва текшириб борадилар.

Давлат санитария назоратини ташкил этиш ва амалга ошириш вазифида Ўзбекистон Республикаси Бош давлат санитария врачлари ва унинг ўринбосарлари, вилоятлар, шаҳарлар, туманлар бош давлат санитария врачлари ва уларнинг ўринбосарлари зиммасига юклатилади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат санитария-эпидемиология хизматининг давлат санитария назоратини амалга оширувчи бош давлат санитария врачлари, бошқа мансабдор шахслари ва мутахассислари ҳокимият вакили ҳисобланадилар ва давлат ҳимоясида бўладилар.

Ўзбекистон Республикасининг Бош давлат санитария врач:

давлат санитария-эпидемиология хизмати идоралари ва муассасаларига раҳбарлик қилади, давлат санитария назоратини амалга оширишнинг асосий вазифаларини ва устувор йўналишларини белгилайди; санитария нормалари, қоидалари ва гигиена нормативларини тасдиқлайди; атроф муҳит омилларининг инсон организмга таъсирини аниқлашга доир республика норматив-техника ҳужжатларини ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва нашр этади; авария вазиятларини йўқотиш чоғида санитария ҳолатини яхшилаш ва эпидемияга қарши тадбирларни амалга ошириш юзасидан муваққат санитария нормалари ва қоидаларини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди; вилоятлар ва Тошкент шаҳри, бош давлат санитария врачларини тайинлайди; санитария-эпидемиология хизмати муассасаси раҳбарларининг хатти-ҳаракатлари устидан тушган шикоятларни кўриб чиқади; одамларнинг ҳаёти ва саломатлиги учун хавfli бўлган яшаш ва ҳўжалик фаолиятини юритиш тақиқланадиган ҳудудларни белгилайди; ҳудудларни карантин инфекциялари олиб кириш ва тарқатишдан санитария муҳофазаси тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади; санитария ҳолатини яхшилаш ва эпидемияга қарши тадбирларни амалга ошириш учун ажратиладиган республика ва маҳаллий эпидемияга қарши жамғармалардан ва моддий-техникавий ресурслардан мақсадга мувофиқ фойдаланилаётганини назорат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг Бош давлат санитария врачини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тайинлайди.

Вилоят ва Тошкент шаҳрининг бош давлат санитария врачлари:

— ўз бўйсунувидаги санитария-эпидемиология хизмати идоралари ва муассасаларига раҳбарлик қилдилар; халқ ҳўжалиги объектларини қуриш ва қайта қуриш лойиҳалари юзасидан хулосалар берадилар; санитария-эпидемия жиҳатидан хотиржамлик масалалари бўйича Ўзбекистон Республикаси Қонуллари, Президент Фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ҳужжатлари, маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идораларининг қарорлари асосида ва уларни бажариш юзасидан ҳужжатлар чиқарадилар; одамларнинг ҳаёти ва саломатлигига хавfli бўлган, аҳолининг яшаш ва ҳўжалик фаолиятини юритиш тақиқланадиган ҳудудларни белгилайдилар; вилоят ва шаҳар ҳудудларига карантин инфекциялари олиб кириш ва тарқатишдан санитария муҳофазаси тадбирларини амалга оширадилар; авария вазиятларини йўқотиш чоғида санитария ҳолатини яхшилаш ва эпидемияга қарши тадбирларни ўтказадилар; Ўзбекистон Республикасининг Бош санитария врач билан келишган ҳолда шаҳарлар ва туманларнинг бош давлат санитария врачларини тайинлайдилар.

Давлат санитария назоратини амалга ошираётган мансабдор шахсларга уларнинг ваколатлари доирасида қўйидаги ҳуқуқлар берилади:

а) давлат бошқаруви идораларида, мулкчиликнинг шаклларида қатъи назар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмалардан, шунингдек алоҳида шахслардан йўл қўйилган санитария меъёрлари, қоидалари ва гигиена нормативлари бузилишига барҳам беришни талаб қилиш;

б) халқ ҳўжалиги объектларини қуриш ва уларни қайта қуриш лойиҳаларида санитария меъёрларига, қоидаларига ва гигиена нормативларига риоя этилишини назорат қилиш;

в) мулкчиликнинг шаклларида қатъи назар, вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмаларга ва алоҳида шахсларга белгиланган тартибда:

а) ҳоли пунктларини режалаштириш ва қуриш лойиҳалари, халқ хўжалиги объектларини жойлаштиришнинг истиқбол режалари бўйича, шунингдек корхоналар, бинолар ва иншоотларни қуриш, қайта қуриш лойиҳалари бўйича хулосалар бериш;

қурилиш учун ер участкалари бериш, рўзғорда ва маиший мақсадларда сувдан фойдаланадиган жойларни ва оқава сувлар тозаланганидан кейин уларни тушириб юбориш шартларини аниқлаш, заҳарли, кимёвий, радиоактив ва бошқа моддаларни қайта ишлаш ва кўмиб ташлаш масалалари бўйича хулосалар бериш;

г) турар жой бинолари ҳамда маданий-маиший бинолар, саноат, қишлоқ хўжалик ва бошқа корхоналар, шунингдек иншоотларнинг амалдаги санитария нормалари, қоидалари ва гигиена нормативларига мувофиқлиги ҳақида хулосалар бериш;

д) болалар муассасаларида тарбияланаётган ҳамда ўқув юртларида таълим олаётган болаларнинг ўқув-меҳнат соатлари ва тахминий машғулот тартиби ҳақида тақдим этишган таклифлар юзасидан хулосалар бериш;

е) қайси идорага бўйсунушидан қатъи назар, илмий тадқиқот муассасалари, олий ўқув юртларини, бошқа муассасалар ва ташкилотларни махсус экспертизалар ўтказишга жалб этиш ва бунга буюртмачилар ҳисобидан ҳақ тўлаш;

ж) санитария нормалари, қоидалари ва гигиена нормативлари бажарилишини назорат қилиш мақсадида қайси идорага қарашли бўлишдан ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмаларга қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда кириш;

з) қайси идорага қарашли бўлишидан ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмаларнинг раҳбарларидан ва алоҳида шахслардан:

— санитария нормаларини, қоидаларини, эпидемияга қарши тартиботни мунтазам суратда бажармаётган ва ишлаб чиқаришнинг ҳамда бажарилаётган ишларнинг хусусиятларини ҳисобга олиб, юқумли, паразитар касалликларни тарқатиш хавфини туғдирадиган шахсларни ишдан четлаштиришни;

— атрофдагилар учун хавfli бўлган юқумли ва паразитар касаллик билан оғриган беморларни касалхонага ётқизишни;

— профилактика ва эпидемияга қарши тадбирларни амалга оширишни;

— объектларнинг санитария ҳолатини аниқлаш ҳамда аҳоли саломатлигининг ҳолатини эпидемиология жиҳатдан таҳлил қилиш учун зарур бўлган маълумотлар ва тушунтиришларни беришни талаб қилиш ҳуқуқига эгадирлар;

и) гигиена экспертизалари, лаборатория тадқиқотлари ўтказиш учун озик-овқат маҳсулотларини, буюмларни, предметлар ва материалларни олиш, шунингдек бевосита объектларнинг ўзидан, лабораторияда ва асбоблар ёрдамида зарур текширишлар ўтказиш;

к) санитария назоратини амалга оширишга бошқа идораларнинг мутахассисларини шартнома асосида, шунингдек жамоатчилик вакилларини жалб этиш.

Бош давлат санитария врачлари ва уларнинг ўринбосарлари санитария қонунлари бузилган тақдирда қуйидаги ҳуқуқларга эга бўладилар:

ер участкаси, уй-жой, жамоат, ишлаб чиқариш ва бошқа халқ ҳўжалиги объектлари қурилишига, уларни қайта қуриш, кенгайтиришга, ер ажратишга доир, санитария нормаларига ва қоидаларига жавоб бермайдиган лойиҳалаш ҳақидаги ҳужжатларни ва лойиҳаларни қайтариш;

— санитария нормалари, қоидалари ва гигиена нормативлари бузилишига барҳам берилгунга қадар амалдаги ишлаб чиқариш объектларида, маданий-маиший бинолардан фойдаланишни, умумий овқатланиш ва савдо корхоналарининг, таълим, даволаш-профилактика ҳамда санаторий-курорт муассасаларининг фаолиятини тўхтатиб қўйиш, ускуналар, асбоблар ва гидротехника иншоотларини ишлатишни тақиқлаб қўйиш;

— санитария нормалари, қоидалари ва гигиена нормативлари бузилган тақдирда аҳоли пунктлари, бинолар ва иншоотлар қурилишини, уларни қайта қуришни ҳамда мазкур объектларда айрим иш турларини амалга оширишни тўхтатиб қўйиш;

— Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигида рўйхатдан ўтказилмаган ёки одамлар ҳаёти ва саломатлиги учун хавфли деб топилган янги хом ашё турларини, кимёвий моддаларни, технология ускуналарини, жараёнларини ва асбобларини, озиқ-овқат маҳсулотлари ва озиқ-овқат хом ашёсини, саноат буюмларини, қурилиш материалларини, ион ҳосил қилувчи нурланиш манбаларини, биология воситаларини, озиқ-овқат хом ашёси, озиқ-овқат маҳсулотлари ва дори-дармонларга ишлатиладиган идишлар, пластик, полимер ва бошқа материалларни, улардан тайёрланган буюмларни ва бошқа халқ истеъмоли молларини ишлаб чиқаришни, қўлланилишини ва сотишни таъқиқлаб қўйиш;

— ҳўжалик ва ичимлик суви билан таъминлашда, озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва уларга ишлов бериш чоғида кимёвий моддаларни қўлланилишини, одамлар саломатлигига зарарли таъсир кўрсатиш хавфи туғилган тақдирда қишлоқ ҳўжалик экинлари ва ҳайвонларнинг ўсишини тезлаштирадиган ва тартибга соладиган дориларни, пестицидларни, атир-упа ва пардоз маҳсулотларини қўлланилишини бу моддалар ва материалларни ишлаб чиқувчи уларнинг хавфли эмаслиги ҳақида илмий асосланган маълумотларни тақдим этгунигача тақиқлаб қўйиш;

— сув истеъмол учун яроқсиз деб топилганда ундан ичиш ва ҳўжалик мақсадларида ишлатишни тақиқлаб қўйиш;

— санитария нормаларини, қоидаларини ва гигиена нормативларини бузаётган шахсларни вақтинча ишдан четлаштириш.

9-мавзу. Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш соҳасини бошқариш

1. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг ҳуқуқий мақоми

2. Ташқи меҳнат миграцияси

1. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг ҳуқуқий мақоми

Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 3 сентябрда қабул қилинган «Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида» ги қонуни Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг қариганда, меҳнат қобилиятини тўлиқ ёки қисман йўқотганда, боқувчисиз қолганда ижтимоий таъминланишдан иборат конституциявий ҳуқуқларини рўёбга чиқариш, давлат пенсияларининг ягона тизимини, уларни тайинлаш, ҳисоблаб чиқариш, қайта ҳисоблаш ва тўлаш тартибини белгилайди.

Ўзбекистон Республикасида меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш соҳасида давлат бошқаруви **Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги** томонидан амалга оширилади. Ушбу вазирлик 2001 йил 13 февралда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан меҳнатни рағбатлантириш ва манфаатдорликни ошириш соҳасида бошқарувни ташкил этиш даражасини ошириш ва такомиллаштириш, аҳолини иш билан оқилона таъминлаш, ижтимоий таъминот тизимини яхшилаш, эркинлаштириш ва иқтисодий ислох-отларни тобора чуқурлаштириш шароитида ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш, шу асосда аҳолининг фаровонлиги барқарор юксалиб боришини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлиги ва Ижтимоий таъминот вазирлиги негизида ташкил қилинган.

Вазирлик меҳнат, аҳолини иш билан таъминлаш, ижтимоий муҳофаза қилиш ва аҳолининг ижтимоий таъминоти соҳасида давлат бошқарувининг марказий органи ҳисобланади ҳамда ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига бўйсунди. У ўз ишини давлат бошқарувининг бошқа органлари, Қорқалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар давлат ҳокимияти органлари ҳамда жамоат бирлашмалари билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлиқларининг меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармалари, меҳнат, аҳолини иш билан таъминлаш ва ижтимоий муҳофаза қилиш туман (шаҳар) бўлимлари, ижтимоий таъминот туман (шаҳар) бўлимлари, шунингдек вазирликка ва унинг ҳудудий бўлинмаларига қарашли бошқа ташкилотлар меҳнат ва республика аҳолисини ижтимоий муҳофаза қилиш органларининг ягона тизимини ташкил этади. Вазирлик ўзига тегишли ма-салаларни ҳал этишда ушбу барча органлар фаолиятини йўналтиради, мувофиқлаштиради ва назорат қилади.

Қуйидагилар вазирликнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— халқнинг моддий фаровонлиги барқарор изчил ўсишини таъминлашга қаратилган ягона ижтимоий сиёсатни шакллантириш ва амалга оши-

риш, иқтисодийетни янада эркинлаштириш шароитларида аҳолининг ижтимоий муҳофазасини кучайтириш;

— демографик ривожланиш прогнозларини ишлаб чиқиш ва уларнинг амалга оширилишини назорат қилиш, меҳнат бозорини шакллантиришга доир фаол сиёсат юритиш ва меҳнатга яроқли аҳолини, айниқса ёшларни иш билан таъминлаш, меҳнат ресурслари баланслари асосида иш ўринлари барпо этиш ва кадрлар тайёрлашнинг мақсадли дастурларини ишлаб чиқиш;

— меҳнат муносабатларини тартибга солиш, меҳнатни муҳофаза қилиш ва нормалаштиришнинг шартлари, ташкил этиш тизимларини такомиллаштириш юзасидан бозор иқтисоди шароитларига мувофиқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш;

— пенсионерлар, ногиронлар, кўп болали ва кам таъминланган оилаларни амалда ижтимоий муҳофаза қилишни таъминлаш чора-тадбирларини амалга ошириш, аҳолининг ижтимоий ночор қатламларини аниқ муҳофаза қилишнинг самарали механизмини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— ижтимоий таъминотни ташкил этиш ва бошқариш, ногиронларни тиббий-ижтимоий экспертизадан ўтказиш ва соғломлаштириш хизматлари фаолиятига раҳбарлик қилиш, аҳолига протез-ортопедия ёрдами кўрсатилишини ташкил этиш;

— меҳнат, иш билан таъминлаш, пенсия таъминотини ва аҳолига ижтимоий хизмат кўрсатишни такомиллаштириш масалалари бўйича вазирликлар, идоралар, ҳўжалик бирлашмалари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, туманлар, шаҳарлар ҳокимликлари, корхоналар ва ташкилотларга ташкилий-методик раҳбарлик қилиш ҳамда улар фаолиятини мувофиқлаштириш;

— аҳолини иш билан таъминлаш ишларини ташкил этиш ва унинг ижтимоий муҳофаза қилинишини кучайтиришда жойлардаги ҳокимият органларига ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ҳар томонлама кўмаклашиш.

Вазирликка Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган, кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланадиган вазир бошчилик қилади. Вазир вазирликка юкланган вазифаларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради. Вазирнинг Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланадиган ва озод қилинадиган уч нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади.

Вазир:

— вазирлик, унинг тасарруфидаги муассасалар, ташкилотлар ва ўқув юртлари фаолиятига раҳбарлик қилади;

— ўз ваколатлари доирасида тасарруфидаги барча ташкилотлар ва муассасалар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган буйруқлар ва фармойишлар чиқаради, кўрсатмалар ва топшириқлар беради;

— вазирлик ваколатига тегишли масалалар бўйича норматив ҳужжатлар лойиҳаларини кўриб чиқиш учун белгиланган тартибда Вазирлар Маҳкамасига киритади;

— вазир ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди ва улар фаолиятини мувофиқлаштиради;

— вазир ўринбосарлари, таркибий бўлинмалар раҳбарларининг, шунингдек тасарруфидаги ташкилотлар ва муассасалар раҳбарларининг улар зиммасига юкланган вазифалар бажарилиши учун масъулияти даражасини белгилайди;

— Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган ходимлар сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида вазирлик марказий аппаратининг штат жадвалини, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш ҳудудий бош бошқармалари тўғрисидаги низомларни, тасарруфидаги муассасалар, ташкилотлар ва корхоналарнинг низомлари ва уставларини тасдиқлайди;

— вазирлик марказий аппарати ходимларини ва вазирликка бевосита бўйсунувчи муассасалар, ташкилотлар ва корхоналарнинг раҳбарларини, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг тақдимномасига кўра меҳнат ва ижтимоий муҳофаза бўйича ҳудудий бош бошқармалар раҳбарларини лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод этади, шунингдек туман (шаҳар) бўлимлари ва бошқа тасарруфидаги муассасалар раҳбарларини лавозимга тайинлаш ва лавозимдан озод этишга розилик беради;

— вазирлик марказий аппарати ходимларини моддий рағбатлантириш шарт-шароитларини белгилайди;

— алоҳида ўрнатилган кўрсатган ходимларни белгиланган тартибда давлат фахрий унвонлари, ёрликлар ва мукофотлар беришга тақим этади;

— қонун ҳужжатларида белгиланган бошқа ҳуқуқларга эга бўлади.

Вазирликда вазир (ҳайъат раиси), лавозимига кўра вазир ўринбосарларидан, шунингдек вазирлик ва унинг тизимининг бошқа раҳбар ходимларидан иборат таркибда ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъат аъзолари, вазир ва унинг ўринбосарларидан ташқари, Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Ҳайъат меҳнат, иш билан таъминлаш, ижтимоий муҳофаза қилиш, пенсия таъминоти ва аҳолига ижтимоий хизмат кўрсатиш, марказий аппарат, маҳаллий органлар, тасарруфидаги ташкилотлар, муассасалар ва корхоналарнинг фаолиятини такомиллаштириш, кадрларни танлаш ва уларни жой-жойига қўйиш, муҳим ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш, қабул қилинган қарорлар ижросини текширишнинг муҳим масалаларини кўриб чиқади, тасарруфидаги ташкилотлар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитилади.

Ҳайъат қарорлари вазирнинг буйруқлари билан амалга оширилади.

Вазир билан ҳайъат аъзолари ўртасида келишмовчиликлар пайдо бўлган тақдирда вазир келиб чиққан келишмовчиликлар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига ахборот берган ҳолда мустақил равишда қарор қабул қилади. Ҳайъат аъзолари ҳам ўз фикрини Вазирлар Маҳкамасига маълум қилишлари мумкин.

Ўзбекистон Республикаси меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига қуйидаги ташкилотлар ва муассасалар бевосита бўйсунуади:

— Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлиги;

— Фуқароларни чет эларда ишга жойлаштириш бўйича ҳужалик ҳисобидаги минтақавий бюролар;

— Ногиронларни экспертизадан ўтказиш ва соғломлаштириш масалалари бўйича республика инспекцияси;

— Ногиронларни тиббий-ижтимоий ва касб бўйича соғломлаштириш миллий маркази;

— Таянч-ҳаракат қилиш тизими бузилган ногиронларни соғломлаштириш республика маркази;

— Меҳнатни нормаллаштириш ва муҳофаза қилиш маркази;

— Ўзбекистон меҳнат, иш билан таъминлаш ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш муаммоларини ўрганиш республика маркази;

- Ахборот-компьютер маркази;
- Уруш ва меҳнат фахрийлари учун пансионат ва санаторийлар;
- касб-хунар коллежи;
- Ногиронлар учун республика касб-хунар коллежи.

2. Ташқи меҳнат миграцияси

Ўзбекистон Республикасида меҳнат миграцияси жараёнларини тартибга солиб боришга доир фаолиятни Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлиги амалга оширади. Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлиги юридик шахс ҳуқуқига эга бўлган ҳамда Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига қарашли давлат унитар корхонаси ҳисобланади.

Агентлик: меҳнат миграцияси соҳасидаги халқаро ҳамкорлик лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш; Ўзбекистон Республикаси фуқароларини чет элларда ва хорижий фуқароларни Ўзбекистон Республикасида ишга жойлаштириш учун квоталар ажратиш ва рухсатномалар бериш масалалари бўйича хорижий давлатларнинг ваколатли органлари билан ҳамкорлик қилиш; Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет элларда меҳнат фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқини рўёбга чиқаришда ишга жойлаштириш, чет элларда ишга жойлаштиришга номзодлар билан дастлабки кўниқув тадбирларини ўтказиш йўли билан уларга кўмаклашиш; Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет эллардаги ва хорижий фуқароларнинг Ўзбекистон Республикасидаги меҳнат фаолиятини мувофиқлаштириб бориш; фуқароларни чет элларда ишга жойлаштириш бўйича хўжалик ҳисобидаги минтақавий бюрорлар, шунингдек чет элларга кетаётган фуқароларни олдиндан кўниқтириш ва ўқитиш маркази фаолиятини мувофиқлаштириш; хорижий ишчи кучларини ёлловчи чет эл фирмалари (корхоналар, муассасалар, компаниялар) билан ҳамкорликни ривожлантириш; Ўзбекистон Республикаси фуқароларига чет элда меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси фуқароларини хорижий мамлакатларга жўнатиш учун номзодларни танлаб олиши бўйича Идоралараро комиссиянинг қарорларига мувофиқ рухсатномалар бериш (рухсатномаларнинг амал қилиш муддатини узайтириш); юридик шахсларга хорижий ишчи кучларини жалб этиш учун рухсатномалар бериш (рухсатномаларнинг амал қилиш муддатини узайтириш), шунингдек Қорақалпоғистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармалари тақлифларига мувофиқ ҳамда ташқи меҳнат миграцияси жараёнлари таҳлилини, аҳоли меҳнат миграциясини ривожлантиришнинг узоқ муддатли ва ўртача муддатли прогнозларини ҳисобга олган ҳолда хорижий фуқароларга Ўзбекистон Республикаси ҳудудида меҳнат фаолиятига тасдиқномалар бериш каби асосий вазифаларни амалга оширади.

Агентлик ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ: фуқароларни чет элларда ишга жойлаштириш учун квоталар ажратиш масаласи бўйича ўз ваколати доирасида музокаралар олиб боради, хорижий ҳамкорлар билан тузиладиган шартномалар, битимлар ва протоколлар лойиҳаларини тайёрлайди ва уларни имзолайди; тегишли қарорларнинг ҳамда Ўзбекистон Республикасининг хорижий мамлакатлар билан Ўзбекистон фуқароларини чет элда ишга жойлаштириш масалалари бўйича ҳамкорлик қилиш тўғри-

сидаги шартномалари, битимлари ва протоколларидан келиб чиқадиган мажбуриятларнинг бажарилишини мувофиқлаштириб боради; Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги корхоналар, ташкилотлар ва муассасаларда белгиланган тартибда берилган рухсатномалар (тасдиқномалар) асосида ишлаётган хорижий фуқароларни ҳисобга олади; Ўзбекистон Республикасида хорижий ишчи кучларидан фойдаланишни тартибга солувчи қонун ҳужжатларига ва норматив ҳужжатларга иш берувчилар томонидан риоя этилишини назорат қилади; ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан биргаликда Ўзбекистон Республикасида меҳнат фаолияти ҳуқуқини берувчи тасдиқномага эга бўлган хорижий фуқаролар томонидан республика ҳудудида меҳнат фаолиятини амалга оширишнинг белгиланган тартибига риоя этилишини назорат қилади; меҳнат миграцияси соҳасидаги халқаро ҳамкорлик лойиҳаларига ва тузилган шартномаларга мувофиқ чет элга ишлаш учун жўнаб кетаётган фуқароларни ишга жойлашиладиган мамлакатда бўлиш хусусиятлари, хорижий иш берувчилар билан меҳнат шартномалари тузишнинг ҳуқуқий жиҳатлари тўғрисида хабардор қилади, уларнинг малака оширишига ва ҳўжалик ҳисоби асосида хорижий тилни ўрганишига кўмаклашади; Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги кўмагида, Ўзбекистон Республикасининг чет элдаги дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари орқали, белгиланган тартибда чет элда ишлаётган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг меҳнат фаолияти мониторингини амалга оширади; чет элларда меҳнат фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ижтимоий муҳофазасини белгиланган тартибда таъминлайди; меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш ҳудудий органлари билан биргаликда чет элларга ишга юборилган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари Ватанга қайтгандан кейин ишга жойлаштирилишини ташкил этади; чет элларда меҳнат фаолиятини амалга оширишни хоҳловчи Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тўғрисидаги маълумотлар базасини шакллантиради; хорижий мамлакатларнинг меҳнат бозорини ўрганади, хорижий иш берувчиларни қидиради ва Ўзбекистон Республикаси фуқароларини чет элда ишга жойлаштириш тўғрисида битимлар тузади; чет элда меҳнат фаолиятини амалга оширишни хоҳловчи фуқаролар тўғрисидаги ахборотларни хорижий иш берувчилар ўртасида, шу жумладан «Интернет» тармоқлари орқали тарқатади.

Агентликни Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазири томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган агентлик бошлиғи бошқаради. Агентлик бошлиғи:

агентликнинг жорий фаолиятини ташкил қилади ва юкланган вазифаларнинг бажарилиши учун жавоб беради; агентлик ходимларини лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади; давлат органлари, юридик ва жисмоний шахслар, шу жумладан хорижий давлатларнинг юридик ва жисмоний шахслари, шунингдек халқаро ташкилотлар олдида агентлик манфаатларини ифодалайди; Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги билан келишган ҳолда штат жадвалини, агентлик аппарати таъминоти харажатлари сметасини тасдиқлайди; Ўзбекистон Республикаси фуқароларига чет элда меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун рухсатномалар ҳамда юридик шахсларга хорижий ишчи кучларини жалб этиш учун рухсатномалар, шунингдек қонун ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишга жойлашиш учун хорижий фуқароларнинг меҳнат фаолиятига тасдиқномалар беради (улар-

нинг амал қилиш муддатини узайтиради). Агентликка юкланган вазифаларга мувофиқ бошқа функцияларни амалга оширади.

Агентлик бошлигининг Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазири томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бир нафар ўринбосари бўлади.

Агентлик таркибий бўлинмалари раҳбарлари агентлик бошлиғи томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади.

10-мавзу. Ўзбекистон Республикасида мудофаа соҳасини бошқариш

- 1. Ўзбекистон Республикасида мудофаа соҳасини ташкил этиш**
- 2. Мудофаа соҳасини тартибга солувчи давлат органлари**
- 3. Фуқароларнинг ҳарбий мажбурияти ва ҳарбий хизмати**
- 4. Ўзбекистон Республикасида ҳарбий рўйхатга олиш тартиби**
- 5. Фавқулодда вазиятлар соҳасини бошқариш**

1. Ўзбекистон Республикасида мудофаани ташкил этиш

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 52-моддасига биноан Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш — Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчидир. Фуқаролар қонунда белгиланган тартибда ҳарбий ёки муқобил хизматни ўташга мажбурдирлар. Мудофаа соҳасини маъмурий-ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш Ўзбекистон Республикасининг «Мудофаа тўғрисида» ги, «Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида» ги, «Ўзбекистон Республикасида қуроли кучлар резервидаги хизмат тўғрисида» ги Қонунлари, шу соҳани тартибга солишга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва бошқа ҳужжатлар билан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг мудофааси — Ўзбекистон Республикасининг суверенитети, ҳудудий яхлитлигини, аҳолининг тинч ҳаёти ва хавфсизлигини ҳимоя қилишни таъминлашнинг сиёсий, иқтисодий, ҳарбий, ижтимоий-ҳуқуқий, ахборот, ташкилий ва бошқа тадбирлари мажмуидан иборат бўлиб, мудофаа соҳасидаги давлат сиёсати бошқа давлатга қарши ҳарбий куч ишлатмаслик, тажовузнинг олдини олиш ва уни даф этиш, шунингдек Ўзбекистон Республикаси тегишли шартномалар билан боғланган давлатларга ёрдам кўрсатиш ҳоллари бундан мустасно; халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ равишда коллектив хавфсизлик тизимларида иштирок этиш; ҳарбий-сиёсий блоklarда қатнашмаслик; ҳарбий қурилишнинг замонавий урушлар ва қуроли мижозларнинг хусусиятига монанд бўлиши; ядровий ва бошқа турдаги ялпи қирғин қуролларини ишлаб чиқаришни, қайта ишлашни, олишни, сақлашни, тарқатишни ва жойлаштиришни рад этиш; Қуроли Кучларнинг, иқтисодиётнинг, аҳолининг, ҳудуднинг тажовузни даф этишга доим шай туриши; мудофаанинг етарли даражада бўлиши; ҳарбий хизмат шарафли эканлигини таъминлаш каби асосий принциплар асосида амалга оширилади.

Мудофаани ташкил этиш қўйидагиларни қамраб олади:

— тажовузнинг олдини олиш ва қайтаришга, Ўзбекистон Республикасига тажовузлардан уюшган ҳолда қуроли ҳимояланишга қаратилган зарур шароитлар яратиш;

— мудофаа соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, давлат ҳарбий тузилишини замонавий талабларга мувофиқ такомиллаштириш; мудофаа

вазифаларини ҳал этиш учун керакли барча кучлар ва воситаларнинг мувофиқлаштириб борилишини ва ҳамкорликда ҳаракат қилишини таъминлаш;

— ҳарбий-сиёсий вазият, миллий хавфсизликка бўлган аниқ ва потенциал таҳдидлар мониторингини юритиш;

— Ўзбекистон Республикаси урушга ва қуроли можароларга тортилишининг олдини олиш юзасидан сиёсий, иқтисодий, ҳарбий, ижтимоий-ҳуқуқий, ахборот, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлар кўриш;

— Қуроли Кучларнинг қурилиши, тайёргарлиги, доим шай ҳолда сақлаб турилиши, уларнинг сони, тузилиши ва таркибининг мақбуллаштирилиши;

— Қуроли Кучларни тегишли равишда замонавий қурол-яроғлар, ҳарбий техника, ҳарбий-техникавий ва ашёвий мол-мулклар, озик-овқат, бошқа моддий-техник воситалар, энергетика ва бошқа ресурслар билан таъминлаш, уларнинг захираларини вужудга келтириш;

Қуроли Кучлар қўлланилишини режалаштириш; мудофаа вазифаларини ҳал этиш учун ташқи сиёсий йўналишдаги чора-тадбирларни кўриш;

— аҳолини ва ҳудудни мудофаага тайёрлаш;

— Ўзбекистон Республикаси Давлат чегарасининг қўриқланиши ва ҳимояланишини таъминлаш;

— аҳолини, иқтисодиёт ва ҳаёт кечириш учун зарур бўлган объектларни ялпи қирғин қуролларида муҳофаза қилишга доир тадбирларни ўтказиш;

— Қуроли Кучларнинг, мамлакат иқтисодиётининг, давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг, шунингдек аҳолининг сафарбарлик тайёргарлиги, давлат ва сафарбарлик захиралари учун моддий бойликлар захираларини вужудга келтириш;

— мудофаанинг илмий, илмий-техникавий, маърифий, ҳарбий-саноат, иқтисодий, ахборот ва қонунчилик базасини такомиллаштириш;

— аҳолини маънавий-ахлоқий ва ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ҳамда Қуроли Кучлар шахсий таркибини давлатни ҳимоя қилишга ахлоқий-руҳий жиҳатдан тайёрлаш;

— мамлакат мудофаасини ташкил этишга доир бошқа тадбирлар.

Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучлари урушлар ва қуроли можароларни қайтариш ҳамда олдини олиш, Ўзбекистон Республикасининг миллий манфаатларини, суверенитети, ҳудудий яхлитлигини ҳамда аҳолининг тинч ҳаётини ҳимоя қилиш учун давлат томонидан ташкил этилган ва сақлаб турилган ҳарбий бирлашмалар, қўшилмалар ва қисмларни, шунингдек бошқа ҳарбий тузилмаларни ўз ичига олади. Қуроли Кучлар ўз фаолиятини қонун устунлиги, марказлашган раҳбарлик ва яккабошчилик, жанговар ва сафарбарлик борасида доимий шайлик ҳамда ҳарбий интизомга риоя этиш асосида қуради ва амалга оширади.

Мудофаага ва Қуроли Кучларга раҳбарликни Ўзбекистон Республикаси Президенти — Қуроли Кучлар Олий Бош Қўмондони амалга оширади. Уруш даврида Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазири бир пайтнинг ўзиде Қуроли Кучлар Олий бош қўмондони ўринбосари ҳисобланади. Қуроли Кучларнинг кундалик фаолиятига раҳбарликни ўз бўйсунувида Қуроли Кучларнинг таркибига кирадиган ҳарбий тузилмалари бўлган вазириликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг раҳбарлари амалга оширадидлар. Қуроли Кучларнинг олдида қўйилган вазифаларни бажариш юзасидан уларга тезкор раҳбарликни Қуроли Кучлар Бирлашган штабининг бошлиғи амалга оширади.

2. Мудофаа соҳасини тартибга солувчи давлат органлари.

Ўзбекистон Республикасининг «Мудофаа тўғрисида» ги Қонунининг 2-бўлимида давлат органларининг мудофаа соҳасидаги ваколатлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқароларнинг мудофаани таъминлашдаги иштироки кўрсатиб ўтилган бўлиб, унга кўра:

Ўзбекистон Республикаси Президенти — Қуроли Кучлар Олий Бош Қўмондони: Ўзбекистон Республикаси мудофаа сиёсати ва ҳарбий қурлишининг асосий йўналишларини белгилайди; Ўзбекистон Республикасининг мудофаа қобилияти таъминланиши, унинг суверенитети, хавфсизлиги ва ҳудудий яхлитлиги муҳофаза этилиши юзасидан зарур чора-тадбирлар кўради; Қуроли Кучларни қуриш, қўлаш ва ривожлантириш режаларини, шунингдек мудофаани ташкил этиш юзасидан давлатнинг бошқа режа ва дастурларини тасдиқлайди; Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучлари ва бошқа ҳарбий тузилмаларининг тинчлик ва уруш даврига мўлжалланган тузилиши, таркиби ва жойлашувини тасдиқлайди; ҳарбий ҳаракатлар олиб бориш тўғрисида, шу жумладан халқаро тинчликпарварлик тадбирларида қатнашиш тўғрисида, шунингдек Қуроли Кучларни ўзларига бевосита тааллуқли бўлмаган вазифаларни бажаришга жалб этиш тўғрисида қарор қабул қилади ва Қуроли Кучларга буйруқ беради; Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида белгиланган тартибда: Ўзбекистон Республикасига ҳужум қилинганда ёки тажовуздан бир-бирини мудофаа қилиш юзасидан тузилган шартнома мажбуриятларини бажариш зарурияти туғилганда уруш ҳолати, умумий ёки қисман сафарбарлик эълон қилади ҳамда Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудига ёки унинг айрим жойларида фавқулодда ҳолат жорий этади; Қуроли Кучларнинг олий қўмондонларини тайинлайди ва вазифасидан озод қилади, олий ҳарбий унвонларни беради; қонунга мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси: давлат бошқарув органларининг мудофаа соҳасидаги фаолиятига раҳбарлик қилади; ҳарбий ва муқобил хизматга чақирилиши лозим бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг сонини, уларнинг ҳарбий ва муқобил хизматни ўташ тартибини, ҳарбий хизматга мажбурларни ва чақирилувчиларни ҳарбий ҳисобга олиш ишининг юритилиш тартибини, мудофаа ва Қуроли Кучлар эҳтиёжлари учун моддий-техника ресурслари, озиқ-овқат, ашёвий ва бошқа мол-мулкларнинг нормаларини ҳамда ҳажмини белгилайди; мuddатли хизмат ҳарбий хизматчиларини ҳамда муқобил хизмат хизматчиларини ҳарбий хизматга чақириш ва захирага бўшатиш тўғрисида, шунингдек ҳарбий хизматга мажбурларни йиғинларга чақириш тўғрисида қарорлар қабул қилади, сафарбарликни ва сафарбарликдан бўшатишни ташкил этади; давлат ҳарбий буюртмаларини шакллантириш ва мудофаа аҳамиятига молик ишлаб чиқаришларни ташкил этиш соҳасида ягона давлат сиёсати ўтказилишини таъминлайди; мамлакат иқтисодиётининг сафарбарлик тайёргарлиги, шунингдек давлат ва сафарбарлик захираларини яратиш режасини ишлаб чиқади, тасдиқлайди ҳамда ижроси устидан назорат олиб боради; Қуроли Кучлар ҳарбий хизматчиларининг моддий ва ижтимоий-маиший таъминоти масалаларини ҳал этади; Қуроли Кучларнинг тегишли равишда қурол-яроғлар, ҳарбий техника, ҳарбий-техникавий ва ашёвий мол-мулклар, озиқ-

овқат ҳамда бошқа моддий-техника воситалари билан жиҳозланишини ва таъминланишини ташкил этади; қурол-яроғлар ва ҳарбий техника, стратегик материаллар, икки хил мақсадда ишлатилиши мумкин бўлган маҳсулот ва технологиялар экспорти ҳамда импорти устидан назорат олиб боради; корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқаролар мудофаа эҳтиёжларига доир вазифаларни бажарганлиги муносабати билан улар сарф қилган моддий харажатларнинг ўрнини қоплаш тартибини белгилайди; ҳарбий олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълим муассасаларини, олий ўқув юртлари қошида ҳарбий таълим факультетлари, шунингдек ҳарбий тайёргарлик ўқув марказларини (ҳарбий кафедралар ёки цикллари) ташкил этади, қайта ташкил этади ёки тугатади; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги ўз тасарруфидаги қўшинларга бошқарувни амалга оширади, мудофаа ва ҳарбий қурилиш соҳасидаги давлат сиёсати юритилишини, Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги қўшинларининг замонавий қурол-яроғлар, ҳарбий техника ва моддий-техника воситалари билан жиҳозланишини, ҳарбий ҳамкорлик кенгайтирилишини, чақирувнинг ва Қуролли Кучлар кадрлари тайёрлашнинг ташкил этилишини таъминлайди. Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга оширади.

Қуролли Кучларнинг Бирлашган штаби Ўзбекистон Республикасининг суверенитети ва ҳудудий яхлитлигини қуролли ҳимоя қилиш соҳасидаги қарорларни ишлаб чиқувчи ва амалга оширувчи ягона қўмондонлик органи ҳисобланади.

Қуролли Кучларнинг Бирлашган штаби: миллий ҳарбий стратегия, Қуролли Кучлар қурилиши ва ривожлантирилишининг концептуал асосларини ишлаб чиқиш учун масъул бўлади; Қуролли Кучларни, ҳарбий округларни, вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг ҳарбий тузилмаларини тезкор-стратегик бошқаришнинг бош органи вазифасини бажаради; қўшинларнинг жанговар ҳаракатлари стратегик жиҳатдан ва тезкор режалаштирилишини ҳамда уларга раҳбарликни амалга оширади; қўшинларнинг тезкор ва жанговар тайёргарлигига, улар ташкилий-штат тузилишининг қўшинларни қўллаш шакл ва усуллариغا кўникма ҳосил қилишига доир тадбир-чоралар ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади; ўз ваколатлари доирасида барча вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар томонидан, Қуролли Кучларнинг шакл ва турдаги қўшинларининг, бирлашмалари, қўшилмалари ва бўлинмаларининг қўмондонлари томонидан ижро этилиши мажбурий бўлган директивалар ва буйруқлар чиқаради; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ҳарбий округ операцион йўналишларда Ўзбекистон Республикасининг хавфсизлиги ва ҳудудий яхлитлигини таъминловчи асосий ҳарбий-маъмурий бирлик ҳамда умумқўшин тезкор-стратегик ҳудудий бирлашмасидир. Ҳарбий округлар зиммаларига юкланган вазифаларни бажарадилар ҳамда қонун ҳужжатларига мувофиқ қарорлар қабул қиладилар.

Вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар қонун ҳужжатларига мувофиқ мамлакат мудофаа қобилиятини, Қуролли Кучларнинг жанговар ва сафарбарлик тайёргарлигини, шунингдек жанговар қобилиятини таъминлашда қатнашадилар ҳамда зиммаларига юкланган вазифалар бажарилиши учун масъулдирлар.

Ҳарбий буюртмаларни бажарувчи вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар мудофаа эҳтиёжларига зарур бўлган маҳсулотлар етказиб берилиши, тармоқнинг сафарбарлик тайёргарлиги учун мастъулдирлар, сафарбарлик тайёргарлиги режасига мувофиқ тармоқнинг уруш даврида барқарор ишлашини таъминлашга доир чора-тадбирларни амалга оширадидлар.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари: тегишли сафарбарлик топшириқлари бажарилишини таъминлайдилар; ўз ҳудудларида жойлашган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларда сафарбарлик режалари ҳамда давлат ва сафарбарлик захиралари моддий бойликларини жамлаш топшириқлари бажарилиши устидан назорат олиб борадилар; ҳарбий ҳисобга олиш ишини, ҳарбий ва муқобил хизматга чақиришни, сафарбарлик, ҳарбий йиғинларни ташкил этишда, шунингдек сафарбарлик ва уруш даврида Ўзбекистон Республикаси фуқароларига брон беришда қатнашадилар; фуқаро муҳофазаси тадбирлари бажарилишини таъминлайдилар; ҳудудий мудофаа тадбирларини режалаштиришда ва уларнинг бажарилишини таъминлашда қатнашадилар; Қуроли Кучларнинг зарур маҳаллий ишлаб чиқариш маҳсулотларига, иссиқлик ва электр энергиясига бўлган эҳтиёжларини таъминлайдилар, уларга алоқа воситаларини берадилар, коммунал-маиший ва бошқа хизматлар кўрсатадилар; ҳарбий қисмлар, Қуроли Кучларнинг корхона, муассаса ва ташкилотлари эҳтиёжлари учун белгиланган тартибда ер, хизмат хоналари ҳамда турар жой берадилар; фуқароларнинг ҳарбий хизматни ўташи, жанговар ҳаракатларда қатнашиши муносабати билан уларга, шунингдек уларнинг оила аъзолари учун белгиланган ижтимоий қафолатлар амалга оширилишини таъминлайдилар; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширадидлар.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари: ҳарбий хизматга мажбурларни ва чақирилувчиларни хабардор этиш ва мудофаа ишлари бўлимларига чақиришни ташкил этишда кўмаклашадилар; шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуларда ҳарбий хизматга мажбурларни ва чақирилувчиларни бирламчи шахсий ҳисобга олиш ишини юритадилар, шунингдек фуқароларни маънавий-ахлоқий ва ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялашда қатнашадилар; фуқаро муҳофазаси ва ҳудудий мудофаа тадбирларида қатнашадилар; ўз мулкидаги бинолар, иншоотлар, транспорт ва алоқа воситалари ҳамда бошқа мол-мулкларни уруш даврида мудофаа эҳтиёжлари учун қонунда белгиланган тартибда бериб турадилар, қилинган харажатларнинг ўрни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда кейинчалик қопланади; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа тадбирларда қатнашадилар.

Корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар: сафарбарлик режалари ҳамда давлат ва сафарбарлик захиралари моддий бойликларини жамлаш топшириқларида назарда тутилган тадбирларни; фуқаро муҳофазаси ва ҳудудий мудофаа тадбирларини; ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларни ҳисобга олиш ва уларга брон бериш тадбирларини; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа тадбирларни бажарадилар.

Корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ўз мулкидаги бинолар, иншоотлар, транспорт ва алоқа воситалари ҳамда бошқа мол-мулкларни мудофаа эҳтиёжлари учун қонун ҳужжатларига мувофиқ бериб турган тақдирда улар қилган харажатларнинг ўрни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда қопланади.

3. Фуқароларнинг ҳарбий мажбурияти ва ҳарбий хизмати

Ўзбекистон Республикасини, унинг ҳудудий яхлитлиги ва мустақиллигини ҳимоя қилиш — Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг конституциявий бурчидир. Ўзбекистон Республикаси фуқаролари қонунда белгиланган тартибда ҳарбий ёки муқобил хизматни ўташга, шунингдек ўз мулкидаги бинолар, иншоотлар, транспорт ва алоқа воситалари ҳамда бошқа мол-мулкларини уруш даврида мудофаа эҳтиёжлари учун қонунда белгиланган тартибда бериб туришга мажбурдирлар, қилинган харажатларнинг ўрни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда кейинчалик қопланади.

Фуқаролар мамлакат мудофаа қобилиятини мустаҳкамлашга кўмаклашувчи жамоат бирлашмалари тузиш ҳуқуқига эга.

Ўзбекистон Республикасида умумий ҳарбий мажбурият фуқароларнинг Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилишга мажбурий, ҳарбий тайёргарлигидан иборат бўлади ҳамда Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучлари сафини тўлдиришни ва уларнинг резервини тайёрлашни таъминлаш мақсадида жорий этилади. Умумий ҳарбий мажбурият фуқароларни ҳарбий хизматга тайёрлашни, ҳарбий хизматга чақиришни (киришни), чақирув ёки контракт бўйича ҳарбий хизматни ўташни, резервдаги хизматни, муқобил хизматни, ҳарбий рўйхатдан ўтиш қоидаларига риоя этишни, фавқулодда вазиятларда ёки Ўзбекистон Республикасига қарши ҳарбий тажовуз бўлган тақдирда аҳолини муҳофаза этиш тадбир-чораларини қамраб олади.

Ўзбекистон Республикасининг «Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат» тўғрисидаги Қонунига мувофиқ *Ўзбекистон Республикасининг кўйидаги фуқаролари, хусусан:*

- ҳарбий хизматга чақириладиган ва туман (шаҳар) чақирув участкаларида қайд этилган шахслар — чақирилувчилар;
- ҳақиқий ҳарбий хизматдаги шахслар — ҳарбий хизматчилар;
- Қуроли Кучларнинг резерви ёки захирасидаги шахслар — ҳарбий хизматга мажбурлар;
- турли сабабларга кўра ҳарбий рўйхатга олинмаган ёки ҳарбий рўйхатдан чиқарилган, шу жумладан истеъфодаги шахслар — ҳарбий хизматга мажбур бўлмаган шахслар деб аталади.

Ҳақиқий ҳарбий хизмат чақирув ёки контракт бўйича оддий аскарлар, сержантлар ва офицерлар таркиби лавозимларида Қуроли Кучлар сафидаги ҳарбий хизматдир. Умумий ҳарбий мажбурият Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий ёки вақтинча яшаётган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга татбиқ этилмайди. Ҳарбий хизматга биринчи марта чақирилган ёки ихтиёрий равишда (контракт бўйича) кирган фуқаролар Ўзбекистон Республикасининг халқи ва Президентига содиқлик тўғрисида Ҳарбий қасам ё қабул қиладилар. Муқаддам Ҳарбий қасам ё қабул қилмаган ҳарбий хизматга мажбурлар ҳарбий йиғинларга жалб этилганларида ёки сафарбарлик бўйича чақирилганларида Ҳарбий қасам ё қабул қиладилар.

Ўзбекистон Республикаси фуқароларига чет эл давлатларининг ҳарбий хизматига, хавфсизлик, полиция, ҳарбий адлия органлари ёки шу каби бошқа органларига хизматга кириш тақиқланади.

Ҳарбий хизмат Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг Қуроли Кучлар сафида умумий ҳарбий мажбуриятни бажариш борасидаги давлат хизматининг алоҳида туридир. *Ҳарбий хизматнинг қуйидаги турлари жорий этилади:*

Муддатли ҳарбий хизмат — чақирилиш ёшидаги фуқароларнинг оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида, шунингдек муқаддам ҳарбий хизматни ўтамаган офицерларнинг қонун ҳужжатларида белгиланган муддат мобайнида Қуроли Кучлар сафидаги мажбурий хизматидир. Муддатли ҳарбий хизмат муддатлари календарь ҳисобида: муддатли ҳарбий хизматни оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида ўтаётган ҳарбий хизматчилар учун — ўн икки ой (олий маълумотли шахслар учун — тўққиз ой);

— муддатли ҳарбий хизматни чақирув бўйича офицерлар таркиби лавозимларида ўтаётган офицерлар учун — тўққиз ой қилиб белгиланади.

Сафарбарлик чақируви резервидаги ҳарбий хизмат — Муддатли ҳарбий хизматни ўташга яроқли ҳамда чақирилиш муддатини кечиктириш ва чақирилишдан озод этилиш ҳуқуқига эга бўлмаган, бироқ Қуроли Кучлар сафига навбатдаги муддатга чақирилмаган шахслар сафарбарлик чақируви резерви сафига олинадилар. Сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат ҳудудий принцип асосида ойлик йиғинлар тарзида ташкил этилади ҳамда чақирилувчилар томонидан Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигининг махсус ҳисоб варағига пул бадаллари киритилишини назарда тутлади. Сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат сафига шахслар йиғирма етти ёшга тўлгунга қадар олинадилар ва ҳар йилги ҳарбий йиғинларга жалб этилишлари мумкин, фавқулодда вазиятлар ёки Ўзбекистон Республикасига қарши ҳарбий тажовуз рўй берган тақдирда эса ҳақиқий ҳарбий хизматга чақириладилар.

Сафарбарлик чақируви резервидаги хизматни ўтаган фуқаролар йиғирма етти ёшга тўлганларидан кейин Қуроли Кучлар резерви таркибига ўтказиладилар. Сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат сафига олинган шахслар тўлайдиган пул бадаллари миқдори ва уларни тўлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган алоҳида низом билан белгиланади. Бу маблағлар муддатли ҳарбий хизматдаги ҳарбий хизматчиларнинг пул ва моддий таъминотини ошириш, шунингдек сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат сафига олинган шахсларнинг ҳарбий йиғинларини ўтказишга аниқ мақсадли йўналтирилган бўлади.

Сафарбарлик чақируви резервидаги хизматни ташкил этиш ва ўташ тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳарбий хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги низом билан белгиланади.

Контракт бўйича ҳарбий хизмат — Қуроли Кучлар сафидаги ҳақиқий ҳарбий хизматга ихтиёрийлик асосида, ҳарбий хизмат назарда тутилган вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар орқали давлат билан тузиладиган контрактта биноан кирган фуқаролар бажарадиган ҳарбий хизмат туридир. Ҳарбий хизматни касб тариқасида танлаган фуқаролар контракт бўйича ҳарбий хизматни оддий аскарлар, сержантлар ва офицерлар таркиби лавозимларида ўтайдилар. Ҳарбий хизматни ўташ муддатлари ва асосий шартлари контрактда белгиланади. Айни пайтда дастлабки контракт хизматни оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида ўташ бўйича уч йил, офицерлар таркиби лавозимларида ўташ бўйича беш йил муддатга тузилади.

Олий ҳарбий таълим муассасаларининг курсантлари билан ўқиш даври учун келгусида уларнинг офицерлар таркиби лавозимларида ҳарбий хизматни камида беш йил мажбурий ўташ шarti билан контракт тузилади. Ҳарбий хизматнинг контрактда назарда тутилган муддати тугагандан кейин тарафларнинг келишуви билан бу муддат янги контракт тузиш орқали узайтирилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучлари сафида ҳарбий хизматни ўтаган резервчилар хизмати— Резервчилар хизмати ҳақиқий ҳарбий хизматни, шунингдек сафарбарлик чақируви резервидаги хизматни ўтаган оддий аскарлар, сержантлар ва офицерлар жумласидан бўлган ҳарбий хизматга мажбурлар учун Қуроли Кучларнинг қўшилмалари, қисмлари ва бўлинмалари сафини уруш даврида тақозо этиладиган штатлар даражасига қадар тўдириш, шунингдек уруш даври тақозо этадиган тузилмаларни кучайтириш мақсадида умумий ҳарбий мажбурият асосида жорий этиладиган ҳарбий хизмат туридир.

Резервчилар сифатида хизматни ўтаётган ҳарбий хизматга мажбурлар тинчлик даврида, қоида тариқасида, қўшинларнинг жанговар тайёргарлигини сақлаб туриш, резервчиларнинг ҳарбий ҳисобдаги ихтисослик бўйича мажбуриятларни тинчлик ва уруш даврида бажариши учун зарур бўлган кўникмаларини сақлаб қолиш ва такомиллаштириш мақсадида ҳарбий қисмлар базасида ҳудудий принцип асосида ташкил этиладиган ҳарбий тайёргарлик бўйича ҳарбий йиғинларни ўташга жалб этилишлари мумкин.

Резервчилардан уруш даврида ҳам, тинчлик даврида ҳам Ўзбекистон Республикасига қарши ҳарбий тажовуз таҳдиди ва мамлакат хавфсизлигига таҳдид туғилганида, табиий офатлар ҳамда фавқулодда вазиятлар оқибатларини бартараф этишда Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонида биноан қўшилмалар ва қисмлар таркибида жанговар мақсадлар бўйича фойдаланилиши мумкин.

Тинчлик даврида оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида муддатли ҳарбий хизматга, шунингдек сафарбарликка чақируви резервидаги хизматга ўн саккиз ёшдан етти ёшгача бўлган, саломатлигига кўра Қуроли Кучлари сафида ҳарбий хизматни ўташга яроқли эркак фуқаролар чақириладилар.

Муқобил хизмат фуқароларнинг умумий ҳарбий мажбуриятни бажаришининг чақирув бўйича ҳарбий хизмат ўрнига иқтисодиёт, ижтимоий соҳанинг турли тармоқларида кам малака талаб этиладиган (ёрдамчи) ишларни, шунингдек фалокатлар, ҳалокатлар, табиий офатлар ва бошқа фавқулодди вазиятлар оқибатларини бартараф этиш ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган алоҳида туридир. Ўн саккиз ёшдан етти ёшгача бўлган, ҳарбий рўйхатда турувчи ва хизматга чақирилиши лозим бўлган фуқаролар, агар улар диний таълимоти курул-яроғдан фойдаланиш ва Қуроли Кучларда хизмат қилишга йўл қўймайдиган, рўйхатга олинган диний ташкилотлар ҳисобида турсалар, муқобил хизмат ҳуқуқига эга. Муқобил хизматнинг муддати йигирма тўрт ойни, олий маълумотли фуқаролар учун эса ўн саккиз ойни ташкил этади.

Фуқароларнинг муқобил хизматга чақирилиши муддатли ҳарбий хизматга чақириладиганлар учун белгиланган тартибда амалга оширилади, чақирувни ташкил этиш ва ўтказиш эса туман (шаҳар) чақирув комиссиялари ва ҳокимликлари зиммасига юклатилади. Фуқаролар муқобил хизматни турар жойларидаги ёки мамлакатнинг бошқа минтақаларидаги кор-

оналар, ташкилотлар ва муассасаларда ўтайдилар. Бундай корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг рўйхати, шунингдек муқобил хизматдаги хизматчилар шуғулланиши мумкин бўлган ишлар ва касбларнинг турлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маъкамаси томонидан белгиланади.

Муқобил хизматни ўтаётган фуқароларга иш ҳақининг саксон фоизи туланади. Муқобил хизматни ўтаётган фуқароларнинг иш ҳақидан ушлаб қолинаётган суммалар Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигининг ҳисоб варақларига ўтказилади.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги муқобил хизмат тузилмаларига раҳбарликни мудофаа ишлари органлари амалга оширади. Корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ҳам муқобил хизмат шахсий таркибининг ҳарбий тайёргарлик ҳамда ишчи касбларига ўргатиш учун Мудофаа вазирлигининг ҳисоб варақига ажратмалар ўтказилади.

Муқобил хизматдаги хизматчилар ҳарбий тайёргарлик йиғинларига (машғулотларига) жалб этиладилар, улар шу асосда қурол-яроғдан фойдаланиш, уларни қўлланиш билан боғлиқ бўлмаган ҳарбий ҳисобдаги ихтисосликли эгаллайдилар ва Ҳарбий қасамёд қабул қиладилар. Ҳарбий тайёргарлик дастури Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги томонидан белгиланади. Муқобил хизматдан бўшатиш билан қўрилган фуқаролар Қуроли Кучлар заҳирасига ўтказилади.

Муқобил хизматни ўтаётган фуқароларга меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари татбиқ этилади. Муқобил хизмат муддати меҳнат стажига қўшилади. Муқобил хизматни ўтаётганда меҳнат қобилиятини йўқотган фуқаролар ва ҳалок бўлган фуқароларнинг оилалари, шунингдек уларнинг қарамоғида бўлган шахслар қонун ҳужжатларига мувофиқ муддатли ҳарбий хизматдаги ҳарбий хизматчилар учун белгиланган нафақалар ва пенсия таъминоти олиш ҳуқуқига эга.

Муқобил хизматни ўтаётган фуқаро уни белгаланган жойда ўташи, қонун ҳужжатларида назарда тутилган талабларга, иш жойида амал қиладиган ички меҳнат тартиби қоидаларига, шунингдек меҳнат шартномаси (контракти) шартларига риоя этиши шарт. Муқобил хизматни ўтаётган фуқаро раҳбарлик ва сайлаб қўйиладиган лавозимларни эгаллаши, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши, таълим муассасаларига ўқишга кириши мумкин эмас. Муқобил хизматни ўтаётган фуқаролар фалокатлар, ҳалокатлар ва табиий офатлар оқибатларини бартараф қилиш ишларига жалб этилган тақдирда юзага келган вазиятдан келиб чиқадиган ҳамда ана шу оқибатларни бартараф этиш комиссиялари ёки штабларининг жойлардаги раҳбарлари томонидан белгиланган махсус вазифаларни бажарадилар.

Муқобил хизматни ўтаётган фуқаро ушбу хизматдан бўшатиш билан кейин илгариги ишига ёки унга тенг ишга (лавозимга), шунингдек чақирилишга қадар ўзи ўқиган таълим муассасасига қайтиш ҳуқуқига эга.

Муқобил хизматнинг белгиланган муддатларини ўтаб бўлган фуқароларни хизматдан бўшатиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маъкамасининг қарори асосида амалга оширилади. Фуқаро оилавий аҳволи ўзгарганлиги муносабати билан, агар бу ҳол унга қонун ҳужжатларига мувофиқ чақирилиш муддатини кечиктириш ёки чақирилишдан озод этилиш ҳуқуқини берадиган бўлса, муқобил хизматдан муддатидан олдин бўшатилиши мумкин.

Муқобил хизматдан муддатидан олдин бўшатиш тўғрисидаги қарорни Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги қабул қилади.

4. Ўзбекистон Республикасида ҳарбий рўйхатга олиш тартиби

Ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчилар ҳарбий рўйхатдан ўтишлари зарур бўлиб, ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларни ҳарбий рўйхатдан ўтказиш давлатдаги мавжуд ва ҳарбий хизматга яроқли чақирилувчилар ресурсларини ҳисобга олиш ҳамда таҳлил қилишнинг умумдавлат тизими ҳисобланади. Рўйхатга олиш тизимининг фаолият курсатиши Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ва Ички ишлар вазирликлари органлари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, туманлар, шаҳарлар ҳокимликлари томонидан таъминланади. Тиббий тайёргарликка ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиладиган рўйхатдаги тегишли ҳарбий ихтисосликка турдош касб бўйича тайёргарликка эга бўлган аёллар ҳарбий рўйхатга киритилади. Улар туман, шаҳар мудофаа ишлари органларининг чақирувига биноан тиббий кўриқдан ўтиш ва ҳарбий рўйхат қондаларини бажариш учун ҳозир бўлишлари шарт.

Ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларнинг ҳарбий рўйхати уларнинг турар жойлари бўйича олиб борилади ҳамда **умумий** ва **махсус** рўйхатга бўлинади.

Умумий ҳарбий рўйхатга чақирилувчилар, шунингдек сафарбарлик даври ва уруш даври учун давлат бошқаруви органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга бронлаштириб қўйилмаган ҳарбий хизматга мажбурлар турадилар.

Махсус ҳарбий рўйхатга сафарбарлик даври ва уруш даври учун давлат бошқаруви органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга бронлаштириб қўйилган ҳарбий хизматга мажбурлар турадилар.

Ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларни шахсий рўйхатга олиш туман (шаҳар) мудофаа ишлари органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан, шунингдек ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчилар ишлайдиган ёки ўқийдиган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, таълим муассасалари томонидан амалга оширилади.

Ҳарбий хизматга мажбурлар ва ҳарбий хизматдан бўшатиладиган кейин турар жойига етиб борган шахслар уч кунлик муддат ичида тегишли мудофаа ишлари органларига келишлари шарт. Ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчилар турар жойи бир ярим ойдан кўпроқ муддатга ўзгарган, уч ойдан кўпроқ муддатга хизмат сафарига, ўқиш, таътил ёки даволанишга борган тақдирда турар жойларидаги ҳарбий рўйхатдан чиқишлари, янги турар жойга (доимий ёки вақтинчалик) келганларидан кейин уч кунлик муддат ичида ҳарбий рўйхатдан ўтишлари шарт.

Уруш даврида ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларнинг туман (шаҳар) мудофаа ишлари органи бошлиғининг рухсатисиз доимий турар жойидан бошқа жойга кетиши ман этилади.

Ҳарбий рўйхатдан қўйидагилар чиқарилиши шарт:

- 1) тиббий комиссия томонидан ҳарбий хизматга яроқсиз деб топилиб, ҳарбий рўйхатдан чиқарилган фуқаролар;
- 2) резервда ёки захирада бўлиш ёшининг чегарасига етган фуқаролар;
- 3) чет элга доимий яшаш учун жўнаб кетаётган фуқаролар;
- 4) вафот этган ёки қонунда белгиланган тартибда бедарак йўқолган деб топилган фуқаролар.

Зиммасига ҳарбий рўйхатни юритиш юклатилган жойлардаги давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, корхона, муассаса, ташкилотлар ва таълим муассасаларининг раҳбарлари мудофаа ишлари органлари талаби билан ҳарбий рўйхатда турган шахслар тўғрисидаги зарур маълумотларни тақдим этишлари, ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларни чақириладиганликларидан хабардор этишлари ҳамда уларнинг чақирув бўйича ўз вақтида ҳозир бўлишларини таъминлашлари шарт.

Ички ишлар органлари:

чақирилувчиларга паспортлар беришни, ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларнинг ҳарбий-ҳисоб ҳужжатларида улар ҳарбий рўйхатга олинганлиги ёки ундан чиқарилганлиги тўғрисида мудофаа ишлари органларининг белгиси бўлган тақдирдагина уларни турар жойлари бўйича қайд этиш ва рўйхатдан чиқаришни амалга оширишлари; ўсмирларни ҳарбий рўйхатга олишда, фуқароларнинг ҳарбий хизматга (йигинларга) чақирувини ўтказишда, ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларнинг ҳарбий рўйхат қоидаларига риоя этишлари устидан назорат қилишда ҳамда ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчилар орасидан ҳарбий рўйхатнинг белгиланган қоидаларини бузаётган шахсларни аниқлашда мудофаа ишлари органларига ёрдам кўрсатишлари ва кўмаклашишлари; умумий ҳарбий мажбуриятни бажаришдан бўйин товлаётган шахсларни қидириб топиш, ушлаш ва мудофаа ишлари органларига олиб боришни ташкил этишлари шарт.

Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органлари ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчилар фамилияси, исми ва отасининг исмини ўзгартирилганлиги тўғрисида, фуқаролик ҳолатини қайд этиш ҳужжатларига уларнинг туғилган санаси ва жойига оид ўзгартиришлар киритилганлиги ҳақида, шунингдек ҳарбий хизматга мажбур ёки чақирилувчининг вафоти қайд этилган ҳоллар тўғрисида туман (шаҳар) мудофаа ишлари органларига етти кунлик муддат ичида маълум қилишлари шарт.

Суриштирув ва дастлабки тергов органлари суриштирув ва дастлабки тергов олиб бориладиган ишга дахлдор чақирилувчилар ва ҳарбий хизматга мажбурлар тўғрисида, судлар эса чақирилувчилар ва ҳарбий хизматга мажбурларга дахлдор ўзлари кўраётган жиноят ишлари ва қонуний кучга кирган ҳукмлар тўғрисида туман (шаҳар) мудофаа ишлари органларига етти кунлик муддат ичида маълум қилишлари шарт.

Озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган (шу жумладан, шартли ҳукм қилинган) ҳарбий хизматга мажбурларнинг ҳарбий гувоҳномалари ва чақирилувчиларнинг қайд этилганлиги тўғрисидаги гувоҳномалари судлар томонидан тегишли мудофаа ишлари органларига юборилади.

Тиббий-меҳнат эксперт комиссиялари ногирон деб топилган ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчилар тўғрисида, улар қайси гуруҳ ногирони эканлигидан қатъи назар, тегишли туман (шаҳар) мудофаа ишлари органларига етти кунлик муддат ичида маълум қилишлари шарт.

Чақирув ўтказиладиган вақтда даволаш муассасалари стационар даволаниш учун қабул қилинган чақирилиш ёшидаги фуқаролар тўғрисида тегишли туман (шаҳар) мудофаа ишлари органларига уч кунлик муддат ичида маълум қилишлари шарт.

Уй-жойдан фойдаланиш органлари раҳбарлари ҳамда уй эгалари ҳарбий рўйхатни юритиш вазифаси юклатилган тегишли мудофаа ишлари органи ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи талабига биноан уй дафтарлари, қайд этиш варақалари, ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларга доир ҳарбий-ҳисоб ва бошқа ҳужжатларни тақдим этишлари, шунингдек ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларни мудофаа ишлари органларига чақиртирилганликларидан хабардор этишлари шарт.

Ҳарбий хизматга мажбурлар, чақирилувчилар оилавий аҳволи, саломатлиги, турар жойи, маълумоти, иш жойи ва лавозими ўзгарган тақдирда ўзлари ҳарбий рўйхатда турган жойдаги органларга бу ҳақда етти кунлик муддат ичида шахсан маълум қилишлари шарт.

5. Фавқулодда вазиятлар соҳасини бошқариш

1996 йил 4 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан аҳолини ва халқ хўжалиги объектларини табиий офатлардан муҳофаза қилишнинг самарали тизимини ташкил этиш, республикада табиий ва техноген тусдаги фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва оқибатларини бартараф этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигининг Фуқаро мудофааси ва фавқулодда вазиятлар бошқармаси негизида Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ташкил этилди. Ушбу вазирлик фуқаро муҳофазаси, авариялар, ҳалокатлар ва табиий офатлар туфайли вужудга келган фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларнинг оқибатларини бартараф этиш соҳасидаги ишларга раҳбарликни ҳамда уларни мувофиқлаштириб бориш ишларини амалга оширувчи марказий давлат бошқарув органи ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ўз фаолиятини Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликлари, табиатни муҳофаза қилиш ва махсус ваколатли давлат органлари билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади.

Куйидагилар Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигининг асосий вазифалари ҳисобланади:

— фавқулодда вазиятларни бартараф этиш, аҳоли ҳаёти ва саломатлигини, моддий ва маънавий қадриятларни муҳофаза қилиш, шунингдек, тинчлик ва уруш вақтида фавқулодда вазиятлар вужудга келганда уларнинг оқибатларини тугатиш ҳамда зарарларини камайтириш соҳасида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва бундай ҳоллардаги хатти-ҳаракатларни бошқаришнинг давлат тизими (ФВДТ)ни ташкил этиш ва фаолиятини таъминлаш;

— Ўзбекистон Республикасининг Фуқаро муҳофазасига раҳбарлик қилиш;

— Ўзбекистон Республикаси ҳудудида аҳолини, мамлакат ҳудудини, республиканинг миллий бойлиги бўлган объектларни муҳофаза қилиш, шунингдек, фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларнинг оқибатларини бартараф этиш соҳасидаги чора-тадбирларни ишлаб чиқишни ташкил қилиш ҳамда амалга ошириш;

— вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликларининг аҳолини ва миллий бойликларни муҳофаза қилиш, авариялар, ҳалокатлар ва табиий

офатлар тугайли вужудга келган фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этишга доир фаолиятини мувофиқлаштириб бориш шунингдек, террорчилар ҳаракат қилаётган зонада жойлашган алоҳида муҳим, категорияланган ва бошқа объектларнинг барқарор ишлашини, террорчилик ҳаракатлари оқибатларининг тугатилишини;

— йирик фавқулодда вазиятларни бартараф этиш ишларига раҳбарлик қилиш, ушбу мақсад учун зарур бўлган куч ва воситаларни ташкил этиш ва уларнинг тайёрлигини таъминлаш;

— фавқулодда вазиятларни бартараф этишга, аҳолини, мамлакат ҳудудини муҳофаза қилишга ҳамда фавқулодда вазиятлар вужудга келган тақдирда халқ ҳўжалиги объектлари фаолият кўрсатишининг барқарорлигини оширишга қаратилган мақсадли ва илмий-техник дастурларни ишлаб чиқишни ташкил этиш ва амалга ошириш;

— молия, озиқ-овқат, тиббиёт ва моддий-техника ресурсларининг давлат фавқулодда захира фондларини ташкил этишга доир ишларни мувофиқлаштириб бориш;

— аҳолини, ФВДТ мансабдор шахсларини ва тузилмаларини фавқулодда вазиятлардаги ҳаракатларга тайёрлашни ташкил этиш;

вазирлик ваколатига кирадиган масалалар бўйича халқаро ҳамкорликни ташкил этиш.

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ;

— Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва бартараф этиш тадбирларини ишлаб чиқишни ва амалга оширишни ташкил этади; ФВДТ фаолиятига раҳбарликни амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси фуқаро муҳофазаси режалари лойиҳаларини ишлаб чиқади ва тасдиқлаш учун Ўзбекистон Республикаси Президентида белгиланган тартибда тақдим этади;

— вазирликнинг фаолият соҳаси масалалари бўйича давлат мақсадли дастурларининг давлат буюртмачиси вазифасини белгиланган тартибда амалга оширади;

— фуқаро муҳофазаси, фавқулодда вазиятларнинг, шу жумладан, ҳалокатларнинг олдини олиш ва уларнинг оқибатларини бартараф этиш, аҳолини ва ҳудудларни муҳофаза қилиш масалаларига оид норматив ҳужжатлар ва бошқа ҳужжатларнинг лойиҳалари ишлаб чиқилишини ташкил этади ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига қўриб чиқиш учун тақдим этади;

— Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ваколатига кирувчи масалалар бўйича йуриқномалар, нормалар, қоидалар ва бошқа норматив-услубий ҳужжатларни тасдиқлайди;

— фуқаролар муҳофазаси бўйича белгиланган норматив талабларнинг бажарилиши, фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва бартараф этиш, бошқарув органларининг, ФВДТ кучлари ва воситаларининг фавқулодда вазиятлар вужудга келган тақдирда қидирув-қутқарув, авария-қутқарув ва бошқа долзарб ишларни бажаришга тайёрлигининг аҳволи устидан давлат назоратини амалга оширади;

— шаҳарсозлик ҳужжатларининг ҳамда объектларни қуриш лойиҳаларининг фуқаро муҳофазаси талабларига риоя қилиш ва фавқулодда вазиятларнинг олдини олишга оид қисмини давлат экспертизасидан ўтказишда қатнашади;

— манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда табиий ва техноген тусдаги фавқулодда вазиятларнинг вужудга келиши мумкинлигини олдиндан аниқлаш, уларни моделлаштириш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудларини хавфли ишлаб чиқаришлар, объектлар ҳамда табиий офатлар хавфи мавжудлиги бўйича районлаштириш, халқ хўжалиги объектларида ва ҳудудларда таваккалчилик даражасининг норматив кўрсаткичларини ишлаб чиқиш ҳамда жорий этиш бўйича ишларни ташкил қилади ва мувофиқлаштириб боради;

— зилзила, кўчки, сел, тошқин ва бошқа табиий офатларни, шунингдек техноген тусдаги авария ва ҳалокатларни кузатиш ҳамда олдиндан аниқлаш тизимининг фаолият кўрсатилиши ва ривожланишини мувофиқлаштириб боради;

— вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва ҳокимликлар билан биргаликда фавқулодда вазиятларни бартараф этиш учун мўлжалланган куч ва воситалар таркибини, уларни жойлаштириш ва жиҳозлашни аниқлайди, ўқув ва соғломлаштириш марказларини ташкил қилади;

— фавқулодда вазиятларни тезкорлик билан чеклаш ва бартараф этишга доир ишларни бажариш учун доимий тайёр бўлиб турувчи авария-қутқарув бўлинмаларини тузиш, тайёрлаш ва улардан фойдаланишни ташкил қилади;

— аҳолини фавқулодда вазиятлар тўғрисида хабардор қилишни ташкил этади, хабардор қилишнинг тегишли ҳудудий ва маҳаллий тизимларининг ташкил этилишини ва ишлашини назорат қилади;

— фуқаро муҳофазаси чора-тадбирларининг фавқулодда вазиятлар бўйича ҳудудий бошқарув органлари ва бўлинмалари томонидан бажарилишига бевосита раҳбарлик қилади, уларнинг сафарбарлик тайёргарлигини режалаштиради ва ташкил этади;

— вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликларининг одамларни қидириш ва қутқариш, авария-қутқарув ишларини ўтказиш, нефть, нефть маҳсулотлари, зарарли кимёвий, радиоактив ва бошқа моддаларнинг тукилишини бартараф этиш, табиий офатлар ва ҳалокатлар оқибатларини тугатиш бўйича фаолиятларини мувофиқлаштириб боради;

— республика раҳбариятининг топшириғига биноан вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан аҳолини сел, тошқин, кўчки, сув босиши хавфи бўлган жойлардан кўчириш, янги турар жойларда улар учун зарур ижтимоий-маиший шароитлар яратиш, шунингдек, ушбу жойлардан кўчирилган фуқаролар учун уй-жойлар, ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфраструктураси объектлари қуриш бўйича топшириқларнинг бажарилишини назорат қилади;

— жамоат бирлашмаларини ҳамда тегишли билим ва тажрибага эга бўлган алоҳида фуқароларни, шу жумладан, хорижий фуқароларни фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш тадбирларини ўтказишга белгиланган тартибда жалб қилиш ишларини уюштиради;

— ижро этувчи ҳокимиятнинг манфаатдор органлари билан биргаликда Ўзбекистон Республикасининг ва хорижий мамлакатларнинг фавқулод-

да вазиятлардан зарар кўрган аҳолисига мурувват ёрдамини шакллантириш ва етказиб беришни белгиланган тартибда ташкил этади;

— Фавқулодда вазиятлар вазирлигининг, бошқа вазирликлар ва идораларнинг фавқулодда вазиятлар жойларидаги ишларни бажаришга жалб этиладиган ходимларининг хавфсизлигини, офатлар рўй берган жойларга вазирлик кучи билан етказиб бериладиган юкларнинг, шу жумладан, мурувват ёрдами юкларининг сақланишини таъминлайди;

— тегишли вазирликлар ва идоралар билан биргаликда вужудга келган фавқулодда вазиятлардаги кўрилган моддий ва атроф муҳитга етказилган зарарни аниқлаш усуллари ишлаб чиқишни ташкил этади;

— вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликларининг, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ҳалокатлардан зарар кўрган ёки уларнинг оқибатларини бартараф этишда қатнашган фуқароларни ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва тиббий муҳофаза қилиш масалалари бўйича фаолиятига ташкилий-услубий раҳбарликни ва уни мувофиқлаштириб боришни ҳамда ушбу соҳадаги тадбирларнинг бажарилишини назорат қилишни амалга оширади;

— фуқаро муҳофазаси, фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш, авария ва ҳалокатлар оқибатларини тугатиш, одамлар ҳаёти ва саломатлигини муҳофаза қилиш, авариялар, ҳалокатлар ва табиий офатлар рўй берган ҳолларда халқ хўжалиги объектлари фаолият кўрсатишининг барқарорлигини ошириш масалалари бўйича жамоатчилик, фуқаролар ва оммавий ахборот воситалари билан алоқани белгиланган тартибда амалга оширади;

— фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ваколатига киритилган масалалар бўйича қабул қилишни ташкил этади;

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигига қарашли бошқарув органларининг, авария-қутқарув ва бошқа тузилмаларнинг молиявий, моддий ва техник таъминотини ташкил этади, фавқулодда вазиятларни бартараф этиш тадбирларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг захира фондидан белгиланган тартибда маблағ билан таъминлайди, ажратилган моддий ва молиявий ресурслардан фойдаланишни назорат қилади;

— белгиланган тартибда тасдиқланган танитувчи белгилар, махсус сигналлар ва алоқа воситалари билан жиҳозланган махсус транспорт воситаларига эга бўлади;

— белгиланган ходимлар сони ва иш ҳақи фонди доирасида Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигига қарашли корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, ҳарбий қисмлар ва бўлинмаларни, уқув юрларини белгиланган тартибда ташкил этади ва қайта ташкил қилади;

— Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги марказий аппарати ва ўзига қарашли корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ходимларини, авария-қутқарув ва бошқа тузилмаларнинг ходимларини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлашга оид чора-тадбирларни амалга оширади;

— фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга аҳолини ўқитиш, фуқаро муҳофазаси бошқарув органлари ва тузилмаларининг, ФВДТ бўлинмаларининг мансабдор шахсларини тайёрлаш дастурларини ишлаб чиқишни мувофиқлаштириб боради, тасдиқлайди ёки келишиб олади, қутқарувчиларни ва авария-қутқарув тузилмаларини аттестациядан ўтказишни ташкил этади ва амалга оширади;

— фуқаро муҳофазаси, фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга тайёрлаши, қутқарувчиларни махсус тайёрлаш масалалари бўйича ўқув ва махсус ўқув юрталарининг ўқув дастурларини куриб чиқади ва келишиб олади;

қутқарувчиларни фавқулодда вазиятларда ва шошилинч шароитларда ҳаракат қилишга тайёрлашни ташкил этади;

— фавқулодда вазиятларда аҳолини ва ҳудудларни муҳофаза қилиш, авария-қутқарувнинг мавжуд воситаларини такомиллаштириш ва юқори самарали янги воситаларини яратиш, уларни бажариш учун махсус техник воситаларни яратиш, фавқулодда вазиятларда халқ хўжалиги объектларининг фаолият кўрсатиши барқарорлигини ошириш муаммолари бўйича илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларини ўтказишни ташкил қилади ҳамда маблағ билан таъминлайди;

— фуқаро муҳофазаси, фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш, шу жумладан, авария ва ҳалокатлар оқибатларини тугатиш, зарар кўрган аҳолига ёрдам кўрсатиш масалалари бўйича ҳамда Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ваколатига тааллуқли бошқа масалалар бўйича халқаро ҳамкорликни, шунингдек, ушбу соҳалардаги чет эл тажрибасини ўрганиш, умумлаштириш ва оммалаштиришни белгиланган тартибда амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ваколатига тааллуқли масалалар бўйича халқаро шартномалар лойиҳаларини ишлаб чиқишда белгиланган тартибда қатнашади, шу жумладан, фуқаро муҳофазаси, фавқулодда вазиятларда ўзаро хабардор қилиш ва ёрдам кўрсатиш масалалари бўйича ташқи иқтисодий ҳамкорликни амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорига биноан БМТ тизимининг ихтисослашган халқаро ташкилотларининг ва бошқа ихтисослашган халқаро ташкилотларнинг марказий органларида ва минтақавий бўлинмаларида ишлаш учун, ушбу ташкилотлар билан келишилган шартларда, белгиланган тартибда вакиллар юборади;

— давлат статистика ҳисоботида назарда тутилган статистика маълумотларини давлат статистика органларига тақдим этади;

— Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ваколатига тааллуқли масалалар бўйича, давлат сирини, хизмат ахборотларини муҳофаза қилишга, махсус алоқани ривожлантиришга доир тадбирларни ўтказишни таъминлайди;

— хавфли юклар, қурол-яроғлар, ҳарбий техника, ҳарбий мол-мулклар, портловчи моддалар ва буюмлар, шунингдек ҳарбий таркиблар транзити чоғида қонунчиликка мувофиқ хулосалар беради ва назоратни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— вазирликлар, идоралар, уюшмалар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликлари, мулкчилик шаклларида қатъи назар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар бажариши мажбурий бўлган фуқаро муҳофазаси, фавқулодда вазиятлар, авариялар ва ҳалокатлар, тер-

дорчилик ҳаракатларининг олдини олиш ва уларнинг оқибатларини бартараф этиш бўйича ишларни ташкил қилиш ва мувофиқлаштириб бориш учун зарур бўлган қарорларни белгиланган тартибда, ўз ваколати доирасида қабул қилиш ва уларнинг бажарилишини назорат қилиш;

— вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва ҳокимликлардан, мулкчилик шаклларида қатъи назар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлардан вазирликка юкланган вазифаларни бажариш учун зарур бўлган ахборот ва маълумотларни белгиланган тартибда талаб қилиш ва олиш;

— вазирликлар, идоралар, корхоналар, ташкилотлар ва объектларни ўз ваколатига тааллуқли масалалар бўйича текширишларни белгиланган тартибда ўтказиш;

— мамлакатимиз ва чет эл мутахассисларини ҳудудларни, хавф-хатар мавжуд бўлган объектлар ва ишлаб чиқаришларни давлат экспертизасида ўтказишга жалб этиш;

— авария-қутқарув техникасини яратиш, авария ва ҳалокатлардан зарар кўрган аҳолини ва ҳудудларни соғломлаштириш ва тиклашга доир ишларни амалга ошириш юзасидан иш бажарувчилар (фирмалар) билан, шу жумладан, хорижлик иш бажарувчилар (фирмалар) билан белгиланган тартибда контракт (шартнома)лар тузиш;

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, ҳокимликлар билан келишилган ҳолда, бошқа соҳалардаги фавқулодда вазиятларни бартараф этиш ишларини амалга ошириш учун доимий тайёргарликнинг зарур ҳудудий кучлари ва воситаларини жалб этиш тўғрисида қарорлар қабул қилиш.

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигини Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган Бош вазирнинг биринчи ўринбосари — вазир бошқаради. Вазирнинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган уч нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазири ўзига юкланган фаолият соҳасига раҳбарликни яққабошчилик асосида амалга оширади ва вазирликка юкланган вазифаларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради. У лавозимига кўра Ўзбекистон Республикаси Фуқаро муҳофазаси бошлиғи ҳисобланади.

Фавқулодда вазиятлар вазири:

— вазирлик ҳамда унга қарашли корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва тузилмалар фаолиятига раҳбарлик қилади, Ўзбекистон Республикасининг давлат ва бошқа органлари ҳамда ташкилотларида, шунингдек, халқаро ташкилотларда вазирлик номидан вакиллик қилади;

— вазир ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди, уларнинг жавобгарлик даражаларини ҳамда вазирлик таркибий бўлинмалари раҳбарларининг жавобгарлик даражаларини белгилайди, белгиланган ходимлар сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида вазирлик марказий апаратининг тузилмасини ва штатлар рўйхатини, шунингдек, тегишли давр учун тасдиқланган бюджет ажратмалари доирасида уларни маблағ билан таъминлаш харажатлари сметасини тасдиқлайди;

— буйруқлар, директивалар чиқаради ва кўрсатмалар беради;

— вазирликнинг олий офицерлар таркиби ишлайдиган лавозимлари рўйхати тўғрисида белгиланган тартибда таклифлар киритади;

— Ўзбекистон Республикаси Президентига кўриб чиқиш учун Фавқулодда вазиятлар вазирлиги марказий аппаратида ва унга қарашли ташкилотларда олий офицерлар таркиби ишлайдиган лавозимларга тайинлашлар тўғрисида ҳамда хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларни лавозимдан озод қилиш тўғрисида. уларга олий офицерлар таркиби ҳарбий унвонлари бериш тўғрисида, уларни ҳарбий хизматдан бўшатиш тўғрисида белгиланган тартибда таклифлар киритади;

— Мудофаа вазирлигининг офицерлар таркиби учун белгиланган тартибда ва муддатларда офицерларга полковник (уни ҳам қўшган ҳолда) даражасигача ҳарбий унвонлар беради;

— фавқулодда вазиятлар ҳудудий бошқармалари (бўлимлари) бошлиқларини Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимлари билан келишган ҳолда лавозимга тайинлайди;

— вазирлик тизимининг алоҳида ўрнатилган ходимларини давлат мукофотлари билан тақдирлаш ҳамда уларга фахрий унвонлар бериш, шунингдек, идоравий мукофотлар таъсис этиш тўғрисида белгиланган тартибда таклифлар киритади;

— ходимларни, шунингдек ҳарбий хизматчиларни хизмат сафарларида, шу жумладан, Ўзбекистон Республикасидан ташқаридаги хизмат сафарларига, белгиланган тартибда юборади;

— Фавқулодда вазиятлар вазирлигини маблағ билан таъминлаш учун ажратиладиган кредитларнинг бош тасарруфчиси ҳисобланади;

— давлат бюджети ҳисобидан ажратилган моддий маблағларни ҳамда хизмат ресурслари учун белгиланган муддатни ўтаб бўлган моддий-техник воситаларни рўйхатдан чиқаришга оид ҳужжатларни белгиланган тартибда тасдиқлайди, объектлар, техник воситалар, асбоб-ускуналар ва қурол-яроғларга доир ишлаб чиқилган лойиҳа-смета ҳужжатлари бўйича лойиҳалаш ва техник хулосалар бериш юзасидан топшириқларни тасдиқлайди;

— авария-қутқарув тузилмалари учун қурол-яроғларнинг, техника ва техник воситаларнинг янги турларини лойиҳалаш юзасидан топшириқларни, шунингдек, илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишлари учун тактик-техник топшириқларни тасдиқлайди.

Вазирлик таркибида вазир (ҳайъат раиси), лавозими бўйича вазир ўринбосарлари, вазирликнинг ҳамда унга қарашли корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг, шунингдек, бошқа вазирликлар ва идораларнинг раҳбар) ходимлари бўлган 9 кишидан иборат ҳайъат тузилади. Ҳайъат аъзолари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади, лавозимига кўра ҳайъат таркибига кирувчилар бундан мустаснодир. Ҳайъат қарорлари вазирнинг буйруқлари билан ҳаётга татбиқ этилади.

Қорақалпоғистон Республикасида, вилоятларда ва Тошкент шаҳрида белгиланган тартибда вилоят фавқулодда вазиятлар бошқармалари, тоифаланган шаҳар ва туманларда эса фавқулодда вазиятлар бўлимлари ташкил этилади ва фаолият кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ваколатига киритилган муҳим муаммоларга оид тавсияномаларни кўриб чиқиш ва тайёрлаш учун Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ҳузурида илмий-техника Кенгаши ташкил этилади. Унинг таркибига манфаатдор давлат ижро этувчи ҳокимият органлари, илмий ташкилотлар ва жамоат бирлашмаларининг вакиллари кириши мумкин.

11-мавзу. Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати соҳасини бошқариш. Давлат чегараларини ҳимоя қилиш.

1. Ўзбекистон Республикасига миллий хавфсизлик соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми

2. Давлат чегараларини ҳимоя қилиш

1. Ўзбекистон Республикасига миллий хавфсизлик соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми

Миллий хавфсизликни таъминлаш фаолияти бевосита давлат, унинг чегараларини ҳамда мамлакат демократик тизимининг дахлсизлиги ва хавфсизлигини таъминлашдан иборатдир. Миллий хавфсизликни бошқаришда куйидаги хусусиятлар намоён бўлади:

- миллий хавфсизликни таъминлаш муайян давлат органи томонидан амалга оширилиши билангина чекланиб қолмайди, балки миллий хавфсизликни, миллий ва хизмат сирларини таъминлаш мамлакатдаги барча органлар, мансабдор шахслар ва фуқароларнинг ҳам бурчи ҳисобланади;

- миллий хавфсизликни таъминловчи ваколатли органлар ушбу соҳани бошқаришни амалга ошириш билан бирга Ўзбекистон Республикасига қарши қаратилган ва қонунларда белгиланган бошқа турдаги жиноятлар бўйича тергов ҳаракатларини амалга оширадилар;

- миллий хавфсизлик соҳасини бошқаришда марказлашганлик, якка-бошчилик, органларда хизматни ўташнинг ўрнатилган махсус тартиб-қоидалари ҳамда ҳарбий интизом қоидалари тадбиқ этилади.

Ўзбекистон Республикаси миллий хавфсизлик хизмати соҳасидаги органлар тизимига Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати раҳбарлик қилади. Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1991 йил 25 августдаги ва 26 сентябрдаги фармонлари асосида республика қўмитаси ҳуқуқида ташкил этилган.

МХХ ва унинг жойлардаги органлари хорижий давлатлар ва хорижий ташкилотлар махсус хизматларининг Ўзбекистонга қарши разведка-қўпурувчилик фаолияти билан кураш олиб борадилар, Ўзбекистон Республикасининг мустақиллигини, конституциявий тузумини, ҳудуди бутунлигини, иқтисодий, илмий-техникавий ва мудофаа қудратини ғайриқонуний тажовузлардан ҳимоя қилишни амалга оширади. МХХ нинг асосий вазифалари Ўзбекистон Республикаси манфаатлари йўлида разведка ва контрразведка фаолияти билан шуғулланиш ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш ҳисобланади.

МХХ органлари:

1. Разведка ва контрразведка фаолиятини амалга оширадилар; давлат хавфсизлиги манфаатларига дахлдор бўлган терроризм ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш олиб борадилар; Ўзбекистон Конституцияси ва мустақиллигини ғайриқонуний тажовузлардан ҳимоя қилишни таъминлайдилар, чет элларда Ўзбекистон Республикасининг дипломатия, савдо ва бошқа расмий вакилларининг хавфсизлигини таъминлайдилар, зарур бўлган ҳолларда республика фуқароларининг чет элга жўнаб кетишида ва у ерда бўлишида уларнинг хавфсизлигини таъминлашни ташкил этадилар.

2. Ўзбекистон Республикаси ҳудудда жойлашган чегара қўшинлари билан ҳамкорликда ҳаракат қилиш учун республика давлат чегарасининг дахлсизлигини таъминлаш юзасидан зарур чора-тадбирларни кўрадилар.

3. Ўзбекистон Президентини, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларини хавфсизлик масалаларига дахлдор бўлган масалалар юзасидан хабардор қилиб турадилар; Ўзбекистон Президентини, давлат ҳокимияти ва бошқарувининг юқори органларини хавфсизлик, ижтимоий-иқтисодий, мудофаа қурилиши ва фан-техника тараққиёти, ташқи сиёсат ва ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ вазифаларни ҳал этиш учун уларни зарур ахборот билан таъминлаш мақсадида ахборот бериш-таҳлил қилиш ишларини амалга оширадилар; хавфсизлик манфаатларига дахлдор бўлган ижтимоий жараёнларни ва муаммоларни тадқиқ қиладилар ва олдиндан айтиб берадилар.

4. Халқ хўжалиги ва бошқа объектларда давлат сирларини сақлашга оид чораларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда қатнашадилар; тижорат сирларини сақлашда корхона, муассаса ва ташкилотларга ёрдам кўрсатадилар.

5. Тергов қилиш хавфсизлик органлари ихтиёрига ўтказилган жиноятлар тўғрисидаги ишлар бўйича суриштирув ва дастлабки тергов ишларини олиб борадилар; бундай жиноятларни содир этган ёки содир этишда шубҳа қилинаётган шахсларни қидиришни амалга оширадилар; жиноят содир қилган шахсларнинг ҳисобини юритадилар.

6. Халқ хўжалиги ва бошқа объектларда хавфсизликни таъминлайдилар.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентини, Ўзбекистон давлат ҳокимияти ва бошқаруви юқори органларининг қарори бўйича ички ишлар органлари билан биргаликда фуқароларни ҳимоя қилишда, транспорт ва алоқа, аҳоли ҳаётини таъминлаш объектларини, муҳим халқ хўжалиги ва ҳарбий объектларни қўриқлашда, қонунчиликни ва ҳуқуқий тартиботни тиклашда, оммавий тартибсизликларнинг, миллатлараро низоларнинг олдини олишда қатнашадилар.

8. Атом энергетикаси объектларидаги, нефть ва газ маҳсулотлари қувурларидаги, транспортдаги, саноатнинг мудофаа тармоқлари объектларидаги ва бошқа муҳим халқ хўжалиги объектларидаги йирик аварияларнинг, ҳалокатларнинг ва бошқа фавқулодда ҳодисаларнинг олдини олишга оид тадбирларни амалга оширишда, табиий офатлар, эпидемиялар, эпизоотик касалликлар, экологик ҳалокатлар ва бошқа фавқулодда ҳодисаларнинг оқибатларини тугатишда қатнашадилар.

9. Давлат органларининг сўровлари бўйича давлат сирларидан иборат бўлган маълумотларни яхши билган шахслар тўғрисида, уларнинг чет элга жўнаб кетаётганликлари ва фуқароликдан чиқишлари ҳақидаги илтимосномалари муносабати билан ахборотлар тақдим этадилар.

10. Махсус юкларни ташишнинг хавфсизлигини таъминлаш юзасидан чоралар ишлаб чиқишда ва амалга оширишда бошқа давлат органлари билан ўзаро ҳамкорликда қатнашадилар.

11. Уруш даврида миллий хавфсизлик органларининг сафарбарлик тадбирларини таъминлашда қатнашадилар.

12. Давлат сирларини сақлашга, божхона қоидаларига, қурол ва ўқдорилар сотиб олиш ва сақлашга тегишли масалаларни ҳал этишда Ўзбекистон Республикаси хавфсизлигини таъминлаш юзасидан умумдавлат тадбирларини ишлаб чиқишда қатнашадилар.

13. Миллий хавфсизлик органларининг моддий-техника базаларини ривожлантириш режаларини ишлаб чиқадилар ва амалга оширадилар.

14. Миллий хавфсизлик органлари кадрлари билан ишлаш бўйича тадбирларни ишлаб чиқадилар ва уларни амалга оширадилар; ўз хавфсизликларини таъминлашга оид тадбирларни амалга оширадилар.

Миллий хавфсизлик органлари ўз фаолиятини қонунийлик, қонун олдида ҳамманинг тенглиги, шахсни, унинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳурмат қилиш, инсонпарварлик ва байналмилаллик принциплари асосида амалга оширадилар. Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати республика кўмитасининг ҳуқуқлари билан таъминланади ва Ўзбекистон Республикаси Президентига бўйсунди. МХХ ўзига юклатилган вазифаларни бажариш учун Қорақалпоғистон Республикасида, унинг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари билан келишилган ҳолда, вилоятларда, алоҳида шаҳарлар ва туманларда ўзининг органларини тузади. МХХ Ўзбекистон Республикаси ҳокимият ва бошқаруви органларининг ишлашини нодўстлик кайфиятидаги давлатлар ва Конституцияга қарши ички тузилмалар махсус хизматларининг разведка-қўпоровчилик ва бошқа хил жиной тажовулардан самарали ҳимоя қилиш учун жавобгардир ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳамда Олий Мажлиси олдида мунтазам равишда ҳисоб бериб туради.

МХХ га Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони билан тайинланадиган ва кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг сессиясида тасдиқланадиган Раис бошчилик қилади. МХХ раисининг ўринбосари ва ўринбосарлари раиснинг тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарори билан тайинланадилар. МХХ Раиси Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан республика вазирларига берилган ҳуқуқлардан фойдаланади.

Ўзбекистон Республикаси МХХ амалдаги буйруқлар ва кўрсатмаларга мувофиқ, агар улар Ўзбекистон Республикаси ва қонунларига зид бўлмаса, оператив-қидирув ва бошқа хил хизмат фаолиятларини амалга оширади.

Хавфсизлик органлари ишни ташкил этиш масалаларини ҳал этиш учун таркибида МХХ Раиси-Кенгаш раиси, унинг ўринбосарлари ва МХХнинг бошқа раҳбар ходимлари бўлган Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати Кенгаши тузилади.

МХХ органлари ўзларига юклатилган мажбуриятларни бажариш учун:

1. Ўзбекистон Республикаси қонуни билан тергов қилиш миллий хавфсизлик органлари ихтиёрига ўтказилган жиной ишларнинг олдини олиш, аниқлаш ва уларни очиш мақсадида, шу жумладан, техника воситаларидан фойдаланган ҳолда, ошкора ва ноошкора оператив-қидирув тадбирларини белгиланган тартибда амалга оширадилар, олинган маълумотлардан қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибда фойдаланадилар.

2. Миллий хавфсизлик органлари зиммасига юклатилган мажбуриятларни бажариш учун фуқароларнинг розилиги билан ошкоралик ва ноошкоралик асосида уларнинг ёрдамидан фойдаланадилар, шу жумладан, кўнгилли асосда фуқароларни хавфсизлик органларининг штатсиз ходимлари сифатида жалб қиладилар.

3. Чет эл давлати ва чет эл ташкилотлари махсус хизматларининг Ўзбекистонга қарши разведка-қўпоровчилик фаолиятини, Конституциявий тузумга ва республиканинг мустақиллигига қарши тажовузкорликларнинг пайини қирқиш мақсадида, кейинчалик прокурорни хабардор қилиб, по-

чта жўнатмаларини текширадилар, телефонлар ва бошқа сўзлашув қурилмаларидан фойдаланиб, гаплашувчи айрим шахсларнинг гапларини эшитадилар, шунингдек тергов қилиш Ўзбекистон Республикаси қонуни билан миллий хавфсизлик органларига берилган жиноятларни содир этиш ва уларга тайёргарлик кўрилаётганлигини кўрсатувчи етарли маълумотлар бўлганда, бу чора-тадбирлар натижасида жинойи иш бўйича далил бўлувчи маълумотлар олинади, деган асос бўлган ҳолларда бу шахслар томонидан фойдаланиладиган техник алоқа каналларидан ахборотларни оладилар.

4. Ички ишлар органлари билан бирга ўзаро ҳамкорликда жиноятларнинг олдини олиш ва уларни очиб ташлаш учун оператив-қидирув тадбирларини амалга оширадилар.

5. Ички ишлар органлари билан келишилган ҳолда хавфсизликни таъминлаш юзасидан тадбирлар ўтказиш учун бу органларнинг кучи ва воситаларини жалб қиладилар.

6. Тергов қилиш қонун билан миллий хавфсизлик органлари ихтиёрига берилган жиноятларни содир қилганликда асосли равишда шубҳаланилган ёхуд жиноятлар содир қилган фуқароларнинг, уларнинг шахсини тасдиқловчи ҳужжатларини, шунингдек, бажарилишини назорат қилиш хавфсизлик органлари зиммасига юклатилган қондаларга риоя қилинишини текшириш учун зарур бўлган бошқа ҳужжатларни текширадилар.

7. Корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва жамоат корхоналарига тегишли, шошилишч ҳолларда эса фуқароларга тегишли алоқа воситаларидан хизмат мақсадларида монеликсиз фойдаланадилар.

8. Кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда корхона, муассаса, ташкилотларга, жамоат бирлашмаларига ёки фуқароларга тегишли (чет эл давлатлари, халқаро ташкилотларнинг дипломатия вакилликлари, консуллик ва бошқа муассаларидан ташқари) транспорт воситаларидан жиноятларнинг олдини олиш, жиноят содир этган ёки жиноят қилганликда шубҳаланилаётган шахсларни кузатиш ва ушлаш, шошилишч тиббий ёрдамга муҳтож фуқароларни даволаш муассасаларига етказиш учун, шунингдек, воқеа содир этилган ёки табиий офат рўй берган жойга етиб бориш учун фойдаланадилар. Транспорт воситалари эгаларининг талабига кўра миллий хавфсизлик органлари оқибат-натижада уларга келтирилган зарарни белгиланган тартибда тўлайдилар.

9. Текшириш қонун билан миллий хавфсизлик органлари ихтиёрига берилган жиноятларнинг бевосита олдини олишда, бундай жиноятларни содир этганликда шубҳаланилаётган шахсларни таъқиб қилишда, хавфсизликка таҳдид солувчи фавқулодда ҳолатларда куннинг хоҳлаган вақтида уйларга ва фуқароларга тегишли бўлган бошқа хоналарга, корхона, муассаса, ташкилотларнинг ҳудудларига ва биноларига ҳеч қандай монеликсиз кирадилар ҳамда кўздан кечириладилар, сўнгра бир кун муддат ичида қилинган ҳаракатлар тўғрисида прокурорга хабар берадилар.

10. Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимияти юқори органларининг қарорига кўра иқтисодиёт соҳасидаги жиноятларни аниқлашга оид тадбирларни амалга оширадилар; бундай ҳолларда милиция ходимларига берилган ҳуқуқлардан фойдаланадилар.

11. Текширилиши қонун билан миллий хавфсизлик органлари ихтиёрига берилган жиноятларнинг олдини оладилар. Қонун билан назарда тутилган ҳолларда фуқароларни ҳуқуққа қарши қаратилган ҳаракатларнинг со-

дир бўлишига йул қўйишда расмий равишда огоҳлантирадилар, кейинчалик бу ҳақда прокурорни хабардор қиладилар.

12. Қонун билан белгиланган тартибда жиноятчиликнинг олдини олиш чораси сифатида ҳибсга олинган шахсларни ва миллий хавфсизлик органлари томонидан жиноятлар қилишда шубҳаланиш бўйича ушланган шахсларни, айрим ҳолларда эса прокурор санкцияси билан ушланган ва ички ишлар органлари, прокурорлар ва судлар томонидан, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси қонунилари билан назарда тутилган ҳолларда ушланган ва қамоққа олинган шахсларни сақлаш учун тергов изоляторлари ва бошқа хоналарга эга бўладилар.

13. Ўз ҳуқуқлари доирасида давлат сирлари, махсус алоқа турлари ва шифрлаш ишлари хавфсизлигининг сақланишини қандай таъминлашни, вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корхоналар, муассасалар, ташкилотларда, жамоат бирлашмалари органларида, Ички ишлар вазирлигининг ички қўшинларида ва Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан назарда тутилган бошқа ҳарбий тузилмаларда хавфсизликнинг бошқа масалаларини қандай ҳал этишни ташкил қиладилар ва назорат этадилар; хавфсизлик манфаатларига тегишли аниқланган камчиликларни бартараф этиш тўғрисида ёзма маърузалар тақдим этадилар, тегишли чоралар қўришни ва миллий хавфсизлик органларини уларнинг ижроси тўғрисида хабардор қилиб қўйишни талаб қиладилар.

14. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида рўйхатдан ўтмаган маълумотлар билан ёки белгиланган қоидаларни бузган ҳолда ишловчи, шунингдек, ўрнатилган талабларни бузиб бажарадиган, давлат сирларидан иборат бўлган ишларни узатувчи радиоэлектрон воситалардан фойдаланишни таъқиқлайдилар.

15. Вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корхоналар, муассасалар, ташкилотларда, жамоат бирлашмаларидан хавфсизликни таъминлаш юзасидан мажбуриятларни ижро этиш учун зарур ахборотларни белгиланган тартибда расмий равишда талаб қиладилар ва оладилар.

16. Миллий хавфсизлик органлари фаолиятига тааллуқли тергов ва бошқа маълумотларнинг давлат томонидан сир сақланишини амалга оширадилар ва уларни ҳисобга олиш, сақлаш ва фойдаланиш тартибини аниқлайдилар; ахборот тизимларини ташкил этадилар.

2. Давлат чегараларини ҳимоя қилаш

Ўзбекистон Республикаси ҳам бошқа ҳар қандай давлат каби ўзининг давлат чегарасига эга ва уни ҳимоя қилиш ҳамда унинг дахлсизлигини таъминлаш Ўзбекистоннинг асосий функцияларидан биридир. Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси Ўзбекистон Республикаси ҳудуди доирасини (қуруқликда, сувда, ер остида, ҳаво бўшлиғида) белгиловчи чизиқдан ва бу чизиқ бўйлаб ўтувчи вертикал сатҳдан иборатдир. Ўзбекистон Республикаси давлат чегарасини белгилаш, ўзгартириш, ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 20 августда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси тўғрисида» ги қонуни билан тартибга солинади. Ушбу қонуннинг 4-моддасига биноан Давлат чегарасини белгилаш ва ўзгартириш пайтида Ўзбекистон Республикаси миллий хавфсизликни таъминлаш заруратидан келиб чиқади ҳамда қуйидаги принципларга амал қилади: *давлатларнинг суверенитети, ҳудудий яхлитлиги, давлат чегаралари дахлсизлиги ва*

бузилмаслигини ўзаро хурматлаш; чегара масалаларини тинч йўл билан ҳал этиш; чет эл давлатлари билан ҳар томонлама, тенг ҳуқуқлилик ва ўзаро манфаатдорлик асосида ҳамкорлик қилиш; қўшни давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик; куч ишлатмаслик ва куч билан таҳдид қилмаслик.

Давлат чегарасини белгилаш ва ўзгартириш Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига асосан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан амалга оширилади. Давлат чегараси делимитация ва демаркация (редемаркация) қилинади.

Давлат чегараси қуйидагича белгиланади: қуруқликда ўзига хос нуқталар, рельефнинг чизиқлари ёки аниқ кўриниб турадиган жойлар бўйича; кема қатнайдиган дарёларда—дарёнинг асосий фарватери ёки тальвеги ўртаси бўйлаб; кема қатнамайдиган дарёларда, жилғаларда— уларнинг ўртаси ёки дарёнинг асосий узанининг ўртаси бўйлаб; кўлар ёки бошқа сув ҳавзаларида—Давлат чегараси кўл ёки бошқа сув ҳавзаси қирғоқларига чиққан жойларни туташтирувчи тўғри ёки бошқача чизиқ бўйича. Дарё, жилға, кўл ёки бошқа сув ҳавзаси орқали ўтадиган Давлат чегараси улар қирғоқларининг кўриниши ёки сув сатҳи ўзгарганда ҳам, дарё, жилға оқими у ёки бу томонга бурилганда ҳам ўзгармай қолаверади; сув омборларида ва бошқа сунъий сув ҳавзаларида—улар сув билан тўлдирилгунга қадар Давлат чегарасининг мазкур жойдан ўтган чизигига мувофиқ равишда; дарёлар, жилғалар, кўлар ва бошқа сув ҳавзалари орқали ўтувчи кўприкларда, тўғонлар ва бошқа иншоотларда—Давлат чегараси сувдан ўтиш-ўтмаслигидан қатъи назар, шу иншоотларнинг ўртаси ёки уларнинг технологик ўқи бўйлаб.

Давлат чегараси режими: Давлат чегарасини жиҳозлаш ва уни асраш устидан назорат қилиш; Давлат чегарасининг шахслар ва транспорт воситалари томонидан кесиб ўтилиши; Давлат чегараси орқали товарлар, бошқа мол-мулк ва ҳайвонларни олиб ўтиш; Давлат чегараси орқали шахслар, транспорт воситалари, товарлар, бошқа мол-мулк ва ҳайвонларни ўтказиш; Давлат чегарасида ёки унинг яқинида ҳўжалик фаолияти ва бошқа фаолият юритиш тартибини белгиловчи қондалар мажмуидан иборат.

«Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси тўғрисида» ги қонунининг 5-бўлимида давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасидаги ваколатлари, шунингдек фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқароларнинг давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлашдаги иштироки кўрсатиб ўтилган бўлиб, унга кўра:

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасидаги кучлар ва воситаларни, ўтказиладиган тадбирларни молиялаш ва ресурслар билан таъминлашни амалга оширади; Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасида норматив ҳужжатлар чиқаради; вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, ижро ҳокимияти маҳаллий органларининг Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасидаги фаолияти устидан назоратни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Миллий Ҳавфсизлик Ҳизмати:

Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасидаги давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлайди; Давлат чегараси ҳимоя қилиниши ва қўриқланишини таъминлайди; чегара қўшинларини бошқаришни амалга оширади; давлат бошқарув органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органла-

ри, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириб туради; Давлат чегараси хавфсизлигига таҳдидлар тўғрисида белгиланган тартибда ахборот тақдим этади; разведка, контрразведка ва тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширади; белгиланган тартибда контрабандага қарши кураш чораларини ишлаб чиқади ва амалга оширади; Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш соҳасида бошқа давлатларнинг тегишли чегара идоралари, халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни амалга оширади; Давлат чегараси чизигининг ўтишини белгилашда иштирок этади; Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетининг Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлашга доир қисмини шакллантириш юзасидан таклифларни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маъкамаси муҳокамасига киритади; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги:

Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлашни ташқи сиёсий ва халқаро-ҳуқуқий жиҳатдан таъминлашни амалга оширади; Давлат чегарасини ва унинг режимини белгилаш бўйича музокаралар олиб боради, зарур ҳужжатлар ва материаллар тайёрлайди; Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига кириши ва Ўзбекистон Республикасидан чиқиши ҳуқуқини берувчи ҳужжатларни расмийлаштиради; Давлат чегараси режимига риоя этиш масалаларини, чегара низоларини белгиланган тартибда ҳал этади; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги:

ҳаво бўшлиғида Давлат чегараси ҳимоя қилиниши ва қўриқланишини амалга оширади; Ўзбекистон Республикасининг Қуролли Кучлари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Давлат чегарасини ҳимоя қилишда иштирок этишини таъминлайди; ўз ваколатлари доирасида ҳаво бўшлиғида юзага келган чегара низоларини ҳал этади; Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш тадбирлари ресурс ва бошқа жиҳатдан таъминланишида чегара қўшинларига белгиланган тартибда кўмаклашади; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги:

Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлашга доир тадбирларни амалга оширишда чегара қўшинларига кўмаклашади; чегара олди зонасида чегара олди режимига риоя этилиши устидан ҳамда Давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларига туташ ҳудудларда ҳуқуқ-тартиботга риоя этилиши устидан назоратни амалга оширишда ички ишлар органларининг иштирокини таъминлайди; чегара олди ҳудудларида ҳуқуқ-тартиботнинг ҳолати тўғрисида чегара қўшинларига ахборот беради; Давлат чегарасини ҳимоя қилишда ички қўшинлар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда иштирок этишини таъминлайди; чегара қўшинларининг тақдимномасига биноан чегара олди қидирув ишлари ва операциялари ўтказилаётган пайтда, шунингдек ҳарбий хуружни қайтариш ёки Давлат чегараси орқали ноқонуний оммавий ўтишларнинг олдини олиш чоғида Давлат чегарасига яқин айрим участкалар ёки объектларга фуқароларнинг ўтишини вақтинча чеклаш ёки ман этишни таъминлайди; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси:

Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлашда чегара қўшинларига кўмаклашади; Давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларидаги режимга риоя этилиши устидан назоратни амалга оширишда божхона органлари иштирокини таъминлайди; шахслар, транспорт воситалари, товарлар, бошқа мол-мулк ва ҳайвонларнинг Давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларида божхона назоратидан ўтиши ва расмийлаштирилишини ташкил этади; контрабандага ва божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бошқа тарзда бузилишига қарши курашга доир чоралар ишлаб чиқади ва амалга оширади; Давлат чегараси орқали ўтказиш пунктлари ташкил этишга доир таклифларни киритади; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширади.

Давлат чегарасида санитария-карантин, ветеринария, фитосанитария назоратини ҳамда назоратнинг бошқа турларини амалга оширувчи давлат бошқаруви органлари:

шахслар, транспорт воситалари, товарлар, бошқа мол-мулк ва ҳайвонлар Давлат чегараси орқали ўтказилишида ўз ваколатлари доирасида иштирок этадилар; зарур ҳолларда Давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларида ўз хизматларини тузадилар ва улар ишини ташкил қиладилар; Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлашда чегара қўшинларига ўз ваколатлари доирасида кўмаклашадилар; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширадилар.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари:

Давлат чегарасини қўриқлаш учун қонун ҳужжатларига мувофиқ шароит яратиб берадилар; Давлат чегараси эҳтиёжлари учун белгиланган тартибда ер участкалари берадилар, улардан фойдаланиш устидан назоратни амалга оширадилар; Давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва қўриқлашда фуқаролар ихтиёрий асосда иштирок этишларига кўмаклашадилар; қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширадилар.

12-мавзу. Ўзбекистон Республикасида ички ишлар соҳасини бошқариш

1. Ўзбекистон Республикасида ички ишлар соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми

2. Йўл ҳаракати хавфсизлиги

3. Ўзбекистон Республикасида паспорт тизими

4. Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасида бўлишлари тартиби

1. Ўзбекистон Республикасида ички ишлар соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми

Ўзбекистон Республикасида ички ишлар соҳасини бошқариш Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Республика Конституцияси ва Республика суверенитети ҳақидаги Декларацияга мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг давлат бошқарув органи ҳисобланади. Вазирлик ўз ҳуқуқи доирасида фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, жамоат тартибини, жамоат хавфсизлигини муҳофаза қилишни ва жи-

ноятчилиikka қарши курашни таъминлайди. У ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Президентиға ва Ҳукуматиға буйсунади.

Вазирлик Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тузилади ва тугатилади, сунгра Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланади ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти, Олий Мажлиси ва Вазирлар Маҳкамаси олдида ўз зиммасидаги вазифаларнинг ҳал этилиши учун жавоб беради. Вазирлик ўз фаолиятида сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари ва ҳаракатларидан мустақилдир.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборатдир:

— республика ички ишлар органлари ишининг стратегик йўналишларини белгилаш;

— ички ишлар органлари фаолиятиға умумий раҳбарлик қилиш, уни мувофиқлаштириш, уларға ташкилий-методик ёрдам бериш ва улар фаолиятининг самарадорлигини таъминлаш;

— ички ишлар органлари, ички ишлар вазирлиги корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари тизимининг фаолиятида қонунийликни, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш;

— ички қўшинларнинг жанговар ва сафарбарлик тайёргарлигини таъминлаш;

— жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жамоат тартибини сақлаш, жиноятчиликка қарши кураш ишларини ташкил этиш;

— фан ва техника ютуқларини, ижобий тажрибани, бошқарувнинг прогрессив шакллари ва иш усулларини жорий этиш;

— ички ишлар органлари фаолиятининг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш;

— ички ишлар органларида кадрлар билан ишлашнинг юқори савияда бўлишини таъминлаш;

— ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий кафолатлашни таъминлаш;

— уюшган жиноятчилик ва порахўрликка қарши кураш ишларини таъминлаш.

Вазирлик ўз вазифалари ва функцияларини амалға оширишда қуйидаги принципларға амал қилади:

— коллегияликни яққабошчилик билан уйғунлаштириш;

— қонунчилик, шахсни ҳурмат қилиш, байналмилалчилик;

— ошкоралик;

— давлат органлари, жамоатчилик бирлашмалари, меҳнат жамоалари ва аҳоли билан биргаликда иш олиб бориш, жамоатчилик фикрини ҳисобға олиш;

— ички ишлар органлари ходимларининг миллий мансублик, тил, ўтроқлик белгилари бўйича ҳуқуқларини чеклашға йўл қўймаслик.

Вазирлик фаолиятининг ҳуқуқий асосларини қуйидагилар ташкил этади:

— Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси;

— Ўзбекистон Республикасининг Қонулари;

— Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг норматив актлари;

— Давлат ҳокимияти ва бошқарувининг марказий ва республика органлари билан ички ишлар органларининг фаолияти соҳасидаги ўзаро ҳамкорлик ҳақидаги битимлар;

— *Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг идоравий норматив аклари.*

Вазирлик ўз ҳуқуқи доирасида кўрсатилган ҳуқуқий актлар асосида ва уларни бажариш учун буйруқлар, кўрсатмалар, йуриқномалар чиқаради ва қоидалар ўрнатади. Вазирликнинг ўз қарамоғига киритилган масалалар бўйича норматив актлари Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ички ишлар органлари ва ички қўшинлар томонидан бажарилиши мажбурийдир. Зарур ҳолларда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги бошқа вазирликлар ва идоралар билан биргаликда норматив актлар чиқаради.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги давлат органларини, жамоат бирлашмаларини, меҳнат жамоаларини, аҳолини ва оммавий ахборот воситаларини республикадаги ҳуқуқ-тартиботнинг аҳволидан ҳамда ички ишлар органларининг уни мустаҳкамлашга, шунингдек, вазирлик зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришга оид фаолиятдан хабардор қилиб туради. Вазирлик давлат органларидан, жамоат ташкилотларидан, мансабдор шахслар ва фуқаролардан вазирлик вазифаларини бажариш учун зарур бўлган ахборотларни талаб қилиб олишга ҳақлидир.

Вазирлик ўз фаолиятини бошқа республика ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан ўзаро ҳамкорлик қилиш ва мувофиқлаштириш асосида амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ўз зиммасига юклатилган вазифаларга мувофиқ:

— ички ишлар органларининг жинойтчиликка қарши кураш, жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш, кадрлар билан ишлаш ва қонунийликни мустаҳкамлаш борасидаги ишларига умумий раҳбарлик қилади ва бу ишларни мувофиқлаштиради, методик жиҳатдан таъминлайди;

— жинойтчиликка қарши кураш, жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш республика дастурини тайёрлайди ва амалга оширади, мазкур йўналишлар бўйича умумиттифоқ дастурини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

— ҳуқуқ-тартибот масалалари юзасидан республика қонунчилигини ишлаб чиқишда таклифлар киритади ва қатнашади;

— ўз ҳуқуқи доирасида ички ишлар органлари фаолиятини ҳуқуқий жиҳатдан таъминлайди;

— жинойтчиликка қарши кураш ва жамоат тартибини сақлаш бўйича республика тадбирларини ўтказишни кучлар ва воситалар билан бошқаради;

— ички ишлар органларида режалаштириш, назорат қилиш ва ахборот-аналитик фаолиятнинг ягона тизимини белгилайди, ташкил этади ва таъминлайди;

— республика маълумотнома-ахборот фондларини, оператив-қидирув ва кадрларни ҳисобга олишни шакллантиради, республика криминалистик ҳисобот-ахборот тизимини тузади, ички ишлар органлари фаолияти масалалари юзасидан давлат статистика ҳисоботини олиб боради;

— Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган транспорт ички ишлар органларига, ички ишлар органлари ўқув юртларига раҳбарликни амалга оширади;

— жинойтлар ҳамда жамиятга қарши бошқа хатти-ҳаракатларнинг ўз вақтида олдини олиш тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади, вазирлик, идоралар, муассасалар ва ташкилотларга жинойтчиликни келтириб чиқарувчи ва бошқа ҳуқуқ-тартиботни бузиш ҳолларининг сабаблар

рини ҳамда ана шу хатти-ҳаракатларни содир қилишга сабаб бўлувчи шарт-шароитларни бартараф этиш юзасидан тақлифлар киритади;

— фуқаролар, давлат, жамоат, коллектив, қўшма, кооператив ҳамда бошқа корхоналар, ташкилотлар ва муассасаларнинг иқтисодий манфаатларини ғаразли жиноий ҳуружлардан ҳимоя қилишни ҳамда улар туфайли етказилган зарарнинг ўрни қопланишини, жиноий жазо бериладиган порахўрликка, сохта пул ясашга ва валюта операциялари қоидаларининг бузилишига қарши курашни таъминлайди;

— оператив-қидирув ишларини ташкил этади ва амалга оширади;

— қонунчилик томонидан ички ишлар органлари зиммасига юклатилган жиноятлар ҳақидаги дастлабки сўроқ ва терговни таъминлайди;

— тергов ва суддан яшириниб юрган айбланувчи, ҳукми ижро этиш ва жазони ўташдан бўйин товлаб юрган жазога тортилган шахсларни, бедарак йўқолган ва қонунда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидириш ишларини ташкил этади;

— бошқа давлат ва жамоат ташкилотлари билан биргаликда болаларнинг назоратсиз қолишининг олдини олиш ҳамда балоғатга етмаганлар томонидан ҳуқуқ бузишларга қарши кураш ишларини олиб боради;

— судларнинг ажримлари, прокурорларнинг қарорлари ва терговчилар ва дастлабки терговни олиб борган шахсларнинг прокурор томонидан қамоққа олиш ҳулосаси туғрисида санкция берилган қарорларининг, шунингдек, қонунчилик томонидан ички ишлар органлари зиммасига ижро этиш юклатилган мажбур этишнинг бошқа чораларини қўлланиши ҳақидаги бошқа қарорларнинг ижросини таъминлайди;

— ҳибсга олинганлар ва ушланганларни қўриқлаб ва кузатиб боришни ташкил этишни таъминлайди;

— озодликдан маҳрум этишга, сургун, бадарға қилишга ҳамда қонунчилик томонидан ички ишлар органларининг зиммасига ижро этиш юклатилган жазонинг бошқа турлари бўйича ҳукм қилинган шахсларга нисбатан суд ҳукмларининг ижро этилишини ташкил этишни таъминлайди;

— жазога ҳукм этилганлар ахлоқини тузатиш ва уларни қайта тарбиялаш ишларини белгиланган тартибда ташкил этади, қонун томонидан белгиланган жазони ўташ режимига қатъий риоя қилинишини, жазога ҳукм этилганларни ижтимоий фойдали меҳнатга жалб этиш, улар билан сиёсий-тарбиявий ишлар олиб боришни ташкил этади, манфаатдор вазирликлар ва муассасалар билан биргаликда жазога ҳукм этилганларга умумий таълим ва ҳунар-техника таълими беришни ташкил этади ва амалга оширади, содир этилган жиноятнинг характери ва ижтимоий хавфлигини, жазога ҳукм этилганнинг шахсияти, шунингдек, унинг ҳулқ-атвори ва меҳнатга муносабатини ҳисобга олган ҳолда жазога ҳукм этилганлар ахлоқини тузатиш ва уларни қайта тарбиялаш воситаларини танлашда яқка тартибда иш олиб боришни таъминлайди, бунда педагогика, психология ва бошқа фанлар соҳасида эришилган ютуқлардан кенг фойдаланади;

— озодликдан маҳрум этилган жойлардан бўшатилаган шахсларнинг ишга жойлашишига ва турмушда ўз ўрнини топишига кўмаклашади;

— озодликдан маҳрум этилган жойлардан бўшатилаган шахсларни қонунчиликка мувофиқ маъмурий назорат қилиб туради, шунингдек, қонун томонидан белгиланган ҳолларда шартли равишда жазога ҳукм этилган ва шартли равишда жазони ўташдан озод этилган шахсларни назорат қилиб боради;

— республикака ҳудудда паспорт тизими талабларининг бажарилишини таъминлайди, чегара қўшинлари билан биргаликда фуқароларнинг чегара режими қоидаларига риоя қилишларини назорат қилади, чет эллик ва фуқаролари бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудда улар учун белгиланган яшаш ва қўчиш қоидаларига риоя қилишларини назорат қилиб боради;

— қонунчиликка мувофиқ ўт очиш ва совуқ қуроллар, ўқ-дорилар, портловчи моддалар, кучли таъсир этувчи заҳарли, наркотик ва радиоактив моддаларни сотиб олиш, сақлаш ва ташиниши, ўқ отиш тирлари ва отишма жойларини, қурол-яроғларни тузатиш ва пиротехника корхоналари, ов ва спорт қуроллари билан савдо қилувчи магазинларни очишни ва уларнинг ишлашини назорат қилиб боради;

— белгиланган тартибда полиграфия ҳамда штемпель-гравюра корхоналарини очиш ва уларнинг ишини, шунингдек, полиграфия асбоб-ускуналарини сотиб олиш, сақлаш ҳамда муҳр ва штампларни тайёрлашни назорат қилиб боради;

— республикада давлат ёнғин назоратини амалга оширади, аҳоли яшайдиган жойлар ва халқ хўжалиги объектларини ёнғиндан сақлашни таъминлайди, бошқа вазирликлар ва идораларнинг ёнғиндан сақлаш бўлинмалари ишини назорат қилади ва бошқаради, республика ёнғиндан сақлаш ташкилотларининг биргаликда иш олиб бориш тартибини белгилайди;

— табиий офатлар ва бошқа фавқулодда ҳолатлар рўй берганда одамларни ва мол-мулкни қутқаришда қатнашади, бунда жамоат тартиби сақланишини таъминлайди, мол-мулкни муҳофаза қилишни ташкил этади, бундай ишларга аҳолини, шунингдек, транспорт ҳамда корхоналар, ташкилотлар, муассасалар ва фуқароларга тегишли воситаларни қутқарув ишларини ва кечиктириб бўлмайдиган авария-қайта тиклаш ишларини ўтказишга жалб қилишга қўмаклашади;

— ҳуқуқбузарликдан ва бахтсиз ҳодисалардан зарар кўрган ҳамда жамоат жойларида оғир аҳволда қолган шахсларга шошилиш чора-тадбирларини ташкил этади;

— шаҳарларда ва аҳоли яшайдиган бошқа жойларда йўл ҳаракатини ва автомобиль йўлларида қатновни бошқаришни ташкил этади, вазирликлар, идоралар ва транспорт ташкилотларининг автотототранспорт ҳамда шаҳар электр транспорти аварияларининг олдини олиш чора-тадбирларини ўтказишларини назорат қилади;

— корхоналар, ташкилотлар, муассасалар ва фуқароларга тегишли автотототранспорт воситаларини рўйхатга олади ва ҳисобга олиб боради, шунингдек, ана шу транспорт воситаларининг техника аҳволини назорат қилиб туради;

— кучалар, автомобиль йўллари ва улардаги йўл иншоотларининг беҳатар ҳаракат қилишни таъминлайдиган аҳволда бўлишини назорат қилиб боради, улардан фойдаланиш шароитларини яхшилаш тадбирларини кўради, автотранспортдан фойдаланиш ҳаракат хавфсизлигига таҳдид солган ҳолларда кучалар ва автомобиль йўлларида айрим участкаларида автотранспорт ҳамда пиёдалар қатновини белгиланган тартибда чеклайди ва тақиқлайди;

— корхоналар, ташкилотлар, муассасалар ва бошқа объектларни, шунингдек, фуқароларнинг уйларини белгиланган тартибда муҳофаза қилишни ташкил этади ва амалга оширади, идоровий қўриқлашни инспекция қилади, қўриқлашнинг ишончлилигини ва бу ишларга харажатларни камайтириш чораларини кўради;

— ўта хавфли давлат жиноятчилигига қарши курашда ҳамда давлат хавфсизлигини сақлашга доир бошқа тадбирларни ўтказишда ёрдам беради;

— республика ва маҳаллий бюджетдан ажратиладиган маблағлар ҳисобига вазирлик тизими органлари, бўлинмалари, муассасалари ва ташкилотларини белгиланган тартибда маблағ билан таъминлайди;

— ички ишлар органлари шахсий таркибининг касб малакасини ошириш ва интизомини мустаҳкамлаш тадбирларини амалга оширади, шахсий таркиб томонидан ички ишлар органлари фаолиятини регламентловчи хизматни ўташ ҳақидаги низомлар, уставлар ва йўриқномалар талабларининг бажарилишини таъминлайди;

— белгиланган тартибда ва ўз ҳуқуқлари доирасида ички ишлар органлари шахсий таркибига махсус унвонлар беради;

— ички ишлар органларига улар зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда фаол кўмаклашган вазирлик тизимининг алоҳида ўрнатилган ходимларини ва фуқароларни белгиланган тартибда кўкракка тақиландиган нишонлар ва фахрий ёрлиқлар билан тақдирлайди, шунингдек, раббатлантиришнинг бошқа турларини қўллайди;

— Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан биргаликда кўчалар, ҳовлилар ва аҳоли яшайдиган бошқа жойлар ҳудудини, шунингдек, меҳнаткашлар дам оладиган шаҳардан ташқари жойлар ва чўмиладиган жойларда санитария қоидаларига риоя қилинишини назорат қилиб боради;

— эпидемиялар ва эпизоотияларга қарши курашда, шунингдек, табиатни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга оширишда, браконьерликка ҳамда ов ва балиқчилик қоидаларининг бузилишига қарши курашда карантин тадбирлари ва чораларини амалга оширишда тегишли идораларга ёрдам беради;

— Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тизимида санитария назоратини ташкил этади, вазирликка бўйсунувчи даволаш-профилактика ва санатория-курорт муассасаларида ички ишлар органлари шахсий таркибига тиббий ва санатория-курорт хизмати кўрсатишни таъминлайди;

— ички ишлар органлари тизимида буғ қозонлари назорати инспекцияси ишини ташкил этади;

— Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ўз ҳуқуқи доирасига тааллуқли масалалар бўйича халқаро ташкилотлар ва бошқа давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан ҳамкорлик қилади;

— жамоат бирлашмалари, ташкилотлари ва оммавий ахборот воситалари билан биргаликда иш олиб боради;

— «Постда» «На посту» газеталарини нашр этади;

— ўз ҳуқуқи доирасида ҳарбий-сафарбарлик ишларини ва фуқаролар мудофааси тадбирларини амалга оширади;

— фуқаролардан тушган таклифлар ва аризаларнинг ўз вақтида ва сифатли кўриб чиқилишини таъминлайди;

— икки томонлама ва кўп томонлама битимларнинг шартларида назарда тутилган бошқа тадбирларни амалга оширади;

— хавфли юклар, қурол-яроғлар, ҳарбий техника, ҳарбий мол-мулклар, портловчи моддалар ва буюмлар, шунингдек ҳарбий таркиблар транзити чоғида қонунчиликка мувофиқ хулосалар беради ва назоратни амалга оширади.

Вазирлик фезилятини ташкил этиш — вазирликка Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган, кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланадиган вазир бошчилик қилади. *Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги:*

— республика ички ишлар органлари ва муассасалари тизимига умумий раҳбарликни таъминлайди;

— Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати тасдиғига вазирликнинг марказий аппарати ва унинг жойлардаги органлари структураси, ходимлари сони нормативлари, уларни маблағ, моддий-техника билан таъминлаш, зарур комплекслар, бинолар қуриш ва янгидан тузиладиган саф бўлинмаларни жойлаштириш юзасидан таклифлар киритади;

— ажратилган пул маблағи доирасида вазирлик аппарати ва ички ишлар органларининг ташкилий-штат тузилишини тасдиқлайди;

— ички тузилиш бўлинмалари ҳақидаги низомларни тасдиқлайди;

— давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларида, ташкилотларда, муассасалар, корхоналар, жамоат бирлашмаларида, меҳнат жамоалари, аҳоли билан ўзаро муносабатларда, шунингдек, халқаро ташкилотларда вазирлик номидан вакилик қилади;

— Ички ишлар вазирлиги тизимининг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ўқув юртларига раҳбарлик қилади;

— ички қўшинлар ва ўқув юртларини моддий-техника жиҳатидан таъминлашни ташкил этади;

— милиция, ички қўшинларнинг соқчилик ва махсус моторлаштирилган қисмларига нисбатан катта оператив бошлиқ ҳисобланади;

— ахлоқ тузатиш меҳнат муассасаларида оммавий тартибсизликлар ва бошқа фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш учун соқчи қисмларининг кучлари ва воситаларидан фойдаланади, жамоат тартибини сақлаш ва тасарруфидаги ҳудудда фавқулодда вазиятларда ўз вазифаларини бажариш учун милициянинг махсус моторлаштирилган қисмларини жалб этади;

— вазирликка берилган ҳуқуқлар доирасида буйруқлар, йўриқномалар, кўрсатмалар ва бошқа актлар чиқаради, уларнинг бажарилишини текширишни ташкил этади;

— вазир ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди, уларнинг бажарилишини назорат қилади;

— Ўзбекистон Республикаси Президентига ички ишлар органлари юқори бошлиқлар таркибига унвонлар бериш ҳақида тақдимнома киритади;

— милиция полковниги, ички ишлар полковнигигача бўлган ички ишлар органлари бошлиқлари таркибига кирувчи шахсларга дастлабки ва навбатдаги махсус унвонларни беради;

— ички ишлар органларининг полковниккача бўлган бошлиқлар таркибига кирувчи шахслар томонидан эгалланадиган лавозимлар рўйхатини белгилайди;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига вазирликнинг марказий аппарати ва унинг органларидаги генераллар томонидан эгалланадиган лавозимлар рўйхатини киритади;

— Ўзбекистон Республикаси Президентига ички ишлар органлари ходимларига ва ички қўшинлар ҳарбий хизматчиларига Ўзбекистон Республикасининг фахрий унвонларини бериш, Ўзбекистон Республикасининг

Фахрий ёрлиги билан мукофотлаш ҳақида тақлифлар киритади, белгиланган тартибда ички ишлар органларининг ўзини кўрсатган ходимларини ва улар зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда ички ишлар органларига фаол кўмаклашган фуқароларни фахрий ёрликлар ва рағбатлантиришнинг бошқа турлари билан мукофотлайди;

— қонунчилик томонидан унинг ҳуқуқ доирасига киритилган бошқа масалалар юзасидан қарорлар қабул қилади;

вазирлик зиммасига юклатилган вазифаларнинг бажарилиши ва ўз функцияларининг амалга оширилиши учун шахсан жавоб беради.

вазир бўлмаган ҳолларда унинг вазифаларини Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг биринчи ўринбосари бажаради. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг ўринбосарлари Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг тақдимига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод этилади. Вазифаларнинг тақсимланишига мувофиқ вазир ўринбосарлари вазирлик фаолиятининг конкрет йўналишларига раҳбарликни амалга оширадилар. Вазирнинг топшириғига кўра унинг ўринбосарлари ўз ҳуқуқ доирасида буйруқлар ва кўрсатмалар чиқарадилар. Вазифаларни келишилган ҳолда ҳал этиш ва функцияларни амалга ошириш учун вазирликда ҳайъат тузилади. Ҳайъат қарорлари вазир томонидан имзоланади ва уларнинг ички ишлар органлари томонидан бажарилиши мажбурий ҳисобланади. Вазирлик ҳайъати бошқа вазирликлар ва идоралар билан биргаликда қарорлар қабул қилиши мумкин. Бундай ҳолларда қабул қилинган қарорлар, одатда, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазири ва тегишли вазирликлар ва идоралар раҳбарларининг буйруқларига кўра ҳаётга татбиқ этилади.

2. Йўл ҳаракати хавфсизлиги

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги давлат бошқаруви Ўзбекистон Республикасининг 1999-йил 19-августда қабул қилинган «Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида» ги Қонуни билан тартибга солинади. Ушбу қонун йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасида юзага келувчи муносабатларни тартибга солади ҳамда фуқароларнинг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкани муҳофазат этишни таъминлашга, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, шунингдек атроф табиий муҳитини ҳимоя этишга қаратилгандир.

Йўл ҳаракати хавфсизлиги йўл ҳаракати қатнашчиларининг йўл-транспорт ҳодисалари ва уларнинг оқибатларидан ҳимояланганлик даражасини акс эттирувчи йўл ҳаракати ҳолати бўлиб, йўл-транспорт ҳодисаларининг юзага келиш сабабларини олдини олишга, бундай ҳодисалар оқибатларининг оғирлигини энгиллатишга қаратилган фаолият—йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш дейилади. Йўл ҳаракати хавфсизлигини ташкил этиш—қўлланиши стандартлар билан тартибга солинадиган ҳамда йўл ҳаракатини ташкил этиш лойиҳалари ва схемаларида назарда тутилган бошқаришнинг техник воситаларидан ҳамда уларнинг конструкцияларидан комплекс фойдаланиш асосида амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида йўл ҳаракатининг ягона тартиби Йўл ҳаракати қоидалари билан белгиланади. Ўзбекистон Республикаси йўлларида транспорт воситаларининг ўнг тарафлама қатнови белгиланади.

Йўл ҳаракати қатнашчиси — йўл ҳаракати жараёнида транспорт воситасининг ҳайдовчиси, йўловчиси ёки пиёда тариқасида бевосита ишти-

рок этаётган шахс ҳисобланади. Йўл ҳаракати қатнашчиларининг йўллардаги қатновнинг хавфсиз шароитларига бўлган ҳуқуқлари давлат томонидан қафолатланади. Йўл ҳаракати қатнашчиларининг ўз ҳуқуқларини амалга ошириши йўл ҳаракати бошқа қатнашчиларининг ҳуқуқларини чекламаслиги ёки бузмаслиги керак. *Йўл ҳаракати қатнашчилари:*

— Йўл ҳаракати қоидаларига мувофиқ йўллар бўйлаб эркин ва монеликсиз ҳаракатланиш;

— қонун ҳужжатларида белгиланган ўз ҳуқуқларининг бузилиши ёки чекланиши сабаблари тўғрисида йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органларининг мансабдор шахсларидан тушунтиришлар олиш;

— қатновнинг хавфсиз шароитлари тўғрисида, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ маҳсулот ва хизматлар сифати ҳақида тўлиқ ва ишончли ахборот олиш;

— йўл-транспорт ҳодисалари содир бўлганда бепул тиббий ёрдам кўрсатиш, қутқарув ишлари ўтказиш ва бошқа шошилиш ёрдам кўрсатиш вазифаси қонун ҳужжатларига мувофиқ зиммасига юклатилган ташкилотлар ва мансабдор шахслардан ана шундай ёрдамлар олиш, қутқарув ишлари кўрсатилишига эришиш;

— йўл-транспорт ҳодисаси натижасида уларнинг ўлими, тан жароҳати олиши, транспорт воситаси ва юклар шикастланиши рўй берган ҳолларда қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда зарарларнинг ўрни қопланишига эришиш, шунингдек маънавий зиён учун компенсация олиш;

— йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасида фаолият олиб бораётган мансабдор шахсларнинг вайриқонуний хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан белгиланган тартибда шикоят қилиш ҳуқуқига эга.

Йўл ҳаракати қатнашчилари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлишлари мумкин.

Йўл ҳаракати қатнашчилари:

— «Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида» ги Қонунни, Йўл ҳаракати қоидалари ҳамда йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисидаги бошқа қонун ҳужжатлари талабларини билишлари ва уларга оғишмай риоя этишлари;

— йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасида махсус ваколатли давлат органлари мансабдор шахсларининг қонуний талабларини бажаришлари;

— қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа мажбуриятларни бажаришлари шарт.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги давлат бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва махсус ваколатли давлат органлари томонидан амалга оширилади. *Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органларига қуйидагилар киради:*

— Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги;

— Ўзбекистон автомобиль йўллари қуриш ва улардан фойдаланиш давлат-акциядорлик концерни;

— Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Давлат автомобиль назорати инспекцияси.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш давлат дастурларини тасдиқлайди ва уларни амалга ошириш устидан назорат олиб боради; йўл ҳаракатини ташкил этиш масалаларига доир бошқа норматив ҳужжатларни тасдиқлайди; вазирликлар ва идораларнинг йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, экологик хавфсизлик талабларига риоя этиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириб боради; транспорт воситалари ва йўлларнинг техникавий ҳолатига, йўллар ва темир йўлдан ўтиш жойлари бўйлаб йўл ҳаракати хавфсизлигига доир ягона талабларни белгилайди; транспорт воситаларининг ҳайдовчиларини тайёрлашга, шунингдек аҳолига йўлларда юриш-туриш хавфсизлиги қоидаларини ўргатишга доир умумий талабларни белгилайди; транспорт воситаларининг ҳайдовчиларини, шундай воситаларнинг ўзини, йўл ҳаракати қоидаларининг бузилиши ҳолларини, йўл-транспорт ҳодисалари ва бошқа кўрсаткичларни ҳисобга олишнинг ягона тизимини тасдиқлайди; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари:

йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш давлат дастурларини амалга оширади; йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш ҳудудий дастурларини тасдиқлайди ҳамда уларни амалга ошириш устидан назорат олиб боради; йўл ҳаракати хавфсизлиги тиббий жиҳатдан таъминланишини, шунингдек йўл-транспорт ҳодисалари содир бўлганда жабрланганларга тиббий ёрдам кўрсатилишини ташкил этади; йўл-транспорт ҳодисалари оқибатидаги жароҳатланишларнинг олдини олиш, аҳолига йўлларда юриш-туриш хавфсизлиги қоидаларини ўргатиш, йўл ҳаракати хавфсизлигини тарғиб этиш ҳамда экологик хавфсизлик талабларига риоя этиш чора-тадбирларини кўради; шаҳарлардаги, шаҳарчалар ва қишлоқ аҳоли пунктларидаги кўчаларнинг, йўлкаларнинг ҳамда йўл ҳаракатини бошқариш воситаларининг, шунингдек шаҳар электр транспорти йўлларининг қурилиши ва соз ҳолатда сақланишини таъминлайди; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон автомобиль ва гарё транспорти агентлиги:

йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш давлат дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади; автомобильда юк ташиш хавфсизлигини таъминлаш масалалари юзасидан норматив ҳужжатларни ишлаб чиқади; транспорт воситалари ва транспортда кўрсатилмайдиган хизматлар сертификатлаштирилишини амалга оширади; йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисидаги қонун ҳужжатларига автомобиль транспортида риоя этилиши устидан назорат олиб боради; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Давлат автомобиль назорати инспекцияси:

йўл ҳаракати хавфсизлиги стандартлари, қоидалари ва нормаларини ишлаб чиқади; йўл ҳаракати қатнашчиларининг ушбу Қонунга, Йўл ҳаракати қоидаларига ҳамда бошқа қонун ҳужжатларининг йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга оид қисмига риоя этиши устидан назорат олиб боради; жамоат транспортининг, шунингдек эгир вазли, йирик габаритли, хавфли ва махсус юкларни ташувчи транспорт воситаларининг қатнов йўналишларини белгилашда иштирок этади; йўлларни, темир йўл кесишу-

ви жойларини, автомобиль ёнилғиси қуйиш тармоқларини, транспорт воситаларининг конструкцияларини қуриш, реконструкция қилиш лойиҳаларига розилик беради; фойдаланишдаги транспорт воситаларининг техник ҳолати устидан назорат олиб боради, транспорт воситаларининг техник кўригини ўтказади; йўллар ва темир йўлдан ўтиш жойларининг сақланиши, уларнинг йўл ҳаракатини бошқариш воситалари билан жиҳозланиши устидан назорат олиб боради; йўл ҳаракати хавфсизлиги стандартлари, қоидалари ва нормаларига мувофиқ бўлмаган йўллар ва темир йўл кесишуви жойларидан фойдаланишни тақиқлайди; транспорт воситалари, йўл ҳаракати қоидаларининг бузилиши ҳоллари ва йўл-транспорт ҳодисалари ҳисобини ва рўйхатини юритади; транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқига доир гувоҳномалар беради; қонун ҳужжатларига мувофиқ унинг ваколат доирасига берилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўради; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

3. *Ўзбекистон Республикаси паспорт тизими*

Ўзбекистон Республикаси паспорт тизимини паспорт бериш ва ундан фойдаланиш, қайд этиш, рўйхатдан чиқариш тартибини, шунингдек паспорт тизими қоидаларини бузганлик учун жавобгарликни белгиловчи нормалар йиғиндисини ташкил этади. Паспорт тизими аҳолини ҳисобга олишда, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашда, шунингдек жиноятчиликка қарши кураш, унинг олдини олишда катта роль ўйнайди. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси паспорт тизими 1999 йил 26 февралда тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида паспорт тизими тўғрисидаги Низом билан бевосита тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикаси фуқаросининг паспорти Ўзбекистон Республикаси фуқаролигини ва унинг эгаси шахсини тасдиқловчи асосий ҳужжатдир. Ўзбекистон Республикасининг 16 ёшга тулган барча фуқаролари Ўзбекистон Республикаси фуқароси паспортига эга бўлишлари шарт. Ҳарбий хизматчилар бундай паспортсиз яшайдилар. Ҳарбий қисмлар ва ҳарбий муассасалар қўмондонлиги томонидан бериладиган шахсий гувоҳномалар ёки ҳарбий билетлар ҳарбий хизматчи шахсини тасдиқловчи ҳужжатлар ҳисобланади.

Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида белгиланган ҳужжатлар асосида яшайдилар.

«Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси фуқароси паспорти:

— Ўзбекистон Республикасининг 16 ёшга тулган фуқароларига;

— «Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни кучга киргунига қадар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаб турган шахсларга;

— «Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси фуқаролигини олган шахсларга берилди. Ўзбекистон Республикаси фуқароси паспортини Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари беради. Ўзбекистон Республикасининг хорижда доимий яшайдиган фуқароларига, шунингдек «Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тўғрисида»ги Қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси фуқаролигини олган шахсларга Ўзбекистон Республикаси

публикаси фуқароси паспорти Ўзбекистон Республикасининг хориждаги дипломатия ваколатхонаси ёки консуллик муассасаси томонидан берилади.

Паспортга ўзбек, рус ва инглиз тилларида (Қорақалпоғистон Республикасига эса — қорақалпоқ тилида ҳам) фуқаронинг шахс тўғрисида қўйидаги маълумотлар ёзилади:

- фамилияси, исми, отасининг исми;
- туғилган йили, куни, ойи;
- туғилган жойи;
- миллати;
- жинси;
- шахс ўхшашлигини аниқлаш рақами.

Паспортга фуқаронинг миллати тўғрисидаги ёзув унинг ота-онаси миллатига қараб киритилади. Агар фуқаронинг ота-онаси турли миллатга мансуб бўлса, биринчи марта паспорт берилаётганда паспорт олувчининг исмига кўра отаси ёки онасининг миллати ёзилади. Кейинчалик миллат тўғрисидаги ёзув фуқаронинг ёзма аризасига мувофиқ отаси ёки онасининг миллатига алмаштирилиши мумкин, ammo фақат бир марта ўзгартирилади.

Паспортда унинг эгасининг имзоси, паспорт берган масъул шахс имзоси бўлиши, шунингдек паспорт берилган вақт ва амал қилиш муддати кўрсатилиши лозим. *Шунингдек паспортга:*

- балоғатга етмаган болаларнинг фамилияси, исми, отасининг исми, туғилган йили, куни, ойи;
- ҳарбий хизматга муносабати тўғрисидаги;
- никоҳдан ўтиш ва никоҳни бекор қилиш тўғрисидаги;
- паспорт эгасининг яшайдиган ва доимий қайд этилган жойи ҳақидаги;
- вақтинча қайд этилгани тўғрисидаги;
- чет элга чиқиш учун рухсатнома ҳақидаги;
- хорижий давлатларга кириш учун визалар ҳақидаги маълумотлар ёзилади.

Фуқароларнинг розилиги билан уларнинг паспортига паспорт эгаларининг қони гуруҳи ва резуси тўғрисидаги белгилар қўйилади.

16 ёшга тўлган шахсга ички ишлар органлари томонидан паспорт берилади ва у 25 ёшга тўлгунига қадар ҳақиқий ҳисобланади. Фуқаролар 25 ёшга ва 45 ёшга тўлганда ички ишлар органлари уларга янги паспорт беради, унга олдинги паспортдаги маълумотларнинг янги паспорт бериш вақтида ҳақиқий бўлганларининг ҳаммаси киритилади. 45 ёшга тўлган фуқаролар паспортининг амал қилиш муддати чекланмайди. Паспорт унда кўрсатилган муддатда ҳақиқий ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси фуқароси Ўзбекистон Республикаси фуқаросининг паспортини олиш чоғида илгари олган паспортини доимий истиқомат жойидаги ички ишлар органига, хорижда доимий яшайдиган Ўзбекистон Республикаси фуқароси эса Ўзбекистон Республикасининг чет элдаги дипломатия ваколатхонасига ёки консуллик муассасасига топширишга мажбурдир. Паспортни фуқаролар истиқомат жойидаги ички ишлар органлари, ёхуд Ўзбекистон Республикасининг шахс борган хориждаги дипломатия ваколатхоналари ёки консуллик муассасалари беради ва алмаштиради.

Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучлари сафларидан бўшатишган ҳарбий хизматчиларга паспорт ҳарбий билет ва шахсий гувоҳнома асосида берилиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси фуқаролигига қабул қилин-

ган шахсларга паспортлар ички ишлар органлари томонидан ёхуд Ўзбекистон Республикасининг дипломатия ваколатхоналари ёки консуллик муассасалари томонидан берилади.

Қўйидаги ҳолларга паспорт алмаштирилади:

- паспортнинг амал қилиш муддати тугаганда;
- фамилияси, исми, отасининг исми ўзгарганида;
- миллатини, туғилган йилини ўзгартирганда;
- ёзувлардаги чалкашлик аниқланганда;
- виза ва алоҳида белгилар учун мўлжалланган варақлар тўлганда;
- фойдаланишга яроқсиз ҳолга келганда.

Фуқаро тегишли ёшга тўлгандан сўнг еки фамилияси, исми, отасининг исмини, туғилган йили ва миллатини ўзгартирган, ёзувдаги чалкашлик аниқланган ва паспорт фойдаланиш учун яроқсиз бўлгандан сўнг бир ой муддатдан кечиктирмай, паспорт аниқ муддатга берилган ҳолларда эса — паспортнинг амал қилиш муддати тугаган пайтдан бошлаб уч кун муддатда паспорт олиш ёки уни алмаштириш учун ҳужжатларни ва фотосуратларни тақдим этиши керак. Ўзбекистон Республикаси фуқароси хорижга жўнаб кетадиган тақдирда, агар паспортнинг амал қилиш муддати олти ойдан камроқни ёки кириш визасидаги муддатни ташкил этса, паспорт алмаштирилиши мумкин.

Паспорт тизими қоидаларини бузганлик учун жавобгарлик:

Фуқаролар:

— паспортсиз ёки ҳақиқий бўлмаган паспорт билан қайд эттирмай яшаганлик учун, паспортни атайлаб яроқсиз ҳолга келтирганлик ҳамда паспортлардан ғаразли мақсадларда фойдаланганлик, паспортни авайлаб сақламай уни йўқотганлик учун;

— паспорт тизими қоидаларига риоя қилинишига масъул бўлган шахслар фуқароларнинг паспортсиз ёки ҳақиқий бўлмаган паспорт билан, ёхуд қайд этмай яшашига йўл қўйгани учун, шунингдек фуқаролар ўзлари эгаллаб турган уй-жой биноларида паспортсиз шахсларнинг қайдсиз яшашига йўл қўйгани учун;

— мансабдор шахслар паспортсиз ёки паспорти ҳақиқий бўлмаган фуқароларни, шунингдек қайдсиз яшаётган фуқароларни ишга қабул қилгани учун;

— мансабдор шахслар фуқароларнинг паспортини қонунсиз олиб қўйгани ёки паспортни гаровга олиб қолгани учун;

— чегара зонасига, шунингдек фуқароларнинг кириши ва бўлиши вақтинча, чекланган жойларга кириш ёки унда яшаш қоидаларини бузганлик учун Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

Паспорт тизими тўғрисидаги Низомга кўра қўйидагилар паспорт тизими қоидаларига риоя этилишини таъминлаш учун масъулдирлар:

— ташкилотлар, корхоналар, муассасалар ва ўқув юртларининг, меҳмонхоналар, санаторийлар, пансионатларнинг, қариялар ва ногиронлар уйлари ва бошқа шундай муассасаларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг раҳбарлари;

— хусусийлаштирилган уй эгалари ва шахсий мулк ҳуқуқи билан уйларга эгалик қилувчи шахслар.

Паспорт тизими қоидалари бажарилишини ички ишлар органлари ва маҳаллий ҳокимият органлари назорат қиладилар.

4. Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасида бўлишлари тартиби

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ хорижий фуқаролар шу жумладан, МДХ қатнашчилари бўлган давлатлар фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикасида доимий яшашлари ёки вақтинча бўлишлари мумкин.

Ўзбекистон Республикасида вақтинча бўлувчи хорижий фуқаролар ўзларини қабул қилувчи ташкилотлар (вазирликлар, идоралар, мулкчилик шакллари ва фаолият туридан қатъи назар, қорхоналар ва ташкилотлар, хорижий давлатларнинг доимий ваколатхоналари, халқаро ҳукуматлараро ташкилотлар ва хорижий давлатларнинг ҳукумат ташкилотлари ваколатхоналари, халқаро ва хорижий нодавлат (ҳукуматга қарашли бўлмаган) нотижорат ташкилотларининг ваколатхоналари)ни, шунингдек, хусусий ишлар бўйича уларни Ўзбекистон Республикасига тақлиф қилган шахсларни хабардор қилган ҳолда хоҳишларига кўра меҳмонхоналарда ёки бошқа турар жойларда яшайдилар.

Хорижий фуқароларни хусусий ишлар бўйича Ўзбекистон Республикасига тақлиф қилган ва уларга турар жой берган шахслар бу фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ички ишлар бошқармасининг тегишли бўлимларида ўз вақтида рўйхатдан ўтказилишини таъминлаш чора-тадбирларини кўришга ва уларга белгиланган бўлиш муддатлари тугаши билан Ўзбекистон Республикасидан чиқиб кетишларида кўмаклашишга мажбурдирлар.

Ўзбекистон Республикасида вақтинча бўлувчи фуқаролар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида миллий паспортлар бўйича вақтинча рўйхатдан ўтиш асосида яшайдилар. Миллий паспортлар белгиланган жойга келингандан сўнг уч сутка мобайнида вақтинча рўйхатдан ўтказиш учун тақдим этилади, байрам ва дам олиш кунлари бундан мустасно.

Куйидагилар чет эл паспортларини вақтинча рўйхатдан ўтказишдан озоғ қилинадилар:

а) Ўзбекистон Республикаси Президентининг, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг тақлифларига кўра республикага келган чет эл мамлакатлари, давлатлари ва ҳукуматлари бошлиқлари, парламентлар ва ҳукуматлар делегацияларининг аъзолари, ушбу делегацияларнинг техник ходимлари, санаб ўтилган шахсларнинг оила аъзолари;

б) Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан берилган паспортлари бўйича Ўзбекистон Республикасига келган шахслар;

в) 16 ёшга тўлмаган хорижий фуқаролар;

г) Ўзбекистон Республикасига байрам ва дам олиш кунлари ёки одатдаги кунларда уч суткагача муддат билан келган ва шу кунлар мобайнида республикадан жўнаб кетувчи фуқаролар;

д) сафарда юрган хорижий туристлар, агар уларнинг республиканинг ҳар бир аниқ аҳоли яшаш жойида бўлишлари муддати уч суткадан ошмаса;

е) белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасига келган хорижий ҳарбий самолётлар (кемалар)нинг экипажлари аъзолари.

Ҳарбий самолётлар (кемалар)нинг экипаж аъзоларининг ерга тушиши ва Ўзбекистон Республикасида белгиланган ҳудуд бўйлаб юришига кели-

шилган ҳарбий самолётлар (кемалари қабул қилиш режасига мувофиқ катта (ҳарбий) бошлиқ томонидан рухсат этилади;

ж) халқаро йўллarda юк ва йўловчилар ташишни амалга оширувчи хорижий автотранспорт воситалари экипажлари таркибига кирувчи шахслар, ташишларни амалга ошираётган йўналишларидаги шаҳарларда ва аҳоли яшаш жойларида, шу жумладан, борадиган жойларда бўлган чоғларида;

з) ҳарбий бўлмаган чет эл кемалари экипажлари таркибига кирувчи шахслар гарнизонларда ва чегара шаҳарларида бўлган чоғларида, бу шахслар уюшган ҳолда саёҳатга чиққан вақтларида эса Ўзбекистон Республикасининг бошқа шаҳарларида ҳам.

Хорижий фуқаролар кўрсатиб ўтилган тоифаларининг объектлардан чиқишларига портларда амалда бўлган қоидалар ва йуриқномаларга мувофиқ чегара қўшинлари вакиллари томонидан рухсат этилади;

и) халқаро авиация йўлларининг фуқаро ҳаво кемалари экипажлари, халқаро темир йўл поездлари бригадалари таркибига кирувчи шахслар, қатновнинг амалдаги жадвалида кўрсатилган аэропортларда ёки станцияларда бўлган чоғларида;

Хорижий фуқароларни вақтинча рўйхатдан ўтказиш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари томонидан амалга оширилади.

Меҳмонхоналар, даволаш муассасалари, санаторийлар, дам олиш уйлариининг масъул шахслари томонидан келиб жойлашган шахсларнинг ҳисоби юритилади.

Улар ички ишлар органи ҳудудий бўйсунушига қараб ҳафтасига икки марта маълумотнома-Манзили бюросига кетиш ва келиш варақаларини юборишга мажбур. Мулкчилик шаклларида қатъи назар, меҳмонхоналар, даволаш муассасалари, санаторийлар, дам олиш уйлариининг масъул шахслари ўзлари жойлашган жойдаги Манзил-маълумотнома бюросига ҳисобга олиш учун рўйхатдан ўтказиладиган, келиб жойлашган шахсларнинг анкета-аризаларини бир сутка мобайнида юборишга мажбур.

Агар фуқаролар Ўзбекистон Республикасига келган, яъни назорат-ўтказиш пункти томонидан қўйилган санадан уч кун ўтгандан кейин (байрам ва дам олиш кунлари бундан мустасно) ички ишлар органларида вақтинча рўйхатдан ўтмасдан республика ҳудудида бўлганларида ҳужжатларни расмийлаштириш ва меҳмонхоналарга жойлаштириш тақиқланади.

Меҳмонхоналар маъмурияти Ўзбекистон Республикасига келиш визасига эга бўлмаган, шунингдек бошқа қоида бузишларга йўл қўйган хорижий фуқаролар тўғрисида ҳудудий ички ишлар органларига зудлик билан хабар қилишга мажбурдир. Бундай шахсларни меҳмонхоналарда расмийлаштириш фақат ички ишлар органларидан рухсат олингандан сўнг амалга оширилиши мумкин.

Ҳужжатларни расмийлаштириш ва меҳмонхоналарга жойлашган хорижий фуқароларнинг бўлиш муддатини узайтириш қабул қилувчи ташкилотларнинг ёзма илтимосномасида (туристлар учун—турнинг амал қилиш муддатида) кўрсатилган, лекин визанинг амал қилиш муддати доирасида амалга оширилади. Хорижий фуқаролар назорат ўтказиш пунктидан ўтиб дастлабки меҳмонхонага келганларидан сўнг уларнинг Ўзбекистон Республикасида бўлишларининг тўлиқ муддатига рўйхатдан ўтказилади.

Ўзбекистон Республикасида яшаш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларни рўйхатдан ўтказишни расмийлаштириш хорижий фуқаро меҳмонхонага келгандан сўнг 48 соат мобайнида амалга оширилади. Ўзбекистон Респуб-

ликасида доимий яшовчи хорижий фуқаролар Ўзбекистон Республикасида яшаш ҳуқуқи бўйича умумий асосларда меҳмонхоналарга жойлаштириладилар ва ҳисобга олинадилар.

Ўзбекистон Республикасига олти ойгача муддатга келган хорижий фуқароларнинг шахсий ва хизмат автотранспорт воситалари Ўзбекистон Республикаси божхона органларида ҳисобга олиниши керак. Хорижий фуқаролар уз транспорт воситаларини Ўзбекистон Республикасига олти ойдан ортиқ муддатга олиб келишлари учун, бу транспорт воситалари Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати органларида миллий рақам белгиларини алмаштириган ҳолда рўйхатга олинади. Халқаро ҳайдовчилик гувоҳномалари Ўзбекистон Республикаси ҳудудида автотранспорт воситаларини бошқариш учун ҳақиқий ҳисобланади. Йўл ҳаракати тўғрисидаги Конвенциянинг тегишли талабларига жавоб берадиган миллий ҳайдовчилик гувоҳномалари Ўзбекистон Республикаси ҳудудида уларнинг тасдиқланган таржимаси мавжуд бўлганда ҳақиқий ҳисобланади. Хорижий фуқароларга миллий ҳайдовчилик гувоҳномаларини бериш ёки бу фуқароларга кўрсатилган Конвенция талабларига жавоб бермайдиган гувоҳномаларни алмаштириб бериш Ўзбекистон Республикаси фуқаролари учун назарда тутилган тартибда амалга оширилади.

Хорижий шахсларнинг транспорт воситаларини давлат техник кўригидан ўтказиш ҳам Ўзбекистон Республикаси фуқаролари учун назарда тутилган тартибда амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси фуқароларига ёки Ўзбекистон Республикаси ҳудудида яшаб турган хорижий фуқароларга тегишли бўлган автотранспортни хорижий фуқароларга фойдаланиш учун бериш автототранспорт давлат рақами белгисини хорижий фуқароларга мўлжалланган тегишли тоифасига алмаштириб бериш учун ички ишлар органларини хабардор қилган ҳолда нотариал тартибда расмийлаштирилади. Хорижий фуқаролар томонидан қайтариб олиб кетиш мажбурияти билан олиб келинган автотранспорт белгиланган муддат тугаши билан чет элга олиб кетилиши керак ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қолдирилиши мумкин эмас.

Хорижий фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудига юришлари — хорижий фуқаролар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида хорижий фуқаролар боришлари учун очик бўлган жойларда юришлари мумкин. Хорижий фуқаролар мўлжалланган жойга келганларидан сўнг ички ишлар органларида вақтинча рўйхатдан ўтишлари ёки меҳмонхоналарда ҳисобга туришлари керак.

Хорижий фуқароларнинг чегара зоналарига ёки хорижий фуқароларнинг боришлари учун ёпиқ бўлган жойларга киришлари ва уларнинг юришлари ички ишлар органларининг рухсати билангина амалга оширилиши мумкин:

— қабул қилувчи ташкилотлар орқали келганлар — бу ташкилотларнинг ёзма мурожаатномалари асосида;

— хусусий ишлар бўйича келганлар — хорижий фуқароларнинг шахсий ёзма аризалари асосида.

Қабул қилувчи ташкилотларнинг илтимосига кўра, хорижий фуқароларга бир неча марта келиш ва юришга рухсат берилиши мумкин. Ўзбекистон Республикасида бўлиш жойларини мазкур қоидаларни бузган ҳолда ўзгартирган хорижий фуқаролар ички ишлар органлари талабига кўра олдинги келган жойларига қайтишга ёки танланган бориш жойларига мувофиқ юришга мажбурдирлар.

1. *Ўзбекистон Республикасида аглия соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми.*
2. *Фуқаролик ҳолати даълолатномаларини қайд этиш*
3. *Ўзбекистон Республикасида нотариат*
4. *Агвокатура*
5. *Давлат бошқарув органлари ва корхоналарида юридик хизмат.*

1. *Ўзбекистон Республикасида аглия соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми*

Мамлакатимизда амалга оширилаётган сиёсатнинг пировард мақсади фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари таъминланган кучли демократик жамият қуриш экан, ушбу сиёсатни амалга оширишда адлия органлари, шу жумладан Адлия вазирлиги катта роль ўйнайди. Кейинги йилларда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан ижтимоий-сиёсий ҳаётни, давлат тузилишини, шу жумладан суд-ҳуқуқ соҳасини эркинлаштириш, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлашга йўналтирилган Ўзбекистон Республикаси Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ва Ҳукуматининг қарорлари ижросини таъминлаш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган ишлар амалга оширилмоқда. Тадбиркорлар ва хусусий мулк эгаларининг қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг самарали механизмлари яратилди, ҳужалик юритувчи субъектларнинг шартномавий-ҳуқуқий ишлари такомиллаштирилмоқда, ҳуқуқни қўллаш амалиётини доимий таҳлил қилиш ва унинг мониторинги ҳамда амалдаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича асосланган таклифлар бериш тизими ишлаб чиқилди ва амалга оширилмоқда.

Шу билан бирга, мамлакатда ижтимоий-иқтисодий, ижтимоий-сиёсий, суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар адлия органларининг фаолиятини янада такомиллаштиришни тақозо этмоқда. 2003 йил 27 августда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги қарорида^{*} қонунчилик ижодкорлиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш Адлия вазирлигининг асосий ва энг муҳим вазифаси бўлиши лозимлиги алоҳида таъкидланиб, вазирликнинг энг муҳим вазифалари ва фаолияти йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

- қонунчилик ижодкорлиги фаолияти ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларини ишлаб чиқиш, улар амалга оширилишини таъминлаш;

- Конституция ва қонунлар билан мустаҳкамланган инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлаш, фуқаролик жамияти институтларини ҳар томонлама ривожлантириш, уларнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш;

* «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2003 й., 15—16-сон, 138-модда.

— жамиятда ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданиятни оширишга ва қонунийликни мустаҳкамлашга йўналтирилган ҳуқуқий тарғибот бўйича давлат органлари фаолиятини мувофиқлаштириш;

— судларни моддий-техникавий ва молиявий жиҳатидан таъминлаш бўйича ишларнинг самарадорлигини ошириш, уларнинг ҳақиқий мустақиллигини таъминлаш, суд ҳужжатлари ва бошқа давлат органлари ҳужжатлари ижросини таъминлашнинг самарали механизмини яратиш;

— нотариат, адвокатура, ФХДЁ органлари ҳамда фуқаролар ва юридик шахсларга ҳуқуқий хизмат кўрсатувчи бошқа тузилмалар фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш ва уларнинг самарадорлигини ошириш;

— тадбиркорликни ривожлантириш ва ҳуқуқий таъминлаш самарадорлигини оширишга, тадбиркорлик субъектлари ва хусусий мулк эгалари, хорижий инвесторларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга, ҳўжалик юритувчи субъектларни ташкил этиш ва рўйхатга олиш жараёнини соддалаштиришга, шартномавий интизомни мустаҳкамлашга йўналтирилган комплекс ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— юридик шахслар, шу жумладан нодавлат нотижорат ташкилотларни рўйхатдан ўтказишда қонунчиликка риоя қилинишини таъминлаш;

— тегишли давлат органлари билан биргаликда халқаро-ҳуқуқий муносабатлар соҳасида Ўзбекистон Республикаси манфаатлари самарали ҳуқуқий ҳимоя қилинишини таъминлаш;

— замонавий талаблар ва стандартларни ҳисобга олган ҳолда ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш.

Адлия вазирлиги ўз мақомига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси таркибига киради. Вазирлик тизимига Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш департаменти, бошқа адлия органлари ва муассасалари киради. Адлия органлари ва муассасалари маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан мустақилдир ва бевосита вазирликка бўйсунди.

Вазирлик ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

1) қонунчилик ижодкорлиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш соҳасида:

а) қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларни тайёрлаш ва ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш соҳасида:

— давлат бошқаруви органларининг қонунчилик ижодкорлиги масалалари бўйича фаолиятини мувофиқлаштиради ва уларга методик раҳбарликни амалга оширади;

— қонунчилик ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларини ишлаб чиқади, уларнинг амалга оширилишини таъминлайди;

— давлат бошқаруви органлари томонидан қонун лойиҳаларини тайёрлашнинг зарурлиги масалалари бўйича олдиндан келишишни амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси Президенти, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг топшириқлари бўйича ва ўз ташаббусига кўра қонун ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, уларга ўзгартириш ва қўшимча-

лар киритиш тўғрисидаги лойиҳаларни ишлаб чиқади ва уларни кўриб чиқиш учун белгиланган тартибда киритади;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг топшириқлари бўйича давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг қонун лойиҳаларини тайёрлаш масалалари бўйича таклифларини кўриб чиқади ва умумлаштиради;

— қонун ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини юридик экспертизадан ўтказиши ва уларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонун ҳужжатларига, шунингдек қонунчилик техникаси қоидаларига мувофиқлиги юзасидан хулосалар беради;

— қонун ҳужжатларини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига мувофиқлаштириш, ҳуқуқий тартибга солишнинг тизимга солинишини ва яқлитлигини таъминлаш тўғрисида таклифлар ишлаб чиқади, қонун ҳужжатларини такомиллаштиришга доир таклифларни таҳлил қилади ва умумлаштиради ҳамда уларни кўриб чиқиш учун Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматига тақдим қилади, қонун ҳужжатларини кодекслаштириш бўйича ишларни олиб боради;

— Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталари, уларнинг Кенгашлари, қўмиталари ва комиссиялари билан доимий амалий алоқада бўлади;

б) идоравий норма ижодкорлиги соҳасига:

вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг умумий мажбурий тусдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини давлат рўйхатидан ўтказиши;

идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг давлат реестрини юритади; вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш, давлат рўйхатидан ўтказиш, қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни эълон қилиш ва манфаатдор шахслар эътиборига етказиш, шунингдек уларни қўллаш бўйича ишларини назорат қилади;

вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини давлат рўйхатидан ўтказишнинг ҳолати тўғрисида жамоатчиликни хабардор қилиб туради;

в) қонунчиликни тизимлаштириш соҳасига:

— Ўзбекистон Республикасининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини давлат ҳисобига олиш ва қонун ҳужжатларини туркумлаш ишларини олиб боради;

— Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари ва бошқа ҳужжатлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари, қарорлари ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси вазирликлари, давлат қўмиталари ва идораларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг назорат нусхаларини юритади;

— Ўзбекистон Республикасининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари банкни (фондини) шакллантиради;

— Ўзбекистон Республикаси тармоқ қонунчилигининг умумҳуқуқий классификаторини ривожлантирилишни амалга оширади, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга классификатор асосида кодлар беради;

— давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларида қонун ҳужжатларининг туркумлаштирилган ҳисобини юритиш қоидаларини белгилайди ва уларга риоя қилиш устидан назоратни амалга оширади;

г) ҳуқуқни қўллаш амалиёти соҳасида:

— ҳуқуқни қўллаш амалиёти масалалари бўйича давлат бошқаруви органлари фаолиятини мувофиқлаштиради;

— давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари бир хилда қўлланилишини таъминлаш ишларини ташкил этади;

— Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари бажарилиши мониторингини олиб боради ва унинг натижалари бўйича таклифлар киритади;

— қонун ҳужжатларини қўллаш бўйича ўз ваколатлари доирасида ҳулосалар беради;

2) Конституцияда ва қонунларда мустаҳкамланган инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоя қилинишини таъминлаш соҳасида:

— инсон ҳуқуқлари соҳасида қонун ҳужжатларини доимий равишда таҳлил қилади ва уларни такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

— халқаро тажрибани ўрганади ва халқаро-ҳуқуқий нормаларнинг Ўзбекистон Республикаси амалдаги қонун ҳужжатларидаги ижроси бўйича таклифлар тайёрлайди;

— инсон ҳуқуқ ва эркинликлари соҳасида аҳолининг ҳуқуқий билимларини ошириш, жамиятда инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш ғоясини тарғиб қилиш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқади;

— инсон ҳуқуқлари соҳасида қонун ҳужжатларига риоя қилишнинг ҳолатини ўрганади ва умумлаштиради ҳамда уни яхшилаш юзасидан тегишли давлат органларига таклифлар киритади;

— инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишда адвокатлик тузилмаларининг ролини кучайтиришга, фуқаролик жамияти институтларини ривожлантиришга ҳамда уларнинг ҳуқуқий асослари мустаҳкамланишига кўмаклашади;

— инсон ҳуқуқлари бўйича, шу жумладан инсон ҳуқуқ ва эркинликларига риоя қилиниши мониторинги соҳасида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) ва Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси миллий маркази билан ўзаро ҳамкорлик қилади;

— фуқароларнинг ўз конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари бузилиши тўғрисидаги мурожаатлари ҳолисона ва ҳар томонлама кўриб чиқилишини таъминлайди, улар бўйича қонун ҳужжатларига мувофиқ чора-тадбирлар кўради;

3) Давлат органларининг ҳуқуқий тарғибот ишларини мувофиқлаштириш соҳасида:

— ҳуқуқий тарғибот ва ҳуқуқий таълимнинг аҳволини таҳлил қилади, уларни яхшилаш бўйича таклифларни ишлаб чиқади;

— жамиятда ҳуқуқий онгни, ҳуқуқий маданиятни оширишга, қонунийликни мустаҳкамлашга қаратилган ҳуқуқий билимлар аҳоли ўртасида тарғиб қилинишини ташкил этади;

— ҳуқуқ соҳасида таълим ишлари методик жиҳатдан таъминланишини ташкил этади, ҳуқуқий тарбия ва таълимнинг замонавий шаклларини жорий этиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқади;

— олий ва ўрта махсус ҳамда касб-ҳунар ўқув юртларининг талабалари ва ўқувчилари учун юридик дарсликлар, ўқув қўлланмалари, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўпламлари, шунингдек, илмий-оммабоп ва бошқа

юримдик адабиётлар нашр этиш режаларини ишлаб чиқади ва нашр этилишини ташкил этади;

— жамиятни ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш тизимини такомиллаштириш дастурлари ва тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— адлия органлари ва муассасалари учун ҳуқуқий ахборотни йиғиш, қайта ишлаш ва таҳлил қилишнинг дастурий-техник воситалари ва технологиялари жорий этилишини ташкил қилади;

— адлия органлари ва муассасаларини зарур қонунчилик материаллари билан таъминлаш чораларини кўради;

— Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базасини яратиш ва сақлашни ташкил қилади, юридик ва жисмоний шахсларнинг улардан белгиланган тартибда фойдаланишини таъминлайди;

— ҳуқуқий ахборотлар давлатларо алмашинишини амалга оширади;

— кодекслар ва қонун ҳужжатлари тўпламларини, шу жумладан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни эълон қилишнинг расмий манбаи ҳисобланган «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами» расмий нашр этилишини ташкил этади;

— давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, шунингдек юридик ва жисмоний шахсларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни нашр этиш, қонун ҳужжатлари маълумотларининг электрон базасини яратиш бўйича фаолиятини мувофиқлаштириш ишларини амалга оширади;

— тегишли давлат бошқаруви органлари билан биргаликда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни эълон қилиш ва тарқатиш, қонун ҳужжатлари маълумотларининг электрон базасини яратиш қоидаларини белгилайди, уларнинг ижро этилишини таъминлаш чора-тадбирларини кўради;

4) судлар фаолиятини моддий-техник ва молиявий таъминлаш, шунингдек суд ҳужжатлари ва бошқа давлат органлари ҳужжатлари ижросини таъминлаш соҳасида:

— судларнинг эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда уларни молиялаштириш бўйича таклифларни ишлаб чиқади;

— судларнинг биноларини қуриш ва таъмирлашга, судларнинг фаолияти учун зарур шарт-шароитлар яратишга ажратилган маблағлар самарали ўзлаштирилишини таъминлайди;

— судлар ва суд жараёнларининг хавфсизлигини таъминлаш ишларини ташкил этади;

— судларнинг фаолиятини таъминлаш, уларнинг амалдаги мустақиллигини мустаҳкамлаш масалалари бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ва бошқа органлар билан ўзаро ҳамкорлик қилади;

— суд ҳужжатлари ва бошқа давлат органлари ҳужжатлари ижросини таъминлашнинг самарали механизмларини яратади;

5) ҳуқуқий хизмат кўрсатишнинг давлат томонидан тартибга солинишини амалга ошириш соҳасида:

а) нотариат ва фуқаролик ҳолати ғалолатномаларини рўйхатга олиш фаолиятини ташкил этиш бўйича:

— давлат нотариал идораларини очади ва тугатади, нотариус лавозимини таъсис этади ва тугатади;

— нотариуслар фаолиятини лицензиялашни амалга оширади;

— давлат нотариал идоралари ва хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар идораларининг давлат реестрини юритади;

— стажер нотариусни стажировкани ўташ тартибини, нотариал фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига лицензия бериш тартибини белгилайди, малака ва апелляция комиссиялари тўғрисидаги низомларни тасдиқлайди;

— чет элда фойдаланиш учун мўлжалланган ҳужжатлардаги нотариуслар имзосининг ва улар муҳри кўчирмасининг ҳақиқийлигини тасдиқлайди, нотариат фаолияти билан боғлиқ бўлган бошқа функцияларни бажаради;

— нотариуслар томонидан хизмат мажбуриятларининг, шу жумладан нотариал иш юритув қоидаларининг бажарилиши юзасидан белгиланган тартибда назорат олиб боради, уларнинг ишини таҳлил қилади ва умумлаштиради;

— нотариал иш юритиш қоидаларини, давлат нотариал идоралари нотариуслари ва хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар, шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллар фуқаролар йиғини раислари (оқсоқоллари) томонидан нотариал ҳаракатларни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги йуриқномаларни, нотариал ҳаракатлар, тасдиқловчи ёзувлар ва гувоҳномаларни рўйхатга олиш реестрлари шаклини тасдиқлайди, Ўзбекистон Республикасининг «Нотариат тўғрисида»ги Қонунида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширади;

— фуқаролик ҳолати далолатномаларини рўйхатга олишни ташкил қилади, ФХДЁ органлари фаолиятига раҳбарликни амалга оширади ва уларни назорат қилади;

— ФХДЁ органларини ташкил қилади, қайта ташкил қилади ва тугатади, уларнинг ишини текширади, таҳлил қилади ва умумлаштиради;

— ФХДЁ ва нотариат идоралари ходимлари томонидан фуқароларга ҳуқуқий хизмат кўрсатиш даражасини ошириш чора-тадбирларини кўради;

— фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш бланкалари намуналарини тасдиқлайди;

— ФХДЁ органларини ва Ўзбекистон Республикасининг чет эл давлатларидаги консулик муассасаларини қатъий ҳисобдаги гербли гувоҳномалар бланкалари билан таъминлайди;

— нотариат ва ФХДЁ органлари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқади ва тасдиқлайди, шунингдек ушбу органлар учун кўрсатмалар ва методик тушунтиришлар беради;

б) адвокатура ва юридик хизматларни ривожлантириш бўйича:

— адвокатларнинг республика жамоат бирлашмаси билан биргаликда малака комиссиялари ваколатларини ва улар фаолиятини ташкил этиш тартибини белгилайди;

— адвокатларнинг республика жамоат бирлашмаси билан биргаликда адвокатларнинг Олий малака комиссияси таркибини тасдиқлайди;

— адвокатларга лицензиялар беришни ва адвокатлик бюрolari, ҳайъатлари ва фирмаларини давлат рўйхатидан ўтказишни амалга оширади;

— адвокатлар, шунингдек адвокатлик бюрolari, ҳайъатлари ва фирмаларининг реестрини юритади;

— адвокатлик бюрolari, ҳайъатлари, фирмалари ва адвокатларнинг Олий малака комиссиясининг фаолиятига методик ёрдам кўрсатади ва қўмаклашади;

— адвокатларнинг ижобий иш тажрибасини ўрганади ва оммалаштиради;

— адвокатлар малакасини ошириш бўйича тадбирларни амалга оширишга қўмаклашади;

— адвокатларнинг касбий фаолияти билан боғлиқ таъқиблар, асоссиз чеклашлар ва тажовузлардан адвокатларни ҳимоя қилиш чора-тадбирларини кўради;

— адвокатлик фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатларига, адвокатлик этикаси қоидаларига риоя қилиниши, шунингдек адвокатларнинг касбий тайёргарлиги устидан назоратни амалга оширади;

— адвокатлик бюrolари, ҳайъатлари ва фирмаларининг адлия органларига статистика ҳисоботи тақдим қилиш шакллари тасдиқлайди ва муддатларини белгилайди;

— юридик хизматлар кўрсатишни ташкил этиш ва ривожлантириш чора-тадбирларини амалга оширади;

— давлат ва хўжалик бошқаруви органларида, маҳаллий давлат ҳокимияти органларида, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларда ҳуқуқий ишларни мувофиқлаштиради, уларни яхшилашга доир тавсиялар ишлаб чиқади;

— ҳуқуқий ишларни йўлга қўйиш амалиётини текширади ва таҳлил қилади, давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар юридик хизматларининг ишида аниқланган камчиликларни бартараф этиш ва ижобий иш тажрибасини ёйиш, юридик маслаҳатчиларнинг малакасини ошириш чора-тадбирларини кўради, уларни аттестациядан ўтказиши;

б) тадбиркорликни ривожлантиришга кўмаклашиш, тадбиркорлик субъектлари ва хусусий мулк эгаларининг, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш соҳасида:

— ҳуқуқий таъминот самарадорлигини оширишга ва тадбиркорликни ривожлантиришга, тадбиркорлик субъектлари ва хусусий мулк эгаларининг, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган комплекс ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— янгидан ташкил этилаётган ва фаолият кўрсатаётган тадбиркорлик субъектлари, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар фаолиятини тартибга солиш ҳамда уларни қўллаб-қувватлаш бўйича барча қонун ҳужжатларига ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга қатъий риоя қилиниши устидан назоратни таъминлайди;

— тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, кичик ва ўрта корхоналарни, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ташкил этиш ва уларнинг самарали фаолият кўрсатиши учун қулай ҳуқуқий ва ташкилий шарт-шароитлар яратиш бўйича қонунчиликни қўллаш амалиётини ўрганади, уни такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

— назорат қилувчи органлар ўтказаетган текширишларнинг қонунийлиги устидан назоратни таъминлайди;

— тадбиркорлик субъектлари, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш бўйича чоралар кўради;

— жиноий, фуқаролик, хўжалик ва маъмурий ишлар материалларини белгиланган тартибда ўрганади;

— давлат тузилмалари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, шунингдек уларнинг мансабдор шахслари томонидан тадбиркорлик субъектлари, хори-

жий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар фаолиятидаги ноқонуний ҳолатларни тегишли маълумотлар базасини шакллантирган ҳолда аниқлайди, ўрганади ва мониторингни амалга оширади;

— тадбиркорлик субъектларининг, шу жумладан хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилиши ҳолатлари бўйича мурожаатларини кўриб чиқади, кўрилган чора-тадбирлар тўғрисида уларни хабардор қилади;

7) шартномавий-ҳуқуқий муносабатлар соҳасида:

— хўжалик юритувчи субъектларга хўжалик шартномаларини тузишда ва бажаришда ҳуқуқий ёрдам кўрсатади;

— шартнома интизомини такомиллаштириш юзасидан белгиланган тартибда таклифлар ишлаб чиқади ва киритади;

— хўжалик юритувчи субъектларини ва энг аввало, уларнинг мансабдор шахсларини шартнома интизомини бузганлик учун жавобгарликка тортиш бўйича белгиланган чоралар қўлланилишини назорат қилади;

— хўжалик юритувчи субъектлар раҳбарларининг шартнома интизомига риоя этиш юзасидан жавобгарлигини ошириш ишларини олиб боради;

8) юридик шахсларни давлат рўйхатидан ўтказиш соҳасида:

— нодавлат нотижорат ташкилотларини, шу жумладан жамоат бирлашмалари (диний ташкилотлар, сиёсий партиялар)ни давлат рўйхатидан ўтказиш;

— аудиторлик ва суғурта ташкилотларини, чет эл инвестицияси иштирокидаги корхоналарни, биржалар, бозорлар, шунингдек қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда бошқа юридик шахсларни давлат рўйхатидан ўтказиш;

— юридик шахсларни рўйхатдан ўтказишда қонунийликка риоя қилинишини таъминлайди;

— ўзи томонидан рўйхатдан ўтказилган юридик шахсларнинг давлат реестрини юритади;

— адлия органларида рўйхатдан ўтказилган юридик шахслар томонидан таъсис ҳужжатларига, устав фаолиятига, қайта рўйхатдан ўтказиш ва тугатиш тартибига риоя этилиши юзасидан назорат олиб боради;

— молия-хўжалик фаолиятини амалга оширмаётган ва ўз устав фондларини қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларда шакллантирмаган корхоналарни тугатиш бўйича белгиланган тартибда чора-тадбирлар кўради;

9) халқаро-ҳуқуқий муносабатлар соҳасида Ўзбекистон Республикасининг манфаатларини самарали ҳуқуқий ҳимоя қилиш соҳасида:

— белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини тузиш бўйича таклифларни келишади, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини тайёрлаш ва бажаришда иштирок этади;

— Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги халқаро шартномаларини тайёрлаш, тузиш ва бажариш ҳақида белгиланган тартибда таклифлар тақдим этади;

— Ўзбекистон Республикаси томонлардан бири ҳисобланадиган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати қафолати остида тузилган қарз ва кредит шартномалари бўйича юридик хулосалар беради;

— халқаро шартномалар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш;

— ўз ваколатлари доирасида бошқа давлатларнинг тегишли органлари, шунингдек, халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик тўғрисида шартнома-лар тузади;

— халқаро-ҳуқуқий ахборот масалалари бўйича маълумотлар банки-ни ташкил этади;

— ўз ваколатлари доирасида хорижий давлатларда Ўзбекистон Рес-публикаси ва унинг фуқароларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари-ни ҳимоя қилишни таъминлайди;

— хорижий давлатлар судларида томонлардан бири Ўзбекистон Рес-публикаси бўлган низолаб кўриб чиқиладиганда вакиллик қилади;

— Ўзбекистон Республикаси Президенти ва экс-Президентининг ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳуқуқий, шу жумладан судда ҳимоя қилишни амалга оширади;

10) ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини оши-риш соҳасида:

— давлат органларининг юридик кадрларга бўлган эҳтиёжини аниқ-лайди, уларни Тошкент давлат юридик институтида, Тошкент юридик кол-лежида, Тошкент давлат юридик институти ҳузуридаги академик лицейда ва вазирлик тизимининг бошқа ўқув юртлирида тайёрлаш ишларини таш-кил этади ва раҳбарлик қилади;

— замонавий талаблар ва стандартларни ҳисобга олган ҳолда, ҳуқуқшу-нос кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этади, ҳуқуқшунослар ўртасида кадрлар сиёсатини такомиллаштириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқади;

— адлия органлари ва муассасаларининг кадрлар захирасини яратади, кадрларни тайёрлашни ташкил этади, танлашни амалга оширади ва белги-ланган тартибда жой-жойига қўйишда қатнашади, уларни қайта тайёрлашни ташкил этади;

11) фуқаролар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг му-рожаатларини кўриб чиқиш соҳасида:

— адлия органлари ва муассасалари ходимларининг ноқонуний ҳара-катлари устидан фуқароларнинг шикоят ва аризаларини кўриб чиқади, ушбу масалалар бўйича шикоятлар ҳар томонлама ҳолисона кўриб чиқи-лишини таъминлайди;

— қонунчиликнинг бузилиши ҳолатлари юзасидан тушган шикоятларни зарур ҳолларда жойларда мутасадди ташкилотлар ва мутахассислар билан биргаликда текшириб, адолатли қарорлар қабул қилинишини таъминлайди;

— адлия органлари ва муассасаларининг шикоят ва аризаларни кўриб чиқиш билан боғлиқ фаолиятини ўрганади ва бу борадаги ишларни умум-лаштиради, шу йўналишдаги ишларни янада такомиллаштиришга қаратил-ган таклифлар ишлаб чиқади;

12) ҳуқуқий статистика соҳасида:

— давлат органлари ва бошқа органлардан олинган ҳуқуқий статисти-ка маълумотларини умумлаштиради ва таҳлил қилади, ушбу масалалар бўйича статистика ҳисоботи юритиш ва таҳлил қилишга методик раҳбар-ликни таъминлайди;

— адлия органлари ва муассасаларида статистика ҳисоботи ва бирлам-чи ҳисобга олиш ҳужжатлари шакллари ишлаб чиқади;

— адвокатура фаолияти тўғрисидаги статистика маълумотларини тўплайди ва ўрганади;

— фуқаролик ҳолати далолатномаларини ва нотариал ҳаракатларни рўйхатга олишни, шунингдек адлия органлари ва муассасалари фаолиятининг бошқа йўналишлари бўйича статистикани юритади;

13) адлия органлари ва муассасаларини моддий-техник таъминлаш ва молиялаштириш соҳасида:

— адлия тизими ходимларининг моддий ва ижтимоий таъминоти тўғрисидаги таклифларни ишлаб чиқади;

— адлия органлари ва муассасаларини моддий-техник таъминлашни ташкил этади, адлия органлари, давлат нотариал идоралари, ФХДЁ бўлимлари, суд ижрочилари бўлимлари ва бошқа адлия муассасалари биноларини капитал қуриш ва таъмирлаш чораларини кўради, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига тегишли таклифлар киритади;

— адлия органлари ва муассасаларини белгиланган тартибда молиявий таъминлашни амалга оширади, адлия тизимида бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини ташкил этади ва назорат қилади;

— адлия органлари ва муассасаларининг молиявий-хўжалик фаолияти юзасидан назоратни амалга оширади;

14) суд-эксперт, илмий ва таълим муассасаларини ривожлантириш соҳасида:

— ҳуқуқий фанларни ривожлантириш чораларини кўради, криминалистика ва суд экспертизаси соҳасида илмий-тадқиқот, экспертилик ишларини ташкил этади;

— Ўзбекистон Республикаси суд-эксперт муассасалари фаолиятини мувофиқлаштиради ва илмий-методик раҳбарликни амалга оширади;

— Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертиза маркази, Республика юристлар малакасини ошириш маркази, Тошкент Давлат юридик институти, Тошкент юридик коллежи ва бошқа адлия муассасалари фаолиятига раҳбарликни амалга оширади. Вазирлик ўзига юклатилган вазифа ва функцияларни бевосита, шунингдек ўзига буйсунувчи республика органлари ва ҳудудий органлар орқали амалга оширади.

Вазирлик ўз зиммасига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

1) давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслардан белгиланган тартибда зарур маълумотлар, ҳужжатлар ва материалларни, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига риоя қилиш соҳасида таҳлилий, статистика материаллари ва бошқа материалларни сўраш ва олиш;

2) Ўзбекистон Республикаси Президенти, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ва бошқа давлат органлари кўриб чиқиши учун қонун ҳужжатларини ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш масалалари бўйича таклифлар киритиш;

3) давлат бошқарув органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари учун норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш масалалари бўйича методик кўрсатмаларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш;

4) вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар, илмий муассасалар, ўқув юртлари ва бошқа ташкилотлардан қонун ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари бўйича хулосалар олиш ҳамда кўрсатиб ўтилган органлар ва ташкилотлар раҳбарлари билан келишган ҳолда ушбу лойиҳаларни тайёрлаш бўйича комиссиялар (ишчи гуруҳлари) ташкил этиш;

5) вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш, давлат рўйхатидан ўтказиш, эълон қилиш ва манфаатдор шахслар эътиборига етказиш бўйича белгиланган тартибга улар томонидан риоя қилиниши, шунингдек уларнинг қўлланилиши юзасидан текширишлар ўтказиш;

6) вазирликлар, давлат қўмиталари, идораларга давлат рўйхатидан ўтмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни бекор қилиш ва ижродан чақириб олиш тўғрисида, бузилган ҳуқуқларни тиклаш, етказилган зарарларни қоплаш тўғрисида белгиланган муддатларда бажарилиши мажбурий бўлган тақдимномалар киритиш, шунингдек тегишли органлар олдига бунда айбдор мансабдор шахсларни белгиланган тартибда жавобгарликка тортиш тўғрисидаги масалани қўйиш;

7) вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини белгиланган тартибда давлат реестридан чиқариш ёхуд уларнинг (тўлиқ ёки қисман) амал қилишини тўхтатиш;

8) вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларга:
норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш муддатини кўрсатган ҳолда уларни қабул қилиш зарурлиги тўғрисида;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни бекор қилиш, ёхуд уларни қонун ҳужжатларига мувофиқлаштириш тўғрисида тақдимномалар киритиш;

9) вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий ҳокимият органлари, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар томонидан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари нормалари тўғри ва бир хилда қўлланилиши бўйича ишларнинг ҳолатини ўрганиш. Ўрганиш натижалари бўйича тегишли органлар раҳбарларига Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари нормалари зарур даражада қўлланилиши тўғрисида тақдимномалар киритиш;

10) вазирлик ваколатига тааллуқли масалалар бўйича қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари, қарорлари ва фармойишларини, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларини бажармаганлик (лозим даражада бажармаганлик) ҳолатлари юзасидан давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари раҳбарларини жавобгарликка тортиш тўғрисидаги таклифларни Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг куриб чиқиши учун киритиш;

11) давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан инсон ҳуқуқлари соҳасида Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига риоя қилинишини текшириш;

— кўрсатиб ўтилган органларнинг раҳбарларига аниқланган қонун ҳужжатлари бузилишини ва унинг сабаблари ҳамда унга кўмаклашувчи шарт-шароитларни бартараф этиш, шунингдек инсоннинг бузилган ҳуқуқ ва эркинликларини тиклаш чора-тадбирларини куриш тўғрисида белгиланган муддатларда бажарилиши мажбурий бўлган тақдимномалар киритиш;

12) хорижий давлатларнинг судларида Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига дахлдор ҳуқуқий низолар бўйича даъвогар ва жавобгарнинг вакили сифатида иштирок этиш;

13) ҳуқуқий, шу жумладан, суд масалалари бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти ва экс-Президентининг вакили сифатида иштирок этиш;

14) тегишли органларга судьялар ва суд аппарати меҳнат шароитларини яхшилаш, моддий ва ижтимоий таъминлаш юзасидан тақлифлар киритиш;

15) адвокатлар ва нотариусларга берилган лицензияларнинг белгиланган тартибда амал қилишини тўхтатиб туриш, тўхтатиш ва бекор қилиш;

16) адвокатлар малака комиссияларига адвокатларни интизомий жавобгарликка тортиш масаласини киритиш;

17) адвокатлик бюrolари, ҳайъатлари ва фирмаларига аниқланган қонун ҳужжатлари бузилишини бартараф қилиш тўғрисида кўрсатмалар юбориш;

18) вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотларда ҳуқуқий ишлар ҳолатини, шунингдек, уларнинг юридик хизматлари фаолиятини текшириш, улардан амалга оширган ишлари тўғрисида маълумотлар тақдим этишларини талаб қилиш, кўрсатилган органларнинг, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг раҳбарларига аниқланган камчиликларни бартараф этиш тўғрисида белгиланган муддатларда бажарилиши мажбурий бўлган тақдимномалар киритиш, қонун ҳужжатларини бузганлик учун мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш ёки уларнинг айби билан давлатга ёки корхона, муассаса ва ташкилотга етказилган моддий зарарни ундириш тўғрисидаги масала билан юқори турувчи органларга ёки судга муурожаат қилиш;

19) хизмат мажбуриятларини қўпол равишда бузилишига йўл қўяётган юридик хизмат ходимларига берилган аттестациядан ўтганлик тўғрисидаги гувоҳномаларни бекор қилиш;

20) тадбиркорлик субъектлари, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг мансабдор шахсларини жавобгарликка тортишнинг асослигини зарур ҳужжатлар, шу жумладан жиноий, фуқаролик, хўжалик ва маъмурий ишлар материаллари билан танишиш йўли билан ўрганиб чиқиш;

21) барча вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва назорат органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар томонидан тадбиркорлар, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ҳуқуқларига риоя этиш бўйича қонун ҳужжатлари оғишмай бажарилишини текшириш. Кўрсатиб ўтилган органлар ва ташкилотлар раҳбарларига белгиланган муддатларда бажарилиши мажбурий бўлган:

— аниқланган қонун ҳужжатлари бузишларини, қонун бузилишининг сабаблари ва бунга олиб келувчи шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида;

— тадбиркорлар, шу жумладан хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш бўйича чоралар кўриш тўғрисида;

22) Конституцияда ва қонунларда мустаҳкамланган инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, тадбиркорлик субъектлари, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари мансабдор шахслар томонидан бузилиши ҳолатлари аниқланганда, шунингдек адлия органларининг қонуний талаблари мансабдор шахслар томонидан бажарилмаганда айбдор мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисидаги масалани тегишли органлар олдига қўйиш;

23) вазирликлар, идоралар, назорат қилувчи ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг тадбиркорлик субъектлари, хорижий инвесторлар

ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ҳақ-ҳуқуқларини бузувчи қарорларини ва шунингдек, уларнинг мансабдор шахслари ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги)ни тўхтатиб қўйиш;

24) жиной, фуқаролик, ҳўжалик ва маъмурий ишлар бўйича тадбиркорлик субъектлари, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бузувчи суд ҳужжатларини давлат божи тўламасдан қайта кўриб чиқиш тўғрисида суд инстанцияларига тақдимномалар киритиш;

25) тадбиркорлар ва хусусий мулк эгалари ҳуқуқларига риоя қилиш бўйича қонун ҳужжатларининг бузилиши мумкин эмаслиги тўғрисида мансабдор шахсларни ёзма равишда огоҳлантириш;

26) фуқароларнинг, шу жумладан тадбиркорлик субъектлари, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисидаги мурожаатларини текшириш учун тегишли мутахассисларни жалб қилиш;

27) ҳўжалик шартномалари бажарилиши жараёнини назорат қилиш, шартнома интизоми бузилган тақдирда ҳўжалик юритувчи субъектларга мансабдор шахсларнинг шахсий жавобгарлиги ва судларда даъво кўзғашлари, шунингдек шартнома мажбуриятларини бажарилмаганлиги (лозим даражада бажарилмаганлиги) натижасида етказилган зарарни қоплашлари юзасидан белгиланган муддатларда бажарилиши мажбурий бўлган тегишли тақдимномалар киритиш; тақдимномада баён қилинган талаблар белгиланган муддатда бажарилмаган тақдирда ваколатли органлар ёки судлар олдига шартнома интизомини бузганлик учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги тўғрисидаги масалани қўйиш;

28) адлия органларида рўйхатдан ўтган юридик шахсларнинг таъсис ҳужжатларига амал қилишини текшириш, улардан керакли ҳужжатлар ва маълумотлар тақдим этишларини талаб қилиш, кўрсатиб ўтилган юридик шахсларнинг раҳбарларига аниқланган камчиликларни бартараф этиш тўғрисида белгиланган муддатларда бажарилиши мажбурий бўлган тақдимномалар киритиш, таъсис ҳужжатларини ва амалдаги қонун ҳужжатларини бузганлиги учун мансабдор шахсларни белгиланган жавобгарликка тортиш, шунингдек, уларнинг айби билан давлатга ёки корхонага етказилган моддий зарарни ундириш учун юқори турувчи органларга ёки судга мурожаат қилиш;

29) ўз ваколатлари доирасида хорижий давлатлар органлари ва халқаро ташкилотлар билан тўғридан-тўғри алоқалар ўрнатиш;

30) барча давлат органлари ва бошқа ташкилотлардан ҳуқуқий статистикани ташкил этиш ва юритиш учун зарур бўлган маълумотларни олиш;

31) давлат, юридик ва жисмоний шахслар манфаатларини кўзлаб судларга давлат божи тўламасдан аризалар ва даъволар билан мурожаат қилиш;

32) адлия органлари ва муассасалари фаолиятини таъминлаш учун зарур бўлган тегишли бўлинмалар ташкил этиш, уларни қайта ташкил этиш ёки тугатиш, шунингдек, уларнинг уставлари (низомлари)ни тасдиқлаш.

Вазирлик Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Вазирликнинг Тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бошқармаси, хорижий инвестициялар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ҳуқуқий ҳимоя қилиш бошқармаси ва уларнинг жойлардаги бўлимларининг ходимлари ўз ваколати доирасида назоратни амалга оширишда:

— текширишни ўтказиш учун зарур бўлган ҳужжатлар ва материаллар билан танишиш учун хизмат гувоҳномасини кўрсатиб тегишлича вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг, уларнинг ҳудудий ва таркибий бўлинмаларининг, корхона ва ташкилотларнинг тобелигидан, мансублигидан қатъи назар ҳудудларига ва биноларига киришга;

— ўрганиш учун зарур бўладиган қарорлар, фармойишлар, йўриқномалар, буйруқлар ва бошқа ҳужжатларни талаб қилиб олишга, тадбиркорлар, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ҳуқуқига риоя қилиш бўйича қонунийликнинг аҳволи, шунингдек уни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисидаги маълумотларни олишга ҳақлидир.

Вазирлик ўз ваколати доирасида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, нотариуслар, адвокатлар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун мажбурий бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилишга ҳақлидир. Вазирлик, зарур ҳолларда бошқа вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар билан биргаликда қўшма қарорлар ва бошқа ҳужжатларни чиқаришга ҳақлидир.

Вазирлик қонунчилик ижодкорлиги соҳасида давлат сиёсатининг амалга оширилишини таъминлаш ва ўзига юкланган бошқа вазифаларнинг самарали бажарилиши учун жавоб беради.

Вазирлик фаолиятини ташкил этиш — вазирликка Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган Ўзбекистон Республикаси Адлия вазири бошчилик қилади. Вазир ўз ўринбосарларига, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосарга эга бўлади.

Вазир:

1) яккабошчилик асосида вазирлик фаолиятига умумий раҳбарликни амалга оширади ва вазирликка юкланган вазифалар ва функциялар бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

2) ўз ўринбосарлари ваколатларини белгилайди, улар ўртасида вазифаларни тақсимлайди, вазирлик тизимидаги бошқа мансабдор шахсларнинг ваколатларини, вазирлик фаолиятининг алоҳида қисмлари ҳамда унга буйсунувчи органлар ва муассасаларнинг иши учун ўз ўринбосарларининг ва бошқа мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги даражасини белгилайди;

3) вазирлик ваколатига кирувчи масалалар бўйича белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини имзолайди;

4) вазирлик таркибий ва ҳудудий бўлинмалари тўғрисидаги низомларни, шунингдек, Вазирлик тизимига кирувчи бошқа ўзига қарашли органлар ва муассасаларнинг низом (устав)ларини тасдиқлайди;

5) ходимлар белгиланган умумий сони доирасида вазирлик марказий аппарати тузилмасига ўзгартиришлар киритади, штат жадвалини тасдиқлайди;

6) вазирлик марказий аппаратининг, шунингдек адлия органлари ва муассасаларининг харажатлар сметасини тасдиқлайди;

7) республика нотариат ва ФХДЁ муассасалари тизимини тасдиқлайди;

8) тегишли давлат органларига адлия органлари ва муассасаларини ташкил этиш ҳамда уларнинг ходимлари сонини белгилаш тўғрисида таклифлар киритади;

9) вазирлик марказий аппарати, адлия органлари ва муассасалари ходимлари бажариши мажбурий бўлган буйруқлар чиқаради ва кўрсатмалар беради;

10) вазирлик марказий аппарати ходимларини, унинг ҳудудий бўлинмалари раҳбарларини, шунингдек вазирлик тизимига кирувчи бошқа ўзига қарашли органлар ва муассасалар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади;

11) адлия органлари ва муассасалари ходимларига белгиланган тартибда мартаба даражалари беради, адлия органлари ва муассасалари ходимларига олий мартаба даражаларини бериш учун уларни Ўзбекистон Республикаси Президентига тавсия этади;

12) адлия органлари ва муассасаларининг ходимларини рағбатлантириш ва интизомий жавобгарликка тортиш масалаларини ҳал этади, вазирлик тизимининг алоҳида ўрнак кўрсатган ходимларини фахрий унвонлар беришга ва Ўзбекистон Республикасининг давлат мукофотлари билан тақдирлашга тақдим этади;

13) қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади. Адлия органлари ва муассасаларининг, шу жумладан вазирлик тизимидаги илмий муассасалар ва ўқув юртлари ходимларига эгаллаб турган лавозимига ва иш стажига мувофиқ махсус даражали унвонлар ҳамда мартаба даражалари берилади ва белгиланган хизмат муддати учун устама ҳақи тўлаб борилади. Мартаба даражалари бериш ва ундан маҳрум этиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган Низом билан тартибга солинади.

Вазирликда вазир (раис), вазир ўринбосарлари (лавозими бўйича) ва вазирликнинг бошқа раҳбар ходимларидан иборат 11 кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъатнинг шахсий таркиби адлия вазирининг тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Вазирлик ҳайъати вазирлик фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, вазирлик таркибий ва ҳудудий бўлинмалари, ўзига қарашли органлар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади, кадрларни танлаш, жой-жойига қўйиш, ўқитиш ва тарбиялаш, ижро назорати масалаларини, вазирликнинг муҳим буйруқлари ва бошқа ҳужжатларининг лойиҳаларини, шунингдек текшириш натижаларини муҳокама қилади. Вазирликнинг ваколатига тааллуқли масалалар бўйича ҳайъатнинг мажлисларига вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар раҳбарлари таклиф қилинишлари мумкин. Ҳайъатнинг қарорлари вазирнинг буйруқлари билан ҳаётга жорий этилади. Вазир билан ҳайъат ўртасида келишмовчилик юзага келган тақдирда, вазир ўз қарорини амалга оширади. Вазир юзага келган келишмовчилик тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентига ахборот беради.

2. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайғ қилиш

Қонун фуқароларнинг шахсий ва мулкӣ ҳуқуқларини ҳимоялашни ҳамда давлат ва жамият манфаатларини ҳисобга олган ҳолда, фуқаролар ҳаётидаги муҳим воқеалар — туғилиш, никоҳ тузиш, ўлим ва инсоннинг муҳим субъектив ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг юзага келиши, ўзгари-

ли ва тухтатишига сабаб бўладиган бошқа ҳолатларнинг ваколатли органларда қайд этилишини белгилайди.

Фуқаролик ҳолатини қайд этиш фуқароларнинг ҳуқуқ ва бурчларини пайдо бўлишига сабаб бўлиб хизмат қилувчи ҳужжат (гербли гувоҳнома) бериш учун асос бўлади. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этишнинг аҳамияти шундаки, унга асосан ФҲДЁ органи томонидан берилган гувоҳнома, унда кўрсатилган фактнинг тўғрилигини тасдиқловчи шаксиз далил ҳисобланади.

Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш туман ва шаҳарларда фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш бўлимлари томонидан амалга оширилади, туғилиш, ўлим, никоҳ тузиш, никоҳдан ажралиш, оталикни белгилаш эса шаҳарча, қишлоқ ва овуларда фуқаролар йиғинлари раислари (оқсоқоллари) томонидан ҳам қайд этилиши мумкин. Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш борасидаги ҳаракатлари ўзлари турадиган ҳудудлардаги тегишли фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш бўлимларининг назорати остида бўлади.

Ўзбекистон Республикасининг чет элда доимий ёки вақтинча яшовчи фуқароларининг фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш консул томонидан, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ Консул вақтинча бўлмаганда фуқаролик ҳолати далолатномалари консул томонидан тайинланган консулликнинг мансабдор шахси томонидан қайд этилади. Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналари бўлмаган хорижий давлатларда фуқаролик ҳолати далолатномалари Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан белгиланган бошқа хорижий давлатдаги Ўзбекистон Республикасининг консуллик муассасаси томонидан қайд этилади.

ФҲДЁ органлари қуйидаги фуқаролик ҳолатлари далолатномаларини қайд этади;

- а) туғилганлик;
- б) никоҳ тузиш;
- в) никоҳдан ажралиш;
- г) ўлим.

Фуқаролик ҳолатлари далолатномаларини ёзиш давлат аҳамиятига молик ҳужжатлар бўлиб, икки нусхада тузилади ва ФҲДЁ органларида қайд этилган вақтдан бошлаб 75 йил мобайнида сақланади. Фарзандликка олиш, оталикни белгилаш, фамилия, исм ва ота исмини ўзгартириш, жинсни ўзгартириш каби воқеа ва фактлар юқорида санаб ўтилган фуқаролик ҳолатлари далолатномаларида уларга тегишли ўзгартиришлар киритиш орқали акс эттирилади.

ФҲДЁ органлари ва консуллик муассасалари фуқаролик ҳолати далолатномаларининг ёзув бланклари билан тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан таъминланади.

Консул Ўзбекистон Республикасининг чет элда доимий яшовчи фуқароларидан, фуқаролик ҳолатларини Ўзбекистон Республикасида қайд эттирган хорижий давлатларнинг фуқароларидан ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахслардан далолатномаларга ўзгартириш, тузатиш ва қўшимчалар киритиш, далолатнома ёзувларини тиклаш тўғрисида аризаларни тегишли ҳужжатлар билан бирга қабул қилиб олади ва ушбу ҳужжатларни вако-

латли органларга кўриб чиқиш учун юборилди. Фуқаролик ҳолати далолатномасини қайд эттириш масаласида консулга мурожаат этган шахслардан бири Ўзбекистон фуқароси, иккинчиси эса чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс бўлган ҳолларда фуқаролик ҳолати далолатнома ёзувини қайд этиш, агар бу ёзувни қайд этиш консуллик муассасаси фаолият кўрсатаётган давлатнинг қонунларига, Ўзбекистон Республикаси томонидан имзоланган халқаро шартномалар ёки битимларга зид бўлмасagina амалга оширилади.

Қуйидаги ҳолларда фуқаролик ҳолати далолатнома ёзувларини қайд этиш рад қилиниши мумкин:

— агар далолатнома ёзувини қайд этиш қонунга зид бўлса;

— агар далолатнома ёзувини қайд эттириш учун мурожаат қилган шахс бунга ҳуқуқли бўлмаса ёки муомалага лаёқатсиз деб топилган бўлса. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этишнинг рад қилиниши бўйича фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзишнинг юқори турувчи органига ёки суд тартибида шикоят қилиниши мумкин.

Консулнинг фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш масалалари бўйича ҳаракатлари устидан шикоятлар бўйсуниш тартибига кўра кўриб чиқиш учун Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатдаги дипломатик ваколатхонаси бошлиғига ёки Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигига юборилади.

ФХДЁ органлари ходимлари, шунингдек консул ўзи, эри ёки хотини ва болалари тўғрисида далолатнома ёзувларини қайд этишга ёки уларга тегишли ўзгартириш, тузатиш ва қўшимчалар киритишга ҳақли эмаслар.

ФХДЁ органларининг фаолиятига умумий раҳбарлик, ФХДЁ органларини ташкил этиш, қўшиб юбориш, тугатиш, қайта ташкил этиш ва улар фаолиятини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан амалга оширилади. Адлия вазирлиги ФХДЁ органларини ҳамда Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлардаги консуллик муассасаларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган, қатъий ҳисобда турувчи гербли гувоҳномаларнинг давлат бланклари билан таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги Тошкент шаҳар ва вилоятлар ҳокимликлари адлия бошқармаларининг ФХДЁ органлари фаолиятини ҳар 2 йилда камида 1 марта;

Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоятлар адлия бошқармалари ўзларига қарашли ФХДЁ органлари фаолиятини бир йилда камида 1 марта;

Туман, шаҳар ФХДЁ бўлимлари фуқаролик ҳолати далолатнома ёзувлари бўйича ўзларига ҳисоб берувчи ўзини ўзи бошқариш маҳаллий органлари фаолиятини бир йилда камида бир марта текширувдан ўтказади.

3. Ўзбекистон Республикасига нотариат

Нотариал хизматни ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари 1996 йил 26 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Нотариат тўғрисида» ги қонуни^{*} билан белгиланади.

^{*} (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 йил, № 2, 42-модда)

Нотариатнинг вазифаси жисмоний ҳамда юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини нотариуслар томонидан қонуларда назарда тутилган нотариал ҳаракатларни амалга ошириш йўли билан ҳимоя қилишни таъминлашдан иборатдир. Ўзбекистон Республикасида нотариал ҳаракатларни давлат нотариал идорасида ишловчи ёки хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар амалга оширади. Нотариуслар бўлмаган аҳоли пунктларида фақатгина қонунда назарда тутилган нотариал ҳаракатларни фуқаролар йиғинларининг раислари (оқсоқоллар) амалга оширадilar. Бошқа давлатларнинг ҳудудида нотариал ҳаракатларни Ўзбекистон Республикаси консуллик муассасаларининг ушбу ҳаракатларни амалга ошириш ваколати берилган мансабдор шахслари амалга оширади.

Нотариус лавозимига олий юридик маълумотга эга бўлган, давлат нотариал идорасида ёки хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариус ҳузурда камида бир йиллик муддатли стажировкани ўтаб, малака имтиҳонини топширган, нотариал фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияга эга бўлган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси тайинланади.

Нотариус ўз фаолиятини амалга оширишда мустақилдир. Қонунга кўра, нотариус илмий, ижодий ва педагогик фаолиятдан ташқари, тадбиркорлик ва бошқа фаолият билан шуғулланишга, шартномалар тузишда воситачилик хизмати кўрсатишга ҳақли эмас. Нотариуснинг, нотариал ҳаракатларни амалга оширувчи бошқа мансабдор шахсларнинг, шунингдек, амалга оширилаётган нотариал ҳаракатлардан хизмат вазифасини бажариши муносабати билан хабардор бўлиб қолган шахсларнинг ўзларига маълум бўлган ахборотларни ошкор қилиш, шу жумладан меҳнат шартномаси бекор қилинганидан кейин ҳам ошкор қилиши тақиқланади.

Нотариал ҳаракатларни амалга оширувчи юқорида кўрсатиб ўтилган шахсларнинг ваколатлари айнан бир хил эмас. Хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар битимларни тасдиқлайди; васиятномаларни тасдиқлайди; эр-хотиннинг умумий мол-мулкидаги улушга мулк ҳуқуқи тўғрисида гувоҳномалар беради; ҳужжатлар нусхаларининг ва ҳужжатлардан олинган кўчирмаларнинг тўғрилигини шаҳодатлайди; ҳужжатларнинг бир тилдан бошқа тилга тўғри таржима қилинганлигини шаҳодатлайди; ҳужжатлардаги имзонинг ҳақиқийлигини шаҳодатлайди; кўчмас мулк очиқ савдода сотиб олинганлиги ҳақида гувоҳнома беради; фуқаронинг тирик эканлиги фактини тасдиқлайди; фуқаронинг муайян жойда эканлиги фактини тасдиқлайди; фуқаронинг фотосуратда акс эттирилган шахс эканлигини тасдиқлайди; ҳужжатлар тақдим этилган вақтни тасдиқлайди; жисмоний ва юридик шахсларнинг аризаларини бошқа жисмоний ва юридик шахсларга топширади; пул суммалари ва қимматли қоғозларни депозитга қабул қилиб олади; ҳужжатларни сақлаш учун қабул қилиб олади; пул тўлаш учун чекларни тақдим этади ва чеклар бўйича пул тўланмаганлигини тасдиқлайди; ижро хатларини ёзади; векселларнинг протестларини амалга оширади; денгиз протестларини амалга оширади; нотариал тасдиқланган ҳужжатларнинг дубликатларини ҳамда реестрлардан кўчирмаларни беради. Давлат нотариал идорасида ишловчи нотариусларга эса ушбу ҳаракатларни амалга ошириш билан бирга қонунда мол-мулкни ўзга шахсга ўтказишни таъқиқлаб қўйиш ва таъқиқни бекор қилиш, меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисида гувоҳнома бериш ва мерос мол-мулкни қўриқлаш чоратадбирларини кўриш ваколатлари берилган.

Аҳоли пунктига нотариус мавжуд бўлмаган тақдирда шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллар фуқаролар йиғинларининг раислари (оқсоқоллари) қўйидаги нотариал ҳаракатларни амалга оширади: васиятномаларни тасдиқлайди; ишончномаларни тасдиқлайди, автотранспорт воситаларини бошқариш ва тасарруф этиш ҳақидаги ишончномалар бундан мустасно; мерос мол-мулкнинг қўриқланишига доир чора-тадбирлар кўради; ҳужжатлар нусхаларининг ва ҳужжатлардан олинган кўчирмаларнинг тўғрилигини шаҳодатлайди, маълумот ҳақидаги ҳужжат нусхалари бундан мустасно; ҳужжатлардаги имзонинг ҳақиқийлигини шаҳодатлайди.

Ўзбекистон Республикаси консулик муассасаларининг консуллари қўйидаги нотариал ҳаракатларни амалга оширади: битимларни (шартномалар, васиятномалар, ишончномалар ва ҳоказоларни) тасдиқлайди, Ўзбекистон Республикасидаги уй-жойларни бошқа шахсга ўтказиш ва гаровга қўйиш тўғрисидаги шартномалар бундан мустасно; фуқаронинг тирик эканлиги фактини тасдиқлайди; фуқаронинг муайян жойда эканлиги фактини тасдиқлайди; фуқаронинг фотосуратда акс эттирилган шахс эканлигини тасдиқлайди; ҳужжатлар тақдим этилган вақтни тасдиқлайди; мерос мол-мулкнинг қўриқланишига доир чора-тадбирлар кўради; меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисида гувоҳномалар беради; эр-хотиннинг умумий мол-мулкидаги улушга мулк ҳуқуқи ҳақида гувоҳномалар беради; ҳужжатларнинг нусхалари ва ҳужжатлардан олинган кўчирмалар тўғрилигини шаҳодатлайди; ҳужжатлардаги имзоларнинг ҳақиқийлигини шаҳодатлайди; ҳужжатларнинг бир тилдан бошқа тилга тўғри таржима қилинганлигини шаҳодатлайди; пул суммалари ва қимматли қоғозларни депозитга қабул қилиб олади; сақлаш учун ҳужжатларни қабул қилиб олади; ижро хатларини ёзади; денгиз протестларини амалга оширади.

Давлат нотариал идоралари ташкилий жиҳатдан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тизимига киради. Нотариуслар нотариал ишларни Адлия вазирлиги тасдиқлайдиган қоидаларга мувофиқ юритадилар. Шунингдек, *Адлия вазирлиги*: давлат нотариал идораларини очади ва тугатади, нотариус лавозимини таъсис этади ва тугатади; нотариуслар фаолиятини лицензиялашни амалга оширади; давлат нотариал идоралари ва хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар идораларининг давлат реестрини юритади; стажер нотариуснинг стажировкани ўташ тартибини, нотариал фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига лицензия бериш тартибини белгилайди, малака ва апелляция комиссиялари тўғрисидаги низомларни тасдиқлайди; чет элда фойдаланиш учун мўлжалланган ҳужжатлардаги нотариуслар имзосининг ва улар муҳри кўчирмасининг ҳақиқийлигини тасдиқлайди, нотариат фаолияти билан боғлиқ бўлган бошқа функцияларни бажаради; нотариуслар томонидан хизмат мажбуриятларининг, шу жумладан нотариал иш юритув қоидаларининг бажарилиши юзасидан белгиланган тартибда назорат олиб боради, уларнинг ишини таҳлил қилади ва умумлаштиради; нотариал иш юритиш қоидаларини, давлат нотариал идоралари нотариуслари ва хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар, шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллар фуқаролар йиғини раислари (оқсоқоллари) томонидан нотариал ҳаракатларни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги йўриқномаларни, нотариал ҳаракатлар, тасдиқловчи ёзувлар ва гувоҳномаларни рўйхатга олиш реестрлари шаклини тасдиқлайди.

4. Адвокатура

Мамлакатимизда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишда, уларга тегишли ҳуқуқий маслаҳатлар ва ҳуқуқий ёрдам беришда адвокатура тизими катта роль ўйнайди. Президент И.А. Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси XIV сессиясида қилган «Ўзбекистон XXI асрга интилоқда» маърузасида : «Биз адвокатура тизимини кучайтириш ва унинг чинакам мустақиллигини таъминлаш, уларнинг ваколатлари ва мақомини прокуратура мақомига тенглаштириш учун қонунчилик соҳасида ҳам, амалий ишлар соҳасида ҳам кўпгина чора-тадбирлар кўрмоқдамиз»^{*} деб таъкидлаган эди. Республикаимизда адвокатлик фаолияти 1996 йил 27 декабрда қабул қилинган «Адвокатура тўғрисида» ги, 1998 йил 25 декабрда қабул қилинган «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида» ги қонуни ва бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади.

Адвокатура — ҳуқуқий институт бўлиб, у адвокатлик фаолияти билан шуғулланувчи шахслар ҳамда хусусий адвокатлик амалиёти билан шуғулланувчи айрим шахсларнинг мустақил, кўнгилли, касбий бирлашмаларини ўз ичига олади. Адвокатура Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, ажнабий фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахсларга, корхоналар, муассасалар, ташкилотларга юридик ёрдам кўрсатади. Олий юридик маълумотга эга бўлган ва белгиланган тартибда адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни олган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси Ўзбекистон Республикасида адвокат бўлиши мумкин. Адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни олиш учун шахс малака имтиҳонини топиши шарт.

Адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензия Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари томонидан тегишли малака комиссияларининг қарорларига асосан бериледи. Белгиланган тартибда муомаллага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб тошилган шахслар, шунингдек судланганлиги бекор қилинмаган ёки олиб ташланмаган шахсларнинг адвокатлик фаолияти билан шуғулланишига йўл қўйилмайди.

Адвокатура ўз фаолиятини адвокатнинг мустақиллиги; касб этикасига, адвокатлик сири ва қасамёдига қатъий риоя этиш; қонун ҳужжатларида ман қилинмаган усуллар ва воситаларни қўллаш каби принциплар асосида амалга оширади. Адвокатнинг мустақиллиги: унга қонунда белгиланган тартибда адвокатлик фаолиятини амалга ошириш учун ижозат бериш, бу фаолиятни тўхтатиб туриш ва тугатиш; адвокатнинг дахлсизлиги; адвокатлик сирини ошкор этишни талаб қилишни ман этиш; адвокат олиб бораётган ишларга аралашганлик ёхуд адвокатнинг дахлсизлигини бузганлик учун жавобгарлик; давлат томонидан унга адвокатлик фаолияти кафолатлари берилиши ҳамда ижтимоий ҳимояланиши орқали таъминланади.

Адвокатлик фаолияти қуйидаги турларга амалга оширилади:— ҳуқуқий масалалар бўйича маслаҳатлар ва тушунтиришлар, қонун ҳужжатлари юзасидан оғзаки ва ёзма маълумотномалар беради;

^{*} „Халқ сўзи“ газетаси, 1999 йил 15 апрель.

— ҳуқуқий хусусиятдаги аризалар, шикоятлар ва бошқа ҳужжатларни тузади;

— фуқаролик ишлари ҳамда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар бўйича судда, бошқа давлат органларида, жисмоний ва юридик шахслар олдида вакилликни амалга оширади;

— жинойи ишлар бўйича дастлабки терговда ва судда ҳимоячи, жабрланувчининг вакили, фуқаровий даъвогар, фуқаровий жавобгар сифатида иштирок этади;

— тадбиркорлик фаолиятига юридик хизмат кўрсатади. Адвокат қонун ҳужжатларида ман этилмаган бошқа турдаги юридик ёрдам ҳам кўрсатиши мумкин.

Адвокат Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида, шунингдек, агар олинган топшириқни бажариш зарурияти тақозо этса ва тегишли давлатларнинг қонун ҳужжатларига зид бўлмаса, республика ташқарисида ҳам адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқига эга. Муайян ишни олиб боришга адвокатнинг ваколатли эканлиги ордер билан тасдиқланади. Адвокат, тараф сифатида, суд ишларини юритишнинг ҳамма босқичида процесснинг барча иштирокчилари билан тенг ҳуқуқларга эга. *Адвокат касбий фаолиятини амалга оширар экан:*

— қонунда белгиланган тартибда ишнинг барча материаллари билан танишиш ва ундан зарур маълумотларни кўчириб олиш;

— ўз ҳимоясидаги шахс билан у ушланган пайдан бошлаб қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда миқдори ва муддати чекланмаган холи учрашувлар ўтказиш;

— ишда иштирок этиш учун ўзига ижозат берилгани тўғрисида суриштирув, дастлабки тергов органлари ва суддан ёзма равишда тасдиқ талаб қилиш;

— иш материаллари билан танишиш ҳамда ишни судда ва бошқа органларда кўриш чоғида овоз ёзиш қурилмалари ҳамда бошқа техника воситаларидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда фойдаланиш;

— агар жиноят ишини юритишда, шунингдек фуқаролик, ҳўжалик ишини ёки маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги ишни кўриш ва ҳал этишда ҳимояни ёки вакилликни амалга ошириш зарурияти тақозо этса, давлат сирлари, тижорат сирини ёки бошқа сир ҳисобланган маълумот билан қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда танишиш каби ҳуқуқларга эга. Шунингдек, адвокат ёрдамчига эга бўлиши мумкин;

— адвокат муайян иш бўйича юридик ёрдам кўрсатаётган ёки аввал юридик ёрдам кўрсатган шахсларнинг манфаатлари ишни олиб боришни сўраб мурожаат этган шахснинг манфаатларига зид келган ёки у судья, прокурор, терговчи, суриштирув ўтказувчи шахс, жамоат айбловчиси, суд мажлиси котиби, эксперт, мутахассис, жабрланувчининг, фуқаровий даъвогарнинг, фуқаровий жавобгарнинг вакили, гувоҳ, холис, таржимон сифатида иштирок этган, шунингдек ишни дастлабки тергов қилишда ёхуд судда адвокатнинг қариндоши бўлиши мансабдор шахс иштирок этган ёки иштирок этаётган бўлса, худди шунингдек адвокат бевосита ёки билвосита шу ишдан шахсан манфаатдор бўлган ва бу ҳол унга ўз ишини топширган шахснинг манфаатларига зид келадиган ҳолларда юридик ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги топшириқни қабул қилишга ;

— адвокат кимнинг манфаатларини ҳимоя қилиш топширигини олган бўлса, ўз ваколатларидан шу шахснинг зарарига фойдаланишга ҳамда гу-

мон қилинувчини, айбланувчини, судланувчини ҳимоя қилишдан бош тортишга, агар миждознинг ўзи уни бундан озод этмаса, ҳақли эмас;

— жиноий ишни кўриб чиқишда қатнашишга тайинланган адвокат фуқаронинг туловга қобилиятсизлигини важ қилиб, унга юридик ёрдам кўрсатишдан бош тортишга ҳақли эмас.

Адвокат давлат хизматида туриши мумкин эмас.

Адвокатнинг шахси дахлсиз. Адвокатнинг дахлсизлиги унинг уй-жойига, хизмат хонасига, фойдаланишидаги транспорти ва алоқа воситаларига, унинг хат-хабарларига, унга тегишли ашёлар ва ҳужжатларга ҳам тааллуқлидир. Адвокатга нисбатан жиноят иши Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори, Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоят, Тошкент шаҳар прокурори ва уларга тенглаштирилган прокурорлар томонидан қўзғатилиши мумкин. Адвокатнинг уй-жойи ёки хизмат хонасига, шахсий ёки фойдаланишидаги транспортга кириш, уларни кўздан кечириш, тинтув ўтказиш ёки олиб қўйиш, унинг телефон ва бошқа сўзлашув қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларини эшитиб туриш, адвокатни кўздан кечириш ва шахсий тинтувдан ўтказиш, худди шунингдек, унинг почта-телеграф жўнатмаларини, унга тегишли ашёлар ва ҳужжатларни кўздан кечириш ёки олиб қўйиш, адвокатни мажбурий келтириш, ушлаб туриш ёки қамоққа олиш Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори, Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоят, Тошкент шаҳар прокурори ва уларга тенглаштирилган прокурорларнинг санкцияси билан амалга оширилиши мумкин. Адвокатнинг иш бўйича ҳуқуқий нуқтаи назарига нисбатан суриштирув органи, терговчи, прокурор тақдимнома киритиши, шунингдек суд хусусий ажрим чиқариши мумкин эмас. Адвокатни юридик ва жисмоний шахсларга қонунга мувофиқ юридик ёрдам кўрсатганлиги муносабати билан жиноий, моддий ва бошқа жавобгарликка тортиш ёки унга шундай жавобгарликка тортиш билан таҳдид қилиш мумкин эмас.

Адвокат ва унинг касбий фаолияти давлат ҳимоясида бўлади. Адвокат юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ўз касбий вазифаларини амалга ошираётганида унинг фаолиятига аралashiшга йўл қўйилмайди.

Адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни белгиланган тартибда олган шахс ўз адвокатлик бюросини очиб, якка тартибда фаолият кўрсатишга ёхуд ихтиёрийлик асосида бошқа адвокатлар (шериклар) билан ҳайъатлар ва фирмалар тузишга ҳақлидир. Адвокатлар бюrolари, ҳайъатлари ва фирмалари, шунингдек адвокатлар бирлашмалари Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари томонидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган тартибда рўйхатга олинади. Адвокатлар бюrolари, ҳайъатлари ва фирмаларини тузиш, уларнинг тузилиши, штатлари, вазифалари, маблағларни сарфлаш тартиби, раҳбар органларининг ваколатлари, уларни сайлаш тартиби ҳамда адвокатлар бюrolари, ҳайъатлари ва фирмаларининг фаолиятига доир бошқа масалалар уларнинг уставлари (низомлари) билан тартибга солиб турилади. Адвокатлар бюrolари, ҳайъатлари ва фирмалари рўйхатдан ўтган кундан эътиборан юридик шахс мақомини оладилар ҳамда кўрсатилган юридик ёрдам учун фуқаролардан ва юридик шахслардан тушадиган пул маблағлари (даромадлар) ҳисобига фаолият кўрсатадилар. Адвокатлар қонунда белгиланган тартибда адвокатларнинг жамоат бирлашмаларини тузишлари мумкин.

5. Давлат бошқарув органлари ва корхоналарида юридик хизмат

Ўзбекистон Республикасида давлат бошқарув органлари ва корхоналаридаги юридик хизмат Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 2 мартдаги 118-сон қарори билан тасдиқланган Низом асосида олиб борилади. Ушбу Низомга биноан бошқарув органлари ва корхоналари юридик хизматининг вазифалари қуйидагилардан иборат:

бошқарув органининг юридик хизмати-

а) бошқарув бўлиmlалар билан биргаликда марказий аппаратда ҳамда вазирлик, идора, бошқа бошқарув органи тизимида қонунчиликнинг тўғри қўлланилишини таъминлашга қаратилган тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади; қуйи бошқарув органлари ва корхоналарнинг амалдаги қонунчиликни бузган ҳолда чиқарилган ҳужжатларини бекор қилиш учун чора-тадбирлар кўради;

қонунларни қўллаш тажрибасини ва унинг самаралилигини ўрганади ва умумлаштиради, уларни мукаммаллаштириш юзасидан таклифлар тайёрлайди, уларни вазирлик, идора, бошқа бошқарув органлари раҳбариятига кўриб чиқиш учун ҳавола этади;

б) раҳбарларга имзолаш учун тақдим қилинаётган буйруқлар ва бошқа ҳуқуқий мазмундаги ҳужжатлар лойиҳаларининг қонунчиликка мувофиқлиги учун жавоб беради ва уларга виза қўяди. Идоравий норматив ҳужжатларнинг амалдаги қонунларга мувофиқлигини юридик хизмат томонидан олдиндан текширилмасдан чиқарилишига йўл қўйилмайди;

в) вазирликка, идорага, бошқа бошқарув органига келадиган ва улар томонидан чиқариладиган норматив ҳужжатларни тартибли ҳисобга олишни ва сақлашни ташкил этади, бошқа бўлиmlалар билан биргаликда идоравий норматив ҳужжатларни тартибга солиш, бундай ҳужжатларнинг тўпламларини нашр этиш ишларини бажаради; вазирликлар, идоралар, бошқа бошқарув органларининг амалдаги норматив ҳужжатларига ўзгартиришлар киритиш ёки ўз кучини йўқотганларини бекор қилиш тўғрисидаги таклифларни тайёрлайди;

г) тизимда хўжалик ҳисобини мустаҳкамлаш, ижара муносабатларини ва меҳнатни рағбатлантиришни ташкил этишнинг бошқа самарали шакллари жорий қилиш учун ҳуқуқий воситалардан фойдаланишни яхшилаш, хўжалик шартномаларининг ролини ошириш ва унинг бажарилиши учун масъулиятни кучайтириш юзасидан чора-тадбирлар кўради;

д) ўзига қарашли корхоналар чет-эл компаниялари ва фирмалари билан иқтисодий ва илмий-техник алоқалар ўрнатаётганда уларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатади;

е) маҳсулот сифатини ошириш, меҳнат ҳақидаги қонунга риоя этилишини таъминлаш, меҳнат интизомини мустаҳкамлаш, моддий ресурсларни тежаш ва улардан оқилона фойдаланиш, камомадлар, ўғирлашлар, қўшиб ёзишлар ҳамда самарасиз харажатлар ва нобудгарчиликларнинг олдини олиш, айбдор шахсларни жавобгарликка тортишга қаратадиган ҳуқуқий тадбирларни ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатнашади;

ж) тармоқдаги даъво қўзғатиш ишларининг аҳволини ва унинг амалиётини таҳлил қилади, хўжалик суди томонидан низоларни кўриб чиқиш натижалари бўйича корхоналар фаолиятида аниқланган камчиликларни бартараф этиш юзасидан чора-тадбирлар кўради;

з) судда, хўжалик судида, бошқа ташкилотларда ҳуқуқий масалалар курилаётганда белгиланган тартибда вазирликнинг, идоранинг, бошқа бошқарув органининг манфаатларини ифодалайди;

и) вазирлик, идора ва бошқа давлат бошқарув органи тизимидаги ҳуқуқий ишларга раҳбарликни амалга оширади;

— ўзига қарашли корхоналарда бу ишларнинг аҳволини текшириб боради, бу ишларни такомиллаштириш юзасидан таклифларни кўриб чиқиш учун вазирлик, идора, бошқа бошқарув органининг раҳбариятига, ҳайъатига киритади;

— вазирлик, идора, бошқа бошқарув органлари тизимидаги ҳуқуқий ишларнинг ва юридик хизматлар фаолиятининг ижобий тажрибасини ўрганади ва умумлаштиради, унинг амалда тадбиқ этилишига кўмаклашади;

— ҳуқуқий ишлар ва юридик хизмат фаолиятининг турли йўналишлари бўйича тавсияномалар ва кўрсатмалар ишлаб чиқади;

к) вазирлик, идора, бошқа бошқарув органлари марказий аппарати ходимларининг юридик умумий ўқувини ташкил этишда ва ўтказишда қатнашади, гармок юридик хизматида уни корхоналарда ташкил этишда ёрдам беради;

қонунчиликни тушунтиришга оид ишларни олиб боради;

л) замонавий техника воситаларидан фойдаланиш асосида қонунчилик бўйича ахборот-маълумотнома ишларини олиб боради;

— амалдаги норматив ҳужжатларга киритилган янги ўзгартиришлар ҳақидаги ахборотни, Адлия вазирлиги кўрсатмалари ва республика хўжалик судларининг тажрибасини ўзига қарашли корхоналарга тезкорлик билан етказилади; вазирлик, идора раҳбариятига қонунчилик бўйича маълумотнома материалларини тайёрлайди, ҳуқуқий масалалар бўйича маслаҳатлар беради;

м) вазирлик, идора, бошқа бошқарув органи тизимида қонун бузилишлари аниқланган тақдирда юридик хизмати ходими зарур чоралар кўриш, бундай камчиликларни бартараф этиш ҳамда уларнинг олдини олиш учун тегишли раҳбарга бу ҳақда ахборот беради.

Корхоналарнинг юридик хизмати:

а) корхона ишининг ҳуқуқий жиҳатдан таъминланишини ташкил этади; — бўлинмаларнинг ўзаро муносабатларини ва бўлинмаларнинг иқтисодий жавобгарлигини тартибга солувчи ҳуқуқий ҳужжатлар тизимини, корхонанинг ишлаб чиқариш-хўжалик ва ижтимоий фаолиятининг бошқа масалаларини тайёрлаш ва жорий қилишда иштирок этади; раҳбарият билан келишиб, бу ишда қатнашиш учун мансабдор шахсларни ва мутахассисларни жалб этади;

— корхонада белгиланган ички хўжалик даъволарини кўзғаш ва кўриб чиқиш тартибига риоя этилишини назорат қилади;

— иқтисод, молия, ҳисоб-китоб хизматлари ва бошқа бўлинмалар билан биргаликда корхонанинг хўжалик фаолияти натижаларини иқтисодий-ҳуқуқий таҳлил қилади, самарасиз харажатларнинг таркибини ва уларнинг келиб чиқиш сабабларини, баланс ҳисобидаги дебиторлик ва кредиторлик қарзлари аҳволини ўрганади, суд ва тергов органларига жўнатиш учун пул маблағлари ва товар-моддий бойликларнинг камомати ва уларни ўғирлашлар бўйича материалларни расмийлаштиради;

б) қонунчилик актларини, юқори бошқарув органларининг норматив ҳужжатларини, корхона маҳаллий норматив актларининг тартибга солини-

ган ҳисобини ва сақланишини ташкил этади; бошқа бўлинмалар билан биргаликда корхонанинг идоровий норматив ҳужжатларини тартибга солиш ишларини олиб боради;

в) корхона раҳбарига имзолаш учун тақдим қилинаётган буйруқлар ва ҳуқуқий мазмундаги бошқа ҳужжатлар лойиҳаларининг қонунга мувофиқлигини текширади ва уларга виза қўяди.

Корхона ҳуқуқий актларининг, уларнинг амалдаги қонунга мувофиқлиги тўғрисида юридик хизматнинг визаси бўлмаса, чиқарилишига йўл қўйилмайди;

г) корхонанинг тузилма бирликлари ва бўлинмалари раҳбарлари томонидан чиқарилган юридик ҳужжатларнинг қонунларга мувофиқлигини назорат қилишни амалга оширади;

д) бошқа корхоналар билан ҳўжалик шартномалари, шунингдек, чет эл компаниялари ва фирмалари билан контрактлар тайёрлаш, тузиш ва уларнинг ижросини назорат қилишга оид ишларда қатнашади, шартномалар ва контрактлар лойиҳаларига виза қўяди;

е) даъво ишларини олиб боради, судда, ҳўжалик судида, шунингдек, бошқа органларда ҳуқуқий масалалар кўрилатганда белгиланган тартибда корхона манфаатларини ҳимоя қилади; даъво ишлари агар бошқа бўлинмалар томонидан олиб борилса, бу ишга раҳбарликни амалга оширади;

ж) моддий бойликларни ҳисобдан чиқариш ҳужжатлари, бузилишлар ва суистеъмолликлар топилган тафтиш ва қайта рўйхатга олиш актлари бўйича ҳуқуқий хулосалар беради;

з) меҳнат жамоаси томонидан ишлаб чиқариш ва ижтимоий ривожланиш масалаларини ҳал этишда ўзини-ўзи бошқаришни амалга оширишда қонунчиликка риоя этилишига ёрдам беради; жамоа шартномасини тайёрлашда ва тузишда қатнашади, меҳнат жамоаси кенгашига, касаба уюшмаси кўмитасига ва бошқа жамоат ташкилотларига ўз ваколатларини амалга оширишда ҳуқуқий ёрдам кўрсатади;

и) юридик умумий ўқувини ташкил этишда ва уни амалга оширишда қатнашади, ходимларни амалдаги қонунлар билан таништиради, уларни қўлланиш тажрибасини тушунтиради;

к) корхона фаолиятида қонунчиликни бузиш ҳоллари аниқланса, бу ҳақда уларни бартараф этиш ва олдини олиш юзасидан зарур чоралар кўриш учун раҳбарни хабардор қилади.

Юридик хизмат қуйидаги ҳуқуқларга эга:

а) давлат бошқарув органи, корхона, тузилма бирликлари фаолиятида қонунчиликка риоя этилишининг аҳволи билан танишиш; тафтиш ўтказишларда ва қайта рўйхатга олишларда қатнашиш;

б) мансабдор шахслардан давлат бошқарув органларида, корхоналарда белгиланган тартибда ҳужжатлар, маълумотномалар, ҳисоб-китоблар ва ўз бурчларини бажариш учун зарур бўлган бошқа маълумотларни олиш;

в) раҳбариятга қонун бузишларни бартараф этиш, келтирилган зарарни қоплаш, амалдаги қонунларнинг бажарилишини таъминламаган ёхуд бузаётган бўлинмалар ва хизматларнинг раҳбарларини, бошқа ходимларни жавобгарликка тортиш ҳақида таклифлар тақдим этиш;

г) давлат бошқарув органи ва корхона раҳбарияти билан келишилган ҳолда норматив ҳужжатлар ёки бошқа ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш, шунингдек, ўзига юклатилган вазифаларга мувофиқ юридик хизмат

томонидан ўтказиладиган тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун бошқа бўлинмалар ва хизматларнинг ходимларини жалб этиш;

д) давлат бошқарув органи, корхона раҳбарияти томонидан қақириладиган ҳайъат мажлисларида, тегишли кенгашларда, йиғилишларда иштирок этиш.

Олий юридик маълумотга эга бўлган шахс бошқарув органларида ва мулкчилик шаклидан қатъи назар, корхоналарда юридик маслаҳатчи бўлиб ишлаши мумкин. Вазирлик, давлат қўмитаси, идора ва республиканинг бошқа бошқарув органи юридик бўлинмасининг бошлиғи ёки юридик маслаҳатчиси лавозимини эгаллаш учун камида 5 йиллик юридик маслаҳатчи иш тажрибасига эга бўлиш зарур. Олий юридик ўқув юрглари кейинчалик юридик маслаҳатчи бўлиб ишлайдиган талабалар учун таҳсилнинг охириги курсида амалий кўникмалар ҳосил қилиш учун бевосита давлат бошқарув органлари ёки корхоналарда стажировка ташкил этадилар.

Давлат бошқарув органлари ва корхоналар, ёш мутахассислар ва ҳомиладор аёллардан ташқари, барча юридик хизматчилар ходимларини 5 йилда бир марта Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига, Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлигига, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг адлия бошқармаларига қайта тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш учун юборишга мажбурдирлар.

Қайта тайёргарлик ва аттестациядан ўтказишни ташкил этиш ва тегишли хулоса бериш Адлия вазирлиги томонидан тегишли органлар ва корхоналар билан тузилган шартномалар асосида амалга оширилади. Қайта тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш учун тўланадиган ҳақ миқдори Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан белгиланади.

Адлия вазирлиги ва унинг жойлардаги органлари томонидан қайта тайёрлаш ва аттестациядан ўтган юридик маслаҳатчиларнинг рўйхатлари олиб борилади.

Юридик маслаҳатчи аттестациядан ўта олмаса, у 6 ой муддатдан сўнг яна қайта тайёрлаш ва аттестациядан ўтиш учун юборилиши мумкин. Агар фуқаро аттестация комиссиясининг қароридан норози бўлса, у Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг адлия бошқармалари комиссияларининг қарорлари юзасидан Адлия вазирлигига арз қилиши мумкин.

Республика хўжалик органларида ва бошқарув органларида ишловчи юридик маслаҳатчиларни аттестациядан ўтказишни Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикасининг хўжалик органларида, бошқарув органларида ва корхоналарида ишловчи юридик маслаҳатчиларни аттестациядан ўтказишни Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бошқарув органларида ва корхоналарида ишловчи юридик маслаҳатчиларни аттестациядан ўтказишни тегишли адлия бошқармалари амалга оширадилар. Бошқарув органлари ва корхоналарнинг ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича юридик маслаҳатчиларнинг самарали ишлашларини таъминлаш, уларнинг фаолиятида қонунчиликни таъминлаш мақсадида бу органлар ва корхоналар юридик хизматларнинг бир маромда ишлаши учун зарур шароитлар яратишга мажбурдирлар.

Адлия вазирлиги юридик хизматларни қонунчилик материаллари, тўпламлар, ҳуқуқшунослик масалалари бўйича бошқа қўлланмалар, шунингдек, юридик адабиётлар билан шартнома асосида таъминлайди.

1. Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсати

2. Ташқи ишлар соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми

3. Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига келишлари ва Ўзбекистон Республикасидан кетишлари тартиби

1. Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсати

Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсати ва халқаро фаолияти Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг нормалари ва принципаларига, «Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғрисида»ги Қонунга, «Мудофаа тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига, Ўзбекистон Республикасининг Ҳарбий доктринасига, бошқа қонунларга, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ҳамда Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилотининг принциплари ва мақсадларига, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан ратификация қилинган Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари ва битимларидан келиб чиқадиган мажбуриятларга асосланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 17-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси халқаро муносабатларнинг тўла ҳуқуқли субъектидир. Унинг ташқи сиёсати давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг дахлсизлиги, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик қоидаларига ва халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган бошқа қоидалари ва нормаларига асосланади.

Республика давлатнинг, халқнинг олий манфаатлари, фаровонлиги ва хавфсизлигини таъминлаш мақсадида иттифоқлар тузиши, ҳамдўстликларга ва бошқа давлатлараро тузилмаларга кириши ва улардан ажралиб чиқиши мумкин.

2. Ташқи ишлар соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми

Ташқи ишлар соҳасини бошқаришнинг мазмунини ваколатли органларнинг бевосита ўзларига тегишли бўлган ташқи ишлар соҳасидаги функцияларни амалга оширишлари ташкил этади. Давлатнинг олий ҳокимият ва вакиллик органлари ташқи сиёсатнинг энг муҳим масалаларини ҳал этадилар, ташқи сиёсий фаолиятга кундалик ва бевосита раҳбарликни эса ташқи ишлар органлари амалга оширадилар.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига биноан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Ўзбекистон Республикаси ички ва ташқи сиёсатининг асосий йўналишларини белгилайди ҳамда халқаро шартнома ва битимларни ратификация ва денонсация қилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти мамлакат ичкарисида ва халқаро муносабатларда Ўзбекистон Республикаси номидан иш кўради; музокаралар олиб боради ҳамда Ўзбекистон Республикасининг шартнома ва битимларини имзолайди, республика томонидан тузилган шартномаларга, битимларга ва унинг

қабул қилинган мажбуриятларига рию этилишини таъминлайди; ўз ҳузурида аккредитациядан ўтган дипломатик ҳамда бошқа вакилларнинг ишонч ва қақирув ёрликларини қабул қилади; Ўзбекистон Республикасининг чет эл давлатлардаги дипломатик ва бошқа вакилларини тайинлаш учун номзодларни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенатига тақдим этади; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳар йили мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг, ички ва ташқи сиёсатининг энг муҳим масалалари юзасидан маърузалар тақдим этади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотлардаги вакиллигини таъминлайди, ҳукуматлараро шартнома ва битимлар тузади, уларни бажариш чора-тадбирларини кўради ҳамда қонунга мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ташқи ишлар соҳасини бошқаришда махсус ваколатли органлар тизимига Ўзбекистон республикаси Ташқи ишлар вазирлиги, чет эл давлатлари ҳудудидagi элчихона ва консуликлар киради.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги: шартнома ва битимларнинг лойиҳасини тайёрлайди, чет эл давлатларининг элчиларини қабул қилади; чет эл давлатлар билан тузилган шартномалар ва битимларнинг бажарилишига раҳбарлик қилади; давлат органлари, муассасалари ва ташкилотларига шартнома ва битимларда кўрсатилган ҳуқуқларини муҳофаза қилишда ёрдам беради; улар ўз зиммасига лoган мажбуриятларнинг бажарилишини назорат қилади; республикадан фуқароларнинг кетиши ва унга келиши масалаларини ҳал этади ва бошқа вазифаларни амалга оширади.

Дипломатик ваколатхоналар эса: чет эл давларида республика номидан шу давлат органлари билан музокара олиб боради; шу давлатда бўлган республика фуқароларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилади; шу давлат тўғрисида ахборот тўплайди; иқтисодий, илмий-техник ва маданий алоқаларни ривожлантиришга кўмаклашади, шу давлатда фаолият кўрсатаётган республика муассасалари ва ташкилотларининг ишини назорат қилиб туради; республикага келиш учун хорижий фуқароларга виза беради ва ҳ.к.

Ўзбекистон Республикасининг чет эл давлатлардаги дипломатик ваколатхоналари учун бошлиқларни тайинлаш ва уларни қақириб олиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 3 июлда қабул қилинган қонунга асосан* ҳамда дипломатик муносабатлар тўғрисидаги 1961-йилги Вена конвенциясига, шунингдек бошқа умумэътироф этган халқаро нормаларга мувофиқ белгиланади. Чет эл давлатидаги дипломатик ваколатхонанинг бошлиғи Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан тайинланади ва қақириб олинади. Бу лавозимга номзод тўғрисидаги таклифни Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги киритади. Республика Президенти маъқуллаган дипломатик ваколатхона бошлиғининг номзодини Ташқи ишлар вазирлигининг ваколатхонаси жойлашган мамлакат ташқи ишлар вазирлигига (ёзма) тақдим этиб, унинг розилиги (агреман) сўрайди ва бу мамлакатнинг расмий розилигини олинганидан кейин тайинланади.

Ваколатхона жойлашган мамлакатдан жавоб олингунча дипломатик ваколатхона бошлиғи лавозими номзодигига оид маълумотлар махфий ҳисобланади.

* Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ахборотномаси, 1992 й. №9, 349-м.

Ўзбекистон Республикасининг дипломатия ваколатхонаси бошлиғи қўйдаги ҳолларга Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан чақириб олинади:

- а) дипломатия ваколатхонаси бошлиғи алмаштирилганда;
- б) дипломатия ваколатхонаси бошлиғи номатлуб шахс (персона нон грата) деб эълон қилинганда;
- в) давлатлар ўртасидаги дипломатия муносабатлари узилганда;
- г) давлатлар ўртасида уруш ҳолати эълон қилинганда;
- д) давлат халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида йўқолганида.

Ўзбекистон Республикасининг чет эл давлатлардаги дипломатия ваколотхоналарининг бошқа аъзолари Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирининг буйруқлари билан тайинланадилар ва чақириб олинадилар.

Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикаси дипломатия ваколатхоналари бошлиқларининг 3 даражаси белгиланган:

- чет давлат бошлиғи ҳузурида аккредитация қилинадиган Фавқулодда ва Мухтор элчи;
- чет давлат бошлиғи ҳузурида аккредитация қилинадиган Фавқулодда ва Мухтор вакил;
- чет давлат Ташқи ишлар вазири ҳузурида аккредитация қилинадиган ишончли вакил.

Ўзбекистон Республикасида қўйдаги дипломатик мартаба — Ўзбекистон Республикасининг чет эл давлатлардаги ваколатхоналари дипломатия ходимларига бериладиган алоҳида хизмат унвонлари белгиланган:

- Фавқулодда ва Мухтор элчи;
- Биринчи даражали Фавқулодда ва Мухтор вакил;
- Иккинчи даражали Фавқулодда ва Мухтор вакил.

3. Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига келишлари ва Ўзбекистон Республикасидан кетишлари тартиби

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ, хорижий фуқаролар шу жумладан, МДХ қатнашчилари бўлган давлатлар фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар хусусий ҳамда хизмат ишлари бўйича, турист сифатида, дам олиш, ўқиш, ишлаш, даволаниш ва доимий яшаш учун Ўзбекистон Республикасига келишлари ва ундан кетишлари мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маъжамасининг 1996 йил 21 ноябрдаги қарори билан тасдиқланган «Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига келишлари ва Ўзбекистон Республикасидан кетишлари тартиби» тўғрисидаги Низомга кўра хорижий фуқароларга Ўзбекистон Республикасига келиш (келиш, келиш-кетиш, транзит) визалари:

а) Ўзбекистон Республикасининг чет эллардаги консуллик муассасалари томонидан, бундай консуллик муассасалари мавжуд бўлмаган ҳолларда эса — Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг икки томонлама битими мавжуд бўлган бошқа давлатларнинг консуллик муассасалари томонидан;

б) чет эл мамлакатлари билан алоқа йўллари мавжуд бўлган аэропорлардаги Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг консуллик бюролари томонидан берилади.

Элчионаларнинг консуллик бўлимлари, бош консулликлар ва консулликлар, вице-консуллик, консуллик агентликлари Ўзбекистон Республикасининг чет эллардаги консуллик муассасалари ҳисобланади, Ўзбекистон Республикасига келиш визалари хорижий фуқароларга бир йилгача бўлган муддатга ёки улар аккредитация қилинган муддатга берилади.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлимлари Ўзбекистон Республикасидан кетиш (кетиш, кетиш-келиш) визаларини беришни ва уларнинг амалда бўлиш муддатини узайтиришни хорижий фуқароларнинг қуйидаги тоифалари учун амалга оширадilar:

а) Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигида аккредитация қилинган хорижий давлатларнинг доимий ваколатхоналари, халқаро ҳукуматларо ташкилотлар ва хорижий давлатларнинг ҳукумат ташкилотлари ваколатхоналари, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида рўйхатдан ўтказилган халқаро ва хорижий нодавлат (ҳукуматга қарашли бўлмаган) нотажорат ташкилотларнинг ваколатхоналари ва филиаллари ходимларига (ва уларнинг қарамоғида бўлган уларнинг оила аъзоларига), шунингдек Ташқи ишлар вазирлигида аккредитация қилинган матбуот вакиллари ва уларнинг қарамоғида бўлган уларнинг оила аъзоларига;

б) расмий ва парламент делегациялари аъзоларига;

в) дипломатик мақомга эга бўлган бошқа шахсларга;

г) юқоридаги «а» кичик бандда кўрсатиб ўтилган хорижий фуқароларнинг таклифи бўйича келганларга.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ички ишлар бошқармалари Ўзбекистон Республикасидан кетиш (кетиш, кетиш-келиш) визаларини бериш ва уларнинг амалда бўлиш муддатини узайтиришни юқорида кўрсатилмаган хорижий фуқаролар учун амалга оширадilar.

Қўп марта фойдаланиладиган визалар бир йил муддатга Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан хорижий фуқароларнинг қуйидаги тоифаларига ва уларнинг оила аъзоларига берилади:

а) ваколатхона ходимининг аккредитация қилинганлигини тасдиқловчи ҳужжатлари бўлган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар агентлигида аккредитация қилинган фирмалар ва компаниялар доимий ваколатхоналари ходимларига берилади. Виза хорижий фирма ёки компаниянинг доимий ваколатхонаси илтимосномаси асосида берилади;

б) хорижий фуқаронинг хорижий банк ёки бошқа молия ташкилоти штатига киритилганлигини тасдиқловчи ҳужжатлари бўлган тақдирда, қонунчиликда белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасида рўйхатга олинган хорижий банк ёки бошқа молия ташкилоти ходимларига берилади. Виза хорижий банк ёки бошқа молия ташкилотининг илтимосномаси асосида берилади;

в) Ўзбекистон Республикасида рўйхатдан ўтказилган ёки аккредитация қилинган қўшма корхоналар ва 100 фоиз хорижий инвестиция иштирокидаги корхоналар ходимларига, улар Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлигининг меҳнат фаолияти кўрсатиш учун рухсатномасини олганларидан сўнг, агар икки томонлама ва қўп томонлама ҳукуматларо Битимлар билан бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, берилади. Виза корхона илтимосномаси асосида берилади.

Ўзбекистон Республикасига келиш учун берилган виза, транзит визадан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг барча ҳудудида ҳақиқий ҳисобланади, хорижий фуқароларнинг боришлари учун ёпиқ бўлган жойлар, объектлар бундан мустаснодир. Хорижий фуқароларнинг Ўзбекистон Республикасига келишлари ва кетишлари тартиби, уларга визалар бериш ҳамда уларнинг амал қилиш мuddатлари Ўзбекистон Республикасининг бошқа давлатлар билан кўп томонлама ва икки томонлама битимлари билан, тенглик асосида, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг алоҳида қарорлари билан ўзгартирилиши мумкин.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИГА КЕЛИШ ВА УНДАН КЕТИШ ҲУҚУҚИДАГИ ЧЕКЛАШЛАР— хорижий фуқаронинг Ўзбекистон Республикасига келиши — қуйидаги ҳолларда рад этилиши мумкин: а) миллий хавфсизлик ёки жамоат тартибини муҳофаза қилишни таъминлаш манфаатлари йўлида; б) агар бу Ўзбекистон Республикаси фуқарolari ва бошқа шахсларнинг ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун зарур бўлса; в) агар шахс Ўзбекистон Республикаси конунчилигини бузганлик учун илгари жиноий жавобгарликка тортилган ва ундан судланганлиги белгиланган тартибда олиб ташланмаган бўлса; г) агар шахс чет эл террорчи, экстремист ва бошқа жиноий ташкилотларнинг фаолиятига алоқадор бўлса; д) агар шахс ўзи ҳақида қасддан сохта маълумотлар берган бўлса ёки зарур ҳужжатларни тақдим этмаган бўлса; е) агар шахс илгари хорижий шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига келиш-кепиш тартибини ҳамда бу ерда бўлиш қоидalarини, Ўзбекистон Республикасининг божхона, валюта ва бошқа қонунчилигини бузганлиги аниқланган бўлса; ж) агар шахс касал бўлса ёки унинг саломатлиги жамият хавфсизлиги ва соғломлигига хавф туғдирса ҳамда ушбу касалик Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан тасдиқланган рўйхатга киритилган бўлса.

Хорижий фуқаронинг Ўзбекистон Республикасидан кетишига қуйидаги ҳолларда рухсат берилмайди: а) агар унинг кетиши давлат хавфсизлигини таъминлаш манфаатларига зид бўлса — кетишга тўсқинлик қилувчи ҳолатларнинг амал қилиш мuddати тугагунгача; б) агар шахсга нисбатан унинг доимий яшаш учун чет элга кетишига тўсқинлик қилувчи шартнома, контракт мажбуриятлари амалда бўлса — ушбу мажбуриятлар тўхтатилгунга қадар; в) агар шахсга нисбатан жиноий иш қўзғатилган бўлса — иш охирига етказилгунга қадар ёки унинг юзасидан суд қарори қабул қилингунга қадар; г) агар шахс жиноят содир этганлиги учун жазога ҳукм қилинган бўлса — жазони ўтаб бўлгунгача ёки жазодан озод этилмагунгача; д) агар шахс унга суд томонидан юкланган мажбуриятларни бажаришдан бош тортаётган бўлса — мажбуриятларни тўлиқ бажариб бўлгунга қадар; е) агар шахс ўзи ҳақида қасддан сохта маълумотлар берган бўлса; ж) агар судда шахсга нисбатан фуқаролик даъвоси қўзғатилган бўлса — суд томонидан қарор қабул қилиниб ва у ижро этилгунга қадар.

15-мавзу. Тармоқлараро соҳаларни бошқариш

- 1. Иқтисодийётни бошқариш**
- 2. Давлат статистикаси**
- 3. Ўзбекистон Республикасига молия ва кредит соҳасини бошқариш**

4. Солиқ соҳасини бошқариш
5. Ташқи иқтисодий фаолиятни бошқариш
6. Давлат мулкани бошқариш
7. Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш
- Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш
8. Стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертифицилаштириш тизими
9. Гидрометеорология
10. Давлат захираларини бошқариш
11. Давлат ер ости бойликлари фондунини бошқариш
12. Табиатни муҳофаза қилиш
13. Ердан фойдаланиш, геодезия, картография соҳаси
14. Ўзбекистон Республикасига муаллифлик ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш
15. Ўзбекистон Республикасига дин ишлари
16. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш

1. Иқтисодиётни бошқариш.

Иқтисодиёт мамлакат тараққиётининг асоси ҳисобланади. Республика-миз мустақилликка эришган дастлаби кунларданоқ ўзининг бозор иқтисоди муносабатларига асосланган тараққиёт йўлини танлаб олди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 24 декабрда қабул қилинган Фармонида^{*} кўра иқтисодиётга бозор механизми ва услубларини жорий қилишни давом эттириш, жамият ҳаётининг барча томонларини эркинлаштириш талабларига мувофиқ иқтисодиёт ва статистика органларининг ташкилий тузилмасини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлига тугатилиб, унинг негизида Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси ташкил қилинди ҳамда мамлакатни ривожлантиришнинг узоқ муддатли стратегияси ҳамда комплекс дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, қуйидаги ғоят муҳим вазифаларни ҳал этишга қаратилган, чуқур ўйланган ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий сиёсатни ўтказиш Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги зиммасига юкланди.

Иқтисодиёт вазирлиги қуйидаги муҳим вазифаларни ҳал этишга қаратилган давлат бошқаруви органи ҳисобланади:

- макроиқтисодий барқарорликни, иқтисодиётни мутаносиб ва динамик ривожлантиришни таъминлаш;
- қўп укладли ва самарали фаолият кўрсатувчи иқтисодиётни шакллантириш, хусусий мулкчиликнинг етакчи ролини таъминлаш, бозор инфратузилмасини ривожлантириш;
- бой табиий ва минерал хом ашё ресурсларидан, яратилган ишлаб чиқариш ва илмий-техник потенциалдан самарали ва оқилона фойдаланишга йўналтирилган аниқ мақсадли таркибий сиёсатни амалга ошириш, экспорт имкониятини ривожлантириш ва мамлакат иқтисодиётини жаҳон иқтисодий тизимига кенг интеграциялашни таъминлаш;

^{*} Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2002 йил, 24-сон.

— янги иш ўринлари яратиш, меҳнат ресурсларини иш билан оқилона таъминлаш муаммоларини ҳал этиш, аҳолини аниқ тарзда ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш, аҳоли турмуш даражасининг барқарор, изчил ўсишини, ижтимоий инфратузилманинг ривожланишини таъминлаш;

— мамлакат минтақалари иқтисодиётининг мутаносиб ва комплекс ривожланишини, ишлаб чиқариш кучларининг мақбул ва самарали ривожланишини ҳамда республика ҳудудлари бўйича жойлаштирилишини таъминлаш.

Иқтисодиёт вазирлиги ўзига юкланган вазифаларни мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг қисқа ва ўрта муддатли прогнозларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни таъминлаш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Умумиқтисодиёт комплексига кирувчи вазирликлар ва идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш йўли билан рўёбга чиқаради.

Қуйидагилар Иқтисодиёт вазирлигининг асосий вазифалари ҳисобланади:

— жамиятни ривожлантириш ва демократик қайта ўзгартиришлар мақсади ва устуворликларидан келиб чиққан ҳолда иқтисодиётни янада эркинлаштириш ва ислоҳ қилишнинг, иқтисодиётни бошқаришнинг бозор методлари ва механизмларини жорий этишнинг пухта ўйланган стратегияси ишлаб чиқилишини ташкил этиш;

— асосий макроиқтисодий кўрсаткичларни, республиканинг, минтақаларнинг иқтисодий ва ижтимоий ривожланиши даражасини комплекс равишда изчил таҳлил қилиш, иқтисодий ва ижтимоий жараёнларнинг ривожланиш тенденцияларини ўрганиш, иқтисодиётдаги мавжуд номутаносибликларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш йўлларини асослаш;

— иқтисодиётни ривожлантиришнинг кўп вариантли сценарийларини, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг минтақалар, тармоқлар ва иқтисодиёт секторлари бўйича қисқа ва ўрта муддатли прогнозлари ва дастурларини ишлаб чиқиш;

— муҳим қиймат, моддий ва меҳнат балансларини ишлаб чиқишни ташкил этиш;

— асосий макроиқтисодий кўрсаткичларнинг пул-кредит агрегатлари, давлат бюджети параметрлари, ташқи савдо, тўлов баланслари ва тармоқлараро баланслар билан ўзаро боғлиқлигини таъминловчи таъсирчан механизмни шакллантириш;

— бюджет-солиқ, пул-кредит, валюта ва монополияга қарши сиёсатнинг умумий йўналишлари, табиий монополиялар маҳсулотлари, товарлари ва хизматларига нархлар ва тарифларни тартибга солиш механизмини такомиллаштириш, тўлов, молия ва моддий балансларни шакллантириш ва уларнинг амалга оширилишини назорат қилиш бўйича таклифлар тайёрлашда қатнашиш;

— демографик прогнозларни, аҳолини аниқ тарзда ижтимоий муҳофаза қилиш, ички истеъмол бозорини тўлдириш, одамлар фаровонлигини ошириш, ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш;

— иқтисодиётни таркибий қайта ўзгартиришларнинг ўрта муддатли прогнозларини, тармоқларни ривожлантириш, замонавийлаштириш ва технология билан қайта жиҳозлаш, ишлаб чиқаришларни маҳаллийлаштириш, илғор, ресурсларни тежайдиган технологияларни жорий этиш дастурларини ишлаб чиқиш;

— таркибий сиёсат мақсадларига эришишни, минтақаларни комплекс ривожлантиришни таъминловчи қисқа ва ўрта муддатли инвестиция дастурларини ишлаб чиқиш бўйича ишларни мувофиқлаштириш;

— ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг мақбул суръатлари ва нисбатларини, минерал ва хом ашё ресурсларидан оқилона фойдаланишни, Ўзбекистон иқтисодиётини барқарор ривожлантиришни таъминловчи замонавий ишлаб чиқариш инфратузилмасини, телекоммуникациялар воситаларини ривожлантириш;

— экспорт потенциалини ривожлантиришни рағбатлантириш, ташқи савдо ва тўлов балансларини мақбуллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш, товарлар (ишлар, хизматлар) экспорти прогнозларини тайёрлаш, республикани жаҳон иқтисодий тизимига интеграциялаш стратегиясини ишлаб чиқишда қатнашиш;

— республика учун муҳим аҳамиятга эга бўлган инвестиция дастурларини амалга оширишга халқаро молия тузилмалари, хорижий молия ва сугурта ташкилотлари ҳамда донор мамлакатларни иштирок этишга фаол жалб этиш мақсадида улар билан ҳамкорлик ишларини мувофиқлаштириш.

Иқтисодиёт вазирлиги ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни бажаради:

— жамиятни ривожлантириш ва демократик қайта ўзгартиришлар мақсадлари ва устувор вазифаларидан келиб чиққан ҳолда иқтисодиётни янада ислоҳ қилиш ва барқарор, мутаносиб ривожлантиришнинг пухта ўйланган стратегиясини ишлаб чиқишни ташкил қилади ва мувофиқлаштиради, бозор методлари ва воситалари асосида иқтисодий сиёсатни амалга оширишнинг таъсирчан механизмини ишлаб чиқади;

— мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг минтақалар, иқтисодиёт тармоқлари ва секторлари бўйича мамлакатдаги мавжуд табиий, минерал хом ашё, ишлаб чиқариш, илмий-техник ва меҳнат ресурслари потенциалдан самарали фойдаланишни таъминловчи қисқа ва ўрта муддатли прогнозларини ишлаб чиқишни ташкил этади ва мувофиқлаштиради;

— республиканинг иқтисодий ва ижтимоий аҳволи даражасини, асосий макроиқтисодий кўрсаткичларни чуқур таҳлил қилади, ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш тенденцияларини белгилайди, иқтисодиётдаги номутаносибликларни аниқлайди ва уларни бартараф этиш йўллари асослайди, республика иқтисодиётининг ривожланиши аҳволи тўғрисида йиллик ва ҳар чораклик маърузалар тайёрлайди, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати томонидан иқтисодиётни ривожлантириш ва ислоҳ қилиш бўйича қабул қилинадиган қарорларнинг бажарилишини назорат қилади;

— иқтисодиётни ривожлантиришнинг ҳар йилги куп вариантли сценарийларини, муҳим қиймат, моддий ва меҳнат ресурслари балансларини ишлаб чиқади, иқтисодиётни барқарор, динамик ва мутаносиб ривожлантиришни таъминлаш йўллари асослаб беради ва методларини ишлаб чиқади;

— бюджет-солиқ, пул-кредит, валюта, нарх ва монополияга қарши сиёсатнинг умумий йўналишлари бўйича таклифлар тайёрлашда, маҳсулотлар, товарлар ва хизматларга нархлар ва тарифларни тартибга солиш механизмини такомиллаштиришда, тўлов, молия ва моддий балансларни шакллантиришда ва уларнинг амалга оширилишини назорат қилишда қатнашади;

— асосий макроиқтисодий кўрсаткичларнинг пул-кредит агрегатлари, давлат бюджети параметрлари, ташқи савдо, тўлов ва тармоқлараро баланс-лар билан ўзаро боғлиқлигини таъминловчи таъсирчан механизмни шакл-лантиради;

— ривожланишнинг аҳволи ва тенденцияларини чуқур таҳлил қилиш асосида иқтисодиётда таркибий қайта ўзгартиришларнинг аниқ мақсади сиёсатини шакллантириш ва амалга ошириш, унинг комплекс ва самарали ривожланишини таъминлаш бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

— углеводород хом ашё ва минерал хом ашё ресурслари асосий турлари-ни разведка қилиш, захираларини, қазиб олиш, ишлаб чиқаришни кўпайти-риш ва улардан фойдаланишнинг узоқ муддатли балансларини ишлаб чиқади;

— ер-сув ресурсларини ўрганиш ва баҳолашни ташкил қилади, ер ва сув ресурсларининг қисқа муддатли ва узоқ муддатли балансларини ишлаб чиқади ҳамда юқори самарали агротехнологияларни, ердан фойдаланиш ва қишлоқ хўжалиги экинларини истиқболли жойлаштиришнинг илмий асос-ланган тизимларини жорий этишни ҳисобга олган ҳолда ер фондидан оқило-на фойдаланиш чора-тадбирларини асослайди;

— конъюнктуранинг вужудга келган аҳволи бўйича мунтазам монито-рингни амалга оширади, ундан келиб чиққан ҳолда, тармоқлар ва тармоқ-лараро комплексларни (маҳаллийлаштирувчи ва экспортга йўналтирилган ишлаб чиқаришларни) ривожлантириш, уларни ресурсларни тежайдиган илғор технологиялар асосида замонавийлаштириш ва техника билан қайта жиҳозлаш дастурларини ишлаб чиқади;

— давлат инвестиция сиёсатини ишлаб чиқишни ташкил этади ва му-вофиқлаштиради ҳамда давлат таркибий сиёсатининг мақсади ва вазифа-ларидан келиб чиққан ҳолда, давлат инвестиция дастурларини ишлаб чиқа-ди ва уларнинг бажарилишини мувофиқлаштиради, қурилишларнинг те-гишли аниқ рўйхатларини келишиб олади, хорижий инвестицияларни жалб этиш бўйича давлат сиёсатини ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатна-шади, энг муҳим ва йирик инвестиция лойиҳаларининг йиғма экспертиза-сини ўтказди, марказлаштирилган капитал қўйилмалар ва Ўзбекистон Рес-публикаси Ҳукумати кафолати остидаги хорижий кредитлар ҳисобига мо-лиялаштириладиган лойиҳаларни танлов асосида танлаб олишни ва уларнинг рўёбга чиқарилиши устидан назоратни амалга оширади;

— қисқа муддатли, ўрта муддатли ва узоқ муддатли даврларга мўлжаллан-ган демография прогнозларни ишлаб чиқади, ижтимоий сиёсатни, шу жумла-дан иш ўринлари яратиш, аҳолини иш билан таъминлаш, аҳоли даромадлари-ни ва уларнинг харид қобилиятини ошириш, ички истеъмол бозорини тўлди-риш, ижтимоий ва бозор инфратузилмасини ривожлантириш, аҳолининг айрим қатламларини аниқ тарзда ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва муҳофаза қилиш, халқнинг моддий фаровонлигини барқарор равишда жадал ошириш масала-ларини ишлаб чиқишни ташкил қилади ва мувофиқлаштиради;

— меҳнат ресурслари бозори мутаносиблигини таъминлашдан келиб чиққан ҳолда иқтисодиётнинг барча соҳалари ва секторлари учун малака-ли кадрлар тайёрлаш стратегиясини ишлаб чиқиш ишларини мувофиқ-лаштиради;

— экспорт салоҳиётини ривожлантиришни рағбатлантириш ва импор-тни, савдо балансини мақбуллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқади ҳамда ҳар йилги экспорт, ташқи савдо ва тўлов балансини тайёрлайди;

халқаро иқтисодий ҳамкорлик соҳасидаги иқтисодий сиёсат, ташқи иқтисодий алоқаларни тартибга солиш механизмларини ривожлантириш ва такомиллаштириш, хорижий мамлакатлар билан ўзаро манфаатли иқтисодий ҳамкорлик қилиш ҳамда қўшма лойиҳалар ва дастурларни амалга ошириш бўйича таклифлар ишлаб чиқишда қатнашади;

— давлат эҳтиёжлари учун маҳсулотлар етказиб бериш (ишлар ва хизматларни бажариш) ҳажмлари ва таркибини белгиланган тартибда шакллантиради;

— мамлакатнинг иқтисодий сафарбарлик режасини белгиланган тартибда шакллантиради ва унинг бажарилиши устидан назоратни таъминлайди;

— минтақавий иқтисодий сиёсатни ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатнашади, республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш прогнозининг минтақавий аспектини шакллантиради, иқтисодиёт тузилмаларини жойлаштириш ва иқтисодиётнинг ҳудудий тузилмасини такомиллаштириш стратегиясини асослайди, иқтисодиёт тузилмаларини (ишлаб чиқарувчи кучларни) жойлаштиришнинг ўрта муддатли даврга мўлжалланган схемаларини ишлаб чиқади;

— давлат экология сиёсатини шакллантиришда ва амалга оширишда ҳамда Ўзбекистоннинг экологик хавфсизлигини таъминлаш чора-тадбирларини ишлаб чиқишда қатнашади;

— вазирликлар ва идоралар билан биргаликда Ўзбекистон Республикаси Президенти Девонига, Вазирлар Маҳкамасига йирик стратегик ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этишга, норматив-ҳуқуқий базани шакллантиришга, иқтисодиётни чуқурлаштириш ва эркинлаштиришга йўналтирилган таклифлар, тавсиялар ва таҳлилий ахборотлар тайёрлайди;

— устувор инвестиция лойиҳаларини пухта ишлаб чиқади ва уларнинг портфелини шакллантиради, узоқ муддатли прогнозлар, ривожлантириш устуворликлари, таркибий ўзгартиришлар, шунингдек ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш йўналишлари асосида халқаро молия тузилмалари, хорижий молия ва суғурта ташкилотлари ҳамда донор мамлакатлар билан уларни амалга ошириш чора-тадбирларини ишлаб чиқади;

— халқаро молия тузилмалари (Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, Европа тикланиш ва тараққиёт банки, Ислом тараққиёт банки), хорижий молия ва суғурта ташкилотлари ҳамда донор мамлакатлар билан республика учун муҳим аҳамиятга эга бўлган инвестиция лойиҳаларини амалга оширишга уларни жалб этиш юзасидан истиқболли ва жорий дастурларни ўрганади, умумлаштиради ва таклифлар тайёрлайди;

— инвестиция лойиҳаларининг техник-иқтисодий асослашлари ишлаб чиқилишини, улар молиялаштириш ташкилотларига қўйиладиган стандартларга тўлиқ мувофиқ ҳолда зарурат бўлганда хорижий экспертларни жалб этган ҳолда белгиланган тартибда ваколатли органларда экспертизадан ўтказилишини мувофиқлаштиради;

— инвестиция лойиҳаларини тайёрлаш, амалга ошириш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш бўйича тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади, республикадаги иқтисодий ва ижтимоий қайта ўзгартиришлар стратегиясидан келиб чиқиб, инвестиция жараёни самарадорлигини ошириш ва устувор инвестиция лойиҳалари портфелини янгилаш юзасидан Вазирлар Маҳкамасига аниқ таклифлар киритади.

Иқтисодиёт вазириликка унга юкланган функцияларни амалга ошириши учун куйидаги ҳуқуқлар берилди:

— вазирликлар, идоралар, корпорациялар, концернлар, уюшмалар, компаниялар, бошқа хўжалик бирлашмалари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, маҳаллий бошқарув органларининг ислоҳотларнинг энг муҳим устуворликларини прогношлаш ва амалга ошириш ҳамда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан мутаносиб ривожлантириш соҳасидаги фаолиятини белгиланган тартибда мувофиқлаштириш;

— ўз ваколатига кирувчи масалаларни ҳал этиш учун зарур бўлган материалларни ижро этувчи ҳокимият органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлардан сўраш ва белгиланган тартибда олиш;

— ўз ваколатига кирувчи масалалар бўйича методик материаллар ва тавсияларни ишлаб чиқиш;

— Ўзбекистон Ҳукумати топшириғига кўра, халқаро даражада ўз ваколатига кирувчи масалалар бўйича Ўзбекистон Республикаси манфаатларини ифодалаш, хорижий давлатлар, савдо-иқтисодий иттифоқлар билан савдо-иқтисодий битимларни тайёрлашда ва тузишда, халқаро иқтисодиёт ва молия ташкилотлари, хорижий давлатлар билан иқтисодий ҳамкорлик бўйича ҳукуматлараро комиссиялар ишларида қатнашиш;

— вазирлик доирасида иқтисодиёт соҳасида илмий тадқиқотлар ва ишланмаларни амалга ошириш бўйича лойиҳаларни танлаб олиш учун ушбу ишларни бажариш юзасидан давлат буюртмасига мувофиқ танловлар эълон қилиш ва танлов комиссиялари тузиш;

— марказлаштирилган капитал қўйилмалар ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати кафолати остида олинган хорижий кредитлар ҳисобига амалга ошириладиган инвестиция лойиҳаларини танлов асосида танлаб олишни ташкил этиш;

— илмий тадқиқотларга йўналтириладиган бюджет молия ресурсларини тақсимлашда қатнашиш;

— вазирликлар, идоралар, корпорациялар, концернлар, уюшмалар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан республика иқтисодиётининг сафарбарлик тайёргарлиги бўйича тадбирларнинг бажарилиши устидан назоратни амалга ошириш, (зарурат бўлганда) саноат, транспорт ва бошқа моддий ишлаб чиқариш тармоқларининг йирик объектларини жойлаштириш лойиҳаларини, уларнинг муайян даврда иқтисодиётнинг барқарор ишлаши талабларига мувофиқлиги юзасидан, экспертизадан ўтказиш ва ушбу масалалар бўйича Вазирлар Маҳкамасига тақлифлар киритиш;

— ўз ваколатига кирувчи масалалар бўйича, ижро этувчи ҳокимият бошқа органларининг ва йирик хўжалик юритувчи субъектларнинг раҳбарлари ва мутахассисларини жалб этган ҳолда белгиланган тартибда кенгашлар чақириш;

— қонунчиликда назарда тутилган тартибда ва халқаро ҳуқуқий нормаларга мувофиқ бошқа давлатларнинг иқтисодиёт идоралари билан прогноллаш методологияси ва амалиётини такомиллаштириш масалалари бўйича ҳамкорлик қилиш тўғрисида шартномалар тузиш;

— ўзига бевосита ёки ўзига қарашли бўлинмалар орқали юкланган вазифалар доирасида хорижий иқтисодий идоралар ва илмий институтлар билан ҳамкорликни амалга ошириш;

— кадрлар тайёрлаш ва ходимларнинг малакасини ошириш учун белгиланган тартибда идоровий ва илмий-ўқув марказлари, хўжалик ҳисобидаги консултация ва ахборот марказлари ташкил этиш;

— белгиланган тартибда ноширлик фаолиятини амалга ошириш ҳамда иқтисодиёт соҳасидаги жорий ва стратегик вазифаларни ёритиш учун матбуот органлари таъсис этиш;

— Иқтисодиёт вазирлиги тизимига кирувчи вазирликлар ва ташкилотларнинг моддий-техника базасини яхшилаш чора-тадбирларини кўриш;

— амалдаги қонунчиликка мувофиқ вазирликнинг ижтимоий инфратузилмасини яратиш ва такомиллаштириш, Иқтисодиёт вазирлиги тизими ходимлари меҳнатини рағбатлантиришнинг ягона тизимини шакллантириш.

Иқтисодиёт вазирлиги иқтисодиётни самарали, барқарор ривожлантириш йўлларини белгилашнинг асосланганлиги ва методларининг ишлаб чиқилиши, Ҳукуматга тақдим этиладиган мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг таҳлилий ҳужжатлари, таклифлари, прогнозлари ва дастурларининг объективлиги ва комплекслиги учун жавоб беради.

Вазирлик фаолиятини ташкил этиш— Иқтисодиёт вазирлигига вазир раҳбарлик қилади. Вазирни лавозимга тайинлаш ва лавозимдан озод қилиш Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқ амалга оширилади.

Иқтисодиёт вазирининг бир нафар биринчи ўринбосари ва Бош бошқармалар бошлиқлари ҳисобланадиган уч нафар ўринбосари бўлади. Вазирнинг биринчи ўринбосари мақомига кўра вазирга, вазир ўринбосарлари Бош бошқармалар бошлиқлари вазирнинг биринчи ўринбосарларига тенглаштирилади.

Иқтисодиёт вазирлиги ўз ҳузуридаги:

— Самарали иқтисодий сиёсат маркази;

— Иқтисодий ночор корхоналар ишлари қўмитаси;

— Товар бозорлари конъюнктурасини ўрганиш ҳамда инвестиция лойиҳалари ва дастурларини экспертизадан ўтказиш республика маркази;

— Вазирлик маъмурий биносидан фойдаланиш бошқармаси;

— «Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси» журнали таҳририяти фаолиятига раҳбарлик қилади.

Қорақалпоғистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Иқтисодиёт бош бошқармалари, шунингдек республика шаҳарлари ва туманларидаги иқтисодиёт бўлимлари тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашига, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликларига ҳамда Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлигига қарашли бўлади.

Уларнинг фаолиятига бевосита раҳбарлик қилиш ва мувофиқлаштиришни Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги амалга оширади.

Иқтисодиёт вазирлигида 9 кишидан иборат ҳайъат тузилади, унинг шахсий таркиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Ҳайъат ўзининг мунтазам ўтказиб туриладиган мажлисларида мамлакатни, тармоқларни ва ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг муҳим муаммоларини, прогнозлаш методологиясини ва уни ташкил этишни яхшилаш, кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш масалаларини кўриб чиқади. Ҳайъат қарорлари Иқтисодиёт вазири буйруқлари билан ҳаётга татбиқ этилади.

2. Давлат статистикаси

Ўзбекистон Республикасида давлат статистикасини ташкил этиш Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 12 декабрда қабул қилинган «Давлат статистикаси тўғрисида» ги қонунига^{*} мувофиқ амалга оширилади. Ушбу қонун давлат статистикасини ташкил этиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солади, давлат статистикаси органларининг ваколатларини белгилайди ҳамда ягона статистика ахбороти тизимини юритилиши учун норматив асос яратди.

Мазкур қонуннинг 3-модасига кўра, **давлат статистикасининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:** ижтимоий-иқтисодий ҳодисалар ва жараёнлар ҳамда уларнинг натижалари тўғрисидаги статистика маълумотларини йиғиш, қайта ишлаш, тўплаш, сақлаш, умумлаштириш, таҳлил этиш ва эълон қилиш; халқаро стандартларга мос келувчи ягона статистика услубиятини таъминлаш; давлат органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, юридик шахслар, давлат муассасалари ва халқаро ташкилотларни, шунингдек жамоатчиликни белгиланган тартибда статистика маълумотлари билан таъминлаш; статистика ишларини ташкил этиш учун зарур бўлган иқтисодий-статистика таснифлагичлар тизимини ҳамда корхоналар ва ташкилотларнинг ягона давлат регистрини юритиш.

Давлат статистикаси:

- ишончлилик, холислик, бегаразлик;
- долзарблик, қиёсийлик ва барқарорлик;
- қулайлик, очиқ-ойдинлик ва ошкоралик;
- статистика ҳисоботини йиғиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш тартибига ҳар қандай аралашини истисно этувчи статистика ишларини ташкил этиш тизимини яратиш каби асосий принципларга мувофиқ амалга оширилади.

Давлат статистика кузатувлари иқтисодиётда ва жамиятда содир бўлаётган ҳодисалар ва жараёнлар тўғрисидаги статистика маълумотларини изчил йиғиб боришдан иборат бўлиб, улар бирламчи ҳисоб ҳужжатлари асосида ҳам, бевосита кузатувлар йўли билан ҳам ўтказилади. Давлат статистикаси органлари давлат статистикаси кузатувларини ўтказиш учун шартнома асосида юридик ва жисмоний шахсларни жалб этиши мумкин. Давлат статистика кузатувлари умумдавлат ва идоравий (тармоқ) кузатувлари тарзида бўлиши мумкин. Юридик шахслар давлат статистика кузатувлари ўтказилаётганида қонун ҳужжатларига мувофиқ бирламчи ҳужжатлардан фойдаланиш, зарур ҳолларда эса, хизмат бинolari ва ер участкаларига кириш эркинлигини таъминлаши шарт.

Молия, божхона, солиқ органлари, банклар ҳамда бошқа идоралар ва хизматлар, шунингдек юридик шахслар, уларнинг ваколатхоналари ва филиаллари, жисмоний шахслар, шу жумладан якка тартибдаги тадбиркорлар давлат статистикаси органларига давлат статистика ҳисоботларини, идоравий ҳисобга олиш маълумотларини ҳамда давлат статистика ишларини олиб бориш учун зарур бўлган бошқа маълумотларни (уларни тайёрлашнинг ҳар қандай босқичида), шунингдек уларга илова этиладиган тушунтириш-изоҳларни бепул тақдим этади. Статистика маълумотлари ишончли бўлиши ва улар давлат статистика кузатувлари дастурларига мувофиқ белгиланган ҳажмларда, муддатларда ва шаклларда тақдим этилиши керак.

* Ўзбекистон қонун ҳужжатлари туплами. 2002 й., № 24, 194-м.

Бухгалтерия ҳисоби, молиявий ва бошқа ҳисоботларни тартибга солуви, қонун ҳужжатлари билан белгиланган нормалар статистика ҳужжатларини тўлдирish (статистика кўрсаткичларининг ҳисоб-китоби) учун асос бўлиб хизмат қилади.

Статистика маълумотларидан давлат манфаатларини кўзлаб ва илмий мақсадларда, жамоатчиликни хабардор этиш, бундай маълумотлардан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш учун фойдаланилади. Давлат статистикаси органлари юридик шахслардан, уларнинг ваколатхоналари ва филиалларидан, жисмоний шахслар, шу жумладан яқка тартибдаги тадбиркорлардан олган бирламчи статистика маълумотлари фақат жамланма статистика кўрсаткичларини тайёрлашда статистика мақсадларида ишлатилади ҳамда жамланма ҳолатда ва эгаси мавҳумлаштирилган тарзда эълон қилинади. Таркибида давлат сирини ва тижорат сирлари бўлган статистика маълумотлари қонун ҳужжатларини белгиланган тартибда тақдим этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 24 декабрда қабул қилинган ПФ-3183 сонли Фармони билан иқтисодийга бозор механизми ва услубларини жорий қилишни давом эттириш, жамият ҳаётининг барча томонларини эркинлаштириш талабларига мувофиқ иқтисодий ва статистика органларининг ташкилий тузилмасини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Макроиқтисодий ва статистика вазирлиги тугатилиб унинг негизда Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси ташкил қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси статистика соҳасида ривожланишнинг миллий ва минтақавий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда илмий методологияга, халқаро стандартлар ва қоидаларга асосланган яхлит илғор статистика ахбороти тизимини яратишга ва унинг фаолият кўрсатишига йўналтирилган ягона сиёсатни амалга оширувчи, давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари, хўжалик юритувчи субъектлар, фуқаролар ва ташкилотларнинг расмий статистика ахборотларига бўлган эҳтиёжини қондирувчи давлат ҳокимияти ижро этувчи органи ҳисобланади. **Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси статистика ишларининг:**

— ишончлилик, холислик, бегаразлик; долзарблик, қиёсийлик ва барқарорлик; қулайлик, очиқ-ойдинлик ва ошкоралик;

— статистика ахборотини йиғиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш тартибига ҳар қандай аралашини истисно этиш принциплари асосида ташкил этилишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги, туманлар, шаҳарлардаги статистика органлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасига қарашли ташкилотлар Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг ягона тизимини ташкил этади.

Қуйидагилар Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг асосий вазибалари ҳисобланади:

— статистика соҳасида ягона сиёсатни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, статистикани ташкил этишнинг замонавий халқаро статистика стандартларига жавоб берадиган самарали тизимини таъминлаш; илмий асосланган, бозор иқтисодиёти асосий принципларига жавоб берадиган ягона

* Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2002 й. 21-сон.

статистика методологиясини ҳамда миллий ҳисоб рақамларини тузишни таъминловчи ва халқаро статистика стандартларига мувофиқ бўлган кўрсаткичлар тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш; жамиятнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳаётида рўй бераётган жараёнларни ҳар томонлама характерловчи статистика ва ҳисобот кўрсаткичларининг тезкорлигини, ишончлилигини, ҳолислигини ва изчиллигини таъминлаш; статистик ахборотнинг қулайлигини, аниқлигини ва ошқоралигини кенгайтириш ишларини амалга ошириш; статистика ишларини ташкил этишнинг статистика ахборотини йиғиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш тартибига ҳар қандай аралашини истисно қилувчи тизимини яратиш, ижтимоий-иқтисодий ҳодисалар ва жараёнлар тўғрисидаги статистика ахборотларини йиғиш, қайта ишлаш, тўплаш, сақлаш, умумлаштириш, таҳлил қилиш ва эълон қилишни амалга ошириш, СНС халқаро методологиясига мувофиқ бўлган миллий ҳисоблар тизимини ишлаб чиқиш, халқаро статистика стандартлари ва қоидаларини ҳисобга олган ҳолда миллий ҳисобларни тузишни ахборотлар билан таъминлаш тизимини шакллантириш; статистика ишлари давлат буюртмасини тайёрлаш ва унинг бажарилишини таъминлаш, давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари эҳтиёжлари, фойдаланувчиларнинг статистика ахборотларига талабини ўрганиш асосида Давлат статистика ишлари дастурларини ишлаб чиқиш ва уларнинг бажарилишини ташкил этиш; йўналишлар бўйича статистика ахборотларининг таққосланувчанлигини, мамлакатлараро таққосланувчанлигини таъминловчи, ўзаро боғлиқ бўлган иқтисодий-статистик таснифлар тизимини ишлаб чиқиш, жорий этиш ва юритиш; вазирликлар, идоралар ва ташкилотларнинг статистика соҳасидаги ягона сиёсатни амалга ошириш бўйича фаолиятининг мувофиқлаштирилишини таъминлаш, республикани, минтақаларни ва тармоқларни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш дастурларининг, ижтимоий-иқтисодий масалалар бўйича Олий Мажлис қарорларининг, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонларининг, Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ва фармойишларининг бажарилишининг статистика кузатувларини амалга ошириш, давлат органларини ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини, юридик шахсларни, давлат муассасаларини ва халқаро ташкилотларни ҳамда жамоатчиликни статистика ахбороти билан белгиланган тартибда таъминлаш, долзарб ижтимоий-иқтисодий масалалар бўйича методик базанинг ишлаб чиқилишини амалга ошириш, тематик ёзишмаларни, ценз тадқиқотларини ва мониторингни ташкил этиш ва амалга ошириш, статистика органларини замонавийлаштириш ҳамда статистика ахборотини тезкорлик билан узатишни ва қайта ишлашни таъминловчи замонавий компьютерлар ҳамда ахборот коммуникация тизимлари ва технологиялари билан қайта жиҳозлаш, статистика бўйича ягона ахборот тизимини янада ривожлантириш, унинг республикадаги бошқа ахборот тизимлари билан ўзаро мувофиқлиги ва боғлиқлигини таъминлаш; статистика ишларини ташкил этиш учун зарур бўлган иқтисодий-статистик классификаторлар тизимини ҳамда корхоналар ва ташкилотларнинг ягона давлат реестрини юритиш; статистика ахборот ресурсларининг хавфсизлигини таъминлаш ва ахборот-ҳисоблаш тизимини руҳсатсиз фойдаланишдан ҳимоя қилиш; барча даражалардаги статистика органлари кадрлари малакасини изчил асосда оширишни ва уларни қайта тайёрлашни таъминлаш; Ўзбекистон Республикасининг устувор йўналишлар бўйича давлат статистикаси соҳасидаги халқаро мажбуриятларини бажариш ва халқаро ҳамкорлигини ривожлантириш; ҳўжалик шартномалари асосида корхоналар ва

ташкilotларга дастурлар ишлаб чиқиш бўйича хизматлар ҳамда ахборот-ҳисоблаш хизматлари кўрсатишга доир статистик ва бошқа ишларни бажариш, ноширлик фаолиятини амалга ошириш.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасига раис раҳбарлик қилади. Раис республика Ҳукуматининг тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади. Раис лавозимга ўзининг касб ва техник малакаси асосида уч йил муддатга тайинланади ҳамда у ўзининг касбга номувофиқлиги сабабли белгиланган муддатдан олдин лавозимдан озод этилиши мумкин. Раиснинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинландиган ва лавозимдан озод қилинадиган тўрт нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси раиси мақомига кўра вазирга, раиснинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарлари тегишли равишда вазирнинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарларига тенглаштирилади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси раиси Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасига юкланган вазифаларнинг бажарилиши ва унинг функцияларининг амалга оширилиши учун шахсан жавоб беради. Раис: — Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси фаолиятига раҳбарлик қилади; Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг таркибий бўлинмалари тўғрисидаги низомларни тасдиқлайди; давлат статистика органлари ходимларига нисбатан малака талабларини белгилайди ва уларнинг меҳнатини рағбатлантириш тизимини шакллантиради, юқори малака учун устамалар белгилайди; зарурат бўлганда Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси тузилмасига штатдаги ходимларнинг тасдиқланган сони ва статистика ишларини амалга ошириш учун ажратиладиган маблағлар доирасида ўзгартиришлар киритади; Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар статистика бошқармаларининг раҳбарларини тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари тақдимномасига кўра белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади;

— дастурлар бўйича бажариладиган статистика ишлари ҳажмларига мувофиқ молиявий ва моддий-техника ресурсларини тақсимлайди; Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси барча органлари ва бўлинмалари томонидан бажарилиши мажбурий бўлган буйруқлар чиқаради ва кўрсатмалар беради; статистика органларининг моддий-техника базасини яхшилаш, уларни замонавийлаштириш ҳамда замонавий компьютерлар ва ахборот-коммуникация тизимлари ва технологиялари билан қайта жиҳозлаш чора-тадбирларини кўради; қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда ҳамда халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ бошқа давлатлар иқтисодиёт идоралари билан статистика методологиясини ва амалиётини такомиллаштириш масалалари бўйича шартномалар тузади, ўзига юкланган вазифалар доирасида халқаро ва хорижий статистика ташкilotлари билан ҳамкорликни амалга оширади; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари доирасида ўзига юкланган вазифаларнинг сифатли ва ўз вақтида бажарилишини таъминлаш учун амалдаги қонун ҳужжатлари доирасида бошқа барча зарур чора-тадбирларни кўради.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасида 7 кишидан иборат Ҳайъат тузилади. Ҳайъат таркиби белгиланган тартибда тасдиқла-

нади. Ҳайъат давлат статистикасини ривожлантиришнинг асосий йўналишларини, шунингдек давлат статистикаси органлари фаолиятининг бошқа масалаларини кўриб чиқади. Ҳайъат қарорлари протоколлар билан расмийлаштирилади ва Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси раисининг буйруқлари билан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси ҳузурида давлат ҳокимияти органлари, ишбилармон доиралар, илмий жамоатчилик, жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари вакилларида иборат таркибда давлат статистикасини ривожлантириш, фаолиятини амалга ошириш ва мувофиқлаштириш, шунингдек статистика методологиясини такомиллаштириш ва фойдаланувчиларнинг расмий статистика ахборотига бўлган эҳтиёжини ҳисобга олиш муаммолари бўйича коллегиал маслаҳат органи ҳисобланадиган Статистика кенгаши ташкил этилади. Статистика кенгаши фаолиятининг ташкилий-техник таъминоти Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси ҳузурида юридик шахс ҳуқуқига эга бўлган Кадрларни қайта тайёрлаш ва статистика тадқиқотлари маркази ташкил этилади.

3. Ўзбекистон Республикасида молия ва кредит соҳасини бошқариш

Давлат молияси — Давлат органларининг пул маблағини йиғиш ва уни сарфлаш (тақсимлаш) га қаратилган фаолияти — давлатнинг молиявий фаолияти бўлиб ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 78-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қонунчилик палатаси ва Сенати биргалиқда бож, валюта ва кредит ишларини қонун йўли билан тартибга солади, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг тақдимиغا биноан Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджетини қабул қилади ва унинг ижросини назорат этади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ижро этувчи ҳокимият органи сифатида Ўзбекистон Республикасида пул ва кредит тизимини мустаҳкамлаш чора-тадбирларини амалга оширишга кўмаклашади, ягона нарх сиёсати ўтказиш чора-тадбирларини ишлаб чиқади, Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетини, шунингдек, Ўзбекистон Республикасини ижтимоий ва иқтисодий ривожлантириш истиқбол кўрсаткичларини ва энг муҳим дастурларини ишлаб чиқишни ҳамда уларнинг ижросини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги республиканинг марказий молия-иқтисодий органи сифатида Ўзбекистон Республикасининг молиявий нарх сиёсатини ҳаётга татбиқ этади ва унинг бутун ҳудудда молия, нарх-навони ташкил этиш фаолиятига умумий раҳбарликни амалга оширади. Молия вазирлиги Ўзбекистон Республикасининг вазифалари ва функцияларини амалга ошириш учун зарур молиявий негиз яратишни, республика бюджетини ишлаб чиқиш ва ижро этишни, унинг даромад қисми барқарорлигини таъминлашни, валюта режасини тузиш ва ижро этишни, пул ресурсларидан оқилона ва тежаб сарфлашни таъминлайди. Молия вазирлиги республика бюджети ҳам даромадлар, ҳам харажатлар бўйича ижро этилиши учун, молиявий ресурсларни умумреспублика эҳтиёжларига сарфлар этиш ишларини ташкил этиш учун жавоб беради.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Молия вазирлиги, вилоятлар ва туманлар ҳокимликлари бошқармалари ва бўлимлари, давлат суғурта идоралари, шунингдек, уларга қарашли давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг ягона тизимини ташкил этади. Молия вазирлиги ўз тизимига кирувчи корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар фаолиятини тўғридан-тўғри ёки ўзи ташкил этадиган органлар орқали мувофиқлаштиради ва йўналтиради.

Молия вазирлиги тизимига кирувчи органларни бошқариш жараёнида Вазирлик Ўзбекистон Республикасининг молиявий ва нарх-наво сиёсатини амалга оширишнинг бирлигини таъминлайди. *Шу мақсадларга Молия вазирлиги:*

— Ўзбекистон Республикаси молия тизими таркибига кирувчи органлар фаолиятини келишилган ягона молиявий, солиқ, валюта ва нарх-наво сиёсатини шакллантириш ишларини олиб боришга, олтин захирасини кўпайтириш йўли билан Ўзбекистон Республикасининг молиявий мустақиллигини таъминлашга, республика иқтисодий тинч соғломлаштиришга, бозор муносабатларини шакллантириш шароитида нарх-навони тартибга солишнинг иқтисодий усуллари родини кучайтиришга ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишга йўналтиради;

— халқ хўжалиги ва ижтимоий-маданий соҳани маблағ билан таъминлайди, республика минтақаларининг яхлит ишлаб чиқариш ва ижтимоий тараққиёти учун молиявий негиз яратади;

— ўз ваколати доирасида республика молия тизими таркибига кирувчи органлар фаолиятини назорат қилишни ташкил этади ва амалга оширади, улар фаолияти усуллари ва шакллари такомиллаштиради, мазкур органлар ходимларининг касб маҳоратини ошириш ишларини мувофиқлаштиради;

— Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ваколатига кирувчи масалалар бўйича услубий кўрсатмалар, йўриқномалар, прејскурантлар ва бошқа ҳужжатларни тасдиқлайди ва чиқаради;

республика халқ хўжалигини, Ўзбекистон Республикасининг чет элдаги дипломатик ва бошқа давлат муассасаларини, халқаро бирлашмалар ва ташкилотларга аъзолик бадаллари тўлашни валюта билан таъминлайди.

Молия вазирлиги республикада молиявий фаолиятнинг ҳуқуқий асослари мустаҳкамланишини таъминлайди, қонун лойиҳалари бўйича молиявий хулоса беради ва ўз ҳуқуқи доирасига кирувчи масалалар бўйича қонунчиликни қўлланиш амалиётини умумлаштиради, бу қонунчиликни такомиллаштиришга қаратилган таклифларни ишлаб чиқади ва уларни Вазирлар Маҳкамасига киритади, шунингдек, ўз ҳуқуқ доирасида идоравий меъёрий актлар чиқаради.

Молия вазирлиги ўз фаолияти жараёнида республиканинг молиявий манфаатларига, корхоналар, бирлашмалар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқароларнинг ҳуқуқларига риоя этилишини, шунингдек, Вазирлик тизимида қонунчилик тўғри қўлланишини таъминлайди.

Молия вазирлигининг асосий вазифалари қуйидагилар ҳисобланади:

— молия тизимининг, солиқ ва нарх-наво сиёсатининг Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига фаол таъсир кўрсатишини, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишини, миллий даромаднинг, корхоналар ва ташкилотлар даромадларининг ва бошқа молиявий ресурсларнинг ўсишини таъминлаш;

— молия-кредит воситаларининг хўжалик механизмининг бошқа элементлари билан алоқаларини мустаҳкамлаш;

— республиканинг молиявий ресурсларини ижтимоий ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва фан-техника тараққиётининг устивор йўналишларига жамлаш, ижтимоий ривожланишни жадаллаштириш, маълум мақсадга йўналтирилган яхлит халқ хўжалиги дастурларини маблағ билан таъминлаш, зарур молия, валюта резервларини ташкил этиш;

— раҳбарликнинг иқтисодий усуллари, узоқ муддатли меъёрлар ва нормативлардан кенг фойдаланиш, ишлаб чиқариш ва ижтимоий ривожланиш, молиявий ресурсларни режалаштириш ва улардан фойдаланиш масалаларини ҳал этишда марказлаштирилган асосларни минтақаларнинг ўзини ўзи бошқаруви, корхоналар, бирлашмалар, ташкилотларнинг мустақиллиги билан қўшиб олиб бориш асосида молия, суғурта, нарх белгилашнинг давлат томонидан бошқарилишини такомиллаштириш;

— молия ва нарх механизмининг аксилхаражат йўналишини ошириш, уни ресурсларнинг барча турларидан оқилона фойдаланишни рағбатлантириш томон йўналтириш, нобудгарчиликларни бартараф этиш, ишлаб чиқариш ва муомала чиқимларини камайтириш, фойда (даромад)ни кўпайтириш;

— молия, бюджет, валюта ва солиқни режалаштириш ва маблағ билан таъминлаш усуллари такомиллаштириш;

— аудиторлик ташкилотлари томонидан лицензия битимларида назарда тутилган лицензия талаблари ва шартларига риоя қилинишини назорат қилиш;

— корхоналар, вазирликлар, идоралар, банклар ва давлат суғурта ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини ташкил этиш ва такомиллаштириш ишларини мувофиқлаштириш, хўжалик юритишнинг янги шакллариини жорий этиш соҳасида маҳаллий молия органларининг фаолиятини мувофиқлаштириш;

— солиқ солиш, нарх белгилаш, суғурта, валюта-молия аудиторлик ва ташқи иқтисодий фаолият соҳасида қонунчилик ва меъёрий актларни ишлаб чиқишда қатнашиш;

— молия, солиқ, нарх белгилаш, суғурта, валюта аудиторлик ва ташқи иқтисодий фаолият соҳасида илмий-тадқиқот ишларини амалга ошириш.

Молия вазирлиги зиммасига юкланган вазифаларга мувофиқ қўйидаги ишларни амалга оширади:

— республика йиғма молия балансининг молиявий ресурсларини шакллантиришнинг узоқ муддатли ва қисқа муддатли истиқболни белгилашларини тузиш ишида, шунингдек, умумреспублика мақсадли бюджетдан ташқари пул жамғармаларини шакллантиришда қатнашади, уларни ташкил этиш, фойдаланиш ва миқдорлари тартиби, Ўзбекистон Республикаси минтақалари томонидан мазкур пул жамғармаларига маблағ ажратиш квоталари тўғрисидаги таклифларни тайёрлайди;

— республика ва маҳаллий бюджетларни шакллантиришнинг янги усуллари асосида ҳудудий молия-бюджетни, солиқни режалаштиришни такомиллаштиради;

— молия-бюджетни ва солиқни режалаштириш, нарх белгилаш, халқ хўжалиги ва ижтимоий-маданий соҳани маблағ билан таъминлаш соҳасида услубий раҳбарликни амалга оширади, республика ва маҳаллий бюджетлардан сарфланаётган харажатлар сметасини тузиш, кўриб чиқиш, тасдиқлаш ва ижро этишнинг умумий қоидаларини белгилайди;

— амалдаги қонунчиликка мувофиқ бюджетни тузиш ва ижро этиш ишларини ташкил этади;

— республика вазирликлари, идоралари ва корхоналари томонидан республика бюджетининг ижро этилишини, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки ва республиканинг бошқа банклари томонидан бюджетнинг касса ижроси қоидаларига риоя қилинишини, шунингдек, банклар томонидан капитал сармояларни маблағ билан таъминлашни ва бюджет маблағлари ҳисобидан рўёбга чиқариладиган бошқа тадбирларни назорат қилишни амалга оширади, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки билан келишган ҳолда республика бюджети ижросига тегишли масалаларни ҳал қилади;

— жорий йилда республика бюджети ва валюта режасининг бажарилиши юзасидан ҳисобот тайёрлайди ва уни Вазирлар Маҳкамасига тақдим этади;

— халқ хўжалиги тармоқлари ва минтақалар иқтисодиёти ва молияси ҳолатини таҳлил қилади, вазирликлар ва идораларга, шунингдек, маҳаллий бошқарув органларига корхоналар, бирлашмалар ва ташкилотларда молия-иқтисод ишларини ташкил этиш бўйича услубий ва амалий ёрдамлар кўрсатади, молия-кредит механизмини такомиллаштириш, жамғарма фонди ва истеъмол фонди ўртасидаги мутаносибликни такомиллаштириш, мулкни давлат тасарруфидан чиқаришнинг молиявий жиҳатлари бўйича таклифларни ишлаб чиқади;

— вазирликлар, идоралар, корхоналар, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари капитал қурилиш бошқармалари ва бўлинмаларининг бухгалтерия ҳисоботлари ва балансларини кўриб чиқади, уларнинг молиявий фаолиятида аниқланган камчиликларни бартараф этиш бўйича талаблар қўяди;

— вазирликлар, идоралар, уюшмалар, концернлар, корхоналар, ташкилотлар, маҳаллий бошқарув органларининг нарх белгилаш масалалари бўйича фаолиятини мувофиқлаштиради;

— маҳсулотлар, товарлар, ишлар ва хизматларнинг Молия вазирлигига бириктирилган номенклатураси бўйича чегаравий нархлари ва тарифларини тасдиқлайди; халқ хўжалиги тармоқларида нархлар ва тарифларнинг тўғри белгиланиши ва қўлланилиши устидан назоратни амалга оширади ҳамда нархлар устидан давлат, идоравий ва жамоатчилик назорати даражасини ошириш чораларини кўради;

— мунтазам равишда нархлар даражаси ва ўзгаришини, бозорлардаги вазиятни ва улардаги рақобатни яхлит таҳлил қилади, ана шулар асосида бозорнинг амал қилишини такомиллаштириш, рақобатни ривожлантириш тадбирларини ишлаб чиқади;

— давлат корхоналари ва ташкилотларини мулкчиликнинг бошқа шакллариغا айлантиришдан тушган маблағларни улардан белгиланган тартибдаги мақсадларда фойдаланишга сафарбар қилишни ташкил этади;

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки билан биргаликда пул муомаласини мустақкамлаш, сўмнинг харид қувватини ошириш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади, пул даромадлари ва аҳоли харажатларининг мувозанатлигини таъминлаш бўйича зарур чора-тадбирлар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига ахборот беради, республика давлат ички заёмларини чиқариш ва уларни тарқатиш, шунингдек, лотереялар ўтказиш бўйича таклифларни ишлаб чиқади;

— бозор инфраструктурасини шакллантириш, халқ хўжалигини бошқаришда иқтисодий усулларни кучайтириш бўйича таклифларни ишлаб чиқади;

— қимматбаҳо қоғозлар бозорини шакллантириш ҳамда қимматбаҳо қоғозлар эмиссияси ва ҳаракати устидан назоратни амалга оширади, молиявий бозорни шакллантириш ишларини мувофиқлаштиради;

— аудиторлик фаолиятини тартибга солувчи меъёрий ҳужжатларни, шунингдек, аудиторлик фаолиятининг миллий стандартларини ўз ваколатлари доирасида ишлаб чиқади ва тасдиқлайди;

— аудиторлик ташкилотлари томонидан лицензия битимларида назарда тутилган лицензия талаблари ва шартларига риоя қилинишини назорат қилади;

— даъвогарларга аудитор малака сертификатини олишлари учун малака талабларини белгилайди;

— аудиторларнинг республика жамоат бирлашмаси билан келишган ҳолда аудиторлар малака сертификатини олиши учун ўқитиш дастурларини ва малака имтиҳонлари топшириш тартибини тасдиқлайди;

— аудиторларнинг республика жамоат бирлашмаси иштирокида аудитор малака сертификатини олиш ҳуқуқини берувчи малака имтиҳонини ўтказиши;

— аудиторлик фаолиятини амалга оширишга лицензиялар беради, уларнинг амал қилишини тўхтатиб туради, тўхтатиб қўяди ёки уларни бекор қилади, шунингдек, бу маълумотларни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда оммавий ахборот воситаларида эълон қилади;

Аудиторнинг малака сертификатини беради, уларнинг амал қилишини тўхтатиб қўяди ва уларни бекор қилади;

— малака сертификатига эга бўлган аудиторларнинг реестрини ва аудиторлик фаолиятини амалга ошириш учун берилган лицензияга эга бўлган аудиторлик ташкилотлари ҳисобини юритади;

— акционерлик жамиятлари ва чекланган масъулиятли жамиятларнинг ягона реестрини юритади, корхоналарнинг қимматбаҳо қоғозларини рўйхатга олади;

— аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва қўлаб-қувватлаш тадбирларини маблағ билан таъминлаш манбаларини аниқлайди ва маблағ билан таъминлайди;

— республика давлат бошқарув органларининг ташкилий тузилмасини яхшилашга ва уларни сақлаш харажатларини арзонлаштиришга қаратилган таклифларни ишлаб чиқади;

— бюджетни мувозанатлаштириш заруратидан келиб чиқиб, солиқлар тизимини республикадаги бошқа даромадларни такомиллаштириш, давлат молия маблағларини мустаҳкамлаш, корхоналар, бирлашмалар, ташкилотларнинг ишлаб чиқариш-хўжалик фаолияти ҳамда фуқароларнинг тадбиркорлик ишлари учун энг мақбул молиявий шароитларни таъминлаш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқади;

— Ўзбекистон Республикаси билан МДҲ қатнашчилари бўлган давлатлар, чет эл давлатлари ўртасида тузилган битимларни маблағ билан таъминлаш юзасидан музокаралар олиб боради;

— республика молия-валюта сиёсатининг асосий принципларини, шакллантиришда қатнашади, республиканинг валюта режасини (тўлов балансини) тузади ва ижро этади, валюта ресурсларини кўпайтириш бўйича таклифларни ишлаб чиқади, уларни оқилона тақсимлашни ҳамда ажратилган валюта маблағларидан самарали ва мақсадга мувофиқ фойдаланишни назорат қилишни таъминлайди;

— Ўзбекистон Республикаси ҳудуддаги хорижий инвесторларнинг инвестиция фаолиятини молиявий ва солиқлар билан тартибга солинишини амалга оширади, республика иқтисодиётига хорижий сармоя келиши учун қулай молиявий шарт-шароитларни яратиш чора-тадбирларини ишлаб чиқади;

— республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини маблағ билан таъминлаш учун республика Ҳукумати томонидан хорижий кредитлар жалб қилиш зарурати бўйича экспертиза ўтказади, ҳужжатларни расмийлаштиришда иштирок этади, республика Ҳукумати томонидан олинган хорижий кредитларнинг келиб тушишини ҳисобга олиш ва назорат қилишни амалга оширади; Ўзбекистон Республикасининг ташқи қарзи ўз вақтида тўланиши ва ташқи қарз билан боғлиқ ишлар амалга оширилишини назорат қилади;

— Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатларга бегараз ёрдам кўрсатиши, халқаро бирлашмалар ва ташкилотларга аъзолик бадалларини тўлаш, Ўзбекистоннинг МДҲ давлатлари ва хорижий давлатлардаги элчи-хоналари, консулхоналари, ваколатхоналари ва бошқа дипломатик муассасаларини сақлаш билан боғлиқ аъмолларни ҳисобга олишни ва уларни маблағ билан таъминлашни амалга оширади;

— чет эл инвестициясига эга бўлган халқаро бирлашмалар, ташкилотлар, корхоналар ва уларнинг таркибий бўлинмаларини давлат рўйхатидан ўтказади;

— корхоналар, бирлашмалар, ташкилотларнинг бухгалтерлик ҳисоби ва ҳисоботлари юзасидан методологик раҳбарликни амалга оширади ҳамда уларни такомиллаштириш чора-тадбирларини кўради; турли даражадаги бюджетларнинг ижроси, бюджетдаги муассасалар харажатлар сметасининг ижроси бўйича бухгалтерлик ҳисобини юритиш тартибини белгилайди; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки билан биргаликда бюджетларнинг касса ижроси бўйича ҳисоб-китоб ва ҳисоботлар шакллари-ни белгилайди; балансининг ҳисоб-китоб моддалари, қимматбаҳо нарсаларни қайта рўйхатдан ўтказиш ва натижаларини расмийлаштириш тартибини белгилайди, счётларнинг намунавий режаларини, бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботининг намунавий шакллари-ни, уларни қўллаш ва тўлдириш тартиби тўғрисидаги йўриқномаларни тасдиқлайди;

— республика ва маҳаллий бюджетлардан маблағ билан таъминланган корхоналар, бирлашмалар, ташкилотлар ва муассасаларнинг молия-хўжалик фаолиятини тафтиш қилади ва текширади, республика бюджетини тузиш ва ижро этиш бўйича молия идоралари ишини яхлит тафтиш қилади, зарурат бўлганда вазирликлар идоралар, бирлашмалар, концернлар, уюшмалар, мулкчилик шаклидан қатъи назар, корхоналар, ташкилотлар, муассасаларнинг молиявий-хўжалик фаолиятини тафтиш қилади ва текширади;

— тугаланган тафтиш ва текшириш натижалари бўйича аниқланган камчиликларни бартараф этиш юзасидан зарур кўрсатмалар беради;

— фуқароларнинг вазирлик ваколатига тегишли хат, таклиф, мулоҳаза ва шикоятларининг ўз вақтида ва диққат билан кўриб чиқилишини таъминлайди, шунингдек, фуқаролар томонидан маълум қилинган камчиликларни бартараф этиш чораларини кўради;

— Ўзбекистон Республикаси Марказий банки билан биргаликда қимматбаҳо металллар бозорининг аҳволини таҳлил қилади;

— қимматбаҳо металлларни ишлаб чиқариш, қайта ишлаш, ички фойдаланиш ва экспорт қилиш прогнозлари ҳамда балансларини ишлаб чиқишда қатнашади;

— Ўзбекистон Республикаси Марказий банки ҳузуридаги Қимматбаҳо металллар агентлиги томонидан мамлакатимиз ишлаб чиқарувчиларидан харид қилинадиган маҳсулотлар нархларини белгилаш ҳамда давлат томонидан харид қилинадиган қимматбаҳо металллар ва қимматбаҳо тошлар учун ҳисоб-китоб қилиш тартиби бўйича таклифлар ишлаб чиқади.

Молия вазирлиги қўйидаги ҳуқуқларга эгадир:

— республика вазирликлари ва идораларидан, бошқа бошқарув органларидан, корхоналар, бирлашмалар, муассасалар, ташкилотлардан республика бюджети истиқболини белгилаш, валюта режасини тузиш ва уларнинг ижросини назорат қилишни амалга ошириш учун материалларни, бухгалтерия ҳисоб-китоблари ва балансларни, молия-бюджет, валюта ва солиқ режалаштириши, бюджетдан ва валюта жамғармасидан сарфланадиган харажатларни маблағ билан таъминлаш учун бошқа материаллар ва ҳисоботларни, нарх белгилашга оид материалларни олиш;

— кредит муассасаларидан банклар ҳақидаги қонунчиликка, уларнинг уставларига мувофиқ муассасалар, корхоналар, ташкилотларнинг аъзолари ва счётлари ҳақидаги материалларни олиш;

— маблағларни қонунсиз равишда сарф қилганликлари ёки илгари берилган маблағларни сарфлаганлик тўғрисидаги ҳисоботларни ва бошқа ҳисоботларни тақдим этмаганлиги учун тегишли вазирликлар ва идоралар, корхоналар, ташкилотлар, муассасаларнинг раҳбарларини хабардор қилган ҳолда корхоналар, бирлашмалар, муассасалар, ташкилотларни бюджетдан ва валюта жамғармасидан маблағ билан таъминлашни чеклаб қўйиш, зарур ҳолларда умуман тўхтатиш ҳамда вазирлик ҳуқуқи доирасида амалдаги қонунчиликда белгиланган бошқа жазоларни қўллаш;

— халқ ҳўжалиги тармоқларини ва ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг бюджетни ижро этиш давомида пайдо бўлувчи айрим масалаларини ҳал қилиш учун республика бюджетида захира ташкил этиш;

— бюджетдан ташқари жамғармаларни ташкип қилиш;

— қимматбаҳо металллар ва қимматли тошларни уларнинг барча турлари бўйича ва ҳар қандай мақсадда (экспорт ҳам шу жумлага киради) қазиб олувчи, излаб топувчи, қайта ишловчи ва улардан фойдаланувчи истисносиз барча корхоналар, бирлашмалар, муассасалар ва ташкилотларда тафтиш ва текширишлар ўтказиш, шунингдек, амалдаги қонунчиликка мувофиқ металл ва тошлар билан шуғуланувчи шахслар ана шу металл ва тошлардан қандай фойдаланаётганликларини назорат қилишни амалга ошириш;

— тафтиш ва текширишлар давомида нақд пулларни, қимматбаҳо қоғозларни, бухгалтерия ҳисоби реестрларини, ҳисоботлар, сметалар ва режаларни кўрсатишни талаб қилиш; сохталиклар ва бошқа суиистеъмоликлар аниқланган ҳолларда ҳужжатлар йиғма жилдида ҳужжатни олганлик тўғрисидаги қайднома ёки ана шу ҳужжатнинг нусхасини, олиб қўйилган ҳужжатларнинг реестрини қолдирган ҳолда зарур ҳужжатларни олиб қўйиш; бошқа муассасалар, корхоналар ва ташкилотлардан текширилаётган объектларнинг аъзолари билан боғлиқ маълумотларни ва ҳужжатларнинг нусхаларини олиш, молиявий фаолиятнинг аниқланган бузилишларини бартараф этиш тўғрисида уларнинг раҳбарларига бажарилиши мажбурий бўлган кўрсатмалар бериш;

— вазирликлар ва идоралар, корхоналар, бирлашмалар, муассасалар, ташкилотларнинг ҳисоботлари ва балансларига зарур тузатишлар киритиш юзасидан таклифлар бериш, шунингдек, ана шу таклифларни бажариш учун кўрилган чора-тадбирларни текшириш;

— маҳсулотларни сотиш ҳажмлари ва солиқ ставкаларининг ўзгариши билан боғлиқ даромадлар ва даромад манбалари бўйича вилоятлар бўйича ўзгаришлар киритиш;

— Ўзбекистон Республикаси вазирликлари, идоралари, уюшмалари, концернлари, ташкилотларига нарх прејскурантлари, тарифлар, устамалар ва чегирмалар лойиҳаларини, услубий кўрсатмалар ва нормативларни ишлаб чиқишни топшириш;

— республика вазирликлари, идоралари, уюшмалари, концернлари, корхоналари ва ташкилотлари ўртасида нарх белгилаш масаласида пайдо бўлувчи келишмовчиликларни кўриб чиқиш ва улар бўйича қарор чиқариш;

— аудиторлик ташкилотларида лицензия битимларида назарда тутилган лицензия талаблари ва шартларига риоя қилинишини текшириш;

Молия вазирлигининг Назорат-тафтиш бошқармаси томонидан ўтказилган тафтишлар ва талон-тарож, ўғирлик, камомад, ноқонуний сарфхаражатлар суммасини текшириш натижасида аниқланган давлат улушидан дивидендларнинг бюджетга ўз вақтида ўтказилмаганлиги учун пеня ва жарималар бўйича бюджет даромадига тушумларнинг 10 фоизи ҳисобига Ўзбекистон Республикаси молия тизимини ижтимоий ривожлантириш ва ходимларни моддий рағбатлантириш жамғармаси ташкил этилсин!

Молия вазирлигига Ўзбекистон Республикаси Конституциясига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тайинланадиган ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси тасдиқлайдиган вазир бошчилик қилади. Молия вазири Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланадиган ўринбосарларга эга бўлади. Ўринбосарлар ўртасидага вазифалар Ўзбекистон Республикаси Молия вазири томонидан тақсимланади. Ўзбекистон Республикаси Молия вазири вазирликка юклатилган вазифа ва мажбуриятларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради, вазирлик фаолиятининг алоҳида соҳаларига ва вазирлик тизимидаги муассасалар, корхоналар ва ташкилотлар ишига раҳбарлик қилиш учун вазир ўринбосарларининг, вазирлик мустақил таркибий бўлинмалари бошлиқларининг маъсулияти даражасини белгилайди.

Молия вазирлиги ўз ҳуқуқ доирасида амалдаги қонунчилик актларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига асосан ва уларни бажариш юзасидан буйруқлар, йўриқномалар, қоидалар, нисомлар чиқаради ҳамда Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги вазирликлар, идоралар, шунингдек, ўз ҳуқуқ доирасига кирувчи масалалар бўйича идоровий бўйсунушидан қатъи назар корхоналар, бирлашмалар, муассасалар ва ташкилотлар ҳамда фуқаролар бажариши мажбурий бўлган бошқа кўрсатмалар беради. Молия вазирлиги зарур ҳолларда республиканинг бошқа вазирликлари ва идоралар билан биргаликда қўшма меъёрий актлар чиқаради,

Молия вазирлигида вазир (раис) ва лавозими бўйича вазир ўринбосарларидан, шунингдек вазирликнинг бошқа раҳбар ходимларидан иборат таркибда ҳайъат ташкил этилади.

Кредит ташкилотлари — Кредит ташкилотларини ташкил этиш ва уларнинг фаолият юритиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг 1995 йил 25 декабрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасининг Марказий банки тўғрисида» ги ва 1996 йил 25 апрелда қабул қилинган «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида» ги қонунлари билан белгиланади.

«Банклар ва банк фаолияти тўғрисида» ги қонуннинг 1-моддасига кўра, банк — тижорат ташкилоти бўлиб, банк фаолияти деб ҳисобланадиган *куйидаги фаолият турлари мажмуини амалга оширадиган юридик шахсдир*:

— юридик ва жисмоний шахслардан омонатлар қабул қилиш ҳамда қабул қилинган маблағлардан таваккал қилиб кредит бериш ёки инвестициялаш учун фойдаланиш;

— тўловларни амалга ошириш.

Ўзбекистон Республикаси банк тизими Ўзбекистон Республикаси Марказий банки, Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки ва бошқа тижорат банкларидан иборат. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки давлатнинг бош банки ҳамда мутлақ мулки бўлиб ҳисобланади. Марказий банк — ўз сарф-харажатларини ўзининг даромадлари ҳисобидан амалга оширувчи, иқтисодий жиҳатдан мустақил муассасадир.

Марказий банкнинг бош мақсади — миллий валютанинг барқарорлигини таъминлашдан иборат.

Асосий вазифалари:

— монетар сиёсатни ҳамда валютани тартибга солиш соҳасидаги сиёсатни шакллантириш, қабул қилиш ва амалга ошириш; Ўзбекистон Республикасида ҳисоб-китобларнинг самарали тизимини ташкил этиш ва таъминлаш; банклар, кредит уюшмалари ва гаровхоналар фаолиятини лицензиялаш ҳамда тартибга солиш, банклар, кредит уюшмалари ва гаровхоналарни назорат қилиш, қимматбаҳо қоғозлар бланкалари ишлаб чиқаришни лицензиялаш; Ўзбекистон Республикасининг расмий олтин-валюта резервларини, келишувга биноан ҳукумат резервларини қўшган ҳолда, сақлаш ва тасарруф этиш; давлат бюджетининг касса ижросини Молия вазирлиги билан биргаликда ташкил этишдан иборатдир.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг банкири, маслаҳатчиси ва фискаль агенти (ҳазина вакили) сифатида иш тутади. Марказий банк ҳукуматга Марказий банкнинг вазифаларига ҳамда ваколатларига дахлдор барча муҳим масалалар бўйича маслаҳат беради.

Марказий банк ҳар йили ҳукуматга иқтисодий ва молиявий масалалар, шунингдек монетар ва валюта сиёсати бўйича давлат бюджетини тайёрлашга доир тавсияларни ўз ичига олган маърузани тақдим этади.

Марказий банк молия-банк тизими барқарорлигини сақлаб туриш, омонатчилар ва кредиторларнинг манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш мақсадида банклар, кредит уюшмалари ва гаровхоналар фаолиятини тартибга солиш ҳамда назорат қилади. Марказий банк банклар ва кредит уюшмаларини рўйхатга олади, шунингдек банк операцияларини амалга ошириш ҳуқуқини берувчи лицензиялар беради, кредит уюшмалари, гаровхоналар фаолиятини ва қимматбаҳо қоғозлар бланкалари ишлаб чиқаришни лицензиялайди. Банклар ва кредит уюшмаларини рўйхатга олиш, шунингдек банклар, кредит уюшмалари ва гаровхоналарга лицензиялар бериш Марказий банк томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади. Қимматбаҳо қоғозлар бланкаларини ишлаб чиқаришга лицензиялар бериш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Банклар ва кредит уюшмаларини рўйхатга олиш, шунингдек банклар, гаровхоналарга ҳамда қимматбаҳо қоғозлар бланкалари ишлаб чиқаришга лицензиялар бериш ҳақ эвазига амалга оширилади. Марказий банк Банкларни давлат рўйхатига олиш дафтари, кредит уюшмалари, гаровхоналарга ҳамда қимматбаҳо қоғозлар бланкалари ишлаб чиқаришга берилган лицензиялар реестрини юритади.

Марказий банк:

банк операцияларини амалга ошириш, бухгалтерия ҳисоби ва банк статистика ҳисоботини юритиш, йиллик ҳисоботлар тузиш юзасидан банклар учун мажбурий бўлган қоидаларни; молиявий операцияларни амалга ошириш, бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини юритиш юзасидан кредит уюшмалари учун мажбурий бўлган қоидаларни; фаолият ва операцияларни амалга ошириш юзасидан гаровхоналар учун мажбурий бўлган қоидаларни белгилайди.

Марказий банк Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳисоб беради, Олий Мажлис:

— Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига кўра Марказий банк Раисини тайинлайди ва лавозимидан озод этади;

— йиллик ҳисоботни, шунингдек аудиторнинг хулосасини кўриб чиқади.

Марказий банк пул-кредит соҳасидаги мавжуд вазият ва монетар сиёсатнинг асосий йўналишлари тўғрисида ҳар йили матбуотда маъруза эълон қилади.

Марказий банк Раис томонидан бошқарилади. **Раис:**

Марказий банк ва унинг Бошқаруви фаолиятига раҳбарлик қилади, банкнинг фондларини тасарруф этади ва Марказий банк зиммасига юклатилган вазифалар бажарилиши учун жавобгар бўлади; Марказий банк фаолияти масалаларини ҳал қилади, қонунга биноан Бошқарув ваколатига киритилган масалалар бундан мустасно; Бошқарув қарорларини имзолайди, буйруқлар ва фармойишлар чиқаради; Марказий банк фаолияти ва жорий операцияларини оператив тарзда бошқаради; Олий Мажлисте, ҳукуматда, вазирликлар ва идораларда, судларда, банклар ва муассасаларда, халқаро ва чет эл ташкилотларида банк фаолиятига доир барча масалалар бўйича Марказий банк номидан иш кўради; айрим масалаларни ҳал қилишни ўзининг ўринбосарларига, марказий аппарат таркибий бўлинмаларининг раҳбарларига, ҳудудий муассасаларнинг раҳбарларига топширади.

Марказий банк Раисининг ваколат муддати — беш йил. Марказий банк Раиси бўлмаган пайтда унинг вазифаларини ўринбосарларидан бири бажаради.

Молиявий контроль ва назорат — Молиявий контролни доимий амалга оширувчи органи бўлиб Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатаси ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатаси 2002 йил 27 июнда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан давлат бюджетининг ижроси, давлат активлари ва пассивларининг ҳолати ҳамда қимматбаҳо металлар ва тошлар билан операциялар амалга оширилиши, олтин-валюта захираларини бошқариш, хорижий капитални республика иқтисодиётига жалб этиш ва ундан самарали фойдаланиш, давлатнинг ташқи қарзи ўз вақтида қайтарилиши доимий мониторинги ва назоратини таъминлаш мақсадида ташкил этилган. Ушбу орган баҳо беришда мустақил ва ҳолис бўлиб ҳисобланади ҳамда ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳисобот беради.

Ҳисоб палатасининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:^{*}

— Давлат бюджет ва макроиқтисодий кўрсаткичлар лойиҳасини шакллантириш жараёнини чуқур ўрганиш, уларни ўтказилаётган иқтисодий сиёсатнинг устувор йўналишларига, ўртага қўйилган сиёсий ва стратегик вазифаларга, қабул қилинган мақсадли, комплекс дастурларга тўла-тўқис мос келиши нуқтаи назардан танқидий баҳолаш;

— Давлат бюджети ижроси ҳамда давлат маблағларининг сарфланиши, биринчи навбатда, бюджет маблағларининг сарфланиши устидан назоратни ташкил этиш ва таъминлаш, давлат харажатларини қисқартириш захираларини аниқлаш. Марказда ва жойларда бюджет маблағларидан мақсадли (белгиланган мақсадда) ва қонуний фойдаланишни текшириб, улардан фойдаланишдаги қоидабузарлик ва суистеъмолчилик фактларини аниқлаш ҳамда бундай ҳолларнинг олдини олиш чораларини амалга ошириш;

— маҳаллий бошқарув идоралари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ўзларининг жойларга топширилаётган ҳокимият ваколатларини амалга оширишлари учун уларга реал молиявий ресурслар ажратиб бериш, жамиятни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришда уларнинг ролини ошириш вазифасини ҳал этишдан келиб чиққан ҳолда республика ва маҳаллий бюджетлар ўртасидаги нисбатни мақбуллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

— давлат бюджети тўлдирилиши устидан назоратни амалга ошириш, бюджетнинг даромад қисми моддалар бўйича ижро этилишига баҳо бериш, белгиланган истиқбол (режа) кўрсаткичлар бажарилмагани ҳақида ўз вақтида хабардор қилиш. Иқтисодиётда содир бўлаётган тенденцияларни ўтказиб келинаётган солиқ сиёсати билан ўзаро борлаган ҳолда мунтазам ва чуқур таҳлил этиш, илғор солиқ сиёсатини шакллантириш бўйича таклифлар тайёрлаш;

— ўтказилаётган пул-кредит сиёсати, миллий валютани мустаҳкамлаш, унинг харид қобилиятини ошириш, пул массаси ва пул таркибини мақбуллаштириш, банкдан ташқари пул айланишини кескин қисқартириш борасида кўрилаётган чора-тадбирларни чуқур таҳлил этиш ва баҳолаш.

— пулнинг қадрсизланишига қарши фаол ва таъсирчан сиёсат амалга оширилишини, ички бозорнинг товар ресурслари билан тўлдирилишини назорат қилиш;

— олтин-валюта захираларининг ҳолати ва ҳаракати устидан назоратни амалга ошириш, ташқи активларни бошқариш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирларни таҳлил этиш ҳамда уларни хорижий банкларга самарали жойлаштириш ва қайта жойлаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш, олтин-валюта захиралари, шу жумладан қимматбаҳо металллар ва қимматбаҳо тошлар билан ўтказиладиган операциялар устидан назоратни таъминлаш;

— ташқи савдо ва тўлов баланслари шаклланишини ҳамда ижросини чуқур таҳлил этиш. Товарлар (ишлар, хизматлар) экспорти истиқбол (режа) кўрсаткичи бажарилиши, маҳсулот импортининг мақбуллаштирилишини таъминлаш, ташқи савдода ижобий савдога эришиш устидан мониторинг-ни амалга ошириш;

^{*} Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2002 йил, 24-сон.

— ташқи қарзларнинг ҳажмлари ва мақсадга мувофиқлигини танқидий баҳолаш, Ҳукумат томонидан ёки Ҳукумат кафолати остида олинган ташқи кредитлар ўз вақтида қайтарилишини қаттиқ назорат қилиш, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, мамлакат иқтисодиётига инвестицияларнинг умумий ҳажмида уларнинг улушини ошириш бўйича таклифлар тайёрлаш.

Ҳисоб палатасига Ҳисоб палатасининг Раиси бошчилик қилади, у Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонига мувофиқ лавозимга тайинланади ва озод қилинади. Ҳисоб палатаси Ҳисоб палатасининг Раисидан, Ҳисоб палатаси масъул ходимлари (инспекторлари)дан иборат бўлади. *Ҳисоб палатасининг Раиси:*

— ҳисоб палатаси фаолиятига раҳбарлик қилади ва унинг ишини ташкил этади; ҳисоб палатаси ваколатига кирувчи масалалар бўйича текширишларни ташкил қилиш тўғрисидаги қарорларни тасдиқлайди; ҳисоб палатаси қабул қилган қарорларнинг ижроси устидан назоратни ташкил қилади; ҳисоб палатасининг фаолиятига тааллуқли масалалар кўриб чиқиши чоғида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси сессиялари, унинг қўмиталари ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси мажлисларининг ишида қатнашади; амалга оширилган ишлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентига ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳисоботлар тақдим этади; берилган ваколатга мувофиқ бошқа вазифаларни амалга оширади.

Ҳисоб палатасининг масъул ходимлари (инспекторлари):

Ҳисоб палатаси фаолиятининг муайян йўналишларига раҳбарлик қилувчи мансабдор шахслар ҳисобланади; ўз ваколатлари доирасида, ўзлари бошчилик қилаётган йўналишлардаги фаолиятни ташкил этишга оид барча масалаларни мустақил равишда ҳал этадилар ва унинг натижалари учун жавобгар бўладилар; Ҳисоб палатасининг фаолиятига тааллуқли масалалар кўриб чиқиши чоғида Олий Мажлис қўмиталарининг, ижроия ҳокимият органлари ва бошқа давлат органлари ҳайъатларининг мажлисларида иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар; муаллимлик ва илмий ишлардан ташқари тижорат ҳамда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишлари мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикасида бюджет жараёнининг барча босқичларида бюджет интизомига риоя этилишини назорат қилиш *Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг Назорат-тафтиш бош бошқармаси ва унинг хуғудий назорат-тафтиш бошқармалари* томонидан амалга оширилади. *Ушбу органлар қуйидаги вазифаларни амалга оширади:*

— молия органлари ва бюджет муассасалари томонидан бюджет ва молия қонунчилигига риоя этилишини, Ўзбекистон Республикаси қонунари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг бошқа ҳужжатлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг буйруқлари ва йўриқнома кўрсатмалари, бюджет мажбуриятлари ижроси билан боғлиқ бошқа қонунчилик ҳужжатлари бажарилиши таъминланишини назорат қилиш; республика бюджети ва маҳаллий бюджетларнинг қатъий бажарилиши устидан доимий назоратни таъминлаш; молия органлари ва тижорат банкларининг биринчи навбатдаги сарф-харажатлар навбатига, маблағ билан таъминлаш ҳамда бюджет муассасалари ходимларига иш ҳақи, ижтимоий

нафақалар, стипендияларни тўлаш муддатларига ва тўлиқлигига риоя қилиш, шунингдек бюджет муассасаларига кўрсатиб ўтилган мақсадлар учун нақд пул бериш бўйича фаолияти устидан назорат ва мониторингни амалга ошириш; ижтимоий нафақаларнинг ўз вақтида маблағ билан таъминланишини ва уларни кам таъминланган оилаларга фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари орқали берилишини назорат қилиш; пахта хом ашёсини тайёрлаш, сақлаш, қайта ишлаш, пахта маҳсулоти ишлаб чиқариш ва уни сотиш бўйича статистика ҳамда бухгалтерия ҳисобот маълумотларининг тўғрилиги устидан назоратни амалга ошириш; пахта тозалаш корхоналари томонидан қабул қилинадиган, сақланадиган ва қайта ишланадиган пахта хом ашёсининг миқдори ва сифати бўйича маълумотлар назорат ва тафтиш қилинишини, хом ашёни қайта ишлаш чоғида олинадиган пахта толаси, пайдо бўладиган куйиндилар ҳамда бошқа чиқиндиларнинг белгиланган меъёрларига риоя этилишини таъминлаш; навларни жойлаштиришнинг белгиланган тартибига риоя этилиши, белгиланган стандартларга ва селекция навлари жойлаштирилишига мувофиқ уруғлик чигитлар тайёрланиши ҳамда пахтакор хўжаликларнинг улар билан таъминланиши мониторингини амалга ошириш; пахта хом ашёси ҳамда ундан ишлаб чиқариладиган пахта маҳсулотларининг миқдори ва сифатини ҳамда уларнинг ҳисоботда акс эттирилишини баҳолаш бўйича текширишларни ташкил қилиш ва ўтказиш методологиясини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш; инвестиция дастурларини амалга оширишга ажратиладиган марказлаштирилган бюджет маблағларидан белгиланган мақсадда фойдаланилишини назорат қилиш; бюджет маблағларини коммунал хизматлар ва электр энергиясига сарфлаш лимитларига риоя этилишини мунтазам равишда текшириб бориш; бюджет муассасалари томонидан штат-смета интизомига риоя этиш таъминланишини назорат қилиш; ҳокимият ва бошқарув органлари раҳбарлари ва мансабдор шахслари томонидан бюджет жараёнига ноқонуний аралashi ҳолларининг олдини олиш; давлат валюта маблағларининг тўғри ва белгиланган мақсадда сарфланишини назорат қилиш; фуқароларнинг молия ва бюджет интизомининг бузилиши ҳоллари тўғрисидаги хатлари, шикоятлари ва аризаларини кўриб чиқиш.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар назорат-тафтиш бошқармаларининг функцияларига қўйидагилар киради:

маҳаллий бюджетлар ижросини ҳамда молия ва бюджет интизомига риоя қилинишини тафтиш қилиш ва текширишни (мониторинг) ташкил этиш ва ўтказиш; харажатлар сметасини бажариш ҳамда молия ва бюджет интизомига риоя қилиниши бўйича маҳаллий бюджет муассасалари фаолияти устидан мунтазам назоратни ташкил этиш; бюджет ижро этилиши ва бюджет интизомига риоя этилиши бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Молия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари молия бошқармалари, шаҳар ва туманлар ҳокимликлари молия бўлимлари ишини текширишни ташкил этиш ва ўтказиш; Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, Тошкент шаҳар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликлари аппаратлари харажатлари сметаси бажарилишини тафтиш қилиш ва текшириш; пахтачилик хўжалиklarидан пахта тозалаш корхоналарига қабул қилинган пахта хом ашёси ҳажмлари тўғрисидаги дастлабки ахборотларни (ПК-17 қабул қилиш квитанциялари асосида) жойларда ҳар куни тўплаш, маълумотларни минтақалар даражасида умумийлашти-

риш ҳамда пахта хом ашёсини қабул қилиб олишнинг ҳар кунги ҳажмлари ва мавсум бошидан бошлаб ортиб боровчи яқунлари бўйича умумийлаштирилган маълумотларни тайёрлаш учун назорат-тафтиш бош бошқармасига бериш; Молия вазирлигига 3-ЗАГ (пахта) шакли бўйича пахтачилик хўжаликлари, туманлар ва вилоятлар бўйича ортиб боровчи яқун билан пахта хом ашёси тайёрлашнинг бориши тўғрисидаги статистика ҳисоботининг ПК-17 қабул қилиш қвитанциялари асосидаги дастлабки ахборот маълумотларига мувофиқлиги тўғрисидаги ахборотни ҳар ҳафтада тақдим этиш; текшириш натижалари бўйича ахборотлар, маълумотномалар тайёрлаш; тафтишлар ва текшириш натижалари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашига, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликларига кўрсатмалар тайёрлаш; молия органлари ва бюджет муассасалари томонидан тафтишлар ва текшириш натижалари бўйича қабул қилинган қарорлар бажарилиши устидан назоратни амалга ошириш; марказлаштирилган топшириқлар бўйича тафтиш ва текширишларни ташкил этиш ва ўтказиш, улар бўйича тегишли ахборотлар ва таклифлар тайёрлаш; молия ва бюджет интизомининг аниқланган характерли бузилишлари бўйича тафтишлар ва текширишлар материалларини умумлаштириш ҳамда уларни бартараф этиш ва келгусида олдини олиш бўйича таклифлар тайёрлаш; махсус ваколатли органнинг қарори асосида хўжалик юритувчи субъектлар молия-хўжалик фаолиятини тафтиш қилиш ва текшириш. Назорат-тафтиш бош бошқармаси ва Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар назорат-тафтиш бошқармалари ўз ишини Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва Назорат-тафтиш бош бошқармаси бошлиғи томонидан тасдиқланадиган йиллик режалар бўйича амалга оширади.

Молиявий назоратни амалга оширишда аудиторлик ташкилотларининг роли (аудит). Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 26 майда янги таҳрирда қабул қилинган «Аудиторлик фаолияти тўғрисида» ги қонунига кўра, аудиторлик фаолияти деганда аудиторлик ташкилотларининг молиявий ҳисоботи ва бошқа молиявий ахборот тўғрисидаги ва қонун ҳужжатларига мослигини аниқлаш мақсадида хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳисоботини ҳамда у билан боғлиқ молиявий ахборотни текшириш ва бошқа профессионал хизматлар кўрсатиши борасидаги тадбиркорлик фаолияти тушунилади. Аудиторлик фаолияти махсус рухсатнома (лицензия) асосида амалга оширилади.

Аудиторлик текшируви мажбурий ва ташаббус тарзидаги шакларда ўтказилади. «Аудиторлик фаолияти тўғрисида» ги қонуннинг 10-моддасига кўра акциядорлик жамиятлари; банклар ва бошқа кредит ташкилотлари; суғурта ташкилотлари; инвестиция фондлари ҳамда юридик ва жисмоний шахсларнинг маблағларини жамлаб турувчи бошқа фондлар ҳамда уларнинг бошқарув компаниялари; манбалари юридик ва жисмоний шахсларнинг ихтиёрий бадаллари бўлмиш хайрия фондлари ва бошқа ижтимоий фондлар; маблағларининг ҳосил бўлиш манбалари қонун ҳужжатларида назарда тутилган, юридик ва жисмоний шахслар томонидан қилинадиган мажбурий ажратмалар бўлмиш бюджетдан ташқари фондлар; устав фондида давлатга тегишли улуш бўлган хўжалик юритувчи субъектлар ҳар йили мажбурий аудиторлик текширувидан ўтиши керак.

Ташаббус тарзидаги аудиторлик текшируви хўжалик юритувчи субъектнинг ёки бошқа аудиторлик текшируви буюртмачиларининг қарорига

биноан ўтказилиши мумкин. Ташаббус тарзидаги аудиторлик текширувининг предмети, муддатлари ва бошқа шартлари аудиторлик текширувининг бюртмачиси билан аудиторлик ташкилоти ўртасида тузиладиган аудиторлик текширувини ўтказиш тўғрисидаги шартномада белгилаб қўйилади.

Шунингдек, аудиторлик текшируви назорат қилувчи ёки ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг ташаббусига кўра аудиторлик ташкилоти томонидан улар ўртасида тузилган хўжалик юритувчи субъектларнинг молия-хўжалик фаолиятини аудиторлик текширувини ўтказиш юзасидан тузилган шартномага асосан ўтказилиши мумкин. Аудиторлик текшируви ўтказишда айнан бир хил асосларга кўра, айнан бир аудиторлик ташкилоти айнан бир хўжалик юритувчи субъектнинг фаолиятини текширишга такрор жалб этилишига йўл қўйилмайди.

Аудиторлик текшируви аудиторлик ҳисоботи тузиш билан яқунланади. Аудиторлик ҳисоботи аудиторлик текширувининг бориши, бухгалтерия ҳисобини юритишнинг белгиланган тартибидан аниқланган четта чиқишлар, молиявий ҳисоботидаги қондабузарликлар тўғрисидаги муфассал маълумотлардан, шунингдек аудиторлик текшируви натижасида олинган бошқа ахборотдан иборат бўлган хўжалик юритувчи субъект раҳбарига, мулкдорига, қатнашчилари (акциядорлари)нинг умумий йиғилишига йўланган ҳужжатдир. Аудиторлик ҳисоботидаги ахборот махфий ҳисобланади ва ошкор қилиниши мумкин эмас.

4. Солиқ тизими соҳасини бошқариш

Ҳар қандай давлатда солиқлар мамлакат иқтисодиётининг асосий таянчи ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида солиқ тизимини тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари бўлиб Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (24 апрель 1997 йил), Ўзбекистон Республикасининг «Давлат солиқ хизмати тўғрисида» ги қонуни ва бошқа ҳуқуқий норматив ҳужжатлар ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 51-моддасига биноан фуқаролар қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга мажбурдирлар. Демак, солиқларни тўлаб бориш фуқароларимизнинг конституциявий бурчлари ҳисобланади. Мамлакатимизда солиқ солиш — юридик шахсларга нисбатан мулкчилик шаклидан қатъи назар, қонун олдида тенглик, жисмоний шахсларга нисбатан эса жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенглик асосида амалга оширилади. Белгиланаётган солиқлар ва йиғимлар товарларнинг (ишлар, хизматларнинг) ёки пул маблағларининг Ўзбекистон Республикаси ҳудуди доирасида эркин муомалада бўлишини бевосита ёки билвосита чеклаб қўйиши ёхуд солиқ тўловчининг иқтисодий фаолиятини бошқача тарзда чеклаб қўйиши ёки унга ғов бўлиши мумкин эмас.

Олинган манбаларидан қатъи назар, барча даромадларга солиқ солинади. Солиқ имтиёзларини белгилаш ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши керак.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида солиқлар ва йиғимлар Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан белгиланади ва бекор қилинади. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида: умумдавлат солиқлари; маҳаллий со-

ликлар ва йиғимлар амал қилади. Солиқлар ва йиғимлар бўйича имтиёзлар Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ёки у ваколат берган давлат органи томонидан белгиланади. *Умумдавлат солиқларига қўйидагилар киради:*

- 1) юридик шахслардан олинадиган даромад (фойда) солиғи;
- 2) жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи;
- 3) қўшилган қиймат солиғи;
- 4) акциз солиғи;
- 5) ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ;
- 6) экология солиғи;
- 7) сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ.

Умумдавлат солиқлари ҳар йили қонуний тартибда белгиланадиган нормативлар бўйича тегишли бюджетлар ўртасида тақсимланади.

Маҳаллий солиқлар ва йиғимларга қўйидагилар киради:

- 1) мол-мулк солиғи;
- 2) ер солиғи;
- 3) инфратузилмани ривожлантириш солиғи;
- 4) реклама солиғи;
- 5) автотранспорт воситаларини олиб сотганлик учун солиқ;
- 6) жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёқилғиси ва суюлтирилган газ ишлатганлик учун олинадиган солиқ;
- 7) савдо-сотиқ қилиш ҳуқуқи учун йиғим, шу жумладан айрим турлардаги товарларни сотиш ҳуқуқини берувчи лицензия йиғимлари;
- 8) юридик шахсларни, шунингдек тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахсларни рўйхатга олганлик учун йиғим.

Янги маҳаллий солиқлар ва йиғимларни жорий этиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси билан мувофиқлаштирилиши лозим. Маҳаллий солиқлар ва йиғимлар маҳаллий бюджетга ўтказилади.

Ўзбекистон Республикаси «Давлат солиқ хизмати тўғрисида» ги қонунининг 3-моддасига кўра *Давлат солиқ хизмати органлари бўлиб:* Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда Тошкент шаҳар давлат солиқ бошқармалари, вилоятлар давлат солиқ бошқармалари, шунингдек, туманлар, шаҳарлар ва шаҳарлардаги туманларнинг давлат солиқ инспекциялари ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя қилинишини таъминлаш, давлатнинг иқтисодий манфаатлари ва мулкий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасида назоратни амалга оширувчи давлат солиқ хизматининг Марказий органи ҳисобланади.

Давлат солиқ қўмитаси:

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига ва амалдаги бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ солиқ тўловчилардан солиқлар, йиғимлар ва бошқа мажбурий тўловлар ундириш йўли билан давлат бюджетига, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига ҳамда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Республика йўл жамғармасига даромадлар тўлик ҳажмда тушишини таъминлаш; солиқ тўловчилар томонидан солиқ ҳақидаги қонунарга риоя этилиши, солиқлар, йиғимлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўғри ҳисоблаб чиқилиши, тўлиқ ва ўз вақтида тўланиши устидан давлат назоратини амалга ошириш; солиқ солиш субъектлари ва объектлари тўлиқ ва ўз вақтида ҳисобга олинишини таъминлаш, солиқ тўловчиларни тўлиқ қамраб

олиш ва ҳисобга олиш механизмини такомиллаштириш; солиқ солиш база-сини кенгайтириш, солиқ соҳасида ҳуқуқ бузилишларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларнинг олдини олиш бўйича комплекс тадбирлар ўтказиш йўли билан солиқлар йиғилишини кўпайтириш чора-тадбирларини амалга ошириш; давлат ҳокимияти ва бошқарувининг олий органлари томонидан белгиланадиган солиқ сиёсатини амалга оширишда бевосита қатнашиш; солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши учун зарур шарт-шароитларни таъминлаш, солиқлар бўйича мажбуриятларни бажаришда солиқ тўловчиларга ёрдам кўрсатиш; солиқ тўловчилар бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоблаб чиқилган ва амалда тушган солиқларнинг ҳисобини маълумотларнинг ягона компьютер тизимида юритиш, солиқ тўловчиларнинг ягона реестрини юритиш; солиқ органларида кадрларни танлаш, уларни ўқитиш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш, тарбиялаш ва жой-жойига қўйиш бўйича комплекс тадбирларни амалга ошириш каби асосий вазифаларни амалга оширади.

Давлат солиқ қўмитаси зиммасига юкланган вазифаларга мувофиқ қўйиладиган функцияларни бажаради:

— Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ солиқ тўловчилардан солиқлар, йиғимлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириш йўли билан давлат бюджетига, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига ҳамда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Республика йўл жамғармасига даромадлар тўлик ҳажмда тушишини таъминлайди.

Солиқ тўловчилар томонидан солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши, солиқлар тўғри ҳисоблаб чиқилиши, тўлиқ ва ўз вақтида тўланиши устидан назоратни амалга ошириш мақсадига:

— ҳўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини солиқ ҳақидаги қонунларга риоя этиш масалалари бўйича ҳужжатлар асосида ва назорат тартибиде текширади;

— солиқ органлари томонидан Назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика Кенгаши томонидан тасдиқланган ҳўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини ҳужжатлар асосида ва назорат тартибиде текширишнинг белгиланган тартиби ва режасига риоя этилиши устидан назорат қилади;

— солиқ тўловчилардан тушунтиришлар олади, солиқ тўловчининг мол-мулки мавжудлигини текширади, шунингдек, солиқ тўловчи томонидан даромад олиш учун фойдаланиладиган ишлаб чиқариш, омборхона, савдо бинолари ва бошқа бинолар ва ҳудудларни кўздан кечиради (текширади);

— содир этилган операцияларнинг, ҳужжатларда кўрсатилган пул маблағлари ва моддий бойликларнинг олинishi ёки берилишининг ҳақиқийлигини, ишларни бажариш ёки хизматлар кўрсатиш амада бажарилганлигини текширади;

— ҳўжалик юритувчи субъектлар томонидан пул маблағлари за моддий бойликларнинг бухгалтерия ҳисобини юритишнинг белгиланган тартибига риоя қилинишини, корхоналар ҳудудига моддий бойликларни олиб кириш ва олиб чиқишда корхоналарда рухсат бериш тизими ишининг ташкил этилиши ҳолатини текширади;

— ҳужжатлар асосида текшириш давомида ҳисобот маълумотларининг тўғрилигини аниқлаш, солиқ органларига тақдим этилган ҳисоб-китобларни бузиб кўрсатувчи қўшиб ёзишлар ва ҳар хил хатоларни аниқлаш ва

бартараф этиш учун бухгалтерия ҳисоботлари ва балансларини счётлар бўйича текширади;

— солиқ ҳақидаги қонунлар бузилиши ҳолларини таҳлил қилади ва тегишли органларга солиқ соҳасида ҳуқуқ бузилишларга олиб келувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш юзасидан таклифлар киритади.

Солиқ солиш субъектлари за объектлари тўлиқ ва ўз вақтида ҳисобга олинишини таъминлаш, солиқ тўловчиларни тўлиқ қамраб олиш ва ҳисобга олиш механизмини такомиллаштириш учун:

— солиқ солиш субъектлари ва объектлари тўлиқ ва ўз вақтида ҳисобга олинишини, юридик ва жисмоний шахслар томонидан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишнинг қонун ҳужжатларида белгиланган тартибга риоя этилиши устидан назоратни таъминлайди;

— қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда юридик ва жисмоний шахсларга уларга рўйхатдан ўтиш (идентификациялаш) рақамлари берилган ҳолда уларнинг солиқ тўловчилар сифатида ҳисобга қўйилганлиги тўғрисидаги ҳужжатлар берилишини ташкил этади;

— банк томонидан ҳисоб рақамлари ёпилиши тўғрисида ахборот тақдим этилган тақдирда олти ой мобайнида (савдо ва саздо-воситачилик корхоналари учун — уч ой мобайнида) банк ҳисоб рақамлари бўйича пул операциялари ўтказган ҳолда молия-ҳўжалик фаолиятини амалга оширмаётган корхоналарни аниқлайди.

Солиқ солиш базасини кенгайтириш, солиқлар йиғилишини кўпайтириш ва солиқ соҳасида ҳуқуқ бузилишларни аниқлаш, бартараф этиш ва уларнинг олдини олиш чора-тадбирларини амалга ошириш мақсадига:

— қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан ўзаро ҳамкорликка солиқ соҳасида ҳуқуқ бузилишларни содир этган шахсларни қидиради, давлатга етказилган зарар белгиланган тартибда ундириб олинишини таъминлаш чора-тадбирларини кўради;

— солиқлар, йиғимлар ва бюджетга бошқа мажбурий тўловлар, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига ҳамда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Республика йўл жамғармасига бўйича муддати ўтказиб юборилган қарзлар ундирилишини таъминлашга қаратилган қонун ҳужжатларида назарда тутилган чора-тадбирлар қўлланилишини ташкил этади ва амалга оширади;

— солиқ тўловчиларнинг солиқларни тўлашдан бўйин товлашининг олдини олиш мақсадида нақд айланмага эга бўлган ҳўжалик юритувчи субъектлар томонидан нақд пул айланишининг қонун ҳужжатларида белгиланган тартиби бузилишини аниқлаш, уларнинг олдини олиш ва уларга барҳам бериш чора-тадбирларини ташкил этади ва амалга оширади;

— акциз солиғи солинадиган товарлар ишлаб чиқариш ва уларнинг айланиши билан боғлиқ ҳуқуқ бузилишларни белгиланган тартибда аниқлаш, уларнинг олдини олиш ва уларга барҳам беришни ташкил этади ва амалга оширади;

— ишлаб чиқариш ҳажмлари ва даромад яширилиши, сотилган маҳсулот, бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар ҳажмлари пасайтирилиши механизмини ўрганиш ва аниқлашни ташкил этади ва амалга оширади;

— мусодара қилинган, эгасиз мол-мулк, хазина, шунингдек, мерос ҳуқуқи бўйича давлатга ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ўтган мол-мулк ҳисобга олиниши, баҳоланиши ва сотилиши устидан назоратни таъминлайди;

— тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи юридик ва жисмоний шахслар давлат солиқ хизмати органларида ҳисобга туришдан бўйин тов-лаши механизмини ўрганади ва аниқлайди;

— маъмурий ҳуқуқ бузилишлар бўйича ишларни юритади;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ суриштирувни юритади, жиноий иш-лар қўзғайди ва уларни терговга тегишлилиги бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига беради;

— солиқ соҳасида жиноят содир этилиши ҳолатларини аниқлаш, су-риштирув, тергов ва суддан яшириниб юрган шахсларни қидириш учун ом-мавий ахборот воситалари имкониятларидан фойдаланади.

Ягона умумдавлат солиқ сиёсатини амалга ошириш мақсадида:

— Давлат бюджетига солиқлар тушуми прогнозини ишлаб чиқишда қатнашади;

— солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш бўйича ус-лубий ва методологик ишларни олиб боради;

— Молия вазирлиги ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа вазир-ликлари ва идоралари билан биргаликда солиқ ҳақидаги қонунларни ва бо-шқа қонун ҳужжатларини қўллаш масалалари бўйича Ўзбекистон Респуб-ликаси ҳудудида бажарилиши мажбурий бўлган йўриқномалар ва бошқа норматив ҳужжатларни Адлия вазирлигида тегишли равишда рўйхатдан ўтка-зилгандан кейин белгиланган тартибда чиқаради;

— солиқларни ҳисоблаб чиқиш ва тўлаш билан боғлиқ ҳисоб-кито-блар ва ҳисоботлар, декларациялар ва бошқа ҳужжатлар шаклларини бел-гиланган тартибда ишлаб чиқади;

— солиқ ҳақидаги қонунлар бўйича норматив ҳужжатлар тўпламлари-ни нашр этади, ўзига қарашли органларни қонун ҳужжатлари ва йўриқно-ма материаллар, солиқ тўловчиларни ҳисобга олиш шакллари билан таъ-минлаш чора-тадбирларини кўради.

Солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши учун зарур шарт-шароитларни таъминлаш, солиқлар бўйича мажбуриятларни бажариш-да солиқ тўловчиларга ёрдам бериш мақсадида:

— солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларини нашр этиш, кўпайтириш ва ҳудудий солиқ органларига етказиш, маслаҳат ёрдамлари кўрсатиш, солиқ тўловчиларни солиқларни тўғри ва ўз вақтида ҳисоблаб чиқишга, ҳисо-ботлар ва декларациялар тақдим этишга ўқитиш учун сервис-марказлар ташкил этади;

— солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларининг қўлланилиши масалалари бўйича норматив ҳужжатлар солиқ тўловчиларга ўз вақтида етказилиши-ни ташкил этади;

— юридик ва жисмоний шахсларнинг солиқ соҳасидаги ҳуқуқлари ва қонун билан муҳофаза қилинадиган манфаатлари ҳимояланишини таъминлайди;

— юридик ва жисмоний шахсларнинг солиқ солиш ва солиқ ҳақидаги қонунлар бузилиши масалалари бўйича шикоятлари ва аризаларини бел-гиланган тартибда кўриб чиқади;

— солиқ тўловчилар бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоблаб чиқилган ва амада тушган солиқларни тўлиқ ҳисобга олиш мақсадида солиқ тушумла-ри, барча солиқ тўловчилар тўғрисидаги маълумотларни қайта ишлашнинг ягона компьютер тизимини ташкил этади ва ундан фойдаланади, солиқ ахбороти қабул қилиниши, пухта ишланиши, берилиши ва сақланишининг

қўш меҳнат талаб қиладиган жараёнларини автоматлаштириш чора-тадбирларини кўради, солиқ тўловчилар — юридик ва жисмоний шахсларнинг ягона реестрини шакллантиради ва юритади.

Давлат солиқ хизмати органларини юқори малакали, ўз ишига содиқ ҳодимлар билан таъминлаш, кадрлар таркиби сифатини яхшилаш мақсадига:

— қўйилган талабларга мувофиқ кадрларни танлаш ва уларни жой-жойига қўйиш ишларини ташкил этади, шу жумладан, давлат солиқ хизматининг ҳудудий органларида ташкил этади;

— ихтисослаштирилган ўқув марказлари ташкил этиш, шунингдек, давлат олий ўқув юртлари имкониятларидан фойдаланиш йўли билан солиқ органлари кадрларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ишлари ташкил этилишини таъминлайди;

— давлат солиқ хизмати органлари ходимларининг лавозимлари малака тавсифномаларини ишлаб чиқади, раҳбарлар ва мутахассисларни аттестациядан ўтказиши, уларга белгиланган тартибда махсус унвонлар беради;

— кадрларни Ўзбекистон Республикасига содиқлик, ватанпарварлик, тўғрилик ва ҳуқуқий давлат ғоялари ва асосларини ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш юзасидан узлуксиз иш олиб боради, бунда замонавий шакллар ва усуллардан фойдаланади.

Ўз хавфсизлигини, режимни таъминлаш ва давлат солиқ хизмати органларига коррупция ҳолларининг олдини олиш учун:

— солиқ органлари мансабдор шахслари томонидан ғаразли мақсадларда солиқ тўловчиларга нисбатан ғайриқонуний таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳолларни аниқлайди ва уларга барҳам беради;

— солиқ органларида коррупция ҳолларини аниқлашга, уларнинг олдини олиш ва уларга барҳам беришга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқади, ташкил этади ва уларни амалга оширишда қатнашади;

— солиқ органларида коррупция ҳолари тўғрисидаги ахборотни умумлаштиради ва таҳлил қилади, профилактика чора-тадбирларини амалга оширади;

— солиқ органлари тизимида коррупция ривожланишига олиб келувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш чора-тадбирларини кўради;

— солиқ органлари ходимлари хизмат вазифаларини бажараётганда уларни ноқонуний тажовузлардан ҳимоя қилишни таъминлаш юзасидан комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— давлат солиқ хизмати органлари томонидан солиқ ҳақидаги қонунларга риоя этилишини назорат қилади;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ солиқ тўловчи тўғрисидаги маълумотларнинг сир сақланишига риоя этиш ишларини ташкил этади.

Давлат солиқ хизмати органларига назорат-тафтиш ишларини амалга ошириш мақсадига:

— икки йилда камида бир марта қўйи солиқ бошқармалари ва инспекцияларининг бюджет ва ҳўжалик фаолияти бўйича смета харажатлари ижроси бўйича тафтишни амалга оширади. Жуда зарур бўлганда ва молия-ҳўжалик фаолиятида қонун бузилишларига йўл қўйиш ҳоллари тўғрисида ишончли ахборот мавжуд бўлган тақдирда режадан ташқари тафтишлар ўтказилиши мумкин;

— қўйи солиқ органлари томонидан моддий ва пул ресурсларидан оқилона фойдаланиш чора-тадбирлари бажарилишини таъминлайди,

ҳужжасизлик, исрофгарчилик, давлат маблағларини асоссиз равишда сарфлаш, смета интизомини бузиш ҳолларига барҳам беради;

— қуйи солиқ органларида тафтишлар давомида аниқланган нуқсонлар ва бузилишларни бартараф этиш, шунингдек, давлатга етказилган моддий зарарни қоплаш чора-тадбирларини кўриш бўйича ишларни ташкил этади;

Давлат солиқ хизмати органларини ижтимоий ривожлантириш ва уларни моддий-техник таъминлаш махсус жамғармасидан фойдаланишнинг тўғрелигини назорат қилади;

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасига Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тайинланадиган, кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланадиган раис бошчилик қилади. Давлат солиқ қўмитасининг раиси Давлат солиқ қўмитасига юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун жавоб беради, ўз ўринбосарларининг, қўмитанинг мустақил таркибий бўлинмалари, бўйсунувчи давлат солиқ хизмати органлари раҳбарларининг жавобгарлик даражасини белгилайди.

Давлат солиқ қўмитасининг раиси:

— Давлат солиқ қўмитасининг фаолиятига раҳбарлик қилади; белгиланган ваколатлар доирасида Ўзбекистон Республикаси қонунилари, Олий Мажлис қарорлари ва бошқа ҳужжатлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ва фармойишлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишлари ва бошқа қонун ҳужжатлари асосида ва уларни бажариш юзасидан буйруқлар, йўриқномалар, қоидалар, низомлар чиқаради ва ўзига қарашли барча органлар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган кўрсатмалар беради; Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган меҳнатга ҳақ тўлаш фонди ва ходимлар сони лимити доирасида ҳудудий солиқ бошқармалари учун ходимлар сони лимитларини тақсимлайди ва тасдиқлайди, Қорақалпоғистон Республикаси, Вилоятлар ва Тошкент шаҳар давлат солиқ бошқармалари тўғрисидаги низомларни тасдиқлайди, Давлат солиқ қўмитаси Марказий аппарати бўйича штатларни тасдиқлайди; ходимларнинг чекланган сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида Давлат солиқ қўмитаси ва унинг ҳудудий бошқармалари тузилмасига ўзгартиришлар киритиш ҳуқуқига эга бўлади; давлат солиқ хизмати ходимларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади; алоҳида ўрнатилган кўрсатилган ходимларни фахрий унвонларга ва республика давлат мукофотларига белгиланган тартибда тақдим этади, давлат солиқ хизмати органларининг мансабдор шахслари учун Ўзбекистон Республикаси Хукумати томонидан белгиланган махсус унвонларни беради; Ўзбекистон Республикаси давлат органлари, муассасалари ва ташкилотларида, шунингдек, бошқа давлатларнинг солиқ органлари билан муносабатларда давлат солиқ хизматини ифодалайди.

Давлат солиқ хизматининг мансабдор шахслари узоқ вақт ва бениҳсон хизмат қилганликлари учун Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси раиси томонидан «Ўзбекистон Республикаси давлат солиқ хизмати аълочиси» кўкрак нишони билан мукофотланиши мумкин. Давлат солиқ қўмитасида 11 кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Раис, лавозими бўйича раиснинг биринчи ўринбосари ва раис ўринбосарлари, шунингдек, Давлат солиқ қўмитаси раисининг тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган бошқа раҳбар ходимлар ҳайъат аъзолари ҳисобланади.

Давлат солиқ қўмитаси ҳайъати солиқ ҳақидаги қонунларга риоя этиш ҳолатининг, солиқ хизмати фаолиятининг энг муҳим масалаларини, Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси раисининг буйруқлари ва фармойишлари бажарилишини, кадрлар масалаларини кўриб чиқади, давлат солиқ хизмати органларининг ўзига бўйсунувчи ходимлари ҳисоботларини эшитади.

Ҳайъат мажлисларида вазирликлар, идоралар, давлат бошқаруви, назорат ва текшириш органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг раҳбарлари ва бошқа мансабдор шахсларнинг солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши масалалари бўйича ахборотлари ва тушунтиришлари эшитилиши мумкин. Ҳайъат қарорлари Давлат солиқ қўмитаси раисининг тегишли қарорлари ва буйруқлари билан ҳаётга татбиқ этилади.

Давлат солиқ қўмитасида солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларини қўллашнинг мураккаб ва мунозарали масалалари бўйича қарорлар тайёрлаш учун Эксперт Кенгаши тузилади. Эксперт кенгаши тўғрисидаги низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Эксперт кенгашига Давлат солиқ қўмитаси раисининг ўринбосари раҳбарлик қилади. Давлат солиқ қўмитасида ва давлат солиқ хизматининг унга қарашли органларида давлат солиқ хизмати органларини ижтимоий ривожлантириш ва уларни моддий-техник таъминлаш махсус жамғармаси ташкил этилади.

Давлат солиқ қўмитаси илмий тадқиқотлар, кадрлар тайёрлаш ва солиқ хизмати ходимлари малакасини ошириш учун идоравий илмий ва ўқув марказлари ташкил этиши, ноширлик фаолиятини амалга ошириши, шунингдек, хўжалик ҳисобидаги маслаҳат ва ахборот марказлари ташкил этиши мумкин.

Давлат солиқ қўмитасига аҳоли ўртасида тушунтириш ва профилактика ишларини амалга ошириш учун ўзининг босма органларини таъсис этиш ва нашр қилиш ҳуқуқи берилган. Давлат солиқ қўмитасида зарурият бўлганда ажратилган бюджет маблағлари лимити ва Давлат солиқ органларини ижтимоий ривожлантириш ва уларни моддий-техник таъминлаш жамғармаси маблағлари доирасида белгиланган тартибда солиқ органлари маъмурий биноларини кўриш бўйича буюртмачи ташкилот, автотранспорт, ахборот-ҳисоблаш бўлинмалари ҳамда давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини таъминлаш учун зарур бўлган бошқа бўлинмалар ташкил этилиши мумкин.

Давлат солиқ хизмати органларининг мансабдор шахслари хизмат вазифаларини бажариш чоғида давлат ҳокимияти вакили ҳисобланадилар. Давлат солиқ хизмати органлари мансабдор шахсларининг солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя қилиш хусусидаги талаблари барча юридик ва жисмоний шахслар томонидан ижро этилиши шарт. Ҳеч ким давлат солиқ хизмати органлари мансабдор шахсларининг қонуний фаолиятига аралашишга ҳаққи эмас. Давлат солиқ хизмати органлари мансабдор шахсларининг ўз хизмат вазифаларини бажаришларига тўсқинлик қилиниш, уларнинг ўз хизмат вазифаларини бажаришлари муносабати билан уларнинг шаъни ва қадрқимматини ҳақоратлаш, уларга қаршилик кўрсатиш, таҳдид қилиш, зўравонлик қилиш ёки уларнинг ҳаёти, соғлиги ва мол-мулкига тажовуз қилиш қонун ҳужжатларида назарда тутилган жавобгарликка сабаб бўлади.

Давлат солиқ хизматининг мансабдор шахслари қуйидагилар учун Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда жавобгар бўладилар:

— ўз вазифаларини бажармаганлиги ёхуд зарур даражада бажармаганлиги, ижро интизомини бузганлиги учун;

— Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари талабларига риоя қилмаганлиги учун;

— ғайриқонуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) натижасида фуқароларга, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга моддий ва маънавий зарар етказганлиги учун;

— ўзининг ғайриқонуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) натижасида хўжалик юритувчи субъектларда ишлаб чиқариш ҳажмларини пасайтириб юборганлиги ва солиқ солиш базасини камайтириб юборганлиги учун;

— Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлмаган қарорлар қабул қилганлиги учун;

— бошқа ҳуқуқбузарликлари учун.

Солиқ органлари мансабдор шахсларининг солиқ текширувини амалга ошириш чоғидаги ғайриқонуний ҳаракатлари билан етказилган зарарлар қонунда белгиланган тартибда қопланиши керак. Давлат солиқ органлари ходимларининг ўз хизмат ваколатлари доирасидан четга чиққанлиги, шунингдек, зиммасига юкланган хизмат вазифаларини бажармаганлиги Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда интизомий, маъмурий ёки жиноий жавобгарликка сабаб бўлади.

Солиққа тортиш субъектлари ва объектларининг тўлиқ ҳамда ўз вақтида ҳисобга олинишини таъминлаш мақсадида давлат солиқ хизмати органларида участка солиқ инспекторлари лавозими ташкил этилади. Участкаларнинг чегаралари, шунингдек участка солиқ инспекторларининг сони Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган нормативлар бўйича белгиланади. Участка солиқ инспекторлари ўзларига бириктирилган участкада мол-мулк солиғи, транспорт воситалари эгаларидан олинadиган солиқ ва ер солиғи тўловчи жисмоний шахсларни, шунингдек тadbиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган жисмоний шахсларни ҳисобга олиш юзасидан тегишли ишларни бажарадилар ҳамда улар тегишли солиқларни ўз вақтида тўлашларини назорат қиладилар.

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг Бош назорат-тафтиш бошқармаси.

Бош бошқарма Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини ташкил этишни такомиллаштириш тўғрисида» 2000 йил 13 мартдаги 87-сон қарори билан ташкил этилган таркибий бўлинмаси ҳисобланади. *Бош бошқарма:*

— хўжалик юритувчи субъектларнинг молия-хўжалик фаолиятини солиққа оид қонун ҳужжатларига риоя қилиниши юзасидан ҳужжатлар асосида текшириш (тафтиш)ларни ҳамда Ҳукумат қарорлари билан назорат солиқ органларига юкланган масалалар бўйича назорат тартибидаги текширишларини белгиланган тартибда ташкил этиш ва ўтказиш; хўжалик юритувчи субъектлардан ундириладиган солиқлар ва йиғимларни ҳисоблаб чиқаришда, ундиришда қонунийликка риоя қилиниши, тўловларнинг тўғри ҳисоблаб чиқарилиши ва бюджетга ўз вақтида тўланиши устидан назоратни амалга ошириш; солиққа доир ҳуқуқ бузишларни аниқлаш, уларнинг олдини олиш, уларга барҳам бериш; солиқ мажбуриятларини бажаришда хўжалик юритувчи субъектларга ёрдам кўрсатиш; Давлат солиқ

қўмитасининг бошқа бўлинмалари билан биргаликда ҳўжалик юритувчи субъектларни комплекс текширишларнинг истиқболи режаларини тайёрлаш, текширишлар ўтказиладиган объектларни аниқлаш ва уларни амалга ошириш; ҳужжатлар асосида ва назорат тартибидаги текширишларни ўтказиш жараёни ҳамда тартиби устидан назорат ўрнатиш, шунингдек, уларни ўтказишда (барча даражадаги солиқ органларига) амалий ва методик ёрдам кўрсатиш; давлат солиқ хизмати органлари томонидан текширишлар материаллари бўйича қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қарорлар қабул қилиниши ва молиявий санкциялар қўлланилиши устидан назорат ўрнатиш; ҳўжалик юритувчи субъектлар томонидан ҳужжатлар асосида ва назорат тартибдаги текширишлар якунлари бўйича бюджет олдидаги мажбуриятларнинг бажарилиши (қўшимча ҳисобланган суммалар, молиявий санкциялар, маъмурий жарималар ва шу кабиларнинг ундирилиши) устидан назорат ўрнатиш; ҳужжатлар асосида, ва назорат тартибидаги текширишлар натижасида аниқланган солиқ қонунчилиги бузилишлари ва бошқа фактлар тўғрисидаги ахборотларни умумлаштириш ва таҳлил қилиш; фуқароларнинг солиқ қонунчилиги бузилишлари фактлари тўғрисидаги хатлари, шикоятлари ва аризаларини кўриб чиқиш каби вазифаларни амалга оширади.

Бош бошқарма қўйулагиларган ташкил топади:

- Ҳужжатлар бўйича текширишларни ташкил этиш бошқармаси;
- Назорат тартибидаги текширишларни ташкил этиш бошқармаси;
- Назорат-тафтиш ишлари натижаларини таҳлил қилиш бўлими.

Нazorat-тафтиш ишлари бош бошқарманинг бошлиғи Давлат солиқ қўмитаси раисининг биринчи ўринбосари тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси раисининг буйруғи билан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод этилади. Бош бошқарма ўз ишини Давлат солиқ қўмитаси раҳбарияти томонидан тасдиқланадиган йиллик ва жорий иш режалари асосида олиб боради.

5. Ташқи иқтисодий фаолиятни бошқариш

Ўзбекистон Республикаси мустақилликни қўлга киритгач ўзининг мустақил ташқи иқтисодий фаолиятини амалга ошириш имконига эга бўлди. 1991 йилнинг 14 июнь ойидаёқ ташқи иқтисодий фаолият олиб боришнинг ҳуқуқий асоси бўлмиш Ўзбекистон Республикасининг «Ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида»ги қонуни қабул қилинган эди. Ушбу қонун 2000 йил 26 майда янги таҳрирда қабул қилинди. Қонуннинг асосий вазифалари ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишда Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш, унинг иқтисодий суверенитети ва иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилиш, миллий иқтисодиёт ривожини рағбатлантириш, мамлакат иқтисодиётининг жаҳон иқтисодий тизимига интеграциялашуви учун шарт-шароитлар яратишдан иборатдир.

Ташқи иқтисодий фаолият деганда Ўзбекистон Республикаси юридик ва жисмоний шахсларининг хорижий давлатларнинг юридик ва жисмоний шахслари, шунингдек, халқаро ташкилотлар билан ўзаро фойдали иқтисодий алоқаларни ўрнатиш ва ривожлантиришга қаратилган фаолияти тушунилади. Ўзбекистон Республикасида рўйхатга олинган шахслар, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг ҳудудида доимий яшаш жойини эга

бўлган ва якка тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатга олинган жисмоний шахслар ташқи иқтисодий фаолият билан шуғулланишга ҳақлидирлар.

Ташқи иқтисодий фаолиятнинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

— ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг эркинлиги ва иқтисодий мустақиллиги;

— ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг тенглиги;

— савдо-иқтисодий муносабатларни амалга оширишга камситишларга йўл қўйилмаслиги;

— ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишдан ўзаро манфаатдорлик;

— ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари давлат томонидан ҳимоя қилиниши.

Ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошираётган Ўзбекистон Республикасининг юридик ва жисмоний шахслари ташқи иқтисодий фаолият субъектлари бўлиб, олди-сотди ёки айирбошлаш объекти ҳисобланган товарлар (ишлар, хизматлар), ҳар қандай мол-мулк, шу жумладан, қимматли қоғозлар, валюталар ва валюта қимматликлари, электр, иссиқлик энергияси ва энергиянинг бошқа турларига, транспорт воситаларига, интеллектуал мулк объектлари эса ташқи иқтисодий фаолият объектлари ҳисобланади.

Ташқи иқтисодий фаолият қуйидаги асосий йўналишларга амалга оширилади:

— халқаро иқтисодий ва молиявий ҳамкорлик;

— ташқи савдо фаолияти;

— чет эл инвестицияларини жалб этиш;

— Ўзбекистон Республикасидан ташқаридаги инвестиция фаолияти.

Давлат ташқи иқтисодий фаолиятни қуйидаги йўللار билан тартибга солиди:

— ташқи иқтисодий фаолиятнинг қонунчилик негизини шакллантириш ва такомиллаштириш;

— валюта билан тартибга солиш;

— солиқ билан тартибга солиш;

— тариф ва нотариф тартибга солиш;

Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий манфаатларига риоя этилиши учун ҳимоя, компенсация ва демпингга қарши чораларни қўллаш;

— ташқи савдо фаолиятини амалга ошириш тартибини белгилаш, шу жумладан, миқдорий чекловлар ўрнатиш ҳамда товарларнинг айрим турлари экспорт ва импорт қилиниши устидан давлат монополиясини ўрнатиш;

— қурол-яроғлар, ҳарбий техника, икки хил мақсадда ишлатилиши мумкин бўлган товарлар ва технологияларга нисбатан экспорт назоратини ўрнатиш;

— олиб кириладиган ва олиб чиқиладиган товарларни сертификатлаш;

— техникавий, фармакология, санитария, ветеринария, фитосанитария, экология стандартлари ва талабларини белгилаш;

— ташқи иқтисодий фаолият субъектлари учун преференция ва имтиёзлар бериш.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

— ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқади;

— Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий хавфсизлигини, иқтисодий мустақиллиги ва иқтисодий манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлайди; ташқи иқтисодий фаолият соҳасида Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини тузади;

— Ўзбекистон Республикасининг тўлов балансини ишлаб чиқади;

— чет элдан олинadиган кредитлар учун Ўзбекистон Республикаси Хукуматининг кафолатларини беради.

— Ўзбекистон Республикасининг чет эллардаги мулкига эгалик қилади, ундан фойдаланади ва уни тасарруф этади;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикасида ташқи иқтисодий фаолиятни бошқаришга вакил қилинган махсус давлат органи бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар Агентлиги ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш соҳасидаги давлат бошқаруви ваколатли органи ҳисобланади ҳамда ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 21 октябрдаги «Ташқи иқтисодий алоқалар соҳасида бошқарув тизимини янада эркинлаштириш ва такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ-3151-сонли Фармони^{*} билан ташқи иқтисодий алоқаларни янада ривожлантириш ва чуқурлаштириш, ташқи савдони эркинлаштириш, ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантиришда хўжалик юритувчи субъектларнинг мустақиллигини ошириш, маркетинг тизимини такомиллаштириш ва мамлакат товарларини халқаро бозорларга кенг қўламда киритиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги этиб, Қорақалпоғистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлиги Қорақалпоғистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги этиб, Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлигининг вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги вакиллик бошқармалари ташқи иқтисодий алоқалар агентлигининг вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги бошқармалари этиб қайта ташкил этилди.

Қуйидагилар Агентликнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— ташқи иқтисодий фаолият соҳасида ягона давлат сиёсати ўтказилишини таъминлаш ва уни ривожлантириш стратегиясини шакллантиришда қатнашиш,

— миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлилигини ривожлантириш ва ошириш ҳамда уни жаҳон иқтисодиёти тизимига интеграциялаш бўйича шарт-шароитлар яратиш ва чора-тадбирларни амалга ошириш;

— республиканинг экспорт салоҳиятини ривожлантириш дастурларини амалга оширишда қўмаклашиш;

— мамлакатимиз ишлаб чиқарувчилари товарларининг ташқи бозорларга кириб бориши учун қулай шарт-шароитларни таъминлаш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш;

— хорижий инвестицияларни жалб этиш соҳасида давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш;

^{*} Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2002 й. 20-сон.

— ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш бўйича чора-тадбирлар комплексини амалга ошириш;

— Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлар, халқаро иқтисодиёт ва молия институтлари, бошқа халқаро ҳуқуқ субъектлари билан савдо-иқтисодий ва молиявий ҳамкорлигини ривожлантиришни таъминлаш;

— Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий ҳавфсизлигини ва иқтисодий манфаатлари, Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг ҳуқуқлари ва манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш;

— ташқи иқтисодий фаолият соҳасида кадрларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тадбирларини ташкил этиш.

Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан юкланадиган ва қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа вазифаларни ҳам амалга оширади.

Агентлик ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни амалга оширади:

а) ягона давлат ташқи иқтисодий сиёсати ўтказилишини таъминлаш соҳасига:

— камситмаслик принципларига асосланган ташқи иқтисодий сиёсатни эркин ва тенг ҳуқуқли амалга ошириш учун шарт-шароитлар яратади;

— давлат бошқарув органларининг ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш соҳасидаги ишларини мувофиқлаштиради;

— Ўзбекистон Республикасини иқтисодий ривожлантиришнинг асосий йўналишларини, шунингдек бошқа дастурлар ва прогноз ишланмаларини ишлаб чиқишда қатнашади;

— ташқи савдонинг асосий индикаторлари параметрларини, валюта балансини шакллантиришда ҳамда Ўзбекистон Республикасининг валюта, божхона-тариф ва солиқ сиёсатини шакллантиришда бевосита қатнашади;

— Ўзбекистон Республикаси раҳбариятига ташқи иқтисодий алоқалар масалалари бўйича зарур ахборотларни тақдим этади;

— манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолият товар номенклатурасини, ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги статистик ҳисобот шаклларини ишлаб чиқади;

— ташқи иқтисодий алоқаларнинг аҳволини таҳлил қилади, конъюнктурани ўрганади ва шу асосда жаҳон товар бозорларини, инвестиция, молия, инжиниринг, консалтинг, маркетинг ва бошқа ишлар ва хизматлар бозорлари ривожланиши, ташқи савдони ҳамда асосий савдо оқимларининг жуғрофий тақсимланиши ўзгариши тенденцияларини прогноз қилади;

— республикада божхона-тариф бўйича тартибга такомиллаштиришга доир таклифлар ишлаб чиқади ва киритади;

— товарлар, хизматлар, интеллектуал мулк объектлари, қишлоқ ҳужалиги маҳсулотлари, тўқимачилик товарлари, фуқаро авиатехникаси билан халқаро савдо қилиш, давлат харидларини, юклар жўнатишдан олдинги инспекцияни амалга ошириш, савдода санитария, фитосанитария ва техник тўсиқларнинг қўлланиши билан боғлиқ тадбирларни мувофиқлаштиради;

— манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда транспорт коммуникациялари соҳасида ташқи иқтисодиётни стратегик масалалари бўйича, шу жумладан республиканинг ташқи савдо юкларини ташишни мақбуллаштириш, республиканинг коммуникация тизимларини халқаро

транспорт коммуникациялари тизимига интеграциялаш мақсадида янги транспорт маршрутларини ишлаб чиқиш бўйича таклиф ишлаб чиқади;

— ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги ҳужжатларни Ўзбекистон Республикаси томонидан имзолаш тўғрисида таклифлар киритади;

— Вазирлар Маҳкамасига ва тегишли вазирликлар ва идораларга ташқи иқтисодий фаолият соҳасида, шу жумладан солиқ, валютани тартибга солиш, тарифли ва тарифсиз тартибга солиш чора-тадбирлари бўйича масалаларда қонунчилик базасини такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

— манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда эркин иқтисодий зоналар бўйича давлат сиёсатини шакллантириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқади;

— электрон тижорат соҳасида Ўзбекистон Республикасининг савдо сиёсати стратегиясини ишлаб чиқади, давлат бошқарув органлари, жойлардаги давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятини мувофиқлаштиради ҳамда Ўзбекистоннинг электрон савдо ва ташқи иқтисодий фаолиятни ахборотлаштириш соҳасида хорижий давлат ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлигини таъминлайди;

б) Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодиёти хавфсизлигини, иқтисодий манфаатлари, Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолият субъектлари ҳуқуқ ва мажбуриятларининг ҳимоя қилинишини таъминлаш соҳасида:

— чет элларда Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий манфаатларини, шу жумладан, Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий ҳамкорлик масалалари бўйича халқаро шартномаларидан келиб чиқувчи мажбуриятларни ифодалайди, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси топшириғига кўра халқаро ташкилотларнинг котибиятларида ва бошқа ишчи органларида республиканинг ташқи иқтисодий ҳамкорлик масалалари бўйича манфаатларини ифодалайди. Ўзбекистон Республикаси вакилларининг халқаро ва хорижий ташкилотлар томонидан ўтказиладиган тадбирларда қатнашишига кўмаклашади, шунингдек улар билан биргаликда конференциялар, семинарлар, симпозиумлар ва бошқа анжуманлар ўтказади;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига товарлар экспорти ва импорти юзасидан миқдорий чеклашлар киритиш тўғрисида, товарларнинг айрим турлари экспорти ва/ёки импортига давлат монополиясини ўрнатиш тўғрисида, шунингдек товарлар экспорти ва/ёки импортини тақиқлаш тўғрисида таклифлар киритади;

— Вазирлар Маҳкамасига чет элларда Ўзбекистон Республикасининг савдо ваколатхоналарини очиш ва ёпиш тўғрисида таклифлар киритади;

— Ташқи ишлар вазирлиги билан келишган ҳолда ўз вакилларини чет элдаги Ўзбекистон Республикаси элчихоналари ҳузуридаги иқтисодиёт бўйича маслаҳатчилар сифатида юборади;

— Ўзбекистон Республикасининг Жаҳон савдо ташкилотига кириши ва аъзо бўлиши жараёни доирасида Жаҳон савдо ташкилотининг тегишли органларида республиканинг ҳамда ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг мафаатларини ифодалайди;

— мамлакатнинг қонун ҳужжатларини Жаҳон савдо ташкилоти битимлари норма ва қоидаларига мослаштириш бўйича таклифлар киритади;

— Ўзбекистон Республикаси билан амалий ишларни чеклашга интилишган ёки республиканинг хўжалик юритувчи субъектлари олдидаги мажбуриятларини виждонан бажаришмаган хорижий давлатлар компаниялари рўйхатини юритади, ташқи иқтисодий фаолияти субъектларига ушбу рўйхат мазмуни бўйича консултациялар беради;

— ташқи бозорда давлат манфаатларига риоя этилиши юзасидан мониторингни амалга оширади, шу асосда ташқи иқтисодий соҳадаги салбий ҳолатларни бартараф этиш бўйича таклифлар тайёрлайди;

— Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий ҳамкорлик соҳасидаги халқаро шартномалари бўйича томонлар мажбуриятларининг бажарилиши юзасидан мониторингни амалга оширади;

— халқаро иқтисодий низоларни жумладан: низоларни бартараф эташ учун музокаралар ўтказилш, воситачиликни амалга ошириши, низоларни халқаро тижорат ҳакамлигида бартараф этиш, низоларни хорижий давлатлар судларида ва халқаро судларда кўриб чиқиш орқали бартараф этиш, шунингдек низоларни Жаҳон савдо ташкилоти доирасида бартараф этиш йўли билан ҳал этишга йўналтирилган чора-тадбирларни амалга ошириши бўйича таклифлар киритади;

— давлат эҳтиёжлари учун импорт харидлар тизимини мақбуллаштиради, давлат аҳамиятига молик товарлар харидларини, шу жумладан тендерлар ташкил этиш йўли билан, амалга оширади;

в) ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш соҳасида:

— ташқи иқтисодий фаолият субъектлари фаолиятини қонунчиликда белгиланган ваколатлар доирасида мувофиқлаштиради ва тартибга солади;

— республика ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг, хорижий жисмоний ва юридик шахсларнинг республика ҳудудидаги ҳамда чет эллардаги фаолиятини тематик ва комплекс ўрганишни ташкил этади ва амалга оширади;

— хорижий тижорат ташкилотлари ваколатхоналарини белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида аккредитация қилишни ҳамда кўрсатиб ўтилган ваколатхоналарнинг хорижий ходимларини шахсан аккредитация қилишни амалга оширади, шунингдек ана шундай ваколатхоналар томонидан тақдим этиладиган улар фаолияти тўғрисидаги ахборотларни кўриб чиқади;

— экспорт-импортни лицензиялашни амалга оширади, қонунчиликда белгиланган ҳолларда тегишли рухсатномалар беради;

— Ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг давлат савдо реестрини ва хорижий тижорат ташкилотларининг аккредитация қилинган ваколатхоналари бўйича маълумотлар банкни юритади;

— Савдо ва тариф бош битими/Жаҳон савдо ташкилоти принципаларига мувофиқ юклар жўнатишдан олдинги инспекция бўйича фаолиятнинг ташкил этилишини мувофиқлаштиради;

— хавфли юклар: ҳарбий техника, ҳарбий мол-мулклар, портловчи моддалар ва буюмларни Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали транзит бўйича ўтказишда белгиланган тартибда хулосалар беради ва назоратни амалга оширади;

— ташқи иқтисодий фаолият субъектлари томонидан товарлар (ишлар, хизматлар)ни олиб кириш — олиб чиқиб кетиш ва транзити тартибига риоя қилиниши устидан қонунчиликда белгиланган тартибда назоратни

амалга оширади ҳамда қонунчиликда белгиланган ҳолда уларга нисбатан тегишли чора-тадбирлар кўради;

— ташқи савдо битишувлари ва халқаро шартномалар шартларига мувофиқ энгиб бўлмайдиган кучлар (форс-мажор) ҳолатлари тўғрисида хабар беради;

— қонунчиликда белгиланган ҳолларда, ташқи иқтисодий фаолият субъектлари томонидан тузиладиган савдо-иқтисодий шартномалар, контрактлар ва битимларни экспертизадан, рўйхатдан ўтказишни ва ҳисобга олишни амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси юklarини транспортда ташиш, транспорт коридорларини ривожлантириш ва халқаро ташувларни амалга ошириш бўйича масалаларни кўриб чиқишда қатнашади;

— ташқи савдо юklarини ташишни, шу жумладан коммуникация хизматларига, транспортда ташишга, портларда ишлов беришга ва экспорт-импорт ҳамда транзит юklarни экспедиция қилишга тариф сиёсатини тартибга солиш чора-тадбирларини ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатнашади;

— миллий транспорт ташкилотларини ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлаш, республика транспорт инфратузилмасини ривожлантириш ҳамда транзит юк оқимларини жалб этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқади;

— Вазирлар Маҳкамасига халқаро мультимодаль транспорт коридорлари ва узелларининг ривожлантирилиши ва фаолият кўрсатиши масалалари бўйича таклифлар киритади;

— Вазирлар Маҳкамасига импортни мақбуллаштириш ва унинг самардорлигини ошириш бўйича, шунингдек товарларни олиб кириш ва олиб чиқиб кетишда муҳофаза, компенсация, антидемпинг ва бошқа чора-тадбирларни қўллаш тартиби бўйича таклифлар киритади;

— олиб келинаётган ва олиб чиқиб кетилаётган товарларни сертификациялаш қоидаларини ишлаб чиқишда, техник, фармакологик, санитария, ветеринария, экология стандартлари ва талабларини белгилашда, шунингдек ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошириш чоғида юклар жўнатишдан олдинги инспекциялар, божхона расмийчилиги, экология, ветеринария, фитосанитария ва санитария нормалари талабларига риоя этилишини таъминлашда қатнашади;

— товарлар (ишлар, хизматлар) экспорти ва импортини тартибга солиш, шу жумладан стандартлар, мувофиқликни тасдиқлаш тизимлари бўйича талабларни қўллаш, товарлар хавфсизлиги нормаларига, уларни идишларга жойлаш ва маркировка қилиш қоидаларига риоя қилиш товарга доир ҳужжатларнинг тегишли шаклларида фойдаланиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

— тижорат, валюта ва тўлов шартлари ҳамда давлат ташқи қарзлари ҳисобига ёки ҳукумат кафолатлари остида маблағ билан таъминланадиган контрактлар бўйича, шунингдек экспорт ва (ёки) импорт қилишга давлат монополияси ёки миқдорий чеклашлар белгиланган товарларнинг айрим турлари бўйича ташқи савдо нархлари устидан назоратни амалга оширади;

— товарларнинг келиб чиқишини сертификациялаш, ўз эҳтиёжлари учун хорижий инвесторлар томонидан импорт қилинадиган маҳсулотларни сертификациялаш, мамлакатда ишлаб чиқарилган, экспортга етказиб бериладиган маҳсулотларни сертификациялашни мустақил амалга оширади ёки бу борадаги ваколатларини бошқага беради;

— корхоналар ва ташкилотларда маркетинг хизматлари ташкил этилишига ва фаолият кўрсатилишига методик ва амалий кўмаклашади;

— экспорт назорати соҳасида ишларни мувофиқлаштиради ва амалга оширади, охириги фойдаланувчи сертификатларини беради, экспорт назорат объектларининг миллий рўйхатлари бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

— юқори ликвидли маҳсулотларнинг кимошди савдосини ташкил этишда ва ўтказишда қатнашади;

г) иқтисодий ривожлантиришни рағбатлантириш ва уни жаҳон иқтисодий тизимига интеграциялаш соҳасига:

— республика хўжалик юритувчи субъектларининг ташқи бозорларга кириб бориши учун қулай шарт-шароитларни таъминлаш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— ташқи иқтисодий ҳамкорликнинг турли шакллари, шу жумладан қўшма тадбиркорликни, бевосита ишлаб чиқариш ва илмий-техник алоқаларни кенгайтиришга кўмаклашади;

— республика ҳудудида, шунингдек асосий денгиз портларида, темир йўл чегара станцияларида ташқи савдо юқларига транспорт-экспедиторлик хизмати кўрсатиш, ташқи савдо юқларини тўплаш, тайёрлаш ва декларациялашни ташкил этиш, экспорт-импорт юқлари ҳаракати ва транзити мониторинги тизимини такомиллаштириш бўйича тадбирларни ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатнашади;

Ўзбекистоннинг ташқи савдо инфратузилмасини ривожлантириш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— тегишли вазирликлар ва идорлар томонидан амалга ошириладиган иқтисодий, шу жумладан савдо, инвестиция, транспорт, молиявий, илмий-техник ҳамкорлик самарадорлигини ошириш, шунингдек ташқи иқтисодий тусдаги туристик ва бошқа алоқаларни ривожлантириш бўйича тадбирларни мувофиқлаштиради;

— республика ташкилотларининг чет эллардаги халқаро савдо-саноат кўргазмаларида, ярмаркаларда, кимошди савдоларида ва шу каби тадбирларда қатнашишини ташкил этади ва мувофиқлаштиради, тижорат-ахборот ва реклама ишларини амалга оширади;

— кичик ва ўрта бизнес корхоналарига ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишда, энг аввало экспорт фаолиятида, шунингдек инвестицияларни жалб этишда ва бошқа фаолиятда кўмаклашади;

— кичик ва ўрта бизнес корхоналарини, шунингдек ташқи иқтисодий фаолият бошқа субъектларини ҳуқуқ, нарх, валюта, молия, кредит масалалари бўйича, ташқи бозорнинг экспортга етказиб берилаётган маҳсулотлар сифатига, техник тавсифномаларига талаблари бўйича методик, ахборот ва консультатив таъминлашни амалга оширади;

— ўз ваколатлари доирасида ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги қонунчилик бўйича шарҳлар ва тушунтиришлар беради;

— ташқи иқтисодий алоқалар муаммолари бўйича илмий тадқиқотлар ўтказилишини ташкил этади;

г) экспорт салоҳиятини ривожлантириш дастурларини амалга оширишга кўмаклашиш соҳасига:

— миллий товар ишлаб чиқарувчилар ва бошқа хўжалик юритувчи субъектлар маҳсулотларини экспорт қилишга кўмаклашишга йўналтирилган чора-тадбирлар ишлаб чиқади;

— иқтисодий тармоқларида янги тузилмалар, гуруҳлар ташкил этиш ва бошқа таркибий ўзгартиришлар тўғрисида таклифлар киритади;

— янги корхоналар ташкил этиш ва ишлаётган корхоналарни қайта ташкил этиш бўйича таклифлар киритади;

— миллий ишлаб чиқарувчиларнинг маҳсулотларини экспорт қилишни мақбуллаштиришга йўналтирилган чора-тадбирларни жорий эташ тўғрисида таклифлар киритади;

— манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда экспорт салоҳиятини кенгайтириш, импортнинг ўрнини тўлдириш ва маҳаллий моддий-хом ашё ресурслари негизида ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш мақсади дастурларини ишлаб чиқади, шунингдек уларни амалга оширишда кўмаклашади;

— энг муҳим товарларни, шу жумладан пахта толаси, рангли металллар ва шу кабиларни ишлаб чиқариш ҳамда экспортга етказиб бериш балансларини ишлаб чиқишда бевосита қатнашади;

— пахта толаси жаҳон бозорида қисқа, ўртача ва узоқ муддатли даврда тадқиқотлар ўтказиши ҳамда вазиятнинг ривожланиш сценариясини ишлаб чиқади;

— ташқи бозорлар талабларини ва маҳаллий моддий хом ашё ресурсларидан тўлиқ фойдаланиш имкониятларини ҳисобга олган ҳолда экспортнинг турли механизмлари ва схемаларини, ишлаб чиқариш жараёнини мақбуллаштириш бўйича тавсияларни ишлаб чиқади;

— экспорт дастурларини ва хорижий инвестицияларни суғурталаш ташкилотларини ташкил этишда қатнашади;

— ташқи сотиш бозорлари эҳтиёжини ва талабларини ўрганади, экспорт стратегиясини, шунингдек экспорт номенклатурасини кенгайтириш ва ҳажмларини кўпайтириш, экспортни маблағ билан таъминлаш механизмини такомиллаштириш, миллий товар ишлаб чиқарувчиларнинг аъъанавий экспорт номенклатураси билан савдо қилишда шарт-шароитларни мақбуллаштириш ва янги инструментларни жорий этиш ҳисобига, ҳам аъъанавий бўлмаган экспортнинг бошқа хил маҳсулотлар (ишлар ва хизматларни) олиб кириш ва экспорт номенклатурасини диверсификациялаш ҳисобига халқаро бозорларга чиқиши бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантиришга доир чора-тадбирлар комплексини амалга ошириш бўйича таклифлар киритади;

— экспорт маҳсулотлари ҳажмларини кўпайтириш ва ассортиментини кенгайтириш бўйича потенциал имкониятларни таҳлил қилади ва чора-тадбирларни амалга оширади;

— мамлакатимиз маҳсулотларининг потенциал импортчилари бўлган давлатлардаги иқтисодий вазиятни таҳлил қилади, минтақанинг товар бозори конъюнктурасини ўрганади ва уни ривожлантириш тенденцияларини прогноз қилади, минтақавий иқтисодий интеграцияни амалга ошириш тўғрисида таклифлар тайёрлайди;

— экспортга йўналтирилган маҳсулотлар, шунингдек тармоқ бўйича экспорт маҳсулотлар ишлаб чиқарувчилар ва экспортчилар бўйича маълумотлар базасини шакллантиради ва юритади;

— миллий экспортнинг бутун номенклатураси бўйича маркетинг тадқиқотлари ўтказиши ҳамда маркетинг ва таҳлилий обзорлар тайёрлайди;

— Ўзбекистон Республикасининг хўжалик юритувчи субъектларини республикада ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг ташқи бозорларда сотилиши аҳволи, шунингдек маҳсулотларнинг бошқа турларини сотишнинг потенциал бозорларига экспорт қилиш истиқболлари тўғрисида ўзининг даврий нашрлари ва техник воситалари орқали хабардор қилади;

— умумдавлат аҳамиятига эга бўлган товарлар (ишлар, хизматлар) бўйича экспорт-импорт операцияларининг бажарилиши мониторингини ўтказишни ташкил қилади ва амалга оширади;

— манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда ноанъанавий экспорт, шу жумладан илмталаб маҳсулотлар, технологиялар ва хизматлар ишлаб чиқариш-технологик кооперациялаш ва илмий ҳамкорлик дастурларини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— маҳсулотлар ва хизматлар сифатини ошириш концепциялари ва дастурларини ишлаб чиқишда қатнашади, ишлаб чиқаришда сифатни бошқариш ва уларни сертификатлаш тизимларини жорий этиш бўйича тадбирларнинг бажарилиши мониторингини амалга оширади;

— экспорт қилинадиган товарлар миқдори ва сифатини эксперт баҳолаш тизимини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқади ва кiritади;

— республика корхоналари, шу жумладан кичик ва ўрта бизнес корхоналари томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар экспортини ташкил этишда қатнашади, уларга хорижий бозорлар маркетинг тадқиқотларини ўтказишда кўмаклашади;

— ташқи иқтисодий фаолият субъектлари томонидан экспорт ва импорт прогнозларининг бажарилишини улар томонидан агентликка юбориладиган ахборотлар асосида мониторинг ва таҳлил қилади ҳамда натурал ва нарх ифодасида экспорт суръатларини, нисбатини ва самарадорлигини прогноз қилади;

— ташқи савдо инфратузилмасини электрон савдонинг жаҳон тизими-га интеграциялаш, «Интернет»нинг глобал тармоғида миллий экспортчилар иштирокини кучайтириш, Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолият ахборот марказини барпо этиш бўйича дастурлар ва чора-тадбирлар комплексларини ишлаб чиқади;

е) хорижий инвестицияларни жалб этиш соҳасида:

— давлат органларининг хорижий инвесторлар билан ишлаш бўйича фаолиятини мувофиқлаштиради;

— хорижий инвестицияларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудига жалб этиш учун шарт-шароитларни тартибга солиш ва яратишга йўналтирилган чора-тадбирлар комплексини ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатнашади;

— Ўзбекистон Республикасида инвестиция муҳитини такомиллаштириш, хорижий инвестицияларни жалб этишнинг норматив-ҳуқуқий ва шартномавий базасини ҳамда хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар фаолиятини ривожлантириш бўйича таклифлар тайёрлашда қатнашади;

— Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг устувор тармоқларида тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни давлат томонидан қўллаб-қувватлайди;

— тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш учун иқтисодиётнинг устувор секторлари рўйхатини ва энг муҳим ишлаб чиқаришлар

рўйхатини аниқлаш ҳамда инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда имтиёзлар ва преференциялар бериш тартиби бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

— Ўзбекистон Республикасидан ташқарида хўжалик юритувчи субъектларнинг уларга тадбиркорлик объекларида моддий ва номоддий бойликлар ва ҳуқуқлар бериш ва чет элдаги бошқа фаолият билан боғлиқ бўлган инвестиция фаолиятини тартибга солувчи чора-тадбирларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

— республика резидентларининг чет элдаги корхоналари ва филиаллари фаолияти мониторингини амалга оширади;

ташқи иқтисодий фаолият субъектларига хорижий шериклар қидиришда ҳамда уларнинг ишончлилиги ва ишчанлигини таҳлил қилишда кўмаклашади, хорижий инвестицияларни жалб этиш масалаларида ахборотлар билан қўллаб-қувватлайди;

— Ўзбекистон Республикасида ва чет элларда реклама-ахборот ишларини амалга оширади, шу жумладан манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда Ўзбекистон Республикасининг ютуқлари ва инвестиция имкониятларини оммалаштириш ва тарғиб қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикасида ва чет элларда саммитлар, анжуманлар, семинарлар, тақдимотлар, конференциялар ва бошқа тадбирларни амалга оширади;

— оммавий ахборот воситаларида инвестиция лойиҳаларини амалга оширишга тааллуқли барча норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг эълон қилинишини таъминлайди;

— стратегия жиҳатидан муҳим бўлган инвестиция дастурлари ва устувор лойиҳаларни амалга ошириш учун тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни, ташқи кредитларни жалб этади;

— ташкилотлар ва корхоналар томонидан тақдим этиладиган ахборотлар асосида уларнинг самарали фойдаланилиши бўйича мониторинг олиб боради;

— экспорт салоҳиятини ва ишлаб чиқарилиши мўлжалланаётган товарлар, ишлар, хизматларнинг ташқи бозорлардаги рақобатга бардошлилигини аниқлаш мақсадида инвестиция лойиҳаларининг маркетинг экспертизасини ўтказиши;

— лойиҳаларнинг техник-иқтисодий асослашлари экспертизасини белгиланган тартибда ўтказиши, йирик инвестиция лойиҳалари ва дастурларининг ҳолисона экспертизасини ташкил этиш бўйича таклифлар киритади;

— инвестиция лойиҳалари амалга оширилиши мониторингини, шу жумладан инвестиция шартномалари шартларига риоя қилиниши устидан назоратни амалга оширади;

— ташқи иқтисодий фаолият субъектларига тендер савдолари ўтказишда кўмаклашади;

— хорижий инвесторларга ахборот-консултация кўмаги кўрсатилишини таъминлайди;

— қонунчиликда белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасининг хўжалик юритувчи субъектларига чет эл мамлакатларида хўжалик низоларини судгача кўриб чиқиш тартибида баргараф этишда ёрдам кўрсатади;

— қонунчиликда белгиланган тартибда хорижий юридик ва жисмоний шахсларга Ўзбекистон Республикасида хўжалик низоларини баргараф этишда судгача кўриб чиқиш тартибида ёрдам кўрсатади;

— йирик корхоналарни хусусийлаштириш бўйича танловлар ташкил этишда қатнашади;

— Ўзбекистон Республикаси ташқарисида корхоналар, филиаллар, корхоналар ташкил этиш учун Ўзбекистон Республикаси резидентларининг сармоясини олиб чиқиб кетиш стратегияси ва тартибини ишлаб чиқиш бўйича тақлифлар киритади, ўз ваколатлари доирасида чет элдаги республика резидентлари корхоналари фаолиятини қўллаб-қувватлайди;

— тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар оқимларини таҳлил қилади, уларни жалб этиш ва рағбатлантириш бўйича жаҳон тажрибасини ўрганади ва умумлаштиради;

ж) *икки томонлама ва кўп томонлама савдо-иқтисодий ва молиявий ҳамкорликни ривожлантириш соҳасига:*

— Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлар, халқаро ва ҳукумат ташкилотлари билан иқтисодий алоқаларини ривожлантириш ва мустақамлаш бўйича ҳамкорлик стратегиясини шакллантиришда ва бу йўлдаги чора-тадбирларни амалга оширишда қатнашади;

— хорижий давлатлар органлари, чет элдаги халқаро ва бошқа ташкилотлар, фирмалар, компаниялар ва корхоналар, Ўзбекистон Республикасидаги хорижий давлатларнинг элчихоналари ва ваколатхоналари, халқаро ташкилотлар ҳамда хорижий фирмалар, компаниялар ва корхоналар билан тўғридан-тўғри алоқаларни амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати топшириғига кўра музокаралар ўтказишда ва халқаро шартномалар тузишда, шунингдек бошқа давлатларнинг ташқи иқтисодий органлари, фирмалари, компаниялари ва корхоналари ҳамда халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик тўғрисида битимлар тузишда;

— Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолият масалалари, шу жумладан савдо-иқтисодий, инвестиция, молия, солиқ, транспорт-коммуникация, илмий-техник ва бошқа соҳалардаги ҳамкорлик бўйича халқаро шартномалари лойиҳаларини тайёрлайди, киритади ва уларни хорижий мамлакатлар ҳамда халқаро ташкилотлар билан келишиб олади;

— Ўзбекистон Республикаси делегацияларининг хорижий давлатларга давлат ташрифлари билан боғлиқ тадбирларни ахборот-таҳлил, шартномавий-ҳуқуқий, ташкилий жиҳатдан таъминлашда қатнашади;

— хорижий давлатлар ва халқаро молия институтларининг техникавий, мурувват, бегараз ва бошқа ёрдамларини олиш жараёнини мувофиқлаштиради;

— хорижий мамлакатлар давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг, ташкилотлар ва фирмаларининг ташқи иқтисодий алоқалар масалалари бўйича мурожаатларини кўриб чиқади, зарур ҳолларда ушбу масалалар бўйича тақлифларни тайёрлайди ва Вазирлар Маҳкамасига, манфаатдор вазирликлар ва идораларга тақдим этади, шунингдек мурожаатларга жавоблар юборади;

— хорижий давлатлар билан савдо-иқтисодий ҳамкорлик бўйича ҳукуматлараро комиссиялар (қўмиталар, кенгашлар)нинг Ўзбекистон бўйича қотибияти функцияларини бажаради;

— Ўзбекистон Республикасининг асосий ва истиқболли шериклари ташқи савдо режимлари, шу жумладан эркин савдо зоналарининг, божхона иттифоқларининг фаолият кўрсатиши, энг кўп қулайлик берадиган режим-

лар, амалдаги божхона-тариф қоидалари, лицензиялаш ва квоталаш тартиботлари, товарларнинг божхона қийматини ва келиб чиқиш мамлакатини аниқлаш ва бошқа масалалар билан боғлиқ ахборотларни тўплайди ва туркумлаштиради;

— хорижий мамлакатларнинг сиёсий-иқтисодий ва молия-кредит аҳволи, иқтисодий ривожлантириш дастурлари, ташқи иқтисодий алоқалари хусусиятлари тўғрисидаги ахборотларни тўплайди ва таҳлил қилади;

— ташқи иқтисодий алоқалар соҳасида тузилган битимлар ва шартномаларнинг амал қилиш муддатларини узайтириш ёки денонсация қилиш тўғрисида таклифлар киритади;

— Ўзбекистоннинг айрим мамлакатлар, мамлакатлар гуруҳлари ва минтақалар билан савдо-иқтисодий муносабатларини, ишлаб чиқариш кооперацияларини, қўшма ишлаб чиқаришларни ҳамда хорижий давлатларнинг хўжалик юритувчи субъектлари билан бевосита алоқаларни кенгайтириш бўйича таклифлар киритади;

— республиканинг хорижий мамлакатлар билан ташқи иқтисодий алоқаларини ривожлантиришга доир ахборот-реклама ишларини амалга оширади;

— ташқи иқтисодий ҳамкорлик масалалари бўйича хорижий делегацияларни қабул қилиш ва уларнинг Ўзбекистон Республикасида бўлиши, шу жумладан учрашувлар ва кузатишларни ташкил этиш, делегация аъзоларига визалар олиш ва уларнинг муддатини узайтириш, уларни меҳмонхоналарга жойлаштириш, уларга транспорт хизмати кўрсатиш, музокаралар, бизнес-семинарлар, конференциялар, Ўзбекистон Республикаси бўйича ташрифларни ташкил этиш билан боғлиқ чора-тадбирлар комплексини амалга оширади;

3) кадрлар тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш соҳасида:

— тегишли органларга ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги ўқув режалари, дастурлари ва ўрта махсус ҳамда олий ўқув юртларида мутахассисларни ўқитиш жараёни бўйича таклифлар киритади;

— агентлик тизими ходимлари ҳамда бошқа вазирликлар, идоралар, ташкилотлар ва хўжалик юритувчи субъектлар мутахассислари учун чет элларда қисқа муддатли ва узоқ муддатли тажриба орттириш ўқишлари ва семинарлар ташкил этади;

— агентлик тизимида, шу жумладан агентликнинг ўқув марказлари базасида иқтисодий йўналишдаги олий ўқув юртлари талабалари ва тингловчиларининг касб бўйича тажриба орттиришларини ва диплом иши тайёрлашдан олдинги практикасини ташкил этади;

— ташқи иқтисодий фаолият субъектлари учун ташқи савдонинг долзарб масалалари бўйича методик қўлланмалар ишлаб чиқади;

— агентлик ташқи иқтисодий бирлашмалари, фирмалари ва бошқа ташкилотларининг мутахассислари хорижга хизмат сафарига юбориш ва ташқи иқтисодий соҳада малакали кадрлар тайёрлаш бўйича ишларини мувофиқлаштиради ва ишлари самарадорлигини таҳлил қилади;

— агентликнинг Ўқув марказида ўқитишни ташкил қилади ва ташқи иқтисодий фаолият соҳасида малака ошириш курсларида ўқиганлик тўғрисида тегашли хужжатлар беради;

и) Агентлик юқорида кўрсатилганлардан ташқари ўзининг мақсадлари ва вазифаларига мувофиқ келувчи ҳамда амалдаги қонун хужжатларига зид бўлмаган бошқа функцияларни бажаради.

Қорақалпоғистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги, агентликнинг минтақавий бошқармалари агентлик вазифалари ва функцияларини жойларда амалга оширадилар ҳамда ўз фаолиятини агентлик раҳбарлигида олиб борадилар. **Улар:**

— ташқи иқтисодий алоқалар ривожлантирилиши, экспорт потенциали кенгайиши, минтақалар ташқи иқтисодий алоқалар субъектлари фаолияти устидан мониторинг амалга оширилиши учун жавоб берадилар;

— минтақада Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий сиёсати ўтказилишини таъминлайдилар ҳамда уни ривожлантириш стратегиясини шакллантиришда қатнашадилар;

— қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда, Раис топшириғига кўра ташқи иқтисодий фаолиятни нотариф тартибга солиш масалаларида қатнашадилар.

Агентлик минтақавий бошқармаларининг раҳбарлари мақомига кўра вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳокимларининг ўринбосарлари ҳисобланадилар.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар агентлигига Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тайинланадиган кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланадиган раис бошчилик қилади. Раиснинг лавозимга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланадиган тўрт нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади. Улар ўртасидаги вазифалар Раис томонидан тақсимланади. Раис мақомига кўра вазирга, унинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарлари тегишли равишда вазирнинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарларига тенглаштирилган.

Раис Қорақалпоғистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Ташқи иқтисодий алоқалар бошқармалари, бошқа ўзига қарашли муассасалар ва ташкилотлар фаолиятига раҳбарлик қилади, уни ташкил этади ва мувофиқлаштиради. Раис агентликка юкланган вазифаларнинг бажарилиши ва агентликнинг ўз функцияларини амалга ошириши учун шахсан жавоб беради, агентлик фаолияти айрим йўналишларининг юритилиши учун раис ўринбосарларининг ҳамда агентлик марказий аппарати таркибий бўлинмалари раҳбарларининг масъулияти даражасини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси божхона соҳасини бошқариш — Ўзбекистон Республикасида божхона соҳасини бошқариш Ўзбекистон Республикасининг Божхона кодекси (26.12.1997-йил), «Давлат божхона хизмати тўғрисида» ги қонуни (29.08.1997-йил) ва бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади. Ушбу қонун ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикаси ички ва ташқи сиёсатининг таркибий қисми ҳисобланувчи ягона божхона сиёсати амалга оширилади. Божхона сиёсатининг асосий мақсадлари — Ўзбекистон Республикаси божхона ҳудудида самарали божхона назоратини ҳамда товар айирбошлашни тартибга солишни таъминлашдан, иқтисодиётнинг ривожланишини рағбатлантиришдан, ички бозорни ҳимоялашдан иборат.

Божхона иши Ўзбекистон Республикасининг божхона чегараси орқали товарлар ва транспорт воситаларини олиб ўтиш, бож тўловларини ундириш, божхона расмийлаштируви, божхона назоратини амалга ошириш тартиби ва шартларидан ҳамда божхона сиёсатини амалга оширишнинг

бошқа воситаларидан иборатдир. Божхона иши Ўзбекистон Республикаси божхона органлари томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг қуруқликдаги ҳудуди, ҳудудий ва ички сувлари ҳамда улар устидаги ҳаво бўшлиғи божхона ҳудудини ташкил этади. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида эркин божхона зоналари ва эркин омборлар бўлиши мумкин, уларнинг ҳудудлари, агар қонун ҳужжатларида бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, Ўзбекистон Республикаси божхона ҳудудидан ташқарида жойлашган деб қаралади. Божхона ҳудуди сарҳадлари, шунингдек эркин божхона зоналари ва эркин омборларнинг тегралари Ўзбекистон Республикасининг божхона чегараси ҳисобланади.

1997-йил 8-июлда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1815-сонли Фармони^{*} билан божхона ишини ташкил қилишни яхшилаш, ягона божхона сиёсатини ўтказиш, республика божхона органларининг тезкорлигини ҳамда улар фаолиятининг самарадорлигини ошириш, мамлакат иқтисодий хавфсизлигини мустаҳкамлашда уларнинг ролини кучайтириш, шунингдек, божхона иши соҳасидаги халқаро ҳамкорликни янада кенгайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси Бош божхона бошқармасининг негизида Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси ташкил қилинди. Шунингдек, ушбу фармонга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси Бош божхона бошқармасининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида ишлаб турган божхона хизматлари негизида Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг тегишли ҳудудий бошқармалари тузилди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси ўз фаолиятини куйидаги асосий вазифа ва йўналишларга амалга оширади:

— республика божхона сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда қатнашиш;

— республиканинг иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилиш, белгиланган ваколатлар доирасида мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш, божхона қонунчилигига риоя этилишини назорат қилиб бориш;

— божхона ишларини амалга ошириш чоғида фуқароларнинг, шунингдек, юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш;

— Ўзбекистон Республикасининг божхона чегарасида божхона назоратини таъминлаш, шу чегара орқали товарлар ва транспорт воситалари ўтишини тезлаштиришга имкон берадиган шарт-шароитларни вужудга келтириш;

— контрабандага, божхона қонунчилигини бузишларга қарши кураш, наркотик моддалар, психотроп ва портловчи моддалар, қурол-яроғ, валюта бойликлари, миллий бойлик ҳисобланувчи бадиий, маданий-тарихий ва археологик мерос буюмлари, ақлий мулк объектлари республиканинг божхона чегараси орқали қонунга хилоф равишда олиб ўтилишига чек қўйиш;

— савдо-иқтисодий муносабатларни тартибга солишнинг божхона воситаларини қўллаш, бож ҳақи, солиқлар ҳамда бошқа божхона тўловларини ундириб олиш;

— хорижий давлатларнинг божхона органлари билан, божхона иши масалаларига мутасадди халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш, ха-

^{*} Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари. 1995—1999. Т., Адолат, 2000 йил.

лқаро божхона ва савдо ташкилотларида иштирок этиш, Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг божхона ишига тааллуқли қисмидан келиб чиқадиган мажбуриятлар бажарилишини таъминлаш;

— ташқи иқтисодий фаолиятга оид божхона статистикаси ва товар номенклатурасини юритиш;

— божхона иши соҳасидаги фаолият тўғрисида ахборот тўплаш ҳамда унга ишлов бериш борасидаги автоматлаштирилган тизимни ишлаб чиқиш ва жорий этиш.

Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 29 августда қабул қилинган «Давлат божхона хизмати тўғрисида» ги қонунининг 3-моддасига кўра Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси, Давлат божхона қўмитасининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри бўйича бошқармалари, божхона комплекслари ва божхона постлари божхона органлари ҳисобланади ҳамда улар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг раиси Ўзбекистон Республикасининг Президенти томонидан тайинланиб, кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланади. Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси раисининг ўринбосарлари, Давлат божхона қўмитаси Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри бошқармаларининг ва ихтисослаштирилган божхона мажмуаларининг бошлиқлари Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси раисининг тақдимномасига биноан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланадилар.

Божхона органлари қонун ҳужжатларига мувофиқ ўз фаолиятини давлат ҳокимияти маҳаллий органларидан мустақил тарзда амалга оширадилар.

Божхона органлари ўз ваколатлари доирасида кўйидаги ҳуқуқларга эгадир: товарлар ва транспорт воситаларини, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда эса, жисмоний шахсларнинг ўзини кўздан кечириш; юридик ва жисмоний шахсларнинг кўздан кечириш учун мўлжалланган товарлар ва транспорт воситаларини, шунингдек зарур ҳужжатларни тақдим этишни талаб қилиш; валюта назоратини амалга ошириш; молия, банк ва бошқа ташкилотлардан, шунингдек юридик ва жисмоний шахслардан экспорт-импорт операцияларини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган ахборот ва ҳужжатларни ҳамда қонун ҳужжатларида белгиланган бошқа ахборотни олиш; божхона назоратидан ўтказиш мақсадида товарлар ҳамда бошқа буюмлардан намуна ва нусхалар олиш; божхона назоратидан ўтказилиши лозим бўлган товарлар сақланаётган ҳудудларга ва биноларга белгиланган тартибда кириш; божхона ҳақидаги қонун ҳужжатларининг бузилишига доир материалларни белгиланган тартибда кўриб чиқиш ҳамда жисмоний ва юридик шахсларни қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка тортиш; божхонага оид ҳуқуқбузарликларнинг бевосита предмети бўлган товарлар ва транспорт воситаларини қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ва тартибда ушлаб туриш ҳамда олиб қўйиш; экспорт қилиниши ман этилган буюмлар ва маҳсулотлар Ўзбекистон Республикасидан ташқарига олиб чиқиб кетилаётганда; шунингдек ажиз маркалари қўйилмаган тамаки маҳсулотлари ва алкоголи ичимликлар Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кирилганда, транспортировка (халқаро транзит бундан мустасно) қилинганда ва сақланганда уларни мусодара этиш

тўғрисида қарор қабул қилиш; суриштирув ўтказиш ва тезкор-қидирув фаолиятини амалга ошириш; божхонага оид ҳуқуқбузарликларни аниқлашга хизмат қиладиган техникавий ва махсус воситаларни қўллаш.

Божхона органлари ўз зиммаларига юклатилган вазифаларни давлат бошқарувининг бошқа органлари ва давлат ҳоқимияти маҳаллий органлари билан ҳамкорликда бажарадилар. Мазкур органлар божхона назоратини амалга ошириш ҳамда божхона ҳақидаги қонун ҳужжатларининг бузилишига қарши курашда божхона органларига кўмаклашишлари шарт. Божхона органлари ўз зиммаларига юклатилган вазифаларни бажариш мақсадида бошқа органлар ва ташкилотлар билан аниқланган ҳуқуқбузарликлар бўйича мавжуд материаллар тўғрисидаги ахборотни, шунингдек бошқа ахборотни қонун ҳужжатларида ва битимларда белгиланган тартибда ўзаро алмашадилар.

Божхона органлари ўз ваколатлари доирасида чиқарадиган ҳамма учун мажбурий тусдаги норматив ҳужжатлар тегишли вазирликлар, идоралар билан келишилиши ва қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилиши лозим. Божхона органлари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ўз ваколатларига кирадиган айрим ҳаракатларнинг бошқа органлар ва ташкилотлар томонидан бажарилишига йўл қўядилар.

Божхона ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини таъминлаш мақсадида банклар ва бошқа молия-кредит ташкилотлари:

— хўжалик юритувчи субъектлар томонидан бюджет олдидаги мажбуриятларнинг божхона тўловларига оид қисмининг бажарилиши тўғрисидаги божхона органларининг хулосасига биноан ана шу субъектларнинг ҳисоб-китоб ва бошқа ҳисоб варақларини ёпишлари мумкин;

— белгиланган муддатларда тўланмаган божхона тўловлари ва жарима суммаларини хўжалик субъектларидан сўзсиз тартибда ундириб олиш тўғрисидаги божхона органларининг фармойишларини (инкассо топшириқларини) бажарадилар;

— хўжалик субъектларининг сўмлардаги маблағлари етишмаса ва валюта ҳисоб варақларида маблағлари мавжуд бўлса, божхона органларининг тақдимномасига биноан мазкур валюта маблағларини валюта биржасида сотиш кундаги курс бўйича бюджет олдидаги қарзни қоплаш учун зарур ҳажмларда сўзсиз сотишни амалга оширадилар.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг айби билан божхона тўловлари ва жарима суммаларини тўлаш кечиктирилган бўлса, шунингдек хўжалик юритувчи субъектлар ёки божхона органларининг божхона тўловларини ўтказиш ёки қайтариш тўғрисидаги топшириқлари банк ёки молия-кредит муассасаларининг айби билан бажарилмаган бўлса (бажариш кечиктирилган бўлса), хўжалик субъектларидан, банк ёки молия-кредит муассасаларидан белгиланган тартибда пеня ундирилади.

6. Давлат мулкани бошқариш

Давлат мулкани бошқариш Ўзбекистон Республикаси Давлат мулкани бошқариш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитаси томонидан амалга оширилади. Ушбу қўмита 1994 йил 7 февралда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 758-сонли Фармони билан республикада иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, давлат тасарруфидан чи-

қариш ва хусусийлаштириш жараёнларини тобора авж олдириш, шунингдек тадбиркорликни ривожлантириш ва қўллаб-қувватлашни таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг Давлат мулкани бошқариш ва хусусийлаштириш қўмитаси билан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги давлат мулки Жамғармаси негизида ташкил этилган.

Давлат мулки қўмитаси давлат бошқарув органи ҳисобланади, иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнларини жадаллаштириш, шунингдек республикада хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ва қўллаб-қувватлашни таъминлаш унинг фаолиятининг асосий йўналишлари ҳисобланади.

Давлат мулки қўмитаси:

— республика иқтисодиётида давлат улушини қисқартиришга ҳамда хусусий секторнинг роли ва аҳамиятини тубдан оширишга қаратилган чоратадбирларни рўёбга чиқариш; бозор механизмлари ривожланишини, ишлаб чиқариш ва хизматлар соҳасида рақобат муҳити шаклланишини ва хусусий мулкнинг ўсишини рағбатлантирувчи давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш; давлат мулки объектларини хусусийлаштириш жараёнларига хорижий инвестицияларни жалб қилиш, республикада берилган имтиёзлар ва кафолатлар тўғрисида инвесторлар ўртасида кенг тушунтириш ишларини олиб бориш, хусусийлаштириш тартиб-қоидаларининг юқори даражада соддалаштирилишини ва ошқоралигини таъминлаш; хусусийлаштирилган корхоналарда корпоратив бошқарувни такомиллаштиришга қўмаклашиш, корхоналарни хусусийлаштиришдан кейин қўллаб-қувватлаш; хусусийлаштиришдан кейинги даврда бошқарувчи компаниялар ва давлатнинг ишончли вакиллари фаолиятининг самарадорлиги, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ва чет элда давлат мулки ҳисобланган мол-мулкнинг сақланиши ва самарали бошқарилиши бўйича доимий мониторинг олиб бориш; кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш йўли билан хусусий тадбиркорликнинг, кичик ва ўрта бизнеснинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш доимий мониторингини олиб бориш, мулкдорлар синфи шаклланишига, бозор инфратузилмаси ривожланишига, тадбиркорларнинг молиявий ва моддий-техника ресурслари олишини енгиллаштиришга, тадбиркор кадрлар тайёрлаш ва уларни қайта тайёрлаш тизимини барпо этишга қўмаклашиш; қимматли қоғозлар бозорини, шу жумладан иккиламчи бозорини ривожлантириш, унинг инфратузилмасини мустаҳкамлаш учун зарур шарт-шароитлар яратиш, замонавий молиявий усуллардан кенг фойдаланиш, мамлакатимиз фонд бозорини халқаро капитал бозорларига интеграциялаш каби асосий вазифаларни амалга оширади.

Давлат мулки қўмитаси ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни бажаради:

— давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш, давлат мулкни бошқариш, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш билан боғлиқ жараёнларни таҳдил қилади ҳамда мулкий муносабатларни ислоҳ қилиш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш механизмини такомиллаштиришга доир таклифларни шакллантиради;

— манфаатдор вазирликлар, идоралар ва ҳўжалик бирлашмаларини жалб этган ҳолда давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш дав-

лат дастурлари лойиҳаларини ишлаб чиқади ва тасдиқлаш учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига тақдим этади, уларнинг амалга оширилишини ташкил этади ва мувофиқлаштиради;

— ўз ваколатлари доирасида тегишли давлат дастурларига киритилмаган давлат мулки объектларини давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида қарорлар қабул қилади;

— давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш, давлат мулкни бошқаришни ташкил этиш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш соҳаларида методик раҳбарлик қилади;

— давлат мулкни хусусийлаштириш шартлари ва шакллари тўғрисида қабул қилинадиган қарорларнинг ошкоралиги ва очиқлигини таъминлайди;

— сотувчи функцияларини бажарган ҳолда давлат мулки объектларини сотишнинг бошланғич нархини тасдиқлайди ва уларни танловлар ва кимошди савдоларига қўяди;

— янги мулк эгасига хусусийлаштирилган мол-мулкка эгалик ҳуқуқини тасдиқловчи далолатнома беради;

инвесторларнинг қабул қилинган инвестиция мажбуриятларига мувофиқ инвестицияларнинг тўлиқ тушиши мониторингини амалга оширади;

— давлат корхоналарини хусусийлаштириш жараёнида ташкил этиладиган хўжалик жамиятларининг муассиси (қатнашчиси), шунингдек қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат иштирокида ташкил этиладиган бошқа юридик шахсларнинг Ўзбекистон Республикаси номидан муассиси бўлади;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси номидан акциялар пакети (устав фондидаги улуш) давлат мулки бўлган акциядорлик жамиятлари (бошқа хўжалик жамиятлари)нинг акциядори (қатнашчиси) ҳуқуқларини амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг тегишли Комплекслари билан келишган ҳолда республика иқтисодиёти учун стратегик аҳамиятга эга бўлган, устав фондида давлат улуши 25 фоиздан ортиқ бўлган хўжалик юритувчи жамиятлар рўйхати бўйича, шунингдек ушбу ташкилотлардаги давлатнинг ишончли вакиллари номзодлари бўйича таклифларни тайёрлайди ва уларни Ўзбекистон Республикаси Бош вазири ҳузуридаги махсус Комиссиянинг кўриб чиқиши учун киритади;

— ўз ваколатлари доирасида, республика иқтисодиёти учун стратегик аҳамиятга эга бўлмаган хўжалик жамиятларидаги давлат активларини бошқариш бўйича давлат ишончли вакиллари, ишончли бошқарувчилар ва профессионал бошқарувчи компанияларни танлов бўйича танлаб олишни амалга оширади ва уларнинг тайинланишини Давлат мулки қўмитаси ҳайъати мажлисида тасдиқлайди;

— тегишли равишда Ўзбекистон Республикаси Бош вазири ҳузуридаги махсус Комиссия ёки Давлат мулки қўмитаси қарори асосида давлати ишончли вакиллари, ишончли бошқарувчилар ва профессионал бошқарувчи компаниялар билан хўжалик жамиятларидаги давлат активларини ишончли бошқариш юзасидан шартномалар тузади;

— давлат ишончли вакиллари, ишончли бошқарувчилар ва профессионал бошқарувчи компанияларнинг фаолияти мониторингини олиб боради, уларни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мукофотлашни амалга оширади;

— давлат хусусийлаштириш дастурларида назарда тутилган ҳолларда, ташкил этиладиган ходнинг компанияларининг устав фондларига қўшиладиган хўжалик жамиятлари акциялари (улушлари)нинг Ўзбекистон Республикасига тегишли давлат пакетларини ушбу компаниялар томонидан чиқариладиган акцияларга алмаштиради;

— стратегик аҳамиятга эга бўлган хўжалик жамиятлари рўйхатига ўзгартиришлар киритиш тўғрисидаги таклифларни тайёрлайди ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига тақдим этади;

— давлат мулки бўлган мол-мулкни ижарага беради, ушбу ваколатни амалга ошириш ҳуқуқи белгиланган тартибда давлатнинг бошқа органига берилган ҳоллар бундан мустасно;

— корхоналарни хусусийлаштиришдан кейин қўллаб-қувватлашда, улар томонидан таркибий ўзгартириш тадбирлари ишлаб чиқиши ва амалга оширилишида қатнашади;

— қимматли қоғозлар, кўчмас мулк ва товарлар бозорларини шакллантириш жараёнларини ва уларнинг фаолият кўрсатишини давлат томонидан қўллаб-қувватлашни амалга оширишда, шунингдек уларнинг инфратузилмаларини ривожлантиришда қатнашади;

— хусусий, кичик ва ўрта тадбиркорликни ривожлантириш концепциялари ва дастурларини, шунингдек уларни амалга ошириш механизмларини ишлаб чиқади;

— ўз ваколатлари доирасида хусусий тадбиркорлик субъектларини молиявий қўллаб-қувватлашни амалга оширишга, уларнинг моддий-техника ресурсларидан, ўзлари ишлаб чиқарган маҳсулотларни сотиш бозорларидан кенг фойдаланишини таъминлашга йўналтирилган чора-тадбирларни амалга оширади;

— Давлат мулки қўмитаси ваколатига кирувчи масалалар бўйича қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини манфаатдор ташкилотлар иштирокида биргаликда ишлаб чиқади, уларни белгиланган тартибда келишиб олади;

— юридик ва жисмоний шахсларнинг хусусийлаштириш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш масалалари юзасидан шикоят ва аризаларини белгиланган тартибда кўриб чиқади;

— ўз ваколатлари доирасида давлат мулки объектларини хусусийлаштириш, бошқариш ва тасарруф этиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари бузилишларини бартараф этиш бўйича зарур хатти-ҳаракатларни амалга оширади, давлат бошқарув органларининг ноқонуний қарорларини бекор қилиш ва айбдор мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисида судларга даъволар тақдим этади, шунингдек материалларни тегишли чоралар кўриш учун ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига жўнатади;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ биржа ва баҳолаш фаолиятини лицензиялайди;

— мулкий муносабатлар, давлат мулкни бошқариш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш соҳаларида халқаро ҳамкорликни амалга оширади;

Давлат мулки қўмитасининг ҳамда унинг тасарруфидаги тузилмаларнинг кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни, раҳбарлари ва мутахассисларини аттестациядан ўтказишни амалга оширади.

Давлат мулки қўмитаси ўз фаолиятини бевосита, шунингдек ўзининг ҳудудий органлари орқали давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи

бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар ва бошқа ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади. Ўзбекистон Республикаси Давлат мулки қўмитасининг ўз ваколатлари доирасида қабул қилган қарорлари вазирликлар, идоралар, ижроия ҳокимият маҳаллий органлари, хўжалик юритувчи субъектлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан бажарилиши мажбурийдир.

Давлат мулки қўмитасини раис бошқаради. Давлат мулки қўмитаси раисининг бир нафар биринчи ўринбосари ва уч нафар ўринбосари бўлади, улардан бири Давлат мулки қўмитаси ҳузуридаги Қимматли қоғозлар бозори фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш марказининг бош директори ҳисобланади. Давлат мулки қўмитаси раиси:

Давлат мулки қўмитаси фаолиятига раҳбарлик қилади ҳамда Давлат мулки қўмитасига юкланган вазифаларнинг бажарилиши ва унинг томонидан ўз функцияларининг амалга оширилиши учун шахсан жавоб беради; қўмита марказий апарати ва унинг ҳудудий органлари тузилмасига ходимларнинг штатда белгиланган сони ва иш ҳақи фонди доирасида ўзгартиришлар киритади; қўмита марказий апаратининг таркибий бўлинмалари ва унинг ҳудудий органлари тўғрисидаги низомларни тасдиқлайди; Давлат мулки қўмитаси марказий апаратининг ва унинг ҳудудий органларининг штатлар жадвалини тасдиқлайди; қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Давлат мулки қўмитасида 7 кишидан иборат таркибда ҳайъат тузилади, унинг таркиби раис (ҳайъат раиси), раис ўринбосарлари (лавозимига кўра), Қорақалпоғистон Республикаси Давлат мулки қўмитаси раиси, шунингдек бошқа раҳбар ходимлардан иборат бўлади. Давлат мулки қўмитаси ҳайъати аъзоларининг шахсий таркиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Ҳайъат ўзининг мунтазам ўтказиладиган мажлисларида мулкчилик муносабатларини ўзгартиришнинг, давлат мулкни бошқариш ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлашни такомиллаштиришнинг энг муҳим муаммоларини, шунингдек Давлат мулки қўмитаси ва унинг тасарруфидаги тузилмаларнинг ишларини ташкил этиш, кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш масалаларини кўриб чиқади. Ҳайъат қарорлари протоколлар билан расмийлаштирилади ҳамда, қоидага кўра, Давлат мулки қўмитаси раисининг қарорлари ва буйруқлари билан амалга оширилади.

7. Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш. Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш

Ўзбекистон Республикасида рақобатни ривожлантириш, монополистик фаолиятни чеклаш, табиий монополиялар фаолиятини тартибга солиш, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама фаолияти соҳасидаги сиёсатни ўтказиш бўйича давлат бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси томонидан амалга оширилади. Ушбу қўмита Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасини ташкил этиш тўғрисида» 2000 йил 2 августдаги ПФ-2676-сон Фармонига мувофиқ ташкил этилган бўлиб Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига бўйсунди ва унга ҳисобот беради.

Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, Ўзбекистон Республикаси қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорларига ва бошқа ҳужжатларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари ва фармойишларига ҳамда амалдаги қонунчиликнинг бошқа ҳужжатларига, шунингдек, 2000 йил 2 августда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган қўмита фаолияти тўғрисидаги Низомга амал қилади. Мазкур Низом «Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида», «Табиий монополиялар тўғрисида», «Истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш тўғрисида», «Реклама тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига, Давлат қўмитаси фаолиятига тегишли бўлган бошқа қонун ҳужжатларига, халқаро шартномалар (битимлар) га мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасининг асосий вазифалари, функциялари ва ваколатларини белгилаб беради.

Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси:

— республикада соғлом рақобат муҳитини яратиш учун зарур ташкилий, иқтисодий ва молиявий шарт-шароитларни, мустаҳкам ҳуқуқий базани шакллантирувчи ва мувофиқлаштирувчи марказ функцияларини амалга ошириш; бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берувчи рақобат қонунларини, умумий қабул қилинган нормалар ва қоидаларни самарали амалга оширишни таъминловчи монополияга қарши тартибга солишнинг кучли тизимини барпо этиш; рақобатни ва тадбиркорликни ривожлантириш асосида бозор қайта ўзгартиришлари чуқурлашишига қўмаклашиш; инсофсиз рақобатчилар томонидан товар ва молия бозорларини, биринчи навбатда, истеъмол товарлари бозорини монополаштириш юзасидан ҳар қандай уринишларнинг олдини олиш, уларни чеклаш ва уларга барҳам бериш; монополияга қарши давлат сиёсати концепциясини амалга ошириш, монополиядан чиқариш бўйича республика, тармоқ ва минтақавий дастурлар ишлаб чиқилиши ва амалга оширилишини мувофиқлаштириш; монополияга қарши қонунчилик ҳужжатларига риоя қилиниши, шунингдек, ўз ваколати доирасида табиий монополиялар субъектлари фаолияти устидан назоратни амалга ошириш; монопол бирлашмалар (корхоналар)нинг Ўзбекистон Республикаси Давлат реестрини юритиш; реклама ва истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилик ҳужжатларига риоя қилиниши устидан назоратни амалга ошириш; истеъмол товарлари нархлари ва хизматларга тарифлар мониторингини ўтказиш, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамяятлари билан биргаликда нархларнинг асоссиз равишда ўсиб кетишига, бозорда сифатсиз истеъмол товарлари сотилиши ва хизматлар кўрсатилишига олиб келувчи инсофсиз рақобатнинг олдини олиш чора-тадбирларини кўриш; монопол хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан самарали тартибга солиш ва назорат қилишга, рақобат муҳитини ривожлантиришга, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама фаолиятига йўналтирилган норматив-методологик базани такомиллаштириш каби асосий вазифаларни амалга оширади.

Қўмита қўйидаги функцияларни амалга оширади:

— монополияга қарши қонунчиликка, табиий монополиялар, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади, уларнинг бузилиши ҳолларини кўриб чиқади ва улар бўйича белгиланган тартибда қарорлар қабул қилади; Ўзбекистон Республикаси вазирликлари ва идоралари, давлат қўмиталари, жойлардаги давлат ҳокимияти органлари ва давлат бошқаруви органлари томонидан монополиядан чиқариш тармоқ ва минтақавий дастурлари ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишини мувофиқлаштиради; товар бозорида устунлик мавқеини эгалаб турган хўжалик юритувчи субъектлар ва табиий монополиялар субъектларининг Давлат реестрларини шакллантиради ва юритади; бошқа вазирликлар, идоралар ва давлат қўмиталари билан биргаликда истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини муҳофаза қилишга ва инсофсиз рақобатнинг олдини олишга қаратилган тадбирлар ишлаб чиқилиши ва амалга оширилишини мувофиқлаштиради; Ўзбекистон Республикаси Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлиги билан биргаликда минтақаларда келишилган дастурлар бўйича нархларнинг сунъий равишда оширилиши, бозордаги монопол мавқеини суиистеъмол қилиш ва инсофсиз рақобат ҳолларини аниқлаш мақсадида истеъмол бозори конъюнктурасини текширади; жойлардаги давлат ҳокимияти органлари ва давлат бошқаруви органлари, хўжалик юритувчи субъектлар томонидан монополияга қарши қонунчиликка, табиий монополиялар, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама тўғрисидаги қонунчиликка риоя қилинишини текширади; монополияга қарши қонунчилик, табиий монополиялар, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама тўғрисидаги қонунчилик бузилиши ҳолларининг олдини олади (барҳам беради); монополияга қарши қонунчилик, табиий монополиялар, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама тўғрисидаги қонунчилик бузилиши тўхтатилиши тўғрисида қарорлар қабул қилади ва ёзма кўрсатмалар юборади; монополияга қарши қонунчилик, табиий монополиялар, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама тўғрисидаги қонунчилик бузилишининг аниқланган ҳоллари бўйича судга ёки хўжалик судига даъволар беради; хўжалик юритувчи субъектларни ва табиий монополиялар субъектларини ташкил этишда, қайта ташкил этишда ва тугатишда, шунингдек, хўжалик юритувчи субъектлар устав сармоясидagi акциялар (улушлар)ни сотиб олишда монополияга қарши қонунчилик, табиий монополиялар тўғрисидаги қонунчилик талабларига риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади; нарх белгилаш тартибига риоя этилиши ва товарлар (ишлар, хизматлар)га нархлар (тарифлар) қўлланилиши устидан назоратни амалга оширади; табиий монополиялар субъектлари томонидан истеъмолчиларга сотиладиган товарлар ҳажмлари бўйича шартномаларга риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади; монополияга қарши сиёсат ўтказиш, табиий монополиялар субъектлари фаолияти, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш, реклама фаолияти соҳасидаги муносабатларни тартибга солувчи қонунлар лойиҳалари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари бўйича белгиланган тартибда хулосалар беради, шунингдек, уларни ишлаб чиқишда қатнашади; жойлардаги давлат ҳокимияти органларига ва давлат бошқаруви органларига: эркин, бошқариладиган ва қайд қилинган нархларни қўллаш соҳаси-

нинг ўзгариши тўғрисида; ишлаб чиқариш ва товарлар айланиши соҳасида; шу жумладан, марказлаштирилган инвестициялар ва кредитлар ҳисобига; турдош тузилмаларни ташкил этиш ва ривожлантириш тўғрисида; айрим хўжалик юритувчи субъектларнинг бозордаги устунлик мавқеини барта- раф этиш мақсадида товарлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш тадбирла- рини маблағ билан таъминлаш тўғрисида; хорижий инвестицияларни жалб қилиш, хорижий инвестициялар жалб қилинган ташкилотлар ташкил этиш тўғрисида тавсиялар юборади; ишда ошкораликни таъминлайди, иқтисо- диётни монополиядан чиқариш, табиий монополияларни тартибга солиш, рақобатни ривожлантириш ва истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш чора-тадбирлари қандай амалга оширилаётганлигидан Ўзбекистон Республикаси аҳолисини оммавий ахборот воситалари, шу жумладан иқ- тисослаштирилган даврий нашрлар орқали доимий равишда хабардор қилиб боради; ўз ваколатига тегишли масалалар бўйича юридик ва жисмоний шахсларнинг муурожаатларини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда кўриб чиқади; ўз ваколатлари доирасида бошқа функцияларни амалга оши- ради.

Ўзбекистон Республикасининг «Товар бозорларида монополистик фа- олиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида» ги қонунининг 9-моддасига кўра монополияга қарши давлат органи ўз фаолиятида бошқа бошқарув орган- ларидан мустақилдир, унинг қарорлари устидан судга шикоят қилиниши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ри- вожлантириш давлат қўмитасига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш мақсадида унинг мансабдор шахслари хўжалик юритувчи субъект- лар ҳудудига кириш, шуниингдек, зарур ҳужжатлар ва ахборотдан фой- даланиш ҳуқуқига эга бўладилар. Қўмитанинг мансабдор шахслари жой- лардаги давлат ҳокимияти органлари ва давлат бошқаруви органларида мавжуд бўлган хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти тўғрисидаги ах- борот билан тўсиқсиз танишиш ҳуқуқига эга бўладилар. Қўмита ходимла- ри ўз хизмат вазифаларини бажариш чоғида давлат ҳокимияти вакиллари ҳисобланадилар ва давлатнинг ҳимояси остида бўладилар. Уларнинг шах- сий ва мулкый ҳуқуқлари ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари билан тенг равишда қонун билан қўриқланади.

Қўмитага Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан лавозимга тайинланадиган ва кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланадиган раис бошчилик қилади. Қўмита раи- си Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланадиган ва озод қилинадиган раиснинг икки нафар ўринбосарига, шу жумладан, бир нафар биринчи ўринбосарига эга бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ри- вожлантириш давлат қўмитаси раиси:

— Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ри- вожлантириш давлат қўмитаси фаолиятига яккабошчилик асосида раҳбарлик қилади ҳамда Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақо- батни ривожлантириш давлат қўмитасига юкланган вазифалар ва мажбу- риятлар бажарилиши учун шахсан жавоб беради; раис ўринбосарлари ўртасида вазифаларни тақсимлайди; раис ўринбосарлари лавозимларига тайинлаш учун номзодларни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳка-

масига тақдим этади; Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси марказий аппарати тузилмаси ва штат жадвалини ходимларнинг белгиланган сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди, уларга сарфланадиган харажатлар сметаси доирасида тасдиқлайди; тасдиқланган тузилмага ходимларнинг белгиланган сони ва меҳнатга ҳақ тўлаш фонди доирасида ўзгартиришлар киритиш, ходимларнинг белгиланган умумий сони доирасида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳудудий органлари меҳнатга ҳақ тўлаш фонди ва ходимлари сонини белгилаш ҳуқуқига эга бўлади; Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси марказий аппарати ходимларини ва унинг ҳуқуқий органлари раҳбарларини лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади; Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси марказий аппарати таркибий бўлинмалари тўғрисидаги низомни ва ходимларнинг лавозим йўриқномаларини, шунингдек, Қўмитанинг ҳудудий органлари тўғрисидаги низомни тасдиқлайди; Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси ва унинг ҳудудий органлари ходимлари томонидан бажарилиши мажбурий бўлган буйруқлар, фармойишлар ва йўриқномалар чиқаради, кўрсатмалар беради; ҳудудий органларнинг Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари бузилган ҳолда қабул қилинган қарорлари (ёзма кўрсатмалари)ни бекор қилади.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатларида белгиланган ҳолларда раис ёки унинг ўринбосарлари жойлардаги давлат ҳокимияти органларига ва давлат бошқаруви органларига, хўжалик юритувчи субъектларга ва уларнинг мансабдор шахсларига бажариш учун ёзма кўрсатмалар берадилар.

Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасида қўмита раиси (ҳайъат раиси), лавозимига кўра унинг таркибига кирувчи раис ўринбосарлари, шунингдек, марказий аппаратнинг юқори малакали раҳбар ходимларидан иборат таркибда ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъат 7 кишидан иборат бўлади. Ҳайъатнинг шахсий таркиби (унинг таркибига лавозимига кўра кирадиган шахслардан ташқари) Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Ҳайъат қарорлари Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси раисининг буйруқлари билан ҳаётга татбиқ этилади. Раис билан ҳайъат аъзолари ўртасида келишмовчиликлар пайдо бўлган ҳолларда ҳайъат раиси ўз қарорини ҳаётга татбиқ этади, бу ҳақда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига хабар беради, ҳайъат аъзолари ҳам ўз навбатида, ўз фикрини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига билдиришлари мумкин.

Қуйидагилар Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасининг ҳудудий органлари ҳисобланади:

— Қорақалпоғистон Республикасида — Қорақалпоғистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси;

— вилоятлар ва Тошкент шаҳрида — монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш ҳудудий бошқармалари.

Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш ҳудудий бошқармалари штатида йирик туманлар ва шаҳарлар бўйича монополияга қарши қонунчилик ҳужжатларига ва истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилик ҳужжатларига риоя қилинишини назорат қилиш инспекторлари лавозими жорий этилади. Ҳудудий органлар ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасига бўйсунди ва унга ҳисобот беради.

Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш ҳудудий органлари бошлиқлари Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси раиси томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади. Ҳудудий органлар бошлиқларининг ўринбосарлари ва бош бухгалтерлари Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси раиси томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади.

Йирик туманлар ва шаҳарларнинг монополияга қарши қонунчилик ҳужжатларига, табиий монополиялар, истеъмолчилар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва реклама тўғрисидаги қонунчилик ҳужжатларига риоя қилинишини назорат қилиш инспекторлари Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси раиси билан келишган ҳолда Қорақалпоғистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш ҳудудий бошқармалари бошлиқлари томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади.

2003 йил 29 июлда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан монополияга қарши курашга оид қонун ҳужжатлари, истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари соҳасидаги тадқиқотларнинг ва норматив-ҳуқуқий базанинг амалий йўналтирилганлигини кучайтириш ва ривожлантириш, мутахассисларнинг монополияга қарши тартибга солиш халқаро амалиёти соҳасидаги билим даражасини ошириш, монополияга қарши сиёсат соҳасида кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашнинг замонавий тизимини яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасининг ТАСИС дастурининг «Ўзбекистон Республикасида давлат бошқарувини такомиллаштириш ва давлат хизматини ислоҳ қилишга кўмаклашиш» EDUZ-9802-сон лойиҳаси офиси негизида Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси ҳузурида мустақил ноτιжорат юридик шахс сифатида **Монополияга қарши сиёсатни такомиллаштириш маркази** ташкил этилди. Марказ қуйидаги тўлиқ ва қисқа номларга эга: тўлиқ номи — Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси ҳузуридаги Монополияга қарши сиёсатни такомиллаштириш маркази; қисқа номи — Монополияга қарши сиёсатни такомиллаштириш маркази.

Қуйидагилар Марказ асосий вазифалари ва фаолияти йўналишлари ҳисобланади:

— республика иқтисодиёти тармоқларини монополиядан чиқариш жараёнларини, шунингдек хорижий мамлакатлардаги монополияга қарши тартибга солиш амалиётини таҳлил қилиш; монополияга қарши тартибга солиш ҳамда товар ва молия бозорларида рақобат муҳитини ривожлантириш соҳасида қонун ҳужжатларини, шунингдек истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва реклама тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш; иқтисодиёт тармоқларини бошқариш тизимини таркибий ўзгартириш жараёнларини ўрганиш ҳамда хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганган ҳолда уларни такомиллаштириш бўйича таклиф тайёрлаш; иқтисодиётда соғлом рақобат муҳитини шакллантириш, бозорда кичик ва ўрта бизнесс субъектларининг фаолият кўрсатиши учун қулай шароитлар яратиш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш; табиий монополиялар ва базавий тармоқлар соҳасида бозор қайта ўзгартириш жараёнларини тадқиқ этиш; монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш тармоқ ва ҳудудий дастурлари лойиҳалари бўйича таклифларни ишлаб чиқиш; республика аҳолисини ва халқаро жамоатчиликни республика иқтисодиёти тармоқларида монополиядан чиқариш жараёнлари тўғрисида оммавий ахборот воситалари ва Интернет тармоғи орқали кенг хабардор қилиш; республика монополияга қарши органлари кадрлари малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш бўйича методик қўлланмалар ишлаб чиқиш ва курслар ташкил этиш; рақобат муносабатларини таъминлаш ва ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий ва институционал асосларини такомиллаштириш соҳасида лойиҳаларни амалга ошириш учун халқаро молия ташкилотлари ва бошқа ташкилотларнинг грантларини жалб этиш.

Марказ асосий вазифалар ва фаолият йўналишларига мувофиқ:

— монополияга қарши сиёсатни, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва реклама тўғрисидаги қонун ҳужжатларини ўрганиш ва такомиллаштириш соҳасида илмий-тадқиқот ишларини бажаради; норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлайди ва экспертизадан ўткази-ди; халқаро ташкилотларни жалб этган ҳолда, семинарлар, конференциялар, симпозиумлар ва бошқа тадбирларни ташкил этади ва ўткази-ди; юридик ва жисмоний шахслар ўртасида анкета ва бошқа ижтимоий сўровлар ташкил этади ва ўткази-ди; Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси, илмий-тадқиқот институтлари, вазирликлар, идоралар, республика ташкилотлари ва муассасалари билан биргаликда прогноз ҳужжатларни ҳамда мақсадли дастурларни ишлаб чиқишда қатнашади; республика ва хорижий мамлакатлар илмий-тадқиқот ташкилотлари билан илмий ҳамкорлик қилади, республика ва халқаро лойиҳаларда иштирок этади; малака ошириш курсларини, шу жумладан давлат монополияга қарши органи ходимлари учун малака ошириш курсларини ўткази-ди; давлат органлари ва бошқа чет ташкилотлар буюртмалари бўйича таҳлилий обзорлар ва тадқиқотлар ўткази-ди; Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси учун унинг фаолиятини такомиллаштириш бўйича тавсияномалар тайёрлайди.

Марказ фаолиятига умумий раҳбарликни амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ Марказ директори амалга оширади, у лавозимга Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитасининг раиси томонидан тайинланади. *Марказ директори:*

Марказ фаолиятига штатдаги ва штатда бўлмаган мутахассислар кучи билан ишлаб чиқиладиган ҳамда Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси билан келишилган жорий ва истиқболли дастурлар асосида раҳбарликни амалга оширади; Марказ соҳасига мувофиқ бўлган ташаббускорлик ва изланиш тадқиқотлари мавзусини тасдиқлайди; юридик ва жисмоний шахслар билан, шу жумладан хорижий юридик ва жисмоний шахслар билан шартномалар тузади; Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси билан келишган ҳолда ходимлар белгиланган сони доирасида Марказнинг тасдиқланган тузилмасига ўзгартиришлар киритади; амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ Марказ фаолиятини таъминлаш бўйича бошқа масалаларни ҳал қилади.

Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш — Ўзбекистон Республикаси 1996 йил 26 апрелда қабул қилинган «Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида» ги қонунининг 23-моддасига кўра давлат истеъмолчиларнинг товар (иш, хизмат) сотиб олиш ва ундан фойдаланиш чоғидаги ҳуқуқлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатлари ҳимоя қилинишини кафолатлайди. Истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари давлат томонидан ҳимоя қилинишини давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, шунингдек судлар таъминлайдилар. Қуйидагилар истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун махсус ваколат берилган давлат органларидир: Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси; Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги; Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги; Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси; Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси; истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини ўз ваколатлари доирасида назорат қилувчи бошқа давлат бошқаруви органлари.

Истеъмолчилар ҳуқуқлари ҳимоя қилиниши учун маҳаллий ҳокимият органлари:

— истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари бажарилишини ташкил этадилар; истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ваколати берилган давлат органлари ва истеъмолчиларнинг жамоат бирлашмалари билан ҳамкорлик қиладилар; истеъмолчиларнинг шикоятлари, аризалари ва таклифларини кўриб чиқадиладар; истеъмолчиларнинг (истеъмолчилар номуайян доирасининг) ҳуқуқларини ҳимоя қилиб судларга мурожаат этадилар; ўз ҳуқуқлари доирасида бошқа ваколатларни ҳам амалга оширадилар.

Товар (иш, хизмат)лар хавфсиз бўлишини ва уларнинг сифатини таъминлаш мақсадида «Ўзстандарт» агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ҳамда товар (иш, хизмат)лар хавфсиз бўлиши ва сифати устидан назоратни амалга оширувчи бошқа давлат бошқарув органлари ўз ваколатлари доирасида: товар (иш, хизмат)лар хавфсиз бўлишига ва уларнинг сифатига доир мажбурий талабларни белгилайдилар ҳамда бу талабларга риоя этилиши устидан назоратни амалга оширадилар; товар (иш, хизмат)лар хавфсиз бўлишига ва уларнинг сифатига доир талаблар бузилишини бартараф этиш, паст сифатли товарларни ишлаб чиқаришдан олиб

ташлаш, чиқариш ва реализация қилишни тўхтатиш (ишлар бажарилишини, хизматлар кўрсатилишини тўхтатиш), уларни истеъмолчилардан қайтариб олиш тўғрисида ишлаб чиқарувчиларга (ижрочиларга, сотувчиларга) кўрсатмалар йўллайдилар, шунингдек бу ҳақда истеъмолчиларни хабардор қиладилар; ишлаб чиқарувчи (ижрочи, сотувчи)лар товарлар (ишлар, хизматлар) хавфсиз бўлиши ва уларнинг сифатига доир талабларни бузганлари тақдирда уларнинг устидан судларда даъво кўзгатадилар.

Товар (иш, хизмат)лар хавфсиз бўлиши ва уларнинг сифати устидан назоратни амалга оширувчи давлат бошқаруви органлари фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Хукумати мувофиқлаштириб боради.

Давлат назорати — Ўзбекистон Республикасининг «Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида» ги қонунининг 14-моддасида хўжалик юритувчи субъектларни ташкил этиш, қайта ташкил этиш, тугатиш устидан давлат назорати назарда тутилган бўлиб, унга кўра монополияга қарши давлат органи (Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси) қуйидагилар устидан назоратни амалга оширади:

— юридик шахслар бирлашмаларини ташкил этиш, қўшиб юбориш ва бирлаштириш;

— хўжалик юритувчи субъектларни қўшиб юбориш ва бирлаштириш, молия-саноат гуруҳлари, холдинг компаниялари ташкил этиш;

— корхоналарни тугатиш ва бўлиш устидан, агар бу бозорда устун мавқени эгаллаб турган хўжалик юритувчи субъектларнинг пайдо бўлишига олиб келадиган бўлса, тугатиш суднинг қонуний кучга кирган қарорига мувофиқ амалга оширилган ҳоллар бундан мустасно.

Ушбу модда биринчи қисмининг учинчи ва тўртинчи хатбошиларида назарда тутилган ҳолларда хўжалик субъектларини қўшиб юбориш, бирлаштириш ва тугатиш тўғрисида қарор қабул қилган шахслар ёки органлар монополияга қарши давлат органига қуйидагиларни тақдим этадилар:

— хўжалик юритувчи субъектларни ташкил этиш, қайта ташкил этиш, тугатишга розилик бериш тўғрисидаги илтимоснома;

— бирлашаётган хўжалик юритувчи субъектлардан ҳар бирининг асосий фаолият турлари, уларнинг тегишли товар бозоридаги улуши ва бирлашмага киришга розилиги тўғрисидаги маълумотлар.

Монополияга қарши давлат органи қарор чиқариш учун зарур бўлган бошқа ахборотларни ҳам сураб олишга ҳақлидир. Кўрсатиб ўтилган маълумотларни тақдим этиш хусусияти ва шаклларига қўйиладиган талаблар монополияга қарши давлат органи томонидан тасдиқланадиган қоидаларда белгиланади. Монополияга қарши давлат органи зарур ҳужжатларни олган вақтдан бошлаб ўттиз кундан кечиктирмай аризаچига қабул қилинган қарор ҳақида ёзма равишда маълум қилади.

Агар илтимосноманинг қондирилиши тегишли хўжалик юритувчи субъектнинг устун мавқеи юзага келиши ёки кучайишига ва (ёки) рақобатни чеклашга олиб келиши мумкин бўлса, агар тақдим этилган ҳужжатларни кўриб чиқиш чоғида уларда баён этилган ва қарор қабул қилиш учун аҳамиятга эга бўлган ахборот ишончсиз бўлса, монополияга қарши давлат органи илтимосномани рад этишга ҳақлидир. Монополияга қарши давлат органи илтимосномани қондиришни рақобатни таъминлашга қаратилган талабларни бажаришга боғлиқ қилиб қўйишга ҳақлидир. Бунда маз-

кур талаблар, шунингдек уларни бажариш муддатлари монополияга қарши давлат органининг ушбу модда биринчи қисмининг учинчи ва тўртинчи хатбошиларида назарда тутилган ҳаракатларни амалга ошириш учун розилик бериши тўғрисидаги қарорида акс этмоғи лозим.

Агар ҳўжалик юритувчи субъектларни ташкил этиш, қайта ташкил этиш, тугатиш тўғрисида қарор қабул қилаётган шахслар ва органлар ўзларининг ҳаракатлари бозорда савдо шароитларини яхшилашга хизмат қилишини, харидорларга сезиларли даражада наф келтиришини исботлаб берсалар, монополияга қарши давлат органи ҳатто юқорида кўрсатиб ўтилган нохуш оқибатлар юз бериши мумкин бўлганида ҳам илтимосномани қондиришга ҳақлидир.

Ҳўжалик юритувчи субъектни ташкил этиш, қўшиб юбориш, бирлаштириш тегишли ҳўжалик юритувчи субъектнинг устун мавқеи юзага келиши ёки кучайишига ёхуд рақобатнинг чекланишига олиб келган ҳолларда ҳўжалик юритувчи субъектнинг муассислари, қўшиб юбориш, бирлаштириш тўғрисида қарор қабул қилган шахслар ёки органлар монополияга қарши давлат органининг талабига биноан рақобат учун зарур шароитларни тиклаш чора-тадбирларини кўришлари шарт.

Ушбу модда биринчи қисмининг учинчи ва тўртинчи хатбошиларида назарда тутилган ҳолларда ҳўжалик юритувчи субъектларни давлат рўйхатидан ўтказиш, шунингдек ҳўжалик юритувчи субъектлар тугатилиши муносабати билан уларни реестрдан чиқариш тўғрисида ёзиб қўйиш рўйхатга олувчи орган томонидан фақат монополияга қарши давлат органининг олдиндан розилигини олиб амалга оширилади.

Ушбу моддада белгиланган тартибни бузган ҳолда юридик шахсларни ташкил этиш, қўшиб юбориш ёки бирлаштириш, ҳўжалик юритувчи субъектларни қўшиб юбориб ва бирлаштириб, молия-саноат гуруҳлари, холдинг компаниялар ташкил этиш, шунингдек ушбу модданинг иккинчи қисмига мувофиқ монополияга қарши давлат органи қўйган талабларни бажармаслик давлат рўйхатига олишни монополияга қарши давлат органининг даъвосига биноан суд тартибида ҳақиқий эмас деб топиш учун асос бўлади.

Ҳўжалик юритувчи субъектлар қўшиб юборилган, бирлаштирилган тақдирда ҳўжалик юритувчи субъектнинг муассислари, қўшиб юбориш, бирлаштириш тўғрисида қарор қабул қилган шахслар ёки органлар бу ҳақда фаолиятнинг турини, маҳсулот ишлаб чиқариш ва реализация қилиш ҳажмларини кўрсатган ҳолда монополияга қарши давлат органини ўн беш кунлик муддат ичида хабардор қилишлари лозим.

8. Стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизими

Ўзбекистон Республикасида стандарлаштириш ишларини ўтказишнинг умумий ташкилий-техник қоидаларини тартибга солиб турувчи давлат стандартлаштириш тизими фаолият кўрсатади. *Стандартлаштиришнинг асосий мақсадлари бўлиб:*

— маҳсулотлар, жараёнлар, ишлар ва хизматларнинг (бундан буён матнда «маҳсулот» деб юритилади) аҳолининг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкига, атроф-муҳит учун хавфсизлиги, ресурсларни тежаш масалаларида истеъмолчилар ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш;

— маҳсулотларнинг ўзаро алмашинувчанлигини ва бир-бирига мос келишини таъминлаш;

— фан ва техника тараққиёти даражасига, шунингдек аҳолининг ҳамда халқ ҳўжалигининг эҳтиёжларига мувофиқ ҳолда маҳсулот сифатини ҳамда рақобат қила олиш имконини ошириш;

— барча турдаги ресурслар тежалишига кўмаклашишдан, ишлаб чиқаришнинг техник-иқтисодий кўрсаткичларини яхшилаш;

— ижтимоий-иқтисодий, илмий-техникавий дастурлар ва лойиҳаларни амалга ошириш;

— табиий ва техноген фалокатлар ҳамда бошқа фавқулодда вазиятлар юзга келиш хавф-хатарини ҳисобга олган ҳолда халқ ҳўжалиги объектларининг хавфсизлигини таъминлаш;

— истеъмолчиларни ишлаб чиқарилаётган маҳсулот номенклатураси ҳамда сифати тўғрисида тўлиқ ва ишончли ахборот билан таъминлаш;

— мудофаа қобилиятини ва сафарбарлик тайёрилигини таъминлаш;

— ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш ҳисобланади.

— *Ўзбекистон Республикасида стандартлаштиришга доир қўйидаги тоифадаги норматив ҳужжатлар қўлланилади:*

— халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартлар;

— Ўзбекистон Республикасининг давлат стандартлари; тармоқ стандартлари;

— техник шартлар;

— корхона стандартлари;

— хорижий мамлакатларнинг миллий стандартлари;

— маъмурий-ҳудудий стандартлар.

Давлат ягона ва узлуксиз таълим тизимида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган давлат таълим стандартлари ишлаб чиқилади.

Стандартлаштиришга доир норматив ҳужжатлар жумласига, шунингдек стандартлаштириш қоидалари, нормалари, техник-иқтисодий ахборот классификаторлари ҳам киради. Халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартлар ва хорижий мамлакатларнинг миллий стандартлари, шунингдек халқаро қоидалар ва нормалар Ўзбекистон Республикаси иштирок этган шартнома ёки битимларга мувофиқ қўлланилади. Стандартлаштиришга доир норматив ҳужжатлар ватанимиз ҳамда чет эл фан ва техникасининг замонавий ютуқларига асосланган ва Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлиши лозим. Норматив ҳужжатларсиз маҳсулот ишлаб чиқариш ва реализация қилишга йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикасининг манфаатлари ҳимоя қилинишини ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг рақобат қила олиш имконини таъминлаш учун асосли ҳолларда стандартларда истиқболга мўлжалланган, анъанавий технологияларнинг имкониятларидан илдамлашган дастлабки талаблар белгилаб қўйилади.

Маҳсулотнинг атроф-муҳит, аҳолининг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкига хавфсизлигини таъминлаш учун, техникавий ва ахборот жиҳатдан маҳсулотнинг бир-бирига мос келиши ва ўзаро алмашинувчанлигини, уларни назорат қилиш усуллари бирлиги ва тамғалаш бирлигини таъминлаш учун стандартларда белгиладиган талаблар, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари билан белгиладиган бошқа талаблар давлат

бошқарув органлари, хўжалик фаолияти субъектлари ривож этиш учун мажбурийдир. Стандартларда маҳсулотни яратиш, ишлаб чиқариш ва етказиб бериш шартномасига киритилган, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ўзга талаблар ҳам белгилаб қўйилиши мумкин.

Импорт маҳсулот, башарти у Ўзбекистон Республикасида амал қилаётган стандартларнинг мажбурий талаблар қисмига мувофиқлиги тасдиқланмаган бўлса, етказиб берилиши ва белгиланган мақсадда ишлатилиши мумкин эмас.

Республикага стандартлаштириш ишларини ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва таъминлашни:

— халқ хўжалиги тармоқларида — Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги;

— қурилиш, қурилиш индустрияси соҳасида, шу жумладан лойиҳалаш ва конструкциялашда — Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси;

— табиий ресурслардан фойдаланишни тартибга солиш ҳамда атроф муҳитни ифлосланишдан ва бошқа зарарли таъсирлардан муҳофаза қилиш соҳасида — Ўзбекистон Республикаси Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси (Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси);

— тиббий мақсадлардаги маҳсулотлар, тиббий техника ашёлари, дори-дармонлар соҳасида ҳамда республика саноати ишлаб чиқараётган, шунингдек импорт бўйича республикага етказиб берилаётган маҳсулотларда инсон учун зарарли моддалар миқдорини аниқлаш масалаларида — Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги амалга оширади.

Метрология — бу ўлчовлар, уларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш усуллари ва воситалари ҳамда талаб қилинадиган аниқликка эришиш йўллари ҳақидаги фандир. Давлат органлари ва юридик шахсларнинг метрология хизматлари тармоғи ҳамда уларнинг ўлчовлар ягона бирликда бўлишини таъминлашга қаратилган фаолияти Давлат метрологик хизмати деб аталади. Ўзбекистон Республикаси метрология хизмати Давлат метрология хизматидан ва юридик шахсларнинг метрология хизматларидан таркиб толади. Давлат метрология хизматига Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги метрология хизмати органлари киради. Юридик шахсларнинг метрология хизматлари зарурат бўлган ҳолларда ўлчовларнинг ягона бирлигини таъминлаш бўйича ишларни бажариш ва метрология назоратини амалга ошириш учун тузилади.

Ўзбекистон Республикаси **сертификатлаштириш миллий тизими** — давлат миқёсида амал қиладиган, сертификатлаштириш ўтказишда ўз тартиб ва бошқарув қоидаларига эга бўлган тизимдир. Маҳсулотларнинг белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқлашга оид фаолият маҳсулотларни сертификатлаштириш деб юритилади.

Сертификатлаштириш:

— одамларнинг ҳаёти, соғлиғи, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки ҳамда атроф-муҳит учун хавfli бўлган маҳсулотлар реализация қилинишини назорат этиб бориш; маҳсулотларнинг жаҳон бозорида рақобат қила олишини таъминлаш; мамлакат корхоналари, қўшма корхоналар ва тадбиркорлар халқаро миқёсдаги иқтисодий, илмий-техникавий ҳамкорликда ва халқаро савдо-сотиқда иштирок этишлари учун шароит яратиш; истеъмолчини тайёрловчининг (сотувчининг, ижрочининг) виждон-

сизилигидан ҳимоя қилиш; маҳсулот тайёрловчиси (сотувчиси, ижрочиси) таъкидлаган сифат кўрсаткичларини тасдиқлаш мақсадларида амалга оширилади.

Сертификатлаштириш мажбурий ва ихтиёрий тусда бўлади. Мажбурий сертификатлаштириш ишлаб чиқаришни текширишни, маҳсулот хусусияти норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини аниқлаш учун уни синашни, назорат йўсинидаги текширувни ва сертификатланган маҳсулот устидан назоратни ўз ичига олади. Синовлар аккредитация қилинган синов лабораториялари (марказлари) томонидан тегишли норматив ҳужжатларда белгиланган усулларда, бундай ҳужжатлар бўлмаган тақдирда эса тегишли сертификатлаштириш органлари ишлаб чиққан усулларда амалга оширилади. Мажбурий сертификатлаштириш ишлари учун аризачи қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда ҳақ тўлайди. Аризачи ўз маҳсулотини мажбурий сертификатлаштиришдан ўтказишга сарфлаган маблағлар суммаси шу маҳсулот таннархига қўшилади. Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган, ammo мувофиқлик сертификатига эга бўлмаган маҳсулотни тарғиб қилиш ман этилади.

Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотлар кўйидаги ҳолларга:

- сертификатлаштиришга тақдим этилмаган бўлса;
- сертификатлаштириш талабларига мувофиқ эмаслиги сабабли сертификатлаштиришдан ўтмаган бўлса;
- агар сертификатнинг амал қилиш мuddати тугаган ёки унинг амал қилиши тўхтатиб қўйилган (бекор қилинган) бўлса, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида реализация қилиниши мумкин эмас.

Қонунга хилоф тарзда мувофиқлик белгиси босилган маҳсулотларни реализация қилиш ман этилади.

Стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизимини бошқариш — Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 3 октябрдаги 342-сонли «Стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги қарорига* кўра стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизимини янада такомиллаштириш, унинг замонавий халқаро нормалар ва талабларга мувофиқлигини таъминлаш, шунингдек халқаро стандартлардан фойдаланиш асосида мамлакатимизда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг рақобатбардошлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Ўзбекистон Савлат стандартлаш, метрология ва сертификация маркази («Ўздавстандарт») ***Ўзбекистон Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлигига*** айлантирилди.

«Ўзстандарт» агентлиги стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳасидаги вазифаларни ҳал қилиш учун махсус ваколат берилган Ўзбекистон Республикасининг давлат бошқарув органи ҳисобланади. Агентлик ўз фаолияти тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

Агентлик тизимига қўйидагилар киради:

- ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари;
- Республика синов ва сертификатлаштириш маркази ҳамда унинг ҳудудий синов ва сертификатлаштириш марказлари;

— Метрология хизматлари кўрсатиш маркази;
— Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-та-
дқиқот институти;

- Миллий эталонлар маркази;
- Штрихли кодлаштириш маркази;
- Ахборот-маълумотлар маркази.

Худудий бошқармалар икки томонлама бўйсунадилар ҳамда агентлик-
ка ва тегишли маҳаллий давлат ҳокимияти органига ҳисоб берадилар.

2004-йил 5-августда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси-
нинг агентлик тузилмасини такомиллаштириш ва унинг фаолиятини таш-
кил этиш тўғрисидаги қарори* қабул қилинди. Ушбу қарорга биноан стан-
дартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертифи-
катлаштириш тизимини янада такомиллаштириш, унинг замонавий халқаро
нормалар ва талабларга мувофиқлигини таъминлаш, шунингдек халқаро
стандартлардан фойдаланиш асосида мамлакатимизда ишлаб чиқарилган
маҳсулотларнинг рақобатбардошлилигини ошириш мақсадида агентлик-
нинг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгиланди:

— «Стандартлаштириш тўғрисида», «Метрология тўғрисида», «Маҳсу-
лотлар ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида» ги Ўзбекистон
Республикасининг қонунлари амалда рўёбга чиқарилишини таъминлаш;

— стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, халқаро стан-
дартларни, шу жумладан сифатни бошқариш тизими бўйича халқаро стан-
дартларни қўллаш асосида маҳсулотлар сифатини ва уларнинг рақобатбар-
дошлилигини ошириш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш;

— стандартлаштириш тизимлари фаолият кўрсатишини ва ривожлан-
тирилишини, ўлчовлар, сертификатлаштиришнинг, ушбу соҳалардаги ил-
мий-техника ахборотини аккредитация қилиш ва тарқатишнинг амнали-
гини, шунингдек уларнинг халқаро, давлатлараро ва хорижий мамлакат-
ларнинг миллий тизимлари билан уйғунлаштирилишини таъминлаш;

— маҳсулотлар, ишлар ва хизматлар хавфсизлиги ва сифати, ўлчов-
лар ишончсиз натижаларининг салбий оқибатларидан муҳофаза қилиш та-
лабларига риоя этилиши юзасидан истеъмолчилар ҳуқуқлари ҳимоя қили-
шини таъминлаш чора-тадбирларини амалга ошириш;

— стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳасида
кадрлар тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ишларини ташкил этиш.

«Ўзстандарт» агентлиги ўзига юкланган вазифалар ва функциялар-
ни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— стандартлаштириш, метрология, синаш ва сертификатлаштириш ма-
салаларини ҳал этиш учун давлат ва ҳўжалик бошқарув органлари, ташки-
лотлар мутахассисларини белгиланган тартибда жалб этиш;

— қонун ҳужжатлари ва норматив ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари
ишлаб чиқиш ҳамда белгиланган тартибда киритиш, стандартлаштириш,
метрология, сертификатлаштириш ҳамда маҳсулотлар сифатини бошқа-
риш масалалари бўйича қонунлар ва бошқа норматив ҳуқуқий ҳужжатлар
лойиҳаларини кўриб чиқиш ҳамда улар юзасидан хулосалар бериш;

— республика давлат ва ҳўжалик бошқаруви органлари, корхоналар
ва ташкилотлардан «Ўзстандарт» агентлигига юкланган вазифаларни ба-

* Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2002 й. 19-сон.

жариш учун зарур бўлган маълумотлар ва материалларни белгиланган тартибда олиш;

— Идоралараро кенгашда давлат бошқаруви органлари хўжалик бирлашмалари, корхоналар ва ташкилотлар, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган хорижий шериклар билан биргаликда корхоналар ва ташкилотлар раҳбарларининг стандартлаштириш, метрология, маҳсулотларни синаш ва сертификатлаштириш масалалари бўйича ахборотларни тинглаш;

— манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда стандартлаштириш бўйича тармоқ ва тармоқлараро техника қўмиталари ташкил этишда қатнашиш;

— давлат назорати натижаларини таҳлил қилиш асосида маҳсулотлар сифати ва рақобатбардошлилигини ошириш ҳамда сифат тизимларини тақомиллаштириш юзасидан тавсиялар киритиш;

— стандартлаштириш, метрология республика иқтисодиёти учун алоҳида аҳамиятга эга бўлган маҳсулотларни синаш ва сертификатлаштириш муаммоларини кўриб чиқиш бўйича вақтинчалик илмий-техника комиссиялари тузиш;

— назорат қилинаётган маҳсулотлар кўрсаткичларининг белгиланган талабларга мувофиқлигини текшириш мақсадида сотиш ва сақлаш корхоналарида назорат харидини ўтказиш йўли билан озиқ-овқат маҳсулотлари сифатининг давлат назоратини амалга ошириш;

— Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришни ривожлантириш махсус жамғармаси маблағларидан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан тасдиқланган Махсус жамғармани шакллантириш ва ундан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомга мувофиқ стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришни ривожлантириш учун фойдаланиш;

— стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш қоидалари бузилганлиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгарлик чораларини қўллаш;

— маҳсулотнинг рақобатбардошлилигини ва сифатини таъминламайдиган ҳамда амалдаги қонун ҳужжатларига зид бўлган норматив ҳужжатларни бекор қилиш, уларнинг амал қилиш муддатини чеклаш ёки қайта кўриб чиқиш тўғрисида бажарилиши мажбурий бўлган қарорларни белгиланган тартибда қабул қилиш;

— аккредитация қилиш ва аттестациядан ўтказиш тўғрисидаги гувоҳномаларни белгиланган тартибда бекор қилиш ва уларнинг амал қилишини тўхтатиб қўйиш;

— сертификатлаштириш бўйича аккредитация қилинган органлар, юк-лаб жўнатишдан олдинги инспекция органлари, синов, ўлчаш, текшириш ва калибрлаш лабораториялари фаолияти устидан ўз ваколатлари доирасида инспекция назорати ўтказиш;

— ноширлик фаолиятини амалга ошириш;

— стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳасида халқаро лойиҳалар ва дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда қатнашиш;

* Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 31(115)-сон, 2004 йил. 357-м

— стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш, аккредитация қилиш бўйича халқаро ва давлатлараро ташкилотларда Ўзбекистон Республикаси номидан вакиллик қилиш.

«Ўзстандарт» агентлигини мақомига кўра вазирнинг биринчи ўринбосарига тенглаштириладиган Бош директор бошқаради. Бош директор ўринбосарлари мақомига кўра вазир ўринбосарларига тенглаштирилади. Бош директор ва унинг ўринбосарлари Вазирлар Маҳкамаси томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озид қилинади. Улар айна бир вақтда лавозимга кўра тегишли равишда Стандартлар ва ўлчовларнинг ягоналиги таъминланишини назорат қилиш бўйича Ўзбекистон Республикаси давлат бош инспектори ва давлат бош инспекторининг ўринбосарлари ҳисобланади.

Агентлик Бош директори агентлик фаолиятига яккабошчилик асосида умумий раҳбарлик қилади, агентлик ваколатига кирувчи масалалар бўйича қарорлар қабул қилади ва агентликка юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиш учун шахсан жавоб беради.

Агентлик таркибида бош директор, унинг ўринбосарлари (лавозимга кўра) ва агентликнинг бошқа ходимлари бўладиган 7 кишидан иборат ҳайъат тузилади. Ҳайъат агентлик фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, агентлик таркибий ва ҳудудий бўлинмалари, идоровий мансуб бошқа органлар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади, агентликнинг муҳим буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади.

Ҳайъат қарорлари Бош директорнинг буйруқлари билан амалга оширилади. Бош директор билан ҳайъат ўртасида келишмовчиликлар пайдо бўлган тақдирда Бош директор ўз қарорини амалга оширади. Бош директор келиб чиққан келишмовчиликлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасини хабардор қилади. Ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари бошлиқлари Қарақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари билан келишилган ҳолда «Ўзстандарт» агентлиги бош директори томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади.

«Ўзстандарт» агентлигининг Қарақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари бошлиқлари лавозимга кўра айна бир пайтда тегишли равишда Қарақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги стандартлар ва ўлчовлар ягоналиги таъминланиши устидан назорат бўйича давлат бош инспекторлари ҳисобландилар. «Ўзстандарт» агентлиги ва унинг ҳудудий бошқармалари ҳамда бўлимларининг зиммасига давлат назоратини амалга ошириш юкланган бошлиқлари, уларнинг ўринбосарлари, мутахассислари лавозимга кўра айна бир вақтда стандартлар ва ўлчовлар ягоналиги таъминланиши устидан назорат бўйича давлат инспекторлари ҳисобландилар.

Стандартлар устидан давлат назорати — ҳўжалик фаолияти субъектлари стандартларнинг мажбурий талабларига, стандартлаштиришга тааллуқли бошқа қонун ҳужжатларига риоя этиши устидан давлат назоратини «Ўздавстандарт» агентлиги», «Давархитектқурилиш» қўмитаси, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси, Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва уларнинг ҳудудий органлари, шунингдек бошқа махсус вакил қилинган давлат бошқарув органлари ўз ваколатлари доирасида амалга оширадилар.

Идоравий бўйсунуви ва мулк шаклидан қатъий назар, ҳўжалик фаолияти субъектларининг, шунингдек тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган жисмоний шахсларнинг маҳсулотни, шу жумладан сертифицикатлаштирилган маҳсулот (ишлаб чиқиш, тайёрлаш, сақлаш, ташиш, фойдаланиш, таъмирлаш ва чиқиндини фойдали суратда ишлатиш босқичларида) давлат назорати объекти ҳисобланади.

Ҳўжалик фаолияти субъектлари давлат назоратини амалга ошириш учун барча зарур шароитни яратишлари шарт. *Стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этилиши устидан давлат назоратини:*

— стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси бош давлат инспектори;

— стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бош давлат инспекторлари;

— стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича давлат инспекторлари амалга оширадilar.

Стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга оширадиган давлат инспекторлари давлат бошқарув органларининг вакиллари ҳисобланадилар.

Давлат инспектори:

— ҳўжалик фаолияти субъектининг хизмат ва ишлаб чиқариш биноларига монеликсиз кириш; ҳўжалик фаолияти субъектидан давлат назоратини ўтказиш учун керакли ҳужжатлар ва маълумотларни олиш; давлат назоратини ўтказишда ҳўжалик фаолияти субъектининг техника воситаларидан фойдаланиш ва мутахассисларни жалб этиш; стандартлаштириш бўйича амалдаги норматив ҳужжатларга мувофиқ стандартларнинг мажбурий талабларига мувофиқлигини текшириш учун маҳсулотларнинг намуналари ҳамда нусхаларини танлаб олишни ўтказиш, бунда ишлатиб юборилган нусхаларнинг қиймати ва синовларни (таҳлилларни, ўлчовларни) ўтказиш харажатлари текширилаётган ҳўжалик фаолияти субъектларининг ишлаб чиқариш чиқимларига киритилади; маҳсулотни яратиш, ишлаб чиқаришга тайёрлаш, тайёрлаш, реализация қилиш (етказиб бериш, сотиш), ундан фойдаланиш (уни ишлатиш), маҳсулотни сақлаш, ташиш ва чиқиндини фойдали суратда ишлатиш босқичларида, стандартлар мажбурий талабларининг аниқланган бузилишларини бартараф этиш тўғрисида кўрсатмалар бериш; ҳўжалик фаолияти субъекти текширувдан бўйин товланган тақдирда маҳсулотни реализация қилишни ман этиш ҳуқуқига эга.

Стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси бош давлат инспектори, стандартларни текшириш ва назорат қилиш ҳамда ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлаш бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бош давлат инспекторлари бундан ташқари: стандартларнинг мажбурий талаблари бузилганлиги учун ҳўжалик фаолияти субъектларига нисбатан жарималар қўллаш тўғрисида қарорлар қабул қилиш; стандартлар бузилишида айбдор бўлган ҳўжалик фаолияти субъектларининг мансабдор шахсларини маъмурий жавобгарликка тортиш; текширилган маҳсулотни у стандартларнинг мажбурий та-

лабларига номувофиқ бўлган ҳолларда реализация қилишни (етказиб беришни, сотишни), ундан фойдаланишни (уни ишлатишни) тақиқлаш ёки тўхтатиб қўйиш тўғрисида кўрсатмалар бериш; текширилган маҳсулот стандартларнинг мажбурий талабларига номувофиқ бўлган ҳолларда уни ишлаб чиқаришни тақиқлаш ёки уни реализация қилишни (етказиб беришни, сотишни), ундан фойдаланишни (уни ишлатишни) тўхтатиб қўйиш тўғрисида кўрсатмалар бериш ҳуқуқига эгадирлар.

Давлат инспекторларининг маҳсулотни реализация қилишни (етказиб беришни, сотишни) ман этиш ёки тўхтатиб қўйиш тўғрисидаги кўрсатмасини бузганлик учун ҳўжалик фаолияти субъектлари Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жарима тўлайдилар. Ҳўжалик фаолияти субъектлари берилган кўрсатмалар ва қарорларни бажармаган тақдирларида давлат инспекторлари зарур материалларни прокуратура органларига ёки судга оширадилар. Давлат инспекторлари зиммаларига юкланган мажбуриятларни бажармаган ёки лозим даражада бажармаган, давлат ёки тижорат сирини ошкор қилган тақдирларида қонун ҳужжатларида белгиланган жавобгарликка тортиладилар.

Давлат метрология текшируви ва назорати — давлат метрология текшируви ва назорати давлат метрология хизмати органлари томонидан метрология нормалари ва қоидаларига риоя этилишини текшириш мақсадида амалга оширилади.

Қуйидагилар давлат метрология текшируви ва назоратининг объектлари ҳисобланади: эталонлар; ўлчов воситалари; моддалар ва материаллар таркиби ҳамда хоссаларининг стандарт намуналари; ахборот-ўлчов тизимлари; ўлчовларни бажариш услубиётлари; метрология нормалари ва қоидаларида назарда тутилган ўзга объектлар.

Давлат метрология текшируви ва назорати: соғлиқни сақлаш, ветеринария, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш; моддий бойликларни ва энергетика ресурсларини ҳисобга олиш; савдо-тижорат, божхона, почта ва солиқ операцияларини ўтказиш, телекоммуникация хизматларини кўрсатиш; заҳарли, енгил алангаланувчан, портловчи ва радиоактив моддаларни сақлаш, ташиш ҳамда йўқ қилиб ташлаш; давлат мудофаасини таъминлаш; меҳнат хавфсизлигини ва транспорт ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш; сертификатланадиган маҳсулотнинг хавфсизлиги ва сифатини аниқлаш; геодезик ва гидрометеорологик ишлар; ўлчов воситаларини давлат синовидан, текширувдан, калибрлашдан, таъмирлаш ва метрологик аттестациядан ўтказиш; фойдали қазилмаларни қазиб олиш; миллий ва халқаро спорт рекордларини рўйхатга олишга нисбатан татбиқ этилади.

Ўзбекистон Республикасининг норматив ҳужжатларига биноан давлат метрология текшируви ва назорати фаолиятнинг ўзга доираларига нисбатан ҳам татбиқ этилиши мумкин. *Давлат метрология текшируви қуйидаги тарзда амалга оширилади:*

— ўлчов воситаларининг турларини синаш ва тасдиқлаш; ўлчов воситаларини ҳамда ўлчовларнинг бажарилиш услубиётларини метрологик аттестация қилиш; (ўлчов воситаларини, шу жумладан эталонларни текширувдан ўтказиш, калибрлаш; ўлчов воситаларини ҳамда ўлчовларнинг бажарилиш услубиётларини синаш, текширувдан ўтказиш, метрологик аттестация қилиш, ўлчов воситаларини ва метрология фаолиятининг бошқа муайян турларини калибрлаш ҳуқуқига эга бўлиши учун метрология хизматлари, мар-

казлари, лабораторияларини аккредитация қилиш; юридик ва жисмоний шахсларнинг ўлчов воситаларини тайёрлаш, реализация қилиш, уларнинг ижараси билан шуғулланишга доир фаолияти лицензияланаётганда мазкур шахсларнинг белгиланган метрология нормалари ва қоидаларига риоя этишларини баҳолаш ҳамда тасдиқлаш; ўлчовларнинг бажарилиш сифатини ва метрология фаолиятининг бошқа турларини баҳолаш.

Давлат метрология назорати: — ўлчов воситаларини тайёрлаш, таъмирлаш, уларнинг ижараси билан шуғулланиш, уларни реализация қилиш, уларнинг ҳолати ва қўлланилиши (физик ўлчамлар бирликлари эталонларини, моддалар ва материаллар таркиби ҳамда хоссаларининг стандарт намуналарини, ўлчов тизимларини қўшган ҳолда); ўлчовларнинг бажарилиш услубиётларининг қўлланилиши; белгаланган метрология нормалари ва қоидаларига риоя этилиши ҳамда аккредитация қилинган метрология хизматлари, марказлари, лабораториялари фаолияти устидан амалга оширилади. Зарур ҳолларда «Ўзстандарт» қарорига биноан метрология текшируви ва назоратнинг бошқа турлари ва шакллари ҳам белгиланиши мумкин.

9. Гидрометеорология

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 14 апрелда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасининг гидрометеорология хизматини такомиллаштириш тўғрисида» ги 183-сонли қарорига биноан гидрометеорология, табиий муҳитни ифлосланиш даражаси устидан кузатиш олиб бориш соҳасида бошқарув тизимини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Гидрометеорология бош бошқармаси **Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Гидрометеорология хизмати маркази («Ўзгидромет» маркази)** га айлантирилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Гидрометеорология хизмати маркази («Ўзгидромет» маркази) Ўзбекистон Республикасида гидрометеорология соҳасидаги вазифаларни ҳал этиш учун махсус вакил қилинган давлат бошқаруви органи ҳисобланади. «Ўзгидромет» маркази ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот беради.

«Ўзгидромет» маркази тизимига гидрометеорология бўйича ҳудудий бошқармалар, Гидрометеорология илмий-текшириш институти, Тошкент гидрометеорология коллежи, «Ўзгидрометприбор» илмий-ишлаб чиқариш корхонаси қиради. Гидрометеорология бўйича ҳудудий бошқармалар «Ўзгидромет» марказига ҳисобот беради.

Қуйидагилар «Ўзгидромет» марказининг асосий вазифалари ҳисобланади:

— гидрометеорология кузатишлари давлат тизимини, республика иқтисодиёти тармоқлари, аҳолиси ва қуроли кучларини гидрометеорологик таъминлашни ривожлантириш ва такомиллаштириш; республика давлат ва хўжалик бошқаруви органларини, корхоналар, муассасалар ва фуқароларни амалдаги ва қутилаётган гидрометеорология шарт-шароитлари ва иқлимнинг ўзгариши, табиий муҳитнинг ифлосланиши даражаси тўғри-

• Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 15-сон, 179-модда.

сидаги ахборот, хавфли ва стихияли гидрометеорология ҳодисалари пайдо бўлиши тўғрисидаги тезкор маълумотлар билан таъминлаш; маълумотларнинг давлат гидрометеорология фондини ва табиий муҳит ифлосланиши тўғрисидаги маълумотларнинг давлат фондини шакллантириш ва юритиш; «Юза сувлар» бўлими бўйича сувларнинг давлат ҳисобини белгиланган тартибда юритиш, давлат сув кадастрини ташкил этиш ва юритиш бўйича барча ишларни мувофиқлаштириш, йўналтириш ва бирлаштириш; қишлоқ хўжалик экинлари ва яйлов ўсимликларининг ҳолати, стихияли гидрометеорология ҳодисалари пайдо бўлиши ва ривожланиши, атмосфера ҳавоси, тупроқ ва юза сувлар ифлосланиши устидан мунтазам кузатувларни ташкил этиш ва олиб бориш; гидрометеорология тавсифлари учун кузатишлар олиб бориш, об-ҳавони, дарёларнинг сувлигини, иқлимнинг ўзгаришини қисқа муддатли ва узоқ муддатли прогнозлаштиришни яхшилаш бўйича илмий-тадқиқот ишлари олиб бориш.

«Ўзгидромет» маркази ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— гидрометеорология соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари бўйича Вазирлар Маҳкамасига тақлифлар киритиш; гидрометеорология ахборотини тўплаш, уни таҳлил этиш ва умумлаштириш; ердаги ва аэрологик гидрометеорологик кузатишлар тармоқларини, шу жумладан масофадан туриб зондлаш учун техник жиҳозлашни ривожлантириш, уларни ишлатиш ва уларни ишчи ҳолатда сақлаш; кузатишлар маълумотларини тўплаш ва уларнинг сифатини назорат қилиш тизимини ташкил этиш ва уни ишчи ҳолатда сақлаш ҳамда тезкор гидрометеорология, иқлим хизматлари ва атроф-муҳитга тегишли бўлган хизматлар кўрсатиш мақсадида уларни қайта ишлаш; гидрометеорологик прогнозлаштириш моделлари ва тизимларини ташкил этиш ва улардан фойдаланиш; гидрометеорологик ва иқлим маълумотлари миллий базасини ташкил этиш; миллий ва халқаро даражаларда илмий тадқиқотлар ва ишланмалар олиб бориш, гидрометеорология фанини замонавий технологиялар негизида ривожлантириш; аҳоли учун гидрометеорология ахбороти, прогнозлар ва огоҳлантиришлар шаклида хизматларнинг ҳар хил турларини кўрсатиш; қишлоқ хўжалиги, авиация, миллий муҳофаа ва иқтисодиётнинг бошқа тармоқлари учун ижтимоий тезкор гидрометеорология хизмати кўрсатиш; атмосферанинг ифлосланиши, юза (табиий сув оқимлари), тупроқ ифлосланиши мониторингини ва фон мониторингини (маълумотларни тўплаш, уларни қайта ишлаш, таҳлил этиш ва ахборот тайёрлаш), атмосфера ифлосланиши даражаси прогнозини юритиш; иқлим ўзгариши мониторингини таъминлаш ва унинг тахминий прогнозларини тақдим этиш, шунингдек унинг иқлимнинг ўзгаришига таъсири чоралари ва вариантларини баҳолашга ҳисса қўшиш; метеорология, гидрометеорология ва агрометеорология приборлари ва қурилмаларини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда текшириш ва аттестациядан ўтказиш; тегишли халқаро мажбуриятларни, шу жумладан Бутунжаҳон Метеорология Ташкилоти Конвенцияси, БМТнинг иқлимнинг ўзгариши бўйича конвенцияси, БМТнинг чўлга айланиш ва қурғоқчиликка қарши кураш конвенцияси, ЮНЕСКОнинг халқаро гидрология дастури доирасида мажбуриятларни бажариш, дастурлар ва халқаро фаолиятда иштирок этиш воситасида миллий манфаатларга қўмаклашиш; Бутунжаҳон Метеоро-

логия Ташкилотининг Жаҳон об-ҳаво хизмати тизимида минтақавий метеорология маркази функцияларини бажариш.

«Ўзгидромет» маркази ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита ҳудудий бошқармалар ва ўзига идоравий мансуб ташкилотлар орқали ҳал этади.

«Ўзгидромет» марказига қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган Бош директор бошчилик қилади. Бош директор уч нафар ўринбосарга, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосарга эга бўлади. «Ўзгидромет» маркази Бош директорнинг ўринбосарлари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадилар ва лавозимдан озод этиладилар. Бош директор мақомига кўра вазирга, Бош директорнинг биринчи ўринбосари — вазирнинг биринчи ўринбосарига, Бош директорнинг ўринбосарлари — вазирнинг ўринбосарларига тенглаштирилади.

Бош директор:

«Ўзгидромет» маркази фаолиятига яккабошчилик асосида умумий раҳбарлик қилади; «Ўзгидромет» маркази ваколатига кирадиган масалалар бўйича қарорлар қабул қилади ва «Ўзгидромет» марказига юкланган вазифалар ва функциялар бажарилиши учун шахсан жавоб беради; ўз ўринбосарлари ваколатларини белгилайди, улар ўртасида вазифаларни тақсимлайди, «Ўзгидромет» маркази тизимининг бошқа мансабдор шахслари ваколатларини, «Ўзгидромет» маркази фаолиятининг айрим участкаларига раҳбарлик қилиш учун ўз ўринбосарлари ва бошқа мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги даражасини ҳамда ўзига қарашли бўлинмалар ва ташкилотлар ишини белгилайди; «Ўзгидромет» маркази тизими ходимлари бажариши мажбурий бўлган буйруқлар чиқаради ва кўрсатмалар беради; «Ўзгидромет» марказининг тузилмасига ходимларнинг белгиланган умумий сони доирасида ўзгартиришлар киритади, «Ўзгидромет» маркази марказий аппаратининг штат жадвалини, шунингдек «Ўзгидромет» маркази марказий аппарати, марказга қарашли бўлинмалар ва ташкилотларнинг харajatлари сметасини тасдиқлайди; «Ўзгидромет» марказининг таркибий ва ҳудудий бошқармалари тўғрисидаги низомларни, «Ўзгидромет» маркази тизимига кирадиган ўзига қарашли ташкилотларнинг низомлари (уставлари)ни белгиланган тартибда тасдиқлайди; «Ўзгидромет» маркази марказий аппарати ходимларини, «Ўзгидромет» маркази тизимига кирадиган таркибий ва ҳудудий бошқармалар ва ташкилотлар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод этади; Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

«Ўзгидромет» марказининг вилоят бўлинмалари раҳбарлари тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг тақдимномаси бўйича «Ўзгидромет» марказининг Бош директори томонидан тайинланади.

10. Давлат захираларини бошқариш

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 9 декабрдаги ПФ-3358-сон Фармонида мувофиқ республиканинг сафарбарлик тайёргарлигини янада такомиллаштириш, стратегик ва ва сафарбарлик аҳамиятига эга

булган захиралар шаклланиши жараёнларининг давлат бошқарувини мақбуллаштириш юзасидан ягона давлат сиёсатини олиб бориш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат моддий захиралари бош бошқармаси *Ўзбекистон Республикаси Давлат захираларини бошқариш қўмитаси («Ўздавзахира» қўмитаси)* этиб қайта ташкил қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат захираларини бошқариш қўмитаси давлат стратегик ва сафарбарлик захираларини шакллантириш, сақлаш ва захираларга хизмат кўрсатишни бошқариш ва назорат қилишни таъминлаш соҳасидаги вазифаларни ҳал этиш учун махсус вакил қилинган Ўзбекистон Республикаси давлат бошқаруви органи ҳисобланади. Қўмита ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот беради.

Қўмита тизимига унга қарашли қуйидаги ташкилотлар киради: «Магнит» комбинати (Тошкент вилояти, Оҳангарон шаҳри), «Марказий» комбинати (Тошкент шаҳри), «Илғор» комбинати (Самарқанд вилояти, Жума шаҳри), «Озодлик» комбинати («Самарқанд вилояти, Булунғур шаҳри»), «Ўзмаҳсустваъминот» агентлиги (Тошкент шаҳри).

Қўмита ўз фаолиятини давлат бошқарувининг бошқа органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, хўжалик бирлашмалари, мулкчилик шакллари ва идоравий мансублигидан қатъий назар, корхоналар ва ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади. Қўмита ва унга қарашли давлат стратегик захирасининг моддий бойликларини сақлаш ташкилотлари сафарбарлик органларига тегишлидир ҳамда хавфсизлиги қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда таъминланадиган, муҳимлигига кўра тоифалаштирилган объектлар рўйхатига киради.

Қуйидагилар қўмитанинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги билан биргаликда давлат стратегик захирасида моддий бойликлар тўпланиши, янгиланиши, алмаштирилиши, чиқарилишининг йиллик ҳажмларини аниқлаш; давлат стратегик ва сафарбарлик захиралари шакллантирилишини, шу жумладан уларнинг тўпланиши, сақланиши ва янгиланишини таъминлаш; вазирликлар, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, хўжалик бирлашмалари, корхоналар ва ташкилотлар томонидан давлат стратегик ва сафарбарлик захиралари шакллантирилиши (тўпланиши, янгиланиши, алмаштирилиши, чиқарилиши), шунингдек қарз олинган товарлар ва маҳсулотларнинг сифатли ва миқдорий сақланиши ва ўз вақтида қайтарилиши таъминланиши бўйича топшириқлар бажарилишини доимий назорат қилиш; давлат стратегик ва сафарбарлик захираларидан белгиланган тартибда тезкор фойдаланишга доимий тайёрликни таъминлаш.

Қўмита ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— давлат стратегик захирасида моддий бойликлар ҳаракатининг (тўплаш, янгилаш, алмаштириш, чиқариш) йиллик ҳажмларини шакллантиришга доир таклифларни ишлаб чиқади ва кўриб чиқиш учун Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлигига киритади; давлат стратегик захираси товарлари ва маҳсулотлари тўпланиши, жойлаштирилиши, сақланиши ва чиқарилишини белгиланган тартибда таъминлайди; вазирликлар, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, хўжалик бирлашмалари, корхоналар

ва ташкилотлар томонидан давлат стратегик ва сафарбарлик захиралари шакллантирилиши (тўпланиши, янгиланиши, алмаштирилиши, чиқарилиши), шунингдек, қарз олинган товарлар ва маҳсулотларнинг сифатли ва миқдорий сақланиши ва ўз вақтида қайтарилиши таъминланиши бўйича топшириқлар бажарилишини назорат қилади; давлат стратегик ва сафарбарлик захиралари моддий бойликлари билан ишлашда қонун бузилишлари аниқланганда қонун ҳужжатларида назарда тутилган чора-тадбирларни қўллайди; республика бюджетидан ажратилган маблағлар доирасида вазирликлар, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, хўжалик бирлашмалари, корхоналар ва ташкилотларнинг давлат стратегик ва сафарбарлик захираларини шакллантириш бўйича харажатлари молиялаштирилишини, шунингдек қўмита таркибий бўлинмалари фаолияти молиялаштирилишини белгиланган тартибда амалга оширади; Вазирлар Маҳкамасига ва Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлигига давлат стратегик ва сафарбарлик захираларидаги моддий бойликлар тўғрисидаги йўзма ҳисоботларни, уларни тўплашга доир топшириқлар бажарилиши ҳамда давлат стратегик ва сафарбарлик захирасига қайтарилиши тўғрисидаги маълумотларни тақдим этади; Вазирлар Маҳкамасининг топшириғига кўра давлат захиралари масалалари бўйича халқаро ҳамкорликни белгиланган тартибда амалга оширади.

Қўмита ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита ҳамда ўзига қарашли ташкилотлар орқали ҳал этади.

Қўмитага қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод этиладиган раис бошчилик қилади. Қўмита раисининг бир нафар ўринбосари бўлади. Қўмита раиси меҳнатга ҳақ тўлаш, тиббий ва маиший хизмат кўрсатиш шарт-шароитларига кўра вазирнинг биринчи ўринбосарига, раис ўринбосари эса — вазир ўринбосарига тенглаштирилади. Қўмита раиси:

қўмита фаолиятига умумий раҳбарлик қилади ҳамда қўмитага юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради; ходимларнинг белгиланган сони доирасида қўмита тузилмасига ўзгартиришлар киритади, унинг марказий аппарати штат жадалини, шунингдек қўмита марказий аппарати ва унга қарашли ташкилотларнинг харажатлари сметасини тасдиқлайди; қўмитага қарашли ташкилотларнинг тузилмасини ва улар тўғрисидаги низомни белгиланган тартибда тасдиқлайди; қўмита марказий аппарати ходимларини, қўмита тизимига кирадиган унга қарашли ташкилотлар раҳбарларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади. Қўмита қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Қўмитада қўмита раиси (ҳайъат раиси) ва унинг ўринбосаридан ҳамда қўмита тизимининг бошқа раҳбар ходимларидан иборат таркибда етти кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъатнинг шахсий таркиби қўмита раисининг тақдимномаси бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Қўмита ҳайъати қўмита фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, қўмитага қарашли ташкилотлар раҳбарларининг ҳисоботини эшитади, қўмитанинг энг муҳим қарорлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади.

Ҳайъат қарорлари қўмита қарорлари билан амалга оширилади.

11. Давлат ер ости бойликлари фондини бошқариш

Ўзбекистон Республикасида давлат ер ости бойликлари фондини бошқариш ва кон муносабатлари соҳасида махсус вакил қилинган давлат органи бўлиб *Ўзбекистон Республикаси Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси* ҳисобланади.

Давлат геология қўмитаси ўз фаолиятини тўлиқ хўжалик ҳисоб-китоби шарт-шароитларида амалга оширади, республика ҳудуди геологик жиҳатдан ўрганилиши ва минерал ресурслардан фойдаланиши билан боғлиқ бўлган масалалар ўз ваколати доирасида ҳал этилишини таъминлайди, чет элларда ўз ваколатига кирувчи масалалар бўйича Ўзбекистон Республикаси манфаатларини ифодалайди.

Қуйидагилар Давлат геология қўмитасининг асосий вазифалари ҳисобланади:

— ер ости бойликларини геологик ўрганиш ва минерал ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасидаги муносабатларни давлат йўли билан бошқариш; ер ости бойликлари тўғрисида геологик ва бошқа ахборотларни олиш учун фойдали қазилмалар ресурсларини прогноزلаштириш ва баҳолаш, аэрокосмик ўрганиш ҳам шу жумлага кириди, улардан тежаб ва оқилона фойдаланиш шарт-шароитларини аниқлаш учун, шунингдек фойдали қазилмаларни қазиб олиш билан боғлиқ бўлмаган мақсадларда ер ости бойликларидан фойдаланиш имкониятларини асослаш учун бошқа ахборотларни олиш мақсадида ер ости қаърини геологик ўрганиш; тош геология материаллари давлат фондини, илмий, маданий, эстетик ва бошқа аҳамиятга эга бўлган алоҳида қўриқланадиган геология объектларини бошқариш; ер ости бойликлари тўғрисидаги геологик ахборот давлат фондини юритиш, ер ости бойликларини, шунингдек, бошқа мақсадлар учун фойдаланишга бериладиган ер ости участкаларини геологик ўрганиш бўйича ишларни давлат йўли билан ҳисобга олиш ва давлат рўйхатидан ўтказиш; ер ости бойликлари геологик ўрганилиши ва минерал ресурслардан оқилона фойдаланилиши устидан давлат назоратини (ўз ваколати доирасида) ўрнатиш.

Давлат геология қўмитаси ўзига юклатилган вазифаларга мувофиқ:

— Ўзбекистон ҳудудининг геологик жиҳатдан ўрганилганлигини, халқ хўжалигининг минерал хом ашё захиралари билан таъминланганлигини таҳлил қилади ва шунинг асосида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар ва маҳаллий ҳокимият органлари билан биргаликда минерал хом ашё базасидан фойдаланиш, такрор ишлаб чиқариш суръатларини янада кенгайтириш, мустаҳкамлаш ва сифат жиҳатидан яхшилаш, оқилона ва комплекс фойдаланиш стратегияси ва ушбу мақсадлар учун зарур бўлган давлат маблағлари ва бошқа инвестициялар ҳақида таклифлар ишлаб чиқади;

— республика минерал хом ашё базасини ривожлантириш дастурини вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар иштирокида ишлаб чиқади ва тасдиқлаш учун Вазирлар Маҳкамасига тақдим этади, уларнинг бажарилишини назорат қилади;

— республикани ижтимоий ва иқтисодий ривожлантиришнинг асосий йўналишларини ишлаб чиқишда, минерал хом ашё базасидан фойдаланиш дастурини, ер ости бойликларини геологик ўрганиш ва муҳофаза қилиш давлатлараро ва халқаро дастурларини ишлаб чиқишда ва амалга оширишда қатнашади;

— ер ости бойликларини геологик ўрганиш ва минерал ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасидаги ишларнинг илмий асосланишини амалга оширади;

— давлат буюртмаларини жойлаштиради, Давлат геология қўмитаси корхоналари ва ташкилотлари томонидан бажариладиган геология-қидирув ва илмий-тадқиқот ишларини давлат маблағлари ҳисобидан таъминлайди, қайси идорага бўйсунуши ва мулкчилик шаклларида қатъий назар, корхоналар ва ташкилотларнинг геология-қидирув ишларига ажратиладиган давлат маблағларидан оқилона фойдаланилишини назорат қилади;

— шартнома асосида геология-қидирув ишлари олиб борилишини, минерал хом ашёсининг асосий турлари захиралари ўсиши бўйича давлат буюртмалари ва республика минерал хом ашё базасини шакллантириш, мустақкамлаш ва кенгайтириш бўйича геология топшириқлари бажарилишини таъминлайди;

— республика ҳудудининг геологик ўрганилиши соҳасидаги илмий тадқиқот, мавзулар бўйича, тажриба-конструкторлик ишлари ва бошқа ишларнинг асосий йўналишларини ишлаб чиқади;

— Ўзбекистон ҳудудини геозоологик тадқиқ этиш дастурлари ишлаб чиқилиши ва амалга оширилишида қатнашади;

— ер ости бойликларини геологик ўрганишни ва минерал ресурслардан оқилона фойдаланишни тартибга солувчи тармоқлараро ва бошқа норматив ҳужжатларни ишлаб чиқади ва белгиланган тартибда тасдиқлайди;

— қўшни давлатларнинг геологик хизматлари билан биргаликда радиоактив ва заҳарли элементлар билан ифлосланган ўчоқларни аниқлаш ва ўрганиш ишларини амалга оширади, қўшни ҳудудларнинг экологик ҳолатига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган алоҳида хавфли зоналар ва участкалар акс эттирилган геологик хариталар ва атласлар тузади ҳамда уларни манфаатдор вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларга тақдим этади;

— ер ости бойликлари, тош геологик материаллар (жинслар, рудалар, жилоланувчи тош хом ашё, нодир минералогик ҳосилалар, палеонтологик қолдиқлар ва бошқа геологик коллекция материаллари), конларнинг давлат кадастри, фойдали қазилмалар, техноген ҳосилалар (минерал хом ашё қазиб олиш ва уни қайта ишлашда ҳосил бўладиган чиқиндилар) ва минерал хом ашёнинг барча турлари, углеводород хом ашёси ҳам шу жумлага киради, бўйича фойдали қазилмалар захираларининг давлат баланси тўғрисидаги геологик ахборотнинг давлат фонди юритилишини амалга оширади;

— ер ости бойликларини, шунингдек, фойдали қазилмалар қазиб олиш, техноген ҳосилалардан фойдаланиш, жилоланувчи тош хом ашё, палеонтологик қолдиқлар ва бошқа геологик коллекция материаллари намуналарини тўплаш, фойдали қазилмаларни қазиб олиш билан боғлиқ бўлмаган ер ости иншоотлари қуриш ва улардан фойдаланиш учун берилган участкаларни геологик ўрганиш бўйича ишларнинг давлат ҳисобини ва давлат рўйхатидан ўтказилишини юритади;

— илмий, маданий, эстетик ва бошқа аҳамиятта эга бўлган алоҳида қўриқланадиган геологик объектлар (илмий ва ўқув полигонлари, геология қўриқхоналари, заказниклар, нодир геологик тоғ жинслари, ғорлар ва бошқалар) ҳудудларида илмий-тадқиқот ишлари олиб борилишини мувофиқлаш-

тиради, янги геология қўриқхоналари, заказниклар ташкил этиш тўғрисида хулосалар беради ва таклифлар киритади;

— хавфли геологик жараёнлар (қўчкилар, силжишлар, чўкишлар, суффозиялар, карстлар) ҳосил бўлиши ва ривожланиши устидан кузатиш ишларини олиб боради;

— вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар билан биргаликда сув манбалари (ер ости сувларидан фойдаланиш ва ҳудудларни техноген ва хавфли геологик жараёнларнинг таъсиридан муҳофаза қилиш схемаларини ишлаб чиқади;

— фойдали қазилма конларини илмий прогностлаштириш, излаш ва қидириш методикасини такомиллаштириш, геология-қидирув ишлаб чиқариши техникаси ва технологиясини мукаммаллаштириш масалаларида ягона илмий-техник сиёсатни мувофиқлаштиради ва олиб боради;

— sanoat ва фуқаро қурилишини истиқболли жойлаштириш учун муҳандислик-геологик ва геозкологик асосни тайёрлайди;

— турли хилдаги фойдали қазилмаларни йўл-йўлакай қазиб чиқаришни амалга оширади ва уларни шартнома асосида кон қазииш корхоналарига қайта ишлаш учун беради, статистика органларига белгиланган тартибда тегишли ҳисоботлар тақдим этади;

— ўз ваколати доирасида минерал хом ашёга ва ер қаъридаги қидирилган фойдали қазилмаларга кондицияларни тасдиқлайди;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги фойдали қазилмалар захиралари давлат комиссияси (Ўзбекистон Республикаси ДЗК) экспертларининг шахсий таркиби бўйича таклифлар киритади, Давлат геология қўмитаси ҳузуридаги фойдали қазилмалар захиралари марказий комиссияси (МЗК)нинг шахсий таркибини келишиб олади, Ўзбекистон Республикаси ДЗК ишида қатнашиш учун ўз мутахассисларини юборади;

— вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корхоналар ва маҳаллий ҳокимият органлари билан биргаликда ер қаърини геологик ўрганиш, ундан фойдаланиш ҳамда уни муҳофаза қилиш соҳасида ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантириш стратегияси тўғрисида таклифлар ишлаб чиқади;

— вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар билан биргаликда, шу жумладан, хорижий фирмалар ҳам иштирок этгани ҳолда, ер қаъридан фойдаланишга лицензиялар олиш учун даъвогарларни танлаш мақсадида қўриқлар (тендерлар) ўтказишга материаллар тайёрлашни амалга оширади;

— хорижий инвестицияларни жалб қилиш ишларини олиб боради, чет эл инвесторлари билан музокараларда иштирок этади ҳамда уларга ер қаъридан фойдаланиш ҳуқуқини бериш тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритади;

— халқаро ҳамкорликни амалга оширади, симпозиумлар, кўргазмалар ўтказади, белгиланган тартибда халқаро ташкилотлар, бошқа мамлакатларнинг геология хизматлари билан Давлат геология қўмитаси ваколатига кирувчи масалалар юзасидан алоқада бўлади;

— хавфли геология жараёнлари юзга келиши мумкин бўлган зоналарда халқ хўжалиги ва фуқаро объектларини қуриш учун ҳудудларни танлаш юзасидан ва қурилиш қилиниши учун сўралаётган майдонларда руда йўқлиги тўғрисида хулосалар беришни таъминлайди;

— фойдали қазилма захираларининг ҳолати ва улардан фойдаланишнинг минтақавий ва локал ахборот тизимларининг фаолият кўрсатишини ва уларни ривожлантиришни таъминлайди, давлат геология, геозкология хариталари ва атласларини, ахборот бюллетенларини (шу жумладан ер ости сувларининг ҳолати тўғрисида), тўпламларни, каталогларни, услубий материалларни нашр этади;

— саноат аҳамиятини йўқотган ёхуд кейинчалик геология-қидирув ишларида ёки конларни қазиб олиш чоғида тасдиқланмаган фойдали қазилма захираларини ер қаъридан фойдаланувчининг ҳисобидан чиқариш тўғрисида ҳулосалар беради;

— шартнома асосида ўзига қарашли, шу жумладан, хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ва ташкилотлар томонидан ер қаърини геологик ўрганиш, минерал хом ашёни қазиб олиш ва қайта ишлаш ҳамда бошқа фаолият бўйича ўз таркибий бўлинмаларини ташкил этиш ишларини олиб боради, Вазирлар Маҳкамасининг қарорига мувофиқ қўшма корхоналарнинг муассислари сифатида иштирок этиши мумкин;

— шартнома асосида ва бошқа асосда ўзига қарашли корхоналар ва ташкилотлар билан биргаликда ер қаърини геологик ўрганишга оид ишларни амалга оширади ҳамда геология-қидирув ишларини, фойдали қазилмалар қазиб олиш ва бошқа фаолиятни, шу жумладан, чет эл мамлакатларида ҳам амалга ошириш бўйича хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ташкил этади;

— ўзига қарашли корхоналар ва ташкилотлар билан биргаликда моддий-техник ресурсларнинг илмий асосланган меъёрий харажатларини шакллантиришни, давлат буюртмаларига ажратиладиган марказлаштирилган ресурсларга лимитларни тақсимлашни амалга оширади, моддий-техник таъминот масалаларини мувофиқлаштиради, улгуржи савдони ривожлантиришга ҳамда етказиб бериувчилар билан тўғридан-тўғри алоқаларни ривожлантиришга, моддий ресурсларни сотишга, шартномаларнинг ўз вақтида тузилишига, иккиламчи ва маҳаллий ресурслардан оқилона фойдаланишга кўмаклашади;

— қурилаётган ва реконструкция қилинаётган йирик саноат ва қишлоқ ҳўжалиги объектларининг табиий муҳитга таъсирини баҳолаш ишларида иштирок этади;

— ер ости сувлари ҳолатини кузатишнинг минтақавий тармоғининг фаолият кўрсатишини ташкил этади ва таъминлайди;

тегишли вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар билан ўзаро ҳамкорликда ер қаъри мониторингини амалга оширади, геология муҳити объектларини муҳофаза қилиш, шу жумладан ер ости сувларининг ифлосланиши ва камайишини муҳофаза қилиш устидан идоравий назоратни таъминлайди;

— республика ҳудудининг шўрланишига ҳамда саҳрога айланишига таъсир этувчи минтақавий-экзоген геология жараёнларини ўрганишни амалга оширади;

— фойдали қазилмалар жойлашган майдонларда иморат қуриш мумкинлиги ҳамда улар жойлашган жойларда фойдали қазилмалар қазиб олиш билан боғлиқ бўлмаган ер ости иншоотларини жойлаштириш, шунингдек, фойдали қазилма конларига яқин майдонларда иморат қуриш мумкинлиги тўғрисида ҳулосалар беради;

— ер қазиларни участкаларини ўрганишини таъминлайди ҳамда улардан фойдаланиш қазиларини қазиб чиқариш билан боғлиқ бўлмаган ер ости иншоотларини қуриш ва уларни ишлатиш учун фойдаланиш, захарли моддаларни, радиоактив чиқитларни ва ишлаб чиқариш чиқитларини кўмиш учун фойдаланиш мумкинлиги тўғрисида хулосалар беради;

— сув (ер ости сувлари)дан махсус фойдаланишга рухсатномаларни келишиб олади;

— Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси ва Саноатда, кончиликда ва коммунал-маиший секторда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекцияси билан биргаликда кенг тарқалган фойдаланиш қазилмалар рўйхатини белгилайди ва уни тасдиқлаш учун Вазирлар Маҳкамасига тақдим этади;

— вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар билан биргаликда геология-разведка ишлари (минерал хом ашё негизини яратишга харажатларни қоплаш ставкалари миқдорларини, геология-қидирув ишларини молиявий таъминлаш ва уни кредитлаш бўйича меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқади;

— ер қаъри участкалари, ер ва сув ресурслари қийматини баҳолаш методикаси бўйича меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқишда ҳамда уларнинг қийматини белгилашда иштирок этади;

— ер қаърини геологик ўрганишга оид ишларни лойиҳалаштириш, смета баҳоларини шакллантириш ва амалга ошириш соҳасидаги Ўзбекистон ҳудудида геологик ўрганиш ишларини амалга оширувчи барча юридик ва жисмоний шахсларнинг бажариши учун мажбурий бўлган стандартлар, меъёрлар, қоидалар ва бошқа норматив ҳужжатларни ишлаб чиқади ва тасдиқлайди;

— хўжалик ҳисоб-китобини мустаҳкамлаш, бозор муносабатларини ривожлантириш ва такомиллаштириш, корхона ва ташкилотлар ишининг рентабеллигини ошириш, асосий ва айланма маблағлар ҳамда банк кредитларидан самарали фойдаланишга оид ишларни амалга оширади, ўзига қарашли корхоналарнинг молиявий фаолиятини яхшилашга кўмаклашади;

— тармоқ корхоналарини давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришда иштирок этади, мулкчиликнинг турли шаклларига асосланган янги тузилмаларнинг ташкил этилишида кўмаклашади;

— экстремал шароитларда (сувсизлик, баланд тоғ, ер ости ва бошқалар) ишларни олиб боришга устама тўловларнинг миқдорларини белгилаш бўйича тақлифларни асослайди ва ишлаб чиқади;

— бухгалтерия ва статистика ҳисобини такомиллаштиради, назорат-тафтиш ишларини ташкил этади, ўзига бўйсунувчи ташкилотларнинг бухгалтерия ҳисоботлари ва балансларини тасдиқлайди, Давлат геология қўмитасининг ишлаб чиқариш ва хўжалик фаолияти тўғрисида бухгалтерия ва статистика ҳисоботларини тайёрлайди;

— тармоқда ишларни олиб бориш учун экспертизани ташкил этади ҳамда лойиҳа-смета ҳужжатларини тасдиқлайди;

— ишларни олиб боришнинг хавфсизлиги бўйича тармоқ меъёрий ҳужжатларини ишлаб чиқади, ўзига қарашли корхоналар ва ташкилотларда меҳнат ҳақидаги қонунчилик, меҳнатни ва атроф табиий муҳитини муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари талабларига риоя қилиш, ходимлар-

нинг ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодисалардан давлат мажбурий шахсий суғуртасидан ўз вақтида ўтказилиши устидан назоратни амалга оширади;

— бозор муносабатларини ривожлантириш шароитларида ишлаб чиқаришни ташкил этиш, меҳнатга ҳақ тўлаш шакллари ва методларини такомиллаштириш, тармоқ ходимлари ҳамда уларнинг оила аъзоларини ижтимоий муҳофазалашни таъминлаш бўйича ишларни мувофиқлаштиради;

— кадрлар тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш бўйича ишларни олиб боради, раҳбар кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, шунингдек, резервни шакллантириш, ўрта, алоҳида ҳолларда юқори бўғин геолог мутахассисларини ўқитишни амалга оширади.

Давлат Геология қўмитасига Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тайинланадиган ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланадиган раис бошчилик қилади. Раис Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланадиган ўринбосарларга, шу жумладан, бир нафар биринчи ўринбосарга эга бўлади. Ўринбосарлар ўртасидаги вазифаларни Давлат геология қўмитаси раиси тақсимлайди.

Давлат Геология қўмитаси раиси:

барча давлат органларида, ташкилотларида, корхоналарида, жумладан, хорижий ташкилотлар ва корхоналарда геология тармоғи манфаатларини ифодалайди, шартномалар (контрактлар) тузади; Давлат геология қўмитасига юкланган вазифалар ва мажбуриятларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради, раис ўринбосарларининг, бўлимлар бошлиқларининг ва таркибий бўлинмалар раҳбарларининг жавобгарлик даражаларини белгилайди; ўз ваколати доирасида буйруқлар ва фармойишлар чиқаради, бажариш учун мажбурий бўлган кўрсатмалар беради ҳамда уларнинг ижросини текширади; Давлат геология қўмитаси аппарати тузилмасини, штатлар жадвалини, ходимларга иш ҳақи тўлаш ва мукофотлаш ҳақидаги низомни, Давлат Геология қўмитасига бевосита бўйсунувчи ташкилотларнинг уставлари (низомларини тасдиқлайди, ўзига қарашли корхоналар ва ташкилотларнинг раҳбарларини, шунингдек, Давлат геология қўмитаси ходимларини лавозимга тайинлайди ва лавозимдан бўшатади; геология тармоғининг кўкракка тақиладиган белгилари ҳақидаги низомни, уларнинг тавсифини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди, тармоқ ходимларини, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси ва хорижий мамлакатларнинг бошқа фуқароларини геология тармоғининг кўкракка тақиладиган белгилари, фахрий ёрлиқлар билан мукофотлашга тақдим этиш тартибини тасдиқлайди; зарур ҳолларда республиканинг бошқа вазирликлари ва идоралари билан бирга қўшма қарорлар чиқаради.

Давлат Геология қўмитасида қўмита раиси (ҳайъат раиси), раиснинг ўринбосари (лавозимига кўра), Давлат геология қўмитаси марказий аппарати, шунингдек қўмитага қарашли корхоналар ва ташкилотлар раҳбар ходимларидан иборат таркибда 7 кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъат қўмита фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, Давлат геология қўмитаси корхоналари ва ташкилотларининг раҳбарлари ҳисоботларини эшитади, Давлат геология қўмитасининг муҳим қарорлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади. Ҳайъат қарорлари Давлат геология қўмитасининг буйруқлари билан ҳаётга жорий этилади.

12. Табиатни муҳофаза қилиш

Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, атмосфера ҳавоси ифлосланишдан, бузилишдан, зарарланишдан, ориқлаб кетишдан, вайрон бўлишдан, йўқ бўлиб кетишдан, оқилона фойдаланмасликдан муҳофаза этилиши лозим. Ўзбекистон Республикасида табиатни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрда қабул қилинган «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида» ги қонуни билан, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг ер, сув, ўрмон, ер ости бойликлари тўғрисидаги, атмосфера ҳавосини, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ҳамда улардан фойдаланиш тўғрисидаги қонунлари билан, бошқа қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади.

«Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида» ги қонун табиий муҳит шароитларини сақлашнинг, табиий ресурслардан оқилона фойдаланишнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий асосларини белгилаб беради. Қонуннинг мақсади — инсон ва табиат ўртасидаги муносабатлар уйғун мувозанатда ривожланишини, экология тизимлари, табиат комплекслари ва айрим объектлар муҳофаза қилинишини таъминлашдан, фуқароларнинг қулай атроф-муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини кафолатлашдан иборатдир. *Табиатни муҳофаза қилишдан мақсад:*

— инсон саломатлиги учун, экологик мувозанатни сақлаш учун, республикани самарали ва барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш манфаатлари йўлида табиатдан оқилона ва уни ишдан чиқармайдиган қилиб фойдаланиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш;

— жонли табиатнинг турлари ва генетик фонди бойлигини сақлаб қолиш;

— экология тизимлари, ландшафтлар ва ноёб табиат объектлари хилма-хиллигини сақлаб қолиш;

— экология хавфсизлигини таъминлаш;

— табиат объектлари билан боғлиқ маданий меросни асраб қолишдир.

Табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига эришиш учун давлат ҳокимияти маҳаллий идоралари, вазирликлар ва идоралар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, фермерлик ва кооператив хўжаликлар, шунингдек айрим шахслар хўжалик, бошқарув ҳамда бошқа фаолиятни амалга ошириш жараёнида қуйидаги қоидаларга амал қилишлари керак:

— инсоннинг яшаш муҳити бўлмиш биосфера ва экология тизимлари барқарорлигини сақлаб қолиш, одамларнинг экологик жиҳатдан хавфсизлиги, инсон ва унинг келгуси авлодлари генетик фонди ҳақида ғамхўрлик қилиш;

— фуқароларнинг ҳаёт учун қулай табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини таъминлаш, барча турдаги таълим муассасаларида экология ўқувининг мажбурийлиги;

— жамиятнинг экологик, иқтисодий ва ижтимоий манфаатларини илмий асосланган ҳолда уйғунлаштириш;

— табиатдан махсус фойдаланганлик учун ҳақ тўлаш ва умумий асосларда фойдаланганлик учун ҳақ тўламаслик;

— экология экспертизаси ўтказишнинг мажбурийлиги;

— табиатдан оқилона фойдаланишни ва табиатни муҳофаза қилишни рағбатлантириш;

— табиий ресурсларни тиклаш зарурлиги, атроф табиий муҳити ва инсон сийҳат-саломатлиги учун зарарли, тиклаб бўлмас оқибатларга йўл қўймаслик;

— табиатни муҳофаза қилиш вазифаларини ҳал этишда ошкоралик;

— табиатни муҳофаза қилиш соҳасида миллий, регионал ва халқаро манфаатларни уйғунлаштириш;

— табиатни муҳофаза қилиш қонунлари талабларини бузганлик учун жавобгар бўлиш.

Давлат қўриқхоналари, миллий, тарихий-табиий ва ёдгорлик боғлари, заказниклар, табиат ёдгорликлари, ботаника ва зоология боғлари, дендрария боғлари, шунингдек Халқаро қизил китобга ва Ўзбекистон Республикаси қизил китобига киритилган ҳайвонлар ҳамда ўсимликлар алоҳида муҳофаза қилинадиган табиат ҳудудлари ва объектлари жумласига киради.

Атроф табиий муҳитини муҳофаза қилиш ва табиат ресурсларидан фойдаланишнинг давлат бошқарувини Ўзбекистон Республикасининг қонунлари ва бошқа норматив ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, давлат бошқаруви маҳаллий идоралари амалга оширадилар.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси табиатни муҳофаза қилиш соҳасига:

— табиатни муҳофаза қилишга доир ягона сиёсат юритиш;

— табиат ресурсларидан фойдаланишни тартибга солиш; табиий ресурсларга нисбатан табиат кадастри юритилиши тартибини белгилаш ва бундай кадастр юритилишини таъминлаш, республика аҳамиятига молик табиий ресурсларнинг захираларини тасдиқлаш;

— экология жиҳатидан танг вазиятлар, табиий офатлар ва фалокатларнинг олдини олиш юзасидан чора-тадбирлар ишлаб чиқиш;

— табиий офатлар ва йирик аварияларнинг оқибатларини тугатиш чора-тадбирларини амалга ошириш;

— табиий ресурслардан фойдаланганлик, атроф табиий муҳитини ифлослантирганлик, чиқиндилар, зарарли таъсир этувчи бошқа нарсалар жойлаштириб ташлаганлик учун ҳақ тўлаш тартибини, шунингдек табиий ресурслардан фойдаланиш, чиқиндилар жойлаштириш лимитларини белгилаш;

— экология маорифи ва тарбияси тизимини яратиш ҳамда унинг амал қилишини таъминлаш;

— табиатдан алоҳида тартибда фойдаланиладиган ҳудудларнинг чегараларини, табиатни муҳофаза қилиш ва хўжалик фаолияти режимларини тасдиқлаш;

— табиатни муҳофаза қилиш ва табиатдан фойдаланиш соҳасида давлатлараро муносабатларни ривожлантириш;

Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа тадбирларни амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ваколат доирасига киради.

Давлат бошқаруви маҳаллий идоралари табиатни муҳофаза қилиш соҳасига:

— ўз ҳудудида табиатни муҳофаза қилишнинг асосий йўналишларини белгилаш, минтақанинг (ҳудуднинг) экология дастурини тасдиқлаш;

— табиий ресурсларни ҳисобга олиш ва уларнинг аҳволига баҳо бериш, экология жиҳатидан зарарли бўлган объектларни рўйхатга олиш;

— табиатни муҳофаза қилишга доир тадбирларни моддий-техника жиҳатидан таъминлаш;

— табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқини берувчи, саноат чиқиндиларини ёки рўзғор чиқиндиларини тўплаш ёки қўмиб ташлашга рухсатномаларни белгиланган тартибда бериш ёки уларни бекор қилиш;

— табиий ресурслардан фойдаланганлик учун тўловлар ундириш;

— табиатнинг муҳофаза қилиниши устидан назорат ўрнатиш, атроф-муҳитга зарар етказаётган, маҳаллий аҳамиятга молик объектлар фаолиятини вақтинча ёки бутунлай тўxtатиш ва қайта ихтисослаштириш тўғрисида қарорлар қабул қилиш;

Ўзбекистон Республикаси қонунларида кўзда тутилган бошқа масалаларни тартибга солиш давлат ҳокимияти ва бошқаруви маҳаллий идораларининг ваколатига кирadi.

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси табиатни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан фойдаланиш ва уларни қайта тиклаш соҳасида давлат назоратини ҳамда тармоқлараро бошқарувни амалга оширувчи, идоралардан устун турувчи ва мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли органдир. Қўмита Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига бўйсунadi ва унга ҳисобдордир.

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар табиатни муҳофаза қилиш қўмиталари, туманлараро, туман ва шаҳар табиатни муҳофаза қилиш қўмиталари (инспекциялари), шунингдек уларга қарашли корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ягона тизимни ташкил этади.

— қўмита вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг табиатни муҳофаза қилиш ҳамда табиий ресурслардан фойдаланиш борасидаги фаолиятларида улар бижаришлари лозим бўлган ишларни ўз зиммасига олмайди.

Қўмитанинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

— атроф табиий муҳитини муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан фойдаланиш ва уларни қайта тиклаш устидан давлат назоратини амалга ошириш;

— табиатни муҳофаза қилиш фаолиятини тармоқлараро комплекс бошқариш;

— табиатни муҳофаза қилиш ва ресурсларни тежаш борасида ягона сиёсатни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— атроф-муҳитнинг экологик ҳолати кулай бўлишини таъминлаш, экологик вазиятни соғломлаштириш.

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасига Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига биноан Олий Мажлис тайинлайдиган ва вазифасидан озод қиладиган раис бошчилик қилади. Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар табиатни муҳофаза қилиш қўмиталари раислари ва уларнинг ўринбосарлари ўзлари мутасадди бўлган

йўналишлар бўйича тегишлича Ўзбекистон Республикасининг, Қорақалпоғистон Республикасининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳрининг табиатни муҳофаза қилиш бош давлат инспекторларидир. Қўмита раисининг ўринбосарларидан бири айна вақтда Бош давлат экологик экспертизасининг бошлиғидир.

Қўмитада қўмита раиси (ҳайъат раиси), раис ўринбосарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг раиси, шунингдек марказий аппаратнинг айрим бўлинмалари, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасига қарашли органлар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг раҳбарларидан иборат таркибда ҳайъат тузилади. Ҳайъат мажлислари, қоида тариқасида, ҳар ойда камида бир марта ўтказилади.

Экологик назорат — Ўзбекистон Республикаси ҳудудда атроф табиий муҳитининг ҳолати ва унинг ресурсларини кузатиш, ҳисобга олиш, уларга баҳо бериш ва уларнинг истиқболини белгилашни таъминлаш мақсадида атроф табиий муҳитининг давлат мониторинги тизими ташкил этилади.

Атроф табиий муҳитининг ҳолати, табиий ресурслардан фойдаланиш устидан кузатув махсус ваколат берилган идоралар, шунингдек фаолияти атроф табиий муҳитининг ҳолатини ёмонлаштирадиган ёки ёмонлаштириши мумкин бўлган корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар томонидан амалга оширилади.

Махсус ваколат берилган идоралар, шунингдек айтиб ўтилган корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар ўз кузатувларига доир материалларни тегишли давлат идораларига бепул беришлари шарт.

Мониторинг тузилиши, мазмуни ва уни амалга ошириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан ишлаб чиқилади ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Экологик назорат олдига:

— атроф табиий муҳит ҳолатини ҳамда хўжалик юритиш ва бошқа фаолият таъсири остида унда бўладиган ўзгаришларни кузатиб бориш;

— атроф табиий муҳитини муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, атроф табиий муҳитини соғломлаштириш, табиатни муҳофаза қилишга доир қонунлар талаблари ва атроф табиий муҳит сифатининг нормативларига риоя этиш борасидаги дастурлар ҳамда айрим тадбирлар бажарилишини текшириш вазифаси қўйилган.

Экологик назорат тизими давлат атроф табиий муҳит ҳолатини кузатиб бориш хизмати, табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат, идоравий, ишлаб чиқариш ва жамоат назоратидан иборат.

Давлат атроф табиий муҳит ҳолатини кузатиб бориш хизмати табиий муҳитда содир бўлаётган физик, кимёвий, биологик жараёнларни, атмосфера ҳавоси, тупроқ, ер усти ва ер ости сувларининг ифлосланиш даражасини, ифлосланишнинг ўсимлик ва ҳайвонот дунёсига таъсири оқибатларини кузатиб бориш, манфаатдор ташкилотлар ва аҳолини атроф табиий муҳитда бўлаётган ўзгаришлар ҳақида жорий ва шошилинч ахборотлар ҳамда бу муҳити ҳолатига доир тахминлар билан таъминлаш мақсадида ташкил этилади.

Атроф табиий муҳит ҳолати тўғрисидаги ахборот очиқ-ошкора йўсинда бўлиб, унинг асосий кўрсаткичлари давлат табиатни муҳофаза этиш идоралари томонидан эълон қилиш учун мунтазам бериб борилади.

Давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари фалокатлар ва бошқа ҳодисалар натижасида атроф табиий муҳитни нормативда белгиланганидан ҳам ортиқроқ даражада ифлосланган тақдирда бундай фалокат ва ҳодисалар тўғрисида жамоатчиликни дарҳол хабардор этишлари шарт.

Табиий ресурсларнинг миқдор, сифат ва бошқа хил кўрсаткичларини, улардан фойдаланишнинг ҳажми, тартиб тамойилини ҳисобга олиб бориш учун давлат табиий ресурслар кадастрлари юритилади.

Атроф табиий муҳит ҳолатига зарарли таъсир қиладиган ёки номақбул тарзда таъсир этиши мумкин бўлган объектлар, атроф табиий муҳитга тушадиган зарарли моддаларнинг турлари ва миқдори, чиқиндиларнинг ҳажмлари ва таркиби ҳам назорат этиб борилади ва давлат ҳисобига олинади.

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат назорати давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари, махсус ваколатли давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари томонидан амалга оширилади.

Қўйидагилар:

— Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси;

— Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги;

— Ўзбекистон Республикаси Саноатда кончиликда ва коммунал-маиший секторда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекцияси;

— Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги

— Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги;

— Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси махсус ваколатли давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари ҳисобланади.

Махсус ваколатли давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат назоратини амалга оширишда қатнашишга идоравий экологик хизмат бўлинмаларини белгиланган тартибда жалб этишлари мумкин.

Вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг экология хизмати шу вазирлик, давлат қўмитаси ёки идора тасарруфидаги корхоналар ва ташкилотлар фаолияти устидан табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги идоравий назоратни амалга оширади.

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ишлаб чиқариш назоратини корхоналар, бирлашмалар, ташкилотларнинг экология хизмати амалга оширади ва табиатни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уларни тиклаш, атроф табиий муҳитини соғломлаштириш, табиатни муҳофаза қилишга доир қонунларнинг талаблари бажарилиши юзасидан дастурлар ҳамда айрим тадбирлар ижросини текшириш мақсадини кўзлайди.

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги жамоат назоратини жамоат бирлашмалари, меҳнат жамоалари, фуқаролар амалга оширадilar.

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси қўйидагилар устидан давлат назоратини олиб боради:

а) экология тизимлари, табиий генофонд, биологик мувозанатнинг, атмосфера ҳавосини, ер усти ва ер ости сувларини, тупроқни ифлослантирувчи манбаларнинг, ўсимлик дунёси (шу жумладан ўрмонлар) ва биологик сув объектларининг, ёввойи ҳайвонлар яшаш муҳитининг ҳолати;

б) юридик ва жисмоний шахслар томонидан қонун ҳужжатларининг: ифлослантирувчи моддаларни атроф табиий муҳитига чиқариб ташлашнинг (оқизишнинг) белгиланган лимитлари ва йўл қўйилиши мумкин бўлган энг юқори нормативларига ҳамда бундай ифлослантирувчи моддаларни чиқариб ташлашни (оқизишни) белгиланган нормативларга қадар камайтиришга доир келишилган чора-тадбирларга;

— янги ва қайта қурилган корхоналар ҳамда бошқа объектларни жойлаштириш, лойиҳалаш, қуриш ва ишга туширишда экологик нормативлар, стандартлар ва талабларга;

— фойдали қазилмаларни қазиб олиш, портлатиш ишларини ўтказиш, қазилма чиқиндихоналарни, терриконлар, қолдиқ жинслар уюмини ва ахлатхоналарни жойлаштириш ҳамда улардан фойдаланиш чоғида атроф-муҳитни ифлосланишдан, булғанишдан ва қашшоқлашишдан муҳофаза этиш ҳамда табиий ресурслардан комплекс фойдаланиш талабларига;

— ўсимликларни ҳимоя қилиш воситаларини, уларнинг ўсишини тезлаштирувчи моддаларни, минерал ўғитларни, бошқа кимёвий моддалар ва дориларни ташиш, сақлаш ва қўллан чоғида атроф-муҳитни муҳофаза қилиш талабларига;

— кенг тарқалган фойдали қазилмаларни қазиб олиш нормалари ва қоидаларига;

— балиқчилик, балиқ захираларини муҳофаза этиш улардан фойдаланиш ҳамда уларни урчитиш, балиқчиликни рағбатлантириш қоидаларига;

— сувни муҳофаза қилиш объектларини, сув ҳўжалиги тизимлари, сув омборлари ва бошқа гидротехника иншоотларини ишлатиш қоидаларига доир қисмига риоя этиши ва уни бажариши;

в) атроф-муҳитни муҳофаза этиш, табиий ресурслардан комплекс фойдаланиш, уларни сақлаш ва қайта тиклаш дастурлари ва топшириқларини бажариш;

г) сув, ҳайвонот ва ўсимлик дунёси давлат кадастрларини юритиш;

д) табиатдан фойдаланувчилар табиий ресурслардан фойдаланишнинг, табиий муҳитга ифлослантирувчи моддалар, саноат чиқиндилари ва маиший чиқиндиларни чиқариб ташлаш ва оқизишнинг ҳамда бошқа зарарли таъсирларнинг (жисмоний таъсирдан ташқари) дастлабки ҳисобини юритиши, шунингдек Статистика қўмитаси билан билан биргаликда табиатни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан фойдаланишга доир давлат статистика ҳисоботлари тўғри бўлишига риоя этилиши;

е) сув ресурсларидан фойдаланиши, сувдан фойдаланишнинг белгиланган нормалари, қоидалари ва тартиботига риоя этилиши, ер усти ва ер ости сувларининг ифлосланиш, булғаниш ва қуриб қолишдан муҳофаза қилиниши, шунингдек, сув объектларининг қирғоқ бўйларида (зоналарида) сувни муҳофаза қилиш чора-тадбирларининг бажарилиши;

ж) ер эгалари ва ердан фойдаланувчиларга ер участкалари қайси мақсадлари учун берилган бўлса, шу мақсадларга мувофиқ фойдаланишлари ва тупроқни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини кўришлари;

з) вақтинча фойдаланишга берилиб, қурилиш, фойдаланиш қазилмалар қазиб олиш ва бошқа таъсирлар натижасида бузилган ерларни фойдаланиш учун яроқли ҳолга келтириш;

и) ўрмон ресурсларининг, қимматли табиий ландшафтларнинг, шунингдек ўрмон ўсимликларининг сувни маҳофаза қилиш, сувни бошқариб туриш, экин майдонларини ҳимоя қилиш ва бошқа ҳимоя вазифалари сақла-нишини таъминлаш;

к) қўриқхона ишларини юритиш, алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тартиботини таъминлаш;

л) давлат овчилик фондини муҳофаза этиш, ов ва овчилик хўжалиги юритиш қоидаларига риоя этилиши;

м) қонун ҳужжатларида назарда тутилган табиатни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан фойдаланиш соҳасига доир бошқа масалаларнинг ҳал этилиши.

13. Ердан фойдаланиш, геодезия ва картография соҳаси

Ўзбекистон Республикасида ердан фойдаланиш, геодезия ва картография соҳасини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш ва бошқариш Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси, «Геодезия ва картография тўғрисида» ги, «Давлат кадастрлари тўғрисида» ги ва бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади.

Ерлардан фойдаланиш — Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг 1-моддасига биноан ер — умуммиллий бойликдир, Ўзбекистон Республикаси халқи ҳаёти, фаолияти ва фаровонлигининг асоси сифатида ундан оқилона фойдаланиш зарур ва у давлат томонидан муҳофаза қилинади.

Ер тўғрисидаги қонун ҳужжатлари қўйидаги асосий принципларга асосланади:

— энг муҳим табиий ресурс, фуқаролар ҳаётий фаолиятининг асоси тариқасида ер фондини асраш, тупроқ сифатини яхшилаш ҳамда унинг унумдорлигини ошириш;

— ерлардан оқилона, самарали ва белгиланган мақсадда фойдаланишни таъминлаш;

— қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерларнинг, энг аввало суғориладиган ерларнинг алоҳида муҳофаза этилишини, кенгайтириб борилишини ҳамда улардан қатъий белгиланган мақсадда фойдаланишни таъминлаш;

— қишлоқ хўжалиги ерларининг унумдорлигини ошириш, ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳамда ерларни муҳофаза қилиш тадбирларини амалга оширишни давлат йўли билан ва бошқа тарзда қўллаб-қувватлаш;

— ерга ва бутун атроф табиий муҳитга зарар етказилишининг олдини олиш, экологик хавфсизликни таъминлаш;

— ерга эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш шаклларининг хилма-хиллиги, ер муносабатлари иштирокчиларининг тенг ҳуқуқлилигини таъминлаш ҳамда уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя этиш;

— ердан фойдаланганлик учун ҳақ тўлаш; ерларнинг ҳолати ҳақидаги ахборотнинг тўлиқ бўлишини ҳамда ундан эркин фойдаланишга йўл қўйи-лишини таъминлаш.

Ўзбекистон Республикасига ер фонди ерларидан фойдаланишининг белгиланган асосий мақсадига кўра қуйидаги тоифаларга бўлинади:

1) қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар—қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун берилган ёки ана шу мақсадга мўлжалланган ерлар. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар суғориладиган ва суғорилмайдиган (лалмикор) ерлар, ҳайдаладиган ерлар, пичанзорлар, яйловлар, кўп йиллик мевали дов-дарахтлар ва тоқзорлар эгаллаган ерларга бўлинади;

2) аҳоли пунктларининг (шаҳарлар, посёлкалар ва қишлоқ аҳоли пунктларининг) ерлари-шаҳарлар ва посёлкалар, шунингдек қишлоқ аҳоли пунктлари чегараси доирасидаги ерлар;

3) саноат, транспорт, алоқа, муҳофаа ва бошқа мақсадларга мўлжалланган ерлар;

— кўрсатилган мақсадларда фойдаланиш учун юридик шахсларга берилган ерлар;

4) табиатни муҳофаза қилиш, соғломлаштириш, рекреация мақсадларига мўлжалланган ерлар;

— алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар эгаллаган, табиий даволаш омилларига эга бўлган ерлар, шунингдек оммавий дам олиш ва туризм учун фойдаланиладиган ерлар;

5) тарихий-маданий аҳамиятга молик ерлар;

— тарихий-маданий ёдгорликлар жойлашган ерлар;

6) ўрмон фонди ерлари — ўрмон билан қопланган, шунингдек ўрмон билан қопланмаган бўлса ҳам, ўрмон хўжалиги эҳтиёжлари учун берилган ерлар;

7) сув фонди ерлари — сув объектлари, сув хўжалиги иншоотлари эгаллаган ерлар ва сув объектларининг қирғоқлари бўйлаб ажратилган минтақадаги ерлар;

8) захира ерлар.

Ер кодексининг 4—7-моддаларида Ўзбекистон Республикаси давлат бошқарув органларининг ер муносабатларини тартибга солиш бўйича ваколатлари берилган бўлиб, **уларга кўра:**

ер муносабатларини тартибга солиш соҳасига қуйидагилар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ваколатларига киради:

— ерлардан оқилона фойдаланиш ҳамда уларни муҳофаза қилиш соҳасидаги ягона давлат сиёсатини амалга ошириш;

— Ер кодексига, бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ ер муносабатларини тартибга солиш тўғрисида норматив ҳужжатлар қабул қилиш;

— тупроқ унумдорлигини ошириш, табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги бошқа тадбирлар билан яхлит тарзда ерлардан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш юзасидан маҳаллий давлат ҳокимияти органлари билан биргаликда давлат дастурларини ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш;

— қишлоқ хўжалигининг табиий мослашуви жиҳатидан ерларни рай-онлаштириш, ер тузишни, ер мониторинг ўтказилишини ва давлат ер кадастри юритилишини ташкил этиш;

— давлат мулкидаги ерларни тасарруф этиш;

— ерлардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишда вазирликлар ҳамда идораларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш;

— ерга эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш, шунингдек ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқларини ҳамда ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқини белгиланган тартибда бекор қилиш;

— ерлардан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини ташкил этиш;

— ер муносабатларини тартибга солиш соҳасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ваколатларига кирадиган бошқа масалаларни ҳал қилиш.

Ер муносабатларини тартибга солиш соҳасига қўйиладиган вилоятлар, Тошкент шаҳар давлат ҳокимияти органларининг ваколатларига киради:

— тупроқ унумдорлигини ошириш, ерлардан оқилона фойдаланиш ҳамда уларни муҳофаза қилиш бўйича ҳудудий дастурлар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— ер ресурсларидан белгиланган мақсадда, оқилона ва самарали фойдаланиш, ерларни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини амалга ошириш;

— ер тузишни, ер мониторинги ўтказилишини ва давлат ер кадастри юритилишини ташкил этиш;

— юридик шахсларга қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари ҳамда бошқа давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун эгалик қилишга, фойдаланишга ва ижарага ер бериш;

— ўлчамидан қатъий назар, барча ерларни олиб қўйиш, алоҳида қимматга эга бўлган унумдор суғориладиган ерлар, алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудларни эгаллаган ерлар, шаҳар атрофи ерлари ва шаҳарларнинг яшил зоналари ерлари, илмий-тадқиқот ташкилотлари ва ўқув юрларининг тажриба майдонлари, ўрмон ўсимликлари билан қопланган ерлар бундан мустасно;

— дипломатия ваколатхоналари ҳамда уларга тенглаштирилган, Ўзбекистон Республикасида аккредитация қилинган халқаро ташкилотларга мазкур ваколатхоналарнинг биноларини, шу жумладан ваколатхона бошлиғи қароргоҳини қуриш учун ер участкаларини мулк этиб реализация қилиш;

— ерга эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш, шунингдек ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқларини ҳамда ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқини белгиланган тартибда бекор қилиш;

— ер муносабатларини тартибга солиш соҳасида вилоятлар, Тошкент шаҳар давлат ҳокимияти органларининг ваколатларига кирадиган бошқа масалаларни ҳал қилиш.

Ер муносабатларини тартибга солиш соҳасига қўйиладиган туманлар давлат ҳокимияти органларининг ваколатларига киради:

— тупроқ унумдорлигини ошириш, ерлардан оқилона ва самарали фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш тадбирларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

— ерлардан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини амалга ошириш;

— фуқароларга, юридик шахсларга эгалик қилишга, фойдаланишга ва ижарага ер бериш, шунингдек тубдан яхшилаш ишлари амалга оширилган суғориладиган ерлар, пичанзорлар ва яйловлардан ташқари ерларни, ўрмон ўсимликлари билан қопланган ерлардан ташқари ўрмон фонди ерларини, саноат, транспорт, алоқа, муҳофаза ва бошқа мақсадлар учун мўлжалланган ерларни, сув фонди ерларини олиб қўйиш — ҳар бир ер эгасига ва ердан фойдаланувчига ўн гектаргача ўлчамда;

— фуқароларга фермер хўжалиги юритиш учун ерларни ижарага бериш;
— фуқароларга, юридик шахсларга захира ерлардан ер участкасининг ўлчамидан қатъий назар, эгалик қилишга, фойдаланишга ва ижарага ер бериш;

— ер участкаларини савдо ва хизмат кўрсатиш соҳаси объектлари билан биргаликда юридик ва жисмоний шахсларга мулк этиб реализация қилиш;
— ер участкаларига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини кимошди савдоси асосида фуқароларга реализация қилиш;

— ер тузишни, ер мониторинги ўтказилишини ва давлат ер кадастри юритилишини ташкил этиш;

— ер участкаларига бўлган ҳуқуқлар ҳамда уларга оид битимларнинг давлат рўйхатига олинишини ташкил этиш;

— ерга эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш, шунингдек ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқларини ҳамда ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқини белгиланган тартибда бекор қилиш;

— қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари ташкил этилган, қайта ташкил этилган ва тугатилган ҳолларда, уларнинг ерга эгалик қилиши ва ердан фойдаланиши масалаларини ҳал этиш;

— ер муносабатларини тартибга солиш соҳасида туманлар давлат ҳокимияти органларининг ваколатларига кирадиган бошқа масалаларни ҳал қилиш.

Ер муносабатларини тартибга солиш соҳасига қўйиладиган шаҳарлар давлат ҳокимияти органларининг ваколатларига киради:

— ерлардан оқилона ва самарали фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш тадбирларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

— ерлардан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини амалга ошириш;

— ер участкасининг ўлчамидан қатъий назар, шаҳар чегараси доирасида эгалик қилишга, фойдаланишга ва ижарага ер бериш, шунингдек ерни олиб қўйиш, қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг ерлари бундан мустасно;

— ер участкаларини савдо ва хизмат кўрсатиш соҳаси объектлари билан биргаликда юридик ва жисмоний шахсларга мулк этиб реализация қилиш;

— ер участкаларига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини кимошди савдоси асосида фуқароларга реализация қилиш;

— ер тузишни, ер мониторинги ўтказилишини ва давлат ер кадастри юритилишини ташкил этиш;

— ер участкаларига бўлган ҳуқуқлар ҳамда уларга оид битимларнинг давлат рўйхатига олинишини ташкил этиш;

— ерга эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш, шунингдек ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқларини ҳамда ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқини белгиланган тартибда бекор қилиш;

— ер муносабатларини тартибга солиш соҳасида шаҳарлар давлат ҳокимияти органларининг ваколатларига кирадиган бошқа масалаларни ҳал қилиш.

Геодезия ва картография — Ўзбекистон Республикасининг ҳудуди, табиий осмон жисмларини қўшган ҳолда космик фазо геодезия ва картографияга оид фаолиятнинг объектлари ҳисобланади.

Ўз ваколатига мувофиқ геодезия ва картографияга оид фаолиятни тартибга солувчи давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари, геодезия ва картография ишларининг буюртмачилари ёки ижрочилари ёхуд геодезия ва картография материалларининг (маълумотларининг) эгалари ҳисобланувчи, шунингдек, геодезия ва картография маҳсулотини сотувчи юридик ҳамда жисмоний шахслар геодезия ва картографияга оид фаолиятнинг субъектлари жумласига киради.

Геодезия ва картография ишлари давлат аҳамиятига молик ва махсус аҳамиятга молик геодезия ва картография ишларига бўлинади. *Қуйидагилар давлат аҳамиятига молик геодезия ва картография ишлари жумласига киради:*

— Ер шаклининг ва ташқи гравитация майдонининг параметрларини аниқлаш;

— давлат топография хариталари ва режаларини график, рақамли, фотографик ва бошқа шаклларда яратиш, янгилаб туриш ва нашр қилиш;

— давлат геодезия ва нивелир тармоқларини яратиш, ривожлантириш ва уш ҳолатида сақлаб туриш;

— Ерни масофадан туриб зондлаш ва геодинамик тадқиқ этиш;

— Ўзбекистон Республикасининг картография-геодезия фондини шакллантириш ва уни бошқариш;

— географик ахборот тизимларини яратиш ва уни бошқариш;

— умумий географик, сиёсий-маъмурий, илмий ахборот берадиган ва бошқа тармоқлараро аҳамиятга молик тематик хариталар ва атласлар, ўқув-картография қўлланмалари тузиш ва нашр қилиш;

— Ўзбекистон Республикасининг давлат чегаралари делимитация, демаркация қилинишини ва давлат чегараси чизигининг ўтиши текширилишини геодезия, топография, картография ва гидрография жиҳатидан таъминлаш;

— геодезия, топография ва картография ишларини метрология жиҳатидан таъминлаш;

— географик номларни стандартлаш, ҳисобга олиш ва уларнинг қўлланилишини тартибга солиш;

— геодезия ва картография техникасини кўплаб ишлаб чиқаришни ташкил этиш.

Қуйидагилар махсус (тармоққа оид) аҳамиятга молик геодезия ва картография ишлари жумласига киради:

— шаҳарлар, аҳоли пунктларининг, турли объектлар қурилиш участкаларининг бош режаларини, ер ости тармоқлари ва иншоотлари лойиҳаларини тузиш, бинолар ва иншоотларни қурилиш участкаларига боғлаш, шунингдек, бошқа махсус ишларни бажариш учун мўлжалланган топографик режаларни яратиш ва уларни янгилаб туриш;

— махсус аҳамиятга молик географик ахборот тизимларини яратиш ва уларни бошқариш;

— махсус аҳамиятга молик тематик хариталар ва атласлар нашр қилиш;

— муҳандислик қидирув ишлари, турли иншоотларни қуриш ва улардан фойдаланиш, ер участкаларининг чегараларини ажратиш, кадастрларни юритиш ва бошқа қидирув ишлари чоғида геодезия, топография ишлари, аэро суратга олиш ва бошқа махсус ишларни бажариш.

Ўзбекистон Республикасининг картография-геодезия фонди таркибида давлат ва идоравий картография-геодезия фондлари бўлади.

Давлат картография-геодезия фонди умумдавлат, тармоқлараро аҳамиятга эга бўлган материаллардан (маълумотлардан) ташкил топади ҳамда геодезия ва картографияга оид фаолиятни бошқарувчи орган ихтиёрида бўлади. Идоравий картография-геодезия фондлари махсус (тармоққа оид) аҳамиятга эга бўлган материаллардан (маълумотлардан) ташкил топади ҳамда тегишли органлар ихтиёрида бўлади.

Давлат ва идоравий картография-геодезия фондлари тўғрисидаги низомилар ҳамда уларнинг таркибидаги материалларнинг (маълумотларнинг) рўйхатлари Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати белгилайдиган тартибда тасдиқланади.

Ўзбекистон Республикаси давлат картография-геодезия фондининг белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Архив фонди таркибига киритилган материаллари (маълумотлари) қонун ҳужжатларига мувофиқ сақланади.

Давлат картография-геодезия фондининг материалларини (маълумотларини) учинчи шахсларга беришга ва улардан нусхалар олишга ихтиёрида ана шу материаллар (маълумотлар) бўлган органларнинг рухсатисиз йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида геодезия ва картографияга оид фаолиятни амалга ошираётган юридик ва жисмоний шахслар ўзлари яратган геодезия ва картография материалларининг (маълумотларининг) бир нусхасини тегишли картография-геодезия фондларига бепул беришлари шарт.

Юридик ва жисмоний шахслар томонидан материалларнинг (маълумотларнинг) тегишли картография-геодезия фондларига берилиши, ана шу материаллар ва маълумотларнинг сақланиши ва улардан фойдаланилиши устидан давлат геодезия назоратини, идоравий картография-геодезия фондларининг давлат реестрини юритишни геодезия ва картографияга оид фаолиятни бошқарувчи орган амалга оширади. Ўзбекистон Республикаси картография-геодезия фондининг материалларидан (маълумотларидан) фойдаланувчилар олинган материалларнинг (маълумотларнинг) асралишини таъминлашлари, уларни белгиланган муддатларда қайтаришлари ҳамда улардаги давлат сири бўлган маълумотни ошкор этмасликлари шарт.

Ўзбекистон Республикаси давлат картография-геодезия фондининг материалларидан (маълумотларидан) фойдаланганлик учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳақ тўланади.

Давлат кагастри — Давлат кадастри Давлат кадастрлари ягона тизимининг таркибий қисми ҳисобланади ҳамда у давлат кадастри юритиладиган табиий, хўжалик объекти ёки бошқа объект муайян турининг географик жойлашуви, ҳуқуқий мақоми, миқдор, сифат тавсифлари ва баҳоси тўғрисидаги янгилашиб туриладиган маълумотлар ва ҳужжатлар тизимидан иборат бўлади.

Давлат кадастрларининг ягона тизими Ўзбекистон Республикаси ва унинг айрим ҳудудлари табиий-иқтисодий салоҳиятининг ягона умумдавлат ҳисобкитоби юритилишини, баҳоланишини таъминлашга мўлжалланган кўп мақсадли ахборот тизими тарзида яратилади.

- *Давлат кадастрлари ягона тизимига қўйидагилар киради:*
- Давлат ер кадастри;
- фойдали қазилма конлари, белгилари ва техноген ҳосилалар давлат кадастри;
- давлат сув кадастри;
- давлат ўрмон кадастри;
- ўсимликлар дунёси объектлари давлат кадастри;
- ҳайвонот дунёси давлат кадастри;
- алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар давлат кадастри;
- бинолар ва иншоотлар давлат кадастри;
- давлат шаҳарсозлик кадастри;
- гидротехника иншоотлари Давлат кадастри;
- тарихий ва маданий ёдгорликлар давлат кадастри;
- автомобиль йўллари давлат кадастри;
- темир йўллар давлат кадастри;
- транспорт қувурлари давлат кадастри;
- алоқа объектлари давлат кадастри;
- энергетика объектлари давлат кадастри;
- чиқиндиларни кўмиб ташлаш ва утиллаштириш жойлари давлат кадастри;
- табиий хавфи юқори бўлган тегралар давлат кадастри;
- техноген хавфи юқори бўлган тегралар давлат кадастри;
- картография-геодезия давлат кадастри;
- ҳудудлар давлат кадастри.

Давлат кадастрлари ягона тизимига қонун билан белгиланадиган бошқа давлат кадастрлари ҳам кириши мумкин.

Ер, фойдали қазилма конлари, белгилари ва техноген ҳосилалар, сувлар, ўрмонлар, ўсимликлар ва ҳайвонот дунёси, алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар, табиий ва техноген хавфи юқори бўлган тегралар, ишлаб чиқариш ва истеъмол чиқиндиларини кўмиб ташлаш ва утиллаштириш жойлари, бинолар ва иншоотлар, геодезия пунктлари, автомобиль йўллари ва темир йўллар, транспорт ва муҳандислик коммуникациялари — давлат кадастрларининг объектлари ҳисобланади.

Қонунда давлат кадастрларининг бошқа объектлари ҳам назарда тутилиши мумкин.

Давлат кадастрларини юритишнинг асосий принциплари қўйидагилардан иборат:

- кадастр объектларининг ҳар бир тури бўйича Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудини тўла қамраб олиш;
- фазовий координаталарнинг ягона тизимини қўллаш;
- кадастрга доир ахборотни шакллантириш услубиятининг ягоналиги;
- кадастрга доир ахборотнинг аниқлиги;
- кадастрга доир ахборотнинг ҳамма учун очиклиги.

Давлат кадастрларини юритиш тегишли вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан амалга оширилади.

Давлат кадастрларини юритишга қўйидагилар киради:

- кадастр объектларига бўлган мулк ҳуқуқи ва бошқа ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш;

- кадастр объектларининг миқдор ва сифат тавсифларини ҳисобга олиш;
- кадастр объектларини сифат ва қиймат жиҳатидан баҳолаш;
- кадастрга доир ахборотни тизимга солиш, сақлаш ва янгилаб бо-риш;
- кадастр объектларининг ҳолати ҳақида ҳисоботлар тузиш;
- Давлат кадастрлари ягона тизимга киритиш учун тегишли ахборот тақдим этиш;
- фойдаланувчиларни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ка-дастрга доир ахборот билан таъминлаш.

Кадастр объектларининг мулкдорлари ҳамда кадастр объектларига доир бошқа ҳуқуқларнинг эгалари тегишли вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органларига кадастр объектлари-нинг географик жойлашуви, ҳуқуқий мақоми, миқдор, сифат тавсифлари ва баҳоси тўғрисида, шунингдек уларнинг ҳолатидаги жорий ўзгаришлар ҳақида ахборот тақдим этишлари шарт.

Соҳани бошқариш — 2004 йил 15 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони* билан ердан фойдаланиш, геодезия ва картогра-фия соҳасидаги бошқарув тизимини янада такомиллаштириш, ердан оқилона фойдаланишни таъминлаш ва ер муносабатларини тартибга со-лиш, Давлат кадастрларини ягона тизимини юритиш мақсадида Ўзбекис-тон Республикаси Ер ресурслари давлат қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Рес-публикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Геодезия, картография ва давлат кадастри Бош бошқармаси тугатилиб, уларнинг негизида Ўзбекистон Рес-публикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри қўми-таси («Ергеодезкадастр») ташкил қилинди ва қуйидагилар қўмитанинг асо-сий вазифалари этиб белгиланди:

- ердан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилиш бўйича ягона дав-лат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш;
- ердан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилиш устидан давлат на-зоратини амалга ошириш;
- тупроқ унумдорлигини амалга ошириш, ердан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилиш бўйича давлат дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;
- геодезия ва картография соҳасидаги фаолиятни амалга ошириш;
- давлат геодезия назоратини ташкил қилиш;
- жойлардаги давлат бошқаруви органлари ва давлат ҳокимияти орган-ларининг давлат кадастрларини юритиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқ-лаштириш;
- давлат кадастрини, давлат картография-геодезия кадастрини, бино-лар ва иншоотлар давлат кадастрини, шунингдек Давлат кадастрлари яго-на тизимини юритиш.
- қўмита ўз фаолияти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисобот беради.
- қўмита тизимига Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар ер ресурслари ва давлат кадастри бошқармалари, туман-лар (шаҳарлар) ер ресурслари ва давлат кадастри бўлимлари, Давлат гео-

* Халқ сўзи, №216 (3491). 2004 йил 16 октябрь.

дезия назорати инспекцияси, Марказий ва Самарқанд аэрогеодезия корхоналари, Геодезия ва картография миллий маркази, «Картография» давлат илмий-лойиҳалаш корхонаси, Ўзбек давлат ер тузиш илмий-лойиҳалаш институти— «Ўздаверлойиҳа», Тупроқшунослик ва агрокимё давлат илмий-тадқиқот институти, «Геоинформкадастр» давлат унитар корхонаси киради. Худудий бўлинмалар «Ергеодезкадастр» давлат қўмитасига бўйсунди ва тегишли давлат ҳокимияти органига ҳисобот беради.

Қўмита ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қўйидаги ҳуқуқларга эга:

— давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун зарур бўлган ахборотларни сўраш ва текин олиш;

— кадастр маълумотларига мувофиқлигини аниқлаш учун тупроқни текшириш;

— ҳайъат мажлисларида давлат бошқаруви органлари, корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар раҳбарларининг қўмита ваколатига киритилган масалалар бўйича ҳисоботларини эшитиш;

— ерлардан оқилона фойдаланиш ва улардан муҳофаза қилиш масалари бўйича текширишларни белгиланган тартибда амалга ошириш, ер ҳақидаги қонун ҳужжатлари бузилиш сабаблари ва оқибатларини барта- раф этишга йўналтирилган, давлат бошқаруви органлари, юридик ва жисмоний шахслар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган ёзма кўрсатмалар бериш;

— айбдор мансабдор шахслар ва фуқароларни белгиланган тартибда маъмурий жавобгарликка тортиш, ер қонунчилиги бузилиши оқибатида етказилган зарарни ундириш бўйича даъволар тақдим этиш, ер ҳақидаги қонун ҳужжатлари бузилишида айбдор бўлган шахсларни жавобгарликка тортиш учун тақдимномаларни тегишли корхоналар, муассасалар, ташкилотларга жўнатиш;

— ер ҳақидаги қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни тўхтатиш тўғрисида маҳаллий давлат ҳокимияти органларига тақлифлар киритиш;

— геодезия ва картография фаолияти субъектларини белгиланган тартибда текшириш;

— халқаро ташкилотларда ерлардан фойдаланиш, геодезия, картография ва кадастр масалалари бўйича Ўзбекистон Республикаси манфаатларини ифодалаш;

— ерлардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш, шунингдек Давлат кадастрлари ягона тизимини яратиш билан боғлиқ масалаларни биргаликда ишлаб чиқиш учун бошқа вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, ҳокимликлар, муассасалар ва ташкилотлар мутахассисларини белгиланган тартибда жалб этиш.

— қўмитага қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган раис бошчилик қилади. Раис айти бир вақтда ерлардан фойдаланилиши ва уларнинг муҳофаза қилини- шини назорат қилиш бўйича Ўзбекистон Республикасининг бош давлат инспектори ҳисобланади. Раиснинг уч нафар ўринбосари, шу жумладан бир нафар биринчи ўринбосари бўлади. Раиснинг биринчи ўринбосари айти бир вақтда Геодезия ва картография бош бошқармасининг бошлиғи

ҳисобланади. Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар ер ресурслари ва давлат кадастри бошқармалари бошлиқлари айтиб бериш вақтида тегишли ҳудудларда ерлардан фойдаланилиши ва уларнинг муҳофаза қилинишини назорат қилиш бўйича давлат инспекторлари ҳисобланадилар.

«Ергеодезкадастр» давлат қўмитасида таркибига раис (ҳайъат раиси), раис ўринбосарлари (лавозимига кўра), қўмитанинг бошқа раҳбар ходимлари, шунингдек давлат бошқаруви бошқа органларининг раҳбар ходимлари кирадиган, 9 кишидан иборат ҳайъат ташкил этилади. Ҳайъат қўмита фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, таркибий ва ҳудудий бўлинмалар, бошқа идоравий мансуб органлар ва муассасалар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади, қўмитанинг энг муҳим қарорлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади.

Ҳайъат қарорлари қўмита қарорлари билан амалга оширилади. Раис билан ҳайъат аъзолари ўртасида келишмовчиликлар пайдо бўлган тақдирда қўмита раиси пайдо бўлган келишмовчиликлар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига ахборот берган ҳолда ўз қарорини амалга оширади, ҳайъат аъзолари эса, ўз навбатида, ўз фикрини Вазирлар Маҳкамасига маълум қилишлари мумкин.

14. Ўзбекистон Республикасига муаллифлик ва тўғри ҳуқуқларни ҳимоя қилиш

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1041-моддасига кўра, муаллифлик ҳуқуқи ижодий фаолият натижаси бўлмиш фан, адабиёт ва санъат асарларига нисбатан, уларнинг мақсади ва қадр-қиммати, шунингдек ифодаланиш усулидан қатъий назар, татбиқ этилади. Асар офзаки, ёзма шаклда ёки уни идрок этиш имконини берадиган бошқа объектив шаклда ифодаланган бўлиши лозим. Ёзма шаклдаги ёки моддий жисмда бошқача усулда ифодаланган асар (қўлёзма, машинкаланган ёзув, нотали ёзувлар, техника воситалари ёрдамидаги ёзув, шу жумладан аудио ёки видео ёзув, икки ўлчовли ёки ҳажмий-фазовий шаклда яратилган тасвир ва ҳоказо), ундан учинчи шахсларнинг фойдаланиш имконияти бор-йўқлигидан қатъий назар, объектив шаклга эга деб ҳисобланади.

Офзаки ёки моддий жисмда ифодаланмаган бошқа асар, башарти у учинчи шахслар идрок эта оладиган ҳолга келган бўлса (омма олдига сўзлаш, оммавий ижрочилик ва ҳоказо), объектив шаклга эга деб ҳисобланади. Муаллифлик ҳуқуқи эълон қилинган (ошкор қилинган, чоп этилган) асарларга нисбатан ҳам, эълон қилинмаган асарларга нисбатан ҳам татбиқ этилади. Муаллифлик ҳуқуқи ғоялар, концепциялар, принциплар, тизимлар, тақлиф қилинаётган ечимлар, объектив мавжуд кашфиётларга нисбатан татбиқ этилмайди. Муаллифлик ҳуқуқининг юзага келиши учун асарни рўйхатдан ўтказиш ёки бошқа бирон-бир расмийликка риоя этиш талаб қилинмайди.

Муаллифлик ҳуқуқи объектлари жумласига қуйидагилар кирadi:

- адабий асарлар (адабий-бадий, илмий, ўқув, публицистик ва бошқа асарлар);
- драматик ва сценарий асарлар;
- матнли ва матнсиз муסיқа асарлари;

— музикали-драматик асарлар;
— хореография асарлари ва пантомималар;
— аудиовизуал асарлар (кино, теле ва видео фильмлар, слайд фильмлар, диафильмлар ва бошқа хил кино, теле ҳамда видео асарлар), радио асарлар;

— рангасвир, ҳайкалтарошлик, графика, дизайн асарлари ва бошқа тасвирий санъат асарлари;

— манзарали-амалий ва сахна безаги санъати асарлари;

— архитектура, шаҳарсозлик ва боғ-парк барпо этиш санъати асарлари;

— фотография асарлари ва фотографияга ўхшаш усулларда яратилган асарлар;

— жўғрофия, геология хариталари ва бошқа хариталар, жўғрофия, топография ва бошқа фанларга тааллуқли тарҳлар, эскизлар ва асарлар;

— барча турдаги электрон-ҳисоблаш машиналари (ЭҲМ) учун дастурлар, шу жумладан амалий дастурлар ва операция тизимлари ва б.

Муаллиф (ҳаммуаллифлар)нинг ўзи яратган асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи бошқа шахсларнинг айна шу асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи эътироф қилинишини истисно этади.

Ушбу кодекснинг 1074-модасига кўра, турдош ҳуқуқлар сахна асарлари, ижрога, ижронинг аудио ва видеоёзувига (ижро ёзувига), эфир ва кабель орқали кўрсатув ва эшиттириш берувчи ташкилотнинг кўрсатув ва эшиттиришларига татбиқ этилади.

Ижро этиш ҳуқуқи ижрочиларга — артистларга, сахналаштирувчи-режиссёрларга, дирижёрларга, шунингдек уларнинг меросхўрларига тегишлидир. Бундай ижродан фойдаланиш ҳуқуқи бошқа ҳуқуқий ворисларга ўтиши мумкин. Ижро ёзувига бўлган ҳуқуқ ана шундай ёзувни амалга оширган шахсга ёки унинг ҳуқуқий ворисларига тегишлидир. Трансляция қилиш ҳуқуқи кўрсатув ва эшиттиришни яратган эфир орқали кўрсатув ва эшиттириш берувчи ташкилотга ёки унинг ҳуқуқий ворисларига тегишлидир.

Ижрони ёзиб олган шахс ва ижрочи ўз ҳуқуқларидан хабардор қилиш учун турдош ҳуқуқларнинг ҳимоя белгисидан фойдаланишлари мумкин, аудио ёки видеоёзунинг ҳар бир нусхасида ва (ёки) улар сақланадиган филофда акс эттириладиган бу белги *қуйидаги* уч элементдан *иборат бўлади*:

— айлана ичига олинган лотинча «P» ҳарфи;

— алоҳида турдош ҳуқуқлар эгасининг исми (номи);

— ёзув биринчи марта эълон қилинган йил.

Ижрочи қуйидаги ҳуқуқларга эгадир:

— ижро вақтида, ижро ёзувининг нусхаларида, ижро трансляция қилинаётганда ёки такрорланаётганида унинг исми-шарифини кўрсатиш;

— асарни бузиб ижро этишдан ҳимоя қилиш;

— ижродан фойдаланишни амалга ошириш ёки фойдаланишга рухсат бериш.

Ижродан фойдаланиш ҳуқуқи қуйидагиларга рухсат бериш ҳуқуқини қамраб олади:

• Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 24-сон, 275-модда.

- ижрони эфир ва кабель орқали трансляция қилиш;
 - ижрони техника воситалари ёрдамида ёзиб олиш;
 - ёзиб олинган ижрони трансляция қилиш ва омма олдида такрорлаш;
 - ижро ёзувини кўпайтириш ва унинг нусхаларини тарқатиш.
- Ўзбекистон Республикасида муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш **Ўзбекистон муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш республика агентлиги** томонидан амалга оширилади. Агентлик муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳасидаги вазифаларни ҳал этиш учун махсус ваколатли давлат бошқарув органи ҳисобланади. Агентлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

2004-йил 16-июнда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг агентлик фаолиятини такомиллаштириш тўғрисидаги қарори* билан агентлик зиммасига *қўйидаги вазифалар юклатилди:*

— муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш;

— муаллифлар, уларнинг ҳуқуқий ворислари ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларининг мулкий ҳуқуқларини тузилган шартномалар асосида амалга ошириш ва ҳимоя қилиш, муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларнинг бузилишига йўл қўймаслик ҳамда бузилган ҳуқуқларни тиклаш бўйича зарур чора-тадбирлар кўриш;

— фан, адабиёт ва санъат асарларини, шунингдек ушбу асарлар муаллифларини рўйхатдан ўтказиш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар объектдан фойдаланувчи юридик ва жисмоний шахслар ҳисобини юритиш;

— муаллифларнинг, уларнинг ҳуқуқий ворисларининг ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, шу жумладан чет элларда, белгиланган тартибда ифодалаш;

— муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантириш.

— Ўзбекистон Муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш республика агентлиги муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳасидаги вазифаларни ҳал этиш учун махсус ваколатли давлат бошқарув органи ҳисобланади. У ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

Агентлик ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун қўйидаги функцияларни амалга оширади:

— муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш масалалари бўйича таклифлар ишлаб чиқади ва уларни белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритади;

— муаллифлардан, уларнинг ҳуқуқий ворисларидан ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларидан олинган ваколатлар доирасида юридик ва жисмоний шахслар билан улар томонидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ва чет элларда муаллифлик ҳуқуқи ҳамда турдош ҳуқуқлар объектларидан фойдаланиш юзасидан шартномалар тузади;

— тузилган шартномалар асосида муаллифлик пулини тўплаш, тақсимлаш ва муаллифларга, уларнинг ҳуқуқий ворисларига ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларига тўлашни амалга оширади;

— муаллифлар, уларнинг ҳуқуқий ворислари ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларининг ҳуқуқларини амалга оширишга кўмаклашади;

— муаллифлар, уларнинг ҳуқуқий ворислари ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларининг қонуний манфаатларини, шу жумладан чет элларда, ифодалайди;

— муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларнинг бузилишига йўл қўймаслик ва бузилган тақдирда уларни тиклаш бўйича зарур чора-тадбирлар кўради;

— Ўзбекистон Республикаси тузган халқаро битимлардан келиб чиқадиган мажбуриятларнинг бажарилишини ўз ваколатлари доирасида таъминлайди;

— фан, адабиёт ва санъат асарларини, шунингдек ушбу асарлар муаллифларини рўйхатдан ўтказади, рўйхатдан ўтказилганлик тўғрисида белгиланган намунада гувоҳнома беради;

— Ўзбекистон Республикаси ҳудудида муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар объектларидан фойдаланувчи юридик ва жисмоний шахслар ҳисобини юритади;

— муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар соҳасидаги хорижий қонун ҳужжатларини ҳамда уларни қўлланиш тажрибасини ўрганайди;

— муаллифларнинг, улар ҳуқуқий ворисларининг ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларининг муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар объектига мулкий ҳуқуқларини амалга ошириш ва ҳимоя қилиш билан шуғулланувчи хорижий ташкилотлар билан ўз ваколатлари доирасида битимлар ва шартномалар тузади;

— муаллифларнинг, улар ҳуқуқий ворисларининг ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларининг муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар объектига мулкий ҳуқуқларини амалга ошириш ва ҳимоя қилиш билан шуғулланувчи ташкилотлар фаолиятига кўмаклашади;

— халқаро ва бошқа ташкилотлар томонидан муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар масалалари бўйича ўтказиладиган илмий анжуманларда, симпозиумларда, конференцияларда, семинарларда ва бошқа тадбирларда қатнашади;

— муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар масалалари бўйича илмий конференциялар, семинарлар, курслар ва бошқа тадбирлар ташкил қилади.

Агентлик ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслардан зарур ахборотлар, ҳужжатлар ва материалларни белгиланган тартибда сўраш ва олиш;

— ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва бошқа ваколатли давлат органлари билан муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар соҳасидаги бузилишларнинг олдини олиш бўйича ҳамкорлик қилиш;

— муаллифлар ҳамда бошқа муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар эгаларининг муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилишга доир масалалар бўйича манфаатларини суд органларида ифодалаш;

— муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар масалалари бўйича эксперт хулосалари бериш;

— муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳасидаги илмий-методик ва ахборот материаллари ҳамда бошқа нашрларни чоп этиш ва тарқатиш;

— муаллифлар, уларнинг ҳуқуқий ворислари, бошқа муаллифлик ҳуқуқлари ва турдош ҳуқуқлар эгалари ҳамда муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар объектларидан фойдаланувчилар ўртасида шартномалар тузишда, тегишли ваколатларни беришда воситачилик қилиш.

Агентлик қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Агентлик ўз ваколатлари доирасида, вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун бажариш мажбурий бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилишга ҳақлидир.

Агентлик ўзига юкланган вазифаларнинг самарали бажарилиши учун жавоб беради.

Агентликка қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бош директор бошчилик қилади.

Бош директорнинг бир нафар ўринбосари бўлади.

Бош директор мақомига кўра вазирнинг биринчи ўринбосарига, бош директор ўринбосари вазир ўринбосарига тенглаштирилади.

Агентлик бош директори:

— агентлик фаолиятига яккабошчилик асосида умумий раҳбарлик қилади ҳамда агентликка юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— агентлик тузилмасига ўзгартиришлар киритади, ходимларнинг белгиланган умумий сони доирасида штатлар жадавалини, шунингдек агентлик харажатлари сметасини тасдиқлайди;

— агентлик ходимларини белгиланган тартибда лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади.

15. Ўзбекистон Республикасида гуш ишлари

Ўзбекистон Республикасида ҳар бир шахснинг виждон ва диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқи, фуқароларнинг динга бўлган муносабатидан қатъи назар, тенглигини таъминлаш, шунингдек диний ташкилотлар фаолияти билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиш соҳасидаги вазифаларни ҳал этиш ваколати берилган давлат бошқаруви органи— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита ҳисобланади. Қўмита ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради.

2004 йил 23 апрелда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қўмита фаолиятини такомиллаштириш тўғрисидаги қарори^{*} билан

^{*} Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 16-сон, 188-модда.

^{**} Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 16-сон, 188-модда.

қўмита фаолияти тўғрисидаги низом тасдиқланди. Ушбу низомга** кўра қуйидагилар қўмитанинг асосий вазифалари ҳисобланади:

— маҳаллий давлат ҳокимияти органлари билан биргаликда виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ диний масалаларни ҳал қилишда ягона сиёсатни амалга ошириш;

— давлат органларининг республика ҳудудида жойлашган диний ташкилотлар билан ўзаро алоқаси ва ҳамкорлигини таъминлаш;

— давлат сиёсатида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган диний ташкилотлар манфаатларини акс эттириш.

Қўмита унга юкланган вазифаларни бажариш учун қуйидаги функцияларни амалга оширади:

— давлат органларининг диний ташкилотлар билан ўзаро муносабатларини мувофиқлаштиради ҳамда виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг ижроси устидан назоратни амалга оширади;

— диний ташкилотлар, шунингдек хорижий диний ташкилотлар билан ўзаро муносабатларга доир диний масалалар бўйича ишларни олиб боради;

— диний ташкилотлар илтимосига кўра уларнинг давлат органлари билан ўзаро алоқаларига кўмаклашда ва ҳал этилиши талаб қилинадиган масалалар бўйича зарур ёрдам кўрсатади;

— диний ташкилотлар ва уларнинг аъзолари ўртасида ўзаро бир-бирини тушунишни ва сабр-тоқатлиликни мустаҳкамлаш сиёсатини ўтказди, ушбу борада ташкилотчилик ишларини амалга оширади;

— Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг топшириғига кўра виждон эркинлигига ва диний ташкилотлар фаолиятига тааллуқли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқишда қатнашади;

— диний таълим муассасалари фаолияти белгиланган тартибда лицензияланиши, лицензиатлар томонидан лицензия талаблари ва шартларига риоя этилиши устидан назоратни ташкил қилади, лицензиялар реестрини юритади;

— республика доирасида ва чет элларда диний ташкилотлар ўртасида алоқалар ўрнатилишини ташкил қилади;

— Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг мамлакат ташқарисидаги муқаддас жойларга боришини, шу жумладан Ҳаж ва Умра зиёратини амалга оширишини, фуқароларни диний ўқув юртларида таълим олиш, малага ошириш ва тажриба алмашиш учун чет элларга юборишни, хорижий фуқароларни ўқишга қабул қилишни, халқаро анжуманлар ўтказилишини ташкил қилади;

— диний ташкилотлар ва Ўзбекистон Республикасида диний адабиётлар нашр қилувчи нашриётлар тўғрисидаги ахборотларни йиғишни таъминлайди;

— республикада чиқариладиган ёки чет эллардан келтириладиган диний тўғрисидаги маҳсулотларни (матбуот ва электрон нашрларни, аудио, видео кассеталарни, CD, DVD ва бошқа дискларни) экспертизадан ўтказди ва мазкур фаолиятни мувофиқлаштиради.

Қўмита ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бевосита ҳал қилади.

Республикада жойлашган диний ташкилотлар билан мустаҳкам ўзаро ҳамкорлик қилиш, турли диний конфессиялар фаолияти амалга оширилишида ёрдам кўрсатиш, жамиятда динлараро ва миллатлараро тинчлик ва тотувликни таъминлаш юзасидан таклифлар ва чора-тадбирларни биргаликда ишлаб чиқиш, конфессиялараро мулоқот маданиятини ривожлантириш учун қўмита ҳузурида Конфессиялар ишлари жамоатчилик кенгаши ташкил этилади, унинг таркибига республикадаги кўп сонли диний конфессиялар етакчилари киради. Конфессиялар ишлари кенгаши фаолияти ташкил этилишини таъминлаш учун 3 кишидан иборат доимий ишловчи Кенгаш котибияти ташкил этилган.

Қўмита ўзига юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралардан, шунингдек маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонуннинг ҳамда динга тааллуқли бошқа қонун ҳужжатларининг ижроси масалаларига доир маълумотлар ва материалларини сўраш ва олиш;

— ўз ваколатлари доирасида диний ташкилотларнинг, шу жумладан диний ўқув юртларининг фаолиятини, уларнинг ўқув жараёни ва дастурларини, ўқув-тарбиявий ишларини, фанлар бўйича ўқув режаларини, диний мавзудаги илмий-тадқиқот ишларини мувофиқлаштириш, уларга ушбу фаолиятни амалга оширишда ташкилий, ҳуқуқий, методик ёрдам кўрсатиш;

— диний ташкилотлар раҳбарларидан зарур ахборотларни белгиланган тартибда талаб қилиш, шунингдек улар томонидан ўтказиладиган уларнинг ўз фаолияти билан боғлиқ тадбирларда қатнашиш.

Қўмита ўз ваколатлари доирасида белгиланган тартибда вазирликлар, идоралар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари бажариши мажбурий бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилишга, зарур ҳолларда, бошқа вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар билан биргаликда қўшма қарорлар ҳамда бошқа ҳужжатлар чиқаришга ҳақлидир.

Қўмита ўзига юкланган вазифаларнинг самарали бажарилиши учун жавоб беради.

Қўмитага қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган раис бошчилик қилади.

Раиснинг бир нафар ўринбосари бўлади.

Раис мақомига кўра Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг биринчи ўринбосарига, унинг ўринбосари эса — тегишли равишда вазир ўринбосарига тенглаштирилади.

Раис:

— қўмита фаолиятига умумий раҳбарликни амалга оширади ва қўмитага юкланган вазифалар ва функцияларнинг бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— ўз ўринбосари ваколатларини белгилайди, қўмита тизимининг бошқа мансабдор шахслари ваколатларини белгилайди;

— қўмита тузилмасига ўзгартиришлар киритади, ходимларнинг белгиланган чекланган умумий сони доирасида штат жадвалини, шунингдек харажатлар сметасини тасдиқлайди;

қўмита ходимларини лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади.

Раис қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Қўмитада 5 киши — раис (ҳайъат раиси), раис ўринбосари (лавозимига кўра) ва қўмитанинг бошқа раҳбар ходимларидан иборат таркибда ҳайъат ташкил этилади. Қўмита ҳайъати қўмита фаолиятининг асосий масалаларини кўриб чиқади, таркибий бўлинмалар раҳбарлари ҳисоботларини эшиттади, қўмитанинг муҳим буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилади.

Ҳайъат қарорлари Раиснинг буйруқлари билан ҳаётга татбиқ этилади.

16. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 22—23-моддаларига биноан Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам ўз фуқароларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш ва уларга ҳомийлик кўрсатишни кафолатлайди. Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ таъминланади. Улар Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва халқаро шартномалари билан белгиланган бурчларни адо этадилар.

1996 йил 31 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини муҳофаза қилишнинг таъсирли воситасини барпо этиш, халқаро ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш ташкилотлари билан ҳамкорликни кенгайтириш, давлат муассасалари ходимлари ва барча аҳолининг инсон ҳуқуқлари бўйича маданиятини ошириш мақсадида, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари ва бошқарув тизимини демократиялашни қўллаб-қувватлаш дастурига мувофиқ Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази тузилди.

Ушбу фармонга биноан Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази давлатга қарашли, таҳлил, маслаҳат, идораларо ва мувофиқлаштириш органи ҳисобланади.

Куйидагилар Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий марказининг асосий вазифалари ҳисобланади:

— миллий ҳаракат режасини, шунингдек, Конституция, Қонунлар ва инсон ҳуқуқлари соҳасидаги умумэътироф этилган халқаро ҳуқуқ меъёрлари қоидаларини амалга ошириш стратегиясини ишлаб чиқиш;

— инсон ҳуқуқлари соҳасида Ўзбекистон Республикасининг халқаро ва миллий ташкилотлар билан ҳамкорлигини ривожлантириш;

— Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқларига риоя этилиши ва бу ҳуқуқларнинг муҳофаза қилиниши юзасидан миллий маърузалар тайёрлаш;

— давлат ҳокимияти ва бошқарув органларига, шунингдек, инсон ҳуқуқлари бўйича жамоат бирлашмаларига маслаҳатлар бериб туриш фаолиятини амалга ошириш;

— давлат органларининг инсон ҳуқуқларини рағбатлантириш ва муҳофаза қилиш соҳасида таҳсил бериш, тарғибот, ўқув-услубий адабиётларни нашр, этиш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш;

— Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқларини амалга ошириш ва ривожлантириш бўйича маълумотларнинг ахборот базасини барпо этиш;

— давлат органларининг инсон ҳуқуқларига риоя этиш ва бу ҳуқуқларни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятини такомиллаштириш юзасидан уларга тавсиялар тайёрлаш:

— инсон ҳуқуқларини рағбатлантириш ва муҳофаза қилишнинг турли жиҳатлари юзасидан тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказиш.

Миллий марказ ҳуқуқий шахс бўлиб, унга Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони билан тайинланадиган директор бошчилик қилади. Миллий марказ директорининг ўринбосари бу лавозимга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайинланади.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
ФАРМОНИ 09.12.2003 й.
N ПФ-3358**

**РЕСПУБЛИКА ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТЎҒРИСИДА**

Жамият ҳаётининг барча томонларини эркинлаштириш ва ислоҳ қилишнинг ҳозирги босқичи талабларига мувофиқ иқтисодий ва бошқариш тизимини янада такомиллаштириш, давлат тузилмаларининг ҳокимият ваколатларини қисқартириш, давлат ва хўжалик бошқаруви вазифаларини аниқ чегаралаб қўйиш, шунингдек республика давлат бошқаруви органлари фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида:

1. Белгилаб қўйилсинки, вазирликлар, давлат қўмиталари, қўмиталар, агентликлар, шунингдек улар ҳузурида ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида ташкил этиладиган давлат бошқаруви тузилмалари республика давлат бошқаруви органлари жумласига киради.

2. *Республика давлат бошқаруви органларининг асосий вазифалари ва функциялари қуйидагилардан иборат деб ҳисоблансин:*

— Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ҳамда бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар амалда рўйбга чиқарилишини, уларнинг ижроси устидан таъсирчан назорат амалга оширилишини таъминлаш;

— ташқи ва ички сиёсатни амалга ошириш, давлатнинг ташқи ва ички хавфсизлигини таъминлаш;

— мамлакатни стратегик ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаш, давлатнинг мақсадли дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда уларни амалга оширишни ташкил қилиш, иқтисодий ислохотларни рўйбга чиқариш борасидаги чора-тадбирларни амалга ошириш;

— инсоннинг конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликларини, аҳолининг таълим, тиббий хизмат, ижтимоий таъминотга бўлган ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш, меҳнат бозорини тартибга солиш, ижтимоий соҳада умумдавлат бошқарув тизими фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштириш;

— тегишли ҳуқуқий муҳитни яратиш, лицензиялаш, сертификатлаштириш ва стандартлаштириш орқали хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш;

— солиқлар, божхона тўловларини йиғиш, давлат даромадларини тақсимлаш йўли билан хазинага оид вазифаларни амалга ошириш.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 20 июндаги Ф-1791-сон Фармойиши билан тузилган маъмурий ислохотни чуқурлаштириш ва иқтисодий ва бошқариш тузилмасини такомиллаштиришга оид тақлифларни тайёрлаш бўйича *Республика комиссиясининг қуйидаги тақлифлари қабул қилинсин:*

— Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари давлат қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Геодезия, картография ва давлат кадастри бош бошқармаси негизда Ўзбекистон Рес-

публикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитасини ташкил қилиш;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Гидрометеорология бош бошқармасини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Гидрометеорология хизмати маркази этиб қайта ташкил қилиш;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат моддий захиралари бош бошқармасини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат захираларини бошқариш қўмитаси этиб қайта ташкил қилиш;

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Бош архив бошқармасини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги «Ўзархив» агентлиги этиб қайта ташкил қилиш;

— Электр энергетикада назорат бўйича давлат агентлигини Электр энергетикада назорат бўйича давлат инспекцияси этиб қайта ташкил қилиш;

— Саноатда ва кончиликда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш агентлигини Саноатда ва кончиликда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекцияси («Саноатконтехназорат») этиб қайта ташкил қилиш;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Республика атамашунослик қўмитасини тугатиш.

4. Республика давлат бошқаруви органларининг рўйхати иловага мувофиқ белгилансин.

5. Иловада кўрсатилган республика давлат бошқаруви органлари Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги билан биргаликда икки ой муддатда жамиятни эркинлаштириш ва ислоҳ қилишнинг ҳозирги босқичи талабларига мувофиқ янгиланган Ўз Низомларини ҳамда бошқарувнинг ташкилий тузилмаларини белгиланган тартибда Вазирлар Маҳкамасига тасдиқлаш учун тақдим этсинлар.

6. Маъмурий ислохотни чуқурлаштириш ва иқтисодий ва бошқариш тузилмасини такомиллаштиришга оид таклифларни тайёрлаш бўйича Республика комиссияси босқичма-босқич икки ой муддатда ушбу Фармонга мувофиқ қайта ташкил этиладиган давлат бошқарув органларининг ташкилий тузилмалари ва функциялари тўғрисидаги таклифларни ишлаб чиқсин ҳамда тасдиқлаш учун Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси амалдаги қонунчиликка мазкур Фармондан келиб чиқадиган қўшимча ва ўзгартиришлар тайёрланиши ҳамда белгиланган тартибда киритилишини таъминласин.

8. Ушбу Фармоннинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Ў.Т.Султонов ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Т.А.Худойбергенов зиммаларига юклатилсин.

Республика давлат бошқаруви органлари
РЎЙХАТИ

I. Вазирликлар

1. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги.
2. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги.
3. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги.
4. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги.
5. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.
6. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги.
7. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги.
8. Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги.
9. Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги.
10. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги.
11. Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги.
12. Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги.
13. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.

II. Давлат қўмиталари

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат мулкани бошқариш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитаси.
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси.
3. Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси.
4. Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси.
5. Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси.
6. Ўзбекистон Республикаси Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси.
7. Ўзбекистон Республикаси Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси.
8. Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси.
9. Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси.

III. Агентликлар

1. Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги.
2. Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги.
3. Ўзбекистон Алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги.
4. Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги.
5. Ўзбекистон «Ўзкоммунхизмат» агентлиги.
6. Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги.
7. Ўзбекистон муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш республика агентлиги.

8. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки ҳузуридаги Қимматбаҳо металллар агентлиги.

9. «Ўзархив» агентлиги.

IV. Қўмиталар

1. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги ҳузуридаги Иқтисодий ночор корхоналар ишлари қўмитаси.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат захираларини бошқариш қўмитаси.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита.

V. Марказлар

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат мулки қўмитаси ҳузуридаги Қимматли қоғозлар бозори фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш маркази.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Фан ва технологиялар маркази.

3. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими маркази.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат тест маркази.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Наркотик моддаларни назорат қилиш миллий ахборот-таҳлил маркази.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги «Сифат» Ўзбекистон пахта толасини сертификатлаш маркази.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Гидрометеорология хизмати маркази.

VI. Инспекциялар

1. Ўзбекистон Республикаси Парвозлар хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси.

2. Ўзбекистон Республикаси Темир йўлларда юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Катта ва алоҳида муҳим сув ҳўжалиги объектларининг техник ҳолатини ҳамда бехатар ишлашини назорат қилиш давлат инспекцияси.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Ўзбекистон нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланишни назорат қилиш давлат инспекцияси.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат дон инспекцияси.

6. Ўзбекистон Республикаси Электр энергетикада назорат бўйича давлат инспекцияси.

7. Ўзбекистон Республикаси Саноатда ва кончиликда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекцияси.

**ХЎЖАЛИК БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ТЎҒРИСИДА**

Бозор ислохотларининг ҳозирги босқичи талабларига мувофиқ иқтисодий ёташ бошқаришни янада эркинлаштириш, маъмурий ислохотларни чуқурлаштириш, корпоратив бошқаруви меъёр ва тамойилларини кенг жорий этиш, хўжалик бирлашмаларини унификациялаш ва улар фаолиятини ташкил қилиш самарадорлигини ошириш мақсадида:

1. Белгилаб қўйилсинки, қуйидаги асосий ташкилий-ҳуқуқий шаклларда ташкил этиладиган хўжалик бирлашмалари хўжалик бошқаруви органлари ҳисобланади:

— таркибига кирувчи корхоналарнинг хўжалик бирлашмасига тегишли бўлган акция пакетлари орқали ана шу корхоналарнинг хўжалик бошқарувини амалга оширувчи акциядорлик компаниялари, шу жумладан давлат акциядорлик компаниялари;

— муассис-корхоналар томонидан улар фаолиятига кўмаклашиш учун муассис-корхоналарнинг акциялари пакетларини бошқариш ҳуқуқисиз айрим умумий вазифаларни уларга топшириш йўли билан ихтиёрийлик асосида ташкил қилинадиган уюшмалар.

2. Хўжалик бирлашмаларининг асосий вазифалари ва функциялари қуйидагилардан иборат деб ҳисоблансин:

— тармоқ ва иқтисодий соҳаларини барқарор ривожлантиришнинг истиқболли стратегиясини белгилаш;

— маркетинг тадқиқотларини ташкил этиш, ички ва ташқи бозорларда рақобатбардош маҳсулотларнинг янги турларини ишлаб чиқаришни (ишлар, хизматларни) ўзлаштириш, уларнинг жаҳон бозорларига кириб боришига кўмаклашиш;

— корхоналарни модернизация қилиш ва технологик жиҳатдан қайта қуролантириш, ушбу мақсадларга хорижий инвестицияларни кенг жалб қилишда ёрдам бериш;

— улар таркибига кирувчи корхоналар ва ташкилотларга ахборот хизматлари кўрсатиш;

— кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил қилиш.

3. Белгилансинки, давлат бошқаруви, шу жумладан тақсимлаш вазифалари, шунингдек уларнинг таркибига кирувчи корхоналар фаолиятига маъмурий аралашув хўжалик бошқаруви органларининг ваколатига кирмайди.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 20 июндаги Ф-1791-сон Фармойиши билан тузилган маъмурий ислохотни чуқурлаштириш ва иқтисодий ёташ бошқариш тузилмасини такомиллаштиришга оид тақлифларни тайёрлаш бўйича Республика комиссиясининг қуйидагилар тўғрисидаги тақлифлари қабул қилинсин:

а) Ўзбекистон машинасозлик корхоналари уюшмаси «Ўзмашсаноат»-ни;

«Ўзбекқоғозсаноат» уюшмасини;

Ўзбекистон давлат транспорт қурилиши корхоналари уюшмаси «Ўзбек-транскурилиш»ни;

Ўзбекистон Республикаси Қизилқум нодир металллар ва олтин давлат концерни «Қизилқумнодирметаллолтин»ни;

«Махсусқотишма» республика ташкилотини; функцияларини «Ўзбек ипаги» уюшмасига топширган ҳолда «Шойи» акциядорлик компаниясини; функцияларини «Ўзбек ипаги» уюшмасига топширган ҳолда «Пилла холдинг» компаниясини тугатиш;

б) Ёғ-мой ва тамаки саноати корхоналари «Ёғмойтамакисаноат» уюшмаси ҳамда қандолатчилик, чой ва пиво-алкоголсиз ичимлик саноати корхоналари «Озиқовқатсаноат» уюшмаси негазида Ёғ-мой ва озиқ-овқат саноати уюшмасини ташкил қилиш;

в) Ўзбекистон автомобилсозлик корхоналари уюшмасини «Ўзавтосаноат» акциядорлик компанияси этиб;

— «Ўздонмаҳсулот» давлат акциядорлик корпорациясини «Ўздонмаҳсулот» акциядорлик компанияси этиб;

— Тошкент шаҳар йўловчилар ташиш транспорти корхоналари давлат уюшмасини «Тошшаҳарйўловчитранс» акциядорлик компанияси этиб;

«Ўзағромашсервис» уюшмасини «Ўзағромашсервис» акциядорлик компанияси этиб;

«Дори-дармон» давлат акциядорлик уюшмасини «Дори-дармон» акциядорлик компанияси этиб;

Ўзбекистон фармацевтика саноати давлат акциядорлик концернини «Ўзфармсаноат» уюшмаси этиб;

Ўзбекистон гўшт ва сут саноати давлат акциядорлик уюшмасини «Ўзгўштсутсаноат» уюшмаси этиб;

«Ўзқишлоқхўжаликкимё» давлат акциядорлик компаниясини «Ўзқишлоқхўжаликкимё» уюшмаси этиб;

«Ўзқурилишматериаллари» акциядорлик компаниясини «Ўзқурилишматериаллари» уюшмаси этиб қайта ташкил қилиш.

5. Маъмурий ислохотни чуқурлаштириш ва иқтисодийetni бошқариш тузилмасини такомиллаштиришга оид таклифларни тайёрлаш бўйича Республика комиссияси (Азимов):

— бир ой муддатда мазкур Фармонда кўзда тутилган хўжалик бирлашмаларини тугатиш бўйича ташкилий тадбирларни Вазирлар Маҳкамасига тасдиқлаш учун киритсин;

— ушбу Фармонга мувофиқ қайта ташкил этиладиган хўжалик бошқаруви органларининг ташкилий тузилмалари ва функциялари тўғрисидаги таклифларни Вазирлар Маҳкамасига тасдиқлаш учун график ишлаб чиқсин ҳамда босқичма-босқич тақдим этсин.

6. Акциядорлик компаниялари, уюшмалар Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги билан биргаликда иқтисодийetni эркинлаштириш ва ислох қилишнинг ҳозирги босқичи талабларига, ушбу Фармон қоидаларига мувофиқ уч ой муддатда ўзларининг бошқарув ташкилий тузилмаларини қайта қўриб чиқсинлар ҳамда уларни белгиланган тартибда тасдиқлаш учун Ва-

зирлар Маҳкамасига тақдим этсинлар, шунингдек ўз Низомларига тегишли ўзгартиришлар киритсинлар.

7. Маъмурий ислоҳотни чуқурлаштириш ва иқтисодиётни бошқариш тузилмасини такомиллаштиришга оид тақлифдарни тайёрлаш бўйича Республика комиссияси Ўзбекистон Республикаси Давлат мулки қўмитаси билан биргаликда ҳўжалик бирлашмаларининг устав жамғармаларидаги давлат улушини қисқартириш бўйича аниқ тақлифлар ишлаб чиқсин ҳамда уларни акциядорлик компаниялари ва уюшмаларининг бошқаруви ташкилий тузилмаларини такомиллаштириш тўғрисидаги қарор лойиҳалари билан бир вақтда Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси амадаги қонунчиликка мазкур Фармондан келиб чиқадиган қўшимча ва ўзгартиришлар тайёрланиши ҳамда белгиланган тартибда киритилишини таъминласин.

9. Ушбу Фармоннинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Ш.М.Мирзиёев ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Т.А.Худойбергенов зиммаларига юклатилсин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти

И.Каримов

Мамлакат	Давлат ва хўжалик бошқаруви органлари бошқарув ходимлари сони, минг киши	Ҳар 1000 кишига тўғри келадиган бошқарув ходимлари сони	Меҳнатга лаёқатли ёшдаги аҳоли сонида бошқарув ходимлари солиштира салмоғи, фоиз ҳисобида	Банд аҳолининг сонида бошқарув ходимлар солиштира салмоғи, фоиз ҳисобида
Озарбойжон	265,3	32,3	6,0	7,1
Арманистон	25,8	8,1	1,2	2,3
Беларусь	147,6	14,9	2,7	3,4
Грузия	76,7	16,3	2,3	4,2
Қозоғистон	280,4	19,2	3,4	4,0
Қирғизистон	66,3	13,3	2,6	3,6
Молдова	66,0	15,3	3,4	4,4
Россия	3223,3	22,1	3,9	4,9
Украина	956,8	20,0	3,5	4,5
Ўзбекистон	155,8	6,1	1,3	1,6

_____ *«Халқ сўзи», 2004 йил, 11 март, 49(3323)-сон.

Раҳбарий агабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон келажаги буюк давлат. Т., Ўзбекистон, 1992 й.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон миллий мустақиллик, иқтисодиёт, сиёсат, мафкура. Т., Ўзбекистон, 1993 й.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. Т., Ўзбекистон, 1995 й.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ривожланишининг асосий тамойиллари. Т., Ўзбекистон, 1996 й.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т., Ўзбекистон, 1997 й.
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг иккинчи чақириқ 6 сессиясида қилган «Адолат — қонун устиворлигида» маърузаси. Халқ сўзи, 30.08.2001 й.

Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 8 декабр 1992 й.да қабул қилинган Т., Ўзбекистон, 2003 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Т., Адолат, 2000 й.
3. «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни 31.08.1991 й. 358-ХII-сон Қонуни)
4. Милиция ходимларини ижтимоий ва ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги ЎзРнинг 31.10.90 й. қонуни. /ЎЯҚ, №5, 1993/
5. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисидаги 2.07.92 й. Қонуни. /ЎЯҚ, № 6, 1993/
6. Касаба уюшмалари, уларнинг ҳуқуқлари ва фаолиятининг кафолатлари тўғрисидаги ЎзРнинг 2.07.92 й. Қонуни. /ЎЯҚ, №6, 1993/
7. Давлат санитария назорат тўғрисидаги ЎзРнинг 3.07.92 й. қонуни. ЎЯҚ, №6, 1993 й.
8. Мудофаа тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасининг 11.05.2001 й. Қонуни.
9. Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги ЎзРнинг 9.12.92 й. Қонуни. /ЎЯҚ, №8, 1994/
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисидаги ЎзРнинг 28.08.2003 й. Қонуни.
11. Давлат сирларини сақлаш тўғрисидаги ЎзРнинг 7.05.93 й. қонуни. /ЎЯҚ, № 8, 1994/
12. Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисидаги ЎзРнинг 2.09.93 й. қонуни. /ЎЯҚ, №9, 1995/
13. Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисидаги ЎзРнинг 6.05.94 й. қонуни. /ЎЯҚ, №10, 1995/
14. Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги ЎзРнинг 29.08.96 й. қонуни. /ЎЯҚ, №14, 1997/

15. Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолиятининг асосий тамойиллари тўғрисидаги ЎзРнинг 26.12.96 й. қонуни. /ЎЯҚ, №15, 1997/
16. Таълим тўғрисидаги ЎзРнинг 29.08.97 й. қонуни. /ЎЯҚ, №17 1998/
17. Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури тўғрисидаги ЎзРнинг 29.08.97 й. қонуни. /ЎЯҚ, №17, 1998/
18. Давлат божхона хизмати тўғрисидаги ЎзРнинг 29.08.97 й. қонуни. /ЎЯҚ, №17, 1998/
19. Давлат солиқ хизмати тўғрисидаги ЎзРнинг 29.08.97 й. қонуни. /ЎЯҚ, №17, 1998/
20. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисидаги ЎзРнинг 24.12.98 й. қонуни. /ЎЯҚ, №21, 1999/
21. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисидаги ЎзРнинг 14.04.99 й. қонуни. /ЎЯҚ, №21, 1999/
22. Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисидаги ЎзРнинг 14.04.99 й. қонуни. /ЎЯҚ, №21, 1999/
23. Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисидаги ЎзРнинг қонуни. /ЎЯҚ, №22, 2000/
24. Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси тўғрисидаги ЎзРнинг 20.08.90 й. қонуни. /ЎЯҚ, №22, 2000/
25. Телекоммуникациялар тўғрисидаги ЎзРнинг 20.08.99 й. қонуни. /ЎЯҚ, №22, 2000/
26. Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисидаги ЎзРнинг 26.05.00 й. қонуни. /ЎЯҚ, №23, 2001/
27. Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти тўғрисидаги ЎзРнинг 26.05.00 й. қонуни. /ЎЯҚ, №23, 2001/
28. Фуқаро муҳофазаси тўғрисидаги ЎзРнинг 26.05.00 й. қонуни. /ЎЯҚ, №23, 2001/
29. Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисидаги ЎзРнинг 12.12.2002 й.
30. ЎзР Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлигини ташкил этиш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 21.02.92 й. Фармони.
31. ЎзР Адлия вазирлигининг фаолиятини такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 8.01.92 й. Фармони.
32. ЎзР Фавқулодда вазиятлар вазирлигини ташкил этиш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 4.03.96 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./
33. Ўзбекистоннинг ижтимоий тараққиётида телевидение ва радионинг ролини ошириш чора-тадбирлари тўғрисидаги ЎзР Президентининг 7.05.96 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./
34. Текширишларни тартибга солиш ва назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштиришни такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 8.08.96 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995-1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./
35. ЎзР Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигини ташкил этиш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 1.11.96 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./
36. Туманга бўйсунувчи шаҳарлар ҳокимликлари бошқарув органларининг тузилмасини такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 26.11.96 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995-1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

37. Хуқуқий тарбияни яхшилаш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш, ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, жамоатчилик фикрини ўрганиш ишини яхшилаш ҳақидаги ЎзР Президентининг 25.06.97 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

38. ЎзР Давлат божхона қўмитасини ташкил қилиш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 8.06.97 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995-1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

39. Капитал қурилишни ташкил этишни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисидаги ЎзР Президентининг 28.10.97 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

40. Санитария қонунларини бузганлик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 2.03.98 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

41. 1998—2000 йиллардаги даврда қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш дастури тўғрисидаги ЎзР Президентининг 18.03.98 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

42. Республикада пиллачилик соҳасини бошқариш тизимини такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 30.03.98 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995-1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

43. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 26.04.98 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

44. Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни тартибга солиш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 19.11.98 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995-1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

45. ЎзРда паспорт тизимини такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 26.02.99 й. Фармони. /ЎзР Президентининг фармонлари. 1995—1999. №4, Т., Адолат, 2000 й./

46. ЎзР Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигини ташкил этиш тўғрисидаги ЎзР Президентининг 13.02.2001 й. Фармони.

47. Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида ЎзР Президентининг 24.03.2003 й. ПФ-3226-сонли Фармони.

48. Республика давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида ЎзР Президентининг 09.12.2003 й. ПФ-3358-сон Фармони.

49. ЎзРнинг Ички ишлар вазирлиги ҳақидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 25.10.91 й. Қарори билан тасдиқланган.

50. ЎзРнинг Миллий хавфсизлик хизмати тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2.11.91 й. Қарори билан тасдиқланган.

51. ЎзРнинг Молия вазирлиги ҳақидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 23.11.92 й. Қарори билан тасдиқланган.

52. ЎзРда Давлат ёнғин назорати тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 17.05.93 й. Қарори билан тасдиқланган.

53. ЎзРнинг Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 19.05.93 й. Қарори билан тасдиқланган.

54. Назорат инспекциялари тўғрисидаги Низом. ЎзР Президентининг 5.03.94 й. Фармони билан тасдиқланган.

55. ЎзРнинг Ташқи ишлар вазирлиги тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 16.03.94 й. Қарори билан тасдиқланган.
56. ЎзРнинг Адлия вазирлиги тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 27.08.2003 й. Қарори билан тасдиқланган.
57. ЎзРнинг Фавкуллда вазиятлар вазирлиги тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 11.04.96 й. Қарори билан тасдиқланган.
58. ЎзРнинг Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 28.06.2003 й. Қарори билан тасдиқланган.
59. ЎзР Давлат божхона қўмитаси тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 30.07.97 й. Қарори билан тасдиқланган.
60. ЎзР йўлларида ҳаракатланиш хавфсизлигини таъминлаш тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 5.12.97 й. Қарори билан тасдиқланган.
61. ЎзР Давлат солиқ қўмитаси тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 12.01.98 й. Қарори билан тасдиқланган.
62. ЎзРнинг Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 02.12.2003 й. Қарори билан тасдиқланган.
63. ЎзРнинг Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги тўғрисидаги Низом. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 6.04.2001 й. Қарори билан тасдиқланган.
64. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлигининг Низоми. ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 22.01.2003 й. Қарори.
65. ЎзР Давлат мулкни бошқариш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитаси тўғрисида Низом. ЎзР. ВМ 24.07.2003 й. 325-сон Қарори.
66. ЎзР Давлат статистика қўмитаси тўғрисида Низом ВМ 2003 йил 8 январдаги 8-сон қарори.
67. Давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 5.05.2000 й. Қарори.
68. Вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг меъёрий ҳужжатларини қабул қилиш тартибини такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 19.05.2000 й. Қарори.
69. Расмий давлат ҳужжатларини тайёрлаш, ҳисобга олиш, сақлаш, топшириш ҳамда улардан фойдаланиш тартибини такомиллаштириш тўғрисидаги ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 25.07.2000 й. Қарори.
70. Капитал қурилишда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисидаги ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 5.08.2000 й. Қарори.
71. Телекоммуникациялар ва почта алоқаси соҳасида бошқарув тизimini такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 22.11.2000 й. Қарори.
72. Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисидаги ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 11.11.2000 й. Қарори.
73. Халқаро шартномалар лойиҳаларини тайёрлаш ва Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалар бўйича мажбуриятларини бажариш тартиби тўғрисидаги ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 12.12.2000 й. Қарори.
74. «Ўзбеккино» миллий агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида ЎзР ВМ 17.03.2004 й. 126-сон Қарори.

1. Алимов Х.Р. Маъмурий ҳуқуқ, Дарслик. Тошкент, 1995 й.
2. Алимов Х.Р. Административное право Республики Узбекистан. Учебник, Т., Академия МВД, 1999.
3. Алимов Х.Р. Маъмурий ҳуқуқ, Дарслик. 2-нашр. Тошкент, 2004 й.
4. Холмедов И.А. Административное право. Ташкент, 2004 г.
5. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М., Зерцало, 1996 г.
6. Овсянко Д.М. Административное право: Учебное пособие. / Отв. ред. Г.А.Туманов. — М., Юрист, 1996 г.
7. Административное право. / Под ред. Ю.М.Козлова, Л.Л.Попова. — М.:2000 г.
8. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс. Полный курс. М., 2001 г.
9. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право. Учебник для вузов. — М.: Норма, 2004.
10. Габричидзе Б.Н. и др. Административное право. Учебник. — М.: ТК Велби, 2004.
11. Сорокин В.Д. Административно-процессуальное право. Учебник. — СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004.

Кириш:

Иқтисодиётни бошқаришда давлат ролининг қисқариши	4
Иқтисодиётни бошқаришда давлат вазифаларини қисқартириш, тадбиркорликка янада кенг йўл очиш ҳамда иқтисодий муносабатларни эркинлаштириш	5
Давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг тугатилиши, бирлаштирилиши ва қисқартирилиши	6
Бошқарув аппаратини қисқартириш ва такомиллаштириш	6
Хусусийлаштириш ва хусусий секторнинг жадал ўсиши— маъмурий ислохотларнинг муҳим омили ва дастлабки шарти	7
Маъмурий ислохот ва давлат бошқарувининг вазифаларини номарказлаштириш	8
Давлат бошқаруви вазифаларини номарказлаштириш йўналишлари	9

1-мавзу. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси.

1. Вазирлар Маҳкамаси — Ўзбекистон Республикасининг ҳукумати	14
2. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва фаолияти тартиби	16
3. Вазирлар Маҳкамасининг иш тартиби	18
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси чиқарадиган ҳужжатлар.	22

2-мавзу. Саноатни бошқариш

1. Саноат соҳасини бошқариш ва унинг ўзига хос хусусиятлари	23
2. Маҳаллий саноат	27
3. Саноат соҳасида давлат назорати	28
4. Нефть ва газ соҳасида давлат назорати	33
5. Электр энергетикада давлат назорати	37

3-мавзу. Капитал қурилиш соҳасини бошқариш.

1. Капитал қурилиш соҳасини бошқариш	41
2. Давлат архитектура-қурилиш назорати	45

4-мавзу. Қишлоқ ва сув хўжалиги соҳасини бошқариш.

1. Қишлоқ ва сув хўжалигини бошқариш ва унинг ўзига хос хусусиятлари	49
2. Ўрмон хўжалигини бошқариш	55
3. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)	57
4. Фермер хўжаликлари	60
5. Деҳқон хўжалиги	62
6. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш. Давлат назорати	64

5-мавзу. Хўжалик хизмат комплексини бошқариш.

1. Транспорт соҳасини бошқариш	67
2. Автомобиль йўллари соҳасини бошқариш	47
3. Алоқа соҳасини бошқариш	80

4. Коммунал хизмат кўрсатиш	90
5. Маиший хизмат кўрсатиш	92

6-мавзу. Таълим соҳасини бошқариш.

1. Ўзбекистон Республикаси таълим тизими	94
2. Таълим тизимини бошқариш:	96
а) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси	
б) маҳаллий давлат ҳокимияти органлари	
в) Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги	
г) Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги.	
3. Давлат тест маркази.	105

7— мавзу. Маданият соҳасини бошқариш.

1. Ўзбекистон Республикасида маданият соҳасининг давлат томонидан тартибга солиниши	108
2. Кино ва видео фаолияти	111
3. Матбуот ва ахборот	115
4. Телевидение ва радио	118
5. Туризм	120

8-мавзу. Соғлиқни сақлаш соҳасини бошқариш.

1. Соғлиқни сақлаш соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми	122
2. Соғлиқни сақлаш соҳасида давлат назорати	129
3. Давлат санитария назорати.	131

9-мавзу. Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш соҳасини бошқариш.

1. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг ҳуқуқий мақоми	136
2. Ташқи меҳнат миграцияси	139

10-мавзу. Ўзбекистон Республикасида мудофаа соҳасини бошқариш.

1. Ўзбекистон Республикасида мудофаани ташкил этиш	141
2. Мудофаа соҳасини тартибга солувчи давлат органлари	143
3. Фуқароларнинг ҳарбий мажбурияти ва ҳарбий хизмати	146
4. Ўзбекистон Республикасида ҳарбий рўйхатга олиш тартиби	150
5. Фавқулодда вазиятлар соҳасини бошқариш	152

11-мавзу. Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати соҳасини бошқариш. Давлат чегараларини ҳимоя қилиш.

1. Ўзбекистон Республикасида миллий хавфсизлик соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми	159
2. Давлат чегараларини ҳимоя қилиш	163

12-мавзу. Ўзбекистон Республикасида ички ишлар соҳасини бошқариш.

1. Ўзбекистон Республикасида ички ишлар соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми	166
---	-----

2. Йўл ҳаракати хавфсизлиги	173
3. Ўзбекистон Республикасида паспорт тизими	176
4. Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасида бўлишлари тартиби	179

13-мавзу. Адлия соҳасини бошқариш.

1. Ўзбекистон Республикасида адлия соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми	182
2. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш	196
3. Ўзбекистон Республикасида нотариат	198
4. Адвокатура	200
5. Давлат бошқарув органлари ва корхоналарида юридик хизмат	203

14-мавзу. Ташқи ишлар соҳасини бошқариш. ✓

1. Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсати	208
2. Ташқи ишлар соҳасини бошқарувчи давлат органлари ва уларнинг ҳуқуқий мақоми	208
3. Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига келишлари ва Ўзбекистон Республикасидан кетишлари тартиби	210

15-мавзу. Тармоқлараро соҳаларни бошқариш.

1. Иқтисодиётни бошқариш	212
2. Давлат статистикаси	219
3. Ўзбекистон Республикасида молия ва кредит соҳасини бошқариш ...	224
4. Солиқ тизимини бошқариш	238
5. Ташқи иқтисодий фаолиятни бошқариш	247
6. Давлат мулкани бошқариш	263
7. Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш	267
8. Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш	275
9. Стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертифицирлаштириш тизими	284
10. Гидрометеорология	284
11. Давлат заҳираларини бошқариш	286
12. Давлат ер ости бойликлари фондиди бошқариш	297
13. Табиатни муҳофаза қилиш	304
14. Ердан фойдаланиш, геодезия, картография соҳаси	
15. Ўзбекистон Республикасида муаллифлик ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш	309
16. Ўзбекистон Республикасида дин ишлари	313
17. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш	315

И Л О В А Л А Р	320
-----------------------	-----

ФУЛОМЖОН ҲАКИМОВ

МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ

Махсус қисм
(Маърузалар тўплами)

Муҳаррир: *М. Болдиева*
Техник муҳаррир: *М. Мирзалиев*
Мусаҳҳих: *Н. Мирзажонова*
Компьютерда саҳифаловчи: *Ф. Нурибоев*

Теришга берилди 16.03.05. Босишга рухсат этилди 22.04.2005.
Бичими 60 × 84/16. Босма т. 21,0. Шартли б.т. 19,53 1000 нусхада
чоп этилди. Буюртма № 1129.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг „O‘qituvchi“
нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилди. Тошкент, Юнусобод
даҳаси, Муродов кўчаси, 1- уй. 2005.

